3. FÜZET 1925. MÁRCIUS XXIV. ÉVFOLYAM

JOGÁLLAM

JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. BAUMGARTEN NÁNDOR
NY. KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓ, EGYETEMI RK. TANÁR

DR. BECK HUGÓ
NY. KÚRIAI TANÁCSELNÖK

VARGHA FERENC
KORONAÜGYÉSZ

BÁRÓ WLASSICS GYULA
A MAGYAR KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG ELNÖKE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

DR. GAÁR VILMOS ÉS DR. SZALAI EMIL
KÚRIAI BÍRÓ ÜGYVÉD

TARTALOM:

BUDAPEST
Előfizetési ár egész évre **160,000 K**, félévre **80,000 K**, negyedévre **45,000 K.**
Egyes füzet ára 20,000 K. – Jelen kettős füzet ára 35,000 K.
A Jogállam megjelenik július és augusztus kivételével havonta.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Budapest, V., Falk Miksa-utca 5.**
Telefon: 22-17.

A Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület igazgatósága február 14-én tartott ülésében megállapította az 1924. évi mérleget, amely megfelelő tartalékolások után 12,473.552,610·95 kor. tiszta nyereséget tüntet fel és elhatározta, hogy az 1925. évi március 7-én tartandó nyolcvanötödik évi rendes közgyűlésnek a tavalyi 20,000 K-val szemben 70,000 K osztalék kifizetését fogja javasolni.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatósága Weiss Fülöp elnöklete alatt február hó 16-án ülést tartott, amelyben megállapította, hogy az 1924. üzletév az 1923. évi nyereségáthozattal együtt 17,170.981,481·67 K tiszta nyereséggel zárult. Egyben elhatározta az igazgatóság, hogy az összehívandó 82. évi rendes közgyűlésnek indítványozni fogja, hogy az 1924. üzletévre az előző évi 8000 K osztalékkal szemben részvényenként 30,000 K osztalék fizettessék.

Kiadja a JOGI SZAKLAPKIADÓ R. T. Felelős kiadó: Dr. SZALAI EMIL.

A BÍRÓI FÜGGETLENSÉG.[1]

Írta: VARGHA FERENC.

(Befejező közlemény.)

b) Nagyjelentőségű a bírói függetlenségre a bíró közjogi viszonya a kormányhoz s a bírói állások betöltésének miképtje. *Faguet* «A kontárság kultusza» című művében sorra veszi a bírói állás megszerzésének három módozatát, mely a történelmi fejlődés folyamán kialakult, t. i. a bírói állások pénzért való megvásárlását; a kormánytól származó kineveztetést s a nép által való megválasztást (78—101). Egyiket sem helyesli s azt ajánlja a bíró függetlensége érdekében, hogy a bírói állásokat maga a bírói testület autonómia révén választás útján töltse be.

A bírói állások megvásárlásáról a mai kultúrfokon szólani sem lehet. Bizonyos azonban, amint *Spencer*[2] s *Ferrero*[3] reámutatnak, hogy a bírák fix fizetése az ajándékokból fejlődött ki, s miután az ajándékozás kötelezővé vált, a bírói állás ezen a réven busás jövedelmet hajtott s azt a vele rendelkező hatalomtól nagy pénzen vásárolták meg. Az állami élet s kultúra mai fokán ez a rendszer annyira ellenkezik az erkölcsökkel, hogy az ajándék elfogadása főleg, ha az kötelességszegéssel jár, a legsúlyosabb bűncselekmények egyike, mely a kultúrembernek erkölcsi érzését legjobban felháborítja. Tehát a bírói állások megvásárlása is hasonló elbírálás alá esik.

A bírói függetlenség nézőszögéből kiindulva csak a kinevezés, és választási rendszer jöhet szóba. Ez a kérdés ma nem is vita tárgya, annyira meggyökeresedett az alkotmányos mon-

[1] Előző közleményt l. Jogállam január—februári számában.

[2] Sociologie III. kötet 111—145. lap francia fordítás.

[3] Les lois psychologiques de Symbolisme 20. s köv. l.

archiákban a választási rendszerrel szemben a kinevezési rendszer, hogy azt dogmatikus igazságként nézik. Pedig mélyebb meggondolás mellett éppen nem lehet azt aggálytalannak tekinteni, ha megfontoljuk, hogy a parlamentarizmus mai rendszerében a kormány függő helyzetben van a politikusoktól, s hogy a politikusok ismét a választóktól függenek. Éppen nem lehet tehát azon csodálkozni, hogy az egész világon, ahol parlamenti kormányrendszer van, a képviselők beleavatkoznak a kinevezési jog mikénti gyakorlásába, nem azért, mintha erre hivatottságot éreznének, hanem azért, mert választóik nyomásának kénytelenek behódolni, vagyis hiányzik a képviselők függetlensége a választók tömegétől, ami annál zsarnokibb lesz, minél befolyásosabb s népszerűbb az illető választó, s minél több szavazópolgár van a mögött a választó mögött, aki a képviselőt közbenjárásra szorítja. Miután ez a beavatkozás a közélet minden terén felütheti a fejét, nincs kivéve az alól a bírák kinevezése még a legalkotmányosabb államban sem, aminek az a következménye lehet, hogy illegitim befolyások folytán nem mindig az egyéni érdem, reátermettség s bírói erények döntenek a kinevezéseknél, hanem beleszólhatnak abba politikai érdekek is, ami mindig a bírói függetlenség rovására esik.

Ehhez járul az, hogy a kormány kinevezési s előléptetési jogától függő bíró elé kerülnek olyan perek, melyek a politikai érdekeket közelről érintik. Ilyenkor a bírót könnyen meggyanusítják a politikai pártok, politikusok s a sajtó. Már pedig minden meggyanusítás a bírói tekintélyt csökkenti s gyöngíti a bíró függetlenségébe vetett hitet.

Faguet, mint említettem, a kormány kinevezése helyére tenné a bírói testület autonómiáját, mely szerint a bírói testület önmaga, autonóm töltené be az állásokat. Ez közjogilag kifogás alá esik, mert az állam egy egységes jogi szervezet, annak reprezentativ központja a kormány, tehát az állami jogviszonyok keletkezésének a kormány a forrása, s így az államszolgálati viszony keletkezésének s módosulásának is.

A bírói hatalomról szóló 1869: IV. tc. alkotásakor igen érdekes és tanulságos beszédek hangzottak el a parlamentben. *Ghyczy Ignác* a mellett érvelt, hogy a bírói állásokat népválasztás útján kell betölteni (1869-iki országgyűlési napló II. k. 382—3. lap.). Szerinte: «midőn a javaslat kijelenti, hogy a kinevezési jogot a király gyakorolja, nem mond kevesebbet, mint azt, hogy a népnek erre vonatkozó joga innen túl megszűnjön, eltörültessék s a fejedelem javára confiscáltassék».

Deák Ferenc ellenben a kinevezési rendszer mellett foglalt állást. Midőn azonban a kormány kinevezési jogát pártolta, azt korántsem akarta korlátlanná tenni; sőt hangsúlyozta, hogy «*amíg az igazságszolgáltatás a politikától s közigazgatástól el nem választatik, Magyarországon jó igazságszolgáltatás lehetetlen*» (1869-iki napló II. 250. l.). A kormány kinevezési rendszerének pártolása mellett abból indult ki, hogy miután a kormány politikai bűncselekményekre az állambíróság felállítását vette tervbe, melynek felét az országgyűlés választotta volna, másik felét pedig a király nevezte volna ki: a kormány csak ennek a bíróságnak ajánlatára s kandidációja alapján tölthesse be a bírói állásokat (napló II. k. 247—250. lap). Így, garanciákkal körülbástyázva pártolta csak *Deák Ferenc* a kormány kinevezési jogát.

Ennek a javaslatnak azonban két sebezhető pontja van. Az egyik az állambíróság tájékozatlansága, másik pedig annak politikai tónusa. Az állambíróság tagjainak nem lett volna módjában megismerni a pályázók bírói kvalitását; ha pedig adatokért a megyékhez fordultak volna, amire Deák Ferenc beszédében utalt, a kinevezési jog ily módon a főispánok révén ismét a kormány kezébe került volna, mert a főispán, mint a kormány bizalmi embere a megyéknél, azt ajánlotta volna, az állambíróságnak akit a kormány akar.

Az országgyűléstől választott tagok pedig állásuknál fogva politikusok, akik a pályázók bírói kvalitását nem ismerhetik, csak politikai érdemeiket, s ily módon az állambíróság ajánlási

joga nemcsak hogy nem zárta volna ki a politikai befolyást a bírói állások betöltésénél, hanem a kinevezést teljesen a politika hatalmi körébe terelte volna.

Ennél a mai kandidacionális rendszer is sokkal jobb, mert a miniszter rendszerint elfogadja a kir. ítélőtáblák, illetve Kúria elnöki tanácsának ajánlatát, amennyiben politikai érdekek nem gátolják meg a kinevezési jog szabad gyakorlásában. Ezen érdekek teljes kizárása végett a bíró függetlensége érdekében a kinevezési jog mostani formáját meg kellene tartani, de azzal a korlátozással, hogy a kormány kötve van az elnöki tanács kandidaciójához.

Ily módon a hagyományos közjogi postulatumnak is elég volna téve, egyúttal teljesen kizáratnék a politika a bírák kinevezéséből s mindig olyanokkal töltetnének be az állások, akiknek bírói kvalitását jól ismeri az elnöki tanács.

Ez a rendszer biztosítaná a bírák erkölcsi színvonalának emelkedését, azok függetlenségét s megszűnnék az audiencialis rendszer, mely bizonyos megalázkodással jár, mint minden kérelem s kunyorálás.[1]

c) A bíró függetlenségének törvény által nem szabályozható tényezői közt igen fontos szerepe van a közvéleménynek. Ehhez csakugyan nem fér a jogi szabályozás. A közvéleménynek, vagyis a társadalom tudatában élő hasonló s egymással szoros kapcsolatban levő eszmék, megítélések, hiedelmek, törekvések, vágyak stb. komplexumának különböző forrásai vannak; ilyenek a társaskörök, társas összejövetelek, klubok, egyesületek, gyűlések, konventikulumok s főképen a sajtó; szóval minden olyan alkalom, ahol a társas érintkezés, az interszubjektív kölcsönhatás föltételei adva vannak. Bármily forrása legyen is a közvéleménynek, annak pszichikai hatása alól a társas életet élő emberek közül senki se vonhatja ki magát, tehát a bíró

[1] Hogy a szervezés idejében mily illegitim befolyások érvényesültek a bírói kinevezéseknél, arra nézve érdekes adatokat közöl Friedmann Bernát az Ü. L. f. é. 1. számában.

sem. Olyan az, mint a levegő, akár jó, akár rossz; akár tiszta, akár tisztátalan, akár egészséges, akár egészségtelen, beszívjuk azt, mert nélküle nem tudunk élni. Azonban az arravaló visszahatás már egyéni sajátságok szerint változik. Az egyéni vélemény s így a bírói meggyőződés is, a társas, kollektív véleményhez viszonyítva, a visszahatás nézőszögéből számtalan árnyalatot tüntet fel. Könnyebb áttekinthetőség végett azonban csak három főbb változatot veszek fel. Jelesül az egyén véleménye a közvéleményhez viszonyítva lehet:

1. teljesen egyforma;
2. részben eltérő;
3. s vele szemben álló, diametrálisan ellentétes. A bíró törvényben gyökerező meggyőződése is ezen formákat veheti föl. Egyelőre a nem bírói véleményt, hanem az általános, s nem speciális egyéni hiedelmeket vizsgálva, azt látjuk, hogy a társadalom mentalitása az utánzás s társas együttélés következtében a homogénitásra törekszik.

Szabály a tömegember, ritka az egyéniség. Következménye ennek a hasonlóság, tehát az egyesek véleménye rendesen harmonizál a közvéleménnyel. Azonban a nyájítpus mellett számtalan fokozatban találhatók az egyéniségek és ebből szükségkép következik a véleményekben s hiedelmekben való részleges eltérés. Ez a leggazdagabb s leghasznosabb tényezője a társadalmi fejlődésnek. A közvéleménnyel teljesen harmonizáló egyéni vélemény ugyan sziklaszilárddá erősödik a közvélemény támogatása mellett; ez azonban a tespedést jelenti. Ellenben a részleges ellentét a *Bergson* teremtő fejlődésének, vagy a *Wundt* teremtő szintézisének törvényénél fogva a kultúrát lassanként, de biztosan magasabb fejlődési állapotra viszi, mert a részben ellentétes, részben harmonikus eszmék, hiedelmek, meggyőződések és törekvések nem törik össze egymást, hanem békésen egybeolvadnak, egyik sem marad érintetlenül előbbi állapotában az összeszövődés után, hanem az egyéni s kollektív tudattartalomban egy új szintézis keletkezik.

Végül megtörténhetik erős akaratú, energikus embereknél, hogy az egyéni tudattartalom szöges ellentétben áll a társadalom tudattartalmával. Itt minél erősebb az egyén s minél életbevágóbb a hiedelem stb. tárgya, annál hevesebb az összeütközés az egyén s társadalom közt. Az eredmény azonban rendszerint nem lehet kétséges, a hős tragikuma bekövetkezik; a közvélemény összemorzsolja az egyént. Századok, évezredek röpülnek el, míg egy Megváltó, egy Buddha, egy Mohamed megszületik. Sőt, Napoleonok sem minden században születnek, akik az eddigi közhiedelmeket összetörik s a világ fejlődését egészen más mederbe terelik. De ha hősök, igazán vezető egyéniségek merülnek is fel a zsenialitás ismeretlen forrásából, az összeütközésből sohasem békésen bontakozik ki az új társadalmi rend. Mindig hekatombák, ártatlanok patakzó vére, élet, vagyon, kultúra pusztulása, s az élő nemzedék végtelen szenvedése jelölik ki annak a haladásnak az útját, mely a hős s közvélemény összeütközéséből bontakozik ki.

Politika, vallás, tudomány, erkölcs, gazdasági élet, művészet stb., szóval minden társadalmi tény fejlődési történetében feltaláljuk az egyén és kollektivitás közti viszony említett három típusát. Minden téren látjuk s tapasztaljuk, hogy vagy ellenállás nélkül terjednek szét a hiedelmek, meggyőződések stb., vagy mérsékelt ellenállásra találnak egyeseknél vagy szöges ellentétben állanak egyesek a közszellemmel. Ugyanez észlelhető a szenzációs bűnperekben is, ami jelentékeny hatással van a bíróság presztizsére s az igazságszolgáltatásra általában. Ha az ítélet megfelel a közönség hangulatának, gondolkozásának stb., a közvélemény sziklaszilárddá teszi annak erkölcsi értékét s az ítélet igazságos voltában vetett hit megdönthetetlen, ami hirtelen magasra emeli a bíróság presztizsét; ha azonban eltérő megítélések keletkeznek azzal szemben, meginog az ítélet erkölcsi értéke s kezdődik a kritika, mely annál tárgyilagosabb, higgadtabb s megfontoltabb, minél kisebb s jelentéktelenebb különbség van a közvélemény s bírói ítélet közt. Ha azonban

a különbség egy nagy szakadékká szélesedik, vagy ha szöges ellentét van a bíró és közvélemény közt, a kritika lecsúszik a tárgyilagosság talajáról s a szenvedély ingoványos területére csap át, ahol a vak indulatok s logikátlanság légkörében könnyen az iszapba sülyed a bíró nimbusza s tekintélye.

A Bp. ösztönszerűleg gondolt erre a lehetőségre is, midőn kimondja, hogy «más bíróságot küldhet ki a Kúria a koronaügyész indítványára akkor is, ha ezt a közbéke vagy a közbiztonság érdekében szükségesnek látja». (29. § ut. bek.) Kétségtelen, hogy szenzációs pörök társadalmi visszahatásáról van itt szó, s a törvény egyebeken felül azt is ki akarja zárni, hogy a közvéleménnyel esetleg ellentétbe kerülő ítélet a közbékét vagy közrendet felforgassa. A közvélemény kritikája itt már az erőszak terére lépne, érvek helyett erőszak használatáról lehetne már szó.

Már most ami a bírói ítélet s közvélemény említett három formájú viszonyának hatását illeti a bírói függetlenségre, nyilvánvaló, hogyha a kettő közt teljes a harmónia, a bírói függetlenség szóba se jöhet, mert a bírói meggyőződés a közvéleménnyel egy mederben halad, egyik sem függ a másiktól, sőt ellenkezőleg, kölcsönösen erősítik egymást; minél nagyobb azonban a kettő közti ellentét, a közvélemény annál követelőbb s annál nagyobb erővel tör arra, hogy a bírói függetlenséget leteperje. Gondoljunk a *Boulanger*-ügyre, a *Panama*-pörre, a *Dreyfus*-pörre s nálunk a tiszaeszlári pörre, egész a paroxizmusig felkorbácsolták ezek a pörök a közvéleményt és a társadalom békéjét. — Igen nehéz a bírónak ilyen ügyekben erkölcsi függetlenségét megőrizni s a törvény uralmát biztosítani, akár egységes a közvélemény, akár több táborra van az szakadva. Ha egységes a közvélemény szemben a bíró törvényes felfogásával, óriási erővel súlyosodik az reá, ha pedig ellentétes a közvélemény, annak lidércnyomásán felül az ellentét szuggesztív hatása habozóvá s ingadozóvá teheti a gyönge meggyőződésű bírót elhatározásában. Különösen tapasztalható ez az

esküdtszéknél, mely rendesen a közvélemény hangulatához símul s nem tudja magát annak nyűge alól felszabadítani, sőt nem is akarja, mert ő is egyik eleme a közvéleménynek, függetlensége tehát nincs, a törvény nem köti meg semmi irányban; határozatát nem indokolja s kizárólag a közvélemény hangulatának szószólója; amit annál könnyebben tehet, mert verdiktje szuverén s felelőtlen teljesen.

Sokkal nehezebb a szakbíró helyzete. A szakbíró minden lépését a törvény szabályozza (1869: IV. tc. 19. §); ehhez járul, hogy indokolni kell minden határozatát, aminek harmóniában kell lenni a törvénnyel s meggyőződését is csak a törvényből merítheti; tehát a bíró független ugyan minden irányban, de annál szorosabb függésben áll a törvénnyel. A szélsőséges szabadjogi iskolának s a *Magnaud*-féle bon juge-nek jogosultsága tehát ma nincs nálunk. — Ezen törvényes megkötöttség mellett azonban a bíró is ember, s pedig társas életet élő ember, szociális lény, aki a társadalom levegőjét szívja magába, annak pszichikai hatásai alól nem vonhatja ki magát, szenzációs kérdésekben gyakran vele érez, gondolkozik s akar.

Mit tegyen, ha az őt megragadó társadalmi mentalitás és szociális meggyőződés ellentétben van a törvénnyel? Imént az egyén helyzetét vizsgáltuk három lehetőség nézőszögből a társadalomhoz viszonyítva. Itt azonban a bíró pszichéjében üt ki a forradalom; szembekerül a törvény alapján álló bíró a bíróval mint szociálisan másképpen gondolkozó egyénnel. A bíró ilyenkor tudatos kettős egyéniség (Doppel-Ich a pszichológiában). Melyiké a diadal? A törvényhez láncolt bíróé-e vagy a közvélemény szellemében s szellemével élő s érző társas emberé-e? Az első pillanatra úgy látszik, hogy az utóbbinak kell győzni, mert itt az élet lüktet s annak postulatuma lép fel, amott pedig csak a törvény holt betűje követel.

Ne felejtsük azonban el, hogy a közvélemény tömegvélemény, tehát telítve van a tömeglélek összes pszichikai s logikai hibáival; míg a törvény az értelem, logika s társadalmi szük-

ség alkotása, legalább is így kellene annak lenni; tehát a tömegvéleménynek, mely változó, megbízhatlan, szeszélyes, tisztán érzelmi jellegű s múló hangulat: a törvény s a törvény alapján álló bíró nem deferálhat, s le kell küzdeni önmagában a másik embert, a szociális lényt.

Ha azonban a közvélemény nem rövidéletű érzelmi fellobbanás s nem hangulat, hanem értelmi alkotás, akkor a törvényt meg kell változtatni, de a bíró azt mindaddig, míg életben van, köteles alkalmazni, mert legjobb esetben állását veszti fegyelmi úton, legrosszabb esetben pedig becsukják. Amily független tehát a bíró minden irányban, éppoly zsarnoki függésben van a törvénytől. A bíró a törvény embere, vagy talán még inkább élő, akaró, mozgó és cselekvő törvény.

IV. A fentebbiekből látható, hogy közjogi törvényeink a bírót teljesen függetlenné tették államtól, kormánytól, társadalmi, családi kötelékektől, sőt saját érzelmeitől is meg akarják szabadítani s a bírót egy racionalizált lénnyé akarják tenni, akit a logika mozgat működésében, akárcsak az órát a rugója; teljesen megtisztítva indulatok s szevedélyek salakjától. Bármily független a bíró minden irányban s viszont bármennyire rideg szószólója legyen is a törvénynek, a törvénytől való merev függése nem mechanikai jellegű, hanem a szellemi függés ismérveit viseli magán. Vagyis nem a causa efficiens, hanem a causa finalis jellemzi a bíró tevékenységét. A törvény mikénti alkalmazása a bírótól függ; annak tudásától, szociális műveltségétől, emberismeretétől stb. A törvény alkalmazása nem mechanikai működés, hanem célra törekvő tevékenység, a cél az anyagi igazság eszménye, aminek eszköze a törvény alkalmazása. A bírót a törvénytől való függésében ismét függetlenné teszi s bizonyos szabadsággal ruházza fel a törvény alkalmazásában megnyilvánuló függetlensége, nem ugyan az extrem szabadjogi iskola értelmében, hanem a bírói cognitiónak erkölcsösen, lélektanilag s társadalmilag helyesen felfogott lényege szerint.

A bírót kötelezi ugyan a törvény, de hogy mi értelme van

a törvénynek, azt a bíró határozza meg. A törvény, még pedig a legaprólékosabb törvény is, csak a kereteket rajzolja meg, amit az életből vett tartalommal a bíró tölt ki. Hogy valamely életviszony melyik keretbe illik bele, azt a bíró szuverén módon dönti el; ez a szuverénitás különbözteti meg a bíró működését a közigazgatási funkciótól. Az előbbi a társadalmi igazságot állapítja meg, az utóbbi pedig a célszerűséget keresi az állami funkciók végtelenül bonyolult gépezetében, tehát szükségképpen végelemzésben függ a kormánytól, a kormány pedig mindig függ a politikától, s a politika, sajnos, a pártérdekeket szolgálja, melynek levegője nem ritkán ártalmas mikrobákkal van telítve. Ez okból kell a bírói kart mindig kivételes elbánásban részesíteni s az állami hierarchiában előkelő pozicióban nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is teljesen függetlenné tenni.

A bírói cognitió kettős tartalmú, mint az igazságszolgáltatás általában. Egyik a történelmi igazság megállapítása, másik a történelmi igazság jogi értékelése. A történelmi igazság megállapítására a történetfilozófia módszerei alkalmazandók; e téren a bíró is ugyanazokkal a nehézségekkel küzd, mint a történetíró, csakhogy a bíró a megismerés forrásaiban korlátozottabb. A bíró a főtárgyalás adataira van utalva (Bp. 324. §), a történetíró ellenben minden forrásból meríthet, ahonnan megbízható anyagot kaphat; s mikor már az anyagot összegyüjtötte, akkor kezdődik a legnehezebb, de egyszersmind a legszebb feladata: a mult rekonstrukciója s pedig nemcsak fizikailag, hanem pszichikailag is, mert az emberi cselekmény csak ezen a réven ismerhető meg. Ennek legfőbb eszköze az analógiás beleélés s analógiás következtetés. Ezen a réven jutunk el a mult intuitiv megismeréséhez, eltűnt korok s emberek lelkületének megértéséhez. E nélkül a történetírás külső adatok értéktelen halmaza, ami jellemezte a régi történetírást. A bíró is történetíró midőn a tényállást megállapítja, a bűnös emberek cselekményének történetét írja meg. Sajnos a bírónak egyéni cselekményeket leíró historiai működése még a régi történetírás hibái-

ban szenved, nagyon formalisztikus, külsőséges; csak a cselekmény fizikumát nézi s elvonatkozik az ember lelki életétől s annak megismerésétől. Az emberi cselekményeknek csupán érzékelhető megismerésére törekszik, de nem pillant be az ember szellemi életébe, pedig az emberi cselekménynek ez a forrása, ide kell analógiás intuitióval beleélni magunkat, hogy megértsük a bűnös embert s ennek cselekményét. E nélkül csak a külső fizikumot ismerjük meg, de nem értjük meg a pszichikumot, így pedig a bíráskodás olyan mint a mechanikai munka. Pedig az anyagi igazság nemcsak a fizikai valóság megismerését, hanem — főképen — a pszichikum s moralitás megértését is közvetíti.

Másik része a bírói cognitiónak a jogi értékelés. Ez a törvény funkciójának az igazi tere; s a bírói függőség birodalma. Lépten-nyomon irányítja a törvény a bírót; s pedig minél aprólékosabb, minél körültekintőbb, minél művésziesebb a törvény szerkezete, annál nagyobb a bíró megkötöttsége s függése a törvénytől. Ámde a legrészletezőbb törvény is csak általános kerete lehet az életnek, oly nagy s hihetetlen gazdag annak változatossága; tehát minden törvénynek van rugalmassága, hogy a szakadatlanul változó s fejlődő társadalmi s egyéni viszonyok el legyenek abba helyezhetők. A törvény eme rugalmassága teszi lehetővé a bírói cognitiót a jogi értékelés terén; vagyis a bíró egyéni gondolkozásának lehetőségét a törvény alkalmazásánál s értelmezésénél. Ámde némi megfontolás meggyőz arról, hogy a bírói cognitio sem független, s nem mindig az egyén nyilatkozik meg abban spontán és korlátlanul.

A bíró individualitása, szellemi, logikai s értelmi egyénisége a cognitio terén csak az egészen új törvénynél érvényesülhet. Amint öregszik a törvény, éppúgy zsugorodik össze a törvény alkalmazásában a bíró egyéni cognitiója s mechanizálódik annak működése; egyszerűen azért, mert a jogtudomány, a joggyakorlat, a Kúria elvi határozatai s döntvényei mindig jobban s jobban egységessé teszik a bírák jogi gondolkozását,

ami szükségképpen a bíró egyéni cognitiójának fokozatos szűkítését, összezsugorítását s függetlenségének lesorvasztását jelenti az értékelés terén.

V. Miután a törvények az anyagi igazság érdekében oly nagy és körültekintő gondossággal bástyázzák körül a bírói függetlenséget s oly sui generis a bírói hatalom, fölvetődik az a kérdés, hogy a bíró ítélete s eljárása alávethető-e a kritikának vagy sem. A nemrégiben lezajlott szenzációs bűnpörök egyikével kapcsolatosan merül föl ez a kérdés; az kétségtelen, hogy kultúrállamban s társadalomban, ahol a szabadságjogokat tiszteletben tartják, a kritika joga mindenkit megillet közérdekű ügyekben; miután pedig a bíráskodás az államhatalom egyik legfontosabb működése, természetes, hogy az is tárgya lehet a kritikának. A kritikának azonban, mint minden szabadságjognak, határai vannak, s a kellő határokon belől is lehet a kritika illetékes vagy illetéktelen; hatályos és hatálytalan, a szerint, hogy kitől származik az s mi annak a tárgya.

A vitás konkrét jogkérdésre egyedüli kompetens és jóghatályos kritika a perorvoslat, ami felett dönt a felsőfokú bíróság. De ettől eltekintve a szaklapok működésének legjava része is a kritikában merül ki; ez, habár a konkrét ügyre nem is hatályos, de föltétlenül jogos és kompetens kritika, ami az eszmék kicserélődése s surlódása révén nagyban előmozdítja a jog- s törvényalkalmazás fejlődését s tökéletesedését. Csak gondoljunk arra, hogy mily sivár s értéktelen volna a jog fejlődése, ha a szakirodalom s szaksajtó élénk kritikával nem kisérné a judikaturát. Ha megszűnnék és elnémulna a szaksajtó kritikája, a bírói jog csak a perorvoslatokból meríthetne kritikát, ami nagyon szegényes volna, mert hiányoznék belőle a nyilvánosság, ki volna kapcsolva a discussio, s kizárólag a konkrét kérdést tárgyalná, tehát elvi, tudományos magaslatra nem emelkednék. A szakkritika kikapcsolódása esetén a bírói jogból ki volna zárva az eszmék, gondolatok, jogi értékelések kölcsönös kicserélődése, e nélkül pedig a szellemi élet terén

sehol sincs haladás s — *Bergsonnal* szólva — nincs teremtő fejlődés. Szaksajtó nélkül a jogi élet megdermedne, mert az éltető eszméket s gondolatokat csakis innen merítheti a judikatura s a nyilvános megbeszélés és vitatkozás, az eszmék s gondolatok kölcsönös kicserélése s összeszövődése révén keletkeznek csak új eszmék, amit *Wundt* teremtő szintézisnek nevez.

A napisajtó s közvélemény is beleszól a szenzációs ügyekbe, amin éppen nem lehet csodálkozni, mert a sajtó s közvélemény szellemi élete minden közérdekű kérdést felölel, tehát foglalkozhatik igazságszolgáltatási kérdésekkel is. Miután azonban a napisajtóból s közvéleményből hiányzik a szakértelem s szaktudás, csakis a feltűnést keltő részt, a rendkívülit, az érdekest, a szenzációs elemet ragadja meg s azt viszi a nyilvánosság piacára, s kritikája is ezen a téren mozog, tehát rendszerint a szociális részt emeli ki az ügyből. Ha azonban szakkérdésekbe is beleszól, rendesen oly járatlanságot árul el, hogy kritikája erkölcsi s értelmi harakirit jelent önmagára nézve.

Veszélyes a napisajtó előzetes kritikája tárgyalásra kerülő vagy tárgyalás alatt álló ügyekben, főleg akkor, ha az ügy a hangulatok alapján döntő jury hatáskörébe tartozik. Ez az előzetes kritika nem más, mint a bíró befolyásolása, tehát a bírói függetlenség megtámadása, vagy legalább is annak megkísértése.

A magyar napisajtó dicséretére legyen mondva, hogy ilyen erkölcsi befolyásolást csak ritkán kísérel meg, közvetett hangulatkeltés révén. Lehet, hogy a bíróság iránti tiszteletből tartózkodik az ilyen szuggesztív kísérletektől; valószínűbb azonban, hogy ez a tartózkodás onnan származik, hogy tapasztalatból ismeri annak teljes sikertelenségét s tudja, hogy az ilyen merénylet összetörik a bírói mentalitás sziklafalain.

Származhatik még a kritika más hatóságtól s a törvényhozó testülettől is. A más hatóságtól származó kritika nyilvánvalóan törvényellenes mindig. Az 1869 : IV. tc. 1. §-ának második bekezdése ugyanis kijelenti, hogy: «Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhat-

nak». A beavatkozás nemcsak competentialis, hanem kritikai beavatkozást is jelent. Végtelen tekintélyromboló hatása volna annak, ha az államhatalom egyes részei vagy orgánumai egymással torzsalkodnának. A jogrend felbomlását s a pusztulás előszelét jelentené, ha az államhatalom egyes tényezői, melyek külön-külön s organikus egységükben egyaránt arra hivatvák, hogy speciális hatáskörükben a jogrendet s ezen a réven az állami élet egységét fenntartsák, egymással szembe kerülnének. A törvény az állami élet konserválása érdekében tiltja ezt. Sajnos, ez a tilalom szankció nélkül szűkölködik, mert ha a jogkör átlépése megtörténik s valamelyik hatóság a másik területére lép át jogtalan beavatkozás révén: ennek a jogtalanságnak megtorlására vagy meggátlására nincs kompetens hatóság.

Miután a törvényhozó hatalom s bírói hatalom sem avatkozhatik egymás hatáskörébe, ilyen konfliktus esetében hiába keresnénk az illetékes fórumot; azt nem találnánk meg. Hogy törvényeink ilyen vitás kérdések eldöntéséről nem gondoskodtak, ennek magyarázata valószínűleg abban keresendő, hogy annak lehetőségére a törvényhozás nem is gondolt. Sajnos, nem ugyan a törvényhozó testület, hanem egyes magukról, s főképen a törvényhozó testület méltóságáról megfeledkezett képviselők a parlamentben nem egyszer már súlyos támadást intéztek a bírói tekintély s függetlenség ellen, ami megtorlásban nem részesült, részint az immunitás miatt, részint az akkori házszabályok fogyatékossága okából. A bírói függetlenség s bírói presztizs ellen intézett ilyen támadások lepattannak ugyan művelt ember szemében a bíróság etikai vértezetéről, de nyomot hagynak a támadóval hasonló műveltségi fokon álló tömeg lelkében, ami árt a bírói tekintélynek a nép széles rétegeiben. A bíró tekintélyére pedig nem csupán a társadalmi piramis felső csúcsán van szükség, hanem talán még inkább, vagy legalább is ugyanoly mértékben annak alsó talapzatán is.

Miután, amint fejtegetésem elején kiemeltem, a bírói függetlenség törvényeinkben fogalmilag egységesen, intézmény-

szerűen nincs meghatározva, annak megtámadása vagy veszélyeztetése sincs megtorló biztosítékokkal körülbástyázva.

Láttuk a II., III. alatti elemzésből, hogy a bírói függetlenség mibenléte igen bonyolult társadalmi szintézis, ami a legheterogénabb elemekből áll; láttuk azt is, hogy törvényeink s a társadalmi konvenció mindenképpen függetleníteni akarja a bírót a külső behatásoktól s azt akarja, hogy értelme s figyelme teljesen az ügyre koncentrálódjon, hogy abba teljesen beleélje magát, ne csak megismerje azt, hanem intuitive, mint a jó történetíró szellemi egységbe olvadjon azzal. Sajátságos jelenség, hogy midőn a bírótól ilyen bensőséges, tárgyilagos, az énből kivetkőző s az ügybe beleolvadó intuiciót követel az állam, nem gondoskodik arról, hogy segítségére siessen s megvédje elmélyedő szellemi munkájában külső illegitim s immorális támadásokkal szemben. Az állam s társadalom szigorúan megköveteli a bírótól a szellemi, erkölcsi s érzelmi függetlenséget, de ezen teljesen spiritualis követelésekkel szemben védelmet nem ad a bírónak, ha ezen a téren hasonló eszközökkel megtámadják.

Imént említettem, hogy a kormánytól, hatóságoktól, a parlamenttől s különböző társadalmi forrásokból származó illegitim beavatkozások megtorlására nincs fórum. Legfeljebb a miniszter volna felelősségre vonható az 1848: III. tc. alapján, ha ő támadja a bírói függetlenséget. Ez a felelősségrevonás azonban el sem képzelhető a mai parlamentarizmus s az annak alapját képező többségi elv mellett. Egyedül külső, fizikai támadások esetén talál védelmet a bíró a becsület s hatóságok védelméről szóló törvény alapján, éppúgy mint más tagja a hatóságnak. Miután azonban a bírói függetlenség javarészben szellemi s erkölcsi téren mozog s itt a bíró semmi védelemre nem talál, elmondhatjuk tehát, hogy működési területének nagy része mindenkinek ki van szolgáltatva s a becsületre s hatósági működésre korlátozott védelemmel a szellemi s erkölcsi jellegű bírói függetlenség védelme teljesen materializálva van.

Ezzel szemben a biró hivatásának körében elkövetett mulasztásaiért s szabályellenes magatartásáért successive súlyosbodó háromfokú felelősség alatt áll; s pedig az első a felügyeleti hatóság, a második a fegyelmi biróság, a harmadik a büntetőbiróság hatáskörébe van utalva.

*

Ha már most végigpillantunk a birói függetlenség bonyolult komplexumán, arról győződünk meg, hogy annak számos tényezői közül egyet nem említettem, ami szintén igen fontos, ez a biró anyagi függetlensége. Ha az is biztosítva van, biztosítva van a jó, megbízható igazságszolgáltatás s biztosítva van ezen a réven a jogrend is, mely az állami életnek legbiztosabb alapja.

A háborútól s forradalmaktól feldúlt társadalomban legtöbb megpróbáltatásokon ment át a birói kar. Anyagilag tönkrement, megélhetési viszonyai szertelenül megnehezedtek; lépten-nyomon a megélhetés nyomasztó gondjai gyötrik. Ennek a tudata befészkelte magát a társadalomba; s az emberi természet már úgy van alkotva, hogy előtte a tekintélynek egyik föltétele, ha nem is a gazdagság, de legalább is a gazdasági függetlenség. Aho ez hiányzik, ott felébredhet a részvét, de a tekintélynek nincs talaja, mert a primitív életföltételekért való mindennapi küzdelem az ilyen embert számtalan függési viszonyba hozza a gazdasági élet terén embertársaitól. A tekintélynek pedig föltétele az, hogy tőle függjenek az emberek s ne ő függjön másoktól.

Az állam kétségbeesett erőfeszítéseket tesz, hogy hivatalnokseregének sorsán segítsen, de képtelen a követelő kívánságokat teljesíteni. Ennek következménye az általános elkedvetlenedés, lehangoltság, az ambició s nemesebb munkakedv eltompulása. Sajnos, ennek a generációnak élete alatt valami nagy javulás nem is várható. Túlsok a közhivatalnok s túlsok a biró is Csonkamagyarországon. A felesleggel pedig nem tud mit csinálni az állam, akárhogy helyezgeti is el őket, fizetni kell az

államnak. Tehát nem lehet a létszámot úgy redukálni, hogy a létszámcsökkentés révén a megmaradó szükséges létszámot jól fizethessék. Számot kell vetni azzal, hogy ez az állapot csak a most élő nemzedék kipusztulásával fog megszűnni, amihez legalább tizenöt-húsz év szükséges. De az állam akkor sem lesz képes bíráit jól fizetni s így azok anyagi s erkölcsi függetlenségét biztosítani, ha a mostani nemzedék lassú eltűnésével kapcsolatosan nem viszi keresztül a gyakorlati élet követelményének megfelelő eljárási s szervezeti reformot. Eljárási jogunk teli van bürokratizmussal, formalitással, nehézkességgel s bonyolultsággal.

Gyakran halljuk, hogy az eljárást egyszerűsítik, s a végeredmény — parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. A világért sem gondolok forradalmi változtatásokra, hanem fokozatos praktikus, célszerű s céltudatos szisztematikus reformokra. Alapvetésül induljon ki a kormány abból, hogy tizenöt-húsz esztendő kell ahhoz, hogy a természet a mortalitás útján végrehajthassa a financiális eredménnyel járó létszámapasztást; ezen idő alatt kell fokozatosan megvalósítani a tervszerű eljárási s szervezeti reformokat, aminek koronája lesz a redukált számú, jól fizetett bírói kar, mely egyszerű eljárási szabályok mellett jobban s az élet követelményeinek s a társadalmi igazságnak megfelelően aránylag rövid idő alatt fogja az ügyeket befejezni. A jól fizetett bírák függetlenek lesznek az élet gondjaitól s embertársaiktól; növekedni fog ambiciójuk s emelkedni fog a bírói kar tekintélye, erkölcsi, értelmi színvonala s megizmosodik függetlensége. Ehhez azonban két dolog kell, az egyik praktikus, célszerű s a mostani területű Magyarország szükségeihez mért és nem utópisztikus, egységes igazságügyi programm. A másik az, hogy a gyakran változó minisztereknek ne az legyen első dolguk, hogy elődjük programmját félreteszik s valami mással állanak elő, hogy a napi politika molochjának áldozatokat hozzanak, hanem a megkezdett reformépületnél annyi követ rakjanak le, amennyit képesek kormányon létük

alatt lerakni s a megkezdett egységes terven csak annyit módosítsanak, amennyit a folyton változó társadalmi viszonyok megkövetelnek.

Ha ekképen a bíró anyagilag független lesz, ha mindenféle politikát kikapcsolunk az igazságszolgáltatásból, ha a bírói kinevezéseknél kizárólag az elnöki tanácsok fognak dönteni, akkor a bírói kar erkölcsi s értelmi színvonala magasra emelkedik, tényleg — s nemcsak a törvény betűje szerint — független lesz; s valójában az életben is gyökeret ver a hatalmak különválasztásának elve. Közigazgatás, igazságszolgáltatás; politikai s törvényhozó hatalom egymás működésébe nem fognak beleavatkozni.

RÁDIÓ-JOG.

Irta: Dr. SÁNDORFI KAMILL.

Két évtized óta a szárazföldet boltozó magasságok, a levegőoceán, az atmoszféra friss jogi kérdései kopogtatnak a jogtudomány öreg kapuján, bebocsáttatást kérve az ezredévek óta nemességet nyert, ősi jogtudományágazatok közé. Repülőgép, léghajó, rádió-telefon és taviró a huszadik század technikai csodagyermekei, mai adottságukban is már rajtuk van a befejezettség jellege, mindegyik már nemcsak kétes igéret, nyugtalan remény, hanem élő, mozgó vagy áramló valóság: felettünk légi gépek, híreket, dalt, zenét, beszédet terjesztő elektromágneses hullámok járnak, emberi érzékkel észrevehetetlen villamos hullámok hátán haladó hangok betörnek négy zárt falunk közé s ott hallgathatjuk idegen világok szónokait, egyetemi előadásait, hallgathatunk sok ezer kilométerről hangversenyeket.

Ám lássuk, hogy amig a technika a villám szárnyain halad, hiven követi-e a jogtudomány?

A modern nemzetközi jog a levegőtérben repülőgéppel vagy léghajón történő közlekedés alapelveinek kifejlesztésénél néhány éves ingadozás után a légi szuverénitás álláspontjára

helyezkedett. Az elmélet eleinte az ellenkező pólus felé tájékozódott. Az alig néhány évtizedes légi jog nemzetközi jogi és államjogi vonatkozásainak első mesterei, Fauchille és Nys, mint azt más helyütt kifejtettem,[1] még a levegő szabadságának elméletéből indultak ki, a tengerek szabadságának analogiájára és a Nemzetközi Jogi Egyesület 1906. évi genti kongresszusán még Fauchille elmélete győzött. Ám az idő ezen a ragyogónak látszó, de a világ mai helyzetében az egyes országterületekre nézve példátlan veszedelmeket rejtő elméleten éppúgy eljárt, mint azokon az elméleteken, amelyek a levegőtérben a partmelléki tenger mintájára a legalsó rétegekben egy kvázi szuverén, az illető ország területi felségjoga alá tartozó «zone de protection»-t vonva, a magasabb régiókat, e régebbi elméletek szerint tehát pl. az Eiffel-torony magasságán felül, már nemzetközi kinccsé, nemzetközi tulajdonná nyilvánították, a res omnium communes fogalmi körébe tartozónak vitatták éppúgy, mint ahogy Hugó Grotius nagy vitairata óta (Mare liberum) a nyílt tengerek szabadsága ezeken a pilótákon épült fel.

A még alig két évtizeddel ezelőtt a nemzetközi konferenciákon győzedelmesen érvényesült légi szabadsági elméletnek sírját gyorsan megásták azok a meggondolások, amelyek éppen a tenger és levegőtér eltérő jogi és geografiai természetének vizsgálatán gyökeredztek, amely meggondolások lényegükben abban foglalhatók össze, amit Meurer és Westlake állapítottak meg, hogy minél jobban eltávolodik a hajó a tengerparttól, annál kevesebb veszedelem származhatik a tengerpart, a szárazföld lakosságára és intézményeire, ellenben minél magasabbra száll a légi járómű, annál veszedelmesebbé válik az alig megfigyelhető magasságokból vetett bombák révén a szárazföldre.

A nemzetközi jogi tudományok német harcosai korán felismerték, hogy a francia légi szabadsági elmélet mellett be-

[1] Sándorfi: «A légi közlekedés joga» a 14. és köv. oldalakon.

láthatatlan veszedelmek várnak az egyes országterületekre és hogy azok a nemzetközi jogi, általános emberiségi követelmények, amelyek a levegőtér használatához fűződnek, a szuverénitási elmélet gyakorlati keresztülvitele során, az egyes nemzetek részéről a nemzetközi jognak és nem megfordítva, a nemzetközi jog részéről az egyes nemzeteknek juttatott koncessziókkal teljesen megnyugtató módon valósíthatók meg. Így a nemzetközi jog nagy német művelői és nyomukban azután a nemzetközi jogtudomány világszerte, a levegőteret illetően is a területi felségjog álláspontjára helyezkedett. Liszt (Das Völkerrecht 78. o.) szerint sem a levegő szabadságáról, sem egy territoriális levegőzónáról nem lehet szó és nemzetközi jogi rendezés bekövetkezéséig csak egyetlen uralkodó jogszabály képzelhető: az anyaország területi felségjoga az ártalmatlan átrepülés egyetlen korlátjával (jus innoxii passagii) és szerinte ugyanez áll a drótnélküli telegrafiára is, amihez képest minden állam fel van jogosítva arra, amennyire arra technikailag képes, hogy a Hertz-hullámok terjedését levegőterében, hacsak ellenkező egyezmények nincsenek, megakadályozza. Ugyanennek ad kifejezést Kohler is (Grundlagen des Völkerrechts 109. o. és Luftfahrtrecht 23. o.), aki szerint a levegőtér az államterület része, de e mellett áll az a szabály, hogy bizonyos szükséges korlátozások és rendszabályok mellett a szabad légi közlekedésnek érvényesülnie kell, viszont azt a gondolatot, hogy a levegőtér, akárcsak a felsőbb régiókban is, a területi felségjogon kivül levő mare liberum, vissza kell utasítani, mert ez olyan idea, amely a természeti jogok teljes félreismerésén alapszik, ugyanis a mare liberum elmélete szerint a szárazföldi terület a hajóknak a tengeren történő haladásával nincs közvetlenül befolyásolva, míg a levegőtérnél éppen ellenkező az eset, amennyiben minél messzebbre távolodik el a légi jármű a szárazföldtől, annál nagyobb és ellenőrizhetetlenebb a tőle a szárazföldre származható veszély.

A levegőtér nemzetközi jogának felépítésénél győzelmesen harcoló német nemzetközi jogászok megállapítását az Inter-

nacional Law Association 1913. évi madridi meetingjén hozott határozat, mely a légi szuverénitás elismerését tartalmazza, méltón egészíti ki, annál méltóbban, mert a nemzetközi joggal foglalkozó egyesületek közül az első volt, mely már a háború előtt erre az álláspontra helyezkedett. A szuverenitás elmélete azóta nemzetközi kódexbe is bevonult, — amint alább ki fogjuk fejteni, — az 1919. évi párizsi nemzetközi légi jogi egyezménybe.

A nemzetközi jogi szempontokon felül a légi járóművek közlekedését és a drótnélküli táviratozás, telefonálás, fényképészet stb. jogát nem lehet közömbösíteni a dologi jogi szempontoktól sem. A dologi jognak Róma jogában gyökeredző az a tantétele, hogy a telek tulajdona kiterjed a telek feletti légürre (cuius est solum, eius est usque ad coelum), amely tétel a legtöbb magánjogba behatolt, inog. Az az elv, hogy a telek feletti légoszlop korlátlanul, mint az osztrák polgári törvénykönyv 297. §-ában is, vagy a tulajdonos érdeke által korlátozott módon (BGB. 905. §.), vagy végül a tulajdon gyakorlása által korlátozott módon (Svájci PT. 667. §.) a telektulajdonos dologi jogkörébe esik, ma már a légi járóművek közlekedése és a drótnélküli táviratozás korában sok tekintetben anakronisztikus. Kérdéses, vajjon polgári törvénykönyvünk törvényjavaslata bizottsági szövegének 400. §-a, amely szerint a telek tulajdonosának joga kiterjed a telek feletti légürre és az alatta levő földtestre, de nem tovább, mint ameddig a tulajdon gyakorlása az ő érdekében van s amely szabály sokkal modernebb, mint az osztrák, a német vagy a svájci jogszabály, hosszú életű lesz-e és nem fog-e éppen a légi közlekedés és a rádió mellett hovatovább szintén új meggondolások elé állítva, teljesen kivetkőzve, talán nem is rövid idő multán, a klasszikus hagyományokból, és nem válik-e szükségessé a légi közlekedésnek és a rádiónak világszerte elterjedettsége mellett a telek feletti légürre vonatkozó dologi jogoknak majdnem teljes abszorbeálása. A jövő dologi jogának nem azok a gondolatok lesznek-e ebben

a tekintetben a kalauzai, amelyeket Schwarz Gusztáv (Új irányok a magánjogban) fejtett ki: «A tulajdon célja nemcsak a joggyakorlásnak, hanem magának a tulajdonjognak is megadja a határát. Ha a kormányozható léghajó ezer láb magasságban a levegőt szeli, nem annyi ember tulajdonán megy keresztül, mint ahány terület a léghajó alatt fekszik, hanem uratlan légürön halad át. És a tulajdon célja, amint térbeli határát adja a tulajdonjognak, úgy megadja tartalmi határát is. A tulajdonjog sohasem volt és ma sem az, aminek a régi tan kiadja: korlátlan hatalom a dolog felett; hanem a tulajdonjog is — csak úgy, mint a többi dologi jogok — korlátolt valami, t. i. egyfelől magának a tulajdonosnak érdekhatára, másfelől a közönség, valamint egyesek (szomszédok stb.) érdekei szempontjából korlátolt jog. Hogy mik a tulajdon határai, attól függ, hogy egy konkrét törvényhozás miképen értékeli az egy-egy dolog tekintetében összeütköző egyéni és társadalmi érdekeket. Ebből a szempontból a tulajdonjog elmélete mindeddig megírva nincsen; csak kísérletek történtek ez irányban, de a szempont, amelyből e tant ki kell építeni, ma többé nem vitás: a tulajdonjog mint társadalmi céljog szempontja.»

Nemcsak az elmélet, hanem a tételes jogszabályok szempontjából is annak a megállapítására kell azonban jutnunk, hogy a területi felségjog a telegrafálás és a rádió tekintetében is már régebbi jogszabályainkban éppúgy, mint a legújabb jogszabályokban is érvényesül, aminek végső eredményeként az államnak a rádióra vonatkozó fenntartott joga lett a szabályozásnál kiinduló álláspont. Kiinduló pontunk ehhez képest az, hogy a rádión, ezen a hír-, jel-, kép- és hangvivő tulajdonságaival már is elsőrangú kulturális és főleg forgalmi jelentőségűvé vált közlekedési találmányon s működésén is az államok területi felségjoga, szuverénitása az úr, amely impériumot, természetesen az államrezon határain belül, össze kell az emberi közösség egyetemes érdekeivel hangolni.

A területi felségjog principiuma érvényesült tulajdonképpen

már az 1875 július 22-én kötött nemzetközi távirdaegyezményről szóló 1875: LVI. törvénycikkben is, amennyiben az egyezményben részes hatalmak ebben — a közlekedési és területi felségjog alapján állva — *megengedték* a II. cikk szerint a nemzetközi távirdavonalokon a táviratok szállítását, fenntartván maguknak a VII. cikkben azt a jogot, hogy az állam biztosságát veszélyeztető, az ország törvényeivel ellenkező vagy a közrendbe és erkölcsiségbe ütköző magántáviratok továbbadását feltartóztathassák, fenntartván továbbá a VIII. cikkben azt a jogot is, hogy mindegyik kormány, ha szükségesnek látja, a nemzetközi távirda-szolgálatot akár általában, akár csak bizonyos külön vonalakon vagy bizonyos faju közleményekre nézve határozatlan időre felfüggeszthesse. A részes hatalmak tehát a szuverénitás gondolatából indultak ki és ebből kiindulva adtak jogot a nemzetközi távirda-szolgálatnak saját területükön való érvényesülésére, de szuverénitásuk fenntartásának nyilvánvaló jelei a most említett cikkeknek azok a rendelkezései, amelyek a megjelölt esetekben a nemzetközi továbbítás kötelezettsége alól kivételek tételére adnak jogot.

A távirda, a távbeszélő és egyéb villamos berendezésekről szóló 1888: XXXI. törvénycikk a szuverenitás kidomborításában még határozottabb álláspontra helyezkedik. Nevezetesen 1. §-ában annak az elvnek deklarativ megállapítását tartalmazza, hogy *a távirda, a távbeszélő és a villamosjelzők, illetve ezeknek felállítása,* berendezése és üzletbentartása — azoknak kivételével, melyek az egyes házak belsejében stb. és általában a közhasználat kizárásával terveztetnek — *az állam fenntartott jogai közé tartoznak,* ennélfogva bárki másnak arra, hogy ilyeneket létesíthessen, berendezhessen és üzletben tarthasson, az ebben a törvényben megállapított engedélyt előzetesen ki kell eszközölnie. Világos ebből a törvényi rendelkezésből, hogy a híreknek távirda-, távbeszélő és egyéb villamos berendezések útján akár huzalokon, akár ezek nélkül a levegőtérben történő közvetítésének joga, az állami fenntartott jogok fogalmi körébe

tartozik, a törvényhozó szeme előtt tehát már ekkor is a levegőtérre is kiterjedő területi felségjog elve lebegett. Ebben a megfontolásban gyökeredzik a most említett törvénynek 7. és 8. §-ában foglalt dologi jogi korlátozás is, mely szerint a háztulajdonosok, földtulajdonosok és birtokosok kártérítés nélkül eltűrni tartoznak, hogy a közhasználatu távirdák, távbeszélők és villamosjelzők huzalai épületeik és földjeik felett a légűrben, az ingatlan korlátlan használatának akadályozása nélkül elvezettessenek, a huzalok az épületekre vagy tetőzetekre felerősíttessenek és bekapcsoltassanak.

Kérdés már most, hogy az imént felsorolt jogforrások a rádióra, akár a rádiótáviratokra, akár a rádiótelefonra, rádiófényképészetre stb. mennyiben alkalmazhatók. Kétségtelen, hogy az idézett 1888: XXXI. törvénycikk nem csupán azokra a távirdákra, távbeszélőkre és villamosjelzőkre vonatkozik, amelyeknél a hírek közvetítése, fuvarozása drótszerkezet útján történik. Abból, hogy a törvény 7. és 8. §-ai a drótok elhelyezésével kapcsolatos, a magántulajdont korlátozó rendelkezéseket tartalmaznak, még nem következik, hogy a törvény a dróttalan hírfuvarozás stb. tekintetében nem volna alkalmazható, sőt ellenkezően abból, hogy a törvény 1. §-a huzalos vagy nem huzalos berendezés között nem disztingvál, arra kell következtetni, hogy már ez a törvény is mindenfajta, tehát drótnélkül működő távirdákra stb. is vonatkozik. A törvénynek ilyetén interpretációját nem érinti az a meggondolás sem, hogy életbelépésének idejében drótnélküli táviró és távbeszélő nem volt; mert hiszen, hogy analogiákhoz forduljunk, 1878-ban a büntetőtörvénykönyv megalkotásakor sem volt még aktuális a villamosáram lopása, és mégis a Btk. rendelkezései szerint minősülő lopás fogalmi körébe vonatott később a villamosáram lopása. Ki kell emelnünk, hogy a most említett törvény miniszteri javaslatában eredetileg volt egy 10. §., amely szerint, tekintettel az e téren keletkezhető újabb találmányokra, a minisztérium felhatalmaztatott volna, hogy a törvény hatályát ezekre is kiterjessze, azonban

ezt a §-t annakidején az igazságügyi bizottság mellőzte, mondván: «hogy jövőben hasonló rendeltetésű találmányok fognak-e keletkezni, az a jövő titka és félreértések kikerülése céljából jobb azon proviziót, hogy ezekre is eme javaslat rendelkezései kiterjesztessenek, akkorra fenntartani, ha ezen netaláni találmányok már keletkeztek». Ebből esetleg arra lehetne következtetni, hogy ez a törvény nem intencionálta a későbbi találmányoknak a törvény hatálya alá helyezését. Az igazságügyi bizottságnak ez az álláspontja azonban mégsem zárja ki magának a törvényszövegnek olyan interpretálását, hogy a törvény, mert 1. §-a a műszaki berendezések minősége tekintetében semmiféle disztinkciót sem tartalmaz, a rádió tekintetében is hatályosnak tekinthető.

A későbbi jogforrások minden kétséget eloszlatnak abban a tekintetben, hogy az államot a levegőtérre nézve a rádióhírek fuvarozása tekintetében is területi felségjog illeti meg. Ugyanis mind a Berlinben 1906. évi november hó 3-án kötött nemzetközi rádiótelegráf-egyezmény becikkelyezéséről szóló 1909 : XX. törvénycikk, mind az ennek helyébe lépett, a Londonban 1912. évi július hó 5-én kötött nemzetközi rádiótelegráf-egyezmény becikkelyezéséről szóló 1914 : XVI. törvénycikk a nemzetek közös megegyezése, kölcsönös jogátengedése, tehát a területi szuverénitás kölcsönös korlátozása gondolatából indulva ki, engedi meg a rádióhírek nemzetközi fuvarozását, a rádió-telegrammok kölcsönös kicserélését és pedig az utóbbi egyezmény nem csupán a szárazföld és a tengeren levő hajók, a parti állomások és a fedélzeti állomások között történő nyilvános forgalomban, amennyiben az utóbbi egyezmény 5. cikke szerint az országok szárazföldi levegőtere is át lett engedve a kölcsönös rádióforgalom céljára, a szerződő felek mindegyike kötelezte ugyanis magát, hogy a parti állomásokat külön vezetékkel összeköttetí a telegráfhálózattal vagy legalább más oly intézkedéseket tesz, amelyek a parti állomások és a telegráfhálózat közt a táviratok gyors kicserélését biztosítják. Az utóbbi

egyezmény a szárazföld és a tengeren levő hajók közt való nyilvános forgalomban kötelezővé teszi a parti állomásokra és a fedélzeti állomásokra a rádió-telegrammok kölcsönös kicserélését, a fedélzeti állomások egymásközötti forgalmában rádiótelegrammok váltását, de fenntartja az egyes államok jogát arra, hogy a parti és fedélzeti állomásokon különleges rádió-telegrafálás végett akár titkos berendezéseket is létesíthessen — ami egymagában is a szuverénitásról való lemondás cáfolata —, fenntartja az egyes államok jogát arra, hogy megállapíthassák, mily feltételek alatt engedik meg a rádió-telegrammok küldését olyan parti vagy fedélzeti állomástól vagy állomáshoz, amely az egyezmény határozatai alá nem esik — ami ebben a tekintetben a teljes szuverénitás fenntartása —; a tisztán szárazföldi forgalomban kimondja ugyan, hogy azok a stabil állomások, melyek szárazföld és szárazföld közti levelezésre szolgálnak, nem tagadhatják meg a rádió-telegrammoknak más stabil állomással való váltását ennek az állomásnak a rendszere miatt, de mindegyik ország teljes szabadsággal szervezheti az állandó pontok közötti levelezésre vonatkozó szolgálatot és határozhatja meg, hogy az e szolgálatra rendelt állomások minő levelezést folytathatnak — amely rendelkezések a belföldi levegőtérre vonatkozó teljes szuverénitást foglalják magukban —; végül ennek az egyezménynek 17. cikke fenntartja többek között az 1875. évi szentpétervári nemzetközi távirda-egyezmény (1875 : LXVI. törvénycikk) VII. cikkének rendelkezését, mely szerint a szerződő felek fenntartják maguknak a jogot, hogy az állam biztonságát veszélyeztető, az ország törvényeivel ellenkező vagy a közrendbe és erkölcsiségbe ütköző magántáviratok továbbadását feltartóztathassák, fenntartja továbbá a nemzetközi rádiótelegrafiára is a most említett szentpétervári egyezmény VIII. cikkének rendelkezéseit, mely szerint mindegyik kormány fenntartja magának, hogy ha szükségesnek látja, a nemzetközi távirda-szolgálatot, akár általában, akár csak bizonyos külön vonalakon vagy bizonyos fajú közleményekre nézve a szerződő kor-

mányok értesítése mellett határozatlan időre felfüggeszthesse, amely utóbbi rendelkezések szintén élénk jelei a rádió tekintetében is a nemzeti szuverénitás fenntartásának.

Ebben a nemzetközi egyezményben tehát világosan fenn lett tartva a területi felségjogból, a levegőtérre vonatkozó szuverénitásból kiinduló az a nemzeti jog, hogy a szárazföldi rádiószolgálat — amennyiben a rádió-közlekedésnek nemzetközileg szabályozott részét nem érinti — a nemzeti jogszabályalkotás útján teljes szabadsággal szerveztessék. Ki kell emelnünk, hogy az 1921 : XXXIII. törvénycikkbe becikkelyezett békeszerződés 219. cikke szerint a békeszerződés életbelépésétől kezdve a szerződő felek újból alkalmazni fogják a most említett londoni nemzetközi szikratávíró-egyezményt, hogy Magyarország ebben a cikkben kötelezte magát, hogy meg fogja tartani azokat az ideiglenes szabályokat, amelyeket vele a szövetséges és társult hatalmak közölni fognak. Az ideiglenes szabályok reákényszerítése Magyarországra ugyanabba a kategóriába tartozik, mint ennek a cikknek továbbmenő az a rendelkezése, hogy ha a békeszerződés életbelépésétől számított öt éven belül a londoni egyezmény helyett a nemzetközi szikratávíró-forgalom szabályozására új egyezményt kötnének, ez az új egyezmény Magyarországra még abban az esetben is kötelező lesz, ha vonakodnék az egyezmény kidolgozásában részt venni, vagy azt aláírni, ez tehát az úgynevezett új nemzetközi jognak új szabálya, mely egyezménynek nevez kényszerített szabályokat is.

A dróttalan távíró és távbeszélő hazai jogát illetően további rendelkezéseket tartalmaz az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. tc. 30. §-ában kapott felhatalmazás alapján kibocsátott, a légi közlekedésről szóló 10,270/1922. M. E. számú rendelet (Budapesti Közlöny 1922. évi december hó 19-én megjelent 290. száma), amelynek 15. §-a azt mondja, hogy az államnak, a postára, távíróra és villamosjelzőkre — a nem fémvezetékes (rádió) berendezésekre is — fenntartott jogai

a légi közlekedés tekintetében is fennállanak; a nem fémvezetékes (rádió) távírók, távbeszélők és villamosjelzők felállításához, berendezéséhez és üzemben tartásához a m. kir. kereskedelemügyi miniszter engedélye szükséges, aki az engedélyezésnél az 1888:XXXI. tc. 3. §-ának egyes rendelkezéseitől eltérhet; ezekre a berendezésekre az 1888:XXXI. tc. 1. §-ának 1. bekezdésében foglalt kivétel nem nyer alkalmazást; a szárazföldi (nem légi vagy vízi járóművön elhelyezett) közhasználatú nem fémvezetékes (rádió) berendezések létesítésére és üzemben tartására magánosoknak engedélyt csak a törvényhozás adhat; a m. kir. kereskedelemügyi miniszter engedélye szükséges mindazoknak a hírszolgálati berendezéseknek létesítéséhez és üzembentartásához is, amelyek a fémvezetékes vagy a nem fémvezetékes (rádió) távírók, távbeszélők és villamosjelzők közé nem sorozhatók; nem szükséges engedély a kereskedelemügyi miniszter részéről meghatározandó azokra a berendezésekre, amelyek kizárólag a légi jármű, repülőtér, léghajókikötő belső szolgálatát látják el és csak erre alkalmasak, vagy a légi közlekedés szolgálatának lebonyolításához az idevonatkozó szabályok szerint szükségesek és csak erre alkalmasak; az ország területén a külföldi légi járóművek postai szállítását, fémvezetékes (rádió) berendezéseit és oly hírszolgálati berendezéseit, amelyek a fémvezetékes (rádió) távírók, távbeszélők és villamosjelzők közé nem sorozhatók, a m. kir. kereskedelemügyi miniszter rendelettel szabályozhatja, illetőleg ezek tekintetében megállapodásokat létesíthet.

A nem fémvezetékes (rádió) távíró-, távbeszélő- és villamosjelzők berendezésekről, valamint az ilyen berendezésekhez szükséges készülékek és alkotórészek gyártásának és forgalombahozatalának szabályozása tárgyában 85,463/1924. K. M. szám alatt kibocsátott rendelet (Budapesti Közlöny 1924. évi szeptember hó 24-én megjelent 197. száma) szerint az 1888 : XXXI. törvénycikk 15. §-ában, valamint az 1884 : XVII. törvénycikkbe iktatott ipartörvény módosításáról szóló 1922 : XII. tc. 58. §-ában

kapott felhatalmazás alapján kibocsátott ebben a rendeletben az 1. §. a következő rendelkezést tartalmazza: «Minthogy az államnak a távirda-, távbeszélő- és egyéb villamos berendezésekről szóló 1888:XXXI. tc. 1. §-ában meghatározott fenntartott joga kiterjed az olyan berendezésekre is, amelyek jeleknek, híreknek, képeknek vagy hangoknak, villamosság útján, fémvezeték nélkül vagy fémvezetéken magasrezgésű áramok segélyével adására vagy felvevésére szolgálnak, ennélfogva bárki másnak arra, hogy a magyar állam területén ilyen berendezést létesíthessen és üzemben tarthasson, a kereskedelemügyi miniszter előzetes engedélyét kell kieszközölnie.» A fentebb kifejtettekből következik, hogy a rádiókészülékek felállítása, berendezése és üzemben tartása az 1888:XXXI. törvénycikk hatálya alá esvén, a törvényvonta keretekben az államnak fenntartott jogai közé tartozik.

Ami a rádió háborús jogát illeti, kiemeljük a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912:LXIII. tc. 8. §-át, amely szerint a minisztérium a nemzetközi egyezmények korlátai között megteheti mindazokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek avégből, hogy a postai, távirdai és távbeszélő forgalom és érintkezés a hadviselés érdekeinek megóvása céljából ellenőrzés alá vétessék. Kiemeljük továbbá az első két nemzetközi békeértekezlet becikkelyezéséről szóló 1913:XLIII. törvénycikkből a semleges hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban szóló V. egyezmény 3. cikkét, amely szerint tilos a hadviselő feleknek semleges hatalom területén szikratávíró-állomást felállítani; — a semleges hatalmak jogairól és kötelességeiről tengeri háborúban szóló XII. egyezmény 5. cikkét, mely szerint tilos a hadviselő feleknek semleges kikötőkben vagy vizeken szikratávíróállomásokat felállítani, vagy bármely oly intézményt létesíteni, amelynek az a rendeltetése, hogy az összeköttetést a hadviselő felek szárazföldi vagy tengeri haderejével fenntartsa. Különösen fontosak az előbb említett V. egyezmény 8. és 9. cikkei is.

A 8. cikk szerint a semleges hatalom nem köteles a hadviselő feleknek megtiltani vagy velük szemben korlátozni a saját tulajdonában vagy társaságok vagy egyesek tulajdonában levő távíró- és távbeszélő vonalaknak vagy drótnélküli távírókészülékeknek használatát. E szerint tehát a semleges hatalom nem köteles ugyan a saját drótnélküli távírókészülékeinek használatát a hadviselő feleknek megtiltani, de jogosult, — vagyis a rádió tekintetében a területi szuverénitás már ebből a hágai rendelkezésből is következik, amely rendelkezést egyébként a 9. cikk akként egészíti ki, hogy a megszorító vagy tiltó rendelkezéseket a hadviselő felekkel szemben egyformán kell alkalmazni és a társaságokkal vagy magánosokkal is alkalmaztatni.

A drótnélküli közlekedés tekintetében a londoni egyezmény természetesen nem lehet az utolsó jogi etapp. Már az International Law Association fentebb említett ülésén ugyancsak Hazeltine cambridgei professzor reámutatott arra, hogy a nem fémvezetékes távíróknak a háború alatt betöltött szerepe folytán jövőjük a tudományos problémák megoldásának rohamos előrehaladásával egyre fontosabbá vált és különösen fontossá lett a rádió legújabb gyakorlati szerepe a repülésben levő légi járóműveknek a szárazföldi állomásokkal és a tengeren levő hajókkal való közlekedésében. Reámutat arra, hogy a világ a rádió tekintetében óriási fejlődés küszöbén áll, roppant fontos tehát, hogy nemzetközi jogászaink különös figyelmet szenteljenek a rádió folytán felmerült nemzetközi problémáknak.

Helyesen mutat reá Hazeltine arra is, hogy a rádióközlekedés és légi közlekedés között közeli rokonság van és ez a rokonság a találmányok s a gyakorlati tapasztalatok növekedésével egyre bensőbbé válik, úgy, hogy el lehet mondani, hogy a békeidők légi joga két fejezetre oszlik, az egyik a rádióközlekedés, a másik a repülés joga és helyesen mutat reá arra, hogy a nemzetközi légi jognak mind a két fejezetet folytonosan tovább kell fejlesztenie. Ezt a harmóniát már az 1919. évi párizsi nemzetközi légi jogi egyezmény 14. cikkében is meg-

találjuk, amennyiben ez a cikk már a légi járóművek rádiószolgálatát is szabályozás alá vonja, nevezetesen akként rendelkezik, hogy a légi jármű drótnélküli készüléket csak annak az országnak engedélyével vihet magával, amely országban honos az illető légi jármű, vagyis ahol lajstromozva van, drótnélküli távírókészüléket a légi járóművön csak külön engedély alapján szabad használni, — a nyilvános forgalomra szánt, tíz vagy több személyt szállító légi járóművet drótnélküli távírókészülékkel kell a külön végrehajtási utasítások szerint felszerelni, amely rendelkezéseket az egyezmény szerint működő nemzetközi léghajózási bizottság minden légi járóműre jogosult kiterjeszteni.

A nemzetközi rádiószolgálatban tehát, amint láttuk, az egyes országok területi felségjoga a fennálló jogszabályokban éppúgy kidomborodik, mint belföldi jogszabályainkban. A szuverenitás gyakorlati megvalósítása azonban — és ezt nem szabad véka alá rejteni — ma még nagyon nehéz. A világűrben kisugárzó elektromágneses hullámok, az éter, amely az elektromágneses hullámot a szélrózsa minden irányában a fény terjedési sebességével, tehát körülbelül másodpercenkint háromszázezer kilométer sebességgel terjeszti, igazán nem törődik a nemzetközi egyezmények és belföldi jogszabályok paragrafusaival. De a technika, a rádiótudomány már készül a magasfeszültségű áramok megzavarásával, az irányító-antennával, a hullámok irányításával, a rádiógoniometria fogásaival stb. arra, hogy a világűrben az elektromos rezgések, az elektromágneses hullámok terjedését, a kimenő energiát is szabályozza, zavarja, fékezze és így az egyes országok szuverénitása alá hajtsa. A szikrahullámok irányítására és az idegen táviratok és telefon-közvetítések felfogására irányuló technikai kísérletek eredményének intenzitásától fog függeni, vajjon sikerülni fog-e a légi járóművek kormányzásán túl most már az elektromágneses hullámok kormányzásának problémáját is megoldani. Végzetes lesz-e ez a megoldás vagy hasznos, ez a jövő titka, de annyi kétségtelen, hogy büntetőjogi vonatkozásokban ettől fog függni a rádiótitok megóvása, magánjogi

vonatkozásokban a rádióközlekedés védelme, államjogi szuverénitási szempontokból pedig azoknak a veszélyeknek az elhárítása, amelyek az egyes országokat a rádióhírekkel és egyéb rádióközvetítésekkel érhetik. Elméletileg áll a tétel, hogy a levegőtérben minden ország szuverén. Ezt a szuverénitást a légi járóművek forgalmában ma már gyakorlatilag is lehet érvényesíteni, csak gondoljunk a légi járóműveknek rendőri üldözhetésére, fegyverekkel történő leszedésére, itt már áll az a tétel és gyakorlatilag is keresztülvihető, hogy az állam hatalma a levegőtérben is addig terjed, ameddig ereje, a Macht kiterjeszthető. A rádióban még nem tartunk itt. De nincs kizárva, hogy a technikai tudományok szédületes fejlődése mellett az egyes országok szuverenitása érdekében ezen a téren szükséges jogi védelem is elérhető lesz.

A KÚRIA JOGGYAKORLATA A SZOLGÁLATI VISZONY KÉRDÉSEIBEN.

Írta: Dr. GALLIA BÉLA.

A háború vége óta aktuálisabbakká váltak a szolgálati jogviszonyból folyó viták, mint valaha. A háborúból és hadifogságból hazatért magánalkalmazottak sorsa, a szolgálati viszonynak a forradalom alatt, a kommunizmus bukása után, majd az 1910/1920. M. E. sz. rendelettel történt újra szabályozásai, a látszólagos gazdasági fellendülések, valóságos zuhanások és ezekkel járó szolgálati alkalmazások és elbocsátások a vitás és megoldandó kérdéseknek egész tömegét vetették fel. A bírói gyakorlat újabb kialakulása eddig nem volt összeállítva; csak a legutóbbi időben látott napvilágot két értékes monografiaszerű mű, az elsőfokú munkaügyi bíróság két jeles tagjának, Schwartz Tibornak és Nászay Károlynak tollából.[1]

Schwartz könyve csupán az ipari és kereskedelmi alkalmazottak jogviszonyait tárgyalja, főképpen az ipartörvény és az 1910/1920. M. E. sz. rendelet alapján. Nászay tanulmánya

[2] Az alkalmazottak jogviszonyairól szóló anyagi jogszabályok tana. Írta: dr. Schwartz Tibor, Budapest, 1924. Franklin-Társulat. — A részvénytársaságok ügyvitele, Tébe könyvtár, VI. rész: Az alkalmazottak jogviszonyai. Írta: Nászay Károly, Budapest, 1924. Tébe kiadóvállalata m. sz.

egyéb jogterületekre is kiterjeszkedik, noha csak rövidebb utalásokkal; de tüzetesen ő is csak az ipari és kereskedelmi alkalmazottak szolgálati jogviszonyait dolgozza fel. Mindkét dolgozat lelkiismeretes tanulmány eredménye és a szerzők igen hasznos munkát végeztek, midőn az 1920. évi rendelettel kibővült joganyag első tudományos magyarázatait adják, és az annak alapján erős fejlődésnek indult joggyakorlat eredményeit összefoglalva ismertetik.

A két mű céljánál és rendeltetésénél fogva tér el egymástól. Nászay műve inkább a kereskedelmi és ipari szakkörök tájékoztatására szolgál és a munka jogviszonyairól az ő használatukra kíván áttekinthető képet adni. Ennélfogva inkább ismertet, összefoglal, mintsem bírál, és ezért a gyakorlatban felmerült fontos kontroverziákat csak érinti. Schwartz könyve a jogász kezébe ad vezérfonalat, több súlyt fektet a jogi disztinkciókra, a bírói gyakorlatra és annak kritikájára. Irodalmi tájékozottsága, ítéletének élessége ott is értékessé teszik, ahol elfoglalt álláspontja ellen lehet is érveket felhozni.

Nászay könyve rendszeresebb, dogmatikusabb, Schwartzé kritikusabb és elmélyedőbb.

A legnehezebb feladat ma a bírói gyakorlat fejleményeinek összeállítása, mert fellebbviteli rendszerünk sajátságos és az értékhatárok eltolódásával még jobban kiéleződött tagoltsága következtében tulajdonképpen a per tárgyának értéke szerint három fórum dönthet végsőfokon a szolgálati jogviták felett: a törvényszékek, mint munkaügyi fellebezési bíróságok, a kir. ítélőtáblák és a m. kir. Kúria mint felülvizsgálati bíróságok. Ha ezek álláspontja ellentétes, aminthogy több kérdésben az, a perértéktől függ, minő a jogerős döntés. Ez a helyzet ideálisnak éppen nem mondható.

Szolgálni vélek a jogegység érdekének, ha a most ismertetett két jeles dolgozatnak mintegy kiegészítéseül a Kúria újabb gyakorlatának eredményeire mutatok rá, (még pedig nemcsak az ipari és kereskedelmi alkalmazottak jogviszonyában, hanem a szolgálati viszony más területein is).

I. *A szolgálati viszony tartama.* Az ipari és kereskedelmi alkalmazottak szolgálati viszonyában *általános szabály*, hogy a szolgálati viszony — a próbaidő kikötését kivéve — határozott, vagy határozatlan időre szóló és az első esetben a szerződési idő lejártával, a második esetben felmondás útján, és pedig a törvényes, vagy a szerződésben kikötött felmondási idő lejártával szűnik meg. *Ideiglenes jellegű* szolgálati szerződésről, — mely nem azonos a tisztviselőknél a nyugdíjjogosultság szempontjából

szolgálati szabályzattal megállapított és a felmondási időt ki nem záró ideiglenességgel, szembe állítva a nyugdíjra jogosító véglegesítéssel — csak akkor lehet szó, ha az köttetik ki, hogy a szolgálatot bármelyik fél, előzetes felmondás nélkül, bármikor felbonthatja. Ideiglenes szolgálatot tehát, mint az általános szabálytól eltérőt, mindig az arra hivatkozó fél köteles bizonyítani. (1924 március 6. P. II. 445/1924.) E döntés szerint az 1910/1920. M. E. rendelet 23. §-ának korlátai nem nyerhetnek alkalmazást akkor, ha a szolgálati viszony maga annak megkötésekor tisztán ideiglenes és nem állandóbb jellegű; ami természetes is, mert a R.-ben szabályozott szolgálati viszony természeténél fogva csak az állandó szolgálatra vonatkozik. Így pl. napidíjasra nem.

Külföldi részvénytársaság belföldi képviselőjének szolgálati szerződése évről-évre új szerződéssel és kinevezési okirattal egy évi időtartamra (január 1-étől december végéig) megújíttatott, azzal a kikötéssel, hogy ezen éven belül a szerződés bármely fél részéről 30 napi felmondással bármikor felmondható. Abban a vitában, hogy az ily szerződés határozott, vagy határozatlan időre köttetett-e, és hogy ekként a felmondási időre szóló és a rendelet 23. §-ában foglalt korlátozások erre is kiterjeszkednek-e, a Kúria akként döntött, (1924 dec. 6. P. II. 2485/1924.) hogy «mivel a felek a szolgálati viszonyt meghatározott időszakokra szabályozták, bár emellett mindenkor felmondási időt is állapítottak meg, nem lehet a felek azon akaratára következtetni, hogy a szerződést a rendszeresen ismétlődő kinevezések, illetve megbízások és külön levelek alapján határozatlan időre kötöttnek tekintették volna». Határozott időre kötött szerződésről lévén szó, a felperes jogviszonyára a R.-nek [1] a felmondási időre vonatkozó rendelkezései nem alkalmazhatók. «A szerződésnek 1922 január 1-től dec. 31-ig terjedő és 30 napi felmondási időt megállapítható kikötése, ezen utóbbi rendelkezésnek az alkalmazott hátrányára a rendelet 2. §-ának intézkedésétől eltérő kikötése okából a R. 23. §-ának rendelkezése alapján érvénytelennek nem tekinthető.» [2]

II. *A R. 23. §-ának terjedelme.* E § magyarázataképpen mondta ki a Kúria, hogy a R. nem tartalmaz intézkedést arra nézve, hogy az alkalmazottnak bizonyos szolgálati minőségében egy évi felmondáshoz volna igénye, ennélfogva a joggyakorlat által bizonyos alkalmazottakra vonatkozólag megállapított egy évi felmondási időt nem lehet olyannak tekinteni, melytől el-

[1] R = 1910/1920. M. E. rendelet. I. T. = 1884 : XVII. tc. ipartörvény.
[2] E döntéssel nem értek egyet.

térésnek helye nem lehet, annál kevésbbé, mert a R. 23. §-ának tilalma szorosan lévén magyarázandó, azt kiterjesztőleg magyarázni nem lehet. (1924 febr. P. II. 214/1924.)[1]

A R. nem tesz különbséget külföldi és belföldi cég alkalmazottjai között. (1924 dec. 5. P. II. 2485/1924.) E kijelentés a konkrét esetben arra vonatkozott, hogy a szolgálati szerződés a budapesti képviselőséggel bíró külföldi munkaadó cég hazai jogának alkalmazását kötötte ki, amely jog a végkielégítés adását eltiltja. E kikötéssel szemben alkalmazta a Kúria a R. 9. és 23. §-ait és a végkielégítést megítélte; bár az indokolásban ez a jogelv nincsen élesebben kidomborítva.

III. *Fizetés nagysága.* Több ízben kimondta a Kúria, hogy nincs oly jogszabály, mely a munkaadót arra kötelezné, hogy a drágulással és pénzromlással arányban alkalmazottjainak illetményeit fokozatosan emelje és azok életszínvonalát állandóan a koronában élvezett javadalmazásnak megfelelően fenntartsa. A munkaadónak is érdeke ugyan, hogy alkalmazottjai megtudjanak élni s ehhez képest szolgálati kötelességeiket képesek legyenek teljesíteni és ennek megfelelően részesíti is alkalmazottjait fizetésemelés, pótlék, természetbeni járandóságok alakjában javadalmazásuk megjavításában, de erre per útján nem kényszeríthető. (1924 június 25. P. II. 504/1924., 1924 szept. 18. P. II. 440/1924., 1924 nov. 26. P. II. 7433/1923.)

Kérdés, ha a munkaadó összes alkalmazottainak emeli fizetését, kihagyhatja-e ebből egyes alkalmazottait és jogosult-e az így kihagyott alkalmazott megfelelő fizetésemelést, illetőleg felmondási időre járó illetményeinek és végkielégítésének e felemelt alapon való megítélését követelni? A Kúria e kérdésben negatív álláspontra helyezkedett. (P. II. 888/1924., P. II. 3717/1924.)

A munkabér a munkaadó és munkavállaló között szabad egyezkedés tárgya. Nagyobb üzemekben az a szokás, hogy a munkaadó egyoldalúan állapítja meg a munkabért, vagy fizetésének rendszerét és a munkavállalónak szabadságában áll azt elfogadni, vagy visszautasítani. Ellenkező megállapodás hiányában azonban a munkának az újonnan kifüggesztett munkabérfeltételek mellett való folytatása a feltételek elfogadását, a munkarend elleni tiltakozás pedig csak az annak megváltoztatására és munkások kívánságának megfelelő újabb megegyezés létesítésére irányuló törekvést jelenti. (1924 március 5. P. II. 415/1923.) De ilyen irányú igéret alapján lehet fizetésemelést követelni. (P. II. 1518/1924.)

[1] E felfogás helyessége vitatható.

IV. Azonnali hatályú elbocsátás és kilépés esetei. Az üzemvezető kezelése alatt állott anyagraktárban hiány jelentkezett. A Kúria ezt az elbocsátás jogos okának fogadta el, mert az üzemvezető a felügyeletére bízott anyagraktár kezelése körül, ha nem is a munkaadó megkárosítására irányuló szándékos cselekvőséget, de az őt terhelő ellenőrzési kötelességre vonatkozólag a bizalmi állásával járó munkakör elhanyagolásában nyilvánuló olyan nagyfokú gondatlanságot s ezzel mulasztást ismert fel, amely az ebből kifolyólag beálló esélyek miatt a bizalmi állással való visszaélés ismérveit magában foglalja és ezzel a főnök érdekeit veszélyeztette. (1924 márc. 21. P. II. 1088/1923.)

A felmondás nélküli elbocsátás joga a munkaadót csupán az 1884:XVII. tc. 94. §-ában és a 4424/1919. M. E. sz. rendelet 8. §-ában felsorolt esetekben illeti. A többi alkalmazottnak az a kijelentése, hogy alkalmazott társukkal együtt szolgálni nem akarnak, — ha ez nem a most felsorolt okokból történt, — nem ad jogot a munkaadónak, hogy alkalmazottját felmondás nélkül, azonnali hatállyal elbocsássa, hanem csak arra, hogy neki a szolgálatot felmondja és ha szolgálatát többé igénybe nem veheti, őt a törvényes kárpótlásban részesítse.

Ha a munkaadó az elbocsátásra okot adó magatartást az elbocsátáskor általánosságban megjelöli, annak ténybeli alapjait a perben is felhozhatja és bizonyíthatja.

Az alkalmazottnak anyagi helyzete javítására irányuló törekvése, ha az nem tilos úton nyer kifejezést, nem tartozik a munkaadót károsító cselekmények közé. (1924 jan. 30. P. II. 7502/1922.)

Ugyanaz a vezérigazgató, — ki felperes (szintén igazgató) ellen azért is kérte a házi vizsgálat elrendelését, mert ez utóbbi katonai felmentési ügyekben pénzt fogadott el, — néhány nappal felperes elbocsátása után bíróság előtt kijelentette, hogy meggyőződve arról, miként felperes a felvett pénzből magának semmit meg nem tartott, az utóbbi szerepét tisztázottnak látja és őt rehabilitáló nyilatkozatot tett; a munkaadó rt. a tényállás ily alakulása mellett nem tekinthette felperesnek azt az eljárását, hogy a vállalat tisztviselői felmentésének kisürgetésére szolgáló költségeket és díjakat átvett és tovább adott, olyannak, mely a bizalommal való visszaélést és az üzlet érdekeinek veszélyeztetését megállapítaná. (1924 április 3. P. II. 3960/1922.)

Nem tekintette a Kúria azonnali hatályú elbocsátás jogos okának azt, midőn a vezérigazgató a vidéki telep igazgatóját ellene felmerült többrendbeli panasz elintézése végett a központi irodába rendelvén, őt ott személyes sértésekkel illette és a tár-

gyalás befejeztével felhívta, hogy a végleges válasz átvétele végett másnap jelentkezzék: de felperes e felhívásnak eleget nem tett, hanem távbeszélőn jelentette, hogy az előző napi sértések hatása alatt nem mer felmenni; de ez elmaradásból a munkaadóra hátrány nem származott. (1924 szeptember 18. P. II. 440/1924.)

Nem tekintette jogos elbocsátási oknak, ha az alkalmazott több, mint egy munkanapon szünetelt ugyan, de ezt az elmaradást igazolt betegség okozta. Ha a munkaadó azt, hogy alkalmazottja e megbetegedése folytán a szerződésileg elvállalt munka teljesítésére képtelenné vált, elbocsátási okul sem az elbocsátó levélben, sem az első- és másodbíróság előtt fel nem hozta, erre az elbocsátási okra a felülvizsgálati kérelemben nem hivatkozhatik, noha a betegség minősége már az elsőbíróság előtt fekvő okiratokból kitűnt. (1924 december 11. P. II. 2538/1924.)

Ha a szerződés a munkaidő tartama és beosztása tekintetében nem tartalmaz rendelkezést: a szolgálatadónak épségben maradt az a joga, hogy az erre vonatkozó intézkedéseket az üzletmenet érdekéhez szabottan az összes alkalmazottakat kötelező joghatállyal belátása szerint megtehesse. Alperesnek az a kívánsága tehát, mellyel megkövetelte, hogy a többi alkalmazottal együtt felperes is délutáni szolgálatot teljesítsen, mint a kereskedelmi életben nem is szokatlan rendelkezés, nem ütközik bele a felek szolgálati jogviszonyának sem szerződéses, sem törvényi szabályaiba; aszerint pedig az I. T. 94. § *b)* pontjába ütköző és azonnali elbocsátásra alapot nyujtó magatartás volt felperestől, ha alperes erre vonatkozó meghagyásának teljesítését megtagadta. (P. II. 4592/1923.) — Ha azonban a hosszú időn át gyakorlatban lévő munkaidő megváltoztatása az alkalmazott egészségét veszélyezteti és a munkaadó ennek dacára ahhoz ragaszkodik az alkalmazottunk jogában az I. T. 95. § *d)* pontja alapján felmondás nélkül kilépni. (P. II. 71/1925.) Az eset az volt, hogy a munkaadó délutáni és meghosszabbított munkaidőt rendelt el, a mi a 24 dioptriás rövidlátású alkalmazott egészségét veszélyeztette.

Jogos ok az alkalmazott felmondás nélküli kilépésére, ha a főnök nem bizalmas figyelmeztetésképpen, hanem bizalmatlanságának indokolására és a személyzet fülehallatára azt veti alkalmazottja szemére, hogy három oldalról nyert értesülése szerint cipőket lop és ennek a gyanusításnak semmi tárgyi alapja nincs. (1924 szept. 10. P. II. 6031/1923.) Külföldi cég belföldi üzletvezetőjének hozzátartozója a főnök hozzátartozójának

tekintete alá esik, és az általa elkövetett becsületsértés az alkalmazottra nézve felmondás nélküli kilépésre jogosító ok. (P. II. 7208/1924.)

Az elbocsátás okának azonnali közlése és érvényesítése szükséges; későbbi, csak a perben történt érvényesítés, különösen, ha előbb egyezkedési tárgyalások folytak, — elkésett. (P. II. 3654/1924., 1925 jan. 28.)

Az elbocsátás okának közlése azonban csak ott szükséges, ahol a munkavállaló az okkal nincs tisztában; ha azonban a mulasztások (elkésések) nagy számából és az előző rendbüntetésekből a munkavállalónak az elbocsátás okát tudnia kellett: az elbocsátás indokolásának elmulasztása az elbocsátást érvénytelenné nem teszi. (P. II. 3299/1924., 1925 jan. 22.)

V. *Felmondási idő.* A R. nem helyezte hatályon kívül a joggyakorlat által megállapított azt a szabályt, hogy bizonyos szolgálati minőségben alkalmazottaknak egy évi felmondáshoz van igényük; ezt azonban a joggyakorlat csak olyan alkalmazottakra terjeszti ki, akik magasabb képzettséggel bírnak, önálló rendelkezéssel felruházott vezetői hatáskörrel és ennek megfelelő magasabb díjazással vannak alkalmazva. Nem állapította meg a Kúria ezt a magasabb felmondási időt annak az alkalmazottnak, ki mérnöki képesítés nélkül, igazgatói címmel a munkaadó egyik vidéki gázgyára vezetésével volt megbízva. (1924 szept. 18. PII. 440/1924.) Szálloda igazgatói címmel felruházott üzletvezetőjének, kinek önálló vezető hatásköre nem volt, állásának jelentőségére való tekintettel, két évnél rövidebb szolgálat dacára, hat havi felmondási idő állapíttatott meg. (1925 jan. 28. P. II. 3654/1924.)

Magasabb tudományos képzettséget igénylő állásokban állandóan alkalmazottak egy évi felmondási időre tarthatnak igényt és nincs oly törvényes rendelkezés, mely ezen jogszabálynak állandóan alkalmazott ügyvédre való alkalmazását kizárná. A konkrét esetben felperes bankügyész volt; a felmondás után a bank egy évi tiszteletdíját ki is fizette; a Kúria megítélte részére kár gyanánt azt az elmaradt egy évi jövedelmet, mely őt a bank peres ügyeinek és a bankkal összeköttetésben álló felek perenkívüli ügyeinek ellátásából szerződésszerűleg megillette és amelytől a megbízás visszavonása folytán elesett. (1923 nov. 29. P. II. 5954/1922.)

Az alsóbíróságok gyakran külön hosszabb felmondási időt állapítanak meg a *cégvezető* részére. Ezt a disztinkciót a Kúria nem követi. A cégvezetői minőség a cég tulajdonosa által a cég jegyzésére, tehát az üzlet külső képviseletére adott megbízáson

alapszik, amelynek következménye a cégvezetőnek a KT. 38. §-ában harmadik személyekkel szemben meghatározott jogköre, mely azonban magában véve sem a szolgálati viszony természetére, sem az üzlet belső vitelében betöltött szolgálati teendőkre és azok fontosságára nem enged következtetést. Legjobb bizonyítéka ennek, hogy a cégvezető lehet olyan egyén is, ki nincs szolgálati viszonyban. Magában véve tehát a cégvezetői minőség nem állapít meg a fontosabb teendőkön fölülemelkedő, hosszabb felmondási időre jogosító hatáskört; hanem a felmondási időt mindig a tényleg végzett szolgálati teendők jelentősége és önállósága szerint kell megállapítani. Kimondta ezt a Kúria P. II. 2485/1924. sz. ítéletében (1924 dec. 5.): «Nincs jelentősége a fellebbezési bíróság által egyfelől a segédszemélyzet és kereskedősegédek, másfelől a kereskedelmi meghatalmazottak is cégvezetők felmondási idejére vonatkozó megkülönböztetésnek, mert ezen utóbbiak ezen minősége csakis a KT.-ben szabályozott jogkörükre, de nem a kereskedelmi alkalmazotti viszonyukra vonatkozik.»[1]

Hajókormányost nem tekintette a Kúria fontosabb teendőkkel megbízott alkalmazottnak. (1924 szept. 2. P. II. 4327/1923.)

VI. *Felmondási időre járó illetmények.* E téren a gazdasági viszonyok sajátsága a nehéz kérdések egész tömegét vetette fel. E kérdések közül a legtöbb vitát keltett az, vajjon a felmondás után igényelheti-e az alkalmazott a többi alkalmazottnak nyujtott fizetésemelést. Gyakorlatilag így éleződik ki a kérdés:

1. A felmondott állapotban tovább szolgáló alkalmazottnak van-e igénye a felmondási idő alatt az üzleti személyzetnek nyújtott általános fizetésemelésre?

2. A jogos ok nélkül azonnali hatállyal elbocsátott alkalmazott az elbocsátás idején élvezett illetményeken kívül követelheti-e a felmondási idő alatt a többi alkalmazottaknak adott felemelt illetményeket; és pedig akkor,

a) ha a munkaadó őt az elbocsátáskor az akkor élvezett illetmények alapján teljesen kifizeti; továbbá,

b) ha az elbocsátás az illetmények visszatartása mellett történt?

A budapesti központi kir. járásbíróság és a budapesti kir. törvényszék gyakorlata mindezeket a kérdéseket igenlőleg oldotta meg;[2] ugyanez az álláspontja Nászaynak, valamint — az azonnali kifizetés esetétől eltekintve — Schwartznak és a munka-

[1] A régi gyakorlat szerint a cégvezetőt csakugyan egy évi felmondás illete meg. (Kúria 902/1897., Dárday-Tury. IV/B. 57. l.)
[2] Hiteljogi Dtár XVII. 102.

ügyi fellebbezési tanács egyik kiváló elnökének, Schwicker Richardnak.[1]

A Kúria ezekben a kérdésekben nem fogadta el az alsóbíróságok álláspontját.

Egyetlen — nem elvi jelentőségű — régebbi határozatától eltekintve, azon az állásponton van, hogy a munkaadó nem kötelezhető arra, hogy felmondott alkalmazottjának illetményeit emelje, még akkor sem, ha a többi alkalmazottat fizetésemelésben részesíti.

A Kúriának sokat idézett P. II. 440/1924. sz. határozata nem kívánt elvi döntést produkálni, de az ott kifejezésre jutott megoldási mód nem is jelenti azt, hogy az alkalmazottat a felmondási idő alatti fizetésemelések elvileg megilletik, hanem egyrészt azt a vita alá nem eshető szabályt mondta ki, hogy «a felperest a felmondási idő tartama alatt mindazok a járandóságok megilletik, amelyeket tényleges szolgálatban léte alatt élvezett volna»; de ugyanabban a mondatban azt is kifejtette, hogy a javadalmazásnak a jelenlegi gazdasági viszonyokat tekintetbe vevő időszakos emelése a munkaadónak nem kötelessége; másrészt a felmondási időre járó illetmények megállapításánál a Pp. 271. §-ában biztosított jogával élt és csupán számítási alapul vette — éppen a felperes magasabb igényeivel szemben — azt az illetményt, melyet felperesnek állásbeli utóda az alperestől a felmondási idő alatt kapott.

Ma tehát a Kúria gyakorlata még mindig az, hogy a ténylegesen tovább szolgáló felmondott alkalmazott a többi alkalmazottnak általában nyujtott fizetésemeléseket nem követelheti;

hogyha a munkaadó az elbocsátáskor azonnal kielégíti a felmondási időre járó és a R. 7. §-ában kötelezett illetményeket, az alkalmazottnak további fizetésemeléshez nincs joga;

nincs fizetésemeléshez joga akkor sem, ha a munkaadó ezeket az illetményeket jogtalanul visszatartja, de ekkor az IT. 97. §-ára való tekintettel a munkaadó, vétkes késedelme folytán a pénzromlás következményeit viselni tartozik, amikor a valorizálás az eset körülményei szerint történik. (P. II. 888/1924., P. II. 3717/1924.)

Nem tagadható, hogy a mostani gazdasági viszonyok között nehéz helyzetbe jutnak a tömegesen elbocsátott alkalmazottak, mikor a korona valutáris értéke stabil ugyan, de vásárlóképessége az elsőrendű életszükségletekkel szemben csökken; és

[1] Néhány aktuális kérdés a munkaügyi bíráskodás terén. Jogtud. Közl. 1924. évf. 24. sz.

amidőn másrészt a nagyobb vállalatok létszámapasztásaikat a dolog természeténél fogva akként viszik keresztül, hogy az elbocsátott alkalmazottakat felmondási időre járó illetményeikkel előre kielégítik és csak a létszámapasztás után emelik a megmaradt alkalmazottak fizetését. Ha ez az elbocsátott alkalmazottak jogainak kijátszására történnék, könnyű volna a kérdés megoldása; de éppen azon fordul meg a dolog, hogy a munkaadónak nincs oly kötelezettsége, melyet kijátszhatna; mert ha nincs törvényes alapja annak, hogy a munkaadótól a szolgálat alatt fizetésemelést lehessen követelni, úgy ő nem lehet köteles a felmondási idő alatt sem fizetésemelésre.

Ha tehát ez a munkavállalóra méltánytalan; ezen a törvényhozásnak kell segíteni.

A szolgálati jogviszony természetének megfelelően kimondta a Kúria, hogy a munkaadónak jogában áll a felmondási idő alatt alkalmazottja szolgálatát igénybe nem venni, de ez őt a különben jogos felmondási időre járó fizetés kiadásának kötelezettsége alól fel nem menti. (P. II. 445/1924. márc. 6.)

Ugyanezen alapon áll az a határozat, hogy a szolgálatadó, ha jogellenesen bocsátja is el alkalmazottját, nem kötelezhető annak visszavételére, hanem csak kártérítésre. (1923 okt. 11. PII. 4849/1922.)

Nyugdíj és felmondási időre való igények. A nyugdíjképesség elérése magában véve az alkalmazottnak felmondás nélküli elbocsátását nem vonhatja maga után; mert a nyugdíj nem szükségképpeni folyománya a magánalkalmazott szolgálati viszonyának, hanem külön nyugdíjszerződésen alapszik; míg az az elv, hogy a munkaadó arra alapos okot nem szolgáltató alkalmazottjával szemben a szolgálati viszonyt egyoldalúan csak előzetes felmondás mellett bonthatja fel; a szolgálati szerződésből folyó és az IT. 97. §-án, valamint az 1910/1920. M. E. sz. rendelet 2. és 23. §-ain alapuló általános jogszabály. (1923 okt. 19., P. II. 4955/1922.)

VII. *Kötbér.* Az IT. 90. §-a eltiltván oly segéd felfogadását, ki az előbbi munkaadóval kötött szerződés megszűnését, vagy felmondását nem igazolja: iparosnak és kereskedőnek magasabb — igazgatói — állásra sem szabad oly egyént szerződtetnie, ki más iparvállalat segédszemélyzetéhez tartozik és akinek eddigi szolgálatadójával való szolgálati viszonya felbontva nincs. Az ily tilos szolgálati szerződés biztosítására kikötött kötbér bírói oltalomban nem részesül. (P. II. 3771/1923., 1924 október 16.)

VIII. *Végkielégítés.* A végkielégítést a szolgálati viszonynak a felmondási idő lejártakor beálló megszűnésekor élvezett já-

randóságok alapul vételével kell megállapítani; melynél az alkalmazottat megillető lakás, koksz és gáz ugyanezen időbeli egyenértéke is figyelembe veendő. A kerthasználatnak esetleges és az alkalmazott gondozásától függő hozadéka azonban rendes illetménynek nem tekinthető. (P. II. 440/1924.)

A R. 11. §-a értelmében nem illeti végkielégítés azt az alkalmazottat, aki a szolgálati szerződést nem a *munkaadó hibája miatt* maga szünteti meg. A munkaadó jogszabályaink értelmében nem kötelezhető arra, hogy alkalmazottja fizetését a pénz vásárlóképességének arányában emelje. A munkaadónak az a magatartása tehát, hogy alkalmazottjának illetményeit nem emelte oly arányban, mint azt ugyanazon helységben működő hasonló üzletkörű vállalatok tették, nem tekinthető a munkaadó *hibájának;* mert a munkabér szabad egyezkedés tárgya lévén, az a fél, ki a másik kivánságát nem teljesíti, még nem hibás. Ha az alkalmazott a munkaadó által nyujtott fizetésből megélni nem képes: ez teremthet ugyan részére olyan kényszerhelyzetet, hogy állásában meg nem maradhat és szolgálati viszonyát megszüntetni és más állást vállalni kénytelen; ez a kényszerhelyzet azonban a R. 11. §-ának alkalmazása szempontjából csak akkor bírhatna jelentőséggel, ha a munkaadó hibájára volna visszavezethető. (P. II. 7433/1923. 1924 nov. 26.)

Ellenben a munkaadó hibájának tekinthető, ha a fizetés emelését igérte, de ezt az igéretét nem teljesítette. (P. II. 1232/1924.)

IX. *Renumeráció.* Más renumeráció, mint amit az alkalmazott a szolgálati szerződésnek a felmondás időpontjában érvényben álló rendelkezése értelmében élvezett, a felmondási időre járó munkabér megállapításánál nem vehető figyelembe. (P. II. 440/1924., P. II. 3717/1924.)

X. *Szolgálati bizonyítvány.* Ha a munkaadó a szolgálati bizonyítványban a valóságnak megfelelően feltűntette az alkalmazott alkalmazási minőségét és szolgálati idejének tartamát: a szolgálati magaviseletet dicsérő adatoknak a bizonyítványból hiányzása kártérítő követelés érvényesítésének alapja nem lehet, mert a minősítés nélkül kiállított bizonyítvány a rossz bizonyítvánnyal egyértelműnek nem tekinthető. (P. II. 3593/1924.)

XI. *Üzletátruházás.* A fióktelep helyének Magyarországtól elszakítása és a fióktelep üzemének nacionalizálása folytán az új üzemtulajdonos szolgálatába került alkalmazottak igényei szempontjából az a döntő kérdés, vajjon az üzletátvevő az alkalmazottakat változatlanul, vagyis nemcsak javadalmazás tekintetében, hanem a felmondási idő és végkielégítési igény szempontjából is ugyanazon feltételek és jogok biztosításával vette-e át;

vagy ha ily megállapodás létre nem jött, az elszakított telephelyen érvényben levő jogszabályok a végkielégítés és felmondási idő, valamint az üzletátvevő felelőssége tekintetében megegyeznek-e az üzletátvétel idejében érvényben levő jogszabályokkal; mert csak ennek alapján lehet eldönteni, vajjon az alkalmazottnak az átvevőnél folytatott szolgálata ugyanannak a szolgálati viszonynak a munkaadó jogutódjával való folytatása-e, amely az alkalmazott jogain és kötelezettségein mitsem változtatott, avagy az eredeti munkaadóval szemben fennállott régi szolgálati viszony megszüntetése mellett más feltételekkel való új szolgálati viszony létesítése-e; és hogy az üzletátruházás a munkavállalót más, kedvezőtlenebb helyzetbe hozta-e és vajjon alperesnek, mint korábbi munkaadónak, felelőssége mennyiben maradt fenn. (P. II. 100/1924.)

Abban az esetben, ha a végkielégítési igény az üzletátruházóval szemben a munkavállalót megillette és erről az átvevő az átvételkor tudott: ezért ő is felelős. (P. II. 8174/1922.)

XII. *Valorizáció.* Erre vonatkozóan a gyakorlatot más helyen állítottam össze [1] és így e helyütt csak arra utalok. Újabb időben egyre pregnánsabban jut kifejezre a Kúria gyakorlatában az az elv, hogy a munkaadó, ki jogos ok hiányában felmondás nélkül elbocsátott alkalmazottjának a felmondási időre járó illetményeket az IT. 97. §-a ellenére nem azonnal fizeti ki, vétkes késedelembe esik és ezért a pénzromlással járó káros következményeket az elbocsátástól, ha pedig az alkalmazott a keresetindítással indokolatlanul túlságosan hosszú ideig késik, a kereset beadásától kezdve a munkaadó viselni tartozik. (P. II. 3654/1924., P. II. 5870/1924., P. II. 2876/1924.)

Ezt a gyakorlatot fenntartotta a Kúria egyes fellebezési bíróságoknak ama gyakorlatával szemben is, hogy vagy egyáltalában nem valorizálnak és csak az 1923:XXXIX. tc. 2. §-ában meghatározott magasabb késedelmi kártérítést ítélik meg, vagy csak az 1923:XXXIX. tc. életbelépéséig valorizálnak, azontúl pedig a magasabb késedelmi kártérítésben marasztalnak. A Kúria e helyett a valorizálás mellett a mérsékelt kártérítést is a késedelmi kamat erejéig korlátozza. (1923:XXXIX. tc. 3. §.)

XIII. *Fegyelmi eljárás.* A rendes bíróság hatáskörébe tartozó kérdés, vajjon a fegyelmi határozat szabályszerűen hozatott-e és az abban megállapított tények olyan fegyelmi vétségeknek tekinthetők-e, melyek e természetüknél fogva a büntetésből való elbocsátást, vagy nyugdíjazást maguk után vonhatják;

[1] Jogt. Közlöny 1924. évf. 24. sz.

ámde az illetékes és szabályszerűen eljárt fegyelmi bíróság által megállapított tények valóságát és a kiszabott büntetés megfelelő voltát a rendes bíróság felül nem vizsgálhatja. (1923 okt. 19. P. II. 4955/1922.) Magánjogi következményeket csak a vád tárgyává tett, és a határozatban megállapított tények és büntetések alapján lehet bevonni. (U. ott.)

Ha a cselekmény elkövetése és a fegyelmi eljárás megindítása közötti időben a szerződéserejű szolgálati és fegyelmi szabályzat módosult: az alaki fegyelmi jogra nézve a fegyelmi eljárás lefolytatásakor érvényben lévő új szabályzat az irányadó; míg az anyagi fegyelmi jogra a vádbeli cselekmények elkövetése idejében érvényben volt szolgálati szabályzatot kell alkalmazni. Ezt a szabályt alkalmazta a Kúria akkor, midőn a régi fegyelmi szabályok uralma alatt elkövetett cselekményre az új szabályzat életbelépése után fegyelmi úton «bűntetésből való nyugdíjazás» szabatott ki; oly büntetési nem, amelyet a régi fegyelmi szabályzat nem ismert és amelyet csak az új szabályzat iktatott a fegyelmi büntetések közé. Kimondatott, hogy a cselekmény elkövetésekor nem létezett ezt a fegyelmi büntetést nem lehetett volna kiszabni; és annak az irányadó szabályzat ellenére történt kiszabása az alkalmazottra csak akkor nem lenne sérelmes, ha a terhére megállapított cselekményekért fegyelmi büntetésül végleges elbocsátás is ki lett volna szabható, amely esetben a szolgálati viszonyt felbontó, és az új szabályzatban létesített «büntetésből való nyugdíjazás» büntetésének kiszabása reá nézve csak enyhítést tartalmazna. Ha azonban az említett tényekre végleges elbocsátást nem lehetett volna kiszabni, akkor csak a régi fegyelmi szabályzatban felsorolt enyhébb (intéstől-előlépésből való kizárásig és fizetésleszállításig terjedő) büntetések kiszabásának, de nem a büntetésből való nyugdíjazásnak volna helye. Minthogy pedig a konkrét esetben a szolgálati szabályzat felsorolja azokat a súlyos, nagyobbára diffamáló fegyelmi vétségeket, amelyekért az alkalmazottat végleges elbocsátással lehet sujtani, a felperes terhére megállapított tények pedig ilyen súlyos fegyelmi vétségeknek nem tekinthetők, megállapította a Kúria, hogy miután az elkövetéskor érvényben levő fegyelmi szabályzat szerint ezekre a cselekményekre a végleges elbocsátást büntetésül nem lehetett volna kiszabni, hanem csak az enyhébb büntetési nemek egyikét és ekként a régi szabályzat szerint kiszabható büntetéseknél súlyosabb «büntetésből való nyugdíjazás»-nak a vádbeli cselekményre kiszabása az anyagi fegyelmi jogba ütközik és érvénytelen. (P. II. 2876/1924., 1925 január 9.)

Ha a fegyelmi határozat meghozatala az igazgatóság hatáskörébe tartozik, a fegyelmi bizottság pedig csak vizsgáló és konsultatív fórum; akkor az, hogy a fegyelmi bizottság néhány tagjának mandátuma az eljárás idején már lejárt: a fegyelmi eljárást szabálytalanná nem teszi. (1925 jan. 28. P. II. 3716/1924.)

BIRÓI GYAKORLAT.

Bizonytalanságok egy közszerzeményi részletkérdés körül.

A tévedés épp olyan szívósan él, mint az igazság.

1918 márc. 13-án azt találta kimondani egy kúriai határozat, hogy az egyik házastárs különvagyonán vett ingatlan egészében közszerzemény, a fizető házastárs azonban a vételár *felének* megtérítését követelheti «az összvagyonból». (P. I. 6345/1917.) Miután nyilván az *egész* vételárnak a megtérítése a helyes, mint azt már 1920-ban kifejtettem [1] és alább is megpéldázom: alig lehetett a «fele» szónak a határozatban felbukkanását lapsus calaminál egyébnek tekinteni. Mégis a határozatot az ominózus «fele» fenntartásával, sőt éppen olyan stiláris módosítással is vették fel utóbb a Polgárjogi Határozatok Tárába, [2] amely aláhúzza a dolgot, [3] s tehát ma ez az elvi határozat áll fenn:

419. szám. Jogszabály, hogy a külön vagyont a házastársak összvagyonából ki kell adni és csak ami megmarad, az a közszerzemény. Jogszabály továbbá, hogy a házastársak által a házassági együttélés tartama alatt vett ingatlan abban az esetben is közszerzemény, ha annak vételárát az egyik házastárs a saját különvagyonából fizette ki, *a fizető házastárs azonban a vételár felét külön vagyon címén az összvagyonból követelheti* . . . [4]

Szabjuk ehhez a példát a legegyszerűbbre, amilyenre csak lehet, hogy világosan kitűnjék a számvetés. Tegyük fel: A férjnek volt 10,000 aranykorona [5] külön vagyona, a nőnek semmije.

[1] «A Kúriának egy elvi határozatához», Jogt. Közl. 1920. 70. Ez alkalommal a «Magánjog Tára» (1920. 8., sub XI.) nyomán közöltem a már akkor a PHT.-ba felvételre szánt határozatnak szövegét.

[2] 419. szám alatt; Ig. Közl. 1924. 9. lap.

[3] T. i. újonnan beszúratott ez a három szó: «külön vagyon címén», — ami által végleg ki van zárva az a mentési kísérlet, amellyel a helyes eredmény lehozására — id. helyen 70. II. hasáb utolsó — 71. I. hasáb első bekezdésében — próbálkoztam.

[4] Az E. H. utolsó mondata jelen témánkra nem tartozik.

[5] Nem valorizációt akarok ezzel a dologba komplikálni, ellenkezőleg kapcsoljuk ki teljesen a pénzromlást. Pl. tegyük fel, hogy az egész dolog még a háború előtt játszódik le, vagy: a stabilizáció után, tehát változatlan pénz mellett.

A házasság idejében a férj az egész pénzen egy ingatlant vett a saját nevére, s ez az ingatlan a házasság megszüntekor egészében és változatlan 10,000 aranykorona értékben megvan; semmi mást se férj, se nő nem szereztek.

Ha már most az elvi határozat 2. mondatának egyenes szóhangzata szerint számolok el, ezt kell mondanom:

Az ingatlan közszerzemény, egészében, —

de a férj a vételár felét,[6] 5000 aranykoronát, *külön vagyon címén* az összvagyonból követelheti, — azaz (miután más összvagyon nincs, mint az ingatlan) követelheti *ezen a címen* az ingatlan egyik felét,[7]

az ingatlan másik fele közszerzemény marad, tehát megosztandó és így *közszerzemény címén* még 1/4-ét kapja a férj, a nő szintén 1/4-ét,

végeredményben tehát a férjé lesz a vagyon (az ingatlan) 3/4-e, a nőé 1/4-e.

Holott a kézzelfogható igazság szerint a nőnek ebben az esetben épp úgy nem jár semmi, mintha a férj nem is vett volna ingatlant a pénzén, hanem a készpénz lenne még meg a házasság megszüntekor. Ma sem hiszem, hogy a Kúria *materialiter* mást akarna. A Kúria egész konstrukciójának t. i. nem az a célja, hogy a pénzén ingatlant vásárló fél különvagyonának állagát áttolja (bizonyos részben) a másik fél vagyonába, hanem csak az, hogy az ingatlan esetleges értékemelkedésének, amely *plus* már igenis közszerzemény, a fele jusson a másik félnek;[8] továbbá az is, hogy — ha volna elegendő más vagyon is, akkor — mindkét fél természetben részesüljön az egyenlő érték mellett is jelentősebbnek gondolt ingatlanból, ne pedig az egyik megkapja az egész földet, a másik viszont csakis pénzt vagy egyéb ingóságokat. Mindez helyes is, csak épp a «vételár felét követelheti» konstrukciója helytelen keresztülviteli mód.

Lehetne persze így is okoskodni a felvett példában:

Az ingatlan közszerzemény, egészében, —

tehát a fele a férjé, —

[6] Nem az egészet, nem a másik felét is! T. i. a határozat első mondatából némi megerőltetéssel és levezetésekkel ilyesmit is ki lehetne tán konstruálni. Csakhogy elfogulatlan olvasásánál nyilvánvaló, hogy épp a 2. mondat akarja áttörni, illetve inkább: véli keresztűlvitelében szabályozni az 1. mondatot, s tehát a 2. *ellenében* az 1. mondat nem érvényesíthető. Ezenfelűl a 2. mondatnak világos és kifejezett tartalma állna szemben olyasmivel, amit az 1. mondat közvetlenűl nem mond.

[7] Gondolom: ilyen körülmények közt természetben.

[8] Pl. ha a 10,000 aranykoronán vett ingatlan a házasság megszünésekor 12,000 aranykoronát ér, úgy közszerzemény címén 1000 aranykoronányi ingatlanrész illeti a feleséget.

továbbá a férj a vételár felét, 5000 aranykoronát, különvagyon címén követelheti, vagyis ezen a címen az ingatlan másik fele is az övé lesz, —

s tehát a nőnek nem marad semmi.

Ezzel azonban a materialiter helyes eredmény kedvéért csalafintán és illogikusan számoltunk volna el: mert előbb osztottuk volna meg a közszerzeményt, csak azután (igazából nem is annyira az «összvagyon»-ból, mint inkább a másik félre eső közszerzeményi jutalékból) adtuk volna ki a különvagyont; felezésnek tüntettünk volna fel egy olyan megosztást, amelynél az egyik fél kap valamit közszerzemény címén, a másik semmit.

Hogy a közszerzemény szerzésére fordított különvagyon értéke a közszerzeményi osztozás előtt egészében és nem felében térítendő vissza, arra[9] Zsögöd javaslatának következő részét[10] is felhozom:

45. §. (1. bek.)

Azon érték,[11] amelyet a házastárs a különvagyont képező javakból a közszerzemény hasznára fordított, ugyanezt a különvagyon javára terheli . . .

Végül a legmeglepőbb: a Kúriának ugyanazon tanácsa, amely az E. H.-ot is hozta, legújabban, rövid kétheti időközben, ugyanebben a kérdésben két ellentétes döntést hozott: először megismételte («állandóan alkalmazott jogszabály»-ként) a helytelen «fele»-konstrukciót, második alkalommal azonban az egész érték megtérítéséről beszélt. Itt következik a két határozat:[12]

1924 okt. 9-én, P. I. 4857/1923. szám:	1924 okt. 23-án, P. I. 5303/1924. szám:
A házastárs által a házasság tartama alatt vásárolt ingatlan közszerzemény, és ezen nem változtat az a tény sem, hogy a vételárat a szerző házastárs a saját külön vagyonából fizette ki,	A házassági együttélés tartama alatt visszterhes ügylettel szerzett vagyon közszerzeményi jellegén az sem változtat, ha a szerzésre a házastársak valamelyikének külön vagyona használtatott fel.

idáig egyeznek,

[9] Nem ismételve az id. cikkemben már felhozottakat, és mellőzve minden elméleti fejtegetést, mint a priori kevéssé meggyőzőt.

[10] Magánjogi Tanulmányok II. 816.

[11] Tehát nem a fele.

[12] Az Ügyvédek Lapja Jogesetgyűjteményéből (Magánjog és perrend.) 1924. 68. I. és 69. sorszámok.

mert ez csak arra ad jogot, hogy a vételre fordított külön vagyon *felét* ő vagy jogutódai a házasság alatt szerzett össz-vagyonból megtéríttessék.	Viszont azonban a köz-szerzeményi vagyonból *azt az értéket*, amellyel a házastár-sak különvagyona a házassági együttélés tartama alatt apadt, ... meg kell téríteni . . .[13—14]

ez ellenmondás!

Nem lehetne az egységet a tévedés elejtésével a helyesebb stilizálás alapján helyreállítani? *Dr. Blau György.*

A felülvizsgálati bíróság feloldó végzésének joghatálya.

1. A kir. Kúria 1923. évi október 9-én hozott P. VII. 4292/1923. számú végzésében* azt az álláspontot foglalta el, hogy a váltóban kitett fizetési hely csak az elfogadóra nézve jelenti a teljesítési helyet, a többi váltókötelezettre azonban nem. Kimondta egyszersmind, hogy alperes váltókötelezettségét a váltótörvény 37. §-a értelmében a fizetési napot megelőzően utólszor jegyzett középárfolyam szerint Budapesten magyar pénznemben egyenlítheti ki. Minthogy pedig a váltó lejárata idején a budapesti értéktőzsdén a fizetés helyéről, Párisból, a visszkeresett lakhelyére, Budapestre váltóárfolyam nem jegyeztetett, a visszkeresett lakhelyéhez legközelebb eső piac árfolyama szolgál irányadóul, amely piacnak nem kell szükségszerűen belföldinek lennie. A fellebbezési bíróság azonban nem állapított meg tényállást arra nézve, hogy ez a legközelebbi piac melyik lehet és hogy ott a lejárat napját megelőzően utólszor jegyzett középárfolyam mennyi volt. Ezért a Kúria a másodbíróság ítéletét feloldotta és további eljárásra utasította.

Az ügyben 1924. évi szeptember hó 12-ikén hozta meg a Kúria végítéletét, amely rendelkező részében a következőket mondja: «A kir. Kúria a felperes felülvizsgálati kérelmének részben helyet ad és a fellebbezési bíróság ítéletének megváltozta-

[13] «abban az esetben is, ha az közvetlenűl nem a szerzésre fordíttatott». Eo magis persze az általunk feltett esetben: mikor közvetlenűl arra fordíttatott.

[14] Ugyanígy régebben I. 5457/1922. szám, 1923 ápr. 24-én és V. 3339/1023, 1924 január 17-én, Ügyvédek Lapjának Jogesetgyűjteménye (Magánjog és perrend). 1924. 17. és 44. sorszámok. Legérdekesebb a Magánjog Tárában 1924. évi 69. sorszám alatt olvasható közlés, ahol a számvetés részletes keresztülvitele és a tévedés keletkezési módja láthatók: ott t. i. a felperesi különvagyon *felével* helyesen terhelik az alperesi közszerzeményi jutalékot, tehát az egész közszerzeményi vagyonnak a *felét:* ami egyet jelent azzal, hogy a házasság alatt szerzett összvagyon *egészét* a különvagyon *egésze* terheli. A fej így is van stilizálva. A határozat száma III. 736/1924., 1924 szeptember 20-áról.

* Hiteljogi Dtár, XVII. k. 1. sz.

tásával az alperest arra kötelezi, hogy a felperes részére .... francia frank tőkét, ezután .... 6% kamatot és 1/3% váltódíjat Párisban a Credit Lyonnaisnál 15 nap és végrehajtás terhe alatt megfizessen. — Kimondja egyúttal a kir. Kúria, hogy az alperes jogosítva van a .... tőkét stb. a párisi kifizetésnek (devizának), illetve a francia franknak a budapesti értéktőzsdén, illetőleg a Budapesten székelő Magyar Nemzeti Bank által az alperes részéről teljesítendő *tényleges fizetés napját* megelőzően utólszor jegyzett hivatalos középárfolyama szerint számított magyar koronaösszeggel kifizetni ... stb. stb.»

Mint látjuk, a Kúria ítéletében az átszámítás kérdésére nézve homlokegyenest ellenkező álláspontot foglalt el, mint amelyet *feloldó végzésében* kifejezésre juttatott. Az ítélet indokolása erre vonatkozóan a következőket mondja: «A kir. Kúria az ebben a perben 1923. évi október hó 9-én P. VII. 4292/1923/14. sz. a. hozott feloldó végzésében a fent kifejtettektől eltérő álláspontot foglalt volt ugyan el; de minthogy a Pp. 406. §-a értelmében a bíróság csak kihirdetett ítéletében foglalt határozatához van kötve abban a perben, amelyben azt hozta s így az említett feloldó végzésben elfoglalt álláspont a kir. Kúriára nézve nem kötelező, ez okból és a fent kifejtettekre tekintettel a kir. Kúria az említett végzésben elfoglalt álláspontot az ügy ezúttali végeldöntésénél fenn nem tartotta és a fent előadott okok alapján a rendelkező rész értelmében határozott.»[1]

2. Nézetünk szerint a Kúriának ez a felfogása perjogi szempontból nem helytálló. Ellentétben áll a törvénnyel és a Kúria eddigi gyakorlatával.

Generális szabály, hogy a bíróság kötve van perbeli határozatához, «akkor is ..... — mint *Magyary* mondja,[2] — ha meggyőződnék annak helytelenségéről». A Pp.-nak a Kúria által hivatkozott 406. §-a csupán annyit mond, hogy «a bíróság kihirdetett ítéletében foglalt határozatához abban a perben, amelyben hozta, kötve van». Ennek a §-nak sem szóhangzatából, sem szelleméből nem lehet olyan következtetést levonni, hogy a bíróság *csak* ahhoz a határozatához volna kötve, amelyet ítélet formájában hozott és hirdetett ki.

Nem lehet azt mondani, hogy, ha a Pp. ezt a szabályt a végzésekre is alkalmazni kívánná, akkor ezt is kimondaná a 406. §-ban. Ezt ugyanis azért nem tette, mert a végzéseket

[1] Hiteljogi Dtár, XVII. k. 103. sz. III. alatt.
[2] *Magyar polgári perjog.* II. kiadás. 274. l.

illetően a tétel már nem mondható ki ilyen általánosságban. A végzések kötelező ereje alól ugyanis a Pp. kivételeket enged, amelyeket a 419. § foglal magában.

Ellentétben áll a szóbanforgó határozat a Pp. 419. §-ával, amely a következőket mondja ki: «A bíróság, amennyiben a törvény kivételt nem tesz, az eljárás további folyamában kötve van saját végzéséhez». Majd ugyane § 2. és 3. bekezdése felsorolja a szabály alóli kivételeket.

Ezek és a törvény által engedett többi kivételek közül különösen kettő jöhetne számba. Egyik a 276. § esete, másik pedig a «pervezetést tárgyazó» végzés.

Ámde nézetünk szerint a fennforgó konkrét esetre egyik sem illik rá. A 276. § szerint «a bíróság a bizonyítás felvételét elrendelő végzéséhez nincs kötve». Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ilyen feloldó végzés *semmilyen* tekintetben sem kötné a bíróságot, hogy nevezetesen a főkérdésben már határozottan kifejezésre juttatott jogi állásponttól a bíróság ugyanabban a perben tetszése szerint eltérhetne. Csupán annyit jelent, hogy «ha a bíróság a bizonyításfelvételt külön végzésben el is rendelte, nem köteles a bizonyítást felvétetni, hanem ezt a végzést bármikor visszavonhatja s a feleket egyszerűen szóbeli tárgyalásra idézheti meg».[1] Egyszerű pervezető végzésnek szintén nem tekinthető, mert bár pervezető természete is van (bizonyításfelvétel elrendelése), mégis túlnyomó fontosságú részében érdemleges határozatnak tekintendő. Amennyiben pedig pervezető jellegű, annyiban éppen a fentmondottak értelmében el is térhet tőle a bíróság.[2]

Hogy a törvényhozó intenciója is az volt, hogy a perben egyszer elfoglalt jogi álláspont, akár ítélet, akár végzés alakjában jelentkezik, az eljárás további során is kötelezze a bíróságot, azt mutatja a Pp. 419. §-ának indokolása is, amely többek közt a következőket mondja: «Az ok nélküli változtatás ingadozóvá tenné az eljárást és ártana a bíróság tekintélyének».

Lényegileg ellentétben áll a döntés — mint mondtuk — a Kúria gyakorlatával is. A Kúria ugyanis számos esetben csak akkor ítéli meg valorizáltan felperes követelését, ha alperest az egyszerű fizetési késedelmen túlmenő, ú. n. dolozus késedelem terheli. Ez különösen akkor forog fenn, ha az adós nyilván alaptalan védekezéssel rosszhiszeműen húzta a pert és akadá-

[1] *Magyary* i. m. 416. l.

[2] *Kovács Marcel* a Pp.-nak a pervezetést tárgyazó szakaszait a következőkben jelöli meg: 204., 205., 224., 225., 226., 228., 232., 233., 234., 236., 237. §§. *A polgári perrendtartás magyarázata.* Ad 419. §.)

lyozta annak befejezhetését. A per ilyen rosszhiszemű elhúzásának tekinti a Kúria azt az esetet, amidőn alperes a kereseti követelést a feloldó végzés dacára sem fizeti meg, holott a Kúria abban már határozottan leszegezte a maga jogi álláspontját, amelyből alperes fizetési kötelezettsége nyilvánvalóvá lett. (Így P. VII. 6342/1923., P. IV. 1883/1924.)

Teljesen indokolatlan volna ez az álláspont, ha elfogadnók azt a felfogást, hogy a Kúria feloldó végzésében elfoglalt álláspontjához nincsen kötve. Ha ugyanis a Kúria ugyanabban a perben maga is megváltoztathatná egyszer már kifejezésre juttatott jogi álláspontját, még kevésbbé kívánhatná a felektől, respektíve az alperestől, hogy a feloldó végzés állásfoglalását véglegesnek és megváltozhatatlannak tekintsék és annak értelmében teljesítsenek. Nem kívánhatná, hogy quasi belenyugodjanak egy olyan döntésbe, amely esetleg homlokegyenest ellenkező irányban lesz megváltoztatva. Nem volna tehát ok a valorizálásra, ha alperes a feloldó végzésben kifejezésre jutó jogi álláspont ellenére sem teljesít, hanem bevárja a jogerős végítéletet.

Ennek az álláspontnak érvényesülése azonban nem csupán a bíróság tekintélyének, hanem a felek érdekeinek is nagy mértékben ártana.

3. Ugyanezen kérdést tárgyaló cikk jelent meg az Ügyvédek Lapjának 1924 dec. 15-iki számában *dr. Schuster Rudolf*-nak, a m. kir. szabadalmi felsőbíróság elnökének tollából. A cikk ismerteti *Magyary* álláspontját, valamint a német perrendtartás 565. §-ának 2. bekezdését, de mindezek ellenére is arra a konkluzióra jut, hogy a felülvizsgálati bíróság jogosítva van saját, egyszer már elfoglalt álláspontjától ugyanabban a perben eltérni. Szerinte «a Pp. 419. §-a . . . nem akadálya annak, hogy a felülvizsgálati bíróság a már elfoglalt álláspontjától el ne térhessen, mert ez a § aligha gondolt a felülvizsgálati bíróság feloldó végzésére és arra, hogy ugyanaz a legfelsőbb fórum újabb felülvizsgálati kérelem folytán másodszor is abba a helyzetbe jusson, hogy ugyanabban a kérdésben másodszor döntsön».

Nézetünk szerint, még ha elfogadható volna is a mondat második részének álláspontja, még mindig nem következik az, hogy az első részben foglalt konkluzióra kell jutni. Mert ha a törvény csakugyan valami non putaremnek tartotta is, hogy a felülvizsgálati bíróság által *jogilag* már eldöntött kérdésben, a pervesztes fél újból megtámadja a döntés szellemében hozott (Pp. 543. §!) másodbírósági határozatot, akkor ebben csak az a ráció vezethette, hogy a feloldó végzésben elfoglalt jogi álláspont többé nem változtatható meg. Mert ha igen, akkor nagyon

kézenfekvőnek látszik az a gondolat, hogy a pervesztes fél igenis megtámadja azt a határozatot, amelyet a felsőbb fórum még megváltoztathat. A Pp. logikája tehát, ha elfogadjuk az említett kiindulási pontot, nyilván az, hogy a perjogilag csak úgy dönthető el, ahogyan az a feloldó végzés megszabta; mivel pedig az meg nem változtatható, a felülvizsgálati bíróság feloldó végzésében leszegezett jogi álláspont érvényesül a perben.

4. A főérv azonban, amellyel dr. Schuster Rudolf álláspontját alátámasztja, a méltányosság. Meggyőződésem szerint azonban a perjog a jogszabályok területének az a része, amelyen legkevésbé nyerhet érvényesülést a méltányosság elve. A perjog mintegy az igazságszolgáltatás jogrendje; minden rés, amelyet ezen ütünk, alapjában veszélyeztetné az igazságszolgáltatásba vetett hitet. Élesen külön kell tartanunk épen a méltányosság kérdésénél az alaki és anyagi jogot. A méltányosságnak, a magasabb értelemben vett igazságosságnak csak az anyagi jog területén vélünk szerepet adhatni. Ám egyáltalán nem, a perjog területén.

A perjogot szinte a mathematikához hasonlíthatjuk. Ha ezt és ezt a perrendi lépést teszed, ez és ez lesz a perben alakilagos eredménye. Ha alperes létedre elmész a perfelvételi tárgyalásra, a bíró határnapot fog tűzni az érdemleges tárgyalásra és mathematikai biztonsággal tudhatod, hogy a bíró tárgyalás nélkül nem fog elmarasztalni, mert nézete szerint felperes követelése minden tekintetben helytálló. Vajjon hova vezetne az; ha a bíróság a meg nem jelenő alperest méltányossági okokból nem marasztalná vagy ha a perfelvételen a megjelenő alperest tárgyalás nélkül elmarasztalná, mert felperes követelésének helytállóságáról meg van győződve? Mindez esetekben lehetséges, hogy az anyagi igazságon semmi sérelem sem esnék, sőt lehetséges, hogy az sokszor biztosabban és eredményesebben érvényesülne, mint a perjog szabályainak betartása mellett. A tizenhatodik napon beadott fellebbezés visszautasításával a bíró esetleg nagyobbat üt az anyagi igazságon, mint amekkorát ütne annak elfogadásával az alakin. És mégsem akao bíró, aki az ilyen fellebbezést elfogadná.

5. Azt sem mondhatjuk, amire dr. Schuster Rudolf alludál, hogy a jogban változás állott volna be. Az, hogy a Kúriának egyes kérdésekben a feloldó végzés meghozatala óta megváltozott az álláspontja, még nem jelenti a jogszabályoknak objektív megváltozását. Jogegységi döntvény, teljesülési határozat a fennforgó kérdésekben nem hozatott az, hogy egy még kialakulóban levő, megállapodottnak távolról sem mondható

joggyakorlatnak azóta újabb állomásához érkeztünk, nem szolgálhat alapul a perjog tételes szabályainak mellőzésére.[1]

Dr. Fenyves Béla.

SZEMLE.

— *A Kúria minden tanácsa valorizál.* A valorizációs irányzat a múlt hetekben bevonult a Kúria I. tanácsába is, amely nyilván az eléje kerülő ügyletek konzervatizmust leginkább igénylő jellege folytán — a családjogi és ingatlanjogi vonatkozások bizonyára ilyenek — legtovább tartott ki azon álláspont mellett, hogy a valorizációnak törvényes intézkedés hijján nem lehet helye. A Kúria tanácsai nem egyformán vettek részt a valorizációs gyakorlat kialakításában. Helyes is, ha minden testületben vannak bátrabban előretörők, a kor követelményeit gyorsabban megértők és vannak olyanok is, akik a hagyományokat bölcs mérséklettel őrzik és gondozzák. Ilyen rendszer vezethet csak arra, hogy a joggyakorlatban a merész ujítások ne borítsák el a hagyományokat. Most, hogy a Kúria elvben egységesen a valorizáció mellé állott, el kell várnunk, hogy az első bíróságok is kivétel nélkül rálépnek arra az útra, amelyet a Kúria kijelölt és megszűnik az olyan alsóbírói felfogás, hogy «a valorizáció ismeretlen fogalom a magyar jogban» és megszűnik az olyan esetek lehetősége, hogy azt, aki ingatlan hátralékos vételárát valorizálva követeli — mint ez a budapesti kir. törvényszéknél még a közelmúltban is történt — szinte turpis causa címen utasítják el a keresetével, oly indokolás mellett, hogy az ingatlan eladója a valorizációval *játéknyereséget* igényel, már pedig játéknyereség nem ítélhető meg. Felvetődik a Kúriának lényegben egységes állásfoglalásával szemben a kérdés: vajjon ne intézkedjék-e immár a törvényhozás a valorizációról, avagy továbbra is csak a bírói gyakorlat fejlessze tovább ezen intézményt? A magunk részéről a leghatározottabban az utóbbi mellett foglalunk állást. Mert félő, hogy a törvényi szabályozás rideg lesz. Már pedig épp e kérdésben elasztikus és az életkörülményekhez símuló prakszisra van szükség. Az államban — a kincstár gazdájában — a jelen gazdasági viszonyok közt nem bízunk meg oly értelemben, hogy elhigyjük, hogy az állam hajlandó lesz magát törvényileg a valorizációnak alávetni akár

[1] V. ö. *Dr. Gaár Vilmos:* Az anyagi jogerő és a perújítás (Jogállam 1924. évi 210. l.); *dr. Dajkovich István:* Az anyagi és alaki jog konfliktusa (Jogtudományi Közlöny 1924. évi 139. l.).

a legkisebb mértékben is, jóllehet a kincstár, mely adóit arany-értékre átszámolva hajtja be és 120% kamatot tud szedni, nem zárkózhatnék el a maga tartozásainak valorizációja elől. Félő, hogyha ma valorizációs törvény hozatik meg, az oly értelmű lenne, hogy a kincstár mentesíttetik a valorizáció kötelezettsége alól. Viszont bízunk abban, hogy a magyar bíróságok törvény nélkül is fel fognak emelkedni a valorizáció szempontjából is oly megértésre és oly erkölcsi magaslatra, mely az államot kényszeríteni fogja előbb utóbb annak elismerésére, hogy a gazdasági élet szabályait az állam is respektálni tartozik. —*ai.*

— *A főtárgyalási elnök joga.* Szinte korlátlan jogai vannak a főtárgyalási elnöknek, aki hivatva van a tárgyalás rendjét fenntartani. A korlátlan jogok mindig diszkrét jogok. De a diszkrét jogok — éppen mert diszkrétek — arra köteleznek, hogy azokkal ne éljünk, vagy a legkíméletesebben, legmérsékeltebben. Ahol a diszkrét jogokkal szigorúan és kirobbanólag élnek, ott nyilván valamely hiba van. Az ú. n. Rupert-eset politikailag nem érdekel bennünket, mert nem politizálunk. Még a mentelmi jog szempontjából sem érdekel, mert a mentelmi jog is merő politika nálunk, jóllehet politikától mentnek kellene lenni. De nem politikai vonatkozása ez esetnek: a főtárgyalási elnök jogköre és hatalma. Megengedjük: lehet vitatkozni arról, hogy a főtárgyalási elnök a maga hatalmi körét csak a törvényben megjelölt fokozatossággal alkalmazhatja-e és hogy letartóztatási jogával élhet-e, mielőtt a rendreutasítás vagy kivezetés jogával élt volna. Idevágó vita helyett azonban mégis csak azt a kérdést tennők fel: helyes-e, méltányos-e és célirányos e, ha a főtárgyalási elnök a közbenső fokozatok mellőzésével menten a legvégső eszközzel, a letartóztatási joggal él, olyankor, amikor elvégre olyan szörnyűséges támadás a tárgyalás rendjét nem érte, hogy a rendreutasítással, vagy a kivezetéssel célt érni ne lehetne? Valakit letartóztatni úgy, hogy az illetőnek még fellebbezésre se legyen joga: ezt a hallatlanul nagy jogot törvényeink csak a főtárgyalás vezetőjének adja meg. De nyilván mint ultimissima ratióra gondolt erre a törvényhozó. Felvetődik tehát az a kérdés, vajjon a letartóztatás eszköze helyes-e akkor, midőn a bíróság meggyőződik arról, hogy a rendzavaró közismert ügyvéd, közismert képviselő, akivel szemben már a kivezetés is lesujtó rendszabály és akiről fel lehet tenni, hogy akármennyire zavarta is a rendet, ezt a méltatlankodásában vagy izgalmában tette, vagy netán politikai elfogultságában. Mi azt hisszük, hogy épp az ilyen, ha nem is méltányolható, de emberileg érthető motivumokkal szemben kell,

hogy a főtárgyalás vezetője a higgadtságnak, az önmérsékletnek és a megértésnek oly fokára emelkedjék, mely kizárja azt, hogy mindjárt *a diszkrét jogok kimerítését* válassza az orvoslás eszközéül. A rendetlenkedő ügyvéd, a rendetlenkedő képviselő ügye bennünket nem érdekel, az nem közügy; ellenben a tárgyalás vezetőjének fölényessége és biztonsága a szenvedélyek hullámcsapásai között és bölcsen derűs megértése az emberi gyöngeségekkel, az emberi hiuságokkal és egyéb hibákkal szemben és mindenekelőtt a napi politika fölé való felemelkedése a legfontosabb közügy és a legeminensebb közérdek. *—ai.*

— *Ellentétes döntések a valorizáció kérdésében turpis causa esetén.* Ha az ügylet teljesítése turpis causa okából nem követelhető, in integrum restitutio-nak van helye bírói gyakorlatunk szerint. Ellenben vitás, hogy az előbbi állapotnak ez a helyreállítása miként történjék? A Kúria IV. és VII. tanácsa a kérdésben a közelmúltban egymással ellenkező határozatokat hoztak. A IV. tanács (P. IV. 1130/1924. sz.) bilaterális turpitudo fennforgása mellett alperest arra kötelezte, hogy a felvett összeget valorizáltan, a lefizetéskori értékben fizesse vissza felperesnek. A döntés elvi élét *valamelyest* letompítja az indokolásnak az a passzusa, amely szerint «. . . . .a kapott összeg eredeti értékében való visszatérítésére való kötelezést *az is* megokolja, hogy alperes perbeli hosszas védekezése mindenkép alaptalannak bizonyulván, fizetési késedelme vétlennek nem tekinthető.» Ezzel szemben a VII. tanács szerint (P. VII. 3095/1924. sz.) turpis causán alapuló in integrum restitutio esetében a lefizetett összeg *valorizálatlanul* térítendő vissza, «mert a valorizálás kártérítés jellegével bír, már pedig jó erkölcsökbe ütköző ügyletből kifolyóan bíróság előtt kártérítési igény nem érvényesíthető». Úgy véljük, hogy a IV. tanács álláspontja felel meg az in integrum restitutio helyes követelményeinek, mert ha pl. 1914-ben lefizetett 1000 korona helyett kap az, akinek javára az in integrum restitutio szól, 1925-ben 1000 koronát, akkor igazán nehéz elmondani, hogy az in integrum restitutio megtörtént. A kérdés magva egyik jellemző következménye annak a felfogásnak, amelynek alapján ma még jóformán az összes bíróságok állanak: hogy t. i. a valorizáció kártérítés. Amint elfogadnók azt a tételt, hogy a pénztartozás valorizálása nem kártérítés, hanem teljesítés új értékű, de régi nevű pénzzel, akkor helyes jogkövetkezményekhez jutunk, legfeljebb ezen alapelv gazdasági következményeit kell esetleg a *méltányosság* alapján kiegyenlíteni. *F. B.*

— *Ajándékozás-e az önkéntes valorizálás?* A német Reichsfinanzhof kimondotta, hogy — nem! Kimondta, hogy ha egy részvénytársaság 1918 január 1. előtt kamatozó adósleveleket bocsátott ki és a III. Steuernotverordnung életbelépte után azok tulajdonosainak, anélkül, hogy azok bárminő ellenszolgáltatásra is kötelezték volna magukat, az előírt 15%-osnál magasabb fokú valorizációt biztosított — ebben a tényben adóköteles ajándékozás nem rejlik, ha az ily módon biztosított összeg az egész aranymárka-összeget, vagyis a 100%-os valorizációt nem haladja meg. A valorizáció nem egyéb, mint egy fennálló, a kereshetőséget nélkülöző, vagyis: naturális obligaciónak a kielégítése. Hivatkozik a Reichsfinanzhof arra is, hogy ez megfelel az általános felfogásnak is. (DJZ. 1925., 2.) *F. B.*

— *Dr. Gábor Gyula: A numerus clausus és a zsidó egyetem* című tanulmányában szerző fejtegeti a numerus clausus intézményének keletkezése történetét, viszonyát a magyar közjogi tételes szabályokhoz és eddigi hatását a magyar főiskolai élet fejlődésére. Rámutat a vonatkozó törvény pongyolaságára, s mert a törvény a nemzethűség és erkölcsiség tekintetében megbízhatatlan elemek kizárását egybekapcsolja az egyetemi hallgatóságnak faj és nemzetiség tekintetében való kontingentálásával, noha a kizárás újabb törvényes rendelkezés nélkül is magától értetődő és eddig is gyakorolt követelménye volt. Kifejti szerző, hogy a törvény, a létszámkorlátozás céljául az alapos kiképzés biztosítását jelöli meg, pedig a megfogyatkozott Magyarország ifjúságának a közgazdasági egyetemmel még meg is szaporodott főiskolái legalább olyan alapos kiképzést nyujthatnának, mint a háború előtt. Érveket sorakoztat fel szerző annak kimutatására, hogy az új törvény szembehelyezkedik a középiskolai törvénnyel, amely az érettségi bizonyítvány birtokosának jogot biztosít a főiskola látogatására és ellentmond a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában megalkotott alaptörvénynek, amennyiben megtöri a politikai tekintetben egységes magyar nemzet gondolatát. Kifejti érdekes érvekkel, hogy a kontingentálás «népfajok vagy nemzetiségek» alapján nem vihető keresztűl, mert e két felosztási alap egymást keresztezik és mert törvényes alapon meg nem határozhatni, ki melyik népfajhoz tartozik, a nemzetiséghez tartozásnak pedig egyedüli törvényes ismérve az anyanyelv, amelynek alapján a zsidó legtúlnyomóbb része a magyar nemzetiséghez (nemzethez) tartozik.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA: GÉCZY KÁLMÁN.

4. FÜZET 1925. ÁPRILIS XXIV. ÉVFOLYAM

JOGÁLLAM

JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. BAUMGARTEN NÁNDOR
NY. KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓ, EGYETEMI RK. TANÁR

DR. BECK HUGÓ
NY. KÚRIAI TANÁCSELNÖK

VARGHA FERENC
KORONAÜGYÉSZ

BÁRÓ WLASSICS GYULA
A MAGYAR KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG ELNÖKE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

DR. GAÁR VILMOS ÉS DR. SZALAI EMIL
KÚRIAI BÍRÓ ÜGYVÉD

TARTALOM:

BUDAPEST

Előfizetési ár egész évre **160,000 K,** félévre **80,000 K,** negyedévre **45,000 K.**
Egyes füzet ára 20,000 K. — Kettős füzet ára 35,000 K.
A Jogállam megjelenik július és augusztus kivételével havonta.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Budapest, V., Falk Miksa-utca 5.**
Telefon: 22-17.

A **Hazai Bank R.-T.** a napokban tartotta meg Gróf Wenckheim Dénes v. b. t. t. elnöklésével 30-ik évi rendes közgyűlését. A mérleg 7.737,082.214 K tiszta nyereséget tüntet fel, amelyből a közgyűlés határozata értelmében részvényenként 2000 K kerül osztalék fejében az 1924. évi osztalékszelvények ellenében március 16-tól kezdve kifizetésre.

A **Magyar Országos Központi Takarékpénztár** igazgatósága legutóbbi űlésében állapította meg az 1924. évi mérleget, amely 7.501,213.242 K tiszta nyereséget mutat ki. Ennek a mérlegnek adatai is, mint a korábbi évekéi, az intézet fokozatos fejlődésének képét tükrözik vissza. Az igazgatóság a közgyűlésnek 10.000 K (tavaly 3000 K) osztalék kifizetését javasolja.

A **Magyar Keleti Tengerhajózási R.-T.** igazgatósága az elhunyt Ullmann Adolf báró helyére Klein Gyula igazgatósági tagot választotta meg elnöknek.

A **Magyar-Olasz Bank** igazgatósága megállapította a bank 1924. évi mérlegét, amely 8.004,037.530·27 K tiszta nyereséggel zárult. Az igazgatóság a közgyűlésnek azt a javaslatot terjeszti elő, hogy a tiszta nyereségből részvényenként 1000 (= 500%) osztalék kerüljön kifizetésre.

A **Magyar Agrár- és Járadékbank R.-T.** 1924. üzletévi mérlege 503,714.800·86 K tiszta nyereséggel zárult. Az igazgatóság a közgyűlésnek 1500 K (= 375%) osztalék kifizetését fogja javasolni.

Az **Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár** igazgatósága megállapította az 1924. évi mérleget és elhatározta, hogy a március hó 31-én tartandó 75-ik évi rendes közgyűlésnek 3000 K osztalék kifizetését fogja javasolni.

A **Ganz és Társa—Danubius gép-, waggon- és hajógyár** igazgatósága Ullmann Adolf báró utódjául Klein Gyulát választotta meg a társulat elnökének.

Kiadja a JOGI SZAKLAPKIADÓ R. T. Felelős kiadó: Dr. SZALAI EMIL.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR IGAZSÁGÜGYI VISZONOSSÁGI GYAKORLAT A DUALIZMUS MEGSZŰNÉSE ÓTA.

Írta: Dr. SZONDY VIKTOR.

Igazságügyi vonatkozásban az osztrák-magyar monarchia másik államával közjogi értelemben vett közösségben nem állottunk ugyan, — kivéve a katonai igazságügyi vonatkozásokat, — mégis a dualisztikus államforma nagy mértékben befolyásolta a két állam igazságügyi hatóságai közötti viszony kialakulását. Meglátszik az a hatás úgy törvényeinkben, mint rendeleteinkben, amelyek át vannak szőve a monarchia másik államára vonatkozó különleges rendelkezésekkel.

Az osztrák-magyar monarchia felbomlása után a magyar és az osztrák kormányok félve attól, hogy az osztrák és a magyar igazságügyi érintkezés eddigi bevált módszereinek leépítése ugyanolyan anarchiát idéz elő, mint amilyenben a többi utódállamokkal szemben a békés érintkezés első éveiben állottunk, óvatosan tartózkodtak attól, hogy az osztrák-magyar viszonossági gyakorlat épületének alapköveit megmozgassák. Ehhez képest irányadónak fogadták el azt az elvet, hogy a két állam közötti viszonossági gyakorlatban kialakult jogszabályok azután is kötelezik mindkét államot és csak azok a rendelkezések vesztik el erejüket, amelyeknek természete nem egyeztethető össze a dualisztikus államforma megszünése által teremtett új helyzettel.

A jogkereső közönséget elsősorban érdekli, hogy tételes törvényeink és rendeleteink hatályát az új helyzet mennyiben érinti. Erre nézve kívánunk rövid áttekintést adni a joganyag alábbi csoportosítása szerint:

I. *Perképesség.* A multban fennálló tényleges gyakorlat szerint a magyar állampolgárok az osztrák és az osztrák állam-

el kell fogadniok. A szegénységi jog tekintetében fennállott viszonossági gyakorlatot a fentebb idézett igazságügyminisztériumi nyilatkozatok értelmében ugyancsak változatlanul fennállónak kell tekinteni.

IV. *Az ingó hagyatékok kölcsönös kiszolgáltatása.* A hagyatékok ingó része tekintetében a hagyatéki eljárás kölcsönös átengedése tárgyában Magyarország és Ausztria között kialakult viszonossági gyakorlat terén a közjogi kapcsolat megszűnése dacára sem állott be változás, amit a m. kir. igazságügyminiszter 1920 április 2-án 8204/1920. I. M. VII. szám alatt közzétett nyilatkozatában hivatalosan is megállapított. Az örökösödési eljárás átengedése azonban természetesen nem jelenti a hagyatékhoz tartozó ingóságok korlátlan kiszállítási lehetőségét, hanem a hagyatéki ügyekben eljáró bíróságoknak mindkét államban tekintettel kell lenni egyes értékcikkek kivitelét korlátozó rendelkezésekre.

V. *Büntetőjogi kivételes rendelkezések.* A közjogi kapcsolat fennállásának tartama alatt a bűntettesnek a monarchia másik államához való tartozását a hatóságoknak többféle vonatkozásban kellett figyelembe venniök:

a) az Ausztria és Magyarország között kialakult viszonossági gyakorlatnak legjellegzetesebb vonása az volt, hogy magyar honos csak Magyarországnak, osztrák honos csak Ausztriának volt kiadható, ehhez képest például, ha egy magyar állampolgár Franciaországban követett is el bűncselekményt, Ausztria nem szolgáltatta őt ki Franciaországnak, hanem a magyar büntető hatóságoknak bocsátotta rendelkezésére. Így történt ez abban a kiadatási jog történetében sokat tárgyalt esetben is, amidőn Ausztria 1871-ben a párizsi kommune bukása után osztrák területre menekült Frank Leót, a párizsi kommun egy vezető alakját magyar állampolgárságára tekintettel nem Franciaországnak, hanem Magyarországnak szolgáltatta ki. Ausztria javára ezt az elvet a magyar büntetőtörvénykönyv hatályának területén a nevezett törvénykönyv 17. §-ának 2. bekezdése biztosította, amely következőképen szól: «A monarchia másik államának honosa

csak saját államhatóságának adható ki.» Magyarország javára Ausztria részéről hasonló kiváltság törvényileg a szorosabb közjogi kapcsolat fennállásának idejében sem volt biztosítva, hanem e részben csupán az osztrák cs. kir. igazságügyminiszternek 1897 jan. 28-án 966. szám alatt kelt rendelete intézkedett azzal az indokolással, hogy «az osztrák-magyar monarchia nemzetközi egységes állásának megfelelőleg az osztrák és a magyar állampolgárság a külföldön való viszonyban egységes állampolgárságnak tekintendő». Azt hiszem teljesen felesleges arra rámutatnunk, hogy a nemzetközi viszonylatokban a multban is minden téren érvényesült külön magyar honosság mellett ez az indokolás teljesen tarthatatlan volt. Az osztrák-magyar monarchia felbomlása után a német-osztrák külügyi államhivatal 1919. évi október hó 7-én IV. 22,136 14. szám alatt kelt jegyzékében közölte a magyar kormánnyal, hogy a szóbanforgó osztrák igazságügyminiszteri rendelet a szorosabb közjogi kapcsolat megszűnése folytán többé hatályban levőnek nem tekinthető, ehhez képest az osztrák kormány a jövőre nézve nem fogja kötelezőnek tartani azt az elvet, hogy magyar állampolgárt, aki Magyarországon kívül követett el büntetendő cselekményt, kizárólag Magyarországnak szolgáltathasson ki, hanem jogosítottnak fogja magát tartani arra, hogy a bűntettest a körülményekhez képest az elkövetési hely államának adja ki.

Felmerül a kérdés, hogy ilyen körülmények között nálunk a büntetőtörvénykönyv 17. §-ának 2. bekezdése nem vált-e tárgytalanná? Erre nézve igennel kell felelnünk, mert az idézett törvényi rendelkezés a szóbanforgó kiváltságot nem az osztrák állampolgároknak általában, hanem az osztrák-magyar «monarchia másik államának honosa» részére biztosította, ilyenek pedig a dualizmus megszűnése óta nincsenek.

b) Ugyanezen szempontok szerint tárgytalannak kell tekintenünk a büntetőtörvénykönyv 7. §, 127. §, 2. és 3. p., 145., 146., 152., 269. §-aiban az osztrák-magyar monarchia másik államának honosaira nézve megállapított különös rendelkezéseket.

VI. *Katonai bűncselekmények.* Az osztrák-magyar monarchia felbomlásával megszünt az a közösség is, mely a katonai büntetőbíráskodás terén fennállott. Az osztrák-magyar monarchia felbomlása óta Ausztria most már a katonai bűncselekmények tekintetében is külföldnek számít. Megszűnvén a szervi egység a két állam területén volt katonai bíróságok között, felmerül a kérdés, hogy miként nyerjenek alkalmazást a jogsegély-forgalomnak általános elvei akkor, ha magyar katonai bíróság Ausztriától akar jogsegélyt kérni? A német-osztrák külügyi hivatalnak 1919 október 7-én IV. 22,136/14. szám alatt a bécsi m. kir. követséghez intézett jegyzékében foglalt elvi kijelentéshez képest Ausztria katonai bűncselekmények esetében Magyarország részére sem jogsegélyt nyujtani, sem kiadatást engedélyezni nem fog. Ez az elvi kijelentés azonban csak a tisztán katonai jellegű bűncselekményeket érinti, ellenben azokban az esetekben, amidőn a magyar katonai bíróságok a hadsereg kötelékéhez tartozó egyénekkel szemben közönséges bűncselekmények miatt járnak el, Ausztriától úgy jogsegélyt, mint kiadatást kérelmezhetünk. A megkeresések teljesítésére ezekben az esetekben az illetékes osztrák polgári bíróságok lesznek hivatva. Figyelemmel arra, hogy ez utóbbiak a viszonossági gyakorlatban a dualizmus fennállása óta kialakult szokáshoz képest a magyar igazságügyi hatóságokkal közvetlenül leveleznek, nem látom kizártnak, hogy a magyar katonai bíróságoknak az osztrák polgári bíróságokkal való érintkezése a közvetlen levelezés elvének keresztülvitele mellett történjék. A gyakorlatban osztrák részről erre nézve hajlandóság is mutatkozott, azonban részünkről az a gyakorlat fejlődött ki, hogy a magyar katonai bíróságok úgy kiadatási, mint jogsegély ügyekben mindég a diplomáciai utat veszik igénybe, ami jórészt a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásának 431. szakaszában foglalt arra a rendelkezésre vezethető vissza, amely előírja, hogy a bíróságnak a külföldön tartózkodó terhelt kiadatásának kieszközlése végett a honvédelmi miniszterhez kell fordulnia. Ausztria részéről ez a probléma nem merül fel,

mivel ott közönséges bűncselekmények esetében a hadsereg kötelékébe tartozó egyénekkel szemben is a polgári bíróságok járnak el.

VII. *Politikai bűncselekmények.* A német-osztrák külügyi államhivatalnak 1919 október 7-én IV. 22,136/14. szám alatt a bécsi m. kir. követséghez intézett jegyzéke szerint tisztán politikai bűncselekmények miatt Magyarország és Ausztria között a jövőben nem lesz helye kiadatásnak. A multban ugyanis a két állam egymás részére bizonyos vonatkozásban politikai bűncselekményeknek tekinthető bűntettek esetében (pl. hatóság elleni erőszak) is engedélyezett kiadatást. A hivatkozott osztrák külügyi jegyzék a politikai bűncselekmények másik csoportjára, nevezetesen a politikai célból vagy indokból elkövetett közönséges bűncselekményekre nézve azokat az alapelveket nyilvánította irányadóknak, amelyek az osztrák-magyar monarchia részéről a svájci szövetséggel kötött kiadatási szerződés III. cikkében foglaltaknak (lásd erre nézve «Politikai bűnösök menedékjoga a magyar kiadatási szerződésekben» című közleményt a «Jogállam» 1924. évi november-decemberi számában).

VII. *Csődeljárás.* Az osztrák Bundeskanzleramt (Justiz) 1924. évi október 19-én 224,006/24. szám alatt kelt megkeresésére a m. kir. igazságügyminiszter 1924 december 28-án 58,239/1924. I. M. VII. szám alatt közölte az osztrák kormánnyal, hogy a magyar kormány Ausztriával szemben változatlanul fennállónak tekinti azt a multban követett viszonos eljárást, amely szerint a külföldi közadósnak belföldön levő ingóságai a külföldi bíróság megkeresésére kiadandók. Ennek folytán a magyar bíróságok valamely olyan közadósnak, aki ellen Ausztriában csőd nyittatott, Magyarországon található ingó javait az osztrák hatóságok megkeresésére kiszolgáltatták.

Az osztrák csődeljárás 67. szakaszában foglalt viszonossági szabály értelmében hasonló eljárásra tarthatnak igényt a magyar bíróságok is az osztrák bírósággal szemben.

A m. kir. igazságügyminiszter egyébként már 1922. évi

június hó 28-án 32,731/1922. I. M. VII. szám alatt kelt nyilatkozatában közölte a budapesti kir. ítélőtáblával, hogy Magyarország és Ausztria között a csődügyek és a kényszeregyezségügyek tekintetében 1918-ig fennállott szabályokat és gyakorlatot ma is irányadónak kell tekinteni.

IX. *Közjegyzői okiratok felülhitelesítése.* Az Ausztriában használandó Magyarországon felvett közjegyzői okiratok felülhitelesítésre a multban nem szorultak. A m. kir. igazságügyminiszter 56,858/1921. I. M. VII. szám alatt adott nyilatkozatában ennek a szabálynak változatlan fennállását megállapította.

X. *Törvénytelen gyermek tartási igénye.* Hazai bíróságaink gyakorlata (Kúria, Döntvénytár, 3. folyam XIX. kötet 2.) arra az álláspontra helyezkedik, hogy a nem Magyarországon nemzett és nem is magyar honos gyermek részére magyar honosságú természetes atyával szemben tartásdíj csak abban az esetben ítélendő meg, ha abban az államban, ahol a nemzés történt, ilyen keresetnek helye van és ha abban az államban nincs tiltó törvény arra nézve, hogy ottani honossal szemben magyar honos részére hasonló tartásdíj megítéltessék. A m. kir. igazságügyminiszter 1921 április 2-án 17,221/1921. szám alatt közölte a budapesti I—III. ker. kir. járásbírósággal, hogy rendelkezésére álló adatok szerint az osztrák államban nincsen érvényben olyan jogszabály, amely nem osztrák területen nemzett magyar honos törvénytelen gyermek részére osztrák honossal szemben tartásdíj megítélését tiltaná, a viszonosság tehát fennállónak tekintendő.

XI. *Végrehajtás eljárás.* A kölcsönös végrehajtási jogsegély szabályozása tárgyában Ausztriával kötött szerződésünk az 1914 : XLII. tcikkbe, a szóbanforgó szerződés 21. cikkéhez megállapított kiegészítő rendelkezés pedig az 1914 : LI. tcikkbe van becikkelyezve. A m. kir. igazságügyminiszter 34,442/1920. VII. I. M. és 28,254/1919. III. I. M. szám alatt adott nyilatkozataiban megállapította, hogy a szóbanforgó szerződés a szorosabb közjogi viszony felbomlása dacára az osztrák köztársasággal szem-

ben is hatályban levőnek tekintendő. Ehhez képest Ausztriával szemben a végrehajtási jogsegélyre nézve az 1914 : XLII. és LI. tcikkek, valamint az azok végrehajtása tárgyában kibocsátott 74,800/1914. I. M. sz. rendelet (l. Ig. Közl. XXIII. évf. 14. sz. 809. l.) intézkedései mérvadók.

A szóbanforgó államszerződés csupán a polgári peres vagy perenkívüli eljárásban keletkezett határozatok végrehajtására vonatkozik, ellenben nem terjed ki a büntető ítéletek végrehajtására. Egy konkrét ügy kapcsán a m. kir. kormány 1923. évi december hó 22-én 98,685/1923. szám alatt kelt jegyzékében közölte az osztrák kormánnyal, hogy a magyar büntetőtörvénykönyv (1878 : V. tc.) 18. §-a tiltja a más állam hatósága által hozott büntető ítéletek végrehajtását, ehhez képest osztrák büntető ítéletek Magyarországon nem hajthatók végre. A magyar kihágási büntetőtörvénykönyv (1879 : XL. tc.) 12. §-a a fentebbi szabályt kiterjeszti a kihágási ügyekben hozott ítéletek végrehajtására nézve is, ehhez képest ítéletek végrehajtására irányuló gyakorlat Ausztriával szemben kihágási ügyekben sem alakulhatott ki. A büntető ítéletek kézbesítése kérdésében a m. kir. igazságügyminiszter 1923 november 19-én 23,905/1923. I. M. VII. szám alatt olyan értelmű nyilatkozatot adott, hogy osztrák bíróság részéről Magyarországon lakó magyar állampolgár ellen hozott ítélet nemcsak hogy végre nem hajtható, hanem a terhelt részére nem is kézbesíthető. A m. kir. igazságügyminiszternek ez utóbbi nyilatkozata abból abból az általános jogelvből folyik, amely minden állammal szemben érvényes s amelynek értelmében Magyarországon lakó magyar állampolgár ellen külföldi bíróságnál indított bűnügyben magyar bíróság semmiféle jogsegélyt nem nyujthat, mert az eljárásra a magyar büntetőtörvénykönyv 8. §-a és a magyar bűnvádi perrendtartás 25. §-a alapján a magyar bíróság illetékes.

XII. *Közvetlen érintkezés a magyar és osztrák bíróságok között.* A m. kir. igazságügyminiszternek 1897 március 19-én 16,873. szám alatt kelt rendeletének 1. pontja kimondotta, hogy

a magyar bíróságok úgy polgári, mint büntető ügyekben az osztrák igazságügyi hatóságokkal közvetlenül leveleznek és sem kézbesítés, sem fordítás céljából nem veszik többé igénybe a m. kir. igazságügyminisztérium közvetítését. A két állam közötti szorosabb közjogi kapcsolat megszűnése óta a m. kir. igazságügyminiszter már több ízben kimondotta, hogy a közvetlen érintkezés elve a magyar és az osztrák bíróságok között változatlanul fennáll.

Az 1919—1920. évek folyamán tárgyalt több politikai fontossággal bíró kiadatási ügyben a m. kir. kormány a kiadatási kérelmet diplomáciai úton terjesztette elő. Ez azonban csak arra vezethető vissza, hogy abban az időben még nem voltak tisztázva a két állam között a kiadatási kérelem előterjesztésének alakszerűségei, ehhez képest az általános elvet alkalmazni, amely egyéb rendelkezés hiányában a diplomáciai út igénybevételét írja elő. Azóta a m. kir. igazságügyminiszter több ízben kimondotta, hogy az Igazságügyi Közlöny 9. évf. 10. sz. 402. l. megjelent közlemény II. részének 2. pontja továbbra is irányadó akkor, ha Ausztriából kell kérnünk kiadatást. A szóbanforgó közlemény értelmében kiadatási ügyekben nemcsak a m. kir. törvényszékek, hanem a m. kir. járásbíróságok is kiadatási megkereséseiket közvetlenül az illetékes osztrák bírósághoz intézik.

*

A fentiekből kitünőleg Magyarország és Ausztria túlnyomó részben továbbra is fenntartották azokat a kedvezményeket, amelyeket az igazságügyi viszonossági gyakorlatban 1918-ig egymásnak nyujtottak. Időközben az osztrák állampolgárok javára biztosított előjogok száma növekedett is, amennyiben a magyar kormány az osztrák kormánnyal megállapodást létesített abban az irányban, hogy a magyar bíróságok előtt felperesként fellépni óhajtó osztrák állampolgárok szegénységi jog elnyerésére és szegényvédő ügyvéd kirendelésére irányuló kérelmet lakó vagy tartózkodási helyük szerint illetékes bíróság előtt is jegyző-

könyvbe mondhatják. A vonatkozó megállapodást a m. kir. igazságügyminiszternek 1924 november 6-iki 52,703/1924. I. M. szám alatt kelt rendelete közli (Bp. Közlöny 1924. évf. 243. sz.).

A viszonossági gyakorlatnak fentebb ismertetett szabályai a m. kir. kormánynak 1923 április 21-én 65,067/1923. szám alatt tett közlése szerint a magyar bíróságoknak az Ausztriához csatolt volt nyugat-magyarországi területeken levő igazságügyi hatóságokkal való érintkezésére nézve is irányadók.

A KÚRIA JOGGYAKORLATA A SZOLGÁLATI VISZONY KÉRDÉSEIBEN.*

Írta: Dr. GALLIA BÉLA.

II.

(Befejező közlemény.)

A szolgálati viszony más ágaiban kifejlődött gyakorlatból a következők emelendők ki:

I. *Szerkesztő és kiadó közti viszony.* Az 1914:XIV. tc. 57. §-a értelmében az időszaki lap kiadója és szerkesztőségében állandó fizetéssel alkalmazott tagja között a szolgálati viszonyt csak felmondás útján lehet felbontani. Az általános magánjog szabályai azonban — melyek az id. t. 60. §-a szerint e szolgálati viszonyra egyebekben alkalmazandók, — nem zárják ki, hogy a felek megfelelő, *nem túlságosan hosszú próbaidőre* ideiglenes és bármikor felbontható alkalmazásban állapodjanak meg. Az ideiglenesség kikötésével szemben a szolgálatnak véglegessé válását a szerkesztőségi tag tartozik bizonyítani. (P. II. 441/1924., 1924 okt. 29.)

II. *Gazdatiszt és birtokos közti viszony.* 1. *Próbaidő.* Az 1900: XXV. tc. (T.) nem tartalmaz ugyan intézkedést a próbaidőre vonatkozólag; ennélfogva ennek jogi természete az általános magánjogi szabályok szerint ítélendő meg. Ezek szerint pedig próbaidő kikötése esetén a szolgálat a próbaidő alatt csak ideiglenes jellegű, s — ha csak ellenkező kikötés nincs, — a próbaidő tartama alatt bármikor, — ha azonnali elbocsátásra törvényes ok nincs is, — megszüntethető. Ha pedig a próbaidő kikötése mellett még felmondási idő (a konkrét esetben 2 hónap) is ki van kötve, a felmondási jog a próbaidő egész tar-

* Előző közleményt l. Jogállam márciusi számában.

tama alatt, annak lejártáig bármikor gyakorolható. Ellenkező felfogás mellett a próbaidő kikötése elvesztené jelentőségét. (P. II. 6358/1922., 1923 dec. 7.) A felmondási idő letelte után ideiglenesen visszamaradt és azután alárendelt munkát végző gazdatiszt nem tekinthető olyannak, akinek újra fel kellene mondani; ellenben követelheti munkadíját arra az időre, míg működött. (P. II. 1365/1924.)

2. *Hadbavonult gazdatiszt jogviszonyai.* A 2826/1915. M. E. számú rendelet nem minden esetre zárja el a katonai szolgálatot teljesítő gazdatisztet három hónapon túli járandóságainak követelésétől, hanem csak akkor, ha katonai szolgálata miatt gazdatiszti szolgálatának teljesítésében három hónapot meghaladó időre akadályozva van. Nem alkalmazható azonban e rendelet, ha a katonai szolgálat természete a gazdatiszti szolgálat teljesítését teljesen nem akadályozza, hanem csak korlátozza és a gazda ezt a korlátolt szolgálatot igénybe veszi. (P. II. 5481/1923., 1924 jan. 8.)

A 2826/1915. M. E. sz. rendelet nem zárja ki a szerződésnek a felek egyező akaratán alapuló és a rendeletben megállapított felmondástól eltérő módon való megszüntetését, azzal a korlátozással (5. § 2.), hogy a rendelet életbelépte után létrejött megállapodások, amennyiben a rendelet szabályaitól a gazdatiszt hátrányára eltérnek, hatálytalanok. (P. II. 790/1924., 1924 november 12.)

3. *Felmondás nélküli elbocsátás.* Határozott időtartamra felmondás kizárásával kötött szerződést is fel lehet a szerződési időtartam eltelte előtt bontani, ha az azonnali elbocsátásra, vagy a szolgálat azonnali elhagyására jogosító törvényes okok fennforognak. A T. 16. § *c)* pontja értelmében a gazdatiszt azonnal elbocsátható, ha harminc napot meghaladó időn át előzetesen le van tartóztatva, vagy vizsgálati fogságban van; e törvényhely nem tesz különbséget, hogy a bűnvádi eljárás minő bűncselekmény miatt indíttatott meg és a terhelt elítéltetését eredményezte-e; hanem csupán az előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság időtartamára helyez súlyt. E törvényhely hatályát sem a gazdatisztek és erdőtisztek szolgálati viszonyait szabályozó 5883/1919. M. E. sz. rendelet, sem más törvényerejű intézkedés nem szűntette meg és így nem alapos az az ellenvetés, mintha a T. 16. § *c)* pontja a forradalmak és ellenforradalom által előidézett rendkívüli viszonyokra nem volna alkalmazható. A birtokos által a gazdatiszt ellen tett feljelentés az idézett szakasz alkalmazását csak akkor zárhatná ki, ha a feljelentés rosszhiszeműen és tudatosan, abból a célból tétetett

volna, hogy a gazdatisztnek ártatlanul letartóztatásával és vizsgálati fogságban tartásával elbocsátási ok teremtessék. (P. II. 5481/1924.)

A T. 16. § *b)* pontjában felsorolt hűtlen kezelést állapít meg, ha a gazdatiszt az őt megillető tejmennyiség helyett naponként ugyanannyi tejszínt vesz át és használ fel. (P. II. 4587/1924., 1924 június 13.)

Ha a gazdatiszt a birtokos helyettese hivatali kötelességeinek tömeges megszegését a birtokosnak bejelenti és ezek lényeges része valónak bizonyul: nem tekinthető rágalmazónak akkor sem, ha egyes vádpontok nem is találtattak bizonyítottaknak. (P. II. 4587/1923.)

4. *Felmondási időre járó illetmények.* A birtokos és gazdatiszt közötti szolgálati viszony, — amennyiben határozott időtartam nem volt kikötve, — a T. 12. §-a értelmében felmondás útján szűnik meg. A T. 15. és 19. §-ainak rendelkezéseiből pedig az következik, hogy a birtokos és gazdatiszt között határozatlan időtartamra kötött szolgálati szerződés felbontásánál a felmondás és a felmondási idő betartása a szabály, de a T. 16. és 17. §-aiban felsorolt azonnali elbocsátási, illetőleg kilépési okok kivételével, a felmondási idő szerződésileg ki nem zárható és a törvényes, vagy kikötött felmondási időre járó illetmények kifizetendők. Ebből pedig következik, hogy a felmondási időre törvényszerint járó illetmények megítélése csak akkor mellőzhető, ha azok a szolgálati szerződésben kifejezetten más, egyenértékű szolgáltatással helyettesíttettek. A munkaképtelenség, vagy a jószágigazgatási megbízás megszűnése esetére — a szolgálatban eltöltött idő tartamára tekintet nélkül — élethossziglani évi 6000 K nyugdíj és elhalálozása után az özvegy részére évi 3000 K kegydíj kikötésére nézve a Kúria azt állapította meg, hogy e kikötés nem tartalmaz olyan intézkedést, mely az élethossziglan biztosított nyugdíjat a felmondási időre járó illetmények helyettesítőjévé kívánta volna tenni és ennek ellenében a felmondási időre törvény szerint járó illetmények kiadását kifejezetten és határozottan kizárná. (P. II. 2097/1923., 1924 ápr. 25.) A kontrario következik és érvényesnek is mondatott ki az a kikötés, hogy a gazdatiszt felmondás nélkül bármikor nyugdíjazható.

A természetbeni járandóság a szolgálat és felmondás idejére azt a célt szolgálja, hogy a gazdatiszt ebben az időben legyen ellátva a természetbeni szolgáltatásokkal; ennek a célnak elérését azonban éppen a gazdatiszt hiusította meg azzal, hogy viszonkeresetét elkésetten, a kereset beadása után két évvel, a

természetbeni illetmények esedékessé válásától számítva pedig még későbben indította; midőn már nyilvánvalóvá lett, hogy a követelt termények már nem szolgálhatnak a szolgálati és felmondási időre való ellátásra és amidőn a terményekben időközben beállott óriási értékemelkedés éppen alperes követelési késedelmével előidézetten az egyik félre aránytalan előnyt, a másikra pedig méltánytalan terhet jelentett, mely eltolódás mellett a természetben való szolgáltatást gazdaságilag lehetetlenültnek kellett tekinteni.

Ennélfogva alperesnek a követelt termények helyett csak annak a kárnak megtérítésére lehet igénye, melyet azzal szenvedett, hogy a terményeket esedékességük idejében meg nem kapta. Ez a kár pedig kifejezésre jut egyrészt a terményeknek esedékességük időpontjában, vagyis 1919. évi szeptember hó 1-én való pénzbeli értékében, másrészt a pénz értékének és vásárlóképességének azóta beállott csökkenésében, de viszont korlátját találja alperesnek a viszonkereseti követelés érvényesítésénél megnyilvánuló késedelmében, mert a pénz elértéktelenedésének veszélyét a viszonkereset megindításáig a késedelmes hitelező, az alperes; a viszontkereset megindításától (1921. évi december 19.) kezdve pedig felperes, mint késedelmes adós viseli. (P. II. 2097/1923., 1924 ápr. 25., P. II. 1771/1924., 1924 december 2.)

III. *A vasuti alkalmazottak szolgálati viszonyai.* 1. *Felmondás.* Az 1914: XVII. tcikkbe iktatott vasuti szolgálati rendtartás (T.) és az annak alapján kibocsátott szolgálati szabályzatok lényeges különbséget tesznek ideiglenes és állandó alkalmazott között; mert míg az előbbinek a szolgálatot 14 napos felmondással ok megjelölése nélkül fel lehet mondani, addig az állandó alkalmazottnak a szolgálatot csak a T. 53. § I., II. és III. pontjaiban felsorolt okokból lehet felmondani; egyébként pedig ez utóbbiak csak fegyelmi úton bocsáthatók el és a törvényben felsorolt esetekben törölhetők a létszámból.

Az állandó alkalmazás szempontjából érdekes a következő eset: A helyiérdekű vasút próbára szerződtetett egy nyugalmazott máv. tisztviselőt, legkésőbb 1915. évi február 1-éig, azzal, hogy amennyiben annak szolgálatára továbbra is számot tart, 1915. évi február 1-én fog vele ideiglenes alkalmazottként külön szerződést kötni. A vasút azonban ily külön szerződést nem kötött, hanem őt a próbaidő eltelte után is külön szerződés nélkül nyolc évig szolgálatban tartotta, a nélkül, hogy a szolgálati viszony tartalmát közelebbről meghatározta volna. Ennek a vasút által teremtett jogbizonytalanságnak következ-

ményei nem terhelhetik a felperest, hanem csakis a vasutat, aki felperes szolgálatát a tervbe vett külön szerződés nélkül nyolc éven át igénybe vette és aki ezzel a magatartásával a felperessel a T. 2. § I. 1. *c)* pontjában körülírt azt a jogviszonyt létesítette, mely szerint felperes, miután havidíjasi minőségben három évet meghaladó idő óta megszakítás nélkül állott a vasút szolgálatában és a törvényes kellékeknek megfelelt, önmagától állandó alkalmazottá lett. (P. II. 6879/1923., 1924 szept. 25.)

Minthogy az 1914:XVII. tc. szolgálati rendtartás 56. §-a szerint az egyes vasutak az annak alapján kidolgozandó szolgálati szabályzataikban attól csak annyiban térhetnek el, amennyiben alkalmazottjaikat kedvezőbb elbánásban részesítik: az állandó alkalmaztatásnak ideiglenessé változtatása azáltal, hogy az alkalmazottal külön szerződés köttetik, — a szolgálati viszonynak az alkalmazott hátrányára való oly módosítása, mely az alkalmazottak jogainak intézményes biztosítására alkotott szolgálati rendtartás megkerülése és kijátszása volna és amelynek megengedése lehetővé tenné, hogy a vasút alkalmazottait alkalmazásuk állandó jellegétől megfosztva, állásuk biztonsága tekintetében a szolg. rendt. szabályainál hátrányosabb helyzetbe hozza. Nem érvényes tehát a felmondásnak a törvénynél kedvezőtlenebb az a szabályozása, mely a vasútnak a felmondási jogot állandó alkalmazottal szemben — akár szerződésben, akár szolg. szabályzatban — a T. 53. § 1. és 2. pontjaiban meghatározott eseteken kívül is, feltétlenül és indokolás nélkül megadja.

A vasút a felmondásban közölni tartozik, hogy a felmondást a törvényben felsorolt melyik okra alapítja. Mindaddig, míg felmondását ekként nem szubstanciálja, az érvényesnek nem tekinthető.

A szolg. szab. szerint az alkalmazottnak 60-ik évének betöltése után fel lehet mondani. A felmondáskor az alkalmazott még nem volt 60 éves, de a per során ezt a kort elérte. A felmondás nem a 60-ik év betöltésétől, hanem attól a naptól számíttatott, amikor a vasút a perben erre hivatkozott. (1924 jún. 25., P. II. 504/1924.)

A T. 53. § II. pontja szerint évi fizetéses állandó alkalmazottnak a szolgálatot megállapított szolgálatképtelensége esetében fel lehet mondani. Ha a vasuti alkalmazott a hivatásához tartozó, könnyebb természetű munkára is alkalmatlannak jelenti ki magát és ily irányú panaszaival és magatartásával maga szolgáltat alapot arra, hogy a panaszaira támaszkodó orvosi felülvizsgálat eredményéhez képest szolgálatképtelensége megállapíttassék: az ez alapon történt felmondásnak jogosságát nem tá-

madhatja meg abból az okból, hogy a felmondás idejében valóságban nem volt szolgálatképtelen. (P. II. 3036/1924., 1924 november 5.)

Nem tekintetett szabályszerűnek a felmondás, ha a szolgálatképtelenség azon az alapon állapíttatott ugyan meg, (T. 52. § utolsó bek.) hogy az alkalmazott 365 napon belül legalább 300 napig, — akár betegség, akár pedig testi, vagy szellemi fogyatkozás miatt — szolgálatot nem tehetett; mégis a vasút a szolgálatot e 300 nap elteltę előtt mondta fel, noha a vizsgálóorvos véleménye szerint az alkalmazott a vizsgálatkor szolgálatképtelen volt ugyan, de végleges és teljes szolgálatképtelenségének kimondása még nem volt időszerű, hanem szolgálatképességének helyreállítása hónapok mulva remélhető volt. (P. II. 5788/1923., 1924 jún. 26.)

A szabálytalan felmondás érvénytelen; ebből folyik, hogy az illetmények a szabályszerű felmondási idő leteltéig járnak. (P. II. 504/1924., P. II. 1369/1924.)

2. *Létszámból való törlés.* A T. 55. §-ának az a rendelkezése, — mely sznrint, ha a létszámból való törlés szabályellenesen történt, az elbocsátott alkalmazott magánjogi igényeit a törvény rendes útján érvényesítheti, — nem jelenti azt, hogy a létszámból való törlés után elhalt alkalmazott hozzátartozói és egyéb jogutódai az elhalt alkalmazott által nem érvényesített magánjogi igények érvényesítésétől el volnának zárva; annál kevésbbé lehet ezt az özvegyre nézve megállapítani, aki özvegyi nyugdíjra való igénye által nemcsak elhalt férjének jogutóda gyanánt, hanem saját személyes jogán is érdekelt. A hozzátartozók csak akkor eshetnének el a magánjogi igények érvényesítésétől, ha jogelődük, a létszámból való törlésben kifejezetten, vagy magatartásával megnyugodottnak és magánjogi igényei érvényesítéséről lemondottnak volna tekinthető.

A létszámból való törlésnek a T.-ben felsorolt nyilvánvaló engedetlenségi esetekben van helye; ilyennek pedig nem tekinthető ez, ha az állásától felfüggesztett és beteg vasúti hivatalnoknak, miután távozási engedély iránti kérelmét beadta, gyógykezelés végett Bécsbe utazott és ezért a csupán a felperes otthonlétének megállapítására kiküldött tisztviselő őt két ízbeni keresés dacára lakásán nem találta és a távozási engedélyről tudva, bécsi címe iránt sem érdeklődött. Az ilyen keresés nem azonos azzal a felhívással, melynek a T. 52. § 2. pontja szerint az ismeretlen helyen tartózkodó alkalmazottnak a hivatalos lapban való felhívását meg kell előznie. (P. II. 5523/1923., 1924 január 11.)

A büntetőbíróság által hivatalvesztésre ítélt és ez alapon a létszámból törölt alkalmazottra a közkegyelem hatálya, mint nem magánjogi hatály, ki nem terjed. (P. II. 2184/1923., P. II. 2997/1924).

3. *Fegyelmi eljárás.* Az 1914 : XVII. tc. 39. §-a értelmében terheltnek, vagy védőjének elmaradása a *tárgyalás megtartását* rendszerint nem akadályozza, de ha szolgálatból való elbocsátást kellene kimondani és a terhelt sem védőiratot nem adott be, sem személyesen, vagy védő által képviselve meg nem jelent: a tárgyalásra új határnapot kell kitűzni és erről a terheltet azzal kell értesíteni, hogy a bíróság az új határnapon a tárgyalást mindenesetre meg fogja tartani.

A törvény eme rendelkezéséből kétségtelen, hogy oly esetben, midőn elbocsátást is ki lehet mondani: a terhelt védekezése nélkül az első tárgyalást nem lehet megtartani, hanem új határnapot kell kitűzni;

továbbá, hogy az elbocsátó határozat a terhelt védekezése nélkül nem akkor mondható ki, ha előzetesen már tárgyalás tartatott, hanem akkor, ha az első tárgyalási határnapon meg nem jelent és egyébként sem védekezett terheltnek újabb mód és alkalom nyujtatott védekezésének előterjesztésére, de ő ezzel az alkalommal sem élt; mert a törvény a terheltnek kívánt kétszer alkalmat adni a védekezésre és nem a fegyelmi bíróságnak a kétszeri megfontolásra. (P. I. 6116/1924., 1925. jan. 25.)

Az illetékes fegyelmi bíróság a vasúti alkalmazottat fegyelmi vétség miatt büntetésből való elbocsátással sujtotta. Az alkalmazott első újrafelvételi kérelme elutasíttatott; a második újrafelvételi kérelemnek a proletárdiktatura idejében ugyan, de az illetékes fegyelmi bíróság szabályszerű eljárás alapján hely adott és elbocsátás helyett pénzbüntetést és áthelyezést mondott ki. A vasút azonban alkalmazottját vissza nem helyezte, mire ez harmadszor is újrafelvételt kért, amely alkalommal a fegyelmi bíróság a korábbi újrafelvételi határozat figyelembe vétele nélkül folyamodót újrafelvételi kérelmével elutasította és az elbocsátás büntetését tartotta fenn.

A Kúria a harmadízben eljárt fegyelmi bíróságnak azt a határozatát, mely a szintén jogerős korábbi (második újrafelvétel során hozott) fegyelmi határozatát nem létezőnek tekintve jött létre, a jogerős határozat figyelmen kívül hagyása miatt törvénytelennek és magánjogi hatással nem bírónak nyilvánította, mert a vasút részéről a fegyelmi határozat súlyosítása iránt újrafelvételnek nincs is helye és amennyiben az alkalmazott ügyének újrafelvételét harmadízben is kérte, ennek a kérelemnek alap-

ján a pénzbüntetést és áthelyezést kiszabó határozatot az ő hátrányára nem lehet érvényesen megváltoztatni; a másodízben hozott újrafelvételi határozat pedig nem tartozott azok közé, melyek a fennálló jogszabályok értelmében maguktól is érvénytelenekké váltak volna. T. i. a MÁV. igazgatóságának 8941/1919. sz. rendeletével engedélyezett kegyelem folytán elrendelt újrafelvételeket és azok alapján hozott fegyelmi határozatokat a 4214/1920. M. E. sz. rendelet hatálytalanoknak nyilvánította. A szóbanforgó újrafelvétel azonban nem az említett kegyelmi rendelet alapján történt; hanem azon az alapon, mert a forradalmi törvényszék az alkalmazott ellen a fegyelmi úton terhére rótt cselekmények miatt megindított büntető eljárást megszüntette. A 4038/1919. M. E. sz. rendelet 10. §-a a forradalmi törvényszékek határozatait érvényteleneknek jelentette ki ugyan: ez a körülmény azonban magában véve a fegyelmi bíróság határozatát, kifejezett törvényhozási intézkedés hiányában érvénytelenné nem teszi és azt a vasút, — kit újrafelvételi jog sem illet meg — a perben kifogás útján sem támadhatja meg. (P. II. 2831/1924., 1924 okt. 2.)

4. *Szolgálati illetmények.* A szolgálatból jogtalanul eltávolított, majd visszavett MÁV. irodakezelőnek mindazon illetményemelések megtérítéséhez joga van, amelyekben az automatikus előlépések és időközben életbeléptetett fizetésrendezések folytán a hozzá hasonló állású altisztek — kinevezéssel járó előléptetés nélkül — részesültek és amelyekben neki pusztán hivatali szolgálata következtében részesülnie kellett volna, amelyeket azonban eltávolítása alatt, majd visszahelyezése után meg nem kapott. (1924 okt. 30. P. II. 2965/1924.)

Az 1923 : XXXIX. tc. 8. §-a nem zárja ki, hogy a jogtalanul visszatartott illetmények a vasúttal szemben olyan értékben ítéltessenek meg, amilyent azoknak a vasút a korona vásárlóképességének csökkenése folytán maga tulajdonított és amilyen kulcs szerint alkalmazottjainak illetményeit — előléptetés és kinevezés nélkül — önként emelte. (U. ott.)

Az utazási és reprezentációs átalány a fizetés kiegészítő részei; ezek alapja a szolgálati viszony, nem pedig a tényleges szolgálattétel; nem vonhatók tehát el azon az alapon, mert az alkalmazott a vasút intézkedései folytán tényleges szolgálatot nem teljesített. (P. II. 504/1924.)

A vasúti jegy és a családtagok vasúti kedvezményének megvonása címén az alkalmazott csak akkor nem követelhet kártérítést, ha ő és családtagjai a kedvezmények nélkül tényleg utaztak s a konkrét kárt felszámítja. (U. ott.)

5. *Elszakított területen levő vasutak.* Az alkalmazott magyar állampolgárságát fenntartván, a vasút ellenben román vállalattá válván: a vegyes döntőbíróság hatáskörébe tartozónak látszik annak eldöntése, hogy a Romániával viselt háború előtt kötött szerződésből keletkezett tartozás a Bsz. 254. cikke alá esik-e és hogy az átszámítási árfolyam miként számítandó. (U. ott.)

Az alkalmazott, ki a vasút üzemének elfoglalása után, noha a vasút igazgatójának egyenes kívánságára maradt meg alkalmaztatásában, ezzel a cseh államvasutak joghatóságának önként vetette magát alá, de a vasút és az alkalmazott között volt szolgálati viszony magánjogi következményeit nem szüntette meg. Viszont az alkalmazott eme magatartásának az a következménye, hogy a cseh államvasutak által gyakorolt ez a joghatóság, amenynyiben a vasút és alkalmazott között fennállott szolgálati viszonyt szabályozó rendelkezéseknek megfelel, a köztük fennálló magánjogi viszonyra is visszahat. Az alkalmazottnak az a ténye, hogy a megejtett orvosi felülvizsgálat dacára az állása elfoglalása iránti meghagyásnak nem tett eleget, a T. 54. § 2. p. értelmében is a szolgálati kötelesség oly megszegésének minősül, mely a felettes joghatóságnak — és így a cseh államvasútaknak is — jogot adott a létszámból való törlésre; ez a ténykedés tehát megfelel a felek közti szolgálati szerződésnek és a törvény rendelkezésének és a rendes bíróság által felülvizsgálható keretben nem támadható meg. (1923 dec. 29. P. II. 5397/1922.)

A cseh megszállás után szolgálati helyén megmaradt, de onnan utóbb magyar területre menekült KSOD. tisztviselőnek szolgálati viszonya az alkalmazó vasúttal (KSOD.) szemben változatlanul fennáll. Ezen alkalmazottnak a hasonló állású MÁV. alkalmazottakéval azonos illetmény — magyar pénzben ítéltetett meg az általa követelt cseh korona helyett. (1924 márc. 20. P. II. 5767/1923.) Számos határozatban kimondta a Kúria, hogy az alkalmazottnak azt a magatartását, mely szerint bizonyos ideig a vasutat elfoglalt cseh hatalom szolgálatában maradt, de utóbb — a trianoni béke életbelépése előtt — magyar terülntre menekült és a KSOD. igazgatóságánál jelentkezett: nem lehet az idegen hatalomnak való alávetésnek és az eredeti szolgálatadó KSOD-dal fennállott szolgálati viszony megszüntetésének tekinteni.

III.

Befejezésül néhány szót a nyugdíjvalorizációról. Eddigi tartózkodása után a Kúriának több tanácsa döntött a magánalkalmazottak nyugdíjának a pénzromlás folytán kért felemelése tár-

gyában. Elvileg mindegyik tanács helyt adott a valorizációnak. Az V. tanács (P. V. 6052/1923.) az eset körülményeihez képest a szolgálatban munkaképtelenné vált gazdatiszt nyugdíját teljes 100%-os aranyértékre valorizálta, a III. tanács (P. III. 4002/1923. és P. III. 4597/1923.) gazdatiszt és házvezetőnő nyugdíját a viszonyokhoz képest mérsékelten valorizálta, — a gazdatisztét 20%-al; míg a II. tanács 19½ évig szolgált banktisztviselőnek 1916. évi értékkel megszabott 218 K havi nyugdíja helyett mindkét fél helyzetének a Pp. 271. §-a szerinti mérlegelése alapján havi 60 aranykoronát állapított meg; (P. II. 4858/1924.); míg egy másik esetben, hol a birtokos birtokának bérbeadása folytán gazdatisztjeit 1917. évben nyugdíjazta és ezenfölül egy évi felmondási időre járó fizetésüket kiadva, részükre a haszonbérlőnél, habár kisebb javadalmazással, szolgálatot biztosított, a nyugdíjvalorizálási kérelemnek az értékálló egyéb szolgálati járandóságok biztosítására való tekintettel — nem adott helyet. (P. II. 3362/1924.)

A FOGADÓS FELELŐSSÉGÉRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNYHEZ.

Írta: Dr. ZOLTÁN JÓZSEF.

Az 1924:XIII. tc.-ben eddigi gyakorlatunktól eltérő szabályozást nyert a fogadós felelőssége.* Néhány megjegyzést kívánunk ezen törvényhez fűzni.

I. Eddigi gyakorlatunk szerint a szállodás (vendégfogadós) felelős mindazon tárgyak elveszéséért, amelyeket a vendégek a fogadóba visznek, ott a bérelt szobákban vagy más elhelyezésre szánt helyen letesznek, vagy a szállodai személyzetnek elhelyezés végett átadnak, — hacsak nem bizonyítja a fogadós, hogy a tárgyak maguknak a vendégeknek vagy cselédségüknek mulasztása miatt vesztek el, vagy az elveszést erőhatalom, avagy harmadik személynek elháríthatatlan cselekménye idézte elő.

A fogadós felelősségének szigorúságán enyhíteni kívánt már a P. T. mindkét tervezete is; ezek szerint a fogadós már azzal is exkulpálhatja magát, hogy «bizonyítja, hogy a kárt oly körülmény okozta, amely sem neki, sem háznépének, sem személyzetének fel nem róható». A behozott tárgyak között a tervezetek még nem tesznek megkülönböztetést és az indokolásuk külön ki is emeli, hogy a drágaságra vonatkozó megkülönböztetés indokolatlan akkor, amikor a fogadós felelősségének mér-

* A kérdést részletesen tárgyalja Almási: Caupones J. K. 1924. 18; Doroghy: A fogadós felelőssége és az 1924: XIII. tc. M. J. Sz. VII. f.

tékén generaliter enyhítés történik az eddigi gyakorlattal szemben. A bizottsági tárgyalás alkalmával mégis szükségesnek tartották, hogy a megkülönböztetést megtegyék. Nehéz u. i. annak ellenőrzése, hogy a vendég hozott-e magával készpénzt, ékszert és értékpapirt s ha igen, mennyit. És nehéz az ilyen könnyen eltüntethető dolgok megőrzéséről gondoskodni, ha a fogadósnak át nem adattak. A bizottsági szöveg szerint tehát, ha a behozott drágaságok 1000 K értéket meghaladnak, a fogadós ezekért csak akkor felel, ha ezek a dolgok, mint ilyenek, megőrzés végett általa átvétettek, vagy a vendégtől a kívánt őrizetbevételt megtagadta, vagy a kár tekintetében őt, vagy háznépének vagy személyzetének tagját vétkesség terheli.

A drágaságok esetében tehát, — amennyiben a fogadós a tárgyat át nem vette, vagy az átvételt meg nem tagadta — a bizonyítási teher áthárul a vendégre.

A szövegezés nem a legsikerültebb, mert új terminológiát használ, de «a vétkesség terheli», sem akar mást mondani, mint a «fel (nem) róható», mert itt ugyanazon fogalomról van szó s a lényeg *a bizonyítási teher áthárításán* van.

A fogadós felelősségéről szóló törvény javaslata még tovább ment, mint a Bsz., amennyiben nemcsak hogy a 3. §-ban fenntartja a drágaságok esetére a bizonyítási tehernek a vendégre való áthárítását, hanem kiterjeszti ezt, amennyiben drágaságokra nézve minden értékbeli korlátozás nélkül érvényesül ez a szabály. De itt sem áll meg, hanem 2. §-ában kimondja, hogy a fogadós minden egyes vendégnek az 1. § alapján* legfeljebb a vendég által fizetett napi szobabér 50-szereséig felel. Nagyobb összeg erejéig csak úgy, ha a dolgot, minőségét ismerve, kifejezetten megőrzés végett átvette, vagy ha a kár tekintetében őt, háznépének vagy személyzetének tagját vétkesség terheli. Ezen módosított az igazságügyi bizottság (és mivel a nemzetgyűlés a javaslatot vita nélkül fogadta el, ez lett a végleges törvényszöveg is), amennyiben az általános felelősség határát a szobabér 100-szorosára emelte; felvette továbbá azt is, hogy kell, hogy a megőrzés végett átvett dolog mennyiségét is ismerje a fogadós, végül, hogy a fogadós az általános felelősségnél nagyobb mértékben felel akkor is, ha «a vendég nagyobb összeg iránti követelését a fogadóssal szemben, nyomban a megérkezéskor írásban közölte».

Már a Bsz. 1496. §-nál kifogásoltuk a kettős terminológiát. Sokkal súlyosabb a kettős terminológiából előállható ve-

* Az 1. § azonos a Bsz., illetve P. T. II. tervezetének fent ismertetett általános szabályával.

szedelem a törvény 2. §-a esetén. A drágaságok mégis csak a kivételek közé tartoznak, de a napi szobabér 100-szorosát meghaladja a legegyszerűbb kézi podgyász értéke is. A felelősség kiterjesztéséről u. i. más esetben alig lehet szó, mint hogy a vendég utóbb, ha valamely tárgya elveszett, megkísérli annak bizonyítását, hogy a fogadóst vétkesség terheli. Nehezen hihető u. i. az, hogy akár akadjon oly túlóvatos megszálló vendég, aki megszállásakor podgyászát kifejezetten megőrzés végett átadja a fogadósnak, vagy pláne aki megérkezésekor írásban előre bejelentse, hogy a 100-szorosnál nagyobb kártérítési igényt fog támasztani, akár hogy akad oly fogadós, aki az utóbbi esetben ne rossz szemmel nézzen az ilyen vendégre és ajtót ne mutasson neki.

A kettős terminológia használata így a károsult vendég helyzetét még csak súlyosbítani fogja, mert alkalmat ad a bírónak, hogy keresse *a meg nem lévő különbséget* az 1. § «fel nem róható» és a 2. § «vétkesség terheli» kifejezése között. Már pedig az 1. §-nak az eddigi gyakorlattal szemben az általános felelősséget korlátozó rendelkezései épp elég kedvezményt adnak a fogadósnak. Kedvez a fogadósnak a drágaságoknak az általános felelősség alól való kivételezése tekintetében a törvény még a Bsz. 1496. §-án túlmenőleg is. Ezt még megtoldani a 2. § fent ismertetett rendelkezéseivel ily szerencsétlen kettős terminológia mellett nem egyéb, mint *a fogadós kivételes felelősségének teljes megszüntetése, a receptum cauponum fogalmából való teljes kivetkőztetése.*

II. Még egy kérdéssel kívánok foglalkozni. Kire vonatkozik a törvény? Megmondja, hogy a fogadósra és a megszálló vendégre; de nem arra a vendégre, aki közönséges lakásbérlő vagy ezzel egy tekintet alá eső jogviszonyba kerül a fogadóssal.

Már most felmerül az a kérdés, hogy állunk a többi rokonüzemekkel?

A 21. jogegységi határozat meghozatala óta e tekintetben is tiszta helyzet alakult ki a törvény meghozataláig; mert: «a fürdők, kávéházak, éttermek és hasonló üzemek és vállalatok tulajdonosai az üzemük helyiségeibe a látogatók által rendszerint magukkal vinni szokott tárgyaknak elveszése által okozott károkért épp olyan felelősséggel tartoznak, mint a vendégfogadósok és szállodások; hacsak ki nem mutatják, hogy a kár okozása a vendég valamely mulasztására, harmadik személy elháríthatatlan cselekményére, vagy pedig erőhatalomra vezethető vissza».

Ez jogegységi határozat, tehát ezt az Ét. 75. §-a értelmében a bíróságok mindaddig követni tartoznak, amíg a Kúria teljes ülése meg nem változtatja.

Kérdés már most, hogy az 1924:XIII. tc. mennyiben érinti a 21. jogegységi határozatot.

A törvény a fogadós felelősségét az eddigi jogszabályoktól eltérően szabályozta. Kodifikációs klauzulát ugyan nem tartalmaz, de tartalma szerint minden a fogadósra vonatkozó jogszabályt — úgy ahogy — de kimerítően szabályoz. A rokon üzemekről nem emlékezik meg egy szóval sem a törvény, de nem tesz erről említést az indokolás sem. Mindenesetre érdekes, hogy bár az indokolás a spanyol, olasz stb. jogot ismerteti, a magyar Kúria jogegységi tanácsának 21. számú polgári döntvényéről nem beszél.

A helyzet most az, hogy egyrészt *van egy jogegységi határozat, amely a vendéglős stb. helyzetét akként szabályozza, mint a fogadósét, másrészt pedig van egy törvényünk, amely másként szabályozza a fogadós felelősségét, mint amiként volt akkor szabályozva, amikor a jogegységi határozat hozatott.*

Több megoldás jelentkezik:

1. A törvényi szabályozás *nem érinti* a jogegységi határozatot sem alakilag, sem tartalmilag. A törvényhozó csak a fogadósról rendelkezett, a vendéglős, fürdősre nem is gondolt. Kiterjesztő magyarázatnak vagy analógiának nincs helye, mivel a törvényhozóról nem lehet feltételezni, hogy a 21. sz. J. D.-t nem ismerte. A törvényhozó tehát azt akarta, hogy a kávés stb.-re vonatkozólag a 21. sz. J. D. szélesebbkörű felelőssége maradjon fenn.

2. A másik felfogás szerint a törvény *érinti* a 21. sz. J. D.-t, és *hatályát mint későbbi törvényi jogszabály, megszünteti.* A fogadós felelőssége enyhült, más szabályozást nyert, mint a J. D. létrejöttekor. Amikor a 21. sz. J. D. létrejött, a Kúria a *fennálló jogszabályokat tartva szem előtt,* terjesztette ki a fogadós felelősségének szabályait a rokon üzemekre. Ha tehát azokat a törvény megváltoztatta, nem lehetnek irányadók más téren sem, ahová átvitettek. *A törvény tabula rasat teremtvén e téren — tere lesz új szabályok kifejlődésének.*

3. A harmadik felfogás szerint a 21. sz. J. D. lényege: *a keret.* Minthogy ez a keret a törvény folytán *új tartalommal* telt meg, a 21. sz. J. D. csak annyiban vesztette hatályát, amennyiben a felelősség mérvét illeti; annyiban azonban fennáll, amennyiben kimondja, hogy *a fogadósra vonatkozó szabályok irányadók a rokon üzemekre is. A felelősség tekintetében tehát most már a fo-*

gadós felelősségének törvényi szabályozása irányadó, természetesen *mutatis mutandis.*

Álláspontot nem kívánunk foglalni. De egyet meg kell állapítanunk, hogy a törvény *bizonytalanabb helyzetet teremtett, mint előbb volt.* E helyzeten csak *a Kúria hivatott segíteni, mint a 21. sz. J. D. hiteles magyarázója.*

BIRÓI GYAKORLAT.

Kereskedelmi joggyakorlatunk az 1924. évben.[1]

Már mult évi szemlében utaltam arra, hogy *cégbíróságaink* a bejegyzés körül (így pl. a mythológia nevek alkalmazásánál) formalisztikus gyakorlatot követnek és ezzel a kereskedelem szabadságát korlátozzák. Ilyennek tekintem a budapesti Tábla 8490/1923. sz. h., mely a «Lapkiadó r.-t.» bejegyzését azért tagadta meg, mert ez a toldat oly nagyobb lapkiadóvállalatot tételez fel, amelynek az alapszabályszerű cél megvalósítására megfelelő alaptőke áll rendelkezésére. E döntés annál különösebb, mert az alaptőke nagyságát a törvény nem írja elő és a toldat különben is a részvénytársaság üzletének tárgyára vonatkozott. Ellenben helyesnek tartom a Tábla ama határozatait, amelyekben a «Holland-Magyar» és a «Magyar-Olasz» toldat bejegyzését attól teszi függővé, hogy a r.-t. az említett külföldi kapcsolatot igazolja. (Bpesti T. 5374. és 9839/1923. Hdt. 6.) Nagyon helyes, hogy a bpesti törvényszék cégtanácsa a jogkereső közönséget előre is tájékoztatja állandóan követelt gyakorlatáról, de ha végig lapozzunk e füzetet,[2] úgy sok helyütt mutathatunk rá oly formalisztikus felfogásra, melynek megváltozását a változott viszonyokra tekintettel kívánatosnak tartjuk. All ez különösen a részvénytársaságok *egyesülésére*, melyet a jelenlegi körülmények közt nem nehezíteni, de minden eszközzel (illetékmentesség és adóenyhítés) előmozdítani és könnyíteni kell. Így a vállalatok tárgyának körülírása se legyen formális akadálya az egyesülés keresztülvitelének. Ha a tényleges üzletkör rokontartalmú, úgy az alapszabályokban körülírt üzletköröknek sem kell teljesen egybevágni.

[1] Legutolsó szemlénket lásd Jogállam 1924. évfolyam 42. lap. A használt rövidítések a következők: K. J. = Kereskedelmi Jog, Hdt. = Jogtudományi Közlöny Hiteljogi Döntvénytára, H. T. = Hiteljog Tára. Já. = Jogállam, Jtk. = Jogtudományi Közlöny. A rövidítések után álló szám az esetszámot jelenti, ha évszámot nem jelzünk, az 1924. évfolyam értendő.

[2] Gyakorlati Útmutató Cégbejegyzési Ügyekben: Írták Biber Dezső, Glatz Ede és Timon Aurél 1924.

Ha a bíróság ily esetekben azt követeli, hogy új harmadik r.-t. alakuljon, mely mindkettőt beolvassza, avagy pedig az összes részvényesek egyhangú határozatát kívánja meg, ez nem egyéb, mint a közgazdaságilag kívánatos összevonás mesterséges megakadályozása. Ugyanazért módot kell találnunk arra, hogy a beolvadó r.-t. összes részvényeseinek egyhangú határozatától eltekintsünk, midőn a beolvadó r.-t. részvényeinek egyrészét készpénzért átveszi. (Idézet füzet 80. s köv. lapok.) Persze a cégbírósági gyakorlatnak őrködnie kell a kereskedelmi tisztesség és az ipari tulajdon védelme felett. Ezért helyesen minősíti a bpesti Tábla cégbitorlásnak a Balkánbank r.-t. használatát a Banque Balcanique S. A. szófiai cég panaszára. (1005/1923. Hdt. 8.) Ugyancsak cégbitorlásnak minősül a Belvárosi Bank- és Kereskedelmi r.-t. használata a Belvárosi Bank- és Bizományi Üzlet K. A.-val szemben. (K. J. 141. K. VII. 873/1924.)

A *szolgálati* viszonyból eredő perek ezidén fokozottabb mértékben foglalkoztatták joggyakorlatunkat és irodalmunkat. (Hdt. 89—102-ig és 112.) Erről a kérdésről a Jogállam a judikatúrát összefoglaló értekezést összefoglaló értekezést közölt;* különösen a Máv. szolgálati rendtartása (1914:XVII. tcikk) és a 1923:XXXIX. tc. 8. §-a, mint a valorizáció akadálya kerültek megvitatás alá. Így a Kúria elutasítja a jogellenesen elbocsátott ellenőr valorizálási és a kedvezményes ellátás elmaradása címén beadott keresetét. (K. II. 612/1924. Hdt. 96.) A munkaadó nem köteles a drágulással és pénzromlással arányban az alkalmazott illetményeinek emelésére, viszont az alkalmazottnak joga van ily esetben a szerződés felbontására, anélkül, hogy ezáltal nyugdíjjogosultságát elvesztené. (K. II. 504/1924. Hdt. 98.) A jogtalanul elbocsátott alkalmazott a felmondási időre fizetendő összeget az elbocsátás időpontjára valorizálva követelheti. (K. 440/1924. Hdt. 100.)

Régi vita a *közkereseti társaság* jogi személyiségének kérdése és ennek egy új variánsa a békeszerződés alapján a vegyes választott bíróságoknak az a joggyakorlata, mely szerint valamely közkereseti társaság adósságainak rendezésénél és valorizációjánál az egyes tagok állampolgársága irányadó. A Kúria megmarad a háborúelőtti helyes jogelvnél és kimondja, hogy a magyar bíróságnál bejegyzett és itt működő társaság elleni per szempontjából nincs befolyása annak, hogy a közkereseti társaság tagjai közt entente-honosok is vannak. A sokat tárgyalt Fowler-esetben elutasította a magyar Fowler-társaságot, de ez

* L. Gallia, Jogállam 1925. évf., l. továbbá Schwarcz Tibor: Alkalmazottak jogviszonyai 1924. Nászay Károly: Tébe könyvtár 1924. VI. kötet.

ítélet a békeszerződés vonatkozó intézkedései alapján nem szolgált akadályul annak, hogy a britt-magyar vegyes döntőbíróság (1924 jan. 16-án) az angol váltóbirtokos fontkövetelését az angol Clearing-hivatalnak jóvá ne írja. (K. VII. 5527/1923. Hdt. 67.)

A közkereseti társaság felszámolására vonatkozó 108. szakasz a *csendes társaságra* nem alkalmazható. (K. 330/1923. Hdt. 88.) Csendes társasági viszonyt állapított meg a Kúria kölcsönszerződés helyett, midőn a hitelező az üzlet vitelében beavatkozási és ellenőrzési jogot kötött ki magának. Ennek következménye azután, hogy az ú. n. hitelező helyesebben csendes társ nemcsak a kikötés értelmében a nyereségben, hanem a veszteségben is részesedik. (K. 407/1923. és 6716/1922. Hdt. 70. és 87.)

Némely határozat (Hdt. 72. és 73.) a részvénytársaságok alapítására alakult alkalmi egyesülésekkel (szindikátus) is foglalkozik, melyekre a K. T. 160. §-a nem alkalmazható. (K. IV. 4863/1922.)

A *részvényjogi* 1924. évi vezéreset az elővételi jogra vonatkozik. Eddigi joggyakorlatunk csak akkor ismerte el a részvényes elővételi jogát alaptőkeemelés és új részvény kibocsátás esetén, midőn ezt az alapszabályok biztosították. Minthogy pedig az alapszabályt új közgyűlési határozat megváltoztathatja, végeredményben csak azok a társaságok voltak kötelesek az új részvényeket régi részvényeseiknek felkínálni, amelyeknél ez a jog a tervezetben biztosíttatott. Az elővételi jog mellőzését indokolhatja a társaság gazdasági érdeke, például külföldi tőke részesedése, de az elővételi jog mellőzése visszaélések eszköze is lehet, amint ezt a részvényesek a részvény infláció idejében oly keservesen tapasztalhatták. A Kúria sokat vitatott* végzése elrendeli annak vizsgálatát, vajjon az előjog mellőzését a társaság «nyilvánvaló és fontos érdeke» nem teszi-e kellően indokolttá és vajjon az átengedés a belértéken lényegesen alul maradó ár mellett történt-e. A Kúria szerint vizsgálat tárgyává kell tenni azt is vajjon a részvényesnek ily módon keletkezett kára a részvényátengedés útján megszerzett összeköttetésből származó más

* Az e kérdésre vonatkozó irodalom köréből kiemelendő: *dr. Kovács Marcel:* Bezugsrecht der Stammaktionäre, auf neu zu emittierende Aktien (Pester Llyod jún. 1.); *dr. Tury Sándor Kornél:* Alaptőkefelemelés és elővételi jog (K. J. 6—7. sz.); *dr. Sebestyén Samu:* A Kúria döntése az alaptőkeemelésből nem-részvényeseknek biztosított részvényátengedésről (Jogtudományi Közlöny 13. sz.); *dr. Schuster Rudolf:* A részvénytársaság által kibocsátott új részvények (Ügyvédek Lapja 9. sz.); *dr. Tihanyi Lajos* és *dr. König Ede* hozzászólásai dr. Sebestyén Samu cikkéhez (Jogtudományi Közlöny 15. sz.); *dr. Rapoch Géza:* Az alaptőkefelemelés megtámadása (K. J. 8—9. sz.); *dr. Kelemen Mózes:* Alaptőkefelemelés szindikátussal (Jogtudományi Közlöny 21. sz.); *dr. Blau György:* Széljegyzetek az új részvények elhelyezése körüli vitához (Ügyvédek Lapja 12. sz.); *dr. Fenyves Béla:* Részvényjogi gyakorlatunk 1924-ben (K. J. 3. sz. 1925. évf.).

előny révén meg fog-e térülni. Ha mindezek a negatív és pozitív feltételek fennállanak, a Kúria a részvényest ok nélkül károsító határozatot, mint a jó erkölcsökbe ütközőt a K. T. 174. §-a alapján megtámadhatónak mondja. (K. IV. 3470/1923. Hdt. 80.) Az elsőbbségi jogot biztosító alapszabály megváltoztatása esetén a régi részvényesek e határozatot ugyan nem támadhatják meg, de az alaptőkeemelést kimondó határozat ellen az alapon kereshetnek orvoslást, hogy az új részvényeknek mások részére átengedése ne történjék kényszerítő ok nélkül oly módozatok mellett, amelyek a régi részvényeseknek az ő vagyonrészesedésüktől a törvénybe és a jó erkölcsökbe ütköző módon való megfosztására vezetnek. (K. 3521/1924. K. J. 1925. 6.)

Ugyancsak a részvényest kívánja megvédeni a Kúria, midőn a K. T. 179. §. 5. és 7. pontjába ütközőnek mondotta azt a közgyűlési határozatot, mely felhatalmazta az igazgatóságot arra, hogy az újonnan kibocsátandó részvényeket vagy azok egyrészét tetszés szerinti időben értékesítse, a részvényekből akkor és annyit bocsásson ki, amennyit jónak lát és az alapszabályoknak az alaptőke nagyságát meghatározó rendelkezését tetszése szerint módosítsa és tüntesse fel a cégjegyzékben. (K. IV. 1244/1924. K. J. 1925. évf. 5.)

A részvényaláírásból folyó kötelezettség megállapítására elegendő, ha harmadik személy a társaság tárcájában visszamaradt részvényeket átvette és ezeknek névértékével a társaság könyveiben megterheltetett. Megítéli a Kúria ez összeg valorizálását azonban csak a fellebbezési tárgyalás napjától kezdve (?), mivel a felperes ezt az igényt csak ez alkalommal érvényesítette. (K. IV. 3457/1923. Hdt. 81.) A felemelt alaptőkére a részvényesnek készpénzben kell befizetést teljesíteni és e kötelezettségének a társasággal szemben fennálló követelés beszámításával nem tehet eleget. (K. IV. 1620/1923.) Az az igazgatósági határozat, mely az apportként a társaságba tehermentesen behozott ingatlan tehermentesítésére halasztást adott, érvénytelen, mert az alapítási tervezettel áll ellentétben. (K. II. 3317/1923. sz.)

A K. T. 174. §-a szerinti megtámadási jog *a szövetkezet* tagjait is megilleti. A Kúria azonban az alakiság indokolatlan túlhajtásába esett, midőn a rendkívüli közgyűlés határozatát azért semmisítette meg, mert azt nem az igazgatósági elnök vagy helyettese, hanem maga az igazgatóság hívta össze. (K. IV. 2659/1923. Hdt. 86.) Megmaradt a Kúria a 235. §-on alapuló annál a gyakorlatánál, mely szerint a tag felmondás mellett bármely üzleti évben kiléphet a szövetkezet kötelékéből és ezért érvénytelennek mondta az alapszabályoknak azt a rendelkezését, hogy a tag

csak a belépéstől számított harmadik üzletév befejeztével válhatik ki a szövetkezetből. (K. IV. 356/1923. Hdt. 85.)

A foglaló, mint mellékes kikötés nem előfeltétele, hanem csak jele *a vételi szerződés* megkötésének, ezért helyesen állapította meg a Kúria, hogy a vétel létrejött, ha a vevő a foglalót a kitűzött időben ki nem fizette. A foglaló lefizetésére adott halasztás által ugyanis a foglaló elveszti ezt a minőségét és vételárrészletté válik. (K. 5042/1922. Hdt. 45.)

Amikor a vételár átvételkor fizetendő, eladó a vevő kettős késedelme (átvétel és fizetés) esetén elállhat és az átvételre utólagos teljesítés határidőt csak akkor tartozik engedni, ha a vevő ezt a teljesítési idő lejárta és eladó elállási kijelentése előtt kérte. (K. VII. 6417/1922. Hdt. 64.) Árkülönbözetet az eladó csak akkor követhet, ha a 649. sz. elvi határozat értelmében a tényleges eladást a K. T. 347. §-a értelmében a késedelmes vevő rovására eszközölte.

Eladó késedelme esetén joggyakorlatunk a vevőnek jogait eladó érdekében mindinkább korlátozza. Így állandó gyakorlat, hogy az, aki az árút nem továbbeladás, hanem saját céljaira veszi meg, árkülönbözet címén kártérítést rendszerint nem igényelhet. Midőn azonban a kereskedő az árút gyári üzeme, tehát ipari termelésének szükségletére szerzi be, ez a korlátozás reá nem vonatkozik. (K. VII. 1445/1923. K. J. 11.) A szerződési és piaci ár közötti különbözetet meghaladó nyereséget pedig vevő csak akkor követelhet, ha igazolja, hogy az árút a teljesítés helyén és idején be nem szerezhette. (K. VII. 1540/1923. Hdt. 58.)

A *gazdasági lehetetlenülésre* vonatkozó joggyakorlat mindinkább helyet adott a valorizáció kérdésének, aszerint, amint az aránytalanság a vételnek árúszolgáltatási oldaláról a pénzteljesítésre tolódott át. Ha a teljesítés idején a teljesítés gazdaságilag lehetetlen, a teljesítés helyébe a kártalanítás kötelezettsége lép, melyet az eladó azáltal háríthat el, hogy felár mellett a szállítást felajánlja (K. VII. 2160/1923. Hdt. 14.), amely ajánlatra a vevő nyilatkozni tartozik (ellenkezőleg helytelenül: K. 8179/1922.). Nincs szó gazdasági lehetetlenülésről a csereszerződésnél (K. 6935/1922. Hdt. 15.), mert a gazdasági lehetetlenülés szabályai csak vételi ügyleteknél nyernek alkalmazást. Felhizlalt állatok szállításának elvállalására azonban nem a vállalkozási, hanem a vételi szerződés szabályai alkalmazandók. (K. 2912/1923. és 7305/1922. Hdt. 13.) Az az eladó pedig, aki a szállításra való készségét a gazdasági lehetetlenülés beállta után jelenti ki, ezzel többé nem védekezhetik. (K. 2896/1924. Hdt. 109.) Gazdasági lehetetlenülés immár nemcsak a kötelezett va-

gyoni romlása esetén állapíttatik meg. Elegendő az ár «lényeges» eltolódása és a «szembeötlő» aránytalanság is. Ilyennek minősítette ezidén a Kúria már a 30, sőt 23%-os áremelkedést is. (Hd. 62. és 66.) Gazdasági lehetetlenülés pénzfizetési kötelezettséggel szemben nem érvényesíthető, mert a Kúria szerint a vevő a vételár idejében való megfizetéséhez szükséges fizetési eszközöket rendelkezésre tartani köteles. (K. 1396/1924. Hdt. 129. és IV. 1315/1924. K. J. 112.)[1]

A vételre vonatkozó egyéb határozatok, úgymint az ezidei joggyakorlat általában véve valorizáció[2] körül forognak. Jogi lapjaink az e tárgyú összes határozatokat közlik és így ezidei anyaguk oly nagy terjedelmű, hogy inkább a főbb elvek összefoglalására, mint e nehezen áttekinthető anyag közlésére kell törekednünk. E mellett a határozatokban a kellő egységesség és az elvi következetesség hiányzik. A bíró természetűleg az adott esetet akarja méltányosan megoldani, úgy hogy mindkét fél jogos érdekét vegye tekintetbe, de a megokolás körül néha oly általánosításokba esik, mely más esetekben épp ellenkező eredményre vezetne. Eltért a Kúria attól az álláspontjától, hogy egyáltalán nem valorizál, de nem jutott el odáig sem, hogy a valorizációt szabálynak jelentse ki, melytől csak kivételesen méltánylandó esetekben tér el. Hangsúlyozza, mint előfeltételt a vétkes késedelmet (K. VII. 6987/1923. Hdt. 115., 5495. K. J. 71. és a vételárleszállítás valorizációjánál: K. VII. 683/1924. K. J. 126.) és viszont valorizál akkor is, midőn késedelemről egyáltalán nem lehet szó. A kapott vételárat kölcsönös elállás esetén az eladó felajánlani vagy bírói letétbe helyezni köteles és ha ezt elmulasztotta, valorizáltan marasztalandó. (K. IV. 4424/1924. Hdt. 117. részben ellenkező VII. 5444/1923. Hdt. 105.) Ha azonban az ügylet a vevő hibájából nem megy teljesítésbe, a visszajáró vételár valorizálását nem kérheti (K. J. 88.). A jó erkölcsökbe ütköző ügyletre felvett összeget a Kúria VII. tanácsa valorizálatlanul téríti vissza (VII. 3090/924.). Míg a IV. tanács ebben az esetben is az integrum restitutio alapján valorizál (IV. 1130/1924. Já. 1925. 135. l.).

Vitás a valorizáció mértéke is; a zürichi kurzus merev alkalmazása többször igazságtalanságra vezetett és a tőzsdebíróság az összes körülmények tekintetbe vételével «individualizáltan valo-

[1] E határozat ellen *König:* Valutakövetelések devalorizációja (K. J. 131. l.); szerinte a cseh korona értékemelkedése folytán a cseh koronában megállapított vételár leszállítandó.

[2] L. Blau György Valorizáció 1924-es Joggyakorlatunkban 1925. és a folyóiratainkban megjelent értekezéseket, így különösen Já. 93., 313., 352., 357., 467. és 491. l. Kj. 1. és 3. 25. évi 1—3. füzet Jtk. 9. 19., 26., 161., 187. l.

rizál». Függetleníti a Kúria a valorizáció időpontját annak érvényesítésétől s így legújabb határozataiban nem tekinti lényegesnek, vajjon ezt az igényt már a keresetben vagy pedig a fellebbezési tárgyaláson érvényesítették (K. VII. 1886/1924. Hdt. 113. és IV. 2016/1923., K. J. 85. ellenkezőleg 6682/1923. Hdt. 121. és 81.) csak az elsőbírói ítélethozatalától számítva valorizál. (K. IV. 1317. és VII. 4369/1924. Hdt. 122—127.) Végeredményben bíróságaink jól oldották meg feladatukat és kétes vajjon a vételi igényeket valorizáló tételes intézkedések, melyek mint az 1923. évi XXXIX. tc. újabb félreértésre is adhatnak okot, csakugyan szükségesek és kívánatosak-e.

A *vasúti fuvarozási* igény valorizációját látszólag az 1923. évi XXXIX. tc. 8. §-a akadályozza. Így határozott kezdetben a K. IV. tanácsa, mert ha a kártérítés után a heti 2°/o kamat se jár, a tőkeösszeg valorizációja sem lehetséges. (K. IV. 4389/1923. K. J. 117., 6336/1923., 7214/1923. K. J. 132.) Ezzel szemben a VII. tanács a teljes kártérítést valorizáltan ítéli (K. VII. 5981/1923. és 703/1924. K. J. 109.) és helyesen mutatott rá *Bubla F.*,* hogy itt jogegységi döntésre volna szükség, mely a VII. tanács álláspontját juttassa érvényre.

Különben újabban a IV. tanács is, habár kerülő úton — valorizál — midőn a teljes értéket, kártérítés címén ítéli meg abban az esetben, midőn a károsult vagyoni vagy személyes viszonyai miatt az elveszett tárgyakat idejében nem pótolhatta. (K. IV. 7546/1923. Hdt. 111., 5670/1923. K. J. 131.)

A *biztosítási* jogban eddig a Kúria nem valorizált és ezidén kimondta, hogy a kötvény e kitétele: «dreitausend Kronen ö. u. Gold. Wärg» csak az addigi osztrákérték helyébe lépő új korona értékre vonatkozott. *Dr. Baumgarten Nándor.*

IRODALOM.

A jog fogalmáról.

(Der Begriff «Recht». — Írta dr. Darvai Dénes. — 175 lap. — 1924.)

I.

A jog fogalmáról szólt dr. Darvai Dénesnek 1913-ban megjelent jogbölcseleti munkája s ugyanezen témát tárgyalja — még mélyebb elemzéssel s még szélesebb körű nézőpontokból — a most megjelent, német nyelvű könyve.

* K. J. 1925. évf. 5. l.

Míg a többi jogbölcseleti író főleg csak a jognak az egyéb társadalmi szabályoktól való fogalmi elválasztására (a differencia specifica kifejtésére) helyezi a súlyt s a genus proximumnak (a normának, stb.) közelebbi vizsgálatával kevésbé törődik, — addig Darvai ezen genus proximum fogalmi elemzésével s a legelemibb ontologiai fogalmakig való visszavezetésével is behatóan foglalkozik.

a) A jogot (az ú. n. pozitív tárgyi jogot értve e szón) «pluralisztikusan» fogja fel, — rámutatva arra, hogy a jogban, mint a jogszabályok összességében, többrendbeli egységek foglaltatnak, nevezetesen normák (jogi parancsok), — tilalmak, — ajánlások («Indizierung»; pl. ha az állam kívánatosnak minősít s megjutalmaz bizonyos magatartásokat, anélkül, hogy azokat egyenesen előírná), — megengedések («Gewährung»), — felhatalmazások («Ermächtigung», az alanyi jognak nevezett hatalmat megadó szabályok). E különböző egységek közül szerzőnk legbehatóbban a normával foglalkozik. Utóbbi az előírásnak (Vorschrift) egyik neme. Minden előírás valamily fajta szükségességet jelent (klauzális, teleologikus, logikai, természettörvényi); az ethikai szükségességet jelenti a norma. Ontologiailag a «Norm» s általában a «Vorschrift» «Zwischengegenstand»-ja a «Normierung»-nak, illetve a «Vorschreiben»-nek, mint intelligibilis folyamatnak. A jogi norma a «relatív» normák közé tartozik, vagyis az előírt cselekvés szükségessége csak abban áll, hogy «ellenesetben» bizonyos «Übel» állana be, azaz a norma «címzettjeire» nézve bizonyos «imminencia» jelentkezik. (Ily relatív normát valamely élettelen tárgy is megszabhat, pl. a vihar, a közelgő villamos, sziklaomlás részéről «gesetzt» norma az, hogy a kitérés, menekülés szükséges.) A jogot alkotó normák és fentemlített egyéb egységek közös fogalmi jegye, egyszóval a jogszabályok genus proximuma általában a következő: azon intelligibilis (nem szemléletes) folyamatok «Zwischengegenstandjai», melyek az «introtentio» és «intentio» közti átmenetként fordulnak az emberekhez, mint szabadon cselekvő, gondolkodó lényekhez.

A Darvai által alkotott vagy továbbfejlesztett terminus technikus-ok értelmének részletes kifejtésére itt nincs terünk. Megemlítjük azonban, hogy «Zwischengegenstand» pl. a parancs, az engedély, a séta, a hang — a parancsolás, megengedés, sétálás, hangzás folyamatához képest. Az «intentio», miként Husserlnél, a tudatfolyamatoknak azon sajátságát jelenti, hogy idegen dolgokra irányulván, azokat eszmeileg magukban foglalhatják, pl. az oroszlán elképzelése az oroszlánt. Az «introtentio» pedig valamely folyamatnak egy más jelenséggel való speciális reális össze-

fonódását képezi, így pl. az érzéki észrevétel azt jelenti, hogy a vonatkozó lelki folyamat a látott, hallott, stb. jelenséget olykép foglalja magában, hogy amaz megszűnik tisztán lelki jellegű jelenség lenni. Ily introtentiót (vagy az intentióhoz való átmenetét) képez az akaratnak, normának, tilalomnak, engedélynek stb. az akart, előírt, megtiltott, vagy megengedett cselekvésre való vonatkozása, s mint szerzőnk kifejti, az «intentio» s «introtentio» csak egyes eseteit képezik a «tentio»-k (eddig fel sem ismert) általános fogalmának s ilyen tentiók fizikai folyamatoknál is előfordulhatnak.

b) Az a differentia specifica, amely a jogszabályokat a fenntemlített genus proximumon belül az egyéb fajta normáktól, felhatalmazásoktól stb. megkülönbözteti, szerzőnk szerint a következő: 1. Azon «következmények» (büntetés, végrehajtás, jutalom, stb), melyek a jogszabályok címzettjei előtt «megjelennek» s amelyeken a jogi normák és egyéb jogi egységek alapulnak: embereknek vagy hasonló lényeknek «tendenciózus» (t. i. a jognak megfelelő vagy avval ellenkező magatartás tudatos viszonzására irányuló) cselekedetei; 2. a «következményeket» érvényre juttató lényeknek ezen tekintetben szuverén hatalmuk van; 3. s amellett az alávetett személyek legalább nagyobb részben meg vannak győződve annak erkölcsi indokoltságáról, hogy a kérdéses hatalom ily «következményeket» kimérhessen.

II.

A most adott kivonat távolról sem adhat képet Darvai könyvének sokoldalú tartalmáról. Rendkívül szabatos és mindig világos stílusban, mindamellett tömören és komprimáltan tárgyalja az ismerettani, lélektani, jogbölcseleti és államtudományi kérdések egész sorát, minden egyes fogalmat, mely gondolatmenetének során előfordul, beható elemzés alá vesz s számos ismeretelméleti és jogfilozófiai problémát helyez új megvilágításba. (Pl. a fogalommeghatározás természetéről, — a «Dassein» különböző fajairól, — az egység és összesség viszonyáról, — a fogalomformációkról, az ontologiai kategóriákról, a törvények nemeiről, az erkölcs fajairól, — a szuverénitásról, — a jog és az állam és az állam s társadalom viszonyáról szóló fejtegetések.)

Ismerettani, általános tárgyelméleti s fenomenologiai fejtegetéseivel (melyek Husserl és Meinong megállapításainak alapul vételével egészen önálló irányokban haladnak és építenek tovább) itt közelebbről nem foglalkozhatunk. Csak azt jegyezzük meg, hogy nélkülözzük a megismerés különböző «síkjaiban» fekvő

(immanens és transcendens, reális és eszmei) megállapítások és fogalmak elkülönítését s annak kifejtését, hogy azok mily jellegű megismerés szempontjából bírhatnak jelentőséggel. (Így pl. nézetünk szerint szigorú ismeretkritika mellett az «introtentio» fogalma nem a reális fizikai és pszihikai jelenségek megismerése szempontjából, hanem csupán a transcendens jellegű gondolkodásban bír jelentőséggel.)

Ami szorosan vett jogfogalmi fejtegetéseit illeti, az általa felépített jogfogalom kétségtelenül igen élesen, finom elemzéssel kicsiszolt jegyekből van megkonstruálva s mint ilyen kifogástalan. Más kérdés az, hogy ez a jogfogalom mennyire azonos vagy mennyire esik össze a vulgáris jogfogalommal, illetve mennyire fedi azt a jelenségkört, melyet közönségesen tárgyi jognak nevezünk.

Véleményünk szerint e részben kívánatos volna egyes fogalmi jegyek némi módosítása, s a fogalomnak más kategóriába való áthelyezése, mire nézve — részletes kritika helyett — saját felfogásunk alábbi rövid vázolására utalunk.

III.

Nézetünk szerint a jognak s általán a szociális szabályoknak a meghatározásánál el kell választanunk egyfelől a bizonyos szabályokat alkalmazni, azok szerint cselekedni vagy legalább is értékelni kívánó embernek (a dogmatikusnak), s másfelől a reális jelenségeket s azok törvényszerűségét megállapító szociológusnak (történész, pszihológus) álláspontját.

a) A dogmatikus szempontjából jognak nevezhető az *olyan jellegű* szabályok összessége (rendszere), *amily jellegű* szabályok valamely társadalomban — annak legfőbb hatalma által — *általában véve* kikényszeríttetnek. (Dogmatikus jogfogalom.) Hogy *mily jellegű* szabályok azok, melyek általában véve kikényszeríttetnek, az országok s idők szerint változik. (Pl. bizonyos személyektől vagy szervezetektől eredő, — isteni eredetűnek tekintett, — bizonyos szervek vagy csoportok által kikényszerítendőnek minősített vagy bizonyos elnevezéssel illetett stb. szabályok.) Az *ezen jelleggel* bíró egyes szabály e fogalom alá esik, ha éppen ő nem is kényszeríthető ki; aminthogy a lex imperfectá-t egy jogdogmatikus sem fogja mellőzni annak eldöntésénél, hogy valamely jogrendszer szempontjából valamely cselekvés jogos-e avagy jogtalan. (A kényszer tehát nem fogalmi jegye az egyes jogszabálynak, hanem csak az egész jogrendszernek.)

Ha most a fenti dogmatikus jogtudattal bíró ember a maga részéről is azt tartja, hogy az *olyan jellegű* szabályok, amely

jellegűek *általában véve* kikényszeríttetnek az illető társadalom legfőbb hatalma által, továbbra is *kikényszerítendők* (kikényszerítésüket általában helyesli), akkor eljutunk az aktív jogfogalomhoz s aktív jogtudathoz, mint a dogmatikus jogfogalom és jogtudat minősített fajaihoz.

Megjegyezzük, hogy sem a dogmatikus, sem az aktív jogfogalom nem realisztikus fogalom, — nem a valóság megismerésére irányul; — mindkettőben értékelő s amellett transcendens elemek is foglaltatnak. (Valamely szabálynak kikényszerítettsége nem tekinthető valóságnak, ténynek; tény csak az lehet, hogy valamely szabálynak a tudata az embereket bizonyos magatartásra indítja.)

b) A jogszociológus viszont megállapítja, hogy valamely társadalom tagjaiban minő jogtudat él vagyis a társadalom tagjainak tudatában (aktualiter vagy potencialiter) mely szabályok tekintetnek olyan jellegűeknek, amily jellegű szabályok a társadalom legfőbb hatalma által általában véve kikényszeríttetnek, vagy ki is kényszerítendők.

A szociológus szempontjából tehát a jog csak mint jogtudat, — vagyis mint a fent körülírt jellegűnek tekintett szabályoknak a tudata létezik; — megkülönböztetve e részben is a merőben dogmatikus és az aktív jogtudatot, — más szempontból pedig az egyéni és a társadalom szélesebb csoportjaira kiterjedő jogtudatot. (Itt azután további különböztetések tehetők a bizonyos szabályokra vonatkozó jogtudat alanyainak aránylagos száma és hatalmi helyzete szempontjából.)

c) A fentiekben használt «szabály» kitétel az értékítéleteknek (értékelő tételeknek) egy nemét jelenti. A jogi gondolkodás elemzése nem zárkózhatik el annak elismerése elől, hogy a jogosság vagy jogtalanság megállapítása lényegileg: értékelés. Ha ugyanaz a jogrendszer, — pl. valamely árú behozatalát óhajtván kizárni, — az illető árú importját egyszer *megengedi*, de 300% értékvámmal sujtja, — másszor pedig *eltiltja*, de csupán 300% értékbírság terhe mellett, — úgy az azonos jogalkotási célzat és az azonos jogkövetkezmény és gazdasági horderő mellett is a jogi gondolkodás élesen el fogja határolni a két esetet: amott megengedettség, itt pedig a jogrend általi rosszaltság forog fenn.

Az értékelésben három kategória lehetséges: a jó, a (valamely értékmérő szempontjából) közömbös és a rossz. Ehhez képest a jogszabály is valamit vagy jónak, kívánatosnak minősíthet (aránylag ritka eset; a Darvai által említett «Indizierung» idetartozik), — vagy közömbösnek (megengedettnek), — vagy pedig rossznak, tilosnak. (A jogparancs is az utóbbi kategóriába

esik; valamit megparancsolni, kötelezőnek nyilvánítani annyit jelent, mint az előírt magatartás mellőzését rossznak, tilosnak minősíteni.)

*

Felesleges is megjegyeznünk, hogy az egyes kérdésekben eltérő nézetünkből folyó kritikai észrevételek mit sem kívánnak levonni Darvai könyvének s különösen éleselméjű és mélyreható logikai elemzéseinek értékéből. A szempontjainak gazdagságával is kiváló munka jogbölcseleti és logikai irodalmunknak örvendetes nyereségét képezi. *Dr. Sichermann Frigyes.*

Dr. Cziaky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története. A katonai büntetőjog a legmostohábban kezelt részlete volt mindig a magyar büntetőjognak. Nagyon ismert s érthető okból. Anyagi katonai büntetőtörvénykönyvünk nem volt a legutóbbi időkig. Sőt ma sincs. A szörnyű áldozatok árán végre önállóvá lett Csonkamagyarország is — szégyen le is írni — még mindig az 1855-iki osztrák császári birodalom Katonai Büntetőtörvényét használja. A büntető perjogot, annyi küzködés után, végre 1912-ben sikerült kodifikálnunk, vagyis magyar törvényt alkotnunk úgy a közös hadsereg magyar része, mint a m. kir. honvédség részére — sajnos ennek az új matériának az irodalmi feldolgozása is a háború és az összeomlás következtében még mindig nem indult meg.

Annál nagyobb örömmel vettem kezembe dr. Cziaky Ferencnek «A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves történetéről» írott terjedelmes kötetét s még nagyobb örömmel tettem le, elolvasás után, mert egy komoly törekvéssel, alapos forráskutatásokra épített, a magyar jogtörténetben és a magyar büntetőjogban való otthonossággal és forró hazafiassággal megírt derék munkával állunk szemben, mely úgy jogtörténészeinknek, mint büntetőjogászainknak a figyelmét megérdemli.

A munka elsősorban jogtörténeti tárgyú és jelentőségű. Nagy mezőt ölel fel, midőn tényleg az ezeréves magyar jogtörténet területéről igyekszik összeszedni a magyar hadsereg szervezetére s anyagi büntetőjogi és igazságszolgáltatási állapotára vonatkozó összes adatokat s jellemezni az egyes korszakokat. Ha a munka egyes részei között ezért bizonyos aránytalanság mutatkozik is, mindenesetre csak helyeselhető, hogy szerző a régibb korszakokkal az ősmagyar hadsereg, a Szent István-féle királyság korával, a XIV—XVI. századok katonai büntetőjogával rövidebben végzett és erejét főként az utolsó két század adatainak ismertetésére és feldolgozására fordította.

Különösen érdekesek és becsesek a XVIII. századbeli

királyi (szerző szerint is inkább «császári») hadsereg hadicikkeire és igazságszolgáltatására, a kuruc «fejedelmi» hadseregek hadiszabályzatára és az 1848/49-iki magyar hadsereg büntető és fegyelmi szabályaira és eljárására vonatkozó részek. Egész terjedelmében közli II. Rákóczi Ferencnek 1707-ben az ónodi országgyűlés által elfogadott és kihirdetett Hadi Reguláit, mely így partikuláris hatályú törvénynek tekinthető s az első és rendszeres magyar Katonai Büntetőtörvénykönyvnek mondható.

De nemcsak jogtörténeti, hanem büntetőjogi szempontból is figyelmet érdemel a munka, mert nemcsak gondosan összeállítja a katonaságra nézve az egyes korszakokban gyakorlatban volt büntetőjogi és fegyelmi szabályokat, szokásokat, de ezekből különösen a két utolsó század büntető eljárásáról is hű és tiszta képet rajzol.

Az 1849 utáni fejleményeket már csak érinti s az anyagi büntetőjogra vonatkozólag szomorúan állapítja meg azt a jogfeladást, amit törvényhozásunk 1867 után a katonai Btk. megalkotásának folytonos elodázgatásával elkövetett. Helyes az a levezetése is, hogy a ma is használt 1855-iki «osztrák császári patens közjogi szempontból csak egy jobb híján megtűrt olyan szokásjog, mely a mai fejlődött viszonyoknak és a mai büntetőjog követelményeinek többé már nem felel meg».

Vajha sikerülne szerzőnek érdekes művével a katonai büntetőjog iránti közönyt megtörni s elősegíteni a legújabban folyamatba tett kodifikácionális munka befejezését és tető alá hozását.

Finkey Ferenc.

Kornis Gyula történetfilozófiája. A Magyar Történelmi Társulat kiadásában megjelenő A magyar történettudomány kézikönyve I. kötetének I. füzeteként jelent meg *Kornis Gyula* Történetfilozófiája.

A filozófuson és a történészen kívül a *jogász* az, akit a történetfilozófia a legközelebbről érdekel. Hiszen a jog is egy darab történet, egy darab kultúra, amelynek megvan a maga történettudománya: a jogtörténelem. Ezt a történetfilozófia közvetlenül érdekli, de a minden szellemtudomány között fennálló szoros összefüggésnél fogva közvetve a tételes jogász érdeklődését is fel kell kelteniök a jogfilozófia legsajátosabb problemáival folytonosan érintkező történetfilozófiai problémáknak.

A történelem *Kornis* szerint szellemi valóságra vonatkozó individualizáló valóságtudomány, amelynek tárgya az emberiség szellemi életének bármely *változása*, amely történelmi jelentőséget valamely kultúrértékre való vonatkozása által nyer. A történetfilozófia nem egyéb, mint a filozófia egyetemes kérdései-

nek a történetre való alkalmazása és három ágazatra oszlik: 1. a történelem *tudományelméletére*, 2. a történet *metafizikájára* és 3. a történet *értékelméletére*. A történelem *tudományelméletének* eredménye *Kornis*-nál az, hogy a történeti megismerés — mint az idegen lelki élet minden megismerése — analógiás beleélés és következtetés útján megy végbe. Ennek a résznek legfontosabb kérdése, hogy van-e *objektív* történelmi ismeret? *Kornis* válasza meglehetősen ingadozó. Kijelenti ugyan, hogy a két szélső — a dogmatikus és szkeptikus felfogás között — a történelmi kriticizmus álláspontjára kell helyezkedni, de a történelmi megismerés számos akadálya (források hiánya vagy megbízhatatlansága, a történész szubjektivitása: forrásíró tudata, történetíró tudata és kortudata) végre is a szkeptikus álláspontra hajlamosítja: «a történettudomány végleg érvényes eredményekre, objektív igazságokra nem tud szert tenni». Egy encyklopedikus történelmi mű élén ez az Ignorabimus-szerű tétel különösen hat. A jogásznak arra kell gondolnia, hogy ezek szerint a perben a tényállás objektív megállapítása lehetetlen volna.

A történet *metafizikája* részletesen foglalkozik a történeti *tényezőkkel* és a jelentőségüket egyoldalúan túlzó különböző elméletekkel. Amit *Kornis* a természeti (földrajzi és faji), az individuális és szociális pszichológiai tényezőkről, a kultúráról, mint történeti tényezőről és ezek kapcsán az individualisztikus és kollektivisztikus, politikai és kultúrtörténeti, ideológiai és materialisztikus történetfelfogásról elmond, az művének legcsiszoltabb része. *Kornis* szerint az egész emberiség szolidaritásának eszméje, a *humanitás* eszméje az emberi történet legsajátosabb benső értelme. Azonban mégis minden kultúra lényegében nemzeti kultúra; az úgynevezett világkultúra pedig csak vértelen absztrakció. Itt ismét sajátságosan hat *Kornis* határozatlansága. *Vagy* valóban az emberi történet legsajátosabb benső értelme a humanitás eszméje és akkor a világkultúra *nem* lehet vértelen absztrakció; *vagy* pedig arra a sajátos eredményre bukkanunk *Kornis*-sal, hogy az emberi történet legbensőbb értelme egy vértelen absztrakció. Ki ne gondolna itt arra az erőfeszítésre, amelyet a jogfilozófia az államfeletti jog (nemzetközi jog) fogalmának az állami szuverénitás fogalmával való összeegyeztetésére fordít?

A történet *értékelmélete* *Kornis* szerint kénytelen abszolut értékeket feltételezni (igazság, jóság, szépség), amelyeken a történeti haladást mérheti. Az *érték* gyökerei irracionálisak: az érték megélhető, de nem bizonyítható. Amint van színvakság, úgy van értékvakság is. Ezért az értékelméleti relativizmus és

idealizmus közti vitát, e végső problémát nem az ész, hanem a szív dönti el szerinte. *Kornis* felelete ingadozó abban a kérdésben, hogy van-e haladás a történetben. Sőt a jelen szemlélete egyenest arra a kérdésre indítja, vajjon a civilizáció nem puszta álarc-e s a kultúra nem a hatalmi ösztönnek csak raffináltabb s annál kegyetlenebb eszköze-e?

Kornis művét nagy rendszerező erő, eleven valóságérzék és színes előadás jellemzik előnyösen, továbbá az előadásnak az a magas nyelvművészete, mely a legnehezebb témáknak is érthető és zamatos magyarsággal való tárgyalására képesíti. Jellemző azonban rá az is, hogy gyakran határozatlan az állásfoglalása, nem mindig kelti a bátor gondolkodó benyomását. Ha a jelenkori bölcseletet az jellemzi, hogy kitünően látja a proplémákat, de nem tudja őket megoldani, hogy tekintete kiábrándultan tiszta, de terméketlen; akkor *Kornis* műve ebből a milieuből, melynek nyomai talán rajta is érezhetők, mégis előnyösen válik ki beállításainak elevenségével, előadásának színességével és igazi filozófusra valló szisztematizáló erejével.

Dr. Horváth Barna.

A végrehajtási eljárás zsebkönyve. Második lényegesen átdolgozott kiadás. Írta *dr. Borsodi Miklós*, Budapest 1925. A szerző kiadása. E művének első kiadása állandóan használt kézikönyve volt a gyakorlati jogászoknak. A második kiadás bizonyára épp így közkézen fog forogni, mert valósággal hiányt pótol. A végrehajtási jognak szétszórt joganyagát együtt találja itt a bíró, az ügyvéd. Más ily teljes összeállítása e joganyagnak nincs is. Emellett a bírói gyakorlatot is minden §-nál részletesen megtalálhatni. Az első kiadás magyarázatait is kiegészítette a szerző. Addig, míg végrehajtási jogunk nem részesül új kommentatórius feldolgozásban, Borsodi kis kézikönyvét fogják forgatni azok, akik a végrehajtási jog anyagát megismerni kívánják. A Borsodi által közölt anyagnak nagy terjedelme figyelmeztetheti s törvényelőkészítés faktorait, hogy eljött az ideje a végrehajtási jog egységes reformjának. Az 1881 : LX. t. c. óta megalkotott toldások csak foldozások, melyek csak pillanatnyi segítséget jelentettek, pedig végleges reformra lett volna szükség.

Eljárás az adófelszólamlási bizottság előtt. Irta *dr. Nagy Dezső* ügyvéd. Ilyen cím alatt aktuális munka jelent meg. A mű gyakorlati kézikönyvnek készült, mely útbaigazítóként és tanácsadóként akar szolgálni az adózók mindenféle foglalkozású rétegének. A két részre osztott munka első része monografiáját adja az adófelszólamlási bizottságnak, ennek a jelenleg nagyjelentőségű szerepet betöltő bírói szervnek. A laikus is megtalálja a

fellebbezés és közigazgatási bírósági panasz helyes elkészítésére, a bizottsági tárgyaláson való célravezető magatartásra és bizonyítékokkal való felszerelésre vonatkozó gyakorlati tanácsokat; másrészt a jogász számára is tanulságos olvasmányul kínálkozik a mű, mert a bizottságok történeti fejlődésének ismertetése, bírósági jellegének jellemzése, egyes vitás kérdések jogi kifejtése és a bizottságok eljárásának kritikája ép úgy megtalálható a munkában. Gyakorlati jelentősége van a mű második részének, mely közli a most tárgyalásra kerülő jövedelem-, vagyon- és kereseti-adóra vonatkozó, valamint az ezekkel összefüggő teljes joganyagot a becslési és értékelési táblázatokkal együtt rendszeres összeállításban. Ennek azért van gyakorlati jelentősége, mert pl. a jövedelem- és vagyonadót jelenleg három jogforrás is szabályozza, a többi joganyag nagyrésze pedig csak szétszórtan s egyáltalán nem vagy csak nehezen hozzáférhető. A tetszetős zsebkiadásban megjelent könyv a Pallas kiadásában jelent meg.

Valorizáció 1924-es joggyakorlatunkban. Írta *dr. Blau György* budapesti ügyvéd. Budapest, 1925. Politzer Zsigmond és fia kiadása. 32 l. Ha belenézünk abba a tükörbe, amelyet szerző tart az elmúlt esztendő valorizációs joggyakorlata elé, az a gondolatunk, milyen kevés és mégis milyen sok! Kevés — abszolute, sok — relative! Szerzőnek is ez az érzése, amikor bizonyos nyugodt megelégedettséggel néz vissza az elért eredményekre, de nem feledi, hogy még messze vagyunk a kivánatos cél megvalósulásától. Egy kétségtelen: az 1924. év gyakorlata az 1923.-ikéval szemben a valorizáció hiveinek *döntő* diadalát jelenti. A valorizáció-elleneseknek tavaly még áttörhetetlennek látszó falankszán egyik rés a másik után támadt; a rések, ha még nem is elég mélyek, de megvannak. Még egy-két erőd tartja magát: de ezeknek sem annyira jogi, mint inkább államgazdasági okok a támaszpillérei. Mint szerző mondja: «Ez az év (1924.) csalódást hozott a valorizáció radikális híveinek, akik mindent ki akartak vívni, de csalódást hozott radikális ellenfeleinek is, akik teljesen vissza remélték csinálni a meglevő kezdeteket...» Az év valorizációs mérlegét szerző így állítja fel: «Alkalmazási területben sokat hódított a felértékelés eszméje, keresztülviteli technikában is, megvalósításának energiájában és fokában azonban inkább vesztett. A folyamat kiszélesedett, de sekélyedett.» A könyv egyébként nem annyira a vonatkozó joggyakorlat bírálatát, mint inkább objektiv ismertetését tűzte céljául, de persze itt is, ott is elöcsillan szerzőjének radikálisan valorizációs álláspontja. Részletesen és kimerítően ismerteti a valorizációs gyakorlat minden ágát s ezzel igen jó forrásmunkát

ad azoknak a kezébe, akik a valorizáció problémájával bármily vonatkozásban foglalkoznak. *F. B.*

Polgári Jog a hazai és külföldi magánjog szemléje (melléklapja: Pénzügyi Jog) címen új jogi folyóirat indult meg. A lap főszerkesztője dr. Meszlény Artur, szerkesztői: dr. Beck Salamon és dr. Varannai István. A Pénzügyi Jog szerkesztője dr. Lénárt Vilmos. Az első szám cikkei Meszlény: Beköszöntő, Beck: A részvényes kisebbség védelme, Almássy: A polgári törvénykönyv, dr. Lénárt: Aranymérleg. A cikkek után tartalmas «Szemle» következik, melynek rovatai a Jogalkotás, Joggyakorlat, Útszéli jogesetek, Jogirodalom.

Die finnisch-ugrischen Völker und die turanische Bewegung von *Dr. Stephan von Csekey* (Dorpat, 1924. a Bibliotheca Hungarico-Estica Instituti Litterarum Hungarici Dorpatensis kiadása, 14. l.) Szerző, aki a dorpati egyetem professzora, érdekes áttekintését nyujtja a címben jelzett kérdésnek. Lelkes híve a turanizmus eszméjének, amelynek fejlődéséről rövid történeti átnézetet is nyújt. Ismerteti egyszersmind azokat a társadalmi és irodalmi mozgalmakat is, amelyek nálunk mintegy másfél évtized óta a turanizmus eszméjét szolgálják.

SZEMLE.

— *Választott bíróság aktív bírák nélkül.* A perrendi javaslatot a nemzetgyűlés kiegészítette egy (20.) paragrafussal, mely az aktív bírákat és ügyészeket eltiltja attól, hogy választott bíróságban funkciót vállaljanak. A választott bíráskodás tehát nálunk is nélkülözni fogja a leghivatottabb elemet, az aktiv bírákat. Más országok példájára hivatkozva vitték bele az új perrendi novellába ezt a tilalmat. Ám a más országok példája ezuttal sem volt épp követendő példa. Ausztriában és Németországban, hol régóta fennáll az ilyen tilalom, a kereskedői és ipari szakok régi keletü, állandó jellegü választott bírósági szervezetekkel rendelkeznek, amelyekben az érdekeltek a kellő gyakorlattal és tekintéllyel bíró választott bírákat könnyen megtalálják. Ezen országokban tehát helyes lehetett kirekeszteni az aktiv bírákat a választott bírósági gyakorlatból. Nálunk azonban a kereskedelmi és ipari szaknak oly szervezetei, amelyek választott bíróságok alakításával intézményszerűen foglalkoznának, alig vannak. Csak a tőzsdebíróság tekinthető nálunk ilyen szervezett választott bírói intézménynek. Ám épp az a körülmény, hogy tőzsdebíróság mellett a kereskedővilág az utóbbi időben oly gyakran vette

igénybe az egyéb — aktiv bírákkal működő választott bíróságokat, vall amellett, hogy a tőzsdebíróság — közismert lassu menetével — nem látja el kellőképpen azt a funkciót, melyet a kereskedővilág a választott bíráskodástól vár. Hogy mi tette nálunk aktuálissá az aktiv bírák kiszorítását a választott bírósági bíráskodás teréről, ezt nem tudjuk határozottan. A törvényjavaslat maga ezt az intézkedést nem tartalmazta és így az indokolásban nincs is nyoma annak, mi vezette a törvényhozót. Azok az érvek, amelyek a nemzetgyűlésen elhangzottak, aligha fedik e § megszavazóinak komoly indokait. Meg vagyunk győződve, hogy ha nem hirtelenében, a nemzetgyűlés űlésén vetik be ezt a kérdést, hanem kellőképpen előkészítik, az igazságügyi kormány módot nyert volna arra, hogy a bíráknak részvételét a választott bíróságokban megfelelően szabályozza anélkül, hogy egyenest kirekesztette volna abból a bírákat. Ez lett volna is a kívánatos megoldás. Attól tartunk, hogy a választott bírósági intézmény, mely olyannyira kívánatosan indult fejlődésnek a legutóbbi években, nálunk el fog csenevészedni, mert nélkülözni fogja azt a tekintélyt, amelyet a bírák részvétele adott az intézménynek. *—ai.*

— *A baleseti járadékok valorizálása.* A baleseti járadékosok nagy tömegének nyomorúsága három éven át döngette a Kúria teljesülése jogyegységi tanácsának kapuját. Végre, úgylátszik, meghallgatásra lel a nyomorgók jajja: a VI. tanács lelkiismerete újra a teljesülés jogegységi tanácsa elé viszi a harmadfélév előtti döntvényt, mely a baleseti járadékok valorizálását kizárta. Nem kételkedünk benne, hogy — immár minden polgári tanács áttérvén a valorizációra — a balesetjáradékosok panaszát orvosolni fogja a Kúria és mellőzi a drákóinak bizonyult méltánytalanságot, mely miatt ma is 46 és 62 koronákat (mondd: mai harminchat és hatvankét papirkoronákat) kapnak kézhez a balesetjáradékosok — olyan postai utalványokon, melyek kézbesítési díja 700 korona. A jogegységi tanács ülését a Kúria elnöksége junius 13-ára hívta össze. Csak három hónapmulva fog tehát a Kúria e kérdésben határozni. Olyan kérdésben, mely ezreknek éhezését van hivatva megszüntetni. Az az érzésünk, hogy talán nem volna méltánytalan e három hónapi határidőnek megrövidítése, — ép azokra a nyomorgókra tekintettel, akik a polgári tanács teljes ülésétől várják az éhségtől való megváltatásukat. Ahogy Madách mondja: «Itt gyors se gély kell...» *—ai.*

— *Az ági vagyon* kérdésében ezen hasábokról is sürgettük a kir. Kuria mielőbbi állásfoglalását. Éppen ezért megemlékezünk a joggyakorlatnak arról az eseményéről, hogy a Kuria

I. polgári tanácsa az ági vagyon kérdését — úgy hisszük — közmegnyugvást keltve, legalább részben dülőre juttatta. Ezúttal sem hagyta cserben a Kúriát nemes és józan konzervativizmusa. Döntése a jogfejlődésnek ugrás nélkül való folyománya, de szem előtt tartja a megváltozott viszonyokat és megfelel a méltányosság és igazságosság követelményeinek is, amikor a szerzeményi vagyonból kézpénzben kiadandó ágiérték megállapitásánál a kölcsönös kiegyenlítés elvét tartja szem előtt. A Kúria arra az álláspontra helyezkedik, hogy az ági vagyonnak természetben való kiadása iránti keresetben, mint többen bennfoglaltatik a kevesebb, a szerzeményi vagyonból készpénzben kiadandó ági érték is. Az 1925 január 23-án meghozott P. I. 5640/920. számú határozatnak elvi jelentőségü részét a következőkben közöljük: «A bírói gyakorlat által megállapított jogszabály, hogy az adás-vétel útján szerzett vagyon szerzeményinek tekintendő akkor is, ha ági értékből vétetett és az ekként szerzett vagyontól csak a szerzésre fordított érték adandó ki mint ági érték. A korona vásárló erejének nagymérvű romlása folytán azonban ezeknek az összegeknek kifizetésével az ági örökösök nem kapják meg valójában a hagyatékban levő ági értéket; minthogy pedig a családjogi viszonyokban a kölcsönös kiegyenlítés elve tartandó szem előtt, a Kúria az ági értékként megállapított összegeket megfelelően felemelendőnek találta. Ennek meghatározásánál a kir. Kúria mérlegelte azt a körülményt, hogy a vagyon, amelybe az ági érték beruháztatott, az alperes birtokában megvan, — másrészt azonban figyelembe vette azt, hogy az ingatlan vagyon természetes értékemelkedése a tulajdonos javára esik — mérlegelés tárgyává tette továbbá a gazdasági viszonyok romlását, melynek következményei mindkét félre arányosan hárítandók». *Z. J.*

— *A Magyar Külügyi Társaság nemzetközi jogi szakosztályának dr. Gratz Gusztáv* elnöklete alatt tartott e hó 9-iki ülésén *dr. Baumgarten Nándor* egyetemi tanár előadást tartott a kereskedelmi társaságok jogi helyzetéről. Az előadó rámutatott arra, hogy a háború előtti időben a világgazdaság kiterjedése nemzetközi világjogot teremtett, mely a külföldi kereskedelmi társaságok szabad működését és fejlődését biztosította. A háború mindezeket a vívmányokat romba döntötte és még a békeszerződésekben is nyomait találhatjuk a gazdasági háborúnak. Az előadó mindezekre tekintettel foglalkozik a kereskedelmi társaságok jogi személyiségével és jelenlegi helyzetével nálunk és külföldön. Behatóan tárgyalja a kereskedelmi társaságok ú. n. honosságának kérdését és különösen az erre vonatkozó joggya-

korlatot. Kifejtette, hogy a békeszerződés, midőn az ellenséges társaságok javainak lefoglalásáról intézkedik, itt nem a bejegyzés és működés helyét, hanem az érdekelt részvénybirtokosok honosságát tekinti irányadónak. E szabályt azonban csak a háborús rendszabályok esetében kell alkalmaznunk. A vegyes választott bírósági ítéletek kritikai megbeszélése alapján arra az eredményre jut, hogy az adósságok valorizációja és leszámolása szempontjából a részvénytársaságoknál kizárólag a székhely az irányadó. A részvénytársasági fiókok pedig a főtelep honosságát követik. Részletesen foglalkozott a fióktelepek jogi helyzetével és kereskedelmi törvényünk vonatkozó intézkedéseivel. Ez alapon a külföldi társaságok nálunk szabadon fejthetik ki működésüket, míg a mi kereskedelmi társaságaink, különösen az utódállamokban számos korlátozásnak vannak alávetve, ami annál különösebb, mert az elszakított területeken a mi kereskedelmi törvényünk rendelkezéseit alkalmazzák, az úgynevezett nacionalizálás keresztülvitelére azonban az engedélyezési rendszert léptették életbe, oly módon, hogy csak oly társaságoknak adták meg az engedélyt, melyek a részvényvagyon és igazgatósági tagok tekintetében bizonyos kikötéseknek megfelelnek. Mindeme megszorítások ellentétben vannak a részvénytársasági tőkevállalat lényegével és csak az engedély megadásának időpontjában ellenőrizhetők, az a törekvés pedig, hogy a bemutatóra szóló részvények állandóan ellenőrzött névre szóló papirokra változtassanak, ma már Olaszországban és Franciaországban is, ahol a szocialista irányzat ezeket felvetette, meghaladottnak tekinthető. Eladási tilalmak és előírt nacionális többség külföldi vállalkozást lehetetlenné tesznek. A kereskedelmi társaságok jogi helyzete is mutatja, hogy a nemzetközi kereskedelmi jog területén is a háború a jogi felfogásokban és jogszabályokban oly pusztulásokat és visszaeséseket okozott, melyek csak akkor állíthatók helyre, ha a nemzetközi jogi szerződések a világgazdasági kapcsolatokat újból megerősítik. Az előadáshoz Póka-Pivny Béla, a Külügyi Társaság igazgatója szólott hozzá, ki kívánatosnak jelezte, hogy az előadó indítványai és fejtegetései a legközelebb Rómában összeülő nemzetközi interparlamentáris kereskedelmi konferencia elé terjesztessenek, mely részvényjogra vonatkozó kérdéseket is napirendre tűzött. Dr. Gratz Gusztáv a maga részéről is hozzájárult ehhez az indítványhoz és köszönetet mondott az előadónak az érdekes tárgy felvetéséért és ehhez fűzött fejtegetéseiért.

— *A Magyar Jogászegylet* polgárjogi szakosztályának és az Ügyvédi Kamarának 12-én tartott együttes ülésében *dr. Térffy*

Gyula kir. kúriai tanácselnök ismertette azt a törvényjavaslatot, amelyet *a polgári peres eljárás és az igazságügyi szervezet módosításáról* a nemzetgyűlés plénuma 1925 március 4-én elfogadott. Bevezető szavaiban rámutatott arra, hogy a polgári per reformja mintegy 60 év óta állandóan foglalkoztatja a magyar jogászvilágot, a szakköröket és a törvényhozást. Azt mutatja ez, hogy az eljárás mindig reformra szorult, a meglevő szabályozással nincsenek megelégedve és amire a kívánt reform megvalósul, új kívánságok, új javaslatok merülnek fel. Ennek az is egyik oka, hogy a reformnak megvalósítása túlságos hosszú időbe kerül. Az 1868-iki perrendtartás ideiglenes alkotásnak volt szánva. Ez az ideiglenesség majdnem 50 esztendeig tartott és az újabb javítások is, különösen a törvényhozás normális menetét gátló politikai zavarok miatt mindig hosszú időbe kerültek. A reformot mindig a szóbeliség és a közvetlenség alapelvei irányították. Ezek megvalósulásában látták minden bajnak orvosszerét. Azt lehetett volna tehát várni, hogy mikor az 1911 : I. tcikkel a teljes szóbeliség megvalósul, e kiváló nagy alkotás zavartalanul érvényesül és hosszú időre nyugvópontra juttatja a reformtörekvéseket. A bekövetkezett rendkívüli események e kitünő jogalkotás jótékony hatását is megzavarták. Eddig is sok módosítás történt rajta és az újabban felmerült javaslatok nemcsak a bírósági szervezeteknek, hanem az eljárásoknak a rendszerét is támadják, alapelveit háttérbe szorítják, mintha a régi ideálok elvesztették volna hitelüket és az írásbeliség és a közvetett eljárás lenne az új ideál, mert most nem annyira jó és alapos, mint inkább a gyors és olcsó igazságszolgáltatásra van szükség. Az előadó meggyőződése szerint a polgári rendtartás jóformán minden változtatás nélkül alkalmas a gyors és olcsó igazságszolgáltatás követelményeinek a kielégítésére is. A baj ott van, hogy bíróságaink és az ügyvédség többször figyelmen kívül hagyják azokat az alkalmas eszközöket, amelyeket a törvény éppen ennek a célnak az elérésére létesített. Áttérve az új javaslat egyes rendelkezéseire, ismertette az előadó a bíróságoknak belső szervezetét, amely szerint a törvényszék I. fokban egyes bíróság, mint fellebbezési bíróság, továbbá a kir. Tábla három tagból, a Kúria pedig öt tagból álló tanácsban határoz. Megszorítja a javaslat az előkészítő iratokkal történő visszaéléseket, amennyiben általában csak egy előkészítő iratot enged mindegyik félnek, a többi ilyen irat közlését pedig a bíróság engedélyétől teszi függővé. Azonban visszaesést jelent az új törvény a szóbeliség érvényesülésében, amennyiben a járásbírósági eljárásban is enged előkészítő iratot, ha a bíró szükségesnek

találja. Minthogy jegyzőkönyvvezető nincsen, a törvényszéki I. fokú eljárásban sem kötelező jegyzőkönyvvezető alkalmazása, holott ez a bírói munka alaposságának rovására van, a tárgyalást elnyujtja és a bíró tekintélyét is rontja. A javaslat a jogerős ítéletek rövidebb szövegezését rendeli el. Megengedi, hogy a felek a fellebbvitelről ítélethirdetés előtt is lemondjanak. A szünetelésnél okozott húzást-halasztást korlátozni igyekszik azzal, hogy az újrafelvételnek minimális két hónapi határidejét négy hónapra emeli fel. A fellebbviteli eljárásban új az, hogy nem a fél, hanem a tanács tagja adja elő az első bíróság előtti eljárás eredményét. Fontos új intézkedés az, hogy az első bíróság ítélete ellen a fellebbezés elhagyásával egyenesen felülvizsgálati kérelmet lehet benyujtani, ha a tényállás megtámadása nélkül tisztán jogkérdés eldöntéséről van szó. A tengerészeti ügyek forumául, minthogy a fiumei bíróságok megszüntek magyar bíróságok lenni, a budapesti bíróságok jelöltettek ki. A végrehajtási eljárásban fontos rendelkezéseket tartalmaz az új törvény a fizetések végrehajtásalávonásáról, a végrehajtási zárlatról, az államot illető elővásárlási jog gyakorlásáról, a sorozásról, a záralávételnek mellőzéséről stb. A szabályzati rendelkezések közül kiemelte az előadó a bírói és ügyvédi vizsgához szükséges gyakorlatnak négy évben megszabását, fegyelmi eljárást, a közjegyzői iratoknak selejtezését; a vegyes rendelkezések közül pedig a perenkívüli eskünek (affidavit) és a váltó elévüléseknek az új szabályozását. Szélesebbkörű érdeklődésre tart számot a javaslatnak az a rendelkezése, amely a választott bíróságban való részvételből az ítélőbírót és ügyészt kizárja. Végül rámutatott az előadó arra, hogy az igazságszolgáltatás jósága nem annyira jogszabályoktól, mint a jogszabályok alkalmazásától függ. Kitünő törvény mellett lehet rossz igazságszolgáltatás, rosszabb törvények mellett lehet jó bíráskodás. A jogkereső közönségnek nagy megnyugvást nyujt a magyar ügyvédnek és a magyar bíró lelkiismeretességének, kötelességtudásának, hazafiasságának, erkölcsi érzésének hagyományos szelleme, mely az utolsó évtized viharai között és a mostani megpróbáltatások között is érintetlenül, tisztán és fényesen tündöklik.

— *Mozaik a magánjogi bírói gyakorlatból. Dr. Szladits Károly* egyetemi tanár az Ügyvédi Körben március hó 19-én tartott előadásában három esetcsoportot vett vizsgálat alá. Az elsőben az *ingatlan adásvétel alaki és tartalmi kellékei* körül felmerült ellentétes gyakorlattal foglalkozott, mely a napokban a Kúria 27. számú polgári jogegységi határozatával nyert megnyugtató kiegyenlítést. Az előadó ráutalt arra, hogy míg a né-

met gyakorlatban az alakszerű szerződés mindennemű kikötésének — a szerződés érvénytelenségének terhe mellett — a megfelelő alakba kell foglalva lennie, addig Kúriánk lehetővé teszi, hogy ingatlan adásvétel esetében a felek kikötései — az essentialia negotii-n kívül — szóbeli alakban is fenntarthatók legyenek. Jótékony mellékhatása a jogegységi döntvénynek, hogy ezentúl az árú és az ár kikötésén kívül más «tartalmi» érvényességi kelléke az ingatlan adásvételnek nincs és az egyéb körülményekben való megállapodás hiányában a magánjog diszpozitív szabályai kerülnek alkalmazásra. Ezzel a P. H. T.-be foglalt 475—477. számú határozatok is hatályukat vesztették. — Második csoportként az előadó a nevezetessé vált «*Brázay-esetet*» elemezte, melyben a bíróságok kilenc ítéletet hoztak és az ügy négyszer járta meg a Kúriát (Magánjogi Döntvénytár XVII. 55., 58. sz.). Ebben az esetben a Kúria a perújítási keresetet elutasította, mert az ítélet időközben anyagi jogi okokból hatályát vesztette. Érdekes példája ez annak, miképpen lesz a fél ügynyertessé azáltal, hogy a pert elveszti! Tanulságos az eset azért is, mert példát mutat arra, miként lehet a homályos vagy kétséges ítéletet újabb perben hozott ítélettel hitelesen értelmezni. Ebben a perben egyúttal érdekesen jelentkezik az «obligatio judicati»-nak az a felfogása, hogy a perben eldöntött kötelmi viszony a per után is az eredeti jogalapon folytatja tovább életét. Mindenekfölött pedig érdekes az a mód, amellyel a Kúria az anyagi igazságnak tört utat a formai nehézségeken keresztül. — Az esetek harmadik csoportjában az előadó a Kúria I. polg. tanácsának az *öröklési jogi valorizáció* kérdésében kialakult gyakorlatát (kötelesrész, osztályegyesség, ági és szerzeményi vagyon) ismertette és ehhez *általános reflexiókat* fűzött *a valorizáció jogi természetéről*. E szerint a valorizáció nem a rendes jog alkalmazása, hanem, miként a prætori extraordinaria cognitio, rendkívüli jogsegély juris civilis corrigendi gratia. A korona = korona valutafikció nyomán a jogrendszerben beállott «kritikai hézagot» a bíróság a jog általános elveiből vont következtetésekkel tölti ki. Így alkalmazta a bíróság a kártérítés, a kétoldalú szerződésből folyó érdekegyensúly, a családi és öröklési jog körében valamely vagyontömegben való quotativ részesedés stb. elvét korrektivumul. Az ú. n. cél-pénztartozásokkal, amelyekben t. i. a pénztartozás terjedelmét közelebbről valamely másnemű jogi cél határolja körül, a Kúria immár az egész vonalon megbirkózott. Megoldatlanul már csak az ú. n. tiszta pénztartozások valorizációja maradt, amelyekben t. i. a pénztartozásnak a causája szintén pénz adásában áll (kölcsön,

pénzintézeti betét, pénzhozomány, életbiztosítói stb.). Az előadó szerint ezen a téren a gazdagodás elvével kellene operálni. Tömegjelenségek (kötvény- és betéttartozások, biztosítások) viszont törvénnyel rendezendők. E rendezés kulcsa a jelzálogi tartozásoknak szerény mértékű felértékelése, melyet morális szempontok is követelnek. E részben ráutalt az előadó a valorizációs kérdések végleges rendezésének a Német Birodalomban most folyó előkészületeire. A kir. Kúriának nagy érdemei vannak a körül, hogy óvatosan és mégis sikeresen küzdött meg sok téren az inflációs káosszal. De mindent mégsem lehet a bírótól várni.

— *A Magyar Jogászegylet büntetőjogi osztályának ülésén*, melyen *dr. Angyal Pál* elnökölt, *dr. Kováts Andor* debreceni egyetemi tanár *a cseh-szlovák büntetőtörvénykönyv tervezetéről* tartott előadást febr. 7-én. A tervezet előadása történetének — melyet a *Jogállam* olvasói ép az előadó ismertetéséből ismernek (1924 októberi füzet) — vázolása után az előadó sorra vette a tervezett Btk. általános részének fontosabb és újszerűbb rendelkezéseit. Ilyenek pl. a következők: A bűntettet a vétségtől elválasztó momentumot a tervezet nem az eredmény súlyában találja, hanem a cselekmény indítékában s ehhez képest bűntettet csak a kíméletlen nyereségvágyból, durvaságból, aljas indokból stb. elkövetett cselekmények képeznek, egyéb cselekmények ellenben — bármily súlyos is az eredmény — csak mint vétségek lesznek büntetendők. Ugyanez a szubjektivista álláspont látszik meg a tervezet azon rendelkezésén, mely a kísérletet elvileg ugyanúgy bünteti, mint a befejezett cselekményt. Nemcsak a bűntettek, hanem e vétségek kísérletei is minden esetben büntetendők. Az alanyi bűnösségnek a kódexekben eddig szokásosan megkülönböztetett két faja (szándék—gondatlanság) helyett e tervezet három alakját ismeri az alanyi bűnösségnek, nevezetesen a szándékot, tudatosságot és gondatlanságot. Részletes és többé-kevésbbé ujdonságszerűen ható intézkedések találhatók a tervezetben a korlátozott beszámíthatóságról, az elévülés miként számitandóságáról stb. A büntetési nemekről szóló fejezetből kiemeljük, hogy az új Btk. szerint halálbüntetést csupán statáriumban lehet majd kiszabni. Büntetti szabadságvesztés a börtön (1 hónaptól 20 évig vagy életfogytiglan), vétségi a fogház (14 naptól 15 évig); a fogház magas maximuma abban leli indokát, hogy a tervezet szerint objektive igen súlyos cselekmények is csak vétséget képeznek, ha nem aljas indokból követtettek el, ily erős jogsérelmek megfelelően megbüntethetése végett tehát a fogház felső határa a lehetőségig

kitolandó volt. A pénzbüntetés maximumának célszerű s az eset körülményeihez mért felfokozhatására, a különböző biztonsági intézetekre (dologház, büntető-gyógyintézetek stb.) vonatkozó rendelkezések szintén figyelmet érdemlők. Az ülés végeztével az elnöklést időközben átvett *Benedek Sándor*, a közigazg. bíróság másodelnöke mondott az előadónak köszönetet.

— *Az ingatlant elidegenítő jogügyletre vonatkozó okirat tartalmi kellékei. (A Kúria jogegységi tanácsának 27. számú polgári döntvénye.)* A kir. Kúria ítéleteiben ellentétes elvi álláspontot foglalt el abban a kérdésben, hogy érvényes-e az ingatlant elidegenítő jogügylet a 4420/1918. M. E. számú rendelet 1. § szempontjából, ha nem tartalmazza is a felek megegyezésének minden részét (pl. a vételár megfizetésének vagy a birtokbalépésnek idejét és módját). A Kúria elnöke az elvi kérdés egyöntetű eldöntésének biztosítását szükségesnek találván, azt a jogegységi tanács elé utalta, amely 1925 március 14-én tartott ülésében a következő határozatot hozta: «Az ingatlant elidegenítő jogügylet a 4420/1918. M. E. számú rendelet 1. §-a szempontjából akkor is érvényes, ha az okiratban nincsen benne a felek között létrejött megállapodásnak minden része, elegendő, ha az említett okirat a jogügyletben résztvevő feleken felül megjelöli az ingatlant és az ellenszolgáltatást, ha pedig az átruházás ellenszolgáltatás nélkül történik, ez a körülmény kitünik belőle.»

— *Magyar jogi professzor előadása a «Finn Jogászegylet»-ben.* «A Suomalainen Lakimiesten Yhdistys (Finn Jogászegylet) február 25-iki ülésében *dr. Csekey István* a dorpati egyetem professzora adott elő *A magyar államélet főjelenségei a szent korona elmélete alapján* címmel. A Szent Korona évszázadokon át az államhatalom tökéletes egységének volt Magyarországon a szimboluma, amely magában egyesítette mint főt, a királyt és mint tagokat, a politikailag jogozott nemzetet, amelyet annak idején a nemesség alkotott. Ez az egység, amely a királyt és a népet tette meg a államhatalom forrásává már abban az időben, amikor máshol az egész világon a patrimoniálizmus, majd az abszolutizmus volt az uralkodó, megakadályozta az uralkodók és az alattvaló dualizmusát és a Szent Korona elmélete a magyar néplélekben misztikus fényt kapott. Innen a magyar nép monarchikus érzülete és példátlan királyhűsége. *Dr. Csekey* előadása egész terjedelmében meg fog jelenni a «Finn Jogászegylet kiadványaiban.

A **Pesti Magyar Kereskedelmi Bank** március 21-én tartotta 83-ik rendes közgyűlését, amely az évi jelentést és a mérleget jóváhagyóan tudomásul véve, az igazgatóság javaslatára elhatározta, hogy az alaptőkét 100,000 db új részvény kibocsájtása által, melyeket darabonként 1.000,000 koronáért külföldi pénzcsoport vesz át, 800 millió koronáról 1000 millió koronára emeli fel, minek következtében a bank nyílt tartalékai kb. 130 milliárd koronára fognak emelkedni. Az 1924. üzletévre vonatkozó részvényenkénti 30,000 korona osztalék március 23-tól kerül kifizetésre.

A **Nemzeti Takarékpénztár és Bank Rt.** március 26-án tartott közgyűlésén elhatározta, hogy az 1924. évi 2,042.924,177 K nyereségből részvényenként 2000 K osztalék fizettessék március 30-ától kezdve.

A **Magyar Jelzáloghitelbank** közgyűlésén előterjesztették a külföldi hitelezőkkel létrejött végleges megállapodásokat, amelyeket elfogadtak. A bank alaptőkéjét 132,000 db 10,000 K n. é. B jelzésű részvénynek a tartalékalapok terhére leendő kibocsájtása útján 9570 millió koronára emelték. Az osztalékot 3000 koronában állapították meg és augusztus 1-én kerül kifizetésre. Az igazgatóság új tagjává Gavarry Fernand meghatalmazott miniszter (Páris) választatott meg.

A **Magyar Általános Takarékpénztár R. T.** március 31-én tartotta dr. Horváth Lipót elnök-vezérigazgató elnöklete alatt évi rendes közgyűlését, amelyen elhatározták, hogy az 1924. évi 7,519.540,514·16 K tiszta nyereségből osztalék gyanánt 1925 április 4-től kezdve részvényenként 2500 K (75 %) fizettessék, 1 milliárd pedig a nyugdíjalapra és a tisztviselői jóléti alapokra fodíttassék.

A **Mercur Váltóüzlet R. T.** március 31-én megtartott rendes közgyűlése elhatározta, hogy a tartalékok megfelelő dotálása után osztalékul részvényenként 600 K (300 %) fizettessék ki. Az osztalékszelvények április 1-től kezdve kerülnek beváltásra.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA: GÉCZY KÁLMÁN.

5–6. FÜZET 1925. MÁJUS–JÚNIUS XXIV. ÉVFOLYAM

JOGÁLLAM

JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZEMLE

TARTALOM:

BUDAPEST

Előfizetési ár egész évre **160,000 K,** félévre **80,000 K,** negyedévre **45,000 K.**
Egyes füzet ára 20,000 K. — Kettős füzet ára 35,000 K.
A Jogállam megjelenik július és augusztus kivételével havonta.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Budapest, V., Falk Miksa-utca 5.**
Telefon: 22-17.

A **Ganz és Társa — Danubius Gép-, Vagón- és Hajógyár Rt.** közgyűlése elhatározta, hogy részvényenként 120.000 korona osztalékot fizet.

A **Magyar Cukoripar Rt. osztaléka.** A Magyar Cukoripar rt. március hó 31-én lezárt mérlegében 37,125·96 millió korona bruttó jövedelem mellett 25.827,391.644 korona tiszta nyereséget mutat ki, szemben az előző évi 10.792,501.720 koronával. A közgyűlésen részvényenként 120.000 korona osztalék kifizetését határozták el.

A **Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársaság** május 9-én tartotta évi közgyűlését dr. Berzeviczy Albert v. b. t. t. elnöklésével. A közgyűlés egyhangúlag tudomásul vette az igazgatóság jelentését és jóváhagyta az évi zárszámadást, valamint a nyereség felosztására vonatkozó javaslatot, amelynek értelmében az 1924. évi osztalékszelvény május 11-től kezdődőleg 175.000 koronával fog a szokásos helyeken beváltatni.

A **Magyar Pamutipar osztaléka.** A Magyar Pamutipar Rt. 1924. évi tiszta nyeresége az előző évi 770 millióval szemben 6 1/4 milliárd volt. Az osztaléka pedig a tavalyi 3000 koronával szemben 12.000 korona.

Az **Urikány Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Részvénytársaság** május 9-én tartott közgyűlése az 1924. évi osztalékot részvényenként 100.000 koronában állapította meg. Az 5000 korona névértékű részvények 34. számú szelvénye május 11-től kezdve a Magyar Általános Hitelbanknál kerül beváltásra.

A **Concordia Gőzmalom Rt.** közgyűlése elhatározta, hogy az 1924. évi 4. számú osztalékszelvényt f. é. május 18-ától kezdve darabonként 4000 koronájával váltja be a Hazai Bank Rt.-nál vagy pedig saját pénztáránál.

A **Magyar Általános Hitelbank** közgyűlése megállapította az 1924. évi mérleget, mely 26.004,703.757 korona 84 fillér tiszta nyereséget tüntet fel és elhatározta, hogy részvényenként 16.000 kor. osztalék fizettessék az 1924. évre (tavaly 5000 kor.).

A **Magyar Leszámítoló és Pénzváltóbank** közgyűlése megállapította az 1924. évi mérleget és elhatározta, hogy a kimutatott 11.075,572.185·23 korona tiszta nyereségből az 1924. üzletévi osztalékszelvény 4000 koronával kerüljön beváltásra.

A **Pesti Victoria Gőzmalom Rt.** közgyűlése elhatározta, hogy az 1924. évre részvényenként 30.000 korona osztalékot fizet.

Kiadja a JOGI SZAKLAPKIADÓ R. T. Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. SZALAI EMIL.

ÉSZREVÉTELEK A KORLÁTOLT FELELŐSSÉGŰ TÁRSASÁGRÓL KÉSZÜLT TÖRVÉNYTERVEZETHEZ.

Írta: Dr. DOROGHI ERVIN.

Három évtizednél több telt el azóta, hogy Németország törvényhozása a korlátolt felelősségű társaság intézményét életbeléptette, nem minden előzetes vita és ellenzés nélkül. Az intézmény ellen felhozott aggályokat a későbbi gyakorlat csak kis részben igazolta. A kezdet veszélyeit az is csökkentette, hogy a törvény alkalmazásának első évtizedében a korlátolt felelősségű társaságok hitelképessége oly csekély volt, hogy nagyobb bajok már e miatt sem származhattak. Később ez a helyzet ugyan megváltozott és amikor a pénzpiac tartózkodása megszünt, mindinkább szaporodtak azok a rosszul alapozott törpevállalatok, melyeknek hangzatos címe lényegileg hitelszerzési kísérlet volt. Ha e kísérlet sikerült, gyakran a hitelező fizette meg árát. Az összeomlások és panaszok főoka az volt, hogy az alaptőke, amelyre a társaság tagjainak felelőssége korlátozva van, kezdettől fogva fiktív volt. A gazdasági élet természetes folyamata azonban itt is meghozta a korrekturát. Ez abban állott, hogy a hitelezők az alaptőke befizetett voltát fokozottabb mértékben kezdték ellenőrizni. A törvény egyes részleteinek reformjára nézve merültek fel javaslatok; azt azonban senki sem kívánja, hogy az intézmény megszünjön, vagy *alapjaiban* reformáltassék. Azt a kétségtelen tényt, hogy az alapításukat követőleg rövid idővel kimult vállalatok száma nagyobb a korlátolt felelősségű társaságoknál, mint a részvénytársaságoknál, minden tárgyilagos kritika gazdasági okokra vezeti vissza és nem a törvény hibáira. Arra, hogy éppen a nagyobb kockázattal járó és gyengébb vál-

lalatok keresik a részvénytársasági forma helyett a korlátolt felelősségű társaság formáját. Ezzel mindenesetre együtt jár az az előny, hogy összeomlásuk kisebb kört érint. Közgazdasági szempontból pedig még mindig jobb, ha a pusztuló vállalat csak a vállalat céljára rendelkezésre bocsátott tőkét semmisíti meg, nem pedig a vállalatban részes felek egész gazdasági existentiáját. Ez a kétségtelen közgazdasági előnye a gyengén megalapozott korlátolt felelősségű társaságnak is a korlátlanul felelő kis vállalkozóval szemben. Amellett a vállalatoknak egész sora kezdettől fogva csak rövid működési tartamra volt alapítva. Kísérleti, tanulmányi vállalatok, amelyek ha eredményt mutattak fel, nagyobb részvénytársaságokká alakultak át. Parcellázó társaságok, alkalmi egyesülések, amelyek, ha céljukat megvalósították, vagy annak megvalósítását kilátástalannak látták, természetszerűleg feloszlottak; rövid élettartamuk tehát nem szól az intézmény ellen. Ami pedig a visszaéléseket illeti, azok egyetlen vállalati formánál sem küszöbölhetők ki teljesen. A törvényhozó legfeljebb annyit tehet, hogy körüket mennél szűkebbre igyekszik szorítani. Teljesen egyetértenek abban a kritikák, hogy a német nagy ipari és kereskedelmi fellendülésének egyik becses eszköze volt a korlátolt felelősségű társaság intézménye, mert lehetővé tette olyan vállalatok egész sorának létesítését, amelyek más formában, vagy egyáltalában nem, vagy legalább is nem célszerű módon alakulhattak volna.

Nagyjában ugyanezek a tapasztalatok Ausztriában is, ahol az 1906 március 6-iki törvény honosította meg a korlátolt felelősségű társaságok intézményét. Az osztrák tapasztalatok a statisztika szemüvegén nézve talán valamivel kedvezőbbek. Részben azért, mert az osztrák törvényhozó, aki nagyjában átvette ugyan a német törvényt, mégis a német példán okulva, bizonyos szigorításokat léptetett életbe. Ezek közül a leglényegesebbek azok, amelyek a természetbeni betét nemére és az egyes tag részesedésének átruházásának nehezítésére, nevezetesen az üzletrészről szóló igazolópapirok kiállításának tilalmára vonatkoznak.

A német és az osztrák rendszerek egységesítésére vonatkozó tárgyalások, amelyekkel a 31-ik és 32-ik német jogászgyűlés és a középeurópai gazdasági egyesületek 1914. évi budapesti konferenciája foglalkozott, a jogfejlesztés iránya gyanánt a több részlet tekintetében kétségkívül tökéletesebben megszerkesztett osztrák törvényre mutattak rá, mint követendő példára. Az ezen túl menő javaslatok szétágazóbbak, semhogy egységes vélemény kialakulására lehetne belőlük következtetni. Törvényhozási reformmá e javaslatok még nem sűrűsödtek. Németországban csak az alaptőke és az üzletrész összege lett a márka értékcsökkenésével kapcsolatban törvényhozásilag újból szabályozva, még pedig az aranymérlegről szóló utolsó rendelkezések szerint 5000 aranymárkás alaptőkeminimummal és 50 aranymárkás legkisebb üzletrésszel. Az osztrák törvényhozó tovább ment. Az összeomlás utáni inflációs korszak alatt a kétes alapítások sora nyugtalanította az ország gazdasági életét. Ezeknek jórésze — 1919-től 1923 október végéig nem kevesebb, mint 5929 vállalat — a korlátolt felelősségű társaság formáját választotta. Ennek az áradatnak az 1924 július 4-iki novella azzal kívánt gátat vetni, hogy egyrészt az alaptőke minimumát 200 millió osztrák koronában állapította meg, az egyes üzletrészek minimumát 5.000,000 koronában, másrészt szabályozta a természetbeni és készpénzbeli betétek egymásközti viszonyát. Az új szabályozás szerint a természetbeni betét nem haladhatja meg az alaptőke felét. Kivételnek csak legalább öt év óta működő olyan vállalatok tekintetében van helye, amelyek úgy alakulnak át korlátolt felelősségű társaságokká, hogy üzletrészeik az eddigi tulajdonos, vagy legszűkebb családtagjai kezében maradnak. Ugyanerre a körre szorítkozik az így átvett üzletrészek átruházhatósága az új társaság első üzleti évének tartamára.

Más országok is ismerik a korlátolt felelősségű társaság intézményét. Például Dánia, ahol azonban ennek a társasági formának az igen liberális részvényjogi szabályozás miatt kevés gyakorlati értéke volt. Az olasz és francia kísérletek fiatalabbak,

semhogy ottani tapasztalatokra lehessen hivatkozni. Ellenben közel áll a korlátolt felelősségű társaság intézményéhez az angol private company, amely lényegében a részvénytársaságnak leegyszerűsített formája korlátolt forgalmú részvényekkel, legfeljebb ötven részvényessel. A részvényeiket a nagyközönségnek fel nem kínáló társaságoknak Angliában ez kedvelt és bevált formája. Az angol részvénytársaságok alapítási formalitásainak jórésze a private company esetében elesik és a nyilvános számadás kötelezettsége sem terheli. A private company tisztán kapitalisztikus alakulás, míg a már az 1862-iki angol társasági törvény által ugyancsak ismert company limited by guarantee individualisztikus gondolatokat is tartalmaz és tulajdonképpen közelebb áll a német G. m. b. H. intézményéhez. A társaságoknak ez az utóbbi faja azonban éppen a private company alapításának és ügykezelésének egyszerűsége miatt nem tett szert nagy jelentőségre Angliában.

Tulajdonképpen a korlátolt felelősségű társaság intézményének a különböző országokban való kodifikációi közötti különbség és ennek a társasági formának a társaságok egyéb fajaitól való elhatárolása azon mulik, hogy miképpen kombinálja az illető törvényhozás a kapitalisztikus (kollektivisztikus) és az individualisztikus alapgondolatot. A kapitalisztikus alapgondolat a társaságot a vállalatba helyezett tőkére építi fel. Ezen kívül többet nem kíván, de éppen ezért ennek a meglételét, fenntartását, változásait imperatív szabályokkal és szankciókkal biztosítani és a nyilvánosság ellenőrzése alá helyezni törekszik. Az individualisztikus gondolat a tagok személyes közreműködésére, a tagoknak a társasághoz való viszonyára helyezi a súlyt, ehhez képest az egyéni felelősséget domborítja ki és ezzel is szorosabbra fűzi a tagoknak a társasághoz és egyes tagoknak egymáshoz való viszonyát.

Látnivaló, hogy annak a kérdésnek az eldöntése, vajjon szükség van-e az intézményre és ha igen, melyik irányban történjék annak kiépítése, attól fog függni, hogy az illető ország

jogrendszere kívánatossá teszi-e a létező társasági formáknak kapitalisztikus vagy individualisztikus irányban való fejlesztését.

A korlátolt felelősségű társaság intézményének meghonosítása iránt gazdasági körökben nálunk is többször elhangzott kívánság. Hogy az intézmény hiánya évtizedeken át nem vált érezhetőbbé, az liberális részvényjogunknak tudható be. A magyar kereskedelmi törvény változatlanul fenntartotta a régi német szabályozást, nem véve tudomásul azokat a törvényhozási változásokat, amelyek az 1884-iki novellától kezdődőleg az új német kereskedelmi törvény megalkotásáig végbe mentek. Az alapítás könnyűsége, a nyilvános számadásnak úgyszólván csak formalisztikus jellege okozták azt, hogy főleg az utolsó két évtizedben tömegesen keletkeztek vállalatok részvénytársasági formában minimális tőkével, vagy alakultak át részvénytársasággá, lévén ez a legtöbb esetben tekintetbe nem jövő szövetkezet mellett az egyetlen társaság, amelynél nálunk az összes társtagok csak korlátoltan felelnek a társaság kötelezettségeiért. Ez vezetett azután oda, hogy ma a részvénytársasági formában működő vállalatoknak számszerűleg csak igen kis része az, amelynek közgazdasági szerepe, megalapozottsága és jelentősége a részvénytársasági formát indokolná. Már az 1911. évi jogászgyűlés alkalmával és az 1918-ban megjelent részvénytársasági tervezetről írt bírálatomban, valamint egyéb alkalmakkor is reámutattam arra, hogy ez a nem kívánatos állapot csak úgy szüntethető meg, ha a kisebb vállalatoknak lehetőséget adunk arra, hogy korlátolt felelősségű társaságok alakját választhassák és e lehetőség megadása *után* kerülhet csak a sor a részvénytársasági reformra, amellyel kapcsolatos elengedhetetlen szigorítások, — főleg az alapításnál, az alaptőkeemelésnél és az egész üzletvezetés ellenőrzésénél, — a nagyvállalatok részére kell, hogy fenntartva maradjanak.

Meg kell a kisvállalkozónak, a középosztálynak is adni a módot arra, hogy üzleti vállalataiért ne mindig egész existentiáját tegye kockára. Méltánytalanság volna ezeket a vállalato-

kat azoknak a fokozott szigorításoknak és ellenőrzéseknek és az ezekkel kapcsolatos terheknek alávetni, amelyek a nagytőke reprezentánsai, a nagyközönségnek kínálják fel részvényeiket, vagy széles rétegek bizalmához folyamodnak, amikor betéteket, biztosítékot fogadnak el, vagy kötvényeket helyeznek ki.

A korlátolt felelősségű társaság tehát nemcsak létező szükségletet elégít ki, de lehetővé teszi, megkönnyíti a helyes részvénytársasági reformot is.

Legújabban a mérlegvalódiság helyreállítását célzó rendelet alaptőkeminimuma tette nálunk újból aktualitássá a korlátolt felelősségű társaság kérdését. Ebből az alkalomból hozatott nyilvánosságra egy körülbelül öt évvel ezelőtt készült törvénytervezet a korlátolt felelősségű társaságról. Ez a tervezet egy eredetileg nagyobb kodifikációnak egyik része gyanánt volt tekintetbe véve. Részét alkotta volna egy új kereskedelmi törvénynek, vagy a létező törvény novellájának. Erre vezethető vissza néhány másként nehezen érthető utalás a jelenlegi kereskedelmi törvényben nem létező szakaszra és evvel magyarázható a tervezetnek némely hiánya, — például a társaság cégére vonatkozó rendelkezések mellőzése stb., — néhány anakronizmus pl. a 200,000 koronás alaptőkeminimum, 5000 koronában meghatározott legkisebb üzletrész. Úgy tudjuk, hogy a közzétett tervezet átdolgozása folyamatban van és előreláthatólag legközelebb az érdekeltségekkel közöltetni fog. E körülmény mellőzhetővé teszi azt, hogy a tervezet egyes részleteivel, szövegezésével foglalkozzunk. Úgy fogjuk fel a tervezet közzétételének célját, hogy az a korlátolt felelősségű társaság intézményével kapcsolatos kérdések napirendretűzésénél, megvitatásánál többet egyelőre nem is óhajtott. Ez a szempont szabja meg az alábbi észrevételek kereteit.

Már az eddig mondottakból is nyilvánvaló, hogy a korlátolt felelősségű társaság intézményének kodifikációja akkor lesz megfelelő, ha egyesíti magában a fennálló többi társasági alakulattal szemben a következő előnyöket: A közkereseti és be-

téti társasággal szemben, hogy összes tagjai korlátoltan felelnek. A szövetkezettel szemben, hogy tőkéjének állandósága a tagok változása mellett is biztosítva van. A részvénytársasággal szemben, hogy elkerüli a részvénytársaság alapításával és működésével kapcsolatosan a közbizalom érdekében mulhatlanul szükséges biztosítékokban rejlő formalizmust és nehézkességet és az ellenőrzéssel kapcsolatos költséget, amelyet a részvényjogi reform előreláthatólag fokozni fog. Az osztrák törvény indokolása úgy írta körül a korlátolt felelősségű társaságot, hogy az részvénytársaság részvény nélkül és betéti társaság beltag nélkül. Ha ezt a két irányban való kapcsolatot ki lehet egészíteni azzal a további két kapcsolattal, hogy ez a társasági forma egyúttal közkereseti társaság személyesen és egyetemlegesen felelős társtag nélkül és szövetkezet, hol a változó tagok mellett is állandó marad a vállalati alaptőke és ha mindezeknek a szempontoknak a megvalósítása sikerül, akkor megtaláltuk azt a formát, amely a középvállalatok részére a legtöbb előnyt egyesíti.

A magyar törvénytervezet főkép az osztrák törvényre támaszkodik és minthogy ez utóbbinál, szemben a német törvénynyel, az individualisztikus szempont prevaleál, a tervezetben is az utóbbi domborodik ki.

A társaság alapításának leglényegesebb része a társasági szerződés megkötése. Ezt éppen úgy, mint a szerződés bármely módosítását a tervezet közokirati formához köti. Nézetem szerint teljesen feleslegesen, mert ez a feleknek csak indokolatlan költségtöbbletet okoz. A hitelességet magánokirat alakjában létrejött szerződésnek a cégbíróságnál való bemutatása és megőrzése is biztosítja. Bejegyzett társaságoknál a szerződés alaki kellékhiányára való hivatkozást a 16. § úgyis kizárja. (Az akarathiány miatt való megtámadást e szakasz az ötödik fejezetre való utalással intézi el, amely a társaság feloszlásával foglalkozik, de amelyben az utalás szerint megoldandó kérdés éppen úgy, mint a tervezet egyéb részeiben sem tárgyaltatik.) Ma részvénytársasági alapításnál sem kívánjuk sem az alapszabályok, sem az alakuló

közgyűlés jegyzőkönyve tekintetében a közokirati formát, itt sincs szükség reá. A tervezet szerint a társaság minden megengedett célra alakulhat; ha bankügyleteket köt, mérlegét közzé kell tennie. Azt hiszem aggálytalanul lehetne nem gazdasági célú (pl. politikai, vallási, tudományos) alapításokat, biztosítási vállalatok létesítését és olyan vállalatokat, melyek tekintetében eddig is részvénytársasági vagy szövetkezeti forma volt előírva (záloglevélkibocsátó intézetek, vasutak) kirekeszteni. Ezzel elesnék az a mi jogunkban szokatlan óvintézkedése is a tervezetnek, amely «a közjó veszélyeztetése» címén a kir. ügyészségnek a társaság feloszlatására ad kereseti jogot. (77. §.)

A tagok részesedése «törzsbetét» alakjában történik, amelynek összege határozza meg az «üzletrész» névértékét. Azt hiszem a terminológiai különböztetés törzsbetét és üzletrész között feleslеges és a tervezet sem egészen következetes e két kifejezés használatánál. Az üzletrészek különböző névértékűek lehetnek és különböző jogokra is adhatnak alapot. Az individualisztikus alapgondolatnak megfelelően azonban egynemű és egyaránt befizetett több üzletrésszel egy tag sem bírhat. Ilyenek megszerzése esetében tehát az üzletrészek egyesülnek, illetve a tag meglévő üzletrészének névértéke a megszerzett egyes üzletrészek összegével növekszik. Az üzletrészen kívül másnemű szolgáltatásokra is kötelezhetik magukat a tagok a társasági szerződésben. E tekintetben a tervezet — helyesen — túlmegy az osztrák törvény 8. §-án, mely csak visszatérő, nem pénzbeli, de vagyoni értékű mellékszolgáltatásokat ismer. Lehetővé teszik a tagok munkájának fokozott bekapcsolását, megkönnyíti kartellek alakulását, versenytilalmak kikötését stb.

Maga a törzsbetét, ha nem pénzbeli, a társasági szerződésben pontosan körülírandó személyi és tárgyi tekintetben elfogadott értékének feltüntetése mellett és ilyen szolgáltatás tárgyának, dolognak, vagy vagyoni jognak kell lennie, kivételével a feltételtől vagy ellenszolgáltatástól függő jogoknak és oly követeléseknek, amelyek az illető tagot a társaság, ennek

egy másik tagja, vagy a társaság jogelődje ellen illetik. (5. §.) A német példán okulva, ahol a G. m. b. H. intézményével kapcsolatos szédelgések legnagyobb részét az tette lehetővé, hogy egészen fiktív üzleti értékek, a társtagoknak egymás elleni követelései, egy-egy alkalmazhatósága tekintetében ki sem próbált gondolat, kivitelre egyáltalában nem érdemes találmány, vagy szabadalmazásra alkalmatlan eljárás szolgált gyakran apport gyanánt, mellyel üzletrész befizetési kötelezettségét az egyes tag teljesítette, a tervezet ilyen fiktív értékek behozatalát egyedül nem engedi meg. Uzleti értékek behozatala pl. üzletkör, cég átengedése stb. és ezekért goodwill fizetése nincs kizárva, ha dolgokkal, vagy vagyonjogokkal együtt hozatnak be, mint valamely vagyonösszesség részei. Túlértékelések ellen védelmet állít fel a tervezet azzal, hogy a behozó társtag felel a társaságnak azért, hogy a szolgáltatás tárgya a beszolgáltatás idejében a társasági szerződésben elfogadott értékkel bír. (5. §.) Csalárd túlértékelésért az alapításban résztvevő többi társtag is felel. (12. §.) Teljesen indokolt a természetbeni betétek óvatos kezelése akár a társaság alapításánál történjék a behozatal, akár az alaptőke felemelésénél. Az említett rendelkezések az utóbbi esetre is kiterjednek. Azonban azt hiszem túllő a célon a tervezet akkor, amikor a feltételtől és ellenszolgáltatástól függő jogok behozatalát, vagy a társaság elleni követeléseknek a törzsbetétekre való elszámolását kizárja. Ezzel lehetetlenné teszi opcióknak és általában ellenszolgáltatástól függő szerződéseknek behozatalát, holott ez ellen semmi sem szól, ha a feltétel biztosan megvalósítható és ennek, illetve a teljesítendő ellenszolgáltatásnak pénzértéke megállapítható. Lehetetlenné teszi a tervezet vállalatok szanálásának azt az elfogadott módját is, hogy a hitelező követelése helyett bizonyos részt kap a vállalatból, holott ez más hitelező érdekét nem sérti, mert a konversiót elfogadó hitelező a kielégítés rangsorában a többi hitelező mögé kerül; a közérdek csak azt kívánja meg, hogy a követelés valóságos értékénél magasabban ne vétessék számításba. A tagok alapítói

jutalomban nem részesülhetnek (így kell értelmeznünk a 6. §-t, amely «alapítókról» beszél, e fogalom meghatározása nélkül, de valószínűleg a társasszerződésben résztvevő eredeti tagokat érti ez alatt).

A cégbírósági bejelentést az ügyvezetők eszközlik, a bejelentés tartalmi helyességéért való egyetemleges felelősséggel. A készpénzbeli betétek egy negyede befizetendő, nem pénzbeli betétek pedig teljességükben beszolgáltatandók a cégbejegyzés előtt.

A korlátolt felelősségű társaság kodifikációjának súlypontja — az alább érintendő adó- és illetékjogi, okvetlenül szükséges könnyítéseken kívül — a tagok felelősségének szabályozásán nyugszik. A német és az osztrák törvény szerint egyaránt e felelősség csak a társaság irányában áll fenn. Kívülálló személyek, a társaság hitelezői által tehát külön nem érvényesíthető. E felelősség azonban a hitelezők érdekeit védi és azért a társaság arról a hitelezők hátrányára le nem mondhat. A felelősség lényege mindkét törvény szerint a kötelezett üzletrész beszolgáltatásáért és a nem teljesen liberált üzletrésznél a fizetésképtelenné vált társtagért való subszidiárius szavatosságban áll. Közvetlen tartozás a jegyzett üzletrész névértéke erejéig és egyetemleges, habár *nem* készfizetői kezesség a többi társaság által kötelezett üzletrészek befizetéséért, ez mindkét törvényben — az osztrákban még valamelyes szigorítással is — megvan. Mindkét törvény még így is könnyítést jelent az *ottani* részvényjoggal szemben. Mert mindkét ország részvényjoga a részvénytársaság alapítási műveletét a rendőri intézkedések tömegével szövi át. Az osztrák törvény mindezeknek tetejébe a kormányengedély kellékét állítja fel a részvénytársaságoknál. (A korlátolt felelősségű társaságok közül is Ausztriában a vasúti, zálog- és kötvénykibocsátó, kivándorlók szállításával foglalkozó, újabban még a banküzletet folytató és a léghajózási vállalatok koncesszió-kötelezettség alá esnek.)

Nálunk a helyzet más. Akár a jelenlegi jogot, akár annak

kivánatos jövőbeli alakulását vegyük szemügyre. A részvényjog említett liberalizmusa mellett a korlátolt felelősségű társaság intézménye csak akkor fog jelentőséggel bírni, ha az bizonyos könnyítéseket tartalmaz, még ezzel a liberális szabályozással szemben is. Így várható a kis részvénytársaságoknak korlátolt felelősségű társaságokká való felette kívánatos átalakulása, mint a részvényjogi reform egyik ténybeli előfeltétele. A magyar kodifikátornak tehát arra kell törekednie, hogy úgy építse fel az intézményt, hogy azt minél több vállalat vegye igénybe. A tagok felelőssége a legfontosabb közérdekkel összeegyeztethető minimumra szorítandó. Ahol ez a felelősség a közérdek megóvása mellett elkerülhető más módon, pl. a nyilvánosságnak szánt közlések helyességének biztosításával, az üzletvezető személyek felelősségének kidomborításával, ott tartózkodni kell attól, hogy a tagok felelősségének statuálásával a vállalkozókat korlátolt felelősségű társaság alapításától elriasszunk. A tervezet azonban nemcsak, hogy nem tartalmaz könnyítést a tagok felelőssége tekintetében az osztrák és a német törvénnyel szemben, hanem szigorításokat tart szükségesnek. A tervezet a felelősség kilencféle esetét tartalmazza. Ezek a felelősségek a következők: 1. a saját üzletrész névértékének befizetéséért (1. §); 2. a fizetésképtelenné vált többi társtag hiányzó törzsbetétének befizetéséért (29. §); 3. a behozott nem készpénzbeli betét értékéért (5. §); 4. a más tag által behozott nem készpénzbeli betét csalárd túlértékeléséért (12. §); 5. a kötelező jótállási összegért, amely nem lehet kisebb, mint az üzletrész névértéke (35. §); 6. átruházás esetében az átvevőnél a jogelőd hátralékáért és az átruházónál a jogutód teljesítéséért (19. §); 7. a bármely társtag részére jogtalanul eszközölt visszafizetésekért, az önmaga által jóhiszeműen felvett osztalék kivételével (35. §); 8. alaptőkeemelés esetében a felemelt üzletrészek befizetéséért és a legalább is ezek összegével növekvő jótállási összegért, úgy mint fentebb 1—7 alatt (69—70. §§.); 9. pótfizetésekért, ha ilyeneket a társasági szerződés tekintetbe vesz (31. §).

Azt hiszem, hogy ilyen körülmények között nagyon kevés ember fog arra vállalkozni, hogy korlátolt felelősségű társaság alapításában részt vegyen, vagy azoknak üzletrészeit megszerezze. Mert ez a részvétel, vagy valamely üzletrész megszerzése a megszerzett üzletrész befizetésén kívül változó, esetleg ismeretlen jövőbeli társtagokkal való egyetemleges felelősségbe sodor a *teljes* alaptőkéért, továbbá legalább is az üzletrésszel azonos összegű jótállási összeg befizetésért, amely a mindenkori alaptőkeemelések mérve szerint emelkedik, felelősségbe a természetbeni betétért, mely esetleg évek mulva visszamenőleg, a visszafelé néző prófétának rendszerint igen éles szemével másként értékeltetik, mint a behozatal idejében, felelősségbe olyan összegekért, amelyeket az üzletvezetők önmaguknak, vagy egyes társtagokkal összejátszva azoknak visszafizettek, anélkül, hogy az egyetemlegesen felelős, fizetésre kötelezett jóhiszemű társtag ezekről az üzelmekről értesült, vagy értesülhetett volna. És ezen nem enyhít semmit az, hogy a tervezet szerint a társtagok száma harmincra van korlátozva, mert a harmincnál jóval kisebb számú társtagok között sem oly intenzív a kapcsolat, hogy egymás dolgairól, a társasághoz való viszonyukról állandóan informálva legyenek, vagy állandóan érdeklődjenek egymás fizetőképessége iránt.

A magam részéről ehelyett a túlságosan terhes és bonyolult felelősségi rendszer helyett a következő elvek elfogadását ajánlom:

Készpénzben befizetendő üzletrésznél a tag felelőssége *saját* üzletrészének névértékéig terjedjen. Az üzletrész átruházása esetében az arra be nem fizetett hátralékért feleljenek egyetemlegesen átruházó és átvevő. Nem készpénzbeli betétnél a behozó fél a *saját* apportjának a társasági szerződésben kitett értékéért feleljen; a többi társtagok túlértékelés esetében a hiányért, amennyiben az a hitelezők kielégítésére szükséges, feleljenek, de csak akkor, ha őket a túlértékelésnél rosszhiszemüség, vagy vétkes gondatlanság terheli. Az apport értéké-

ért való felelősség azonban szűnjék meg akkor, ha erre hivatott szakértők a természetbeni betétnek azt az értékét, amelyet a társasági szerződés tartalmaz, fennforgónak állapították meg. Ez tehát az alapításnál való fakultatív becslést jelentene avégből, hogy az érték kérdésének esetleg évekkel utóbb való felvetése mellőzhetővé váljék. Óvatos felek az alapításnál a felelősség alól való mentesülésnek ezt a lehetőségét szívesen meg fogják ragadni és ilykép a jogfejlődést is helyes irányba terelhetjük, a részvényjogi reform során meggyőződésem szerint elmaradhatatlan kötelező revizió irányában. A szakértői vélemény természetesen a társasági szerződéssel egyidejűleg a cégbíróságnál bemutatandó volna. Ennek megtörténte esetében csakis a behozó társtagnak a betét *jogi* hiányaiért és a behozatal körül elkövetett csalásért való személyes felelősségét véltem fenntartandónak. Ezek a rendelkezések alaptőkeemelésnél is megfelelően alkalmazandók lennének. Az egyes társtagok részére a társaság által jogtalanul eszközölt visszafizetésért csakis a jogtalan vagyoni előnyhöz jutó fél felelőssége lenne fenntartandó; a többi tagé nem. A pótbefizetésért való felelősség fennmaradhat, de ennek nagyobb jelentősége nincsen, ha az intézkedés fakultatív és ha a pótbefizetési kötelezettség létezése az üzletrészt megszerző társtagnak a megszerzés előtt tudomására jut. Ennélfogva az üzletrészről kiállítandó igazoló okiratba felveendő lenne a társasági szerződés vonatkozó intézkedése. A mondottakhoz képest itt csak egyéni és nem egyetemleges felelősségre gondolok. (Nagy gyakorlati jelentősége e kérdésnek nincsen, legalább az eddigi tapasztalatok szerint Németországban és Ausztriában, ahol pótbefizetés szerződésszerűleg kiköthető, alig szokott előfordulni oly társasági szerződés, amelyre ilyen kikötés van.)

E javaslataimban a leglényegesebb eltérés a tervezettől, de egyúttal a német és az osztrák jogtól, valamint az irodalomban képviselt álláspontoktól is, ott van, hogy mellőzendőnek tartom az egymásért való felelősséget a társtagok között. Ezt

az eltérést már fentebb indokoltam speciális magyar viszonyainkkal. Azok, akik Németországban és Ausztriában az intézmény reformjának kérdésével foglalkoztak, abból indultak ki, hogy csökkenteni kell a korlátolt felelősségű társaságok számát, súlyosbítani a felelősséget, hogy ilykép a nagyobb vállalatokat arra szorítsák, hogy részvénytársasági formában alakuljanak. Nálunk ezzel szemben azt kell lehetővé tenni, hogy a kisebb vállalatok tömegét a részvénytársasági formáról szoktassuk le. A felelősség csökkentését én apport alapításoknál a fent javasolt fakultatív becsléssel ellensúlyoznám és általában az összes társaságoknál azzal, hogy a társaság összes nyomtatványaiban, levélpapirjain minden közzétételnél köteles névleges alaptőkéjét, de emellett az arra *tényleg* befizetett összeget is kitenni. Ilykép minden, a társasággal ügyletet kötő fél tisztába jöhet azzal, hogy mely összeg bocsáttatott tényleg a társaság rendelkezésére a tagok által. Ha saját fedezetére a be nem fizetett részt is szükségesnek tartja, érdeklődni fog azirant, hogy azzal ki tartozik a társaságnak. Ennek megkönnyítése végett biztosítandó a tagjegyzék betekintési lehetősége minden érdekelt félnek. A tagok személyében beállott változást, szemben a tervezettel, a cégbíróságnál nyomban bejelentendőnek, a tagok teljes névjegyzékét pedig *negyed*évenként bemutatandónak tartanám, üzletrészeikre való tartozásuk kitűntetése mellett.

Teljesen elesnék javaslataim elfogadása esetében, a tervezetnek az az újítása, amely az üzletrészek névértékével legalább is egyenlő jótállási összeget is kiván megállapítani. Ez a szövetkezeti formától kölcsönvett gondolat nehezen hozható összhangba a korlátolt felelősségű társaság intézményének céljával. Oda kell törekednünk, hogy a társtagok vagyonából lehetőleg kezdettől fogva hasíttassék ki és bocsáttassék a társaság rendelkezésére az az összeg, amelyet a vállalatnak szánnak. Ezt azután igyekezzünk minél tökéletesebben a társaság részére biztosítani. Visszatérni a *további* felelősség individualisztikus gondolatára, nem tartom szükségesnek. Az angol company limi-

ted by guarantee praktikus jelentéktelensége is igazolja álláspontomat.

Az üzletrész átruházhatóságának kérdése közérdekű fontosságú abból a szempontból, hogy e kérdés megoldásától függ a szélesebb rétegek bevonása az egyes vállalatokba. Abban az összes felfogások megegyeznek, hogy a részvényjogi biztosítékok mellőzésének egyik feltétele az, hogy a korlátolt felelősségű társaság tagjainak szaporítása és változása *ne* könnyíttessék meg túlságosan. Éppen ezért elvileg helyeslem azt, hogy a tagok száma felfelé korlátoztassék, úgy amint azt a tervezet teszi. De a mi viszonyainkra való tekintettel szükségesnek tartanám a tervezet vonatkozó szabálya alól — amely legfeljebb 30 tagot engedélyez — kivételt tenni azon korlátolt felelősségű társaságok tekintetében, amelyek már létező részvénytársaságból vagy szövetkezetből alakulnak. Nem helyeslem a tervezetnek azt az intézkedését sem (17. §), hogy a tagsági jegyzék kivonatán kívül, más okiratot az üzletrészről nem lehet kiállítani. Célszerűbbnek tartanám olyan bizonyító okirat kiállítását, melynek egy másolata a társaságnál visszamarad és amelyet az átruházás alkalmával minden átvevő aláirjon. Ez az okirat tartalmazza a tagsági minőségből eredő kötelezettségek felsorolását. Nem lenne értékpapir, tőzsdei forgalmi tárgyát nem képezhetné, osztalékszelvényekkel nem látható el, átruházását pedig a tervezet 18. §-ához hasonló módon lehet korlátozni. Eszerint az üzletrész átruházásához mindenkor a társaság beleegyezése szükséges. Liberált üzletrésznél azonban a társaság a beleegyezést csak nyomós okból tagadhatja meg. A megtagadás jogossága felül vita esetében a bíróság peren kívüli úton dönt. Szükségesnek tartanám a társaság és az átvevő közti viták és az átvevő megtévesztésének elkerülése végett oly rendelkezés felvételét, amely szerint nem liberált üzletrésznél a be nem fizetett összeg az átvevő által az átvételkor a társasággal szemben irásban elismerendő.

A befizetésével hátralékos társtag kötelezettségének behajt-

hatóságát a tervezet nagyjában az osztrák minta szerint szabályozza, a tag, a társaság és a hitelezők érdekeinek kellő figyelembevételével. Utóbbiak érdekében áll az, hogy a megállapított törvényes felelősség alól való felmentés, vagy ezzel szemben való könnyítés nem engedélyezhető. A tag érdekét védik az üzletrészhez való jog megsemmisítését megelőző határidők és az egyenlő elbánás elve az összes tagokkal szemben. Utóbbit a tervezet oly szigorúan viszi keresztül, hogy a társaság még fizetésképtelen adósával sem létesíthet semmiféle egységet. E szabály merevségén megfelelő kautélák mellett könnyíteni lehetne. A tervezet 27. §-ának azt az intézkedését, hogy a nemfizető kizárt tag üzletrésze a társaság által nyilvános árverésen eladható, imperatív alakban formuláznám. Ha pedig elfogadtatik az a javaslatom, hogy a többi társtag egyetemleges felelőssége az üzletrész befizetéséért mellőztessék, akkor a nemfizető tag kizárása mellett az üzletrész bevonásának volna helye. A renitens tag kizárását a tervezet is ismeri (38. §-ának egyébként aggályos szövegezésében), de az *egyes tagnak* a szerződésszegő másik taggal szemben sem ad kizárási jogot, hanem 76. §-ában csak feloszlás iránti keresetet. A közkereseti társaságra vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásával az egyes tagnak is meg kellene adni a jogot arra, hogy a társaság feloszlása helyett a szerződésszegő, illetve vétkes másik tag kizárását kérhesse.

A társaság szervezete a részvénytársaságéhoz hasonló. A társaság ügyeit az «ügyvezetők» viszik az igazgatósághoz hasonló hatáskörrel és felelősséggel. Sürgős esetben a cégbíróság ideiglenes ügyvezetőt rendelhet ki. Az ügyvezetők felelőssége, bizonyos esetekben, valótlan bejelentésekért a hitelezők irányában közvetlen. Tehát e tekintetben is tágabb, mint a társtagoké, ami helyeselhető.

A felügyelőbizottság fakultatív. Hatásköre a részvénytársasági szabályokkal szemben azzal bővül, hogy a tervezet 51. §-a szerint a társasági szerződés a felügyelőbizottságra bízhatja az ügyvezetők kirendelését és elbocsátását.

A közkereseti társaságtól való lényeges eltérést és a kapitalisztikus formához való közeledést jelenti a majorizálás lehetősége. Ez a taggyűlésen, vagy a gyűlésen kívül gyakorolható szavazati, vagy írásbeli szavazatban nyilvánul. A taggyűlés hatásköre hasonló a részvénytársaság közgyűléséhez. Megemlítendő helyes újítás, hogy a tagok határozatának van fenntartva ingatlanoknak, üzleti berendezéseknek, szabadalmoknak vagy egyéb ipari jogosítványoknak a társaság részére szabad kézből való megszerzése, ha az azokért adandó ellenérték az alaptőke egyötöd részét meghaladja. (53. § 6.) Az apportra vonatkozó szabályoknak utólagos behozatal által való megkerülését kívánja e rendelkezés meggátolni. Az inkompatibitásnak nagyjából helyes szövegezésén kívül, a kisebbségi jogokat is határozottabban körvonalazza a tervezet, mint a kereskedelmi törvény a részvénytársaságra nézve. Bizonyos fontosabb esetekben qualifikált többséget kíván meg. A megtámadási jognak a törvény és szerződésellenes határozaton kívül a társaság érdekeit szándékosan és súlyosan sértő határozatra is kiterjeszti, de az alaptalanul és vétkesen megtámadó felet kártéri kötelezettséggel terheli.

Kellő intézkedések biztosítják azt, hogy a tagok a meghozott határozatokról, a társaság mérlegéről, számadásairól értesüljenek és hogy utóbbiakat ellenőrizhessék. A mérleg közzététele csak bankügyletekkel foglalkozó társaságoknál kötelező. (44. §.)

Nem látom azonban eléggé megóva a kisebbségi jogokat a tervezet 69. §-nak azzal a rendelkezésével, amely az alaptőkeemelés esetében a régi tagoknak nem imperative adja meg a kibocsájtandó új üzletrészek átvételére vonatkozó elsőbbségi jogot, hanem — német mintára — csak diszpozitív szabályt állít fel e tekintetben. Ettől az alaptőkeemelési határozatot hozó taggyűlés el is tekinthet. A kisebbségnek az a fokozatos kiszorítása a társaságból, amely alaptőkeemeléseknél a többségi szindikátusok által nálunk még ma is úgyszólván korlátlanul történik a részvénytársaságoknál, a tagoknak szűkebb körére szorítkozó korlátolt felelősségű társaságnál mindenképpen elke-

rülendő. Azok a szempontok, amelyek a részvénytársaságoknál az elsőbbségi jog feltétlen megadása ellen felhozhatók, elsősorban a korlátlan terjeszkedés lehetőségének megadása, — a korlátolt felelősségű társaságnál nem lehetnek döntők. Itt semmi szükség sincs arra, hogy ezt a jogcímet, amely hangzatos szólamokkal tarkítva a részvénytársaságnál is gyakran csak ürügy, megadjuk a mindenkori többségnek ahhoz, hogy a kisebbség üzletrészeit fokozatosan elértéktelenítse.

A társaság feloszlására vonatkozó intézkedések közül már fenntebb szóvátettem néhányat (az egyes tag kizárási lehetőségét, a kir. ügyész kereseti jogát, mely utóbbit mellőzendőnek tartom). A tervezet ötödik fejezetének címe a társaság «semmisnek nyilvánításáról» is szól, de a szöveg ezt a kérdést egyáltalán nem tárgyalja. A társaságok feloszlására vonatkozó törvényes rendelkezések nálunk is, másutt is a társaságok egyéb fajainál is hiányosaknak bizonyultak. A társasági szerződések gyakorlata kiegészítette a törvényes szabályozást, több módon. A gyakorlat által teremtett pótszerek közül kodifikációra is alkalmasnak látszik a közkereseti társasági és alkalmi egyesülési szerződéseknek az a szokásos kikötése, amely az üzletrészeknek a társtagok között zárt árverésen való értékesítését írja elő akkor, ha a társasági viszonyt meg akarják szüntetni. Közérdek, hogy egészséges vállalatok a társtagok közti egyenetlenkedések miatt ne oszoljanak fel, ha továbbfolytatásuk lehetősége megvan. Az üzletrész elárverezése bevált módszer, amely a vállalat megszűnését elkerülhetővé teszi. A részletekkel itt nem foglalkozom, csak az elvi kérdést óhajtottam felvetni.

A feloszlás fejezetéből megemlítendő, hogy a tervezet 80. §-a üzletvezető társtagoknak szolgálati viszonyból eredő követeléseire csődbeli előjogokat nem ad. Azonkívül kizárja, hogy társtagok a társasági viszony, vagy a társaságnak nyujtott hitel alapján keletkezett követeléseiket csődben érvényesíthessék és az ilyen követelésekre a csődnyitást megelőző éven belül kapott fizetések visszatérítésének kötelezettségét írja elő. Ezek az

utóbbi rendelkezések aggályosaknak látszanak. Jelentékenyen megnehezítik a társaság legtermészetesebb hitelforrásának, a tagok által nyujtandó kölcsönöknek igénybevételét. E helyett azt ajánlanám, hogy a társtagok az általuk a társaságnak nyujtott hitel alapján keletkezett követeléseik erejéig mint csődhitelezők léphessenek fel, de kizárnám azt, hogy a társtag bármikor kapott biztosítékok alapján külön kielégítésre tarthasson a csődben igényt. Tehát a társtag által nyujtott hitel biztosítására szolgáló dologi jogokat időre való tekintet nélkül megtámadhatóknak ajánlom nyilvánítani és ugyanígy megtámadhatók lehetnének az összes fizetések, amelyeket valamely társtag a hitelezők megkárosításával kapott. Mindkét megtámadást a társtag jó- vagy rosszhiszeműségétől függetlennek képzelem.

Ugyancsak a feloszlás fejezetében tárgyalja a tervezet a rendszerileg oda egyáltalában nem tartozó egyik legfontosabb kérdést: részvénytársaságnak és szövetkezetnek korlátolt felelősségű társasággá való átalakulását. Ezzel, a nézetem szerint legnagyobb gyakorlati értékű kérdéssel három rövid szakasz foglalkozik (85—87. §.). Úgy hiszem, az egész intézmény értéke jórészt azon múlik, hogy a részvénytársaságok átalakulását megfelelően meg tudja-e a törvény könnyíteni. Ebből a szempontból helytelennek tartom, hogy a tervezet az átmenetet a részvénytársaság feloszlásával és új korlátolt felelősségű társaság alapításával oldja meg. Ez nehézkes, hosszadalmas és költséges. Egyszerűbb volna ehelyett magának a részvénytársaságnak korlátolt felelősségű társasággá való átalakulását közgyűlési határozattal megengedni és ezzel a részvényeseket ipso jure az új korlátolt felelősségű társaság tagjainak megtenni. A jó vállalatok fenntartásához fűződő érdeket előbbrevalónak tartom annál a lehetőségnél, hogy egyik-másik részvényes, aki az új társaságban résztvenni nem kíván, részvényének értékét kifizetve megkapja, amint ezt a tervezet 86. §-a tekintetbe veszi. Ez a kifizetés különben is csak bonyodalmas perekre vezet a belérték kiszámításának nehézségei miatt.

A tervezet nem biztosítja azt, hogy a régi részvényesek egész vagyona, amely a társaságban volt, részükre a korlátolt felelősségű társaságban is megmaradjon, mert 85. §-ában megengedi, hogy az üzletrészek egynegyede ne a régi részvényeseknek adassék át. Ez a rendelkezés, egybevetve az alaptőkeemelés tekintetében már fent mondottakra, azt jelenti, hogy a részvénytársaságnak korlátolt felelősségű társasággá való átalakulása a tervezet szerint a régi részvényesi kisebbség megkárosításának újabb lehetőségeit nyitja meg. Erre nem szabad módot adni. Biztosítani kell, hogy az új korlátolt felelősségű társaságnak ugyanazok lesznek a tagjai, akik a régi részvénytársaság részvényesei voltak. Az átalakulás nem lehet ürügy a létező vagyoni érdekeltségek eltolására és új hatalmi poziciók szervezésére. A részvénytársaságból alakuló korlátolt felelősségű társaságoknál az utóbbinak alaptőkéjéért való egyetemleges társtagi felelősség még kevésbbé tartható fenn, mint ujonnan alakuló korlátolt felelősségű társaságoknál. A helyes megoldás az lenne, hogy az új társaság alaptőkéje egyenlősíttessék a részvénytársaságnak az átalakulást kimondó közgyűlés által megállapított zárómérleg szerinti alaptőkéjével esetleg hozzászámítva ehhez a külön rendeltetéssel nem bíró tartalékokat is. A tagok, vagyis a régi részvényesek felelősségét az így meghatározott alaptőke meglételeéért teljesen mellőzni kell. Ez a felelősség indokolatlan, tulajdonkép visszaható hatályú megterhelése az átalakuló társaság részvényeseinek. A zárómérleg helyességéért csak a régi társaság igazgatósága és felügyelőbizottsága és csalárd vagy gondatlan átvétel esetében az új, korlátolt felelősségű társaság üzletvezetői tehetők felelőssé.

Ugyancsak sajnálatosan nélkülözöm a megfelelő adó- és illetékjogi könnyítéseket a tervezetben. Ezek fontosságát mi sem jellemzi jobban, mint egy kíváló német gyakorlati embernek, Hachenburgnak a középeurópai gazdasági egyesületek budapesti 1914-iki konferenciáján a társasági jog egységesítésének kérdéséről tartott előadása során tett az a kijelentése, hogy a

korlátolt felelősségű társaság intézményének Magyarországon való meghonosítása elsősorban ezektől az adó- és illetékjogi könnyítésektől fog függni. Sajnálatos, hogy ez a kijelentés semmi visszhangra sem talált a tervezet hivatalos szerkesztőjénél. A létező társulati adótörvény már tartalmaz bizonyos, revizióra szoruló hátrányos rendelkezéseket e tekintetben. A korlátolt felelősségű társaságok alakulását a társulati adó kulcsának csökkentésével kell elősegíteni. Elsősorban azonban azzal, hogy kimondassék, miszerint a korlátolt felelősségű társasággá alakuló részvénytársaság zárómérlege alapján adókivetésnek helye nincs. Ez nemcsak célszerű, de jogilag is mindenkép indokolt, mert hiszen a fennálló társaságnál gazdaságilag nem változik semmi, csak az elnevezés és bizonyos tekintetben a jogi konstrukció. Kimondandó volna azonkívül, hogy a korlátolt felelősségű társaság bejegyzése nem lehet jogcím illeték kiszabására akkor, ha annak üzletrészeit kizárólag a régi részvénytársaság részvényesei veszik át és ha annak alaptőkéje nem haladja meg a részvénytársaság alaptőkéjét, illetve annak a felértékelési rendelet szerint illetékmentesen felértékelhető összegét. Amit a részvénytársaság átalakulására vonatkozólag ajánlottam, az megfelelően áll a szövetkezetnek korlátolt felelősségű társulattá való átalakulására is.

A tervezet még büntető határozatokat is tartalmaz bizonyos visszaélések megtorlására. Ezek, ha nem is feleslegesek, de magukban véve nem biztosíthatnak semmiféle magánjogi intézményt. Magát az intézményt kell jogilag úgy felépíteni, hogy a visszaélések szűk körre szoríttassanak és megfelelő gazdasági politikával a gazdasági élet szervezetét úgy megerősíteni, oly egészségessé tenni, hogy a belé jutó mételyek ellenmérgeit önmaga termelje ki. Ezzel az óhajtással kísérjük a tervezetet is további útjára.

A VÁLASZTÁSI BÍRÁSKODÁS.

Írta: Dr. CSEKEY ISTVÁN.

Tartu (Dorpat), május 10.

Abban a politikai természetű vitában, amely az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslat benyújtása óta megindult, szinte elhomályosul a javaslatnak jogi szempontból legfontosabb és egészen új intézkedése, amelyhez hasonlót mindeddig még soha nem tartalmazott magyar választójogi törvényjavaslat. Ez a 100—128. §-okat magában foglaló nyolcadik fejezet, amely «*Az országgyűlési képviselőválasztások feletti bíráskodás*» címet viseli. Szabadjon nekünk innen a messzeségből, távol a magyar államművészet küzdő terétől, a javaslat e részéhez hozzáfűzni néhány szót annyival is nagyobb örömmel, mert mi voltunk az elsők, akik másfél évtizeddel ezelőtt még hiába szólaltunk fel a választási bíráskodás olyan megoldása mellett, mint amilyent ez a javaslat a maga egészében megvalósítani igyekszik.*

Mind az egyetemes, mind a hazai jogfejlődés szempontjából felette érdekes futó pillantást vetnünk arra a jogi és politikai küzdelemre, amely a készülő magyar jogintézményig vezetett.

A parlamentárizmus bepolgárosulása óta elmélet és gyakorlat vállvetve fáradozott olyan rendszer kialakításán, amely a választásokkal kapcsolatban elkövetett visszaélések megtorlására legalkalmasabb volna. Az alkotmányosság anyaországaként emlegetni szeretett *Angliában* eleinte a választási bíráskodást a *király* gyakorolta együtt a «Court of Chancery»-vel és csak I. Jakab idejében (1604) ment át e jog az *alsóház* kezébe, míg végre 1868-ban a mai rendszerre tértek át. Az ekkor hozott törvény, az úgynevezett «Election Petitions- and Corrupt Practices at Elections Act» a választások feletti ítélkezést a legfelsőbb *pol-*

* L. szerzőtől «A választási bíráskodás szervezéséhez». Különnyomat a Magyar Társadalomtudományi Szemle IV. évf.-ból. Budapest, 1911.

gári bíróság («High Court of Justice») «Common Pleas» ügyosztályára bízta. *Franciaországban* korábban végső fokon ugyancsak a király bíráskodott a vitatott választási ügyekben és csak amikor 1789-ben összeültek az «États Généraux», vált legfontosabb kérdéssé a «vérification des pouvoirs«. A nemzetgyűlésnek azonban első legnagyobb vívmánya volt, hogy a kormányzat kezéből magához ragadta tagjai igazolásának jogát. E világtörténelmi nevezetességű esemény óta mint a «pouvoir constituant» alkotórésze elvitathatatlan jogként szerepel a kamara jogai között.

A francia alkotmányjogi eszmékkel együtt ez a gondolat is diadalmasan bevonult úgyszólván valamennyi kontinentális államjogi rendbe. A világháborút követő forradalmi jogalkotás még szívesebben tért vissza a francia mintához nemcsak az új alkotmányokban (mint pl. az *oláh* alkotmány 1923 március 28-áról 44. cikkében; a *lett* alkotmány 1922 február 15-éről 18. cikkében; az *észt* választójogi törvény 1920 július 2-áról 90. §-ában), hanem még olyan államokban is, amelyek már régebben igen helyesen független bíróságra bízták a választások fölött a bíráskodást. Ezek közt első helyen éppen *hazánkat* kell fölemlítenünk, amelynek nemzetgyűlése, hogy szuverénitása még látszólag se érintessék, sietett tagjainak igazolását kizárólagosan magához ragadni, nem ismerve el a m. kir. Kuriának régebbi törvényeinkben biztosított ezirányú jogkörét. Ugyanígy rendelkezik *Jugoszlávia* alkotmánya is 1921 junius 28-áról 76. cikkében, jóllehet az 1901 április 6/19-i szerb alkotmány 46. cikkében már előzőleg a bírói rendszert vezette be.

Szinte egészen kivételes jelenség ebből a szempontból a *Németbirodalom* weimari alkotmánya 1919 augusztus 11-éről, amely 31. cikkében, ellentétben a forradalmi jogalkotásokkal, elveszi a birodalmi gyűléstől eddigi önigazolási jogát s a vitatott választásokról a döntést egy külön erre a célra szervezett független választási bíróságra ruházza. Jól esik ezzel kapcsolatosan arra gondolnunk, hogy e szabályozáshoz a helyes elméleti szem-

pontok kialakítása tekintetében a mi magyar és német nyelvű dolgozataink is hozzájárultak.[1]

Anglián és Németországon kívül még a következő országokban látja el független *bíróság* a választások felett az ítélkezést: *Svédországban* az 1866 június 22-i alaptörvénybe foglalt «Riksdagsordning» 11. §-a értelmében, amelyet az 1909 május 26-i választójogi törvény 22. §-ában oda módosított, hogy az addig eljárt legfelsőbb polgári bíróság helyébe a legfelsőbb *közigazgatási bíróság* (Regeringsraett) lépett. Svédország volt tehát az első és máig az egyetlen állam, amelyben a választási bíráskodás jogi természetének helyesen megfelelve a közigazgatási bíróság jár el végső fokban a választási ügyekben. *Bulgáriában* az 1882 augusztus 25 (szeptember 7)-i dekrétum 102. cikke alapján a legfelsőbb semmitőszék ítél végső fokon. *Finnországban* az 1906 július 20-i «választási rend» 22. §-a s az ugyanakkor kelt választói törvény 13. és 16. §-ai alapján, módosítva az 1918 július 22-i törvénnyel, ugyancsak a legfelsőbb közigazgatási bíróság dönt utolsó fórumként. Ugyanígy *Spanyolországban* az 1907 augusztus 8-i választói törvény 53. cikke alapján. *Portugáliában,* bár az 1911 augusztus 21-i köztársasági alkotmány 13. cikke a választások elbírálását a kamaráknál hagyta, a megtámadott választások felett továbbra is külön választási bíróság ítélkezik. *Görögországban* hasonlóképpen az alkotmány 1911 április 20-án módosított 73. cikke alapján az 1911 december 12-én hozott törvény külön választási bíróságot szervez. Ugyanígy rendelkezik *Csehszlovákia* 1920 február 29-i alkotmányának 19. §-a. *Lengyelország* 1921 március 17-i alkotmányának 19. cikke a legfőbb bíróságra bízza az ítélkezést.[2]

*

[1] L. «Des Parlamentsrecht des Deutschen Reiches». Im Auftrage des Deutschen Reichstages dargestellt von *Julius Hatschek.* I. Teil. Berlin u. Leipzig 1915, S. 448 f., 504. Ugyanő «Deutsches und preussisches Staatsrecht». Berlin 1922., Bd. I., S. 384.

[2] L. Minderre szerzőtől «Über des System der Prüfung parlamentarischer Wahlen». Sonderdruck aus der Zeitschrift für Völkerrecht und Bundesstaatsrecht Bd. VI. Breslau 1913. Kuriózum kedvéért megjegyezzük, hogy az új alkotmányok adatait *Durdenyevszki* professzor «A nyugat háború utáni alkotmányai» című 2 kötetes művéből

Nálunk az 1848:V. tc. 47. §-ában szintén azt az alapelvet mondotta ki, hogy a választások feletti bíráskodás jogának gyakorlása a *képviselőházat* illeti. Az 1874:XXXIII. tc. azonban 89. §-ába már azt az elvet cikkelyezte be, hogy «A kérvénnyel megtámadott választások érvénye felett a Kúria ítél». Egyszersmind későbbi törvénynek tartotta fenn az alaki és anyagi jogszabályoknak megalkotását. Hosszú negyedszázad sokszor megújuló és nem egyszer szenvedélyes küzdelmeinek kellett elvonulniok, míg végre az 1899:XV. tc. alakjában létrejött a törvény. Ötször nyújtották be mint törvényjavaslatot Perczel Béla, Pauler Tivadar, Szilágyi Dezső és Plósz Sándor igazságügyminiszterek. Megbuktatta kétszer a képviselőház, egyszer a főrendiház, egyszer pedig az országgyűlés feloszlatása miatt maradt el a tárgyalása.

Az 1901-től 1918-ig terjedő időben tehát párhuzamosan bíráskodott a Kúria és a képviselőház a választások érvényessége fölött. Hogy a Kúria ezt a kifejezetten csak ideiglenesen ráruházott jogot nem minden kifogás nélkül gyakorolta, annak legfőbb oka magának a törvénynek hiányaiban és félszegségeiben rejlett. Ezek felismerése már régóta ösztönözte igazságügyi kormányzatunkat, hogy a bajon új törvénnyel segítsen. 1907-ben került is egy javaslat a képviselőház igazságügyi bizottsága elé, de a Ház tekintettel az Andrássy-féle választóreform keresztülvitelének reményére, tárgyalását elhalasztotta. Mivel pedig az 1899:XV. tc. hatálya időközben lejárt, egy kétszakaszos törvényt cikkelyeztek be az 1908:XXXVII. tcikkbe, melyben a kúriai bíráskodás hatályát tizenkét évre, azaz 1921 szeptember 10-ig meghosszabbították.

A választójognak az 1913:XIV. tcikkben keresztülvitt reformjával kapcsolatban múlhatatlanná vált a választási bíráskodás reformálása. A közvélemény is mind sürgetőbben foglalt

vettük, amely mint az Institut Szovjetszkavo Prava kiadása jelent meg oroszul Leningradon 1924-ben s mint ilyen az első háború utáni alkotmánygyüjtemény. A *Lee-Bain-Rogers*-féle gyüjtemény (The New Constitutions of Europe. New-York 1922) még nem teljes.

állást a kúriai bíráskodás ellen. Hangos formában jutott ez az 1911-i Országos Jogászgyűlésen kifejezésre. Mi egyike voltunk amaz eszme zászlóvivőinek, akik a választási bíráskodást a Kúriáról a *közigazgatási bíróságra* javasolták átruházni, még pedig a bifurkáció elvetésével, vagyis a képviselőház, mint a független ítélkezésre pártpolitikai összetételénél fogva alkalmatlan testület, ez irányú jogának megszüntetésével.

Gyenge szavunk visszhangra talált. A német birodalmi gyűlés kiküldött reformbizottsága konkrét tervezetünk iránt érdeklődött. Balogh Jenő akkori igazságügyminiszter szakvéleményezésre hívott fel és munkaerőnket is felhasználta egy hatalmas 170 szakaszos törvényjavaslat szerkesztéséhez, amely a választási bíráskodás gyökeres reformját tartalmazta volna. Alapelvei lettek volna: a Kúria helyébe a közigazgatási bíróságot léptetni s az érvénytelenségi okoknak egészen új rendszerét állapítani meg.

A már tökéletesen elkészített és 1915 áprilisában ki is nyomatott «*Törvényjavaslat az országgyűlési képviselőválasztási bíráskodásról*» benyújtását derékban törte a háború. Közéleti viszonyaink az akkori izgalmak közepette nem voltak alkalmasak ily nagyarányú törvényhozási munkára. Ezért igazságügyi kormányunk megelégedett annak a 16 szakaszos javaslatnak a becikkelyezésével, amely mint 1915:XVII. tc. mindössze azoknak a legsürgősebb változásoknak és pótlásoknak novelláris szabályozására szorítkozott, amelyeket az érvénytelenségi okoknak a választójog új szabályozásáról szóló 1913:XIV. tc. következben szükségessé vált új rendszere parancsolt. Az 1899:XV. tcikknek ezen túlmenő módosítása, különösen pedig a szervezeti és eljárási szabályoknak tüzetes reviziója ismét új időkre halasztódott.

Hogy ez a színes történeti kép teljes legyen, ide kell még iktatnunk azokat a jogszabályokat, amelyeknek alapján 1919 óta máig a nemzetgyűlés ítélkezett a képviselőválasztások felett. Ezek pedig az 5.988/1919. M. E. számú kormányrendelet 75. §-a és a 2.200/1922. M. E. számú kormányrendelet 113. §-a.

*

Az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslatnak a választási bíráskodásról intézkedő nyolcadik fejezetét mint alkotmányunknak egyik legfontosabb intézkedését kell üdvözölnünk. Nemcsak azért, mert visszatérést jelent ahhoz a jogfolytonossághoz, amely a választások feletti ítélkezésnek független bíróságra ruházása tekintetében a külföld messzemenő elismerését vívta ki, de azért is, mert az az elmélet és gyakorlat szempontjainak teljes mérlegelése alapján készülve, most valóban meg fog felelhetni hivatásának.

A javaslat legnagyobb és legelhatározóbb újítása, hogy a választási bíráskodást a Kúria helyett a *közigazgatási bíróságra* bízza. Hogy az 1874 : XXXIII. tc. ezt a jogkört annak idején a Kúriára ruházta, annak oka abban rejlett, hogy abban az időben nem volt még közjogi pereinknek bírói fóruma. Amikor pedig a kúriai bíráskodásról szóló 1899 : XV. tcikket alkották, közigazgatási bíróságunk még csak három esztendős volt s nem alakult ki még olyan tekintélye, amely a Kúriával párhuzamba helyezhette volna. Az elmélet is több oldalról és helyesebben állapította meg azóta a választási bíráskodás jogi természetét, amely a választói jogra és a választási eljárásra vonatkozó jogszabályok értelmezése és alkalmazása körül folyó közjogi, illetve közigazgatási vitának eldöntése s ennek következtében természetére nézve a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik.

Legmerészebb lépése a javaslatnak, hogy megszünteti a bifurkációt, vagyis eltörli a képviselőház mindennemű bíráskodási jogát, amihez pedig még a legutolsó, 1915-i javaslat sem mert hozzájárulni, hiába harcoltunk ankéteken, tudományos cikkekben s a sajtóban ellene. Ameddig képviselőházunk ítélkezhetett az úgynevezett «panasszal» megtámadott mandátumok felett, a szigorú bírói módszer elve áttöretett s a külföldi irodalom is mindig rámutatott, hogy a magyar rendszer a kimondott helyes elv mellett is félszeg a kivitelében. A mostani javaslat bátor lépéssel tért rá a helyes útra. Ennek következménye, hogy a 1915-i 170 §-os tervezettel szemben a mostani

javaslat 28 §-sal megoldja a választási bíráskodás kérdését. Minthogy az országgyűlési képviselők választása fölött a bíráskodást kizárólag a m. kir. közigazgatási bíróság hatáskörébe utalja, nincs szükség többé az érvénytelenségi okok két csoportba osztására és részletező felsorolására.

Ugyanígy elmaradhattak azok a jogszabályok, amelyek kereteiben a Kúria mint választási bíróság eljárt. A közigazgatási bíróság régóta rendelkezik ilyen eljárási szabályokkal, hisz már az 1896:XXVI. tc. óta végez ilyen természetű funkciókat, amikor a községi és törvényhatósági tagok és tisztviselők választása, valamint a községi, törvényhatósági és országyűlési (nemzetgyűlési) választói névjegyzékek ellen előterjesztett panaszok ügyében eljár. Amellett tövényhozásunk igen helyesen egyre jobban bővítette és bővíti a közigazgatási bíróság hatáskörét, amelyet főleg az 1907:LX. tc. valóságos *alkotmánybírósággá* fejlesztett ki, amikor ebben a garanciális törvényben olyan jogkört biztosított számára, amely még a Kúriáét is túlszárnyalja. Az utóbbi ugyanis a kormányrendeletek törvényességét csak egyes konkrét esetekben alkalmazásuk szempontjából vizsgálhatja felül, míg a közigazgatási bíróságnak törvénysértések esetében egyenesen kötelessége határozatot hozni a kormányrendelet hatályon kívül helyezése miatt.

A benyújtott törvényjavaslat a választási bíráskodás kérdését becsületesen megoldani törekszik abban az irányban, amint elmélet és gyakorlat már hosszabb idő óta kívánta. Mennyivel szerencsésebb helyzetben vagyunk e tekintetben Németországnál, amely arra az időre, amíg a *birodalmi közigazgatási bíróság* megszerveztetik (eddig csak a tagállamokban működtek ilyenek), átmeneti megoldásra törekedhetett. Az 1921-i előzetes törvényjavaslat 16. §-a azonban már is kimondja, hogy a birodalmi közigazgatási bíróság a választási bíráskodást is a közigazgatási bíráskodás alapelvei szerint fogja kezelni. Ugyanígy bíráskodott Elszász-Lotharingiában a colmari főtörvényszék az 1911 május

31-i alkotmány 9. §-a értelmében addig, míg ott a közigazgatási bíróság meg nem szerveztetik.[1]

Az elszász-lotharingiai alkotmánytörvény azonban még tovább is ment, amikor az *összeférhetetlenségi* ügyekben is a közigazgatási bíróságra ruházta az ítélkezést. S ezzel kapcsolatban felvetjük a kérdést, hogy nem volna-e tanácsos a parlamentnek ezt a nálunk is annyi herce-hurcára alkalmat szolgáltató funkcióját, amely alapjában nem más, mint bírói hatáskör, szintén a közigazgatási bíróságra ruházni. Ezzel csak újabb lépést tennénk az igazságosság és a jogállam eszménye felé, amelyről *Gneist* mondotta, hogy «Rechtsstaat ist die Verwaltungsgerichtsbarkeit».

KÉSEDELMES JOGÉRVÉNYESÍTÉS ÉS VALORIZÁCIÓ.[2]

Írta: Dr. VÁGI JÓZSEF.

I. *A valorizáció kifejlődése. A prevalorizációs korszak.* A pénzromlásból származó problémák már jóval tudatossá válásuk előtt felmerültek. A vita még ekkor látszólag nem valorizációs kérdések körül, hanem a *békebeli* jog problémái körül forgott: pl. vitás volt maga a lehetetlenülés kérdése, vagy az, hogy a kártérítés pénzben jár-e vagy természetben; hogy aki dologkárt szenvedett, köteles-e fedezni magát stb. Nagy jelentőségük volt ebben a korszakban a fordulónap-kérdéseknek; ezeken sokszor több száz százalékos külömbségek multak, holott rendeltetésük az volt, hogy csekély ingadozásokat küszöböljenek ki. Utalok «a lejárat-fizetés» kérdésére, vagy arra a problémára, hogy a kártérítés nagysága mely időpont szerint határozandó meg (kártétel, keresetindítás, elsőfokú, — jogerős ítélet, végrehajtási foglalás, fizetés, illetve az az időpont — vasuti perekben, — amelyben a károsult az elvesztett dolgokat az alperestől kapott pénzen újból beszerezheti), a perérték-kérdésekre. Ennek a korszaknak jellemző sajátsága az, hogy *az értékmérő változásából eredő jelenségeket azonosaknak veszi azokkal a —*

[1] L. szerzőtől «Ein Beitrag zur Wahlprüfungsorganisation». Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft Jahrg. VIII, 1922, S. 44 f.

[2] Rövidítések: HD.=Hiteljogi Döntvénytár, MD.=Magánjogi Döntvénytár, PD.=Perjogi Döntvénytár, HT.=Hiteljog Tára, MT.=Magánjog Tára, KJ.=Kereskedelmi Jog, JK.=Jogtudományi Közlöny. Az évszámok utáni számok JK-nál lapszámok, különben esetszámok.

nem generális — áringadozásokkal, amelyek a pénznek értékmérő jellegét nem érintik. A bíróságok csak azért, hogy ne kelljen valorizálniok, régente általánosan elismert jogszabályokat változtatnak meg avval az indokkal, hogy helytelenek, illetve, hogy mindig is helytelenek voltak. Minthogy a pénzromlás következményeit nem érzi meg az, aki in natura — vagy értékálló idegen valutában — követelhet valamit, a bíróság in natura, vagy effektiv idegen valutában marasztal olyankor, amikor a hitelezőn segíteni akar. Így egyes ítélőtáblák évtizedes gyakorlattal szakítva nem pénzben, hanem természetben itélik meg a kötelesrészt; a kártérítést természetben adják meg néha a bíróságok; még a nyugdíjfelemelést általában megengedő judikatura előtt felemeltek gazdatiszti nyugdíjat abba a konkrétumba kapaszkodva, hogy a gazdatisztnek járó készpénznyugdíj a szerződés szerint termények egyenértéke (HT. 1923, 128.). Új jogszabály az, hogy az eladó késedelmes vételárfizetés miatt — igaz, hogy csak a gazdasági viszonyok változása esetében — nem fix ügylettől is elállhat (MD. 1924, 12.); a Curia, nyilván a pénzromlás által okozott kár sovány ellensúlyozásaként, megítél 31 évről felgyűlt kamatot. (MD. 1923, 70.) A példák számát szaporíthatnám.

II. *Tulajdonképeni valorizáció. Formális szempontok.* 1. *A kártérítési gondolat.* A valorizáció szükségességét először *a késedelmes adós kártérítési kötelezettségéből* vezették le. Tényleg, a valorizáció hiánya ott vált először kirívóvá, ahol az adósok a pénzromlással visszaéltek. Emlékezzünk csak vissza a 2—3 évvel ezelőtti viszonyokra: a perthúzó adós kamattal, költséggel együtt jóval kevesebbet fizetett, mint amennyivel valójában tartozott.

Még mai valorizációs praxisunknak is az az alaptétele, hogy elsősorban «a fizetési késedelmet meghaladóan vétkes adós» az, akivel szemben mindenképen helye van valórizációnak.

Velejár a kártérítési szemponttal, hogy ugyanazon a tényezők, amelyek a késedelmet elenyésztetik — pl. a hitelező késedelme az elfogadásban, sőt mint alább látni fogjuk, joga érvényesítésében is — megszüntetik a valorizációs igényt. Az a kuriai gyakorlat, amely turpis causájú ügyletből adott előleget valorizálatlanul itél vissza, arra támaszkodik, hogy ilyen ügylet nem teljesítése esetében kártérítés nem jár. (HD. 1925, 3.)

A kártérítési szempont alapjában véve nem távolodott el a korona = korona gondolatától; a valorizációból előálló pluszt «valorizációs többlet»-nek,* *járuléknak*, lucrum cessansnak te-

* V. ö. a belső kiegyenlítési törvény 8. és 9. §§-ait: «*tartozás névértéke*», «átszámításból eredő *többlet*».

kinti. A követelés nem ipso jure valorizálódik, hanem csak akkor, ha ezt a felperes külön kéri (Kúria P. II. 1801/1924, JK. 1925, 31.); aki az alapperben valorizációs igényét nem tartja fenn, jogvesztes lesz. (Pl. KJ. 1924, 5.) A kártérítési szemlélet szerint a valorizációs többlet mint járulék a perérték megállapításánál nem jön számításba. (Pp. 8. §. II. bekez.) Helyes nézet szerint a valorizációs többletről kifejezetten le kell mondani, vagy pedig kifejezetten ki kell jelenteni, hogy azt egyelőre nem érvényesítik, amely utóbbi esetben a Pp. 7. §-ának első bekezdése alkalmazandó. Ezzel szemben a kártérítési szemlélet alapján az a felperes, aki nem valorizál, hanem csupán «fenntartja jogát a valorizációra» (elég ha ezt a fizetésnél teszi meg?), pár koronás költség- és illetékrizikóval végigvihet egy nagy érdekek iránt folyó pert és ha megnyeri, még mindig perelhet újból valorizációra. Kérdés, hivatkozhatik-e ezzel szemben az alperes arra, hogy a perérték a valorizált összeg után igazodik? Más kérdés: Az állítólag kártérítési természetű valorizációs többlet képezheti-e könyvelés és ennek következtében könyvkivonat illetékesség tárgyát? A járulékgondolat nyilvánul meg azokban a kúriai ítéletekben, amelyek szerint a valorizáció kérelemben bennfoglaltatik az 1923:XXXIX. t.-c. szerinti százalékos kártérítés iránti kérelem; maga az 1923 : XXXIX. t.-c. és a 10%-os havi késedelmi kamatot statuáló adótörvények szintén — kamatszerű — kártérítés formájában adnak valami valorizáció-szurrogátumot. A vámok valorizációjánál az új vámtarifa előtti időben a vonatkozó rendeletek a «vám*felpénz*» kifejezést használták és valóban az eredeti békebeli összegekhez számították azok megfelelő sokszorosát pótlék gyanánt. Vétel felbontásánál a Kúria a vétel tárgya használatának ellenértékét a valorizációs többletbe (mint a húzott haszonnal korrespondeáló járulékba) tudja be (MD. 1924, 13; ellenkező: u. o. 12.). Végül a járulékszemlélet nyílvánul meg azokban a főleg a valorizáció kezdeti szakából származó kúriai ítéletekben, amelyekben a marasztalás formulája a következő: fizessen alperes x korona tőkét (a követelés névértékét) és azt a különbözetet, amely az x koronának ekkor meg ekkor fennállott és kifizetéskori értéke közt mutatkozni fog. (MD. 1923, 95, 1924, 12; HD. 1924, 11, I. 17, II.). Újabban a Kúria már nem ragaszkodik ehhez a konstrukcióhoz, hanem így marasztal: fizetendő ezen és ezen napi értékben. (HD. 1924, 105; JK. 1924, 63.).

2. *A gazdagodási gondolat* arra helyezi a súlyt, hogy az adósnak a névértéken való fizetésből jogosulatlan haszna marad.

Persze szükségessé válik minden egyes esetben annak a kutatása, hogy mi maradt meg az adósnál. Az adós gazdagodásán kívül a bíróság a gazdagodást egy másik irányban is vizsgálja: minő gazdagodástól esett el a hitelező a kellő időben való teljesítés elmaradása folytán; a Kúria több esetben abból indult ki, hogy a hitelező akkor sem tudta volna 100%-osan konzerválni azt, amivel az adós tartozott neki, ha azt idejében megkapja; ezért sokszor csak mérsékelten valorizál.

Olyan esetekben, midőn gazdagodás nincs, — pl. midőn éppen arról van szó, ki viseli a bírói vagy pénzintézeti letétben való elértéktelenedés, az értéket nem tartó jószágba fektetés következményeit — ez a szempont nem kielégítő.

A magyar joggyakorlat, mondhatni, még alig ment túl a kártérítési felfogáson. Azok az elméletek, amelyekre az ítéletek a maguk álláspontját alapítják, túlnyomóan a kártérítési szempont világából valók. Így állandóan hangsúlyozzák az indokolások, hogy valorizálásnak csak a késedelmet meghaladó vétkesség esetében van helye; egyes ítéletek a valorizációs többlet mint «kártérítés» után kamatot sem ítélnek meg. (MD. 1923, 59; 1925, 13.). Másutt viszont a Kúria (HD. 1925, 1.) kifejezetten azzal indokolja a valorizációt, hogy valorizáció híjján az alperesek jogalap nélkül gazdagodnának.

3. *Az identitási gondolat.* «Ugyanaz» alatt ugyanannyi belső értéket, nem pedig számbelileg ugyananyi papirkoronát értek; az identitási elmélet tehát egyáltalában nem a «korona = korona» axiómájának újabb elnevezése. Magát a gondolatot csak egy idem per idem-mel tudom meghatározni: *Az adós avval tartozik, amivel tartozik és azért kell adósságát valorizálva megfizetnie, mert csak így fizeti meg azt, amivel tényleg tartozik.** Ha a valorizációt tisztán mint logikai, formális kérdést fogjuk fel, úgy *ez* az igazi alapja a valorizációnak. A kártérítési és gazdagodási elméletek csak közbeeső fázisok a fejlődés cikkcakkos útjában; ezek az elméletek épp úgy mint a prevalorizációs korszak remédiumai, igyekeznek megtartani a «korona = korona» tanát és olyan evvel lehetőleg nem ellentétes tételeket állítanak fel, amelyek az éppen döntés alatt álló esetben segítenek ugyan a hitelezőn, de más esetekben igazságtalannak bizonyulnak.

Az identitási gondolat világában az ügyletben vagy hatósági határozatban megállapított koronaösszeg ex lege átfordul

* *Frigyes*, JK. 1923, 123—24; *Blau* ugyanott 1924, 86. old., 84. jegyzet; *Sebestyén*, HD. 1925, 2. jegyzet; MD. 1925, 3: «A felemelt összegben felperes valójában nagyobb értéket nem kap az eredetileg neki juttatott értéknél.»

stabil értékké és midőn fizetésre kerül a sor, ismét visszafordul papirkoronává. A békében bekebelezett jelzálogos követelés, békében szerzett végrehajtási zálogjog ipso jure valorizálódik; ugyancsak állandó értékűvé válnak az itéleti tőke-, sőt költségmarasztalások is és nincsen szükség arra, hogy a hitelező a megítélt követelés valorizálása iránt újabb pert indítson, vagy hogy a perköltség «felemelése» végett csatlakozzék a fellebbezéshez. Elvesztik jelentőségüket a perérték-problémák, úgyszintén az a kérdés is, van-e helye valorizálásnak a felülvizsgálat során, vagy sem. Az identítási elmélet következményei mint látjuk, az alaki jog terén meglepőbbek, mint az anyagi jog terén, amint, hogy a valorizáció anyagi jogi konzekvenciáinak levonásában sokkal messzebbre mentünk, mint az alaki jogiakéban.*

Hangsúlyozom, mindevvel nem azt akarom mondani, hogy az identitási gondolatot gyakorlatilag is teljesen keresztül kell vinni; nézetem szerint ez veszedelmes túlzás volna; csak éppen a fogalmak tisztázása végett kíséreltem meg annak demonstrálását, hogy a merő logikai levezetés hová visz.

Az identitási szempont világában a valorizálás egyszerű számtani művelet, amelynél négy tényező szerepel: a valorizálandó papirkoronamennyiség, a stabil értékmérő, amellyel valorizálunk és az a két fordulónap, *amettől* és *ameddig* valorizálunk.

Ami a valorizálás kezdőpontját illeti, a kártérítési szemlélet a késedelembe esés napjával valorizál, bár abból, hogy *azért* valorizálunk, *mert* az adós késedelmes, még nem következik szükségképpen az is, hogy *onnantól* kezdve valorizáljunk, *ahonnan* az adós késedelmes. Enyhébbnek fog feltünni, ha a késedelem helyett a *lejárattól* valorizálunk; az életben viszont a lejárat és a késedelem bekövetkeztének időpontja a legtöbbször egybeesik. Ezenkívül a követelés keletkezése és lejárata között évek telhetnek el és nincs ok arra, hogy a lejáratig beállott pénzromlás következményeit teljes egészükben a hitelezőre hárítsuk. Ha a hitelezőnek választási joga van és ezt későn, esetleg csak a perben gyakorolja, vagy pedig az anyagi joghelyzet más okból változik (pl. a felperes, aki először szállítást követel, gazdasági lehetetlenülés okából kártérítésre megy át), a követelés csak a joghelyzet véglegessé váltával jár le; méltánytalan, hogy a valorizáció csak ekkor kezdődjék.

* Az identítási gondolat szerint pl. az alapkövetelés speciális hatásköri szabályai (járásbíróság értékre tekintet nélkül; választott bírósági kikötés) megállanak az utóbb felmerült valorizációs kérdésre is.

4. *De lege ferenda szempont. Mérsékelt valorizáció.* Ha a bírónak semmi más feladata sem volna, mint a jogtételekből a logika segélyével levonni a következményeket és azután »fiat justitia, pereat mundus» : akkor kétféle megoldás képzelhető el: vagy a «korona = korona» elve, vagy pedig — és ez a helyesebb nézet — az identitási teória, a 100%-os valorizálás; minden egyéb megoldáshoz, nevezetesen mindazoknak a káros következményeknek enyhítéséhez, amelyeket bármelyik elv merev alkalmazása maga után von, csak a törvényhozónak, nem pedig a bírónak volna joga. A törvényhozóra tartoznak jelesül annak a szempontnak a mérlegelése, hogy az általános elszegényedés épp úgy indokolttá teszi a valorizáció mérséklését, mint az egyes adós fizetésképtelensége az ő tartozásainak aránylagos csökkentését.*

Minthogy a törvényhozó hallgat, a bíró úgy érzi, hogy ő van hivatva annak a pótlására, amit a törvényhozó elmulasztott. Ezt teszi vagy úgy, hogy nyíltan megmondja, hogy «méltányosságból» csökkenti a valorizációt, vagy pedig formális szempontok leplébe burkolódzik és oly fordulónapokat választ, hogy azok révén a «valorizációs többlet» megoszlik a felek közt.

Ezt a kérdést néha — egész helytelenül — a «valorizálás mértéke» cím alatt tárgyalják; holott nem a valorizációs kulcsról van itt szó, hanem arról, hogy a helyesnek bizonyult valorizációs kulcs alapján megállapított összeg egyrészét az adósnak elengedjük. A mérsékelt valorizáció nem más, mint *követelések részleges bírói elengedése.*

III. *Valorizálás jogcím és fázis szerint.* A magyar bírói gyakorlat szerint általában háromféle szemponton fordul meg, vajjon a Kúria valorizál-e vagy sem.

1. *Az adós személye:* a MÁV.-val és általában a magyar állammal és más közjogi testületekkel szemben a mi bírói gyakorlatunk vagy egyáltalában nem vagy csak sokkal súlyosabb

* Érvényesül-e az adós csökkent teherviselő képességének szempontja értéktartó jószág szolgáltatására irányuló perben? Az aranyrendelet igenis figyelembe veszi ezeket a szubjektiv szempontokat; az értéktartó szolgáltatásra irányuló háború előtti időből eredő követelések egy másik jelentős csoportja: a békeszerződési clearing alá eső adósságok tekintetében a magánadós a belső kiegyenlítési törvény alapján ex lege részletfizetési kedvezményt élvez. Ha a kötelesrész természetben járna, vagy más családi és örökjogi tartozások természetben volnának kielégítendők, az a hitelezőre nézve természetesen előnyt jelentene a — mérsékelten — valorizált pénzbeli kielégítéssel szemben. A késedelmes jogérvényesítés követelésmérséklő hatásai néha értéktartó jószág szolgáltatására irányuló perben is alkalmazást nyernek; effektiv csehkoronára menő perben (P. IV. 1315/1924, JK 1924, 152.) a jogérvényesítésben késedelmes felperes elveszti azt a *többletet*, amelyhez a csehkorona világpiaci értékemelkedése folytán jutna, de csorbítatlanul megkapja a lejáratkori svájci frank-egyenértéket. Gazdatiszt, aki terményjárandóságát későn érvényesíti, csak készpénzbeli egyenértéket kap a keresetindítás napja szerint valorizálva. (MD. 1924, 41; 1925, 4.)

előfeltételek fennforgása esetében valorizál, mint azonos ügyekben más adóssal szemben.

2. *A követelés jogcíme.* Így pl. valorizál a judikatura visszajáró előleget, kisajátítási kártalanítást, felmondási időre járó fizetést, ügyvédi munkadíjat, vételárhátralékot, nyugdíjat, kötelesrészt — nem valorizál életbiztosítási összeget, jelzáloggal biztosított kölcsönt, takarékpénztári betétet, baleseti járadékot.

3. *A követelés fázisa (létszaka).* Ha az adós személye és a követelés jogcíme nem is állanak útjában a valorizációnak: a judikatura esetleg mégis csak a követelésnek egy bizonyos *fázisától* (lejárat, adóskésedelem, perindítás, «bírói megállapítástól függő» igényeknél az ítélethozatal) vagy csak bizonyos *fázisáig* (hitelező késedelme az elfogadásban) veszi a pénzromlást figyelembe.

A továbbiak szempontjából az 1. alatti szempontot kikapcsolhatjuk, mivel az csak az eseteknek egy aránylag csekély hányadában játszik szerepet. A fennmaradó esetek vizsgálatánál pedig arra az eredményre jutunk, hogy *a Kúria az esetek egy részében* (in integrum restitutio, előlegvisszatérítés stb. iránti perekben, valamint a nyugdíjfelemelési perekben, bár egyik esetben sem kivétel nélkül) *csak a jogcím kérdését vizsgálja, míg az esetek fennmaradó részében nem elégszik meg azzal, hogy a követelés valorizálásra alkalmas jogcímre támaszkodjék, hanem megkívánja azt, hogy a követelés egy bizonyos fázist elért légyen* (az adós késedelemben, sőt minősített késedelemben legyen, a hitelező ezenkívül már az érvényesítéshez joglépéseket is megtette) *és ezenkívül azt a negativumot, hogy a hitelező részén ne forogjanak fenn bizonyos, a valorizációt kizáró körülmények* (elfogadási késedelem, a követelés turpis volta, az a körülmény, hogy az ügylet megdőltében felperes is hibás — KJ. 1924, 288. — sőt a követelés túlmagas felszámítása is).*

IV. *Jogérvényesítési késedelem és valorizáció.* A Kúria praxisát a következőkben foglalhatom össze:

Van ítélet, amely csak magát az elvet mondja ki, t. i. azt, hogy a valorizáció a követelés «érvényesítésétől» kezdve fog

* Utóbbira példa: JK. 1924, 119; P. VII. 6343/1923, u. o. 183, P. VI. 212/1924. Vagyis: Az adósnak nem kell tudni, mennyivel tartozik, mert hiszen «bírói megállapítástól függő» tartozásával csak az ítélettel esik késedelembe; viszont a hitelezőnek pontosan kell tudnia, mennyi jár neki, mert ha túl nagy összeget vesz keresetbe, büntetésből elesik a valorizációtól. A Kúria V. és VI., valamint, úgylátszik, I. tanácsai fázisszempontokat nem vesznek figyelembe; a II, IV. és VII. tanácsok nagy súlyt helyeznek rájuk. Ezek a tanácsok néha még visszajáró előleget is az érvényesítéstől valorizálnak. (KJ. 1924, 127; HD. 1924, 105.) A visszajáró előleget tehát valorizálja a bíróság: 1. a lefizetés, 2. a visszajárás nyilvánvalóvá volta, 3. a visszaperlés, sőt 4. egy régebbi ítélet szerint az elsőfokú ítélet napjától. (P. IV. 4602/1923, JK. 1924, 119.)

helyt és nem vehető ki az ítéletből (illetve a leközölt részből), hogy peres vagy perenkívüli és közelebbről, milyen érvényesítésre gondolt a Kúria (HD. 1924, 120; HD. 1924, 11.). A keresetindítás néhol nem is, mint a szorgalmazás napja, hanem mint a követelés lejáratának napja szerepel (HD. 1924, 105, notabene: visszajáró előlegre nézve; HD. 1925, 1; KJ. 1924, 61; JK. 1925, 40.). Ugyanez a szempont lebeghetett a Kúria előtt, midőn a teljesítésre perlő felperes vevő által fizetendő vételárat a kereset beadásának napjától valorizálta (P. IV. 166/1923, JK. 1924, 31.). Régebbi, a valorizációs praxis fejletlenebb korából származó döntések szerint a joga érvényesítésével késedelmes hitelező teljesen elveszítette valorizációs igényét (MD. 1923, 62, u. o. 63, u. o. 77, u. o. 100.). Viszont a valorizációnak ebből a kezdeti korszakából van olyan ítéletünk, amely a késedelmes perindításnak egyáltalán nem tulajdonít jelentőséget (MD. 1923, 96). A mai praxis, amennyiben a késedelmes jogérvényesítésnek jelentőséget tulajdonít, úgy ezt rendszerint abban a formában teszi, hogy a késedelmesen perlő félnek csak azt az értékcsökkenést ítéli oda, amelyet *az eredeti névértékben megmaradt papirkoronaösszeg a keresetindítás óta szenvedett.* (KJ. 1924, 25; u. o. 107; P. IV. 1602/1924; JK. 1924, 144; P. II. 1380 1924, u. o. 188; P. IV. 1634/1924, u. o. 1925, 31; P. II. 5870/1924, u. o. 39; HD. 1924, 120; P. VI. 1612/1924; MD. 1925, 9. jegyz.) Van ítélet, amely még a keresetindítás óta beállott pénzromlásnak is csak 50%-át ítéli meg (P. VI. 212/1924; JK. 1924, 183.) míg az V. tanács egy ítélete (2175/1924, JK. 1924, 183.) szerint a késedelmes perindításnak csupán az a hatása, hogy a felperes az *egész* (tehát nem csupán a keresetbeadás óta előállott) valorizációs különbözet 50%-át veszíti el. Viszont: ha a keresetindításig a korona *javult:* a Kúria csak az eredeti (az adott esetben a visszajáró vételár lefizetésekor) zürichi kurzuson valorizál (HD. 1925, 4.). A Kúriának ez a döntése az identitási elmélet szempontjából helyes, de nem a Kúria által elfoglalt kártérítési szemlélet nézőszögéből.

Van olyan ítélet is, amely a keresetbeadás előtti időből, prejudiciális per jogerős befejezésétől valorizál (HD. 1925, 9; a KJ. 1925, 28.) alatti ítélet a kár felmerültétől, tehát szintén a keresetbeadásakor előtti időből valorizál.

Ha a felperes a valorizációs kérelmet nem a keresetben, hanem csak a per során később terjeszti elő, úgy nem a keresetbeadás napja, hanem a kérelem előterjesztésének a napja irányadó. (KJ. 1924, 127, u. o. 1925, 27; P. II. 2817/1924, u. o. 35; P. IV. 4782/1923; JK. 1924, 135.), az alperesek csak akkor

estek késedelembe, midőn a felperes teljesítésről kártérítésre ment át (P. IV. 6595/1923, u. o. 151.), mert a felperesnek egészen a valorizációs kérelem előterjesztéséig az volt a «perbeli álláspontja», hogy alperes valorizálatlanul is fizethet (P. IV. 6448/1923, u. o. 167.), mert alperes csak ekkor esett késedelembe (P. II. 1977/1924, u. o. 188; P. II. 2237/1924, u. o. 1925, 31; P. II. 2900/1924, u. o.; MD. 1925, 12.), mert a felperes, aki elsősorban volt hivatva károsodását észlelni, csak ekkor nyilatkoztatta magát a korona értékcsökkenése által kárvallottnak (HD. 1924, 81.), mert a felperes is csak az érvényesítéstől fogva tekinti a valorizációs igényt fennállónak (u. o. 121, u. o. 1925, 6.), amettől fogva felperes a pénz értékcsökkenését panaszolja (u. o. 7.) hivatkozással a méltányosságra, arra, hogy alperes az összeget egy ízben jó pénzben már büntető bírói letétbe helyezte. Ez a gyakorlat azonban nem egységes. Eltekintve olyan lényegtelen eltérésektől, mint pl. az, hogy a fellebbezési tárgyaláson kért valorizációt már az elsőfokú ítéletben megszabott teljesítési határidő lejártától ítéli meg a Kúria (P. VII. 2027/1924, JK. 1925, 31.); a P. VII. 2867/1924. sz. ítélet u. o.) kimondja, hogy a vétkes késedelembeesés időpontjának megállapításánál nem mérvadó a valorizálási kérelem előterjesztésének napja; a HD. 1924, 113. alatt közölt ítélet egyenesen azt mondja ki, hogy *nincs oly jogszabály*, amely szerint a valorizálási kérelem előterjesztése előtti időből eredő koronaromlás meg nem ítélhető. Ez az ítélet a keresetbeadástól valorizál. Hasonló döntések még: P. II. 3983/1924, JK. 1925, 39; MD. 1925, 8—9.

Eljátssza (legalább is részben) valorizációs igényét az a felperes, aki a pert soká szünetelteti (HD. 1924, 124.); aki bizonyítékokat nem produkál idejében, aki egy előző összefüggő perben késedelmeskedett a végrehajtással (MD. 1923, 77.), aki a bíróságnál letett összeget nem veszi fel. (HD. 1924, 11, II.)

A fent ismertetett judikaturát a következőképpen foglalnám össze: *Késedelmes jogérvényesítés a keresetindításig vagy a valorizációs kérelem előterjesztéséig beállott koronaromlás által okozott kár teljes vagy részleges elvesztését idézi elő. Legtöbb esetben a Kúria az eredeti papirkorona-mennyiséget változatlanul hagyja a keresetindítás napjáig és onnantól kezdve valorizál.**

Most már nézzük ezt a judikaturát az előbb feldolgozott szempontok mindegyikén keresztül.

Említettem, hogy a háborús és háború utáni praxis a régi

* Ezt a gyakorlatot *Gaár* (Jogállam 1923, 134. lap) helyesli; *Kovács* Marcell (JK. 1923, 141.) csak mérséklést lát indokoltnak. Ujabban *Blau* (Valorizáció 1924-es joggyakorlatunkban, 30—31. oldal) támadja a Kúria gyakorlatát.

békebeli jogszabályokat, mint ilyeneket tagadta meg vagy kivetkőztette őket való mivoltukból. Erre talán éppen ez a praxis adja a legjobb példát.

Általános jogelv az, hogy a hitelező az elévülési vagy magánjogi záros határidőn belül bármikor érvényesítheti jogait. Igaz, a Kúria ez alól a szabály alól mindig tett kivételeket (pl. MD. 1914, 231; 1924, 61; MT. 1924, 57.), amelyekben a «hallgatólagos joglemondás» fogalmával operált, de ezek a döntések jogszabály erejére nem emelkedtek. Viszont állandó gyakorlat, (72, 119 és 460. E. H.-k), hogy hosszabb időről felgyűlt kamatot, életjáradékot, tartást, baleseti járadékot a bíróság nem kezdettől fogva, hanem csak a kereset beadásának napjától ítél meg. Ezekben az esetekben azonban egészen más jogtételekkel állunk szemben: a nemo pro præterito alitur elvével, valamint azzal a jogszabállyal, amelyet a következőképpen szövegeznék: *Nem szabad jövedelemtételeket az adósnál állaggá gyűjteni.* Állagszámba menő, mondhatnám: egy darabból álló követelésnél azonban a jog nem ismer oly szabályt, amely szerint késedelmes jogérvényesítés jogvesztéssel járna. A Kúria gyakorlatában megnyilvánuló és fent ismertetett jogszabály helyes alkalmazását a HD. 1925, 2, III. alatt közölt kúriai ítéletben látjuk. A felperes ebben a perben nyugdíjfelemelést kért, még pedig négy évvel nyugdíjazása után. A Kúria a keresetindítástól fogva teljesen, tehát a nyugdíjazás napjának zürichi kurzusával valorizálta a felperes nyugdíját, viszont nem emelte fel a keresetindítás előtt lejárt nyugdíjrészleteket.

Tarthatatlannak látom azt a felfogást, amely a marasztalás összegére lényegesen kiható jelentőséget tulajdonít annak, halasztott-e, szüneteltetett-e a hitelező tárgyalást. A Kúria shylocki szigort kíván a hitelezőtől, azt, hogy minden más fontosabb, produktívabb dolgát félretéve, minden energiáját adósa üldözésére fordítsa. Ezzel szemben nézetem szerint a jogrendszer a nem földöntúlian tökéletes, esetleg kissé hanyag, vagyis: a *mindennapi emberre* van szabva. Arról is megfeledkezik a Kúria, hogy a perlés késleltetését konkrét okokon kívül (adós ismeretlen helyen tartózkodik, felek egyezkedtek, adóson nincs mit behajtani) igen sokszor a jog, sőt legtöbbször éppen a valorizációs praxis bizonytalansága idézte elő; a felek nem voltak kötelesek arra, hogy akkor, amikor a bírói gyakorlat kedvezőtlen volt rájuk nézve, fejjel menjenek neki a falnak.

A per folyama alatt előterjesztett valorizációs kérelem speciálisan kedvezőtlen elbírálása ellentétben van azokkal a gondolatokkal, amelyek az eshetőség elvét nem ismerő Pp. számos

intézményét megteremtették; pl. azokat, amelyek szerint a felperes a fellebbezési tárgyalás berekesztéséig felemelheti a keresetet vagy hogy a követelés akkor is megítélendő, ha nem a keresetbeadás előtt, hanem a per alatt jár le. Mindezekben az esetekben a Pp. megbocsát a pert hibásan vagy hanyagul vezető felperesnek.

A Kúria praxisában a prevalorizációs korszak *fordulónap-problémái* kísértenek. A külömbség mindössze az, hogy míg a prevalorizációs judikatura — fejlettebb korszakában — a keresetindításig bekövetkezett áremelkedést megítélte és ezáltal ugyanarra az eredményre jutott, mintha a keresetindításig terjedő időre varolizált volna (PD. 1924, 23.): addig a Kúria most csak a per alatti valorizációt ítéli meg. Már most mennél hosszabb ideje van koronánk stabilizálva, annál több olyan per lesz, amely a stabilizáció alatt vagy nem sokkal előtte indult meg. Minthogy pedig ezekben az esetekben a per előtt beállott pénzromlás legtöbbször sokkal nagyobb, mint a per alatti: *a hitelező a mai valorizáló praxis mellett jóval kevesebbet kap, mint a korábbi nem valorizáló praxis mellett.*

A *kártérítési szempont*, amely úgy véli, hogy a hitelezőnek valami *többletet* ad az őt voltaképpen megillető követelésen kívül, a kárenyhítési kötelezettségből folyónak tartja az idejében való perlést és ennek elmulasztását oly vétkességnek, amely az adósét kompenzálja. Ennek az elméletnek a helytelensége a kifejtettekből következik. A *gazdagodási szempont* — a tárgyalt formalisztikus szempontok közül az egyetlen, amely nem dolgozik fordulónapokkal — szintén helytelennek fogja tekinteni a Kúria gyakorlatát; az adós minden ok nélkül megnyeri a keresetindításig beállott pénzromlást. Végül *az identitási szempont* teljesen indokolatlannak fogja tartani, hogy az adós kevesebbet fizessen, mint amennyivel tartozik.

A Kúria a formális jog mezében, azt hiszem, de lege ferenda szempontot érvényesít: a Kúria mérsékelt (megosztott) valorizációt tart helyesnek és ezt a felfogását öltözteti dogmatikus levezetés formájába. Egy esetben (MD. 1925, 10, KJ. 1925, 35.) a Kúria ezt nyiltan meg is mondotta: a felperes, aki építővállalkozó, az építkezés pangása folytán nem tudta volna átmenteni az alperestől járó pénzt, ha azt idejében meg is kapja; ennélfogva *méltányosnak* tartotta a Kúria, hogy csak a keresetindítástól valorizáljon. Azt hiszem helyesebb és főleg őszintébb lett volna, ha a Kúria teljesen mellőzte volna a formális szempontok felhozatalát. Az mindig kérdéses, hogy a keresetindítási, keresetfelemelési, szünetelési, végrehajtáskérési, bizonyítékmeg-

ajánlási fordulónapokkal végzett bonyolult számítgatások ugyanarra az eredményre vezetnek-e, mint amit a Kúria gazdaságilag helyesnek tart vagy ami esetleg általános felfogás szerint helyes.[1]

A jogérvényesítési késedelemnek valami hatást mégis kell tulajdonítani. Az a százaléktétel, amellyel gazdasági okokból mérsékeljük az identitási elmélet alapján kiszámítandó valorizált összeget, annál nagyobb kell, hogy legyen, minnél régibb a valorizálandó követelés. A jogérvényesítéssel késedelmeskedő fél tehát ebből az okból tényleg megérdemel valamely redukciót. Ez azonban nem mehet el addig, hogy a hitelező a követelésének túlnyomó részétől elessen és neki csak — mondhatni — a *nudum nomen valorisationis* maradjon.

BIRÓI GYAKORLAT.

Közigazgatási gyakorlat az 1923. és 1924. évben.

E sorok írója régebben ismételten írt e lapok hasábjain a közigazgatási gyakorlat egyes vonatkozásait ismertető cikket.[2] Hosszabb idő óta azonban csak a közigazgatási bíróság pénzügyi osztályának határozatai találtak a Jogállamban időközönként összefoglaló méltatásra, ellenben a közigazgatási osztály határozatai és az egyes miniszterek elvi jelentőségű határozatai nem nyertek feldolgozást. Ezt a hiányt kivánja az 1923. évtől kezdve pótolni ez az összeállítás, amely a szerkesztőség felhívására az elmúlt két esztendőre vonatkozólag áttekintést ad a közigazgatási és hatásköri bíróságnak, továbbá a legfőbb közigazgatási hatóságoknak közigazgatási ügyekben követett gyakorlatáról.[3]

[1] Egynéhány példa:

HD. 1924,	105 :	1919. II/28.	(Zürich :	23·50)	helyett	1921. IX/28.	(2·35)
JK. 1925,	39 :	1918. XII/ 3.	(«	30·50)	«	1922. V/23.	(0·60)
JK. 1924,	151 :	1919. XI/ 7.	(«	8·50)	«	1923. III/ 9.	(0·17¹/₄)
HD. 1925,	7 :	1919. X/ 1.	(«	8.—)	«	1923. IV/14.	(0·12)

Vagyis rendre: az eredeti érték 10, 1·96, 2·03, 1·5%-a.

[2] A törvényhatósági szabályrendeletek megerősítése XI. 552—553., XIII. 227—230., XIV. 708—710. ll.; A hatásköri bírósag gyakorlata az első tíz évben XVII. 414—425. ll.

[3] A közigazgatási bíróság által kiadott hivatalos döntvény- és határozatgyűjtemény az 1923. és 1924. években nem jelent meg. A «Jogtudományi Közlöny» által kiadott «Közigazgatási és Pénzügyi jogi Döntvénytár» ez években csak pénzügyi határozatokat közölt. E cikkben fel vannak dolgozva a «Magyar Jogi Szemle» melléklapjaként megjelenő «Pénzügyi és közigazgatási jog tára» (rövidítve P.) IV. és V. kötetében, továbbá a «Magyar Közigazgatás» (rövidítve M.) XLI. és XLII. évfolyamában az 1923. és 1924. években megjelent határozatok. A hatásköri bíróság határozatait az 1923. évről a «Hatásköri Jogszabályok és Határozatok Tára» (rövidítve H.) XI. kötete, az 1924. évről az «Igazságügyi Közlöny» (rövidítve I.) XXXIII. évfolyama alapján idézem.

A *képviselő választói jogra* vonatkozólag a közigazgatási bíróság több fontos határozatot hozott (991., 919., 988., 1218/1923. Vál.). Ezek szerint a választójogosultság szempontjából magyar állampolgárnak kell vélelmezni azt az egyént, aki elszakított területen született ugyan, de a békeszerződés életbeléptét megelőző legalább négy éven át az új határokon belül valamely községben egyfolytában lakott, ha az előző évre érvényes névjegyzékbe nem is volt felvéve; az elszakított területen levő iskola elvégzését pontos adatok előterjesztése esetén ellenkező értesítés nyeréséig vélelmezni kell, ha az illető az előző névjegyzékbe nincs is felvéve; a csonkaország területén szerzett iskolai képzettségét mindenki maga köteles igazolni; a kommunizmus alatti magatartás csak jogerős megállapítás esetén szolgálhat okul a választói jogból való kizárásra. (P. IV. 147—152.)

A *közhivatalnoki* jellegre vonatkoznak a Kúria határozatai (157/1923. B. és 1848/1923. B.), amelyek szerint a rendőrkapitánysághoz szolgálattételre beosztott választott városi írnok, valamint a községi képviselőtestület által szabályszerűen felfogadott községi postaküldönc közhivatalnok (M. XLI. 23.), viszont az ideiglenesen nyugalomba helyezett tisztviselő, amíg a tényleges szolgálatba vissza nem veszik, nem áll államszolgálatban s más foglalkozást szabadon vállalhat (7033/1922. Üt. és 7191/1922. Üt., M. XLI. 39.).

A közigazgatási bíróság ítélete (2628/1922. K.) szerint oly állásra, amelyre nézve a törvény vagy szabályrendelet legkisebb képzettség gyanánt államtudományi államvizsgát ír elő (ügyosztályi fogalmazók), nem lehet megválasztani jogtudományi államvizsgás egyént (P. V. 29.). Az 1886:XXII. tc. 102. §-ának az a rendelkezése, hogy a hivataluktól elmozdított községi és körjegyzők ugyanazon állomáshelyen újból meg nem választhatók, az 1904:XI. tc.-kel rendszeresített segédjegyzőkre is alkalmazandó (1946/1923. K., P. V. 105.). A m. kir. földmivelésügyi miniszter 50,310/1923. X. sz. rendelete szerint a mező- és hegyőrök felfogadása a községek hatásköréből el nem vonható s a vármegyei alispánra nem bízható (M. XLI. 16.).

Igen fontos a közigazgatási bíróság 1025/1923. K. számú határozata, amely szerint a főispán részére a vármegyei tisztviselők helyettesítése tárgyában biztosított jogkör nem terjed ki a helyettesítő tisztviselő állásától való felmentésére; ez ugyanis

A rövidített jelzés után a római szám a kötet (évfolyam), az arab a lap, illetőleg a füzet számát jelzi. A határozatot hozó hatóság a határozatszámmal kapcsolatban adott betűjelzésből tűnik ki (pl. Hb. hatásköri bíróság, K. közigazgatási bíróság közigazgatási osztálya, stb.)

a vármegyei törvényhatósági bizottság jogköréhez tartozik olyan tisztviselőkre nézve is, akiket a főispán időközben megürült állásra a következő rendes közgyűlésig helyettesként alkalmaz (P. IV. 144.).

A *törvényhatósági jog* körébe vág a 226/1922. K. sz. ítélet is, amely szerint az időközben elhalt választott törvényhatósági bizottsági tagok helye az 1915 : VI. tc. szerint betölthető volt és így a virilis tagok száma csökkentésének sem volt helye azon az alapon, hogy a választott tagok létszáma nem teljes (P. IV. 95.). A 2916/1922. K. sz. ítélet szerint a virilista névjegyzékbe való felvétel szempontjából a gazdasági akadémiát végzett gazdatiszt adója kétszeresen számít (P. IV. 108.).

A *köztisztviselői illetmények* ügyében nagy számban találunk határozatokat. Ezek szerint nem igényelhet illetményt a magyar államtól a menekült állami tisztviselő a megszállott területen a megszállás előtt teljesített szolgálata után sem (910/1922. K., P. IV. 120.), A tanácsköztársaság alatt életbeléptetett heti munkabérek, mint törvényes alapot nélkülöző járandóságok fizetés természetével nem bírnak és így e tárgyban közigazgatási bírósági eljárásnak nincs helye (Hb. 4/1923., H. 265.). Esedékesség előtt jóhiszeműen fölvett illetmény visszatérítése kérdésében a közigazgatási bírósághoz lehet panasszal fordulni (Hb. 70/1923., I. 169.); ugyanez a helyzet, ha a visszatérítést a szolgálati idő nem teljesítése miatt rendelték el (Hb. 15/1923., H. 298.).

A *családi pótlék* a törvényes feleség után az állami alkalmazottat a különválás tartama alatt is megilleti, ha felesége tartásáról gondoskodni köteles (1664/1923. K., P. V. 109.). Viszont nevelési pótlékra nincs igénye az oly eltünt egyén nejének, akinek gyermeke az eltűnéstől számított 10 hó elteltével született (38,234/1924. N. M. M., M. XLII. 26.). Annak a kérdésnek elbírálása, hogy r. t. város tisztviselőjének városi drágasági pótléka a bírói foglalás alól mentes-e, a rendes bíróság hatáskörébe tartozik (Hb. 13/1923., H. 296.). A természetbeni járandóságok körül felmerült jogvita eldöntése nem tartozik a közigazgatási bíróság hatáskörébe (84/1922. K., P. IV. 30.).

A *nyugdíj* szempontjából figyelembe veendő a hadrakelt seregnél polgári biztosi minőségben teljesített szolgálat ideje (1553/1922. K., P. IV. 135.), a tényleges katonai szolgálatban töltött idő (477/1922. K., M. XLI. 1.); a katonai szolgálatot a tartalékban töltött idő nem szakítja meg és így a tartalékba helyezés előtt tényleges katonai szolgálatban töltött idő is beszámít a tényleges katonai szolgálatból polgári állami szolgálatba közvetlenül átlépett egyén nyugellátásának megállapításánál

(898/1924. K., M. XLII. 47.). A közigazgatási bíróság hatásköre a kommunizmus alatti magatartás alapján elbocsátott alkalmazott nyugdíjigényére is kiterjed (Hb. 42/1922., I. 167.). A forradalmi idők alatt joggyakornoki állásáról lemondott s ugyanakkor mint gyakorló ügyvéd bíróvá kinevezett egyén ez utóbbi állásából az államkincstárral szemben semminemű igényt nem támaszthat (1866/1921. K., P. V. 28.).

Igen érdekes a hatásköri biróság Hb. 34/1924. számú határozata, amely *az állam vagyoni felelősségét* tárgyalja a közigazgatás szerveinek hatásköri túllépéseiért (P. V. 33.). A határozat szerint az e felelősség alapján indított perek ellenkező rendelkezés hiányában a rendes bíróság hatáskörébe tartoznak. Ha az ingatlan adásvételi jogügylet érvényéhez a hatósági hozzájárulás szükségessége kérdésében a közigazgatási és bírói hatóságok ellentétes jogi álláspontra helyezkednek, a vitát a hatásköri bíróság van hivatva eldönteni. Ha ez a bíróság úgy határoz, hogy a hozzájárulásra szükség volt és így a hozzájárulás megtagadásával a közigazgatási hatóság hatáskörében járt el, ez nem akádályozza, hogy a rendes bíróság a kártérítési per érdemében határozzon.

Az *egyházi ügyek* közjogi természetűek és így ellenkező szabály hiányában a közigazgatási hatóság intézi azokat. Ehhez a hatósághoz tartozik tehát hitfelekezeti kántortanítói javadalmazás érvényesítése (Hb. 24/1922., H. 241.), hitfelekezeti tanítónak az ellene indított fegyelmi eljárás tartama alatt elvont természetbeni járandóság kiadása iránt támasztott követelése. (Hb. 33/1922., H. 245.), stb. (V. ö. I. 167.).

Közigazgatási hatóságokhoz tartozik a *hadiszolgáltatás* igénybevétele esetén a megtérítés vagy kártérítés kérdésének elbírálása akkor is, ha az igénybevétel szabályszerűségét a fél vitatja (Hb. 16/1919., H. 224.); tehát azt a vitás kérdést is csak a közigazgatási hatóság döntheti el, hogy áll-e az igénybevétel által jogaiban érintett magános a kincstárral igénybevételi jogviszonyban (Hb. 48/1923., H. 317.). (V. ö. I. 167.).

A községi ügyek körében megemlítendő a közigazgatási bíróság ítélete (3114/1922. K.), amely szerint megtévesztő bizonyítvány alapján kiadott letelepedési engedély jogszerűen visszavonható (P. IV. 119.). A községi apaállattartás költségei vagy azok méltányos hányada az általános községi bevételekből is fedezhetők (51,000/1923. F. M., M. XLI. 22.).

Anyakönyvi ügyre vonatkozik a belügyminiszter rendelete, amely szerint a házasság felbontását kimondó bírói ítéletet nem lehet a házassági anyakönyvbe feljegyezni, ha az egyik házas-

társ az ítélet jogerőre emelkedése előtt meghalt (40,450/1923. B. M., M. XLI. 23.). A holtnak nyilvánító bírói határozat alapján teljesített anyakönyvi bejegyzést ki lehet igazítani, ha a holtnak nyilvánított utóbb előkerül vagy a halál tényét és időpontját közokirat igazolja (128,419/1923. B. M., M. XLI. 41.).

A *gyámhatóság* hatáskörére nézve említendő a m. kir. Kúria P. V. 1886/1922. sz. határozata, amely szerint a távollét miatt gondnokság alá helyezettnek ingatlanait a gondnok a gyámhatóság jóváhagyása esetében sincs jogosítva eladni (M. XLI. 12.). A gondnokolt halálával a gyámhatósági jogkör megszűnik és a gyámhatósági jóváhagyás érvénytelen, ha akkor történt, mikor a gyámhatóság a gondnokolt haláláról nyilván tudomást szerzett; a gyámhatósági jóváhagyási záradék mint a gondnokolt akaratát kiegészítő jognyilatkozat csak úgy érvényes, ha magára a szerződésre van rávezetve; a gondnok a gondnokolt kötelezettségeért saját személyében csak akkor felel, ha ahhoz nemcsak mint gondnok kifejezetten hozzájárult (P. V. 6770/1922.; M. XLI. 21.). A gyámhatóság által kiskorú gyermek részére felmenők ellenében az 1877:XX. tc. 11. §-a alapján megállapított tartásdíj felemelése iránt az 1912:LIV. tc. 21. §-ának hatályba lépte óta a rendes bíróság előtt kell keresetet indítani (Hb. 42/1922.; M. XLI. 21.). A törvényes házasságból született gyermekek elhelyezésének és tartásának kérdésében — ha a házasfelek között nincs bontóper folyamatban — a gyámhatóság határoz; a házassági együttélés megszakítása után született gyermek születése körül felmerült költségeket az apa csak akkor köteles megtéríteni, ha a nő a különélésre nem adott okot és így a nőtartási kötelezettség megáll. (P. III. 3541/1923.; M. XLI. 44.). Az egyedül vagyonkezelésre jogosult gondnok által a cselekvőképes gondnokolt hozzájárulása nélkül kötött adásvételi ügylet érvénytelen (P. III. 3673/1922.; M. XLI. 44.). Ha a férj hadbavonulás vagy hadifogság által vagyona kezelésében akadályozva van s azzal sem ő, sem a gyámhatóság mást meg nem bizott, a vele a hadbavonuláskor együtt élő felesége intézkedhetik (P. V. 4145/1922., M. XLI. 49.).

Az *útügy* körében említendő: Új mezei közös dülőút létesítése céljából kisajátításnak csak akkor van helye, ha más módon pl. a szolgalmi jog alapján a közlekedést nem lehet biztosítani (86,974/1922. F. M.; M. XLI. 1.). Állatokat csak a marhahajtó utak sorába felvett mezei közös dülőúton lehet hajtani (87,982/1922. F. M.; M. XLI. 4.). Elfoglalt útterület visszabocsátása iránt nem adható ki büntetőparancs (87,778/1922. F. M.; M. XLI. 4.). A mezei közös dülőút jellege a mező-

gazdasági érdekű közhasználatból állapítható meg; a közbirtokosság nevére való telekkönyvezés e jelleg megállapításának nem akadálya (50,842/1923. F. M.; M. XLI. 39.). A magántulajdonban levő utak csak útrendészeti szempontból tartoznak a közigazgatási hatóságokhoz, a tulajdonjogot korlátozó szolgalmak elbírálása bírói útra tartozik (P. IIII. 1228/1923.; M. XLII. 4.).

Az *iparjog* körében fontos elvet mond ki a Kúria P. II. 718/1922. sz. határozata, amely szerint az iparengedélyt és italmérési jogot átruházó ügylet érvénytelen (M. XLI. 21.). A kéményseprés jogától való megfosztás tárgyában az eljárás a közigazgatási hatóság, végső fokon a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik (Hb. 25/1923., I. 167.). Az iparszabadság elvébe ütközik és így érvénytelen az a kikötés, hogy az üzletátadó hasonló vállalatot sem Magyarország, sem Ausztria területén nem létesíthet (P. II. 5314/1922., M. XLII. 40.).

A hatásköri bíróság néhány érdekes határozatot hozott az *O. F. B.* hatáskörére nézve. A Hb. 31/1923. számú határozat szerint a megváltási ár megállapítása körül felmerült minden vitás kérdés a rendes bíróság hatáskörébe tartozik (H. 306.). A Hb. 3/1923. számú határozat szerint ellenben a haszonbérlet meg nem hosszabbítása, tehát megszünése alapján a bérlő kimozdítása az O. F. B. joga. (H. 292.) Közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik a Hb. 66/1923. számú határozat szerint a kishaszonbérek meghosszabbodásának kérdése (I. 170.); ugyancsak közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik annak a kérdésnek elbírálása, hogy ingatlan adásvételi szerződés érvényességéhez szükséges-e hatósági hozzájárulás (Hb. 34/1923., I. 167.).

Vadászati haszonbérleti szerződés felbontásának a kérdése akkor is a rendes bíróság hatáskörébe tartozik, ha szerződést község kötötte; a községi képviselőtestületnek a felbontás elhatározását kimondó határozatát a törvényhatósági bizottság, mint vagyonfelügyeleti hatóság vizsgálja csak felül (K. 3626/1922., P. V. 106.). Ellenben vadászati jog kényszerhaszonbérlete esetében a haszonbér összegének megállapítása a hatásköri bíróság Hb. 43/1924. számú határozata szerint nem a rendes bíróság, hanem a közigazgatási hatóság, végső fokon a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik (P. V. 129.).

A *munkásbiztosítás körében* a közigazgatási bíróság az 514/1923. K. számú ítélettel kimondta, hogy a több gyermek által együttesen eltartott, önálló keresettel nem bíró szülő után felmerült kórházi ápolási költség, — ha egy vagy több gyermek pénztári tag — a pénztárt az illető tag után kirótt pénztári járulék arányában terheli (P. V. 107.). Útépítő munkásnak

munkástársa által munkaközben lőfegyverrel történt megsebesítése a közigazgatási bíróság 1941/1922. K. számú ítélete szerint üzemi baleset (P. IV. 74.). Az országos pénztár minden bejelentésre kötelező hevenyfertőző betegség következtében kifizetett táppénznek az országos betegápolási alapból való megtérítését jogosan igényelheti (57/1923. K., P. V. 113.). A munkásbiztosító pénztári tagot azon napibérosztály szerinti táppénz illeti meg, amelybe a betegségét közvetlenül megelőzően elért keresete alapján lett volna sorozandó (2569/1922. K., P. IV. 131.). A felekezeti iskolák és iskolai internátusok alkalmazottai betegség esetére való biztosítási kötelezettség alá nem esnek. (J. D. 19., M. XLI. 12.). Ugyancsak nem esnek biztosítási kötelezettség alá a' községi iroda szegődményes alkalmazottai, ha illetményeik betegségük esetére legalább húsz éven át szolgálati rendtartással biztosítva vannak (III. 69/1923., M. XLI. 39.).

A hatásköri bíróság igen sok határozatban foglalkozott a *cseléd-minőség* kérdésével. A Hb. 16/1922. számú határozat szerint a gazdasági ispán nem cseléd, hanem gazdatiszt (H. 338.); nem cseléd a nagybirtokos erdeinek felügyeletére és kezelésére alkalmazott erdész (Hb. 29/1922., H. 244.). Ellenben házicseléd az aratóvállalkozó által munkásai részére tartott konyhában alkalmazott szakácsnő (Hb. 32/1923., H. 247.). Nem gazdasági cseléd az uradalomban gépek feletti felügyeletre felfogadott éves okleveles gépész (Hb. 44/1922., H. 250.). Rendes bíróság hatáskörébe tartozik munkásigazolvánnyal nem bíró egyénnel mezőgazdasági munkának napszámban végzésére kötött szerződésből felmerült bérkövetelés (Hb. 47/1922., H. 259.), továbbá nem hivatásos munkással cselédviszonyon kívül gazdasági munka teljesítésére aratórészért szóval vállalt kötelezettség alapján emelt díjkövetelés (Hb. 48/1922., H. 253.). A mezőőr akkor is gazdasági cseléd, ha felfogadása a megszabott alakszerűségek mellőzésével történt (Hb. 54/1922., H. 254.). Rendes bíróság hatáskörébe tartozik bér kikötése nélkül, jutalom ellenében vállalt szolgálatból felmerülő követelés (Hb. 9/1923., H. 285.), továbbá aratáshoz marokszedőnek felfogadás iránt a birtokossal szóval kötött szerződésből felmerült bérkövetelés (Hb. 12/1923., H. 296.). Magasabb műveltséget nem igénylő szolgálatot teljesítő kertész akkor is gazdasági cseléd, ha készpénzen és természeti járandóságokon felül aránylagos jutalék is van részére kikötve (Hb. 17/1923., H. 300.). A rendes bíróság hatáskörébe tartozik gazdasági munkásoknak a cséplőgép tulajdonosával tanuk nélkül szóval kötött szerződésükből felmerült vitás kérdés (Hb. 20/1923., H. 303.), továbbá a cselédviszony megszünése után teljesített

szolgálat díjazása iránti követelés (Hb. 37/1923. H. 307.). A felmondási időre hátralékos követelés a hatásköri bíróság állandó gyakorlata szerint nem kártérítési követelés és így annak érvényesítése a leszolgált időre járó bérköveteléssel egy tekintet alá esik (Hb. 63/1923., H. 325.). Csősznek leszolgált időre járó bérkövetelése a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik (Hb. 56/1923., I. 168.). Házvezetőnői megbízás díjazása nem cselédbér, érvényesítése rendes bíróság hatáskörébe tartozik. (Hb. 67/1923., I. 168.). A gazdaságban alkalmazott kocsis gazdasági cseléd (Hb. 89/1923., I. 169.). Rendes bíróság hatáskörébe tartozik gazdasági munkavállalkozó és segédmunkás között törvényes alakszerűség nélkül kötött szerződésből felmerült vitás kérdés (Hb. 7/1924., I. 170.). Pásztor bérkövetelése közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik (Hb. 26/1924., I. 171.).

Sok határozatra adott alkalmat a hatásköri bíróság gyakorlatában a *lakásügyet* illető szabályok bonyolultsága és folytonos változása. A hatásköri bíróság Hb. 57/1922. számú határozata szerint annak megállapítása, hogy valamely lakásigazolvány alapján elfoglalt lakáshoz minő helyiségek tartoznak s ehhez képest a lakásigazolvány esetleges kiigazítása a lakásügyi hatóság hatáskörébe tartozik; ha ellenben a lakás átruházása lakáscsere útján történt, a bérlemény terjedelmének megállapitása a felmondás érvényességének kimondásával kapcsolatban a rendes bíróság joga (H. 255.). A lakbérleti panaszbizottság határozatja alapján elrendelt végrehajtás megszüntetése a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik (Hb. 66/1922., H. 261.). Rendes bíróság határkörébe tartozik az a kérdés, hogy magánszemély valamely helyiséget jogosultan tart-e elfoglalva, kivéve igénybevételnek, igénybevétel alóli mentesítésnek, meghatározott időre szóló albérbeadásnak, szolgálati vagy munkaviszony megszűnésének, továbbá a lakásigazolványkényszernek eseteit (Hb. 60/1922., H. 275.). Használatul átengedett helyiségek birtokának önhatalmu elvonása esetében a sérelem orvoslása szintén rendes bírósághoz tartozik (Hb. 65/1922., H. 279.). Az igénybevételt rendelő jogerős határozat foganatba vétele után az igénybevétel helyébe bérleti jogviszony lép és így a felmerült viták elintézése többé nem tartozik a közigazgatási hatósághoz (Hb. 7/1922., H. 282.). Rendes bíróság hatáskörébe tartozik a hatóságilag igénybevett lakás kijavítására fordított költség megtérítésére irányuló követelés érvényesítése is (Hb. 29/1923., I. 167.). A lakásügyi hatósághoz tartozik ellenben egyes esetekben meghatározása annak, hogy a háztulajdonos a tulajdonában álló házban megürült lakásba beköltözhetik-e (Hb. 42/1923., I. 167.).

Szomszédos belsőségek között fennállott kerítés helyreállítására irányult követelés érvényesítése közrendészeti szempont hijján rendes bíróság hatáskörébe tartozik (Hb. 5/1923., H. 269.). Az a kérdés ellenben, hogy két szomszédos ház zárt falában hagyható-e nyílás, építészeti rendészeti kérdés, amelyet a közigazgatási hatóság dönthet csupán el (Hb. 76/1923., I. 169.).

Dr. Egyed István.

A tőzsdebíróság 1924. évi gyakorlata.

I. A tőzsdebíróság 1924. évi gyakorlatának kiemelkedő eseménye, hogy *a valorizáció* kérdésében általános érvényű, a követelések minden fajára kiterjedő *egységes*, elvi alapon nyugvó *megoldásra jutott.* Gyakorlatának lényege az, hogy minden követelést valorizál, de semmit sem teljesen. Ellentétben a rendes bíróságok, különösen a kir. Kúria gyakorlatával, a tőzsdebíróság a valorizálás megengedhetősége tekintetében nem különböztet a követeléseknek jogcíme szerint, így valorizálja pl. a kártérítési követeléseket is és pedig arra való tekintet nélkül, hogy a hitelező absztrakt árkülönbözetet vagy végrehajtott fedezési ügyletnél felmerült konkrét kárt érvényesít-e. Eltérőleg a rendes bíróságok eddig túlnyomónak tekinthető gyakorlatától, a tőzsdebíróság nem keresi a valorizálás megengedhetőségének feltétele gyanánt, hogy fokozott vétkesség, vétkes késedelem terheli-e az adóst. E gyakorlat elvi kiindulópontja az, hogy *a rossz korona nem egyenlő a jó koronával* és így az adós szerződésellenesen teljesítene, ha a fizetés leromlott koronákkal az eredeti számú koronával teljesíttetnék.

A valorizálás mérséklésének indoka gyanánt viszont az a nem annyira jogászi, mint gazdasági megfontolás lebeg a tőzsdebíróság szemei előtt, hogy a koronaromlással járó veszteségek és az általános szegényedés következményei alól általában senki sem tudta magát kivonni. Ez a tény akár a hitelező, akár az adós helyzetével hozzuk azt kapcsolatba, a mérsékelt valorizálás szükségességének és méltányosságának felismerésére vezet. Nyilván szegényedett ugyanis az adós s így a teljes aranykorona értékben való marasztalás az ő tartozásának súlyát vagyoni helyzetéhez viszonyítva lényegesen fokozná, esetleg elviselhetetlenné tenné. De ugyanígy a mérsékelt valorizálás mellett szól a hitelező gazdasági helyzetének mérlegelése is. Méltányosan nem követelhet a hitelező egyebet, mint hogy őt az adós abba a helyzetbe juttassa, amelyben volna, ha az adós kellő időben tett volna eleget fizetési kötelességének. Ámde nem tehető fel,

hogy felperes kellő időben való fizetés esetén a koronaromlás következményeit magától teljesen távoltarthatta, pénzének értékét teljesen értékálló vagyonba fektetés által megőrizhette volna. Ezért megelégedni tartozik azzal, ha alperestől is csak az eredeti érték egy bizonyos hányadát kapja meg.

Ez a gyakorlat, amelyet a tőzsdebíróság már több mint egy éve folytat, lényegileg megfelel annak az álláspontnak, amelyet e sorok írója közel két évvel ezelőtt megjelent tanulmányában fejtett ki behatóan.* Ugyanezen az elvi alapon, nevezetesen *az általános, de mérsékelt s nem kártérítés gyanánt felfogott valorizálás* alapján áll az azóta megjelent német birodalmi III. Steuernothverordnung, az 1924 májusi lengyelországi valorizációs rendelet, amely a magánjogi valorizáció problémájának eddig ismert legkimerítőbb szabályozását foglalja magában és — úgy vélem — ezen megoldás felé való fokozatos közeledést mutat a magyar bírói gyakorlat fejlődésének iránya is.

A valorizálás mértékére nézve a tőzsdebíróság gyakorlatában nem alakultak ki számszerűleg pontos szabályok vagy egyébként állandóan követett merev elvek. Bizonyos tendencia és törvényszerűség azonban a valorizálás mértéke tekintetében mégis felismerhető. *Minél régibb* a követelés, minél nagyobb volna a teljes valorizálást biztosító szorzószám, *annál kisebb* %-át ítéli meg a tőzsdebíróság — ceteris paribus — a teljes aranyértéknek. Míg a valorizálás megengedhetősége kérdésében *a jogcím* közömbös, a valorizálás mértékét a jogcím befolyásolja. A vételárelőleget sem szokta ugyan a bíróság teljesen valorizálni (139/1923.), de lényegesen erősebben valorizálja az előleget, valamint az átvett áruk ki nem fizetett vételárát, mint a kártérítést. Ugyanaz az ítélet (247/1921.) a foglaló kétszeresének visszaadásában marasztalva az alperest, a felvett foglalót sokkal erősebben valorizálta, mint a büntetés jellegével bíró ráfizetendő foglalót. Mint a valorizálás mértékét csökkentő ok vétetett figyelembe, hogy a valorizálás kezdő napján jegyzett *zürichi árfolyam* nem volt reális, nevezetesen a magyar korona akkori tényleges belső értékét lényegesen meghaladta (702/923.), továbbá, hogy az árkülönbözet kiszámításánál alapul vett piaci ár a szerződési árnál az időközben bekövetkezett koronaromlás folytán volt lényegesen magasabb s így a vevő felperes e címen már inflációs nyereséghez jutott. (702/1923.) Egyáltalában mellőzte a bíróság a szerződésileg ki nem kötött valorizálást, amidőn az árkülönbözeti követelés keletkezése és az ítélethozatal

* Szerző: A pénztartozások átértékelése (Jogt. Közl. 1923 aug. 1-iki s köv. számok).

napja között *a korona csak kis mértékben* és pedig 0·0085-ről 0·00675-re *csökkent*. A valorizálás mértékét fokozza, bár ez nem is jut kifejezésre mindig az indokolásban, ha az adós magában a vitás ügyben vagy a pervitel körül *rosszhiszemű*, viszont mérséklő tényezőnek vette a bíróság, hogy a peres *eljárás felperes mulasztása miatt húzódott el* éveken át. (1526/1916.) Amenynyire a tőzsdebíróság ítélkezését áttekinteni tudom, a teljes aranyérték $^2/_3$-ánál nagyobb s $^1/_8$ vagy $^1/_{10}$-nél kisebb hányadban nem szokott marasztaló ítélet hozatni.

Kétségtelen, hogy a valorizálás ezen módszere a követelés összege tekintetében bizonytalanságot teremt és hogy normális viszonyokhoz képest túlságosan fokozza a polgári bíró hatalmát. Azonban ez a bizonytalanság még mindig kevésbbé káros és kevésbbé elviselhetetlen, mint az, amely a rendes bíróságok gyakorlatának mai állása mellett fennáll, ahol nem a tekintetben van kétség, hogy hány %-ra terjed a valorizálás, hanem, hogy van-e egyáltalában helye a valorizálásnak, ahol a követelésnek 1-szeres vagy 15,000-szeres összegben való megítélése függ a követelés jogcímének, az adós vétkességének sokszor csak árnyalati eltéréseitől. Ugyancsak megfelelőbbnek látszik a joggyakorlatnak ez az iránya, mint az, ahol a bíróság a mérsékelt valorizálásra törekszik ugyan, ennek ellenére azonban nem elvi kiindulópont gyanánt fogadja el az eset körülményeihez igazodó, mérsékelt valorizálást, hanem a mérséklést közvetett módszerekkel igyekszik megvalósítani, nevezetesen úgy, hogy a követelés lejárta helyett későbbi időpontokra teszi a valorizálás forduló napját s majd a perindítástól, majd az első bírói ítélet meghozatalától, majd a valorizálás iránti kérelem előterjesztésétől fogva valorizálja a követelést. A valorizálás mértékének ily módon való mérséklése a bizonytalanságon felül bizonyos ötletszerűséget is visz bele a jogviszonyok rendezésébe s olyan mozzanatokat juttat döntő jelentőséghez, amelyek sokszor függetlenek a felek akaratától s amelyek a jogviszony igazságos rendezése szempontjából fontos, reális tényezőkkel, aminő a felek gazdasági helyzete, teherbíró képessége, a követelés mibenléte, a felek vétkessége stb., semmiféle összefüggésben nem állnak. Ezzel szemben annak a bírónak ítélkezése, aki mindezen utóbb említett szempontok figyelembevételével igyekszik megállapítani a marasztalásnak helyes összegét, hasonlít a büntető igazságszolgáltatás technikájához, nevezetesen hasonlít a büntetés kiméréséhez, ahol szintén csak elég tág büntetési keretek vannak adva, de nincsenek matematikailag pontos, gépies és a bíró szubjektivitásától mentes megoldások.

A valorizációs gyakorlat némely részletkérdése tekintetében következő határozatok érdemelnek még említést.

Általában nem valorizálta a bíróság azokat a tartozásokat, amelyek után az adós ú. n. *kosztpénzt* fizet, illetőleg arra az időre, amelyre ez a kosztpénz járt, nyilván azon meggondolás alapján, hogy a heti kamatban a koronaromlás esetére szóló kockázati díj is bennfoglaltatik. *Előleget,* ha az eladó nem teljesít, nem az előlegadás napjától, hanem a szállítási késedelem beálltától, illetőleg attól a naptól valorizált, amely nap árai szerint a nem teljesítés miatti árkülönbözetet megállapította. (Pl. 1272/1921.) Indoka e határozatoknak, hogy az előleget a vevő a késedelem beálltakor, illetőleg az ügyletnek lebonyolítása napján tartozott volna visszafizetni, ezt megelőzőleg az eladó az előleget a felek akarata szerint tartotta magánál, a koronaromlást e napig a vevő az ügyleti megállapodás szerint tartozik viselni és szállítás esetén is csak valorizátlanul számíthatná be az előleget a vételárba. A követelésnek az adós részéről történt felajánlása *bírói letétbehelyezés* nélkül a valorizálást nem zárja ki. (264/920.) Megítélte a bíróság a valorizációs többletet olyan követelés után, amelyet az adós *már kifizetett* és pedig olyan időben, amikor a bíróság még nem valorizált, ha annak idején a hitelező jogfenntartással vette fel az összeget. (2121/1922., 702/1923.)

Örököst a bíróság az örökhagyó tartozása alapján olyan összegben marasztalt, amely valorizálás folytán meghaladta a hagyatéknak átadáskori értékét, illetőleg azt a koronaösszeget, amennyiben a hagyaték átadásakor annak értéke megállapíttatott. A döntést a bíróság azzal indokolta, hogy a hagyaték átadásakor, amikor az örökös már tudomással bírt a perbeli követelésről, ez a követelés csekélyebb volt a hagyaték értékénél. Tartozott volna ily körülmények között az örökös fizetni, minek elmulasztása által saját személyében fizetési késedelembe esett s így *a valorizálásnak az örökös vagyona* terhére is helye volna, de megállapította ezenkívül a bíróság azt is, hogy a hagyaték átadása óta az öröklött vagyon papirkoronában kifejezett értéke is emelkedett és pedig legalább is az alkalmazott valorizálás mértékét meghaladó módon. (1904/1921.)

Valorizálva ítélte meg a bíróság a *m. kir. népjóléti minisztérium* által kötött adás-vételi ügyletből felmerülő kártérítési követelést a minisztériummal, mint alperessel szemben, megállapítva, hogy az 1923 : XXXIX. tc. nem szabályozza a valorizálás kérdését s így nem is zárja ki a valorizálást nyilvánjogi intézményekkel szemben. (365/1923.) Felperes kérelmére, amelyet alperes

nem ellenzett, a bíróság olyan felek között, akikre nézve *a trianoni békeszerződés valorizációs szabályai* lettek volna alkalmazandók, *mellőzte* a per felfüggesztését és a békeszerződési valorizációs szabályok alkalmazását s a belföldiek között érvényesülő általános valorizációs elveket alkalmazta, amelyek az adott esetben felperesre nézve véletlenül kedvezőbbek voltak. (47/1919.) Szerintem ennek a kir. Kúria egy korábbi 1924 június 20-iki P. IV. 4621/1922. sz. határozatával egyező döntésnek helyességéhez szó fér. Helyesebbnek látszik az a felfogás, mely szerint a trianoni békeszerződés 231. és 254. cikkeiben foglalt valorizációs szabály ma már a békeszerződés becikkelyezése folytán kötelező magyar jogszabály, amelynek alkalmazása vagy nem alkalmazása nem függ a felek akaratától.

Meg kell e helyütt jegyeznünk, hogy tudomásom szerint a bíróság még nem döntött olyan esetben, amidőn a követelés már lejárat előtt értéktelenedett el *a korona értékromlása* folytán. Az elbírált esetekben az értékromlás mindenkor *a lejárat*, illetőleg a kártérítési követelés keletkezése *után* állt be. A bíróság ezekben az esetekben a valorizálás *forduló napja* gyanánt most már állandóan *a tartozás lejártát*, illetőleg a kártérítési követelés keletkezését, nem pedig, mint egynémely korábbi határozatában (pl. 392/919.), a perindítás vagy a valorizálási kérelem előterjesztésének napját tekintette.

A bíróság *csak kérelemre* valorizál általában, *hivatalból* valorizálta azonban a tőkeösszeget, a felszámított, de meg nem ítélt, összeg szerint többet kitevő kosztpénz helyett (1150/1923.) s hivatalból valorizálta a megítélt árkülönbözetet is, amikor teljesítés helyett kérelem nélkül csak árkülönbözetben marasztalta az alperest.

A valorizálás technikáját illetőleg még meg kell jegyezni, hogy a bíróság az átértékelésnél a magyar korona *zürichi árfolyamát* veszi alapul s hogy eltérőleg korábbi gyakorlatától, nem bizonyos svájci frankösszeg mindenkori egyenértékében, hanem az ítélethozatal napja szerint számszerűleg meghatározott magyar (papir) korona összegben marasztalja az alperest, vagyis az ítélethozatal után netán bekövetkező koronaérték-változást nem veszi figyelembe.

Kimondta a tőzsdebíróság 570/921. számú ítéletében, hogy a valorizációs többlet iránt indított perben az alapkövetelés fennállására nézve *nem res judicata* az alperes ellen az egyszeres összeg tekintetében meghozott *makacssági ítélet.* Ennek folytán alperes érdemleges védekezésének újabb elbírálásába bocsátkozott.

A valorizációs többlet tekintetében pergátló kifogás ellenére megállapította *hatáskörét* (1784/1922.), kimondván, hogy a valorizáció iránti igénynek nincsen az eredeti követeléstől különböző önálló jogalapja, a valorizációs igény nem kártérítési követelés, hanem annak csak az a tárgya, hogy az adós megfelelő mértékben teljesítse az alapügyletből folyó tartozását, az eredeti ügyletben kikötött tőzsdebírósági hatáskör tehát a valorizációs többletre is kiterjed. (Részben ellenkező az 1272/921. sz. nem jogerős határozat, amely leszállította a hatáskört a már megítélt követelés után az ítélet után beállt koronaromlás alapján követelt valorizációs többlet tekintetében.)

Az *ügyvédi díjak* megállapítása szempontjából és pedig úgy az ellenféllel, mint a saját féllel szemben a bíróság *a pertárgy értéke* gyanánt rendszerint a mérsékelt valorizálás folytán adódó marasztalási összeget tekinti. Állandóan valorizálja és pedig rendszerint a tőkénél erősebb mértékben a perindításkor felmerült perbeli készkiadásokat (az ú. n. kereseti költséget).

II. *Értékpapirvételi ügyleteknél* felmerült tartozás után a bíróság külön megállapodás nélkül is marasztalta az adóst a szokásos, illetőleg az 1924 január 17-ike óta hivatalosan is jegyzett halasztási díjak, az ú. n. *kosztkamatok* megfizetésében. Arra való tekintettel, hogy az ilyen halasztási díjak fizetése általánosan szokásos volt, kimondta a bíróság egy ítéletében, hogy alperes tartozott volna a hitelnyujtás ingyenességére vonatkozó megállapodást bizonyítani. (781/923.) *Más megállapodás hiányában* ez a halasztási díj *csak* az értékpapir *engagement fennállásának tartama alatt,* pontosan addig a fizető napig ítéltetik meg, amely a lebonyolítási ügylet teljesítési napja volt. Ezt követőleg a tartozás, mint más közönséges pénztartozás, kamatozik. (621/924., 327/924.) A fenti elvek szerint a bíróság az ú. n. kosztpénzt megítélte kereskedővel vagy nem kereskedővel szemben egyaránt.

Nem értékpapirvételi ügyletből származó pénztartozás után megállapodás nélkül nem ítélt meg az ú. n. kosztpénznek megfelelő *kamatot.* (1150/1923.) A kamatra vonatkozó megállapodások érvényessége tekintetében a bíróságnak az a felfogása, hogy az 1877 : VIII. törvénycikkben és az 1883 : XXV. törvénycikkben foglalt kamatkorlátozások hatályukat vesztették és nem kereskedő adós tartozása tekintetében sincsenek a felek a 8%-hoz, mint maximálisan kiköthető kamathoz kötve. Amint már 1923. évi határozatokban, úgy később is kimondotta, hogy törvényrontó szokás hatályától megfosztotta a kamat maximumára nézve a kamattörvényekben foglalt szabályokat, hogy a jelen viszo-

nyok között, amikor a kamatban nemcsak a tőke használatáért fizetett ellenszolgáltatás, hanem az esetleges értékcsökkenésért kikötött biztosítási díj is foglaltatik. Másfelől bejegyzett kereskedők között létrejött kamatkikötést is a jó erkölcsökbe ütközőnek és érvénytelennek nyilvánított a bíróság és a kikötött kamatot a szokásos mértékre szállította le, amidőn ez a folyósítási jutalék címén megállapított kamat a kamatozásnak akkor, 1921. évben általában szokásos mértékét lényegesen túlhaladta. (968/1921.) Kimondta a bíróság, hogy a kamattörvények alkalmazása szempontjából a bej. kereskedővel egy tekintet alá esik a bejegyzésre köteles, de magát bejegyeztetni elmulasztó kereskedő. (2350/1924.)

Az 1923:XXXIX. tc. alkalmazása körében nem valorizált követelés után rendszerint heti 2%, illetőleg havi 1 1/2% kamatot ítél meg, hacsak az adós nem bizonyítja a törvényben megállapított mentesítő okokat, különösen, ha késedelmét az adós nem exculpálja. *Valorizált* és pedig bárminő mértékben mérsékelten valorizált *tőke után* a bíróság az idézett törvény 2. §-ának 2. bekezdése szerinti alacsonyabb és pedig 27, 15, 18 3/4, 14 1/2 és 13%-ot ítél meg a bankkamatláb mindenkori változásához képest, amely változó kamatlábaknak az 1923 december 16. és a legutóbbi bankkamatlábváltozás időpontja, 1925 március 27-ike közötti időre 17·2%-nyi kamat felel meg. Ezt a kamatlábat a bíróság néha, de ritkán mérsékli. Ki kell emelnem, hogy ezt a 27%-nyi stb. kamatot a hitelező nemcsak az alapösszeg, hanem az egész valorizált tőke, amelyet csak az alapösszeg egyenértékének tekint (2/291.), tehát a valorizációs többlet után is kapja. *Idegen valutában megítélt követelés után* a bíróság évi 5% kamatot ítélt meg. (2150/1922.)

III. Az értékpapirkereskedő, illetőleg bankári üzletre vonatkozólag több ízben kimondta a bíróság, hogy megfelelő *fedezet hiánya* esetleg jogot adott eladónak a lebonyolításra, de nem teszi a lebonyolítást kötelességévé. (1951/923., 2350/924.) Az értéküzleti szokások 25. §-ának azon intézkedésére vonatkozólag, mely szerint a lebonyolításból *a késedelmes fél javára esetleg mutatkozó felesleget* a késedelmes félnek ki kell adni, kimondta a bíróság, hogy nem követelheti ennek a feleslegnek kiadását az, aki előbb az üzlet létrejöttét megtagadta és csak akkor ismerte ezt be, amikor értesült, hogy az eladó által a megtagadás folytán eszközölt lebonyolításból az ő javára mutatkozik felesleg. (1962/1923.)

A híressé vált Szalámi-részvények ügyével kapcsolatban kimondta a tőzsdebíróság, hogy *a tulajdonképpeni kosztügylet*

(értékpapirok eladása, későbbi határidőre visszavétellel összekapcsolva) nem burkolt kölcsönügylet, hanem adás-vétel, amelynél a vevő megszerzi a papirok felett való szabad rendelkezési jogot s hogy azokat a megállapított határidő előtt az ellenérték előzetes lefizetése esetén sem köteles szolgáltatni. (2078/1924.)

Részvénykihelyezés iránt létesült a meta szerződésre vonatkozik a bíróság 490/924. számú ítélete. Peres felek meghatározott mennyiségű részvénynek 1923 december 31-ig leendő kihelyezése iránt kötöttek szerződést úgy, hogy a kihelyezés alperes feladata volt, egyben megállapodtak, hogy az 1923 december 31-én visszamaradó részvénytömeget alperes előre meghatározott fix áron, amely felperes részére bizonyos nyereséget biztosított, jogosult és köteles átvenni. Felperes azon az alapon kért kártérítést, hogy alperes a részvényekből hónapokon keresztül, a nagy konjunktura ellenére semmit nem helyezett ki s így a maradvány az előfordult árfolyamoknál lényegesen alacsonyabb fix áron jutott az a meta viszony lejártakor alperes birtokába. A bíróság a keresetet elutasította és kimondta, hogy alperes nem járt el vétkesen, amidőn a kérdéses idő alatt nem helyezett ki részvényeket, amivel azok árának hanyatlását megakadályozta. Kötelessége volt ugyanis az ítélet szerint alperesnek a többi részvénybirtokosnak s ezek között felperesnek is érdekeire tekintettel lenni s ezért a részvények árfolyamát lehetőleg tartani. De ettől eltekintve az elutasítás indoka gyanánt azt is megállapította, hogy az a fél, aki a közös üzletből a másiknak előre nyereséget biztosít, megszerzi ezzel azt a jogot, hogy saját üzleti elvei, saját üzleti politikája szerint járjon el s a másik fél, aki veszteségi kockázatot nem visel, sőt akinek bizonyos nyeresége előre biztosítva van, nem kívánhatja, hogy szerződő társa üzleti gestióját egyedül az ő érdekeihez idomítsa.

A tőzsdetanács 1559/1919. számú határozata szerint *a proletárdiktatura kitörésekor függőben maradt ügyletekre* nézve megállapított kényszerlebonyolítás alá nem esnek a leszámolásban részt nem vevő megbízók és a bizományos között kötött azok az értékpapirvételi ügyletek, amelyek már a proletárdiktatura kitörése előtti fizető napon voltak lebonyolítandók és pedig akkor sem, ha az értékpapirok továbbra is a bizományosnál maradtak. (264/920.) Egyébként sem hivatkozhatik erre a kényszerlebonyolításra az az eladó, aki nem közölte vevőjével, hogy ezzel a joggal élni kíván, sőt 1919 szeptember 1-én kapott eladási megbízásra hónapokon át hallgatott. (148/1920.)

A Devizaközpont felállítása nem mentette fel a szerződő felet a szerződés nemteljesítése folytán előálló kártérítési köte-

lesség alól azon ügyletek tekintetében, amelyek a Devizaközpont felállítása előtt köttettek és a Devizaközpont felállítása után lettek volna teljesítendők. (1850/1922.)

Az értékpapirkereskedőt, aki megállapodott készpénzkölcsönnek meghatározott összegű heti kamatra leendő igénybevétele iránt, a kölcsönt azonban nem vette igénybe, marasztalta a bíróság a kikötött magasabb és a kérdéses időben a pénzpiacon kialakult alacsonyabb heti kamat közötti különbözetnek, mint kárnak megtérítésében, kimondván, hogy a kereskedelmi forgalomban kialakult felfogás és a K. T. 311. §-a szerint («kereskedelmi ügyletek érvényességéhez alakszerűségek nem szükségesek») *készpénzkölcsön* iránti megállapodás is, *mint más consensuális szerződés*, már a felek akaratmegegyezése folytán joghatályos és kötelező. (1150/1923.)

IV. Az értéktőzsdei forgalomnak az elmult években kialakult nagy arányai ellenére a tőzsdebírósági perek túlnyomó része a mult évben is *az árukereskedelem köréből* adódott.

A köteles *kereskedői gondosság* megsértését állapitotta meg a bíróság, amikor a záloghitelező a K. T. 306. §-a szerint megtartott árverést a hivatalos lapban későn (hétfői árverést megelőző szombaton) hirdette s az így megtartott árverésen a hitelező részvénytársaság igazgatója a zálogtárgyakat lényegesen áron alul vásárolta össze. Az ezen árverésen elért árak helyett a bíróság az eladott zálogtárgyak tényleges értékét számolta el az adós javára. (968/1921.)

Az áruüzleti szokások 4 §-ával kapcsolatban ismételten kimondta a tőzsdebíróság, hogy *az ellenkötlevél beküldésének elmulasztása* a beküldésre felhívó felet nem jogosítja fel az ügylettől való elállásra, csupán a 4. §-ban meghatározott lebonyolításra. (1427/1922.) *Cirka* megjelölésnél a tolerált 5%-nyi mennyiségi eltérés után a vevő a különbözet napiáron való elszámolását kérheti. Ezzel szemben, ha a mennyiség így jelöltetett: «*150—200 mm*», az eladó árkülönbözet fizetési kötelezettség nélkül szállíthatja a kisebb mennyiséget. (229/1921.)

A szokások 10. §-ával kapcsolatban kimondta a bíróság, hogy, bár *fuvareszköz kiállítása* a vevő kötelessége, vasúti kocsi hiányával az eladó csak úgy mentheti szállítási késedelmét, ha a vevőt a waggonhiányról értesítette, illetőleg vasúti kocsi kiállítására felhívta. (836/1921.) A *zsákok* késedelmes küldése esetén a bíróság a *teljesítési határidő* megfelelő kitolódását állapította meg s így nem állapította meg az eladó késedelmét szeptember 1-iki szállítás esetén, amikor szerződésileg augusztus 15. és 20-ika közötti időben állapíttatott meg a teljesítés

ideje, az eladó azonban a vevő zsákjait a vasúti állomástól távol fekvő gazdaságában csak augusztus 25-én kapta meg. (2157/1924.) A vevő zsákjai az eladónál erőhatalmi ok (a megszálló román hatóság intézkedése folytán) elvesztek. Az *elveszés veszélyét* a 432/1919. számú ítélet szerint a zsákok tulajdonosa, a vevő tartozik viselni.

Paritásos eladás esetén, amidőn a továbbfuvarozás iránya eredetileg nem állapíttatott meg, a szokások 35. §-ának betű-szerinti értelme ellenére nem ítélte meg a bíróság a vevő javára a paritásos állomás és a feladási állomás közötti helyi fuvar-díjat, amidőn a feladó állomástól a rendeltetési állomásig olcsóbb volt a fuvar, mint lett volna a paritásos állomás és rendeltetési állomás között. Megállapította a bíróság, hogy ellenkeznék a méltányossággal és a felek ügyletkötéskori szándékával, ha a vevő ilyen esetben, amikor fuvardíjat még megtakarít, meg-térítést követelhetne az eladótól. Kimondatott az is, hogy ilyen esetben a szokások 35. §-át már évek óta nem alkalmazzák. (84/1923.)

Csalás esetén a vevő rendelkezése folytán külföldre szállított és a mintavonás után a vasúttól elvitt árut is vissza lehet utasítani, bárha eladó csak belföldi végállomásig vállalt minőségi szavatosságot. (644/1925.) Kereskedelmi csalást állapított meg a bíróság minden egyéb tényállási elem vizsgálása nélkül azon az alapon, hogy egészséges áru helyett már a feladás idején dohos, tökéletesen romlott rozs szállíttatott. (644/1925.) Csalás hiányában viszont csak értékkevesbletet ítélt meg a bíróság és nem állapította meg az áru visszautasításának jogszerűségét, bárha az értékkevesblet 8%-ot tett ki, amikor a vevő megmintázás után az árut a vasúttól elvitette. (18/1925.)

Nem fogadta el a bíróság *hiteles alakban vont mintának* azt, amelyet Budapesten a Közraktárak (1171/1923.), amelyet olyan helységben, ahol közjegyzőnek székhelye van, a községi elöljáróság (741/1921.), vagy amelyet határállomáson az átfutó áruból az egyik fél megbizottjaként eljárt szállítmányozó vállalat vont, bárha a mintát a vámhivatal is lepecsételte. (75/1925.)

Foglaló kétszeresének fizetésére kötelezte a bíróság alperest, bár felperes kárt nem igazolt, oly perben, amelyben egyébként kikötés alapján a tőzsdei szokások voltak alkalmazandók. Ugyanez az ítélet kimondta, hogy a foglalónak ebbeli jellegét nem zárja ki egymagában az, hogy a vevő azt nem az ügyletkötéssel egyidejűleg adta. A foglaló kétszeresére irányuló követelés érvényesítéséhez nem szükséges a szokások 67. §-ában kártérítési követelés érvényesítésére egyébként előírt alakiságok

betartása, nevezetesen nem szükséges az, hogy a vevő a teljesítésre menő óvás felvétele után az újabb késedelem beálltakor kellő időben kártérítésre menő újabb óvást vegyen fel. (247/1921.)

Ha a vevő, aki *vételárelőleget* kapott, késedelembe esik a szállítással, az árkülönbözeten felül a késedelem beálltától az előleg visszafizetéséig, illetőleg az elkésett szállításig *kamatot* (heti 2%, illetőleg havi 1 1/2%) tartozik fizetni (2157/1924.), viszont az előleg adása és a szállítási késedelem közötti időre az előleg után kamat nem jár. (236/1925.) Az előleg iránti megállapodás folytán ugyanis a vevő a szerződésszerű teljesítési határidőig, de csakis eddig engedte át kamatmentesen az előleget. A szállítási késedelem olybá veendő, mint az előleg visszafizetése körüli késedelem s az előlegnek a megállapodásszerű időn túl való használata. A kamatra vonatkozó ezen igény nem nyer kielégítést sem azáltal, hogy az eladó utóbb késedelmesen szállít, sem azáltal, hogy nemszállítás miatt árkülönbözetet fizet. Ellenkező, de szerintem kifogásolható a 908/1924. sz. döntés, mely szerint az árkülönbözet-elszámolás napjáig nem jár kamat az előleg után, mert az árkülönbözet megítélésével a vevő érdeke teljes kiegyenlítést nyer. Elutasította az előleg kamataira érvényesített követelést a bíróság, amikor az eladó jogfenntartás nélkül vette vissza nemszállítás esetén az előleget. (1667/1924.)

Nem ítélte meg a bíróság az *elmaradt továbbeladási hasznot*, amikor a piaci árhoz képest a szerződéshez hű fél javára nem mutatkozott árkülönbözet. (139/923., 1673/924.) Kimondja az ítélet, hogy az ilyen elmaradt továbbeladási hasznot felperes csak úgy kérhetné, ha egyedül alperesnek nyilvánvaló vétkessége folytán s annak ellenére, hogy felperes a maga részéről saját vevőjével szemben a teljes gondosságot fejtette ki, esett volna késedelembe felperes saját vevőjével szemben, alkalmat adva utóbbinak az ügylettől való elállásra.

Nem tekintette a bíróság a 65. § *c)* pontja alá eső *fedezeti vételnek* s nem ítélte meg az ezáltal felmerült árkülönbözetet, amidőn takarmányliszt vevője a nem szállított liszt helyett állatainak etetése céljából tengerit és árpát vásárolt. (965/1922.)

A szerződésszerű mennyiségnél kevesebbnek szállítása esetén a vevő (a 2%-nál nagyobb) *hiánynak utánszállítását* nem követelheti, ha a hiányzó mennyiségre nézve a 66. §-nak megfelelően szállítás iránt óvással nem él. (1711/1923.) Ha a szerződő fél még a késedelem beállta előtt indított pert teljesítés iránt, ez a 66. §-nak megfelelő *óvásfelvételt* pótolja. (1066/1923.)

A Szokások késedelmi rendszere szerint a Szokások sze-

rint kötött ügyleteket *általában fix ügyleteknek* kell tekinteni és sem az eláláshoz, sem a kártérítéshez való jog gyakorlásához a Szokások óvás felvételét nem írják elő. Kimondotta azonban a bíróság, hogy nem lehet alkalmazni ezt az elvet olyan ügyletnél, ahol a felek «*lehetőleg prompt*» szállításban állapodtak meg. Az ilyen meghatározás mellett a teljesítés határideje bizonyos mértékig határozatlan és egyéni megítéléstől függ. Ilyen esetben kimondta a bíróság, hogy az, aki elállani kíván, ezt óvással tartozik közölni s ha nem telt el túlhosszú idő, amely mellett a teljesítés a vevőre nézve érdekét vesztette, az árút az eladó szállítani jogosult, a vevő pedig átvenni köteles mindaddig, amíg a vevő elállását óvással nem közölte. (14/1925.)

Nem tekintette joghatályos *választásnak*, nevezetesen olyannak, amelytől eltérésnek helye nincs, amidőn a szerződéshez hű fél a késedelem beállta előtt fenyegette meg az eladót, hogy nemszállítás esetén árkülönbözet iránt fogja beperelni. (1066/1923.)

Elkésettnek és jogellenesnek minősítette a bíróság *a választástól való eltérést* s ez okból elutasította az árkülönbözetre irányuló keresetet, amidőn a teljesítési óvás felvételét követő 23-ik napon tért át a szerződéshez hű fél óvással az árkülönbözetre. (1877/1923.)

A Szokások 70. §-ában megállapított 90 nap alatt *elévül* az elmaradt szállítás érdekében küldött zsákok után ténylegesen felmerült *fuvardíj* is, miután ezeknek a készkiadásoknak megtérítésére irányuló követelés is a 65. § *b)* pontjára alapított «egyéb kár» fogalma alá eső kártérítési követelés. Nem esik azonban ezen elévülés alá az *a zsákkölcsöndíj,* amely a zsákok időn túl való visszatartása folytán merült fel, miután ez a kár már nem az eladó szállítási késedelméből, illetőleg nem a szállítás elmulasztásából származik. (65/1923.) Nem a teljesítés megtagadásán (71. §), hanem a teljesítési késedelmen s így a Szokások 65. §-án alapszik a kereseti igény, ha a szerződő fél *a teljesítési határidő* letelte *után tagadja meg a teljesítést,* minek folytán az ilyen követelés nem 32 év alatt, hanem a Szokások 70. §-a szerint 90 nap alatt évül el. (65/1923.)

Az *accreditálás* körül beállt késedelem esetén az eladó a fizetési késedelemre megállapított következményeket jogosult alkalmazni, nevezetesen el is állhat az ügylettől. Nem tette magáévá a bíróság a meghitelezést késedelmesen eszközlő vevőnek azt a felfogását, mintha a késedelem következményeit eladó legkésőbben csak az accreditálás határidejének lejártát követő napon vonhatná le s tartoznék ezt legkésőbb ezen napon óvással közölni és pedig már azért sem, mert az accreditálási

késedelem szakadatlanul folyik mindaddig, amíg a meghitelezés meg nem történt. (2475/1924.)

Aránylag csekély vételárrészlet *fizetésénél beállt késedelem alapján* nem fogadta el a bíróság jogosnak az eladó elállását, amikor végelszámolás nem ejtetett meg s amikor az eladónál a még nem szállított mennyiségre fizetett nagyobb előleg volt. (33/1924.)

Ennek a kitételnek: «*fizetendő* Budapesten *az áru átvétele előtt* készpénzben» a lisztkereskedelemben elfogadott értelme nem az, hogy az eladó az átadástól teljesen függetlenül, napokkal a teljesítési határidő előtt követelhesse a vételárat, hanem csak az, hogy (helyi vétel esetén) a fizetésnek közvetlenül az átadási aktus megtörténte előtt, a liszt közvetlen rendelkezésrebocsátásának kijelentése, avagy pedig megfelelő malomutalvány átadása ellenében kell történnie. (1921/1924.)

Ismételten kellett foglalkozni a bíróságnak azzal a kérdéssel, feljogosítja-e szerződő felet a teljesítés megtagadására, illetőleg a késedelmi következmények alkalmazására az ellenfélnek egy, ugyanazon felek között fennálló *másik ügyletnél felmerült késedelme* vagy szerződésszegése. Kimondta a bíróság, hogy nincs joga a termelőnek felbontani több évre kötött cukorrépa termelési s szállítási szerződést azon az alapon, hogy a cukorgyár az ugyanazon felek között korábban fennállt, de már lejárt hasonló szerződésnnk lényeges kikötéseit állítólag megsértette, bárha a termelő vitatta, hogy a gyár szerződésellenes magatartásáról csak most szerzett tudomást. (254/1924.) Az ugyanazon felek között fennálló más adás-vételi ügyletnél felmerült vételárfizetési késedelem feljogosítja ugyan az eladót, hogy megállapodás ellenére megtagadja az árunak a kifizetés előtt való szállítását, feljogosítja őt, hogy a szállítást a vételár előleges kifizetésétől vagy biztosításától tegye függővé, nincs azonban joga az ügylettől elállni, mintha az meg sem köttetett volna. Ha eláll, tartozik a vevőnek kiadni a javára mutatkozó különbözetet. Ilyen esetben ugyanis az eladónak jogos és védelemre számottartó érdeke csak odáig terjed, hogy magát a további hitelezés veszélyeitől megóvja, de nem terjeszthető ki odáig, hogy a vevő rovására gazdagodjék. (1066/1923., 1528/1922.) Nincs joga a más ügyletnél felmerült fizetési késedelem okából az eladónak elállni attól az ügylettől, amelyre járó vételárat már megkapta. Az *adósnak* egyoldalú és a hitelező tiltakozása esetén is hatályos *joga* van arra, hogy ő jelölje ki *több tartozása közül* tetszése szerint azt, *amelyikre* a fizetést teljesíti. (755/1924.)

A mult év óta kibontakozó gazdasági válság folytán lényegesen fokozódott a Szokások *fizetésképtelenséget* tárgyaló szabályainak jelentősége. A 76. §. szerint fizetésképtelenség esetén a másik fél az ügyletet a fizetésképtelen számlájára lebonyolítani s az ebből előálló különbözetet a fizetésképtelen terhére, illetőleg javára elszámolni köteles. A 65. § szabályai fizetésképtelenség esetén nem nyernek alkalmazást. A tőzsdebíróság előtt folyó több perben felperesként a fizetésképtelen lépett fel. A bíróság rendszerint vizsgálta, hogy a másik fél mikor szerzett tudomást a fizetésképtelenségről s ezen időpont árai szerint ejtette meg az elszámolást. Annak, hogy valóságos lebonyolítás (fedezeti vétel vagy kényszereladás) foganatosíttatott-e, nem tulajdonított jelentőséget. Több perben érvényesült az a felfogás, hogy a Szokások 76. §-a nem kényszerítő szabályt foglal magában s ha az eladó beállott fizetésképtelensége után is teljesítési készségét jelentette ki az áru felmondása által s ugyanez a készség megvolt a vevőben is, aki a fizetésképtelenséget tudva, az áru átvétele végett jelentkezett, a 76. § alkalmazására nem kerülhet a sor s ilyen esetben az általános késedelmi elvek nyernek alkalmazást. Ha ilyen tényállás mellett utóbb az eladó az átadással késedelembe esik, a vevő a 65. §-ban biztosított jogokkal élhet, tehát el is állhat az ügylettől.

V. Bár a perrendi novellának *a tőzsdebírósági hatáskört* szabályozó 94. §-a közel egy fél évszázad óta van változatlanul hatályban, még mindig sűrűn merülnek fel vitás hatásköri kérdések.

A *valorizációval kapcsolatos* némely vitás hatásköri kérdésre a fentiekben mutattam rá. Az ú. n. kéz *(egyezményes)* és az ú. n. *remissier* között felmerült perben megállapította a kir. ítélőtábla — helybenhagyva az elsőbíróság döntését — a tőzsdebíróság hatáskörét azon az alapon, hogy a per a remisier által harmadik személlyel a kéz nevében a tőzsdén megkötött ügyletből származik s így a peres felek között is a kölcsönös jogoknak és kötelességeknek a tőzsdén kötött ügylet az alapja, amivel szemben közömbös az, hogy a remisier viszony létesítése iránt a tőzsdén vagy tőzsdén kívül jött-e létre megállapodás. (V. B. 977/1924., kir. tábla 5. P. 12,191/1924.) Aki magának *álnév* (egy más létező személy neve) *alatt* nyittat számlát, a tőzsdebíróság előtt perbevonható olyan írásbeli *alávetés alapján*, amelyet nem saját nevében, hanem csak ezen álnév használatával írt alá. (161/1924. Nem jogerős.) A *közkereseti társaság* perbe vonható a tőzsdebíróság előtt, ha a társaság *tagja csak saját nevében*, képviselői minőségének feltün-

tetése nélkül ugyan, de az eljárás egyéb adataiból megállapíthatólag nyilván *a társaság részére* írta alá a tőzsdebírósági alávetést tartalmazó kötlevelet. (2350/1924. hh. Tábla 4137/925.)

Az egyenes adós által aláírt és a tőzsdebírósági alávetést tartalmazó kötlevélre a szöveg alá írt ez a nyilatkozat: *«fenti kötlevelet szavatolom»* kifejezett alávetés hiánya miatt a kereskedő kezessel szemben sem állapítja meg a hatáskört. (Kir. tábla 5. P. 1649/1925.) *Az alapügyletre kikötött hatáskör* kiterjed az ügylet prolongálásából eredő, különösen *a halasztási díjak iránt indított perre* is a halasztási díj járulékos természeténél fogva. (821/1924., 1719/1923, illetőleg kir. tábla 5. P. 863/1925.)

Megállapította a bíróság hatáskörét a *nem jogosított ügynök* által aláírt, tőzsdeügynöki kötjegynek címzett iratban foglalt tőzsdebírósági alávetés alapján, amikor megállapítást nyert, hogy az ügynököt alperes az ügyletnek megkötésére (nem pedig csak közvetítésére) felhatalmazta és az ügynök a tőzsdén kívül megbízója részére meg is kötötte az ügyletet. (1414/1921.)

Eltérőleg az eddigi részben ellentétes gyakorlattal, megállapította a tőzsdebíróság hatáskörét olyan *vagylagos alávetés* alapján, ahol a kétféle bíróság között való választás jogát a kötlevél kifejezetten egyedül felperesnek adja meg. Ilyen esetben az alávetés tartalmilag nem határozatlan, alperes elhatározása végleges és azáltal, hogy felperes a tőzsdebíróságot választja, ennek hatásköre alperesre nézve kizárólagossá válik. Nem ellenkezik az alávetés határozottságával az, hogy felperes a tőzsdebíróság és a rendes bíróság hatásköre között választhat. Ugyanilyen választási jog illeti meg ugyanis felperest mindannyiszor, valahányszor alperes egyoldalúan vetette magát alá a tőzsdebíróság hatáskörének. (327/1924.)

Az *álképviselő* alperesként perbe vonható, ha a megbízó ellen a tőzsdebíróság hatásköre megállna (2561/1924, hh. kir. tábla 5. P. 58/1925.), de az álképviselő felperesként nem vonhatja perbe a vele szerződő felet a felhatalmazás nélkül más nevében megkötött ügylet alapján, hacsak az álképviselővel szerződő fél nem választotta a szerződésnek az álképviselő ellen való fenntartását. Az álképviselő ugyanis csak köteles az ügyletet a vele szerződő fél kívánatára állni, de nincs joga magának az ügyletbe félként belépni. (78/1922.)

A tőzsdebírósági hatáskör kérdésében hozott tőzsdebírósági határozat felülvizsgálásának terjedelmét illetőleg kimondotta a kir. ítélőtábla, hogy a tőzsdebíróság a bizonyítékokat szabadon mérlegeli s amennyiben mérlegelési és indokolási köteles-

ségének az elsőbíróság eleget tett s megállapításában sem iratellenesség, sem nyilvánvalóan helytelen ténybeli következtetés ki nem mutatható, a mérlegelés eredményeként megállapítható tényállás felülbírálásának nincs helye. (Kir. tábla 5. P. 6718/1924. és 863/1925.) *Dr. Frigyes Béla.*

Békeszerződési joggyakorlatunk az 1924. évben.

Az előző évek vonatkozó gyakorlatát ismertető cikkemben (a Jogállam 1924 júniusi számában) említett okok (perfelfüggesztő rendeletek s a magyar bíróságok hatáskörét megszorító békeszerződési intézkedések) még fokozottabb mértékben érvényesültek az 1924. év folyamán s így bíróságaink nem foglalkozhattak számbajövő mértékben a trianoni szerződés értelmezésével. További akadálya lett ennek az Olaszországgal kötött egyezmény, mely az olasszá vált volt magyar és osztrák honosokkal szembeni relációkra is kiterjeszti a Vegyes Döntő Bíróság hatáskörét.

Az 1924. évi döntvénytárakban közölt néhány idevágó érdekesebb határozatot a következőkben állítjuk össze:

A Hiteljogi Döntvénytár XVII. kötet 65. lapján közölt P. VII. 5527/1923. sz. kúriai ítélet igen beható és abszolute meggyőző indokolással fejti ki, hogy a trianoni szerződés *231. cikke alá* s így a Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatal hatáskörébe *nem* vonható az a követelés, amely nem valamely régi pénztartozás teljesítésére, hanem a hitelező által jogtalanul visszatartott váltónak kiadására s esetleg a váltó egyenértékének bírói letétbehelyezésére irányul. Ugyanez az ítélet fejti ki, hogy a magyar bíróságok eljárását nem korlátozhatja az a körülmény, hogy az alperesként perbevont, Magyarországon bejegyzett közkereseti társaság egyik tagja entente-állampolgár.

A trianoni szerződés *254. cikkével* kapcsolatos a budapesti ítélőtábla 7. P. 3800/1924. végzése (Perjogi Döntvénytár IX. köt. 84. lap), amely mellőzte a felfüggesztést egy olyan perben, amelyet egy cseh-szlovák felperes egy 1916-ban lejárt dollárkövetelés iránt indított a magyar alperes ellen. A kir. ítélőtábla megállapította ugyan, hogy a követelés a 254. cikk alá esik, mindamellett a 9590/1922. M. E. sz. rendelet értelmében még sem látja a pert felfüggeszthetőnek, mert a felek megállapodása éppen dollárra, tehát valamely entente-pénzre szólt. A rendelet alkalmazása szempontjából a döntés kétségtelenül helyes.

A döntés nem foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy *egyéb*

okokból nem-e függeszthető fel a per, tekintettel arra, miszerint a trianoni szerződés 254. és 231/*d*. cikke semminő különbséget nem tesz koronára vagy bármely más pénznemre szóló tartozások között s valamennyi tekintetében egyaránt azt mondja ki a magyar-cseh-szlovák relációban, hogy a fizetendő pénznemet és átszámítási árfolyamot az érdekelt államok megegyezése vagy a jóvátételi bizottság fogja megállapitani.

Ugyancsak a *254. cikk* és a 9590/1922. M. E. sz. rendelet körébe vág a P. V. 6178/1923. számú kúriai végzés, mely felfüggeszti a pert a következő esetben: A Nagyszebeni Földhitelintézet javára bekebelezett követelést a jelzálogul szolgáló ingatlan magyar tulajdonosa valorizált összegben kifizette s a fizetés tényénél fogva rá átszállt követelést a személyes adós ellen érvényesíti. A fizető dologi adós a hitelező helyébe lépvén s az ő jogán igényelvén visszatérítést, a Kúria a rendelet 2. §-a értelmében — tekintet nélkül mindkét perfél magyar honosságára — a pert felfüggesztette. (Békejog, III. évfolyam, 59. lap.)

A Perjogi Döntvénytár IX. kötet 92. lapján közölt P. IV. 4621/1922. sz. kúriai határozat viszont megszüntette a Kúria által ezen perben elrendelt felfüggesztést azért, mert a követelését a magyar alperes ellen a trianoni szerződés *254. cikke* alapján dinárokban érvényesítő jugoszláv felperes utóbb bejelentette a Kúriánál, hogy dinárok helyett valorizált magyar koronában kéri követelésének a megítélését. A Kúria szerint a felülvizsgálati eljárásban sem ütközik akadályba, hogy a felperes a dinárokra irányzott kereseti követelését (a követelt dinárösszeg egyenértékének határáig) valorizált magyar koronára irányuló petitummal felcserélje. Ha egyszer azonban a bíróság megállapitása szerint a követelés a trianoni szerződés 254. cikke alá esik, úgy nézetem szerint a marasztalás (mindaddig, amíg netán eltérő újabb államközi egyezmény Szerbiával nem létesül) csupán a jugoszláv pénznemben történhetik s ha a felperes az átszámítást megállapító egyezményt bevárni nem akarja, hanem kifejezetten csakis olyan pénznemben való marasztalást kér (valorizált magyar korona), amely neki semmi esetre sem jár, úgy az ily kereset — nézetem szerint — elutasítandó volna. (A kérdéses esetben a Kúria az ítéletet feloldotta, mert a valorizálási kérelem elbírálásához szükséges tényállás megállapitva nem volt.)

Dr. Sichermann Frigyes.

A polgári perrendi novella életbelépése.

Az 1925 : VIII. tc. (Ppn.) igen tágkörű rendeleti szabályozásra és a törvénynek rendelet útján való életbeléptetésére ad felhatalmazást az igazságügyminiszternek, — illetve a gazdasági munkaviszonyokból felmerülő ügyekben a belügyi, földmívelésügyi és igazságügyi miniszternek. A hivatalos lap 1925 május 28. és 30-i számai közlik az életbeléptető és ezzel összefüggő rendeleteket. A törvény és az azzal összefüggő rendeletek életbelépésének napja 1925 június 1.

A tulajdonképpeni generális életbeléptető rendelet a 25700/1925. I. M., amely áttekintést nyujt arról, hogy az idevágó háborús és háború utáni rendeletekből mi marad hatályban. Kiemelendőnek tartjuk e rendelet 3. §-át, amely kimondja, hogy a Ppn. 15. §-ának első bekezdése, — amely szerint a szünetelő perben (Pp. 446. és 475. §§-ai) új határnap csak négy hó (eddig két hó) eltelte után kérhető, — nem alkalmazandó, ha a törvény életbelépésekor a szünetelés már megkezdődött. A szövegezés nem a legszerencsésebb. Szerencse, hogy 1925 június 1. Pünkösdhétfő, tehát Gergely-naptár szerinti ünnep volt.

A 25750/1925. I. M. a gazdasági munkaviszonyból felmerülő kártérítési ügyekben a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozó eljárás szabályozásáról szóló 1923 : XXIV. tc. 1. §-ban megjelölt 10,000 K értékhatárt egymillió koronában állapítja meg.

A 25900/925. I. M. rendelet a munkaügyi bíráskodás tárgyában kibocsátott u. n. eljárási (9180/920. M. E.) rendeletet hatályában fenntartja és az ezen rendeletet módosító későbbi (értékhatár emelő) rendeleteket formailag hatályon kívül kelyezi, de az alapeljárási rendeleten mégis módosításokat eszközöl ezek szellemében. Fenntartja u. i. a 7722/924. M. E. sz. rendelet azon intézkedését, amely szerint az alapeljárási rendelet 1. §-ában meghatározott perek az alaprendelet 3. §-ában meghatározott *kivétel nélkül* a munkaügyi bíráskodás alá tartoznak. Az új rt. 3. §-a a felebbezési értékhatárt ülnökök közreműködése esetén kétmillió koronára emeli fel; a 4. §-a pedig, azonos a 7722/924. M. E. rendelettel, felebbezésre való tekintet nélkül végrehajthatónak mondja ki az utoljára élvezett egy hónapi megítélt járandóságot, de az itt szereplő maximális összeget négymillióban állapítja meg az eddigi kétmillióval szemben.

A törvény (Ppn. 55. §.) felhatalmazta az új minisztert a Pp., Vht., Vhn., Öet-ben meghatározott *értékhatárok megválto*z-

tatására. A miniszter a 25.800/1925. I. M. rendeletben élt is e jogával. Amennyire helyesnek tartjuk a Vht., Vhn., Öet.-re vonatkozólag az értékhatárok felemelését, annyira *nem tartjuk indokoltnak a 2350/1924. sz. rendelet megváltoztatását.* Ha a Pp. értékhatárainak újabb megállapítására gondoltunk is a Ppn. 55. §-a kapcsán, azt nem ilyennek képzeltük. Legfeljebb vagy arra lett volna szükség, hogy már most aranykoronában állapíttassanak meg az értékhatárok, vagy még inkább arról, hogy a küszöbön levő valutarendezés után az új valutában. *Mindenesetre bizonyos állandósításra, konszolidálásra gondoltunk.* A rendelet szerinti újabb emelésre u. i. semmi esetre sem volt szükség, hiszen 1924 ápr. 1 óta, a korona belső vásárló erejében, de külföldi értékelésében sem, értékcsökkenés nem következett be. Így teljesen indokolatlan az értékhatárok újabb emelése.

Különösen méltánytalan és szinte ügyvédellenes a járásbíróság előtt *a kötelező ügyvédi képviseletnek* 500,000 K-ról 10.000,000 K-ra emelése akkor, amikor a korona időközben legfeljebb — *javult.* Ugyancsak indokolatlan a felebbezésnek szóbeli tárgyalás nélkül, *nyilvános előadás* alapján való elintézése tekintetében a 100%-os újabb emelés, 5-ről 10 millióra, a békeparitás cca 6-szorosára. Már a legutóbbi emelés alkalmával ugyane helyről (Jogállam 1924. 4—5. füzet) rámutattunk arra, hogy az nem fogja a szóbeli tárgyalásra kerülő perek számát apasztani, hanem épp arra fog vezetni, hogy az ügyek legnagyobb részében a felek képviselői az előadás után felszólalnak. Hogy ez mennyiben vált valóra, azt a törvényszékek felebbezési tanácsai eléggé bizonyíthatják és azon ügyvédek is, akik egy-egy ilyen nyilvános előadásos délelőttön — sokszor késő délutánig álldogálhatnak a folyosókon várva a kiszámíthatatlan sorrakerülésüket. Sajnos, a járásbírósági tényállásmegállapítások, sőt jegyzőkönyvek *nem nagyon biztatják a jogkereső közönséget, hogy a jogszolgáltatásra valami nagyon üdvös lesz a bizonyítási lehetőséget szinte kizáró Pp. 515. §-ának ezen újabb térhódítása.* Ugyancsak aggodalomra ad okot a felülvizsgálat korlátozása tekintetében bekövetkezett újabb 100%-os emelés 5-ről 10 millióra, illetve a törvényszéki eljárásban 10-ről 20 millióra. (3. § 3. bek.) Az eddigi 25 millió helyett 50 millió az értékhatár a tekintetben, hogy a járásbíróság előtt megindult perekben a tábla vagy a Kúria mondja ki az utolsó szót. 10 millióról 20 millióra emeltetett fel a felülvizsgálat nyilvános előadásának értékhatára is. A fellebbvitelre való tekintet nélkül való végrehajthatóság értékhatárai is 100% kal emelkedtek; a községi bíróság is az eddigi 500,000 K helyett 1.000,000 K-ig

jár el. Hiányzik azonban ezen rendeletből is az, amit tavaly ugyancsak e helyről sürgettünk, nevezetesen annak kimondása, hogy a *nem pénzkövetelés* iránti perekben a felülvizsgálat szempontjából *nem a kereset beadásakori* érték, hanem a per tárgyának a per során emelkedett, *utolsó felebbezési tárgyaláskori értéke az irányadó* és ezt *feltétlenül köteles a felebbezési bíróság a Pp. 5. § 3. bekezdése értelmében tisztába hozni és ítéletében megállapítani.* (Ma már szerencsére a bírói gyakorlat nagyrészt segített a bajon, de generális rendelkezések szüksége mégis fennforog.)

A végrehajtási eljárási rendelkezésekbe zavaró sajtóhiba csúszott be a 6. § kimaradt jelzése folytán. Igen üdvös az árverési hirdetmények közzététele szempontjából megállapított értékhatár felemelése tíz, illetve hatvan millióra. Ugyancsak ideje volt már a Vhn. 2. § 14. pontjában, a lefoglalható szerszámok stb. végrehajtás alól való mentessége tekintetében, megállapított 150 K helyett kétmillió korona felvétele. Hasonlóként csak megnyugvást okozhat minden tekintetben a köz- és magánalkalmazottak járandóságaiból a végrehajtás alól mentes összeg megfelelő felemelése. Szükségesnek tartjuk még annak kiemelését, hogy az utóbbi két esetben, amennyiben, bár a rendelet életbeléptetése előtt, az akkor érvényben levő szabályoknak megfelelő, de a rendelettel ellenkező jogok *biztosítási végrehajtás* útján szereztettek a kérdéses ingóságokra vagy járandóságokra, úgy azokat a *végrehajtást szenvedő kérelmére hatályon kívül kell helyezni;* míg *érintetlenül* maradnak a rendelet életbeléptetése előtt, az akkor érvényben levő jogszabályok alapján, engedmény vagy más jogügylet által, vagy *kielégítési végrehajtás útján* szerzett jogok, ha a rendelettel ellenkeznek is.

A Ppn. 53. §-át (az ú. n. váltónovellát) a 26,000/1925. I. M. sz. rendelet lépteti életbe ugyancsak 1925 június 1-ével. Felsorolja a hatályon kívül helyezett korábbi rendeleteket. 1925. év végéig lejáró váltó, kereskedelmi utalvány és közraktári jegy tekintetében ezen rendelet szerint is a fizetés, valamint a névbecsülési fizetés végetti bemutatás és fizetés hiánya miatti óvás felvételét legkésőbben a *fizetési napra következő tizenötödik köznapon kell* teljesíteni. Csodálatos, hogy egy évtized után is miként fenntartatik ez a szerencsétlen fogalmazás. Úgy Karácsony táján a tizenöt napból könnyen huszonkettő lesz. A rendelet még átmeneti intézkedéseket tartalmaz az elévülés tekintetében, figyelemmel a trianoni szerződés 235. cikkére is.

Dr. Zoltán József.

KÜLFÖLDI JOGÉLET.

A hágai nemzetközi jogi akadémia.

(L'Academie de Droit International de La Haye.)

Lapunk előző számához mellékeltük a hágai nemzetközi jogi Akadémia szervezetének ismertetését és ezidei programmját. Az előadások programmján az idén is a jogtudománynak internacionális relációkban is legelsőrangú képviselői szerepelnek s egyrészt ezek a nevek, másrészt a programm tárgyi tartalma garantálják az Akadémia sikeres működését.

Az Akadémia működését július 14-ikén kezdi meg és szeptember 12-ikén zárja le. Mint tavaly, úgy ezidén is az előadások két periódusra oszlanak, amelyeknek mindegyike önállóan, egymástól függetlenül, kerek egész előadássorozatot képez. Az első periódus július 14-től augusztus 12-ig, a második augusztus 13-tól szeptember 12-ig tart.

Nagy előnye az Akadémiának, hogy egyetlen állam kormányával szemben sincs függő viszonyban. Magánalapítás, önálló jogi személy, amelynek bőséges jövedelemforrásai vannak és amely teljes autonomiával bír. A Carnegie-alap évi szubvenciója, alapítványi tőkéjének hozadékai és egyéb bevételei kellő anyagi alapot adnak az intézmény működéséhez.

Amint az az Akadémia francia nyelvű programmjából kitünik, az intézet a tananyag körébe a nemzetközi köz- és magánjognak minden ágát belevonja.

Nagy jelentőséggel bír az is, hogy az Akadémia anyagilag nagymértékben megkönnyíti az előadások hallgatását. Már magában az, hogy két teljesen önálló és egymástól független előadássorozatot tart, már ez is ennek a célnak a szolgálatában áll. Így ugyanis a hallgató egy hónap alatt egy teljes előadássorozatot hallgathat végig, ami kétségkívül a hosszas tanfolyamokkal szemben nagy anyagi könnyebbséget jelent.

A tanítás teljesen ingyenes. Annak, aki a tanfolyamon részt akar venni, nem kell egyebet tennie ezirányban, minthogy egy nevével, nemzetiségével, foglalkozásával és lakcímével ellátott kérvényt nyujt be az Akadémia kormányzótanácsához (La Haye, Palais de Paix) s a kormányzótanács ennek alapján elintézi kérelmét.

Az Akadémia régi és új hallgatói által alakított egyesület és egyéb, az Akadémia által alapított intézmények lehetővé

teszik, hogy a hallgatók olcsóbban élhessenek Hágában, mint ahogy az bárhol másutt lehetséges.

Valamennyi előadás nyelve francia; az intézmény természetével ellenkeznék az, hogy az előadások különböző nyelveken tartassanak.

Az Akadémia látogatását mindenkinek, aki a jogtudomány nemzetközi vonatkozásai iránt érdeklődéssel viseltetik, a legmelegebben figyelmébe ajánlhatjuk.

IRODALOM.

Dr. Kováts Andor: Az újabb büntetőtörvény-tervezetek és az eljárási elévülés félbeszakítása. Debrecen: Hegedüs és Sándor, 1925. 31 l. — A büntető eljárás elévülésének félbeszakítása, illetőleg ennek előfeltételei: élénken vitatott problémája a büntetőjogi irodalomnak. Szerző, aki behatóbban foglalkozott már e kérdéssel, ebben a füzetében rövid átnézetet nyujt egyrészt az újabb külföldi kodifikációs munkálatokról általában, másrészt az elévülés félbeszakításának ezekben nyert szabályozásáról. Szerző csak igen szűk körben tartja helyesnek az elévülési idő félbeszakíthatását. Mindenesetre sokkal szűkebb körben, mint ahogy a Btk. teszi. Rámutat arra, hogy bírói és ügyészségi túlbuzgóságból gyakran *csak azért* indítványoznak, illetve tesznek egyébként teljesen indokolatlan intézkedéseket, *hogy* az elévülést félbeszakítsák. Az ilyen mesterséges félbeszakítást szerző nézete szerint lehetetlenné kell tenni. A német Gegenentwurf álláspontját tartja aránylag leghelyesebbnek; ez a tervezet az elévülés félbeszakítását teljesen mellőzi s csak a Hauptverfahren tartamára szünetelteti az elévülést.

Az elévülés félbeszakítását mindazonáltal szerző sem tartja teljesen kiküszöbölendőnek, hanem csupán a lehető legszűkebb körre óhajtja szorítani. Ennek a körnek határait a *difesa sociale* szabná meg; szerző elmés teóriája szerint nem az üldöző hatóságnak, hanem csak a tettesnek a cselekménye szakíthatná félbe az elévülést. Vagyis: félbeszakítanák az elévülést a tettesnek oly cselekményei, amelyek az ő társadalomellenes voltát tanusítják. Ily cselekményeknek pedig azok tekintendők, amelyek a büntetőtörvény szerint visszaesésnek minősülnek. *(f.)*

Dr. Meszlény Artur: «A csődönkívüli kényszeregyezségről szóló törvény és rendeletek rendszeres magyarázata». Második, teljesen átdolgozott és a bírói gyakorlattal bővített kiadás, Budapest, 1925. Tébe kiadóvállalat m. sz. kiadása. Meszlénynek a csődönkívüli

kényszeregyezségről szóló művének első kiadása ezen jogintézmény életbeléptetésekor, sőt pár héttel azt megelőzőleg jelent meg. Szerző, kinek a kényszeregyezségről szóló rendelet előkészítésében jelentékeny része volt, művének már az első kiadásában is magas színvonalú, kimerítő kommentárt adott. A második kiadás az elsőnek rendszerében haladt, annak javarészét átveszi, de gondosan feldolgozta mindazokat a problémákat, melyeket e jogintézménynek majdnem évtizedes gyakorlata felvetett. Nemcsak az azóta kialakult bírói gyakorlat részesült gondos feldolgozásban, de az időközben kialakult szakirodalom és magától értetődőleg az időközben meghozott törvényhozási és rendeleti intézkedések is felvétettek a második kiadásba.

Meszlény műve nélkülözhetetlen gyakorlati kézikönyve mindazon jogásznak, kereskedőnek, pénzintézetnek, akik a kényszeregyezség intézményével a gyakorlatban foglalkoznak, de azoknak is, akik ezt a jogintézményt tudományosan feldolgozzák. Célszerű volna, ha ez a kézikönyv legalább német fordításban is megjelenne arra való tekintettel, hogy a külföld, különösen Ausztria és Németország kereskedő- és jogászvilága gyakorlati vonatkozásban van e jogintézményeinkkel. A Tébe számottevő gyakorlati célt szolgált, midőn Meszlény művét ez átdolgozásban kiadta. A könyv ára 70,000 K.

Barcza Imre valuta- és ártáblázata a kereskedelmi és pénzügyi világnak, de a jogászvilágnak is már hosszú idő óta állandóan használt, szinte nélkülözhetetlen kézikönyve. Barcza Imre e művében megtalálják az érdeklődők mindazokat az adatokat, amelyek a pénz értéke egész komplexumának megállapításához szükségesek. Több kiadást ért el Barcza műve. Egyre újabb és újabb táblázatot állított be Barcza e művébe, úgy hogy az értékek kérdését egyre újabb oldalról világítják meg az újabb kiadások. A most megjelent legutóbbi kiadás is számos új tabellát tartalmaz gondos szakértői feldolgozásban, úgy hogy azok, akik az árak, árfolyamok és értékek komplexumát valamely oldalról megismerni kívánják, megbízható és áttekinthető tájékoztatást lelhetnek Barcza művében. A mű kiállítása és a táblázatok áttekinthetősége támogatják a mű használhatóságát. Azáltal, hogy a magyar szöveg fölé sok helyütt a német szöveg is beillesztetett, külföldön is használható Barcza műve. A mű a szerző kiadásában jelent meg és minden könyvkereskedésben kapható.

Dr. Szögyéni Gyula: «A polgári perrendtartás novellája az 1925: VIII. tcikk a polgári eljárás és az igazságügyi szervezet módosításáról». Budapest, 1925. Politzer Zsigmond és Fia könyvkereskedés

kiadása. Az 1925 : VIII. tcikk szövegét adja ez a kis könyvecske néhány magyarázó jegyzettel és bevezetésül négy oldalon, a törvény rövidleges tartalmát közli. E könyvecske lényegben arra van hivatva, hogy a hivatalos törvénykiadást pótolja, könnyen kezelhető zsebalakjánál fogva. A jegyzetek tudományos igénytől menten, néhány gyakorlati utasítást tartalmaznak. A könyvecske tipográfiája gondosabb lehetne, a ritkított és sűrített sorok indokolatlanul váltják fel egymást. Célszerű volna, ha az ilyen kézikönyvecskék akkor jelennének meg, amikor az életbeléptető rendeletek is megjelennek, mert a törvény tartalma ezen rendeletek nélkül alig alkalmazható.

A társulati adó új bevallási szabályai. (Összeállította és magyarázatokkal ellátta dr. Kepes Olivér.) A kis füzet igen alkalmas segédeszköz kíván lenni a társulati adóvallomások elkészítésénél, a törvény és a végrehajtási rendelet életbelépte óta megjelent újabb szabályok megtalálhatók benne. Az anyag- és árukészlet kedvezményes értékelésével foglalkozik, majd külön a részvénytársaságok és szövetkezetekre vonatkozó átszámítási szabályokat adja, végül a közkereseti, betéti társaságok, alkalmi társulások nyereségének kiszámításánál nyujt segédkezet.

Magyar tudós könyve tót nyelven. (Vladimir Fajnor a Adolf Záturecký : Nástin sukromého práva platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Nákladom Právnickej Jednoty na Slovensku v Bratislave. 1924. 497 p.) Hazánknak a trianoni békeszerződés által a cseh-szlovák köztársasághoz csatolt részén kisebb változtatásokkal a magyar magánjog maradt érvényben. Csak természetes, hogy ottani jogászi körökben nagy mértékben érezték egy tótnyelvű magánjogi kézikönyv hiányát. Ezen a hiányon segít most a fentemlített könyv, amely nem egyéb, mint *dr. Szladits* Károlynak, a budapesti Pázmány Péter-egyetem tudós professzorának nálunk több kiadásban közkézen forgó, *A magyar magánjog vázlata* c. művének tót fordítása, kiegészítve azokkal a módosításokkal, amelyeken a magyar magánjog a cseh-szlovák köztársaságban keresztülment. Akik előtt ismeretes az a szerep, amelyet Szladits professzor könyve a magyar jogászifjúság nevelésében és a gyakorlati életben immár két évtizede betölt, azok előtt nem lehet kétséges, hogy Fajnor és Záturecký könyve csakugyan pótolni fogja azt a hiányt, amelynek betöltésére vállalkozott : tanuló ifjúság és a gyakorlat emberei könnyen áttekinthető és világos rendszerben fogják megismerni nemcsak a szigorúan vett magánjogot, hanem a kereskedelmi, váltó-, csődjog stb. legfontosabb elemeit is.

L'organisation d'instituts Scientifiques à l'étranger. Par Étienne de Csekey. Bibliotheca Hungarico-Estica Instituti Litterarum Hungarici Dorpatensis 2. Budapest: Athenaeum, 1925. 14 p. Szerző, a dorpati egyetem professzora és a címben jelzett tudományos intézet vezetője, rámutat arra, mily nagy fontossággal bír a nemzet szempontjából külföldön tudományos intézetek létesítése. Az érdek kettős: közvetlen, tudományos és közvetett, politikai. Leírja, milyennek kell lennie az ilyen intézetek munkakörének és munkatervének s végül ismerteti azokat a tudományos intézeteket, amelyeket a magyar állam létesített külföldi államokban.

A megokolási kötelesség, mint a bizonyítékok szabad mérlegelésének korlátja, különös tekintettel a felülvizsgálat körére. Írta: dr. Kauser Lipót budapesti ügyvéd. Budapest: Politzer, 1925. 51 l. Szerző fejtegetései a Pp. 270. és 534. §-ai körül mozognak; ezeknek egybevetéséből jut arra a megállapításra, hogy míg egyrészt a törvény a címben jelzett kérdés tekintetében túlságosan szűkszavú, másrészt a bírói gyakorlat sem tud megnyugtató álláspontra jutni. Fejtegetéseit egy kúriai ítélethez fűzi, amelynek egyik mondata így hangzik: «Az a kérdés pedig, hogy a felebbezési bíróság a tanu vallomását a szavahihetőség szempontjából miként mérlegelte, a felülvizsgálat körén kívül esik (Pp. 270. és 534. §-a).» A könyv túlnyomó részét a konkrét eset ismertetése tölti ki s ez a könyv tudományos értéke szempontjából nem mondható előnynek. Szerző fejtegetései azonban, ha nem is mindig meggyőzőek, de legtöbbször érdekesek s ha nem is járnak mindig elvi magaslatokon, gyakran mutatnak rá a perjog olyan mélyen fekvő pontjaira, amelyeknek megvilágítása a filozófus-jogász legszebb feladatai közé számítana.

Dr. Pethő Tibor: Váltójog. — Dr. Andreánszky István: A váltók illetéke. (Tébe Könyvtár 7. sz.) A háború és a forradalmakat követő időkben egészen kb. 1924. év második feléig alig volt váltópraxis. Az újabb jogásznemzedék a váltót csak hírből ismeri. A gazdasági életben tavaly beállott fordulat, sajnos, ismét élénk váltópraxis kifejlődésére adott okot. Szükséges volt tehát a váltóra vonatkozó összeg alaki, anyagi és illetékszabályok célszerű egységes összefoglalása különösen a váltónovella (1925: VIII. 53. §) apropojából annál is inkább, hogy tájékozást nyerjen a gyakorlati jogász vagy kereskedő a háborús és háborúutáni rendeletek útvesztőjében. Ezt a célt kívánták a szerzők munkájukkal szolgálni. Feladatukat kitünően oldották meg. Könnyen kezelhető, minden sallang nélkül, gon-

dosan összeállított és megválogatott gyakorlattal ellátott kommentár a munkájuk eredménye. Különösen előnyére válik a *Váltójognak*, hogy a szerző az egyes szakaszoknál utal a többiekkel való összefüggésre. A *Függelékben* megtaláljuk a váltónovellát, a helyettesíthető ingóságokra vonatkozó tkvi bejegyzésekre, a késedelmes adósokra vonatkozó törvényes rendelkezéseket, a váltóra vonatkozó háborús rendeleteket és a perrendi szabályokat. (Kár azonban, hogy az elveszett váltóknál a Pp. 749—754. §§-aira van csak utalás és nincs a PpÉt. 5 §-ra is, amely a váltók bírói megsemmisítésére vonatkozó (Vt. 77—80. §-aira) törvényes rendelkezéseket kifejezetten fenntartja. Ez tévedésekre adhat okot.)

A váltók illetékére avatott toll ad útbaigazítást. Kimerítően tárgyalva az egész anyagot. Ugyanitt megtaláljuk a váltókkal egy tekintet alá eső okiratokra vonatkozó rendelkezések feldolgozását is, míg *Függelékben* a váltók illetékére vonatkozó legújabb, 1925. évi 1901/P. M. sz. rendelet teljes szövegét. Kár, hogy a könyv megjelenésével nem vártak a váltónovellát életbeléptető rendelet közzétételéig, mert így a gyűjtemény teljes és kimerítő lett volna. *Z. J.*

Dr. Adolf Baumbach: Taschenausgabe der neuen Zivilprozessordnung. Zweite, wesentlich veränderte und vermehrte Auflage. Berlin, Verlag von Otto Liebmann. 1925. XI+868 S. A német polgári perrendtartás novellája, amely most egy esztendeje lépett életbe, megtermette a maga irodalmát. Kommentároknak egész serege dolgozza fel, amelyek közt előkelő helyet foglal el a berlini Kammergericht tanácselnökének a címben megjelölt munkája. Nemcsak a novellát adja (miként művének első kiadásában), hanem az egész perrendtartást és melléktörvényeit, beléjük illesztve az új törvény paragrafusait. Jegyzeteiben feldolgozza a judikaturát és fontosabb kérdéseknél gondot fordít az irodalmi eredményekre is. Persze nem hosszas fejtegetéseket ad, hanem rövid, szinte szófukar utalásokat, amelyek azonban könnyen rávezetnek a megfelelő vágányra. Mintájául szolgálhat a rövid, de mégis mindenre kiterjeszkedő zsebkönyvnek. Amellett könnyen kezelhető és tetszetős külseje is elő fogja segíteni, hogy gyakorlati jogászkörökben nagy elterjedettségre tegyen szert.

Geldentwertung, Rechtsprechung und Gesetzgebung von dr. Julius Roller. (Wien, 1924. 73 l.) Szerző, az osztrák Oberster Gerichtshof elnöke, nem arra helyezi a súlyt, hogy minél precizebb szisztémáját adja a pénzromlás által keletkezett jogi problémák megoldási módjának, hanem hogy megadja az irányt,

amely felé haladva a bíró az aránylag méltányos megoldást megtalálhatja. Roller a törvényi valorizációnak a híve; és erre a felfogásra a joggyakorlat eddigi eredményei indítják. Meg is mondja: a törvényi szabályozás nem azért kell, hogy valorizálni lehessen, hanem hogy a bíró kénytelen legyen valorizálni. Kimutatja, hogy minden valorizációs törvény nélkül is valorizálni lehetne, sőt kellene, az eddigi tételes jogszabályok alapján. Abból, hogy a valorizációról nincsen írott jogszabály, nem következtethető a törvényhozónak olyan szándéka, hogy a valorizálást ki akarná zárni. Ha a törvényhozó ez utóbbit akarta volna, akkor kimondta volna, mint a Code Napoleon, mely szerint a tartozások számszerint fizetendők, nem érték szerint. Nem tételezhető fel, hogy a törvényhozó a szerződő felek egyikét oly súlyosan akarná megkárosítani a másik javára, mint ahogy a valorizáció megtagadása a legtöbb esetben jelenti: «Már a jognak természetes alapelvei tiltják annak feltevését, hogy a törvényhozó, anélkül, hogy ezt kifejezetten kimondaná, az egyik fél kárát s egyszersmind a másiknak jogtalan gazdagodását, sőt egész ekszisztenciáknak elpusztítását akarná.» (18. l.) A valorizációs teóriák kérdésében nem foglal kifejezetten állást; de nyilvánvaló, hogy az ú. n. identitási elmélet hívei közé tartozik. Nem keres kínos verejtékezéssel jogi konstrukciókat, amelyekbe jobbik érzését beleszoríthatná, hanem megmondja nyiltan, hogy azért kell valorizálni, mert nevetséges naivitás a korona = korona-álláspont. Senkisem állíthatja jóhiszeműen, hogy a mai korona ugyanaz, mint a tíz év előtti. Persze Roller nem áll meg a mechanikus szorzógép álláspontján, hanem tudatában van annak, hogy ez csak nyers és érdes elv, amelynek érdességeit a jó bírónak kell korrigálnia. Részletesen csak a kártérítési elmélettel foglalkozik, kimutatva annak tarthatatlanságát. Felfogását leghívebben talán ez a mondata fejezi ki: «Die Geldentwertung ist kein Schaden im Sinne des Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches, sondern sie ist ein Bestandteil der primären Leistungspflicht, der Erfüllung.» *F. B.*

Kommentar zu den Aufwertungsvorschriften der Dritten Steuernotverordnung. Von Dr. Oscar Mügel. Zweite, veränderte und vermehrte Auflage. Berlin, 1925. Verlag von Otto Liebmann. 175 S. Azon kérdések között, amelyek a valorizáció problémája körül felmerülnek, egyike a legalapvetőbbeknek az, vajjon a probléma megoldását a törvényhozóra bízzuk-e vagy a bíróra? A vélemények szerteágazók; nálunk még egy esztendővel ezelőtt is a közvéleményben — jogászi és laikusban egyaránt — erős áramlat volt, amely követelte a valorizáció kérdésének törvényhozási

megoldását és ki akarta venni a megoldást a túlkonzervatívnak vélt bírói kézből. A bírói gyakorlat azóta nagy lépésekkel haladt előre: mi sem mutatja ezt eklatánsabban, mint az a tény, hogy a közhangulat ma már meglehetősen eltávolodott attól a gondolattól, amely a törvényhozó beavatkozásában látta a gordiusi csomónak — ha nem is megoldását, de legalább — kettévágását. A követelések felértékelését már csak egészen kis területen kívánjuk a törvényhozóra bízni; a munka nagyobbik részét már elvégezte a bírói gyakorlat. Nyilván ily irányú közhangulatból fakadt a német III. Steuernotverordnung is, amely szigorúan különböztetve tőkebefektetésül és nem tőkebefektetésül szolgáló követelések között, ez utóbbiak valorizálását továbbra is a bírói gyakorlatra bízza. És valljuk meg: a Reichsgerichtnek ma már erősen valorizáló gyakorlata mellett ez utóbbiak járnak jól. Mert az a mód, ahogyan a rendelet a tőkebefektetésül szolgáló követeléseket «valorizálja», igen sok esetben alig több a semminél. A tőke 15%-a (néha még ennél is kevesebb), kamatok elengedése, moratórium stb., stb.: mind olyan megszorítások, amelyek teljesítés helyett alamizsnát juttatnak a hitelezőnek. Oscar *Mügel* azok közé tartozik, akik belátják ennek a rendeletnek nagyon is humánus voltát — az adósokkal szemben; az általa készített rendelettervezet a valorizáció mértékét 15% helyett 40%-ban állapítja meg. Maga a kommentár a rendeletnek csak valorizációs részével foglalkozik; alaposan és kimerítően. Az egyes paragrafusokat nagy gonddal analizálja, megvilágítja a kérdéseknek minden oldalát: a legjobb német kommentárokra emlékeztet. Az 1. §-hoz fűzött kommentár során röviden és világosan ismerteti és indokolja a maga álláspontját, amely a valorizáció önmagától, automatikusan («von Rechtswegen») való érvényesülését tanítja, szemben az Oertmann hatalmassági elméletével, amely szerint a követelés nem önmagától értékelődik fel, hanem szükséges hozzá a hitelező akaratnyilvánítása is. Mügel szerint a valorizáció által nem két követelés keletkezik: az eredeti + a valorizációs különbözet, hanem egy egységes: maga a felértékelt követelés. Függelékben közli a végrehajtási rendeleteket, továbbá egy táblázatot, amelynek segítségével a mindenkori aranyérték könnyen kiszámítható. *F. B.*

SZEMLE.

— *Plósz Sándor †*. A legeslegjobbak közül való volt. Dísze-virága a magyar jogászságnak. Oly hosszú közpálya alatt megtámadatlanul, változatlanul, mindenki legnagyobbra becsülésének és ragaszkodásának tárgya. Erről a halottról igazán csak a legjobbat lehet elmondani és ha azt elmondják, nem maradt semmi megemlítetlenül. Az egész élő jogásznemzedéknek tanítója és mestere volt. A tanári pódiumon hirdetett és tanúsított szelleme hatotta át akkor is, midőn a magyar igazságügyek vezetését intézte. Éleseszű, világosan látó és elmélyedő jogász volt. Szavaiban sajátosan fölényes bölcsesség nyilatkozott meg, amelyhez bizonyos melankolikus derű párosult, azoknak a bölcseknek derűje, akik legtöbbet tudnak, de akik azt is tudják, hogy nem tudnak semmit se. Nagy művét, a polgári perrendtartást mindannyian magunkévá tettük, mindnyájunk kincse, kenyere. Jobbról-balról — törvényhozás is, rendelethozás is — nekitámadtak vésővel és kalapáccsal a magyar jogszolgáltatás e gyönyörű fájának, de legfeljebb csak nehány levelet rázhattak le róla. Magát a fát nem tudták megrendíteni. Örök hála és örök emlékezés borítja Plósz Sándor sírját.

— *Panaszok a budapesti központi kir. járásbíróság ügymenete ellen*. Jogszolgáltatásunknak ez a legnagyobb szerve szinte összeomlással fenyeget. A határidőkben és az ügykezelés késedelmességében a legrosszabb időket juttatja a jogkereső közönség emlékezetébe. Már az első tárgyalásokra is hosszú hetekre tűznek ki határidőt. Pedig jobbára csak üres formaság az első tárgyalás. Mert az ú. n. tömegnapokon a legtöbb esetben alakszerűen vagy burkoltan csak perfelvételi tárgyalásokat tartanak az inspekciós bírák, akik aztán a következő tárgyalást csak hónapok mulvára tűzik ki. Ilyen első tárgyalást bizony akár nyolcadnapra is ki lehetne tűzni. Felek és ügyvédek egyaránt kedvüket vesztik az ilyen ügykezelés miatt, melynek csak azok örvendenek önelégülten, akiknek érdekük a perhuzás. A felügyeleti hatóságok hivatva volnának arra, hogy ezen elakadt adminisztrációban rendet teremtsenek. Tovább így nem folytatható ez az ügymenet, melytől csak kevéssé különbözik a régi, írásbeli eljárás hosszadalmassága. Miért ne lehetne az első tárgyalások merő alakiságot jelentő határidejét egészen rövidre szabni? Miért ne végezhetné a felhívásokat akár 10 vagy 20 bíró vagy pláne ugyanennyi jegyző-titkár? És ha már az az általános gyakorlat, hogy az első tárgyalási határnapon nem történik érdemleges tárgya-

lás, miért kell a feleket és az ügyvédeket arra késztetni, hogy az egyes bíráknál esetleg órákig várakozzanak hiába és csakis arra, hogy újabb határidőket kapjanak. Sokkal célszerűbb volna, ha hivatalból úgy rendelnék, hogy a felhívásos megrostálás után mindjárt az érdemleges bíróhoz idézik be a feleket újabb határidőre és legfeljebb a feltétlenül sürgős ügyeket tárgyalnák le a déli órákban. Annál inkább alkalmas lehet e megoldás, mert hiszen ezentúl a járásbíróságnál is helye van az előkészítésnek. Nem kevesebb javításra szorul a kezelőhivatalok ügymenete. Itt már számtalanszor ajánlott reformokat kellene életbeléptetni. Elsősorban a kézbesítések dolgában. Ahol ügyvédek szerepelnek, egymásközt maguk intézhetnék a kézbesítéseket. Egyéb kézbesítményeket posta útján kellene intézni az ügyvédek által. Így a kézbesítés kötelezettsége alól a bíróság szinte teljesen mentesítve volna. De éppúgy elláthatják az ügyvédek a sablonos végzések kiállítását is és a beadványokat úgy szerelhetnék fel — vétívekkel, idézés, stb. stb. — hogy a kezelőszemélyzetnek munkája alig legyen. Persze kezelési munkákért az ügyvédnek kiadásait és bizonyos átalányköltséget a felek terhére akadálytalanul meg kellene ítélni. Ahogy a mulasztási ítéleteket kiállíthatja az ügyvéd, éppúgy a kézbesítéseket és vétíveket is megcsinálhatja akár az irodák által rendelkezésre bocsátott blankettákkal, akár egyébként. Valamit kell tenni az eddigi beletörődő rendszer helyett, mely a felekkel és ügyvédekkel szemben fatalizmussal a «nem lehet» álláspontjára helyezkedett. Másféleképp, bizakodóbb és biztatóbb módon kellene intézni a dolgokat. Erre aligha van más mód, mint az, hogy a bíróság vezetősége szívesen és jólélekkel leül a zöldasztalhoz az ügyvédség gyakorlati tényezőivel és jóakarattal megtárgyalják a dolgokat abból a szempontból, hogy miként lehet feltartóztatni a központi járásbíróság ügymeneténél az összeomlást.

— *A budapesti kir. Törvényszék*, mely a legtöbb esetben utolsó fokban határoz telekkönyvi ügyekben, fontos, elvi jellegű határozatot hozott arra nézve, hogy mily mérvű kamatok kebelezhetők be. E határozat megállapította, hogy a Nemzeti Bank váltóleszámítolási kamatlábát 11 ½ százalékkal meghaladó kamat is kebelezhető be még pedig olyképp is, hogy a kamat *legalább 24%-ot* tesz ki, engedélyezte pedig az ily kamattétel bejegyzését dollárparitás feljegyzése mellett is. A határozat rendelkező része is nagy horderejű. De ki akarjuk emelni, hogy a határozat indokolása magasfokú közgazdasági készültségre vall és annyira áttekinti és méltányolja a reális gazdasági viszonyokat, hogy csak örvendeni lehet azon, hogy a magyar bírói gyakorlat ennyire

bele tud helyezkedni a gazdasági élet magasabb szempontjaiba. A végzés száma 21. P. 1813/1925.

— *Visszaemlékezés a bűnvádi perrendtartás életbeléptének huszonötödik évfordulóján* címmel tartott előadást *dr. Finkey Ferenc* koronaügyészhelyettes a Magyar Jogászegylet április 26-iki közgyűlésén. Ismertette a bűnvádi perrendtartás létrejöttének hisztorikumát és azokat a módosításokat, amelyeken az életbelépte óta keresztülment. Bevezetőben rámutatott arra, hogy a mult század utolsó két évtizedének legnagyobbszabású kodifikátori alkotása a Bp. Ismertette az ú. n. «sárgakönyv» szerepét, majd vázolta a Csemegi-féle tervezeteket. Rámutatott az 1888-iki miniszteri javaslatra, majd az 1895-iki utolsó javaslatra, méltatva a javaslat szerzőinek, Szilágyi Dezsőnek és Balogh Jenőnek nagy érdemeit. A törvény végleges megszerkesztése körül különösen Battlay Imre, Schedius Lajos, Vargha Ferenc munkásságát emelte ki és megemlékezett arról a nagyjelentőségű munkáról, amelyet Plósz Sándor a törvény életbeléptetése körül kifejtett. Tagadhatatlan, hogy a Bp. életbeléptetése sem ment végbe a szokásos kezdeti nehézségek nélkül. A vitás kérdések tisztázása körüli munkából irodalom és gyakorlat egyaránt bőségesen kivette részét; a Magyar Jogászegylet ennek a munkának nem csekély részét vállalta és sikerrel el is végezte. Előadó a törvénynek különösen két olyan szerkezeti hibájára mutatott rá, amelyet sem az irodalom, sem a gyakorlat nem tudott korrigálni: a perorvoslati rendszer és az esküdtbírósági főtárgyalás fogyatékosságaira. A Bp. novelláris módosításai, illetve kiegészítései közül különösen az 1913: VII. tcikkre (fiatalkorúak bírósága) és az 1914: XIII. tcikkre (esküdtszéki novella) mutatott rá. A Bp. jellemzése során rámutatott arra a szerepre, amelyhez a nyilvánosság, közvetlenség és szóbeliség Európaszerte diadalmaskodó eszméi a törvényben jutottak. A favor defensionis erős bástyákkal igyekezett körülvenni a vádlottnak még így is nehéz pozicióját. A Bp. megalkotói a törvényben a modern vegyes rendszert valósították meg, amely egyaránt távol tartja magát egyrészt a régi nyomozórendszer, másrészt a tiszta vádelv túlzásaitól. Rámutatott még előadó arra az új intézményre is, amelyet a Bp. hazánkban megvalósított: a vádtanács intézményére, amely sok alaptalan vád levezetőcsatornájaként tehermentesítője lett az ítélőtanácsoknak is. A törvény achillessarkaként a perorvoslati rendszert emelte ki, bár a Bp. előtti állapotokhoz képest ebben is nagy haladást hozott a törvény. A leglényegesebb és feltétlenül revizióra szoruló szerkezeti hibákat ezirányban a következőkben jelölte meg: 1. a kettős perorvoslat intézménye (előbb fellebbezés, azután semmisségi panasz ugyan-

azon ügyben), 2. az alaki és anyagi semmisségi okok taxatív felsorolása, 3. a reformatió in peius tilalma és végül 4. a jogegységi perorvoslat egyoldalú szabályozása. Előadó úgy látja, hogy a Bp. az elmult tíz esztendő viharaiban is megállta helyét. Ha voltak is visszásságok, ha voltak is körülmények, amelyek között a Bp. elvei és intenciói nem érvényesülhettek a maguk teljes tisztaságában, végeredményben az elmult esztendőkben és ma is — mint előadó mondja — a Bp. «az egyéni szabadság leggyakorlatiasabb biztosítéka». A Bp. — mondta befejező szavaiban az előadó — «hatalmas lépést jelentett a magyar büntető perjog fejlődési történetében. Egyszerre belekapcsolta a magyar büntető perjogot a nyugateurópai jogközösségbe. Közvetlenül az osztrák, a német és a francia, közvetve pedig az angol büntető perjoggal jutottunk rokonságba, ezeknek a jogoknak nem egyszerű utánzásával vagy elvtelen összetákolásával, hanem az ezekben talált egészséges eszmék, intézmények és rendelkezések alapos átdolgozásával és új, sok tekintetben helyesebb alakba és rendszerbe öntésével».

— *A valorizáció kérdéséről* tartott előadást dr. *Schuster* Rudolf, a m. kir. szabadalmi felsőbíróság elnöke, az Ügyvédi Kör f. évi április 2-iki összejövetelén. Bevezetőben jelezte, hogy előadásának keretén kívül esnek az állami kötvények, valamint azok a követelések, amelyek takarékbetétekből és biztosítási ügyletekből származnak; ezek is valorizálandók ugyan, de ez a kérdés különleges szabályozást igényel. Minden más követelés valorizálható, mihelyt a valorizálás előfeltételei fönnforognak. A valorizálásnál körülbelül a következő *irányelvek* tekinthetők mérvadóknak. Ezeknek az irányelveknek vagy ahhoz hasonlóknak figyelmen kívül hagyása tekinthető fő okának annak, hogy judikaturánk annyira nem egységes. Ezek az irányelvek a valorizálásnál főkép három vonatkozásban lényegesek:

1. *A valorizáció előfeltétele.* Minden jóhiszeműleg kötött jogügyletnél abból kell kiindulni, hogy a felek szándéka és jogügyleti akarata az volt, miszerint a szolgáltatásnak és ellenszolgáltatásnak lehetőleg æquivalensnek kell lennie. Ha már a pénz értéke nagy mértékben csökken, az æquivalentia csak úgy tartható fenn, hogy a pénzadós az elértéktelenedett pénzből nagyobb mennyiségűt adjon, úgy hogy az belértékileg az eredeti tartozásnak megfeleljen; ez a valorizációra vezet (a teljesen megváltozott viszonyok azonban azt hozzák magukkal, hogy az æquivalentia nem lehet *teljesen* egyenlő, amely kérdés a valorizálás mértékének alább kifejtendő kérdésére tartozik). Ebből látható, hogy az a körülmény, amely a logika és jog

szerint a valorizációra vezet, *egyedül és kizárólag a pénzértéknek az ügylet létrejötte és teljesítése közti időben beállott nagymérvű csökkenése.* Nem lehetnek tehát helytállók azok az ítéletek, amelyek szerint a valorizálás előfeltétele a pénzadós késedelme vagy vétkessége stb. lenne; ennek a valorizálás előfeltételéhez nincs semmi köze; a késedelem, vétkesség stb. nem okozzák a pénzértékcsökkenést, ez beállott rajtunk kívül fekvő, vis majorként ható körülmények folytán. Ha még hozzájárul a késedelem, az a mértékre, a megállapítandó összegre fokozólag hat, de sohasem előfeltétele a valorizálásnak, ami abból is látható, hogy bíróságaink valorizálnak igen gyakran akkor is, mikor késedelem nem forog fenn. A vétkesség elemével való operálást pedig teljesen elhibázottnak és minden jogos indokot nélkülözőnek kell tekinteni. Mindezeknél fogva mint a valorizálás előfeltétele kizárólag a pénzértékcsökkenés fogadható el.

2. *A valorizálás kezdőpontja* nem lehet más, mint a pénzértékcsökkenés kezdőpontja (ha a lejárat későbbi, akkor a lejárat). Ez már önként folyik abból, hogy a pénzértékcsökkenés kezdetével veszi kezdetét az a folyamat is, amelynél fogva a felek jogügyleti akarata — hogy t. i. szolgáltatás és ellenszolgáltatás lehetőleg egyenlő értékű legyen — csakis a felértékelés segítségével valósítható meg. Minden más kezdőpont, ú. m. keresetindítás, ítélethozatal stb. önkényesen megállapított határnapok, amelyek alig indokolhatók meg.

3. *A valorizálás mértékénél* pedig a következő irányelvek nem hagyhatók figyelmen kívül: A pénzügyi és gazdasági összeomlás ránk szakadt, mint akár egy földrengés. Azt a felek nem okozták, de el sem háríthatták. Elpusztult a nemzeti vagyonnak nagyobbik része, e mellett kiszámíthatatlan magánvagyon és jövedelem is. Senki sem volt képes vagyonát teljesen megmenteni; még a legkörültekintőbb pater familias és a leggondosabb kereskedő sem volt képes vagyonát és jövedelmét teljesen megmenteni. A lakosság túlnyomó része úgy áll, hogy egyiknek sincs ma oly vagyona vagy jövedelme, amely annyi aranykoronát reprezentálna, mint az összeomlás előtt. Ezért rendesen nem lehet a hitelezőt *teljes* valorizálásban részesíteni, mert ez azt jelentené, hogy a pénzértékcsökkenés következményeit az adós egyedül köteles viselni, ami igazságtalan és méltánytalan. A hitelezőnél is veszített volna a pénz értékéből; ezért az egész országot és minden honpolgárát ért katasztrófánál fogva a hitelező is köteles a követeléséből engedni. Ezért a mérték csakis a méltányosság elvei szerint állapítandó meg, minden egyes eset körülményei külön-külön mérlegelendők és megálla-

pítandók, pl. vagyoni helyzet, családi állapot, keresetképesség, továbbá az, vajjon mi történt volna a pénzzel, ha az a hitelezőnél maradt volna stb. Mindezeknél fogva nem lehet egyetérteni azokkal az ítéletekkel, amelyek teljes valorizálást állapítanak meg és ezt annyira magától értetődőnek tartják, hogy azt még meg sem indokolják. Ez igen aggályos gyakorlat. A felhozottaknál fogva a teljes valorizálás legyen a kivétel és a megfelelő indokolással ellátott *részleges valorizálás legyen a szabály.* (Ez az állandó német gyakorlat is.)

— *A név-, cég- és védjegy oltalmi köreinek kollizióiáról* tartott előadást *dr. Schuster Rudolf*, a m. kir. szabad. felsőbíróság elnöke az Iparjogvédelmi Egyesületben f. évi május hó 14-én. Előadó előre bocsátotta, hogy a címben említett jogtárgyakról a «Jogállam» 1924. évi 9—10. füzetében hozott cikkben foglaltakat fenntartja és azért, különösen az alapfogalmak tekintetében arra a cikkre utal. Kiemeli, hogy ezek a jogtárgyak, amelyekhez a vállalatok megjelölései is sorolandók, annyiban közös vonással bírnak, amennyiben valamennyien a személyiségi jogok körébe tartoznak, ezért a védelmi köröknek is sok a közös vonása, de másfelől rámutat arra is, hogy ezek az oltalmi körök egymástól el is térnek.

Ezek közül a jogtárgyak közül a legelőkelőbbnek mondható a névjog, ezt védi öt külön jogszabály, t. i. az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. tc. 44. §, továbbá az általános magánjog (polg. tkv. terv. 18. §), a keresk. törv. 24. §, (mert téves felfogás, hogy csak a cégjogában sértett fél léphet fel, mivel a törv. világosan azt mondja «aki *jogaiban* sérelmet szenved», tehát pl. névjogában sértett fél is jogosítva van fellépni), továbbá védik a névjogot a védjegytörvények és végül az 1923:V. tcikk (tisztességtelen versenyről szóló törv.) 7., 8., 9. §-ai. Ez a három utolsó törvény védi a cégjogot, míg a védjegyet csak a két utolsó és a vállalati megjelöléseket csak az utoljára említett törvény védi.

Előadó rámutatott arra, hogy e védelmi körök közt előálló kolliziót nálunk némelykor azért nehéz megoldani, mivel a védjegyek nálunk oly tökéletlen védelemben részesülnek, mint sehol másutt. „Tökéletes oltalomról ugyanis csak akkor lehet szó, ha azt a jogtárgyat valamely törvénynek nemcsak anyagijogi részei, hanem *eljárási szabályai* is védik. Már pedig nálunk a védjegyek tárgyában még ma is *közigazgatási hatóság* határoz, első és utolsó forumon, minden fellebbvitel kizárásával és minden perbeli biztosíték nélkül. Rámutat előadó arra, hogy a védjegyeket az 1923:V. tc. (8., 9. §-ai) kisebb jelentőségű vonat-

kozásaiban, t. i. a tisztességtelen verseny szempontjából teljesen védi, amennyiben rendes bíróság megfelelő modern eljárási szabályok szerint oltalmazza. Ezzel szemben *a főkérdésben*, t. i. vajjon egy védjegy egyáltalában fennáll-e vagy törlendő stb., közigazgatási hatóság dönt, úgy hogy kisebbrendű kérdés jóval nagyobb és tökéletesebb védelemben részesül, mint maga az alapkérdés! Erre a tarthatatlan helyzetre való tekintettel az előadás nyomán az egyesület egyhangulag elhatározta, hogy a kormányhoz felterjesztést intéz aziránt, hogy e fontos jogtárgy feletti bíráskodást vonják be a bíróság hatáskörébe.

Ezután előadó felsorolt több kolliziós esetet, amely különösen a cégjegy és védjegyjog közt felmerülhet, rámutatott arra, hogy külföldön, ahol a peres cégjog és védjegyjog *egy* kézben, t. i. a bíróságéban van, a kolliziók ideális módon oldhatók meg; pl. egy vállalat oly *céget* választott magának, amely más vállalatnak már előzőleg belajstromozott *védjegyében* foglaltatott, a cégbíróság ebből az okból a bejegyzést megtagadta. Egy másik esetben egy részvénytársaság javára a «Meteor» szóvédjegy volt belajstromozva, midőn egy más részvénytársaság «Meteorművek részvénytársaság» cégét kérte bejegyeztetni, a bíróság e kérésnek csak azzal a korlátozással adott helyet, hogy a «Meteor» szót árúinak forgalomba hozatalánál nem használhatja, ami majdnem egyenlő a megtagadással. Egyáltalában a kolliziókból kifolyólag előadó rámutat arra, hogy külföldön a bíróságok a különböző törvényeken alapuló, az egyes jogtárgyakat megillető oltalmi köröket milyen szépen össze tudják egyeztetni, úgy hogy mindig az előzőleg már szerzett jog lehetőleg respektáltassék, még ha a később keletkezett jogot a speciális törvény védeni is látszik. Végül előadó több hasonló konkrét eset felhozása után ama reményének és óhajának adott kifejezést, hogy ez nálunk is minél előbb így legyen.

— *Valorizálás fenntartásnélküli elfogadás ellenére.* A Reichsgericht egyik újabb itéletében érdekes példáját adta annak a törekvésének, hogy az anyagi igazságot bizonyos formalisztikus akadályok ellenére is diadalra juttassa. A felperes felvette az alperestől a tartozásnak valorizálatlan összegét s az erről adott nyugtában nem élt külön fenntartással. A Reichsgericht kimondotta, hogy ez nem szolgálhat okul arra, hogy az alperes késedelme alatt bekövetkezett pénzromlás következményei vele szemben ne volnának érvényesíthetők. A Reichsgericht szerint ugyanis a nyugta csak bizonyíték arra vonatkozólag, hogy a hitelező a nyugtában jegyzett összeget felvette, de azt már nem lehet vélelmezni, hogy a nyugta kiállításával hitelező egyszer-

smind további jogairól lemondott. Ilyenről csak kifejezett *lemondás* esetén vagy pedig akkor lehetne szó, ha az eset körülményei erre határozott következtetést engednének. (55/1924. I. Jur. Wschr. 1925. évf. 6 füzet.) *F. B.*

— *Utólagos valorizáció.* A Kúria egy ítéletében kimondotta: «hogy oly esetben, midőn az adósnak azon jogellenes magatartása, amely a bírói gyakorlat szerint alapot nyujt a valorizációra, a jogerős ítélettel való marasztalás után folytatódik azáltal, hogy az adós tartozását meg nem fizeti, tűri azt, hogy ellene hitelezője végrehajtást vezet, a követelésnek végrehajtás útján való behajtását is megakadályozza, akkor nincsen törvényszerű akadálya annak, hogy az adós ezen vétkessége következményeként a követelés utólagosan valorizáltassék. Nem áll azonban ez a szabály akkor, ha a hitelező követelése valorizációjára vonatkozó igényének fenntartása nélkül fogadta el az adóstól követelésének egészben vagy részben történt kifizetését, mert a teljesítés késedelméből eredő igény *kártérítési jellegű*, ebből folyóan az rendszerint csak akkor s annyiban érvényesíthető, ha és amennyiben az ezen igényhez való jog fenntartása az adóssal szemben kifejezésre jut. Jogfenntartás hiányában tehát a hitelező ettől az igényétől elállottnak tekintendő s így az utólagos valorizációra való igényét sikerrel nem érvényesítheti». (P. VII. 2721/1924.) Egy másik ítéletében az utólagos valorizációra irányuló keresetnek helyt adott, mert felperes az alperes által teljesített fizetéseket csak fenntartással fogadta el. (P. VII. 2277/1924.) — A Kúria tehát az utólagos valorizáció kérdésében elvileg igenlő álláspontot foglal el s ettől csak a valorizálatlan összeg fenntartásnélküli elfogadása esetén tér el. Bárha ez a formalizmus minden bizonnyal bizonyos ellenérzést fog kiváltani, tagadhatatlan, hogy a jogbiztonság érdekében szükség van erre a megszorításra. *F. B.*

— *A bécsi magyar királyi követség jogtanácsosának kinevezése.* A Budapesti Közlönyben közzétett hirdetmény szerint a bécsi magyar királyi követség, a magyar királyi külügyminisztérium felhatalmazása alapján, dr. Deutsch Maurus bécsi gyakorlóügyvédet és hites magyar tolmácsot (Bécs, I. Stock im Eisenplatz No. 3.) magyar állampolgároknak Ausztria területén működő bíróságok és egyéb hatóságoknál való képviseletére követségi jogtanácsossá nevezte ki.

— *A londoni börtönügyi kongresszus.* A Washingtonban 1910-ben tartott 8-ik nemzetközi börtönügyi kongresszus annak idején elhatározta, hogy legközelebbi ülésszakát 1915-ben Londonban fogja megtartani. A tervezett londoni kongresszust a

háború közbenjötte miatt annak idején bizonytalan időre el kellett halasztani. A britt kormány az érdekelt államokhoz intézett meghívását most megújította és a vonatkozó tervek szerint a 9-ik nemzetközi börtönügyi kongresszus folyó évi augusztus 4-én Londonban fog összeűlni. A kongresszusra a m. kir. kormány is meghívást nyert.

— *A csődönkívüli kényszeregyezségi eljárások beszüntetése Romániában.* A román kormány a Monitorul Official 1925 március hó 11-én megjelent 56-ik számában rendeletet tett közzé, amely a csődönkívüli kényszeregyezségi eljárásról szóló 451/1916. M. E. magyar kormányrendelet hatályát Erdélyben megszünteti. A rendelet úgy intézkedik, hogy kihirdetése napjától kezdődőleg a bíróságok csődönkívüli kényszeregyezségi eljárás nyitására irányuló kérvényeket többé nem fogadhatnak el, de a még függőben lévő ügyek elbírálása az eddigi jogszabályok szerint fog történni.

A **Gschwindt-féle Szesz-, Élesztő-, Likőr- és Rumgyár Rt.** 57. évi rendes közgyűlése az 1924. üzletévre részvényenként 20.000 korona osztalék kifizetését határozta el.

A **Magyar Általános Ingatlanbank** április 7-én tartotta közgyűlését dr. báró Madarassy-Beck Marcel elnöklete alatt. Az igazgatóság jelentését dr. Halom Dezső vezérigazgató terjesztette elő. A bruttó nyereség 10 ½ milliárd. Az osztalék 15.000 korona (tavaly 3000 korona).

A **Magyar Cukoripar Részvénytársaság** megtartott közgyűlése az osztalékot 120.000 koronában állapította meg, mely 20-tól kerül kifizetésre. Az igazgatóságba új tagként Kornfeld Pál báró választatott meg.

A **Magyar Ruggyantaárugyár Részvénytársaság** közgyűlése elhatározta, hogy részvényenként 450 % = 9000 korona osztalékot fizet. Az igazgatóság új tagjaivá Schwartz Alfréd és dr. Stein Emil urak választattak. Kelemen Lajos ügyvezető vezérigazgató-helyettessé neveztetett ki.

«Részvénytársaság Villamos- és Közlekedési Vállalatok Számára» (Trust) cég közgyűlése elhatározta, hogy az 1924. évi osztalékszelvény 12.000 koronával váltassék be a Hitelbanknál.

A **Magyar Kereskedelmi Hitelbank Részvénytársaság** közgyűlése elhatározta, hogy a kimutatott 2.050,293.259 korona tiszta nyereségből részvényenként 1500 korona (750 %), a Schopper J. G. Részvénytársaság a kimutatott 1.895,752.905 korona tiszta nyereségből részvényenként 3000 korona (1500 %) osztalékot fizet.

A **Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársulat** közgyűlése 1924. évi osztalékul részvényenként 30.000 koronát állapított meg és elhatározta, hogy az osztalékszelvény f. évi május hó 11-től kezdve kerül kifizetésre. A közgyűlés azután az igazgatóságba dr. Teleszky János v. b. t. t. és a felügyelőbizottságba dr. Stefanits Istvánt választotta meg. Kimondotta továbbá a közgyűlés a Salgótarjáni Társulatnak az Esztergom-Szászvári Kőszénbánya Rt.-gal, az Északmagyarországi Egyesített Kőszénbánya Rt.-gal és a Hungária Mészipar Rt.-gal való egyesülését.

A **Mezőgazdasági Ipar Rt.** közgyűlése elhatározta, hogy az 1924. üzleti évre 16.000 korona osztalékot fog szelvényenként május 1-től kezdődően a Magyar Általános Hitelbank útján fizetni.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA: GÉCZY KÁLMÁN.

7. FÜZET 1925. SZEPTEMBER XXIV. ÉVFOLYAM

JOGÁLLAM

JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. BAUMGARTEN NÁNDOR
NY. KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓ, EGYETEMI RK. TANÁR

Dr. BECK HUGÓ
NY. KÚRIAI TANÁCSELNÖK

VARGHA FERENC
KORONAÜGYÉSZ

BÁRÓ WLASSICS GYULA
A MAGYAR KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG ELNÖKE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

Dr. GAÁR VILMOS és Dr. SZALAI EMIL
KÚRIAI BÍRÓ ÜGYVÉD

TARTALOM:

BUDAPEST

Előfizetési ár egész évre **160,000 K,** félévre **80,000 K,** negyedévre **45,000 K.**
Egyes füzet ára 20,000 K. — Kettős füzet ára 35,000 K.
A Jogállam megjelenik július és augusztus kivételével havonta.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Budapest, V., Falk Miksa-utca 5.**
Telefon: 22-17.

A **Magyar Általános Hitelbank** rendkívüli közgyűlése elhatározta, hogy az intézet 550 millió korona alaptőkéjét 350,000 új részvény kibocsátása útján 690 millió koronára felemeli. Az új kibocsátásból 343,750 részvény az alapszabályoknak megfelelően az eddigi részvényeseknek fog 4 régi részvénynek 1 új részvényhez való arányában, a közgyűlés által megállapítandó árfolyamon felajánltatni.

Az **Első Magyar Általános Biztosító-Társaság** folyó évi június hó 25-én tartotta 1924. évi rendes közgyűlését, amely az évi nyereséget 1,806.058,603 korona és az osztalékot 70,000 koronában állapította meg.

Az **Angol-Magyar Bank** igazgatósága Krausz Simon elnöklete alatt tartott ülésében megállapította az 1924 (XXXIV.) üzletévre vonatkozó mérleget. Az üzletév 9,556.395,006 K tiszta nyereséggel zárul. A nyereség hovafordítása tekintetében az igazgatóság azt a javaslatot fogja a június 30-án tartandó évi rendes közgyűlés elé terjeszteni, hogy abból részvényenkint 2000 K osztalék fejében a részvényesek közt 5,936.364.000 K fizettessék ki, a rendes tartalékalap egy milliárd koronával gyarapíttassék, míg az alapszabályszerű levonások után fönnmaradó 1,716.143,092 K az 1925. üzletév számlájára vitessék át.

A **Magyar Kir. Folyam- és Tengerhajózási Rt.** június 30-án tartott évi rendes közgyűlése az 1924. évi osztalékot 8500 K-ban állapította meg, amely július 1-től fizettetik.

Kiadja a JOGI SZAKLAPKIADÓ R. T. Felelős szerkesztő és kiadó: Dr SZALAI EMIL.

JUHÁSZ ANDOR.

Juhász Andor, az ország főbírája a Kúria elnöke lett. Ő is az elszakított területek ivadéka. Kassán 1864-ben született. Középiskolai tanulmányait az ottani premontrei gimnáziumban végezte. Jogi ismereteinek nagyobb részét szintén az ottani jogakadémián szerezte, mert csupán egy évet töltött a budapesti egyetemen. A jogtudomány felé szülői hagyományok terelték. Édesatyja tekintélyes jogász, a kassai ügyvédi kamara elnöke, országgyűlési képviselő volt; része volt abban az akkor még igazán ritka kitüntetésben, hogy az ügyvédi irodából a budapesti ítélőtáblához bírónak hivatott meg. Anyai ágon is voltak elődjei között tekintélyes jogászok.

A 80-as évek végén amikor Juhász Andor jogi tanulmányait befejezte, a jogászi ellaposodás kora volt. A nagy reformok ugyan már előre vetették árnyékukat, de a gyakorlat terén a nívó nem volt valami nagyon magas. A régi legisták, a nagy magyar törvénytudók kihaltak. Az új jog, különösen az anyagi magánjog és a bűnvádi eljárás terén, még nem alakult ki. Csak a tudat alatt élt. A gyakorlat jogászai a jogot legfeljebb bírói határozatokból ismerték. Jogászi meggyőződésük másik része pedig jogi közmondásokon épült fel. Maga a polgári peres eljárás jegyzőkönyveivel, perirataival teljesen elsekélyesedett.

Ebbe a miliőbe került Juhász Andor. A szigorlatok letétele után megnősülve, rövid ideig Miskolcon aljegyzősködött, majd onnan 1891-ben visszakerülve Kassára, gyors egymásutánban lesz albíró, táblai tanácsjegyző, törvényszéki bíró, táblai elnöki titkár, majd táblabíró, hogy szülővárosában az új sommás eljárás életbeléptetésével átalakuló jogásznemzedék egyik irányítója legyen.

A táblák decentralizálása, a sommás eljárás reformja átalakította az akkori jogásznemzedéket. A fiatalság kezdett új disciplinákat is tanulni. Kezdett a jog- és törvénytudás a gyakorlat terén működő jogász fegyvere lenni, és «az öregurak» kezdettek a jogtudomány nagy problémáiba is belelátni.

A régi bíráknak volt egy nagy erkölcsi értékük: igaz emberek voltak; az a bizonyos «táblabírói bölcseség», az élet higgadt és jóakaratú megítélése akkor is segített, ha a jogtétel hiányzott a bíró fegyvertárából. Ezzel szemben a fiatal juristák egy része jogtudományát akként vélte csillogtathatni, hogy az elébe terjesztett kérelem megtagadására kereste a megfelelő §-t, vagy kereste az alkalmat arra, hogy valamely konkrét ügy elbírálásánál eddig még általánosan nem ismert jogtételt domborítson ki és hogy ezt megtehesse, a tényállást sokszor átformálta. Ezek az ifjú jogtudósok gyakran kerültek ellentétbe a régi jog szülötteivel, akik sokszor nem éppen hízelgő módon nyilatkoztak róluk. Juhász Andort a kisiklástól megvédte elsősorban harmonikus egyénisége. Nem kereste a túlzásokat, szertelenségeket. Nem kereste a feltűnést. Nem befolyásoltatta magát pillanatnyi ötletek által. Mindenkor a másoknak jótakaró és az igazságot kereső ember varázsa áramlott belőle. Megóvta tudása is. Juhász Andor sokat tudott. Büntetőt épúgy, mint magánjogot. Különösen átfogók és mélyrehatók voltak azonban ismeretei a kereskedelmi jogi és váltójogi disciplinákban, úgyszintén a perjogban.

Juhász Andor nemcsak tudott, hanem tanított is. Kassaiak beszélik, hogy érdekes volt, miként vezette be Juhász Andor nem csupán az ifjú nemzedéket, hanem különösen a már tanulni nem szerető öreg fiskálisokat részben az újabb kereskedelmi és kötelmi jogi ismeretek rejtélyeibe, részben pedig az új sommás eljárásba, melynek nem csupán elvei, de részletes intézkedései is az öreg fiskálisok ellenszenvével találkoztak. Érdekes volt látni, miként magyarázta meg egy-egy öregebb ügyvédnek a jogorvoslati eljárás, keresetváltoztatás, stb. rejtélyeit a nélkül, hogy az illető az oktatást észrevette volna.

Kassa városa már a kilencvenes években kiválóan jogászi intelligenciának volt a központja. Az akkor ott működött nemzedékből váltak ki Adolf Sebestyén, Baloghy György, Thury Sándor, a Kúria tanácselnökei, Kéler Gyula közigazgatási, Juhász Béla munkásbírósági felsőbírósági tanácselnök, Kéler József kúriai bíró, Vargha Ferenc koronaügyész, Timkó Zoltán koronaügyészhelyettes, úgyszintén Sichermann Bernát ügyvéd, — mindannyian a magyar jogászvilág kiválóságai és ebben a környezetben is kiváló volt Juhász Andor.

Kassán bon mot-ként járta, hogy a Budapesti Közlönynek állandó Juhász Andor-rovata van; oly gyors egymásutánban jöttek a kineveztetései. Ez a rovat megmaradt akkor is, amikor Juhász Andor otthagyta Kassát. 1912-ben mint táblabírót behívták a m. kir. Kúriához kisegítő bírónak, itt azonban nem sokáig maradt, mert rövidesen a budapesti törvényszék elnöke, majd a Tábla elnöke lett, hogy most az ország legfőbb bíróságának elnöke legyen.

Juhász Andornak sikerekben gazdag élete egyúttal mindig a munka élete volt. Kivette részét a bíráskodáson kívül a szakirodalomból. Tevékeny része volt a magyar jogászgyűlés és a Magyar Jogászegylet működésében. Minden cikke, minden felszólalása irányítólag hatott, különösen váltójogi (telepítés) és perjogi kérdésekben; nagyfontosságú volt az a munka is, amelyet, mint a bírósági adminisztráció vezetője és amelyet, mint az igazságügynek a törvényelőkészítésben tanácsadója töltött be.

A munkának e nagy halmaza mellett ráért arra is, hogy az elszakított felvidéki területek ittlévő vagy idekerült fiait összetartsa, mint a Felvidéki Szövetség elnöke, azok ülésein, összejövetelein mindenkor résztvegyen, őket soha el nem csüggedő hazafias munkára biztassa és hogy segítségükre legyen, ha nem tudnak boldogulni.

A magyar közélet mai kavargásában sok iszap kerül felszínre. A lejátszódó politikai, gazdasági és társadalmi világrengés a legalsóbb rétegek szennyjét is felszínre hozza. Az iszapnak

ebben a kavargásában sok érték pusztul el, sok került meglátatlanul vissza a fenékre. Különösen azok közül, akikben hiányzik a mások iránti kiméletlenség egyéniségük érvényesítésére, vagy akik nem haladnak a felszín felé törekvő áramlatokkal, hanem egyéni igazuk tudatában haladnak a maguk útján. De ha ily egyéniség mégis a hozzá méltó helyre jut, úgy ez azt jelenti, hogy a közélet az illetőtől még sokat vár.

Juhász Andor erejének teljében van. Azt, amit vár tőle a közélet, beválthatja és be is fogja váltani.

KERESKEDELMI JOGUNK REFORMJÁRÓL.

Írta: Dr. TÚRY SÁNDOR KORNÉL.

A kereskedelmi jog természete hozza magával, hogy a tételes jogszabályok, amelyekben a kereskedelmi jog kifejezésre jut, rendszerint nem hosszú életűek. Feladata lévén ugyanis a kereskedelmi jognak, hogy a folyton változó, megnyugvást soha nem találó, szinte napról-napra újabb és újabb intézményeket kiforró kereskedelmi élet szükségleteit a lehető leggyorsabban kielégítse; — a régi jogszabályokat aránylag gyakran kel lfelváltaniok a felmerült újabb szükségletek kielégítésére alkalmasnak vélt újabb jogszabályoknak.

E teoretikus megállapításra ugyancsak rácáfolni látszik kereskedelmi jogunk főforrása, az 1875 : XXXVII. tc.-be iktatott kereskedelmi törvény (Kt.), amely ebben az évben tölti be félszázados életkorát. Közelebbről vizsgálva azonban e tényt, az nem megcáfolója, hanem ellenkezőleg, megerősítője az említett megállapításnak. Mert ha akadna valaki, aki az említett tényből azt a következtetést vonná le, hogy a lefolyt 50 év alatt nem változott meg az a gazdasági légkör, amelyben a Kt. megszületett, nevezetesen, hogy nem változtak meg azok a gazdasági irányeszmék, amelyek uralkodtak a Kt. megalkotásakor; hogy az eltelt idő alatt új gazdasági szükségletek sem

merültek fel számbavehető mértékben és módon és hogy végül ehhez képest a Kt.-nek rendelkezései ma is olyanok, amelyeket az elavultság vádjával illetni csak alap nélkül lehet, — mondom, ha akadna valaki, aki mindezt vallaná, az alaposan tévedne. Mert igenis, változás állott be azokban a *gazdasági irányeszmékben*, amelyek a Kt. keletkezésekor, annak megalkatóit inspirálták; a túlzó gazdasági liberalizmus egyfelől, a szerződési szabadság akkoriban sérthetetlennek vélt dogmája másfelől, nem az az alap, amelyre a kereskedelmi élet jövő jogát megnyugvással építhetnők: mindakettő *mellé*, ha nem is *helyükbe*, a józan megfontolással alkalmazott és a szociális szempontokat fokozottabban érvényrejuttató *állami beavatkozásnak* kell lépnie. *Új intézmények* is merültek fel időközben, amelyek sürgős szabályozást követelnek és nem egy rendelkezését a Kt.-nek tekinthetjük ma már *elavultnak*.

A Kt. revizójának oka és szüksége tehát megvan, sőt megvolt az már a megalkotásakor sem teljesen modern Kt. életének úgyszólván legelső éveiben is. *Nagy Ferenc* már 1900-ban megállapította, hogy alig telt el egynehány év a Kt. megalkotása óta, «máris be kellett látnunk, hogy valamint hiteltörvényeink általában, azonképpen a Kt. is túlzott liberalizmusnak hódol, amely lehetővé teszi, hogy a gyengébb társadalmi elemek az erősebbek által kizsákmányoltassanak». És ha az utóbb szakavatott helyről (különösen *Kuncz Ödön)* többízben is megismételt és alaposan mngindokolt e megállapítás ellenére ma ott tartunk, hogy a Kt. — nem tekintve a biztosító magánvállalatok közrendészeti szabályait — úgyszólván változatlan alakban van hatályban, e tény azt a meggyőződést kell, hogy érlelje bennünk, hogy törvényhozásunk nem volt képes teljesen megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a Kt. megalkotása óta rohamosan fejlődő kereskedelmi élet támasztott. Ennek az eredménye az, hogy a Kt. míg egyfelől ma teljesen primitívnek mondható szabályozásban részesít a megalkotása óta hatalmassá izmosodott egyes gazdasági organizmusokat (rész-

ménytársaság, általában a nagy vállalat), addig másfelől tehetetlenül áll szemben az egyre tornyosuló problemák tömegével és nem képes kellő oltalmat nyujtani kiváltképpen az utolsó évtizedben felburjánzott számtalan visszaélés ellen.

Amit a törvényhozás ilyképpen elmulasztott, azt csak részben volt képes pótolni egyrészt a bírói gyakorlat, másfelől a tudomány; előbbi azzal, hogy a legnagyobb dícséretet megérdemlő gondossággal és bátorsággal szállt síkra a gyengébb társadalmi osztályoknak a Kt.-ben foglalt szabályozás miatt szükségessé vált megoltalmazására, különösen annak a jogelvnek mind erősebben aláhuzott hangsúlyozásával, hogy a szerződési szabadság érvényesülését elismerni csak oly esetben lehet, amelyben egyforma erős fegyverekkel küzdeni képes ellenfelek állanak egymással szemben. A tudomány pedig azzal igyekezett jóvátenni a törvényhozás mulasztását, hogy meg nem szűnt lankadatlanul küzdeni a reformok megvalósítása érdekében. Elsősorban illeti az érdem e tekintetben *Nagy Ferencet*, a budapesti Pázmány Péter egyetem európai hírű tanárát, akinek a revizióra irányuló munkában oroszlánrésze volt és akinek e tárgyú munkálatai értékes anyagot nyujtanak azoknak, akik a revizió munkálatának teljesítésére a jelenben és a jövőben hivatottak.

A gazdasági és jogi körökben régóta öntudatossá érlelődött meggyőződésnek adott tehát hangot *dr. Pesthy Pál* igazságügyminiszter úr, amidőn egyik napilapban közzétett cikkében közölte a nyilvánossággal, hogy a Kt.-nek reviziója küszöbön van és elhatározása, hogy e reform a lehetőséghez képest mielőbb a megvalósulás stádiumába lépjen.

Amennyire bizonyos, hogy a régóta általánosságban hőn óhajtott törekvés valóraválásának útját van hivatva egyengetni az említett elhatározás, épp oly kétségtelen, hogy nehéz a feladat, amely a Kt. reviziója tekintetében a törvényhozóra vár és súlyos a felelősség, amely a revizió munkájának előkészítésére és irányítására hivatott igazságügyi kormányra ebben a

vonatkozásban hárul. Mert ha figyelemmel vagyunk arra, hogy a kereskedelmi jognak a világ valamennyi kultúrállamában mily mérhetetlenül fontos szerep jutott, nemcsak a gazdasági, de a társadalmi élet kialakításában is és ha azt sem felejtjük el, hogy a Kt. — bár sok tekintetben már alkotása idejében is kifogásolható törvényhozási munka — nagyban-egészben jeles mű, amely Magyarország gazdasági életének talpkövét hosszú, oly évtizedekben alkotta, melyekben az ország gazdasági virágzásának eddig ismert legmagasabb fokát érte el, — be kell látni, hogy minden lépést, amely arra irányul, hogy a Kt. szerény hajléka, vagy akár csak egyes részei helyébe új — fényesebb — épületet emeljünk, meg kell előznie a józanul körültekintő megfontolásnak a tekintetben, megvannak-e az ehhez szükséges anyagi és szellemi erők és alkalmas-e éppen a mai idő a reviziónak felelősségteljes munkájára.

Egyik legfőbb nehézség, mely a Kt. reviziójával kapcsolatban felmerül, az új szabályozásnak a megalkotandó polgári törvénykönyvhöz való vonatkozása. A számos problema közül, amely a polgári törvénykönyvnek a kereskedelmi jogra visszahatásából származik, ezúttal csak kettőre kívánok rámutatni. Az egyik a Kt.-nek a nem specifikus kereskedelmi jogi rendelkezésektől való megtisztításának a problemája *(a)*, a másik a kereskedelmi jog elhatárolásának és ezzel kapcsolatban különösen a nem kereskedő társadalmi osztályokra történő alkalmazásának a kérdése *(b)*. Mind a két kérdésnek mikénti megoldása szempontjából döntő fontosságú az, megvan-e alkotva a polgári törvénykönyv akkor, amidőn a Kt. tervbevett revizióját megvalósítani hivatott munkálatot életbe kívánjuk léptetni.

ad a) Hogy egy államban a kereskedelmi jog mit foglal magában, törvényhozási *célszerűségi* kérdés, amely a kereskedelem fejlettségén felül kiváltképpen attól függ, hogy az általános magánjognak szabályai kodifikálva vannak-e és hogy a kodifikált szabályok mennyiben elégítik ki a forgalomnak, különösen a kereskedelmi forgalom szükségleteit. Nyilvánvaló ugyanis,

hogy ott, ahol a magánjognak, különösen pedig a kötelmi jognak kodifikált szabályai nincsenek, vagy bár vannak, de azok a kereskedelmi forgalom igényeit kielégíteni nem alkalmasak, szükséges, hogy a kereskedelmi jog specifikus szabályaiként állapíttassanak meg oly rendelkezések, amelyeknek helye voltaképpen az általános magánjogban lenne, de amelyeket éppen a magánjogi kodex hiánya folytán kell a kereskedelmi jogi kodexbe felvenni. Ha ellenben az illető országnak kodifikált oly magánjoga van, amely kielégíti a kereskedelmi forgalomnak a követelményeit, lényegesen kisebb lesz azoknak a rendelkezéseknek a száma, amelyeket specifikus kereskedelmi jogi rendelkezéssé kell avatni. Tudvalevő, hogy egyes oda nem való rendelkezéseknek (általános kötelmi jogi szabályok, a vételügylet ex asse szabályozása, alkuszi ügylet) a Kt.-be is felvételét magánjogi kodexnek a hiánya tette annakidején nálunk is szükségessé. Ehhez képest ha most, midőn a kereskedelmi jog újabb szabályozását kívánjuk megalkotni, számíthatunk arra, hogy ha nem is az új kereskedelmi jogi szabályozást már *megelőzően*, de ezzel legalább is *egyidőben* meg lesz alkotva a polgári törvénykönyv is, akkor nehézség nélkül teljesíthetjük a Kt.-nek az oda voltaképpen nem tartozó rendelkezésektől való megtisztítását és alkothatunk egy oly kereskedelmi jogi törvényt, amely valóban csak a specifikus kereskedelmi jogi rendelkezéseknek a foglalatja. Ha ellenben a polgári törvénykönyvnek az új kereskedelmi jogi szabályozással legalább is egyidejű megalkotását nem remélhetjük, akkor nem marad más hátra, mint ezt a munkát arra a későbbi időre halasztani, amidőn a polgári törvénykönyvet is megalkothatjuk. Ebben az utóbbi esetben tehát — már csak a szóbanlevő szempontot is tekintve — nem gondolhatunk a Kt. organikus revizióját véghezvivő alkotásra, hanem csupán oly ideiglenes jellegű munkálatra, amely a legsürgősebb reformokat a polgári törvénykönyv megalkotásáig lenne hivatva megvalósítani.

ad b) Ugyanígy vagyunk a fentebb már említett másik

problemával, nevezetesen a kereskedelmi jognak a nem kereskedői osztályokra való alkalmazásának a kérdésével. Tudvalevő, hogy a Kt. a forgalmi életnek, az ú. n. kommercializálása tekintetében kissé túlmessze ment és e szempontból végeredményben oly szabályozást állapított meg, amely a nem kereskedő osztályokra, kiváltképp a földmivelő (gazda) társadalomra több irányban bizonyult terhesnek. A Kt. körében két alapvető rendelkezés az, mellyel az említett állapot előidéztetett. Az egyik a Kt.-nek a bereskedelmi ügyletek megállapítása tekintetében követett rendszere, az ú. n. *vegyes* rendszer és ezzel kapcsolatban különösen a 258. §, amely bizonyos ügyleteket, tekintet nélkül arra minősít kereskedelminek, vajjon kereskedő-e az, aki a szóbanlevő ügyletet megköti. De ennél is nagyobb mértékben teszi lehetővé a kereskedelmi jognak a nem kereskedői osztályokra is kiterjesztését a Kt.-nek sokat megtárgyalt 264. §-a annak a kimondásával, hogy a törvénynek a kereskedelmi ügyletekre vonatkozó rendelkezései az ú. n. egyoldalú kereskedelmi ügyletekre is alkalmazást nyernek, vagyis ahhoz, hogy a kereskedelmi jog alkalmazást nyerjen, teljesen elég, ha a felek egyikének részéről kereskedelmi az ügylet. E rendelkezés folytán a nem kereskedői osztályok, a kereskedővel üzleti összeköttetésre lépő nagy közönség, különösen pedig a gazdatársadalom, amelytől pedig — minthogy a kereskedelmi jognak szigorúbb szabályai beleidegződve nincsenek — nem lehet elvárni a kereskedelmi jog szabályainak tüzetes ismeretét, oly rendelkezések hatálya alá került, amelyek csak a kereskedők körében általánosan ismertek és jobbára csak a kereskedők jogi felfogásának is felelnek meg. Az idézett rendelkezés folytán nemcsak hogy a nem kereskedő terhére megállapított *kötbér* összegét nem lehet mérsékelni, nemcsak hogy az egyetemlegesség, a fokozott kereskedői gondosság, a kereskedelmi zálogjog, stb. a nem kereskedő terhére is érvényesülnek, hanem — ami gyakorlatilag a legnagyobb jelentőségű — a kereskedővel adásvételt kötő nem kereskedő jogait a kereskedő ellen csak

oly fokozott diligenciának a magatartásával (v. ö. Kt. 346. és 347. §) érvényesítheti, amelyet a kereskedelmi élettel állandó kontaktusban nem levő egyéntől nehezen lehet elvárni.

Ámde, ha a Kt.-nek túlzásba menő e kommercializáló jellege nehezen indokolható ma is, amidőn pedig magánjogi kodex hiányában a magánjognak megfelelő szabályai a maguk kiépítettségében nem jelennek meg a nem kereskedő előtt, úgy még kevésbbé lenne indokolható e túlzóan kommercializáló álláspontnak fenntartása a polgári törvénykönyvnek megalkotása utáni időben is. Ehhez képest ha számolhatunk a polgári törvénykönyvnek az új kereskedelmi jogi szabályozással legalább is *egyidejű* megalkotásával, akkor, miként a németeket követtük a túlzóan kommercializáló álláspontnak törvénybeiktatásával, azonképpen őket követhetnők a tőlük átvett bajnak mikénti orvoslásában is azzal, hogy a polgári törvénykönyvnek megalkotásával egyidejűen — miként annakidején a németek is tették — mellőzve a tárgyi kereskedelmi ügyleteknek kategoriáját, áttérünk a tiszta alanyi rendszerre és ezzel lényegesen mérsékeljük a kommercializáló hatást. Hogy e rendszer elfogadása mellett az imént érintett szemponton felül sok egyéb szempont is szól, erre találóan mutatott rá *Kuncz Ödön.*

Másként áll a dolog, ha a polgári törvénykönyvnek kívánatos, gyors megalkotására nem számíthatunk, amely esetben — mint már fentebb jeleztem — inkább csak a legsürgősebb reformok megvalósítására hivatott és korlátolt időtartamra szánt novelláris alkotással kellene megelégednünk. Ily részletes reformban ugyanis ily melyreható módosítást aligha lehetne megállapítani kereskedelmi jogunk épületének megrázkódtatása nélkül és így, míg egyfelől a vegyes rendszert fenn kellene tartani, már csak azért is, mert a tárgyi és anyagi ügyleteknek kategóriái mélyen belevésődnek bírói gyakorlatunkba és azokkal a gazdasági élet is megbarátkozott, addig másfelől a Kt. 264. §-ával előidézett visszásságoknak eliminálását célzó törekvésben — az idézett §-nak egyébként érintetlenül hagyásával — meg kellene

elégedni annak a kimondásával, hogy a kötbér a nem kereskedő javára mérsékelhető és hogy az ú. n. Rügepflicht a nem kereskedőre nem terjed ki.

Jóllehet a polgári törvénykönyv előkészítésének munkálatai — miként arra a fentidézett cikkében az Igazságügyminiszter Úr is utalt — kedvezően haladnak előre, mégis bizonyos, hogy e korszakalkotó munkálatnak rövid pár hónap alatt megalkotásáról, de különösen életbe is léptetéséről nem lehet szó. Minthogy ehhez képest számolnunk kell azzal, hogy a polgári törvénykönyvnek megalkotása még több-kevesebb időt igénybe vesz, másfelől azonban a kormány, felelősségének tudatában, nem zárkózhatik immár el a gazdasági élet mindegyre hangosabbá váló panaszainak megértő meghallgatása és a felmerült bajokon segíteni hivatott jogszabályok előkészítése elől — nem marad más hátra, mint egyelőre a Kt. részleges reviziójával elégedni meg és a teljes reviziót arra a későbbi időre fenntartani, amidőn a polgári törvénykönyvünk is már megalkottatott. Az elhatározást a tekintetben, hogy erre az útra lépjünk, különösen két szempont könnyíti meg. Az egyik az, hogy az érintett rendszer mellett gazdasági életünk továbbra is támaszkodhatik bírói gyakorlatunknak bölcsen megfontolt azokra a döntéseire, amelyek a Kt. hézagait eddig is gondosan egészítették ki, sőt annak rendelkezéseit a gazdasági élet kívánalmaihoz képest tovább is fejlesztették és hogy ehhez képest megmaradván a voltaképpeni alap, a Kt., gazdasági életünk a bírói gyakorlat támogatásával aránylag könnyen lesz képes megküzdeni az új szabályozás okozta nehézségekkel is. A másik szempont, amely a novelláris megoldást elfogadhatóvá teszi, az, hogy az erre irányuló munkálat oly bőséges és tiszta forrásból meríthet, mint néhai *Thirring Lajosnak* a Kt. teljes reviziója tárgyában készült nagyszabású tervezete, amely abban, aki — mint a jelen sorok írója is — szerencsés volt e munkálatot áttanulmányozni, azt a meggyőződést érleli meg, hogy az igen komoly, mélyreható forrástanulmányok alapján, a modern külföldi törvényalko-

tások gondos figyelembevételével megalkotott és kitűnő nyelvérzékkel megszerkesztett munka.

E megfontolások alapján készült az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő ügyosztályában a Kt. novellája, amely a Kt. korszerűségét arra az időre kívánja biztosítani, amíg a polgári törvénykönyvnek megalkotása után lehetséges lesz a teljes revíziót megvalósító kodexnek a megalkotása. A tervezet (T.) e célját azzal valósítja meg, hogy szervesen igyekszik beilleszteni a Kt. rendelkezéseibe egyrészt

a) a szükségesnek vélt *módosító* vagy *kiegészítő* rendelkezéseket, másrészt

b) azokat a rendelkezéseket, amelyek a Kt.-ben *nem szabályozott* és ehhez képest új jogviszonyoknak szabályozását foglalják magukban. Az említett célnak felel meg a T. külső beosztása, rendszere is, amely a Kt. szisztémáján nem változtatva, sorrendben kíséri végig a Kt. szakaszait és e szakaszok számozását is megtartva, állapítja meg a Kt. vonatkozó szakaszai helyébe lépő, vagy azokat kiegészítő új vagy módosító rendelkezéseket.

ad a) A T. kiegészítő vagy módosító rendelkezéseinek általános jellemzésére — a fentebb előadottaknak figyelembevételével — a következőket emelem ki:

1. A Kt.-nek az általános kötelmi szabályoktól megtisztítását a T. a végleges reformnak tartja fenn, arra az időre, amidőn a polgári törvénykönyvünk már meg lesz alkotva.

2. A már érintett oknál fogva fenntartja a T. a kereskedelmi ügyletek tekintetében a Kt. vegyes rendszerét és megelégszik a Kt. 258. §-ának oly irányú módosításával, hogy értékpapírnak befektetés céljából történő vételét nem minősíti kereskedelmi ügyletnek, úgyszintén a továbbadási szándékkal kötött vételi és szállítási ügyletet sem oly esetben, ha az ily ügyletet felismerhetően nem nyerészkedési szándékkal kötötték. E gondolatkörbe tartozik annak a megemlítése is, hogy érintetlenül hagyja a T. a Kt.-nek oly sok nehézségre okot szol-

gáltató 262. §-át, amely az ingatlanra vonatkozó ügyleteket kirekeszti a kereskedelmi ügyletek köréből.

3. Fenntartja a T. a Kt. sokat támadott 264. §-át is és a méltánytalanságot, amely e szakaszból különösen a gazdatársadalomra háramlott, a Kt. 273., 346. és 347. §-ainak fentebb már érintett olyértelmű módosításával igyekszik kiküszöbölni, hogy egyfelől a kötbért a nem kereskedő javára mérsékelhetőnek mondja ki, másfelől megállapítja, hogy a 346. és 347. §-ok csak abban az esetben nyernek alkalmazást, ha a vételi ügylet mind a két fél részéről kereskedelmi ügylet.

4. A Kt.-ben szabályozott matériák közül vannak egyesek, amelyeket a T. érintetlenül hagy, jóllehet azok a revizióra már nagyon is megérettek. E körbe tartozik a *segédszemélyzetnek* (kereskedelmi alkalmazottaknak) szolgálati viszonyára vonatkozó jogszabályok komplexuma, valamint a *biztosítási jog*. Ami az előbbit illeti, kétségtelen, hogy a Kt.-t átható gazdasági liberálizmus e téren jutott a legkiáltóbb ellentétbe a modern jogi és életfelfogással; hogy ennek ellenére a T. nem nyúl e materiához, okát abban találja, hogy a szóbanlevő tárgyban a Kereskedelemügyi Miniszter Úr irányítása mellett külön tervezet készült, kapcsolatban a munkáskérdés egész komplexumának megoldását célzó egyéb tervezetekkel. Ami pedig a *biztosítási jogot* illeti, tudvalevő, hogy a közrendészeti biztosítási jog csak nemrégiben nyert nálunk a változott viszonyoknak megfelelő új szabályozást és ezzel kapcsolatban az anyagi biztosítási jog is egynémely vonatkozásban kiépült; a szerződési biztosítási jognak egész anyaga pedig annyira alapos tanulmányokat kíván még és oly nagyterjedelmű, hogy ezzel megterhelni a novellát nem látszik célszerűnek.

ad b) A Kt.-ben nem szabályozott, tehát új jogintézmények közül, amelyeket a T. szabályoz, ki kell emelnünk a *csendes társaságnak*, a *folyószámlának*, az *értékpapírjog* általános elveinek, a *beraktározási ügyletnek*, a *bankári letétnek*, a *tarto-*

zás elismerésnek, végül a *kereskedelmi ügynök* jogviszonyainak szabályozását.

A sürgős szabályozásra váró matériák közül szintén vannak egyesek, amelyeket a Kt. nem ölel fel. Ide tartoznak nevezetesen a *belvízi hajózás* jogviszonynak a szabályozása, a *tőzsdei reform* kérdése, végül a *korlátolt felelősségű társaság* problémája. Ami a belvízi hajózás kérdését illeti, ezt a T. azért mellőzi, mert szoros kapcsolatban állván e matéria a békeszerződés rendelkezéseivel, tartalmát jórészt részint a már megkötött, részint a jövőben megkötendő nemzetközi egyezményekből meríti. A tőzsdereformot a T. külön törvénynek tartja fenn; ugyanez áll a korlátolt felelősségű társaságra is, amelynek tárgyában az igazságügyminisztériumban máris külön tervezet készült, amelyet a Kereskedelemügyi Miniszter Úr nemrégiben küldött meg hozzászólás végett az érdekelt gazdasági köröknek.

A T. irányelveinek most előadott általános ismertetése után hátra lenne röviden jellemezni a T.-nek főbb rendelkezéseit, amelyek akár a Kt.-ben már szabályozott matériákat hivatottak kiegészíteni vagy módosítani, akár pedig a Kt.-ben nem szabályozott jogviszonyokra vonatkoznak. E rendelkezéseknek ismertetésével azonban nem kívánok belebocsátkozni főként abból az okból, mert a T. egyelőre csupán előadói munkálat, amelyet az igazságügyminisztérium kodifikáló osztálya sem tárgyalt meg tüzetesen, miért is a nyilvánosságnak a részletekkel való foglalkoztatása egyrészt időelőtti lenne, másrészt — annak folytán, hogy a T. szövegét egyelőre közölni nem lehet — esetleg félreértésekre szolgáltatna okot. Ezért csupán annyit kívánok még megjegyezni, hogy a T. rendelkezéseinek zöme a részvénytársasággal, szövetkezettel, általában a nagyvállalat problémájával foglalkozik s a nagyvállalat állami ellenőrzésének hatékony biztosítékait törekszik megteremteni.

NÉGYESTANÁCSOK A KÚRIÁN.

Írta: PENSIONATUS.

Takarékosság és gyorsabb ítélkezés: együtt csak úgy valósíthatók meg, ha több tanács működik a Kúrián, kisebb létszámmal.

Többen ezt a metódust javasolták: ítélkezzék a Kúria a hármastanácsokban; a tanácsonként így felszabaduló két-két bíróból új tanácsok alakulnának és így 3—4 új tanács működhetnék, sőt előbb-utóbb a kúriai bírák létszáma is apasztható volna e réven.

A háromtagú kúriai tanácsoknak sok ellenzője van. Ezek keveselik a három tagot és egyebek közt arra hivatkoznak, hogy a jogkereső közönséget nem nyugtatja meg, ha ugyanannyi bíró ítélkezik a Kúrián, mint az alsóbb fokon. A nagyközönség érzése azt sugallja, hogy úgy helyes, ha a magasabb fokon nagyobb számú bíró ítélkezik, mint az alacsonyabbon. Helyes is ez az érzés. Mert bizonyos fokig lealázó az alsóbb fórumra nézve, ha a perrend bölcsebbnek tartja a felsőbb fokon ítélkező három bírói személyt, mint az alsóbb fokon ítélkező hármat, pedig — bizony, néha így van! — képességben, képzettségben, gyakorlottságban nem mindig van fölényben a felsőbb fokú bíró, sőt még korban sem, — és a nagyobb kortól is nagyobb bölcseséget és jobb leszűrődöttséget szoktak várni. Bízvást elmondhatjuk: a nagyközönségnek is, de a jogászközönségnek is csak az olyan megoldás felel meg, amelyben a magasabb fórumon — pláne a legmagasabbon — több bíró ítélkezik, mint az alacsonyabbon. Ezért a takarékosság és gyorsaság követelményét olyképp kell megoldani, hogy a Kúria tanácsaiban több bíró legyen, mint az alsóbbfokúban.

Megkísérelünk erre nézve oly megoldást ajánlani, amely első hallásra talán bizarr, de azt véljük, hogy mégis méltatásra érdemes. Ítélkezzenek a Kúrián *négyestanácsok*, minek révén a Kúria jelenlegi létszáma mellett is a tanácsok száma kettővel-hárommal gyarapítható volna.

Vizsgáljuk meg e megoldásnak lehetőségét, előnyeit és hátrányait.

Mindenki száján kívánkozó ellenérv, sőt az egyetlen igazán komoly ellenvetés: mi lesz, ha a vélemények 2 : 2 arányban oszolnak meg?

Ám a kérdés nem ilyen ridegen vetődik fel a valóságban.

Ha a tanács három tagja egy véleményen lesz — ami elvégre az esetek túlnyomó számában lesz meg, — a megoldás egyszerű: kialakult a többség. Ha a tanácskozó bírók látják, hogy nincs a három bíró egyazon véleményen, megpróbálják egymást meggyőzni olyképp, hogy három vélemény egyoldalon legyen. Az elnök, a jó elnök eddig se volt néma báb, aki ott ül a négy bíró .között és miután meghallgatta őket, leszavaztatott és a maga addig ismeretlen véleményével szavazott valamelyik oldalra, hanem résztvett a tanácskozásban, kapacitált, próbálta a véleményeket összehangoztatni, egyoldalra hozni és úgy próbált dönteni, hogy ne szavazással döntessék el a kérdés, és ne olyképp, hogykét egymástól elzárkózó ellentétes véleménnyel szemben az ő szava döntsön, amikor is tulajdonképpen nem is a tanács döntött, hanem ő, az elnök.

A négyestanácsban éppúgy három bíró döntene, mint az ötöstanácsban. A különbség csak az, hogy mikor a végső elhatározásnál két-két szavazat szembekerülve, szigorúan egymás ellen szegődik, nincs meg a négyestanácsnál a határozásoknak oly primitív technikája, mint az ötöstanácsban. Akik ismerik a kúriai határozathozatalok belső technikáját, azok tudják, hogy az ilyen élére állított esetek igen ritkák. Talán nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy az esetek legfeljebb 10%-on verődnek ily ridegen két pártra a vélemények, úgyhogy a döntést csak az elnök dirimálása hozza meg. Ezekről a csekélyszámú esetekről elvégre is lehet valami praktikus módon gondoskodni, különösen a Kúrián, ahol a tanács vitái rendesen szinte szigorúan jogi kérdésekben éleződnek ki.

A valóságban ez fogna történni: egyrészről a négyestanács

mindenképpen iparkodni fog önmagából kiváltani oly véleményt, mely elnyer három szavazatot. Ugyanoly törekvés lesz a tanácsban, mint az angol esküdtszékben, amelynek egyhangú véleményt kell hoznia. Már csak azért is lehet számítani arra, hogy szinte kivétel nélkül ki fog alakulni legalább a 3 : 1 szavazati arány, mert a tanácsosok iparkodni fognak kisegítő eszköz nélkül jutni ítélethez.

Mindenesetre lehetnek oly igen ritka kivételes esetek is, — nem hinném, hogy kéthetenkint is akadna — hogy valamely 2 : 2 arányra szakadt tanács nem tud áthidaló megoldást találni. Erre az esetre lehetne valamely egyszerű rendszert instituálni, oly rendszert, mely aránytalanul egyszerűbb, könynyebb és gazdaságosabb, mint az ötöstanácsosok fenntartása. Megkönnyíti a megoldást, hogy a vitakérdés bizonyára redukálódott egyszerű jogi kérdéssé. Ilyen esetekre intézményesen lehetne biztosítani, hogy a tanácsnak joga vagy kötelessége legyen a Kúria elnöke által előre kijelölt személyeket — nyilván a tanácselnököket — bevonni a tanácsba és így döntetnék el most már az ötöstanács által az ügy. Maga a Kúria elnöke is nyilván hivatásának érezné az ilyen döntéseken résztvenni és itt érvényesíteni tudását, bölcseségét. Úgy képzelhető el a dolog, hogy az a vitás kérdés — redukálva az ügy ezen kérdésére — in camera caritatis, az így kialakult ötöstanács kebelében előadatnék, a két-két részre szakadt tanács bizonyára kellőképp ellenőrzi, hogy a kérdés helyesen tárassék fel, mindkét párt előadná a maga érveit és akkor a négyesből ötössé alakult tanács eldöntené a kérdést. Olyan fajtán kerülne így ki a megoldás, mint ahogy — szélesebb arányokban — a teljesülési határozatok kerülnek ki, amelyeknél szintén a kérdés lényege, a speciális kérdés vitetik oly bírák elé, akik az ügy egyéb részébe nem mélyednek el. Volna az ilyen ötöstanácscsá alakulásban valami ünnepélyesség, a kérdésnek körültekintőbb kezelése, amelyre minden kérdés érdemes, ha két-két kúriai bíró összeegyeztethetlenül ellentétes álláspontot foglalt el.

Nem hinném, hogy azon körülmény, hogy a tanács elnöke rendes körülmények közt nem dirimálhat, lerontaná tisztjének méltóságát. Sőt, azt hiszem, hogy a tanácselnök méltóságát inkább emeli az, ha munkatársait egy véleményre tudja hozni, — amint a jó tanácselnök szereti is elkerülni azt, hogy ő legyen a döntő.

A magyar jogban az egyenlő számú bírói tanács intézménye nem egész idegen. A Pp. 768. §-a egyenest instituálta a választott-bíróságnál. Számos esetben választott-bíróságok így működtek is, éspedig sikerrel, legföljebb itt-ott gondoskodtak arról, hogy mi történjék, ha a választott-bíróságban nem jutnak egyenlő vagy többséges véleményre: behivatik ilyenkor egy dirimáló elnök; de az eseteknek nyilván csak igen csekély számában fordulhat elő, hogy a választott-bírák ehhez az eszközhöz nyúltak volna: megtalálták e nélkül is a megoldást.

A négyestanácsnak — a hármastanács helyett — még az az előnye is megvolna, hogy elhárítaná azt a szinte kabalisztikus előítéletet, mellyel a közönség azt az állapotot fogadná, hogy amit elsőfokon egy bíró, másodfokon három bíró, tehát összesen négy bíró határozott, azt három bíró leronthassa. A négyestanács rendszerénél ez az aggály nincs meg.

Lehet, hogy a négyestanács eszméje ellenkezik a konzervatív állásponttal. A revizió per saltum is beleütközött a konzervatív felfogásban, mégis megvalósult. Sajnos, a revizió per saltum intézménye bármily szép is elméletileg, aligha hoz gyakorlati eredményt. A peres felek ritkán emelkednek fel arra az objektivitásra, hogy egy fórumnak lehetőségeiről lemondjanak. Ezért a revizió per saltum alig szolgál a jogszolgáltatás mentesítésére. Ezzel szemben a kúriai négyestanács gyorsító és gazdaságos lehetőséget rejt magában, csak meg kell szokni eszméjének első tekintetre látszó bizarrságát.

Nagyon kívánatos volna, ha a felvetett eszméhez a jogászközönség hozzászólna.

AZ ÉLET ÉS A TESTÉPSÉG HATÁLYOSABB VÉDELMÉRŐL.

Írta: FINKEY FERENC.

A háború előtti években, majd a háború alatt és után hozott anyagi büntetőjogi törvényeink legtöbbször már címökben is kifejezik, hogy bizonyos jogtárgyaknak az addiginál hatályosabb védelméről kívántak gondoskodni. Az 1913 : 23. tc. a választói jog, az 1914 : 40., a hatóságok, az u. e. évi 41. a becsület védelmét, az 1916 : 9. és az 1920 : 15. az árdrágító visszaélések, u. e. évi 32. az adócsalások letörését, ezzel a gazdasági élet tisztességének védelmét, az 1921 : 3. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelmét, az 1923 : 5. a tisztességtelen verseny leküzdését tűzik ki céltudatos feladatokul.

Tehát már a háború előtt megindult s annak befejezte után lépésről-lépésre növekszik a Btk. hiányainak, a gyakorlatban kiderült hibáinak kijavítására, orvoslására, a Btk. egyes elavult fejezeteinek korszerű átdolgozására irányuló folyamat. Ez a javítási, illetőleg átdolgozási munka szemmelláthatólag az egyeseket, a társadalmat vagy magát az államot sértő egyes újabb vagy új kiadású támadások erőteljesebb visszaverésének, vagyis a Btk. egyes rendelkezéseinek szigorítása jegyében halad.

Bebizonyult, hogy a Btk. számos rendelkezése, úgy az általános, mint a különös részben, úgy a büntetések általános kereteinek, mint egyes tényálladékok speciális büntetési tételeinek megállapítása tekintetében — mai szemmel nézve — túlságosan enyhe. Különösen pedig az utolsó tiz év rendkívüli eseményei, a politikai és gazdasági összeomlásunkat kísérő újfajta kriminalitás, a közerkölcsök általános eldurvulásával együttjáró különböző súlyos és veszélyes bűncselekmények, a nap-nap után felmerülő szenzációs gyilkosságok mindenkit meggyőzhetnek afelől, hogy csakugyan elkerülhetetlen lett egyes bűncselekmények új átértékelése s a Btk. egyes tényálladékainak a büntetési tételek szempontjából is gondos revíziója.

Ezt az átértékelést, a Btk. eszközeinek hatályosabbakká, ezzel a társadalom védelmére alkalmasabbakká tételét célozták az említett új törvények. És ezt célozza a nemzetgyűlés elé terjesztett legújabb Büntetőnovella javaslat is. Nem kívánok ezuttal ehhez a javaslathoz hozzászólani, annál kevésbbé, mert az már a törvényhozás előtt lévén, reánk, kívülállókra nézve a módosítások lehetősége is ki van zárva. Csak sajnálattal emlí-

tem fel ennek a javaslatnak azt a hiányát, hogy — eltekintve a közegészség elleni bűncselekmények büntetési tételeinek szigorításától — egyáltalán nem gondolt az élet és a testépség hatályosabb védelmére.

Elismerem, hogy vannak ennél a kérdésnél sürgősebbek, égetőbbek is; az élet és a testépség elleni bűncselekmények megtorlására s az ily cselekmények elkövetői ellen büntetőjogi védekezésre a fennálló jogszabályok — jobbak hijján — még megállják a helyüket. De éppen ezeknek a viszonylag még életképes szakaszoknak a kritikai átnézése igazolja azt a nézetemet, hogy a Btk. összes fejezetei már valóban megértek a a gondos revizióra. A Btk. innetstova ötven esztendős, ennyi idő, melyből az utolsó tizet kriminális tapasztalatok szempontjából mi is bátran számíthatjuk kétszeresen, bizonyára elegendő jogcímet ad a törvénykönyv átdolgozásának a meggondolására.

Ennek a nézetemnek az igazolása végett kívánok rövid szemlét tartani Btk.-ünknek az élet és a testépség védelmére vonatkozó fejezetei felett. Erre a vizsgálódásra pedig a legfelső bíróságunk gyakorlatának a legutóbbi két év alatti közvetlen megfigyelése folytán szerzett az a tapasztalatom indított, hogy bíróságaink a *vagyon* ellen elkövetett bűncselekmények miatt aránylag gyakran szigorubb büntetéseket szabnak ki, mint az *élet* és a *testépség* ellen elkövetett sértések miatt.

Az összehasonlítás ugyan felette nehéz és talán önkényes. Hiszen a két jogtárgy: az élet s az annak alzatát képező testépség, másfelől a vagyon, lényegesen különböző jogi értékek. S a büntetés kiszabása, amire nézve az egyénítés a legfőbb vezérelv, nem pusztán a sértett jogi tárgy abstract értéke után igazodik. Egy lopás miatt tényleg igazságos és szükséges lehet adott esetben, pl. egy többszörösen visszaeső tolvajnál, a több évi fegyház büntetés, mig szándékos emberölés vagy súlyos testisértés miatt is teljesen igazságtalan és szükségtelen lenne a fennforgó körülmények között ugyanennyi fegyház vagy börtön kiszabása.

De emellett az előrebocsátott óvás mellett, azt hiszem, mégis megérdemli a közelebbi vizsgálatot az a tapasztalati tény, hogy bíróságaink szándékos emberölés miatt is akárhányszor szabnak ki egy évi vagy ennél is alacsonyabb szabadságvesztést, halált okozó súlyos testi sértés miatt egynéhány havi fogházat, gondatlan emberölésért pedig, a legritkább eset, ha félévi vagy valamivel magasabb fogházat adnak. Gondatlan súlyos testi sértésre rendesen egy pár heti fogház, legtöbbször azonban csekély pénzbüntetés az, amit kiszabnak. Ellenben egy pár

ruhadarab, egy-két mázsa szén, egy-egy nagyobb értéktárgy ellopásáért akárhányszor látok két-három évi fegyházat vagy börtönt, nem ritkán négy-öt évet is.

Ez a szembeszökő két tény, az élet és a testépség elleni, gyakran igen súlyos és nem is menthető bűneseteknek olykor túlságosan lágykezű elbírálása, ellenben a vagyon elleni bűncselekmények, különösen a lopás miatt a gyakran (nem mindig!) szigorú, vagy éppen túlszigorú büntetések kiszabása késztetett annak a vizsgálatára, nem maga a törvény-e a hibás, amikor az élet- és testépség elleni bűncselekmények objektiv súlyát nem értékelte kellően, avagy tisztán a bíróságokban van-e a hiba, hogy nem használják ki a törvény által rájuk ruházott büntető hatalmat s gyakran igazán feltűnően alacsony büntetéssel engedik el azt, aki bosszúból, vagy virtusoskodásból agyonszúrta haragosát vagy éppen jó pajtását vagy a vakmerősködő soffőrt, aki gépkocsijával agyongázolt vagy koldusra nyomorította valakit.

Vizsgálódásaim eredménye röviden az, hogy hiba van mindkét tényezőben. Itt is áll, hogy peccatur intra et extra muros. Meggyőződésem szerint a Btk. büntetési rendszerének, az 5, 10, 15 éves tételeknek ki nem elégítő volta legjobban az élet és testépség elleni legsúlyosabb bűncselekményeknél tűnik ki. Itt derül ki az is, hogy a Btk. a gondatlanságból elkövetett súlyos bűncselekményeket valóban nem értékelte kelllően. Itt igazolódik a súlyosabb vétségeknél a speciális minimumok hiánya miatt rég hangoztatott kifogás. De épolyan mértékben hibásak a bíróságok is, amikor nem értékelik elég magasan az emberi életet és testépséget, mint az egyén szempontjából a legbecsesebb jogi tárgyat s a subjektiv enyhítő körülményeknek kelleténél nagyobb súlyt tulajdonítanak.

E tapasztalatom igazolására legyen szabad a Btk.-nek csak egynehány fogyatkozására reámutatnom s azokkal kapcsolatban nehány, a legutóbbi gyakorlatból vett példával illusztrálnom a a bíróságok lágykezűségére tett kifogásomat.

Kezdjük az élet elleni legsúlyosabb bűncselekményen: *a gyilkosságon.* Ismeretes, hogy a magyar Btk. után létrejött újabb külföldi Btk.-ek (olasz, orosz, norvég stb.) és a háború előtti években napvilágot látott külföldi Btk.-javaslatok csaknem kivétel nélkül revizió alá vették a gyilkosság tényálladékát, illetőleg a szándékos emberölésnek a legmagasabb büntetési tételek alá helyezett eseteit. A tényálladék definiciójában több új Btk. és a legtöbb javaslat elhagyja a tiszta lélektani kiindulási pontot s a szándék előremegfontoltságát, mint a legsúlyo-

sabb tényálladék (a gyilkosság) ismérvét vagy egészen elejtik vagy ennek megtartása mellett kifejezetten számba veszik az erkölcsi és a közveszélyességi tekinteteket is. A mi Btk.-ünk tudvalevőleg tisztán a szándék előre megfontoltságát írja elő a gyilkosság bűntettének kritériumául. Ez az álláspont elméletileg kétségtelenül igen szépen megindokolható, de a gyakorlati életet aligha elégíti ki. A Btk. miniszteri indokolása nyiltan azzal indokolja a gyilkosságnak külön tényálladékká emelését, hogy a halálbüntetés valóban csak a «legirtózatosabb» bűntett miatt legyen kiszabható. Úgyde hányszor meg lehet állapítani az ölésre irányuló szándék előre megfontoltságát, amikor erkölcsi vagy társadalmi veszélyességi szempontból a cselekményt még sem vagyunk hajlandók a «legirtózatosabbnak» minősíteni s a tettest halálra méltónak tekinteni. Viszont hány eset lehetséges, amikor az előremegfontolás nem igazolható, a tettesre mégis igazságosnak látnók a legmagasabb fokú szándékos emberölés megállapítását és a legszigorúbb büntetés alkalmazását. Helyesen mutat rá Franz von *Liszt*, hogy az ölés előre megfontolt volta nem jelenti eo ipso a tettes antisociális érzületét és nagyobbfokú közveszélyességét, viszont a «bicskahős» (Messerheld), aki minden megfontolás nélkül a legjelentéktelenebb okból leszúrja ellenfelét, nem érdemli meg mindig az enyhébb elbírálást.

A Btk. miniszteri indokolása ugyan nagyon bölcsen mutat rá arra, hogy miután a halálbüntetés a Btk. rendszere értelmében nem absolut büntetés, a bírónak a «psychologiai kritérion» mellett a büntetés kiszabásánál «az erkölcsiségi mozzanatokat» is figyelembe kell vennie, így a halálbüntetést csak akkor szabad alkalmaznia, «ha a bűntett körülményei, a tettes motivumainak az erkölcsiség szempontjából való számbavétele enyhébb büntetés alkalmazását nem követelik.» Úgyde más dolog a tényálladék megállapítása és más a büntetés kiszabása. A törvény értelmében a gyilkosság tényálladéki ismérve tisztán az ölési szándék előremegfontoltsága lévén, a bíró voltaképpen köteles a gyilkosságot megállapítani, mihelyt ez az ismérv fennforog, viszont mellőzni azt ennek hiánya miatt, habár az erkölcsi és társadalomvédelmi szempontból legiszonyúbb eset állt is előtte. Nézetem szerint azért — a gyakorlati élet követelményeit szem előtt tartva — a Btk. reviziója alkalmával mindenesetre megfontolás tárgyává teendő, hogy nem lenne-e ajánlatosabb a gyilkosság és a szándékos emberölés közti fogalmi különbséget egyáltalán elejteni, vagy legalább is a gyilkosság tényálladéki ismérveül nem pusztán a szándék előre megfon-

toltságát írni elő, hanem ez alá a fogalom alá a *lélektani, erkölcsi* és *közveszélyességi* szempontból egyaránt *legsúlyosabb* szándékos emberölési eseteket összefoglalni s ezzel biztosabb tájékoztatást nyújtani a bíróságoknak arra nézve, mikor kell a törvényszerinti legmagasabb büntetést alkalmazniok. A legutóbbi időkben külföldön is, nálunk is egymásután elkövetett borzalmas és felháborító gyilkossági esetek eléggé beszélő példákat szolgáltatnak ez irányban (tervszerűen előkészített többszörös és az emberietlen kegyetlenséggel végrehajtott gyilkosságok, melyek a tettesnek gyilkolási hajlamára, a nemes érzésekből kivetkőzött, kegyetlen lelkületére és közveszélyességére vallanak).

Teljes elismeréssel kell kiemelnem, hogy bíróságaink a gyilkosság tényálladékának megállapításánál, a gyilkosok büntetésének kiszabásánál híven követik a Btk. miniszteri indokolásának intencióit s különösen a halálbüntetés kimondásánál a leglelkiismeretesebb scrupulozitással méltatják az elítéltnél fennforgó erkölcsi és közveszélyességi szempontokat is. Gyakran mellőzik a halálbüntetést ott is, ahol valóban a legborzalmasabb esettel állottak szemben. Így mindhárom bíróság mellőzte (igen helyesen) a halálbüntetés kiszabását arra a 23 éves leányra, aki édesanyját *hosszas töprengés után* meggyilkolta azért, hogy szeretője őt feleségül vehesse. Enyhítőül vették a vádlott teljes műveletlenségét és a közveszélyesség hiányát. Az életfogytig tartó fegyházbüntetés ellen a vádlott nem felebbezett, mert «borzalmas bűntettéért vezekelni kívánt.» Ugyancsak mellőzte mind a három bíróság a halálbüntetést egy 20 évesnél csak pár hóval idősebb gazdasági cselédre, aki előre elhatározott rablási terve kivitele végett egy tanyán az istállóban neki helyet adó kocsist eredeti terve értelmében agyonütötte s aztán minden ingóságot szekérre pakolva, távozott. Itt a fiatalabb kor volt a döntő enyhítő körülmény, de nézetem szerint a gyilkosság tényálladéka is vitatható volt, mert igazi előre megfontolásról — pár óra telvén el az elhatározás és a kivitel közt — alig lehetett beszélni. Vádlott 15 évi fegyházat kapott összbüntetésül. Ellenben halálos ítéletet hoztak a bíróságok: egy tanitóra, aki két évi időközökben apósát, majd első s aztán második feleségét méreggel elpusztította vagyonszerzési célzattal, egy 21 éves bányászra, aki pénzszerzés végett rövid egymásutánban három embert meggyilkolt s közben kétszer is kísérletet tett a gyorsvonat kisiklatására, hogy az előidézendő zavarban a szerencsétlenül járt vagyonos utasokat kifoszthassa. Itt a tettes erkölcsi züllöttsége és társadalmi veszélyessége ellensúlyozta a fiatalabb kort.

A *szándékos emberölésre* vonatkozó szakaszok közül csak a Btk. 280. §-ban foglalt «több emberen» elkövetett esetet emelem ki, ahol a törvénynek nem eléggé gondos szövegezése állandó viták és nehézségek forrása lett a bíróságok körében. Amennyire helyes érdemben e szakasznak az a rendelkezése, hogy ily esetben a halmazati szabályok szerint kiszabható legmagasabb (15 évi) fegyházbüntetésnél többet, azaz életfogytiglani fegyházat állapíthasson meg a bíróság, épp oly hiba volt, hogy a törvény nem gondoskodott a több ember ellen elkövetett vagy megkísérelt szándékos emberölés különböző eshetőségeinek megfelelő különböző büntetési tételekről. Ide veendő-e két ember megölése, vagy egy ember megölése és egy másik elleni kísérlet, hát két vagy több ember elleni kísérlet, miként minősitendő az eset egy befejezett és egy kísérleti cselekmény megállapítása esetén, alkalmazható-e ez a szakasz több embernek erős felindulásban történt megölésére stb. Mindezek állandóan vitatott kérdések a bíróságok körében. A Kúria gyakorlata ugyan e viták legnagyobb részét már elintézte, de még ma is akárhányszor nagy harcokat vívnak egymás közt a bíróságok e szakasz alkalmazása tekintetében. Akárhányszor megesik, hogy a három bíróság háromféleképpen minősíti az esetet. Egyszer-másszor a Kúria döntése ellen is tehető kifogás.

Ennek a szakasznak a büntetési tételénél tűnik ki a Btk.-nek az a fogyatkozása is, hogy a 15 évi és az életfogytiglani fegyházbüntetés között nem ismer egy vagy több lépcsőt. Éppen az idetartozó, rendszerint igazán borzalmas bűnesetek (két-három, gyakran még több ember kegyetlen lemészárlása, egy egész család kiirtása a vértől feldühödött tettesek által) igazolják azt a rég hangoztatott nézetemet, hogy a Btk. túlhumánus volt, amidőn a határozott tartamú fegyházbüntetés végső maximául 15 évet állapított meg. Akárhány ily súlyos bűnügyben a bíróság maga érzi, hogy a 15 év kevés, az életfogytiglani pedig sok. Miért ne lehetne 20, esetleg 24 évi fegyházat megállapítani, ha a bíróság értékelése szerint ennyi felelne meg az igazságnak. Persze ez a kérdés már a Btk. büntetési rendszerének reviziójához vezet, amire most nem kívánok kiterjeszkedni.

A halált okozó súlyos testi sértésre vonatkozó törvényes rendelkezések ellen lényegesebb kifogás nem emelhető. Azonban ezek a szakaszok éppen azok, amelyeknek alkalmazásában a bíróságok igen gyakran felette kegyelmesen járnak el a vádlottakkal szemben. Igaz, hogy ennél a tényálladéknál jönnek elő a legváltozatosabb esetek, aminek megfelelően a büntetési tételek

is széles latitude-ot nyújtanak a bíróságnak. De arra való tekintettel, hogy itt összetett cselekményről van szó, egy szándékos súlyos testi sértésről és egy gondatlan halálokozásról, már emiatt is nagy általánosságban nem helyeselhető az a lágykezűség, amivel gyakran ezt a kettős sérelmet bíróságaink elintézik. A Btk. 307. §. esetében akárhányszor szabnak ki két-három hónapi fogházat. Sőt nemrégiben egy oly kuriozus eset fordult meg a Kúria előtt, hogy a Kúria is kénytelen volt helybenhagyni (a semmiségi panasz elutasításával) egy 28 éves vádlottra a tíz évvel azelőtt, tehát még fiatal korában elkövetett halált okozó testi sértésért az alsó bíróságok által elrendelt próbárabocsátást.

Szívesen elismerem, hogy vannak esetek, amikor kellő szigorral értékelik bíróságaink ezt a cselekményt is. Öt-hat évi fegyház kiszabása sem ritkaság. Így nemrégiben is egy esetben, amikor öt legény megtámadott egy haragosukat, aki ugyan négyet rövidesen megszalasztott, de az ötödik, egyedül látva magát, közvetlen közelből mellbe lőtte a sértettet, aki azonnal meghalt, a tettes 5 évi, az egyik szereplő, aki felbujtó is volt, 4 évi fegyházat kapott, a többiek 1—1 évi börtönt.

A bírói gyakorlat ellen ennél a tényálladéknál inkább amiatt lehet kifogást emelni, hogy sokszor nem kellően indokoltan is ezt a tényálladékot állapítják meg a szándékos, illetőleg az indulatos emberölés (Btk. 279, 281. §) helyett. Kétségtelen, hogy különösen az erős felindulásban elhatározott és rögtönösen végrehajtott emberölés igazán uszó határral van elválasztva a halált okozó súlyos testi sértéstől. Ezért, az in dubio pro reo perjogi elvénél fogva is, nemcsak megengedett, de általánosságban egészen helyes a gyakorlatnak az a kiindulási pontja, hogy ha az ölési szándék megállapítása iránt aggálya van a bíróságnak, inkább a halált okozó súlyos testi sértést állapítja meg. A hiba azonban ott van, hogy ezt az általánosságban helyes elvet elég gyakran olyankor is érvényesítik, amikor az ölési szándék — a fennforgó ténykörülmények közt — bizvást megállapítható lett volna. Így annak a sajnos, gyakori esetnek a minősítése, amidőn a vádlott komolyabb ok nélkül, illetőleg valami csekélység miatt felboszankodva, előrántott késével szíven szúrja vagy revolverével agyonlövi a sértettet, mondhatni ma is állandó ingadozás tárgya a bíróságok körében.

Legutóbb két esetben is, az alsó bíróságokkal ellentétben, helyesen állapította meg a Kúria az indulatos emberölést. Első esetben a vádlott a cigarettára gyujtás végett tűzadás iránti

kérelmet izetlenül visszautasító (kuss) sértettet zsebkésével szívenszúrta. A másik esetben a sértett garázdán viselkedett egy táncmulatságon, a rendezők emiatt ki akarták vezetni, a sértett ellentállt, mire a rendezők egyike agyonszúrta. Mindkét esetben a kir. Kúria a vádlott cselekvőségét, a használt eszközre való tekintettel, olyannak találta, hogy a vádlottnak feltétlenül tudnia kellett a tevékenység halálos eredményét s miután azt akarattal véghezvitte, az ölési szándék megállapítható volt. Más, csaknem hasonló esetekben ellenben a kir. Kúria is hozzájárult az alsóbíróságoknak halált okozó súlyos testi sértésre szóló minősítéséhez. Természetesen az ilyen kritikus esetek eldöntése mindig a fennforgott speciális ténymozzanatoktól függ, azonban az emberi élet nagyobb értékelését itt sem lehet eléggé a bíróságok figyelmébe ajánlanunk. A Btk. 281. §-ának a megállapításához nem szükséges, sőt elvileg ki van zárva az ölési szándék *megfontoltsága;* a feltétlenül haláltokozó fegyver tudatos és akaratos használata azonban már magában eléggé bizonyítja az *ölési* szándékot. Hiszen az *eshetőleges* szándék is *szándék,* már pedig a tettes ilyen, feltétlen bizonyossággal haláltokozó tevékenység akaratos elkövetésénél tisztában van az eredménnyel és belenyugszik abba.

A *szándékos testi sértés* tényálladékairól, minősített eseteiről és büntetési tételeiről rendelkező szakaszokban úgy elméleti, mint gyakorlati oldalról észlelt különböző hiányokra (a három alaptényálladék formalisztikus megkülönböztetése, a pénzbüntetéseknek logikátlan alkalmazása, a minősített esetek hézagai) ezúttal nem akarok kiterjeszkedni. A gyakorlatból is csupán a felmenőkkel szemben elkövetett súlyos testi sértések miatt kiszabott büntetések túlságos enyheségét emelem ki. Volt eset, hogy a fiú vagy az unoka, aki öreg apját, igazán csekély okból a legkegyetlenebbül összeverte és súlyos sérüléseket ejtett rajta, 3 vagy 6 havi fogházat kapott.

Kissé bővebben ki kell azonban terjeszkednem a *gondatlan emberölés* és a *gondatlan súlyos testi sértés* eseteiben a legutóbbi években tapasztalt rendkívüli lágykezű bírói gyakorlatra.

Bíróságaink mentségére ugyan itt rögtön le kell szögeznem, hogy a felelősség ezért a valóban túlenyhe gyakorlatért első sorban tényleg a törvényhozásra hárul. A Btk. igazán kesztyűs kézzel írta elő e két tényálladékra a büntetési tételeket. A gondatlan emberölés miatt a 290. § szerint 3 évig, a gondatlanságból okozott *súlyos* testi sértésre a 310. § értelmében *3 hóig* (s csak a hivatásbeli hanyagságból származó gondatlanság esetére egy évig) terjedhető fogház a büntetés.

Hivatásbeli hanyagság esetén még csekély pénzbüntetés és a foglalkozástól való eltiltás.

Törvényhozásunk e ponton csakugyan elmerült «a classicus iskola abstractióiba» és mintha nem is gondolt volna a gyakorlati élet durvaságaira. Egy emberi élet elpusztítása, habár csak gondatlanságból, ami azonban járhatott rendkívül hosszas és fájdalmas szenvedésekkel a sértettre, 3 évi fogház maximummal egyáltalán nincs arányosan sújtva, hiszen a maximumot tudvalevőleg csak a legritkábban, mondhatni kivételesen alkalmazzák a bíróságok. A gondatlan súlyos testi sértés rendes tételéül megállapított 3 havi fogház pedig (mint maximum!) valóban nevetségesen csekély. Hiszen a törvény által említett «súlyos» testi sértés is járhat végtelenül fájdalmas szenvedésekkel, súlyos tagcsonkításokkal, előfordulhat sorozatos vagy tömeges kiadásban. Gondoljunk csak a bányamunkáknál, építkezéseknél, gyárakban előforduló tömeg-szerencsétlenségekre, amiket esetleg valakinek bűnös hanyagsága vagy könnyelműsége idézett elő.

S aztán gondoljuk meg, hogy a gondatlanság és gondatlanság között is lényeges különbségek vannak. Nem hiába beszéltek a római jogászok culpa dolo proximáról, vastag gondatlanságról és könnyelműségről. Amint a szándéknak lélektanilag is megkülönböztethető legmagasabb foka a célzatosság, a tervszerű eltökélés, úgy a gondatlanságnak is van egy magasabb foka: a vakmerőség, ami igen közel áll az eshetőséges szándékhoz, s ami úgy az igazság, mint a gyakorlati szükség szempontjából sokkal szigorúbb elbírálást igényel, mint az egyszerű figyelmetlenség. Binding, a nagy német dogmatikus, a «Normen und ihre Übertretung» című híres művét eredetileg a gondatlanságnak, «a büntetőjog e mostohagyermekének» a kifejtésére szentelte s főtörekvése volt annak a kimutatása, hogy a gondatlanság a bűnösségnek nem olyan enyhe alakja, mint a büntetőjogászok rendszerint tartják.

A magyar Btk. büntetési tételeinek enyhe voltát eléggé megvilágítja az is, hogy a törvény szerkesztésénél sokban mintául tekintett 1871-iki német Btk. is a gondatlan halálokozás minősített eseteire 5 évig terjedhető fogházat irt elő, a gondatlanságból okozott súlyos testi sértés egyszerű esetére pedig két évig, minősített esetére három évig terjedhető fogházat, tehát hasonlíthatlanul szigorúbb büntetési tételeket, mint a magyar Btk.!

Ha a legújabb törvényhozási munkálatokat átnézzük, ezek is általában sokkal magasabb büntetési tételekkel sújtják, úgy a gondatlan emberölést, mint a gondatlanságból okozott súlyos

testisértést. A svájci javaslat például a gondatlan emberölésre egy hónaptól öt évig, — a gondatlan súlyos testi sértésre 2 évig, — foglalkozásbeli gondatlanság esetén *öt évig* terjedhető fogházat ír elő.

A másik mentség, ami ennél a két bűncselekménynél is gyakran felhozható a bíróságok javára, a megfelelő perorvoslat hiánya. Mint más cselekményeknél, úgy itt is elég gyakran az in peius perorvoslat elmulasztása az ügyészség részéről akadályozza az igazságos szigor alkalmazását. A felső bíróság, mint közvetlen tapasztalatból látom, sokszor bosszankodva kénytelen érintetlenül hagyni a túlenyhe alsó bírói ítéleteket «megfelelő perorvoslat hiányában».

Azonban ha ezt a két mentséget szívesen előrebocsátottam is, fenn kell tartanom azt a véleményemet, hogy sokszor sem a törvény, sem az ügyészi mulasztás nem mentheti a bíróságot a túlenyhe büntetés miatt. Az elég szerény törvényes maximum alkalmazása vagy csak a középarányos tétel kiszabása itt igazán a legeslegritkább eset. Ellenben mindennapos a Btk. 92. §-nak az alkalmazása, a végső minimum megközelítése és a foglalkozástól való eltiltásnak, ennek a leghatályosabb mellékbüntetésnek a mellőzése.

Íme egy pár példa a legújabb gyakorlatból: Egy cipőgyári üzemvezető a védőkészülékkel el nem látott és rosszul működő géphez egy 15 éves tapasztalatlan kifutó tanoncot állít. A fiú, mikor a gép megállt, belenyúl a gépbe, az magától megindul, a fiú jobb kezét összeroncsolja, úgy hogy 9 napi szenvedés után a fiú meghal. Mindhárom bíróság megállapította az üzemvezető gondatlanságát. A törvényszék a 92. §. alkalmazásával tízezer korona pénzbüntetést szabott ki. A tábla tíz napi fogházra emelte a büntetést, amit a Kúria is «megfelelő perorvoslat hiányában» helybenhagyott. — Egy hasonló esetben, amikor a gyári munkavezető a 13 éves tanoncot egy szekrény tetejére állítja, hogy az elszakadt gépszíjjat, míg ő ezt megvarrja, kezével tartsa távol a forgásban maradt tengelytől, aminek eredménye lett, hogy a gép elkapta a tanoncot, szörnyen összeroncsolta, úgy hogy sebeibe belehalt, a törvényszék a gondatlanság *igen nagy fokára* való tekintettel a vádlottat egy évi fogházzal sújtotta. A Tábla a 92. szakasszal mindössze tízezer korona pénzbüntetést talált megfelelőnek, a Kúria aztán — a főügyész helyesen bejelentett semmiségi panaszára — 3 havi fogházban és 3 millió koronában állapította meg a végleges büntetést. A foglalkozástól való eltiltást mindhárom bíróság mellőzte. — Harmadik esetben a vádlott szekeresgazda,

aki vakmerő hajtásával a kocsijából kibukott egyik személynek kartörést okoz, egyezer korona pénzbüntetéssel szabadult a Kúrián is.

Az annyira mindennapos gépkocsi elgázolásokra vonatkozó legújabb gyakorlatból: Egy soffőr, aki a hat méter széles Pongrác úton őrült iramban száguldó kocsijával halálra gázolt egy az árok partján nyugodtan üldögélő fiút, 8 havi fogházat és kétezer korona pénzbüntetést kapott, jóllehet a törvényszék megállapította, hogy a gondatlanság nagyfokú, szinte a szándékossággal határos volt. A foglalkozástól való eltiltás mellőztetett, mert a vádlott öt gyermekes családapa volt! A vádlott terhére nem lévén perorvoslat bejelentve, a Kúria nem szigoríthatott.

Egy másik esetben a törvényszék a soffőrt, aki a megengedettnél gyorsabban száguldó gépkocsijával — a keresztutcából hasonló sebességgel előszáguldó másik gépkocsi kikerülése végett — a gyalogjáróra ugrat s ott egy embert halálra gázol, egy havi fogházra ítélt, enyhítő körülményül számítva be azt, hogy a saját életét akarta megmenteni. A kir. Tábla ezt is sokallotta és további enyhítő körülményül véve azt, hogy a soffőr időközben megnősült, (!?) a 92. §-t alkalmazta és szerény pénzbüntetést szabott ki. A kir. Kúria, a főügyész semmiségi panasza alapján, ezúttal helyreütötte az igazság mérlegét s tíz havi fogházat szabott a nagyon is vétkes soffőrre. De még így is hol maradtunk a maximumtól!

A gondatlanságból okozott súlyos testi sértésért persze még alacsonyabbak a kiszabott büntetések. Így egy hivatalos autó vezetője, aki egy 11 éves lánykának jobb combtörését okozta. 80 ezer fő, és 10 ezer kor. mellékbüntetést kapott. — Egy soffőr, aki a Kossuth Lajos-utcában egy idős úrinőt elgázolt és súlyos sérüléseket okozott rajta, hat heti, — egy másik, aki az országúton egy szekérnek feltűnő gondatlan feldöntésével négy személynek okozott súlyos sérüléseket, a felső bíróságok által öt havi fogházra és 5000 kor. pénzbüntetésre ítéltetett. A két utóbbi ítélet azonban szinte párját ritkítja a hasonló esetek büntetési krónikájában.

Talán elég ennyi példa azon állításom igazolására, hogy bíróságaink elég gyakran figyelmen kívül hagyják e két cselekmény objektiv súlyát, egy emberi élet vétkes megsemmisítését, illetőleg egy ember testi épségének súlyos megsértését s talán egész életére való megnyomorítását, szerencsétlenné tételét, amikor a subjektiv enyhítő körülmények címén ily minimális büntetésekkel sújtják a gondatlan emberölési és gondatlan súlyos testisértési eseteket.

Nem tudom eléggé hangsúlyozni, hogy a büntetés mennyiségének a megállapítása mindig az adott esetben fennforgó összes körülményeknek, az okozott jogsérelem nagyságának, jelentőségének és a vádlott mellett vagy ellen szóló személyes körülményeknek és viszonyoknak a gondos mérlegelése alapján történhetik meg. Lehet azért, hogy a példákul kiragadott egyes esetekben a bíróságok által kiszabott egyik vagy másik büntetés teljesen megfelelő, talán a legigazságosabb volt. De általános szempontból nézve a kérdést, viszont azt is lehet vitatni, hogy egy emberi életnek a gondatlan kioltása, ami történhetett a szándékkal határos könnyelműségből, vakmerőségből, úgy a sértett személynek vagy hátramaradt hozzátartozóinak nyújtandó elégtétel, mint a társadalom védelmének, a mindnyájunk személyi biztonságának oltalma érdekéből az említetteknél súlyosabb büntetést kíván. Az ily túlenyhe büntetések nem elégítik ki sem igazságérzetünket, sem az általános, sem a különös megelőzés szempontjait. A túlenyhe büntetés ellenszenvet kelt a bíróság iránt is, magát az elítéltet és a bűnre hajlamos egyéneket pedig felbátorítja újabb bűncselekmények elkövetésére.

Ez utóbb említett, különben igen hétköznapi érv igazságát eléggé bizonyítja a gépkocsi-elgázolások napirenden léte. Az egy-két heti, legrosszabb esetben egy pár havi fogházbüntetés vagy a leggyakoribb szerény pénzbüntetés valóban semmiféle visszatartó hatást nem gyakorol a gépkocsi-vezetőkre. Bizonyára ez is az egyik oka annak, hogy a világvárosoknak, ideértve a mi szép Budapestünket is, ma egyik jellemző, korszerű bűncselekménye az autóelgázolások által gondatlanságból okozott emberölés és testisértés. Nem akarok igazságtalanul általánosítani. Egészen bizonyos, hogy az autószerencsétlenségek jó részének maga a sértett is részben okozója, egyszer ügyetlenségével, másszor könnyelmüségével, de az is kétségtelen, hogy amennyiben a gépkocsivezető vétkessége a bíróság által megállapíttatott, mert a balesetet mégis csak az ő mulasztása vagy vakmerősége okozta, akkor meg nincs értelme ily közveszélyes cselekménynél a minimális, sokszor csak névleges büntetésnek.

Az automobil, amily üdvös és közhasznú találmány, de oktalan használata époly veszélyes a gyalogjáró közönségre és az országútakon haladó járművekre. Aki ily veszéllyel járó gépet kezel, az fokozott gondossággal tartozik ügyelni arra, hogy embertársai életét és testépségét meg ne semmisítse vagy meg ne sértse. Elvégre az emberi élet és a testépség minden normális eszű ember szemében becsesebb jogitárgy, mint az auto-

mobilt használók minél gyorsabb szállítása. Elcsépelt igazság ugyan a büntetőjogászok körében, hogy a bűncselekményeket nem lehet eltüntetni, megelőzni sokszor a legszigorúbb büntetésekkel sem. Elég csak a párbaj büntetésének történetére hivatkoznom. Az autóelgázolásokat sem tudnók a legszigorúbb büntetésekkel sem végképen megszüntetni. Bizonyára hathatósabb lenne e célra egy valóban erélyes és rationális belügyminiszteri rendelet. De addig, mig egy ily helyes és gyakorlatias miniszteri rendelet megszületik, sőt attól függetlenül is, tisztán büntetőjogi szempontból, az igazságosság és a társadalmi védekezés eszméi követelik az említett vétségeknek a mai gyakorlatnál szigorúbb büntetését.

A NÉMET FELÉRTÉKELÉSI TÖRVÉNY.

Írta: Dr. FENYVES BÉLA.

I. Amikor a mind meredekebben zuhanó pénzérték korszakában hova-tovább bizonyossá vált, hogy a bíró — lett légyen benne bármennyi érzék is az élet realitásai iránt — nem tud közmegnyugvásra megbirkózni a felmerülő problémákkal: mind általánosabbá lett az óhaj, hogy a törvényhozó szabályozza a valorizációs és vele kapcsolatos kérdések egész komplexumát. A bizonytalanság és — legyünk őszinték! — a kiszámíthatatlanság jogszolgáltató tényezőknek és jogkereső közönségnek egyaránt súlyos kárára volt. Előbbinek erkölcsi tekintélyét, utóbbinak anyagi érdekeit aknázta alá azaz ingadozás, amely e kérdések megoldása körül mutatkozott.

A törvényhozónak lett volna feladata erős kézzel rendet teremteni, de a törvényhozó a teljes passzivitás álláspontjára helyezkedett s tétlenül nézte azt a küzdelmet, amelynek rokkantjai és halottai egyes exisztenciák, sőt egész társadalmi rétegek voltak. Amit — ut aliquid fecisse videatur! — tett, az 1923 : XXXIX. tc., egyáltalán semmit se javított a helyzeten; a kamatláb emelése már természeténél fogva sem alkalmas arra, hogy a pénzromlás okozta veszteségekért kárpótlást nyujtson.

Később a gazdasági élet kénytelenségből mindinkább belenyugodott abba a gondolatba, hogy a pénzromlás okozta bajok reparálását mégis csak a bíróságtól várhatni s a bíróság, minél hiúbbnak látszott a remény a törvényhozótól várt segítségre, annál súlyosabban érezte a társadalommal szemben a reá háramló felelősséget s annál inkább igyekezett — mind több és

több sikerrel — hozzásímulni az élet kívánalmaihoz. Ez persze nem ment minden nehézség nélkül; emberi természetben és a hivatás természetében fekvő konzervativizmust kellett leküzdeni, amelyet épp a tételes rendelkezések látszottak támogatni. Az új gondolatok megformulázása, új gyakorlat megindokolása külön nehézség volt: kártérítés és jogalap nélküli gazdagodás voltak azok a jogi köntösök, amelyekbe a jogérzetkövetelte újításokat belebujtatták. Az a könnyedség, amellyel a német bíróságok a BGB. 242. §-át (Treu und Glauben) vették segítségül, nálunk hiányzott, ami persze szintén hozzájárult, hogy a felmerülő problémák egynémelyike valamilyen elintézést nyerjen, de nem megoldást.

Végül is azonban: a hangok, amelyek azelőtt törvényhozó után kiáltottak, mind ritkábban lettek hallhatók s mind csöndesebbé váltak. Amilyen arányban a bíróság előre haladt, olyan arányban ritkultak és csöndesedtek el ezek a hangok. Az ú. n. valorizációs gyakorlat mind egységesebbé lett, mindinkább figyelembe vette mindkét oldalon az élet méltánylást kívánó körülményeit s ma már csak a jogviszonyoknak egy — bár nagy, de nem növekvő — területén helyezkedik a non possumus álláspontjára.

Mégis, a törvényhozó beavatkozása nem maradhat el. Ha a problémák pillanatnyilag tán elcsendesedtek, de nem szüntek meg. Azt sem tételezhetjük fel a törvényhozóról, hogy akárcsak hallgatással is szankcionálná annak a gazdasági közelharcnak az eredményeit, amely az utóbbi években egyesek és társadalmi rétegek közt lefolyt s amelynek egyik — alighanem legfőbb — eredménye az az új földtehermentesítés, amelynek keresztülviteli módját *Szladits* méltán nevezi a magyar gazdaságtörténelem szégyenének.*

Hír szerint a valorizációs törvényjavaslat munka alatt van s akkor fogják a törvényhozás elé terjeszteni, amikor meg lesz már állapítva az új pénzrendszer. Tekintve, hogy állandó értékű pénzre fogunk berendezkedni, nem is lenne célszerű ezt megelőzően valorizációs törvényt hozni, amely azután nyilván úgyis módosulást szenvedne az új valutatörvény következtében.

Németországban most rendezték a kérdést: minden bizonnyal véglegesen. A törvény, amelyben a valorizáció szabályozást nyert, hosszas és körültekintő munkálatok eredménye, amelyről remélhető, hogy nyugvópontra juttatja a kérdést. S mivel minden valószinűség szerint sok tekintetben hatással lesz a mi törvény-

* *Polgári Jog* 1925. évi 2. füzet, 55. lap.

hozásunkra is, nem lesz érdektelen a törvény irányelveivel és fontosabb rendelkezéseivel megismerkedni.

II. A háborús jogalkotásnak általában az *adósvédelem* volt a célja; a háború utáni idők azután mindinkább előtérbe tolták a *hitelező védelmének* szükségességét. Legszembeszökőbb volt ez a jelzálogos tartozások terén: a tény, hogy a követelés fedezetéül szolgáló ingatlan többé-kevésbbé megtartotta aranyértékét s a terhelő jelzálogos adósságtól jóformán ingyen szabadult, oly kirívóan igazságtalan, hogy a közvélemény ellenérzését okvetlenül ki kellett hívnia. Mégis sokáig tartott és nehéz küzdelembe került, míg részleges orvoslása bekövetkezett. Amikor Düringer képviselő 1923 márciusában, tehát a pénzromlásnak már igen előrehaladt stádiumában, azzal a javaslattal lépett a német birodalmi gyűlés elé, hogy az 1922 január 1. előtt bekebelezett jelzálogos tartozások 1927 január 1. előtt csak a hitelező beleegyezésével fizettethessenek vissza: ez a javaslat nem emelkedett törvényerőre, mivel a kormány ellenezte s mivel az volt a vélemény, hogy a jelzálogos tartozások valorizációjának problémája nem ragadható ki a valorizációs problémák komplexumából, hanem csak azzal együttesen oldható meg. A valorizáció kérdésének szabályozására a döntő lökést a Reichsgericht 1923 november 28-iki, általánosan ismert ítélete adta meg.

A német bíróságok hosszú ideig mereven távoltartották maguktól a jelzálogos tartozások valorizációjának gondolatát. Csak lassan tört magának utat az a felfogás, amely néhány Oberlandesgericht után végül a Reichsgericht említett ítéletében érvényre jutott.

Éppen ennek az ítéletnek nyomán nyert hangos visszhangot a német közvéleményben az a kívánság, hogy bíróságok incidentális döntései helyett, a valorizációs probléma minden ága törvényi vagy rendeleti úton nyerjen generális megoldást. Hiszen a bizonytalanság ez után az ítélet után nagyobb volt, mint annakelőtte; senkisem tudhatta, tartozásai mennyit tesznek ki és követelései mennyit érnek; a Reichsgericht óvakodott attól, hogy ítéletében a konkrét eset keretein túllépjen vagy akár csak következtetéseket is engedjen levonni más jogterületekre vonatkozóan.

Ez elől a kívánság elől most már nem lehetett kitérni. S mivel az állam amúgyis meg akarta adóztatni az inflációs nyereséget, az erről szóló rendeletben szabályozta a valorizáció kérdését is. Így jött létre az 1924 február 14-iki ú. n. Dritte Steuernotverordnung.

Ami előrelátható volt, az be is következett: hitelezők és adósok egyaránt elégedetlenek voltak az új rendelettel. Amazok keveselték, ezek túlságosan soknak tartották. A fájó bizonyosság tán még rosszabb volt, mint a reményekkel biztató bizonytalanság. Hangok hallatszottak a rendelet túlságos merevsége ellen: hogy nem számol adósok és hitelezők helyzetével, életkörülményeivel, teherviselő képességével.

A birodalmi gyűlés 1924 juniusában bizottságot küldött ki a kérdés megvizsgálására. Ez a bizottság a legkülönbözőbb érdekeltségek képviselőit idézte maga elé és hallgatta meg véleményüket. Az így nyert nyilatkozatok áttekintéséből* megállapíthatjuk, hogy a tőkeérdekeltségek képviselői általában a Dritte Steuernotverordnung fenntartása mellett nyilatkoztak, míg az egyéb érdekeltségek az erőteljesebb valorizáció mellett foglaltak állást. Komoly jogászi körökben is általános volt a nézet, hogy a rendelet által megállapított valorizáció mértéke (15%) túlságosan alacsony: Mügel tervezete a 15% helyébe 40%-ot tett. Nyilvánvaló volt, hogy a tőkeérdekeltségeknek túlságosan kedvükre van a rendelet: a reformálás iránya ezzel már meg is volt adva.

Így jött iétre a kérdés végleges rendezésére hivatott 1925 július 16-iki német Aufwertungsgesetz, amelynek hatálya 1925 július 15-ikével kezdődik (88. § 1. bek.). Ez új törvényről nyujtunk tájékoztatást az alábbiakban.

III. 1. Felértékelés *tárgyai* azok az igények, amelyek 1924 február 14, tehát a Dritte Steuernotverordnung kibocsátása előtti jogviszonyból erednek, márkában vagy valamely egyéb, már érvényben nem levő belföldi pénznemben kifejezett összegre szólnak s a pénzromlás folytán értékükben csökkentek, kivéve, ha a megmaradt aranyérték eléri vagy meghaladja a felértékelésnek a törvényben előírt mértékét (1. § 1. bek.). Ha valamely speciális törvény szabályozza a szóbanforgó tartozás felértékelését, akkor a jelen, a valorizáció szempontjából generális törvénnyel szemben a speciális törvény rendelkezései irányadók (1. § 2. bek.).

Nem értékelhetők fel *általában* a folyószámlaviszonyból és némely bankügyletből eredő követelések (65., 66. §§).

2. A felértékelés *alapjául* az aranyérték, az ú. n. Goldmarkbetrag szolgál. Ennek kiszámítása a következőképpen történik: az 1918 január 1. előtti tartozások névértéke egyszersmind

* Közölve a német Reichsfinanzministerium által kiadott emlékirat-tervezet «Referentenentwurf einer Denkschrift über die Aufwertung») 22—28. oldalán.

aranyértékül szolgál; a későbbi időpontból eredő követelések aranyértéke a törvényhez függelékül csatolt tabella segítségével számíttatik ki. Ugyanezen elvek szerint kell kiszámítani az aranyértéket ipari vállalatok és községek kötvényeinél, zálog- és járadékleveleknél és minden más kamatozó vagy kamatoztatás helyett magasabb összegben visszafizetendő kötvényeknél is, amelyek bemutatóra szólnak vagy hátirattal átruházhatók (2. §). Jelzálogos követeléseknél az a vélelem, hogy azok azon a napon szereztettek meg, amelyen a telekkönyvbe bevezettettek. Átruházás esetén az erről szóló okirat kiállításának napja tekintendő a megszerzés napjául. Figyelmen kívül marad az aranyérték kiszámításánál, ha valamely követelés csak rangsorváltoztatás miatt töröltetett vagy vezettetett ismét be és egyéb ilyen, nem tényleges jogszerzést vagy jogvesztést jelentő bejegyzések (5. §). Az aranyérték kiszámításának alapjául *általában* az az időpont szolgál, amelyben a követelést a jelenlegi hitelező megszerezte, mégis azokkal a kivételekkel, amelyeket a 3. § 1. bek. 2—11. pontja felsorol; így pl. öröklés esetén az örökhagyó jogszerzésének időpontja számít stb. A tartozás prolongációja nem befolyásolja az alapul veendő időpontot (3. § 2. bek.)

3. A felértékelés *mértéke* nincs egyöntetűen megállapítva. A jelzálogos tartozás általában az aranyérték 25%-ára értékeltetik fel, kivéve persze, ha az így nyerendő összeg meghaladná azt a követelést, amelynek biztosítására szolgál (4. §). Az ingatlan tulajdonosa kérheti a felértékelésnek legfeljebb 10%-kal, tehát 15%-ra való leszállítását, ha gazdasági helyzete indokolttá teszi. Ezt azonban az Aufwertungsstellenél legkésőbb 1926 április 1-ig be kell jelenteni. Ez a bejelentés a tulajdonos kívánságára a telekkönyvbe feljegyzendő (8. §). A jelzálog által biztosított személyes követelés *általában* úgyanúgy értékeltetik fel, mint a jelzálogos követelés (9. §), ettől azonban a 10. § bizonyos eltéréseket enged. Ezek a kivételek nagyrészt családi vonatkozású vagy társasági szerződésből eredő követelések, amelyek tehát a törvényben előírt kulcstól eltérően is valorizáltathatnak. Ugyanaz áll arra az esetre is, ha a jelzáloggal terhelt ingatlan vételárhátralékáról van szó, amely — ha mindjárt kölcsönkövetelés formájában is — 1908 december 31. után kebeleztetett be (10. § 1. bek. 5), úgyszintén biztosítéki jelzálogjog (kölcsönkövetelések kizárva!) esetén (u. o. 6) is; ezeknek felértékelésénél sem szabad azonban túllépni az aranyérték 75, illetve 100%-át, ha a követelés 1912, illetve 1922 január 1. előtti időből ered (10. § 3. bek.).

Legfeljebb 25%-ig értékeltetnek fel a tőkebefektetésül

szolgáló követelések; ezeknek fogalmát a törvény negative határolja körül (63. §).

Kamatozó vagy kamatoztatás helyett magasabb összegben visszafizetendő kötvények, amelyek bemutatóra szólnak vagy hátirattal átruházhatók, felértékelési kulcsa 15% (33., 51. §§).

Legalább 12½%-ra értékelendők fel a takarékbetétek (55. § 2. bek.); a felértékelés mértékét azonban úgy egyeseknél, mint még néhány másfajta követelésnél is a *Teilungsmasse* nagysága szabja meg.

Teilungsmasse alatt a törvény egy bizonyos vagyontömeget ért, amely rendeltetésénél fogva bizonyos követelések kielégítésére fordítandó. A takarékpénztár a betétekből egy bizonyos vagyontömeget képez s ezt különböző módon helyezi el. Ugyanígy más, hasonló természetű intézmények is. Nem egyéb ez, mint praktikus megvalósítása a *Deckungsfondstheorie* elnevezés alatt ismert valorizációs elméletnek. A Teilungsmasseből nyernek kielégítést a záloglevélből, takarékbetétből és biztosítási szerződésből eredő követelések. Kielégítési alapul azonban nem kizárólag az illető üzletágból származó vagyon szolgál, hanem ez kiegészítendő még az adósnak egyéb vagyonából is. A biztosító vállalatoknál a felosztást egy-egy Treuhänder végzi a felügyeleti hatóság jóváhagyása mellett (60 §).

Érdekes intézményt vezet be a törvény az ipari kötvények és hasonló eredetű követelések tekintetében. Ez az ú. n. *Genussrecht*. Ebben azok részesednek, akik a kérdéses kötvényeket 1920 július 1. előtt szerezték meg s akiknek ezek az erre vonatkozó bejelentés megtételekor birtokukban vannak. Ezeket nevezi a törvény *Altbesitzer*-eknek s ezeknek biztosít jogot a vállalat nyereségében, illetőleg likvidáció esetén vagyonában való részesedésre (37. §). Akik igényt tartanak ezekre a jogokra, kötelesek ezt bizonyos határidőn belül bejelenteni (39. §). Meghatározza a törvény azt is, milyen mértékben részesednek ezek a vállalat nyeressgében (40. §) s gondoskodik arról is, hogy a hitelezők eme jogai alaptőkeemelések által ne csorbíttathassanak (41. §).

4. A tartozások felértékelt összege 1932 január 1-én válik *esedékessé*, joga van azonban az adósnak ezen terminus előtt is kifizetni a felértékelt összeget háromhónapos felmondás mellett (25. §). Ha azonban az adós gazdasági helyzete indokolttá teszi, kérésére az *Aufwertungsstelle* részletfizetést engedélyezhet számára; az utolsó részlet lejárata nem lehet 1938 január 1-nél későbbi időpontban, viszont ily esetben az első részlet már 1930 január 1-én esedékes lehet. A részletfizetési kedvezmény iránti

kérelmét az adós 1927 január 1-ig terjesztheti elő. A részletfizetési engedély jelzálogos tartozás esetén bármelyik fél kérelmére a telekkönyvben feljegyeztetik (26. §). Ha viszont a hitelező gazdasági helyzete olyan, hogy követeléséhez való sürgősebb hozzásegítése indokoltnak látszik: az Aufwertungsstelle elrendelheti, hogy az adós — a kamatdifferenciák levonásával — már 1926 január 1-től kezdve legyen köteles fizetéseket teljesíteni; ez azonban évenként nem lehet több, mint a felértékelt összeg 10%-a, legfeljebb azonban 1000 márka (27 § 1. bek.).

5. A felértékelt követelések csak 1925 január 1-től kezdődően *kamatoznak*. Ettől az időponttól kezdve 1·2%, majd 1925 július 1-től 2½%, 1926 január 1-től 3%, 1928 január 1-től pedig 5% kamat fizetendő; 1932 január 1-én túlmenő fizetési határidő engedélyezése esetén a kamatláb annak idején meghatározandó mértékben esetleg még emelkedni fog (28. § 1. bek.).

6. A törvény nem áll meg azon a ponton, hogy csupán a még függőben levő valorizációs kérdéseket rendezze; hanem továbbmenve egy lépéssel, energikus kézzel nyúl bele már elintézettnek hitt jogviszonyok rendezésébe. A törvény ugyanis bizonyos feltételek mellett *visszaható erővel* bír és feléleszt már kifizetett tartozásokat.

Mindenképpen helye van a már kifizetett tartozás felértékelésének, ha a hitelező a fizetést csak ily értelmű fenntartással fogadta el (14., 35., 49., 53., 57., 60. §§). Enélkül is felértékeltetik a követelés: jelzálogos tartozásoknál és biztosítási szerződésből eredő követeléseknél, ha a teljesítés 1922 január 15-ike és 1924 február 14-ike között történt (15., 60. §§); felmondott vagy kisorsolt kötvények esetén, ha a kötvény a hitelezőnek közvetlen vagy közvetett birtokában van (35., 49., 53. §§). Jelzálogos tartozásoknál ezt a visszaható erőt enyhiti a 15. § ú. n. *Härteklausel*-ja, amely a tartozás felértékelését részben vagy egészben mellőzi, ha akár a dologi, akár a személyes adós vagyoni viszonyai olyanok, hogy ezt indokolttá teszik. Felértékelésnek van helye akkor is, ha a hitelező 1924 februát 13-ika után fogadott el fizetést, ha mindjárt bírói határozat alapján is (78. §).

Azon esetekben, amelyekben a törvény rendelkezései alapján felértékelésnek nincs helye, jogtalan gazdagodás, tévedés vagy egyéb jogcímen sem lehet ezt követelni. E tekintetben csak az *arglistige Täuschung* esete kivétel.

7. Felértékelés esetén a *teljesített fizetések* a fizetéskori aranyértékben lesznek beszámítva; 1922 június 15-ike előtti

fizetések azonban arany márkákban teljesítetteknek tekintetnek (18. §).

8. A háborút követő években a bizonytalanság megszüntetése végett hitelező és adós gyakran kötöttek *egyezséget*, amelynek értelmében az adós megfelelően felemelt összeget, rendszerint azonban az aranyértéknél jóval kevesebbet, fizetett a hitelezőnek. Ezen egyezségek hatályát a törvény csak akkor érinti, ha az egyezséget 1922 június 15-ike és 1924 február 14-ike közt kötötték. Ilyen esetben sincs azonban helye további felértékelésnek, ha a hitelező kereskedő és az egyezséget üzleti körében kötötte. Ilyen egyezségek a jövőben is köthetők. Amennyiben az egyezségi összeg az aranyérték 25%-át meghaladja, úgy a 25%-on felüli rész új kötelezettségnek számít (67. §).

Jogerős bírói ítélettel szemben a felértékelésnek csak azokban az esetekben lehet helye, amelyekre nézve a törvény önmagát visszaható erővel ruházza fel (68. §).

9. Vitás kérdésekben az *Aufwertungsstelle* dönt (69. §), amelyet a birodalmi kormány állít fel (72. §). Az eljárást illetően általában a választott bírósági eljárásra vonatkozó szabályok nyernek alkalmazást; az Aufwertungsstellenek mindenesetre meg kell kísérelnie a békés kiegyenlítést (73. §). Kétfokú fellebbvitelnek van helye, másodfokon csak jogkérdésben; revisio per saltumban itt is megállapodhatnak a felek (74. §). A határozat ereje ugyanolyan, mint a bírói ítéleté (75. §).

10. *Nemzetközi viszonosságot* is állít fel a törvény: amennyiben a német alattvalók a valorizáció kérdésében valamely államban a honpolgároknál kedvezőtlenebb elbánásban részesülnek, a kormánynak jogában áll ezen állam polgáraival szemben hasonló intézkedéseket tenni (86. §).

11. Részletesen szabályozza a törvény a jogviszonyok különböző területeit, legnagyobb részletességgel — a dolog természetéből folyólag — a felértékelés folytán előálló telekkönyvi helyzetet. A részletek ismertetésére nem térünk ki, csak a két legfontosabb rendelkezést emeljük ki: azt, hogy az ingatlan tulajdonosának mód adatik arra, hogy ingatlanára újabb hitelt szerezzen akkor is, ha régi tartozásainak felértékelt összege ennek útját állaná és hogy ügyel arra, hogy az, aki a telekkönyvben bíztában szerez valamely jogot, *általában* ne kerüljön hátrányba olyan hitelezőkkel szemben, akiknek a törvény folytán ujraéledt követelése az ő jogszerzése idején a telekkönyvből nem tűnt ki.

IV. A törvény hatásáról persze még nem számolhatunk be, hiszen — mint fentebb említettük — az még csak 1925 július

15-én lépett életbe. Nem nehéz megjósolni, hogy megelégedést aligha fog kiváltani, hiszen az ellentétes érdekek kereszttüzében ez alig is érhető el. A hitelezők ezt is kevésnek, az adósok soknak fogják tartani. S a kérdés helyes megoldását megtalálni annál nehezebb, mert alighanem mindkettőjüknek igaza van.

JOGI PBOBLÉMÁK
A NEMZETKÖZI KAMARA III. KONGRESSZUSÁN.

Írta: Dr. Auer Pál.

Mi jogászok, elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy valahányszor nagyfontosságú közérdekű munkáról van szó, a mi közreműködésünk nem nélkülözhető. Íme: összegyülnek a világ legkiválóbb gazdasági szakértői, hogy a nemzetközi forgalom akadályait leküzdjék, a világkereskedelem további fejlődését lehetővé tegyék — és csakhamar átadják a szót nekünk, jogászoknak, akiktől a nemzetközi forgalom szabályozását, jogi biztosítását várják.

A Nemzetközi Kamara brüsszeli kongresszusán a reparációs kérdésen kivül — melynek természetesen szintén megvannak a maga jogi vonatkozásai — másról, mint jogászi problémákról, jóformán nem is volt szó. Szóba került nevezetesen: 1. a csekkjog egységesítése; 2. a külföldi ítéletek és választott bírói döntések végrehajtásának kérdése; 3. a csődegységesítés problémája; 4. a kettős adóztatás; 5. az ipari tulajdon védelmének ügye és 6. ülést tartott a Nemzetközi Kamara Választott Bírósága.

*

Már az 1870. évi magyar jogászgyűlés Nagy János és Apáthy István indítványára kimondotta, hogy «kívánatosnak tartja, hogy az összes kereskedelmi- és váltótörvények Európaszerte nemzetközi kongresszus által megállapítandó egyenlő alapelvekre fektettessenek».

Az International Law Association 1875-ben Hágában kezdett a váltójog egységesítésének problémájával foglalkozni és munkálatainak első eredménye az ú. n. «brémai szabályzat». Az Institut de droit international 1885-ben dr. Norsa olasz ügyvéd e tárgyú törvénytervezetét fogadta el. Ugyancsak 1885-ben, majd 1888-ban Antwerpenben nemzetközi kereskedelmi kongresszus foglalkozott a váltójog egységesítésével. 1900-ban

a párizsi «Congres international de droit comparé» ugyancsak állást foglalt az egységes váltójog mellett s az 1904. évi svájci jogászgyülés is foglalkozott a kérdéssel. 1905-ben a Congres international des Chambres de Commerce et des Associatione Commerciales et Industrialles foglalt állást az egységes szabályozás mellett s az 1904. évi svájci jogászgyűlés is foglalkozott a kérdéssel. Ugyanez a testület 1906-ban Milánóban is behatóan foglalkozik az üggyel. 1908-ban az International Law Association revizió alá vette a brémai szabályokat és megalkotta az ú. n. budapesti szabályokat. Két évvel később Hágában nemzetközi államértekezlet volt, melynek résztvevői ú. n. «egységes szabályzat»-ot dolgoztak ki. 1912-ben újra összeültek az államok meghatalmazottai és többségük 1912 július 23-án nemzetközi szerződés jellegével biró «Egyezményt»-t írt alá, melynek 1. cikke szerint a szerződő államok arra kötelezték magukat, hogy az «egységes szabályzat»-ot területeiken életbe léptetik. Ezek a hágai konferenciák kifejezték azon óhajukat, hogy a csekkjog is egységesen fog szabályoztatni. 1912-ben a kereskedelmi kamarák bostoni kongresszusa foglalt állást a csekkjog egységesítése mellett s ez megismétlődött az 1914. évi párizsi kongresszuson. 1924-ben az 1920-ban alakult Nemzetközi Kereskedelmi Kamara kezdett — francia kezdeményezésre — a csekkjog egységesítésének kérdésével foglalkozni. Kérdést intéztek a különböző nemzeti kamarákhoz s a válaszok alapján előterjesztést tettek a folyó év júniusában Brüsszelben megtartott kongresszusnak. Ennek az előterjesztésnek lényege a következő:

Különbséget kell tenni azon csekk között, mely valamely állam határain belül fizetendő, mint amelyben kibocsáttatik és az oly csekk között, amelynek fizetési helye nem ugyanazon államban van, mint amelyben kiállíttatott. Csakis ez utóbbi csekkre, az ú. n. nemzetközi csekkre vonatkozóan volna tehát államközi egyezmény kötendő, mert a többi csekkre vonatkozó egyezményhez az államok ezidőszerint aligha járulnának hozzá.

Érdekes, hogy a múltban hasonló indítvány a váltójog egységesítése körül lefolyt viták során is merült fel. Az Institut de droit international 1885-ben ugyancsak Brüsszelben azt javasolta, hogy különbség tétessék bel- és külföldi váltók között és az egységes nemzetközi szabályozás csupán az utóbbiakra terjedjen ki. Nemzetközi egységesítés, az államon belül kétféle váltójog és kétféle csekkjog teremtésével, — aligha ez az a cél, mely felé igyekeznünk kell.

A kongresszus folyamán utalás történt arra, hogy a konti-

nentális jogok (a francia és a német rendszer) még csak összeegyeztethetők egymással, de már arra kevés remény van, hogy az angol és amerikai csekkjogot sikerüljön ezidőszerint a kontinentális csekkjogokkal egységesíteni. Az angolok kijelentették, hogy törvényük minden módosítására hajlandók, ha az nem érinti annak szellemét. Egyben azonban hozzátették, hogy a jelenleg érvényben lévő angol törvények bárminő megváltoztatását nem tartják kivánatosnak. Ez magyarul annyit jelent, mint annak az angolnak kijelentése, aki helyeselte azt a törekvést, hogy az összes népek egy közös nemzetközi nyelvben állapodjanak meg, de hozzátette, hogy az természetesen — csak az angol lehet. Nyilvánvaló, hogy a csekkjog egységesítése az angolok magatartása következtében egyelőre még éppúgy nem függ sikerülni, mint ahogy nem sikerült a váltójog egységesítése sem. Az 1912. évi hágai egyezményt ugyanis a kontinentális államok törvénybe iktatták (Magyarországon ugyan még ma sincs hatályban), Nagy-Britannia és az Egyesült Államok azonban máig sem ratifikálták. Pedig ennek a két államnak ma oly domináló szerepe van a nemzetközi piacon, hogy váltó- és csekkjoguknak a kontinentális váltó- és csekkjogi szabályokkal való összhangbahozása valóban a nemzetközi forgalom érdeke.

A brüsszeli konferencia — mi mást tehetett? — elhatározta, hogy napirenden tartja a csekkjog egységesítésének kérdését s egyben a váltójog egységesítése tárgyában kimondotta, hogy a hágai konvenció továbbfejlesztését a Nemzetek Szövetségének figyelmébe ajánlja.

*

A külföldi ítéletek végrehajtásának kérdésével már a múltban nem egy nemzetközi konferencia foglalkozott. Az Institut de droit international 1878-ban Párizsban már egy nemnetközi konvenció-tervezetet is dolgozott ki s újból foglalkozott a kérdéssel 1913-ban Oxfordban és 1921-ben Rómában. Ugyanezt tette 1883-ban az International Law Association milánói konferenciája, melynek munkálatai tovább fejlesztettek 1901-ben Glasgowban, 1921-ben Hágában és 1924-ben Stockholmban.

A probléma tehát elég régen van a vajudás stádiumában. A külföldi ítéletek végrehajtását különböző államok különbözőképpen szabályozzák. Három csoportot szoktak megkülönböztetni. Azon államok csoportját, amelyben a külföldi ítélet teljes, érdemleges revizió, «révision au fond» (pl. Hollandia) alá vétetik; azon

államcsoportot, mely csak bizonyos alaki kellékek fennforgását vizsgálja s érdemben nem vizsgálja felül a pert (pl. Németország); végül azon államok csoportját, melyek a külföldiek ellen hozott külföldi ítéleteket végrehajtják, a belföldiek ellen hozott külföldi ítéleteket azonban nem (pl. Görögország). Van azután kimerítőbb csoportosítás is, mely figyelemmel van arra, hogy egyes államok bizonyos alaki kellékeken kívül a viszonosság fennforgásától is függővé teszik a külföldi ítélet végrehajtását (ilyen Magyarország is), míg más államok törvényei a külföldi ítéletek végrehajtásáról egyáltalán nem tartalmaznak rendelkezést (pl. az angol törvények).

Az eddigi konferenciák közelebb hozták a különböző államok jogászait és gazdasági köreit egymáshoz, de nemzetközi egyezmény kötéséig még nem jutottunk el. Az államok ugyanis szuverenitásukra hivatkozva, nehezen határozzák el magukat arra, hogy idegen állam jurisdictió-jának helyt adjanak. A különböző nemzetközi konferenciákon készült egyezménytervezetek általában csak a kötelmi jogviszonyból eredő perekben hozott ítéletekre kívánják a külföldön való végrehajtást biztosítani s bizonyos feltételekhez akarják a végrehajtás elrendelését kötni, mint pl. hogy az ítéletet illetékes bíróság hozta légyen, az ítélet azon állam törvényei szerint, melyben hozatott, jogerős és végrehajtható legyen, ne ütközzék a közrendbe és jó erkölcsökbe, stb.

A Nemzetközi Kamara is nagyjában ezen az Institut du droit international, illetve az International Law Association által megállapított elveken alapuló egyezmény kötésének gondolatával járult a brüsszeli konferencia elé, kiemelvén, hogy az egyezmény ne csak külföldi rendes bírói ítéletekre, hanem választott bírósági döntésekre is vonatkozzék. Érdekes, hogy a háború befejezése előtt a választott bírói döntések végrehajtásának nemzetközi biztosításával alig foglalkoztak. A háború befejezése óta azonban a problémának ez a része nagyon is előtérbe került. Míg ugyanis egyrészt a külföldi bíróság nemzeti szempontból való elfogulatlanságában ma kevesebb a bizalom, mint azelőtt, másrészt a technika fejlődése következtében a nemzetközi gazdasági kapcsolatok szaporodtak. Így azután a brüsszeli konferencián az a nézet alakult ki, hogy a külföldi rendes bírósági ítéletek végrehajtásának nemzetközi szabályozása kívánatos ugyan, de a háború utáni atmoszféra lassú tisztulása miatt nem égetően sürgős. A választott bírói döntések külföldön való végrehajtásának biztosítása azonban sürgős és ily egyezmény kötése végett megkeresést intéz a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara a Nép-

szövetséghez és az egyes kormányokhoz. Kifejezésre jutott az a vélemény, hogy a maga választotta bíróval szemben minden oly aggály, melynek a más nemzethez tartozó bíróval szemben talán ezidőszerint még volna létjogosultsága, tárgytalan. Meg kell itt jegyezni — igen gyakori így a Kamara részéről is elkövetett tévedések elkerülése végett — hogy nem az tekintendő külföldi választott bírói döntésnek, amely külföldön hozatott, vagy amelynek idegen államok a tagjai, hanem az oly döntés, amely oly vitás kérdést intéz el, melynek — választot tbírói kikötés hijján — illetékes bírósága nem valamely hazai bíróság volna; melyet tehát valamely külföldi bíróság helyett működő választott bírák hoztak.

A brüsszeli konferencia határozata mindenesetre újabb lökést fog adni az ««exequatur»-probléma megoldásának.

A külföldi bírói határozatok végrehajtásának kérdésével határos az a csődjogi javaslat, mely ugyancsak tárgyaltatott a kongresszuson.

A csődeljárás célja kétségkívül az, hogy ha a közadós nem tudja minden hitelezőjét teljesen kielégíteni, ne fizethessen egyik hitelezőjének sem, ne részesíthessen előnyben senkit, ne idegeníthesse el javait, hanem azok, mint egységes tömeg összegyűjtessenek és az összes hitelezők javára értékesíttessenek s a befolyó vételár az egyes hitelezők között követeléseik arányában osztassék fel. Az egész eljárás tulajdonkép céltalan, ha a hitelezők a közadósnak csupán belföldi javaiból nyerhetnek kielégítést, illetve ha a külföldön levő javak nem számíthatók a tömeghez, nem értékesíthetők és vételáruk nem osztható fel az összes hitelezők között, bármily országban laknak is azok.

Ha nem ismerjük el a csőd univerzális jellegét és arra az álláspontra helyezkedünk, hogy ugyanaz ellen az adós ellen minden államban, melyben vagyona van, külön csőd nyítandó, akkor a tömeg arányos felosztásának elve nem feltétlenül érvényesül és az eljárás is hosszadalmasabbá és bonyolultabbá válik. E kérdés rendezése tehát a nemzetközi forgalom nyilvánvaló érdeke. A nemzetközi kamarát az a törekvés vezérli tehát, hogy a csődjogban a területiség elvének helyébe az univerzalitás elve lépjen. Egy bírónak legyen tehát jurisdictió-ja a közadós minden, bármely államban található vagyonára vonatkozóan.

Ha a csőduniverzalitás elve elismertetnék, felmerülne az a kérdés, hogy melyik állam bírósága lenne illetékes oly eset-

ben, amidőn a közadósnak több állam területén van lakhelye? Ez esetben nyilván a közadós lakóhelyének vagy kereskedelmi telepének bíróságát kellene az illetékességgel felruházni. Több lakóhely vagy a lakóhelynek és a kereskedelmi telep helyének különbözősége esetén, ha ezek más-más állam területén fekszenek, annak a lakóhelynek vagy kereskedelmi telepnek az illetékességét kellene elismerni, amelyik először nyitotta meg a csődöt. Ha tehát akár a közadós lakóhelyének, akár kereskedelmi telephelyének bírósága már megnyitotta a csődöt, más bíróság többé nem lenne illetékes a csőd megnyitására, hanem valamennyi államI beli hitelezőnek ugyanahhoz a bírósághoz kellene fordulnia s az ezen bíróság által kirendelt tömeggondnok egyesítené és értékesítené az adós egész, bármely államban lévő vagyonát. Ez természetesen csak akkor volna lehetséges, ha ily értelmű egyezmény jönne létre. Ily egyezmény lebegett azoknak szeme előtt, akik ezt a kérdést a brüsszeli konferencia elé vitték. A kongresszus megbízta a kamara tanácsát, hogy igyekezzék módot találni arra, hogy csődnyitás esetén a tömeggondnok (illetve a «trustee, syndic, curateur») rendelkezzék a szükséges jogokkal és hatalommal mindazon államokban, melyekbeu a közadósnak javai vannak.

Sajnos, alig hisszük, hogy a kongresszus ezen óhaja már a legközelebbi jövőben a megvalósulás stádiumába jut.

A kettős adóztatás problémája is régen kísért, de soha oly jelentőségre nem tett szert, mint mostanában. Ennek a nemzetközi forgalom fejlődésén kívül az az oka, hogy míg egyrészt mostanában sokan igyekeznek vagyonukat külföldön elhelyezni, másrészt az államok soha nem ragaszkodtak úgy minden jövedelmi forráshoz, mint éppen mai pénzügyi helyzetükben.

Így azután igen gyakoriakká váltak a kettős adóztatás esetei. Egyik állam arra az álláspontra helyezkedik, hogy ha az adóalany az ő területén lakik, élvezi törvényeinek védelmét, használja intézményeit, neki tartozik adót fizetni. A másik állam viszont arra az álláspontra helyezkedik, hogy akinek jövedelme az ő területén keletkezett, az neki fizesse az adót. Így állanak szemben egymással a lakhely és a jövedelem eredetének állama s a szegény adófizető — nem tehet egyebet — fizet mindkettőnek.

Hol a kivezető út? Jöjjön létre oly egyezmény, mely szerint csak a lakhely, vagy olyan, amely szerint csak a jövedelem eredete irányadó? Ez a megoldás nem megfelelő, mert nem olyan jövedelem, melyet nem volna helyes az adóalany lakhelyén megadóztatni — pl. a külföldön fekvő ingatlan jöve-

delme — és viszont nem volna helyes, ha az általános jövedelmi adót más állam vetné ki, mint amelyikben az adóalanynak lakhelye van. Nem marad tehát más hátra, mint különbséget tenni a tárgyi és személyi adók között. Tárgyi adók tudvalevőleg azok, amelyeket a törvény valamely tárgyra (ingatlan vagy ingó vagyonra, ügyletre stb.) vet ki. Az adózó személye ezeknél csak mint az adótárgy birtokosa, termelője, fogyasztója jön tekintetbe. Ilyenek a hozadéki, vagyoni, fogyasztási és forgalmi adók. Személyi adók azok, amelyeket a törvény egyenesen az adózó személyére ró. Ilyen az általános jövedelmi adó, mely már nem az adótárgy hozadéki vagy értékviszonyához, hanem az adófizető személyes szolgáltatóképességéhez alkalmazkodik. Egyedül az adónemek között való ily különbségtétel vezet el a kívánt eredményhez.

A jogászegyesületek természetesen ezzel a kérdéssel is foglalkoztak már a háború előtt. A háború után a Népszövetség karolta fel az ügyet és szakértőket kért fel annak tanulmányozására. Ezek 1925 márciusában tették közé véleményüket.

A Nemzetközi Kamara most már harmadszor foglalkozott a kettős adóztatás elkerülésének módjával. Ezúttal hozott határozatai részben helyesnek ismerik el, részben kiegészítik a Népszövetség szakértőinek véleményét. Eszerint a fiskális rendszerekben alaposan keresztül kell vinni a distinkciót a személyi adók között s ezek adóalany lakhelyén — és a tárgyi adók között, melyek ott vetendők ki, ahonnan a megadóztatott jövedelem ered.

*

Az ipari tulajdon védelme a legújabb kor vívmánya. A hetvenes években kezdték sürgetni a nemzetközi szabályozást és 1883-ban létre is jött az ú. n. párizsi konvenció, mely védelemben részesíti a szabadalmakat és védjegyeket a konvenciót aláíró összes államokban. A konvenció tudvalevőleg ú. n. uniót létesített, egyikét az első valóban nemzetközi szövetségeknek, melynek nemzetközi irodája is van Bernben. Az eredeti konvenció éppúgy, mint a védjegyekre vonatkozó 1891. évi madridi egyezmény 1900-ban Bruxellesben és 1911-ben Washingtonban revízión ment keresztül, a védelem köre lényegesen kiterjesztetett s az unióhoz csatlakozó államok száma egyre nőtt. A béke megkötése óta a Népszövetség tanácsa behatóan foglalkozott a tisztességtelen verseny kérdésével. A Nemzetközi Kamara állandó bizottságot létesített, mely állandóan foglalkozik az ipari tulajdon védelmét célzó reformokkal.

Jelen cikk terjedelme nem engedi meg azon a Nemzetközi Kamara által javasolt módosítások ismertetését, melyek a párisi konvenciót — részben az említett berni iroda javaslataival egyezően, részben azoktól eltérően — és a madridi egyezményt a jelenlegi gazdasági viszonyoknak megfelelőbbé kívánják tenni.

A bruxellesi kongresszus érdekes eseménye volt a Kamara választott bíróságának összülése. Az a beszámoló, amelyet Clémentel, a Herriot-kormány volt pénzügyminisztere a választott bíróság eddigi működéséről tartott, azt bizonyítja, hogy ez a bíróság eddigi működéséről tartott, azt bizonyítja, hogy ez a bíróság szerencsés kézzel nyult jó néhány kényes nemzetközi vonatkozású kereskedelmi jogvitához, de azért eddig még nem tett szert nagy jelentőségre, nem nagy az eléje kerülő ügyek száma és kétségtelennek látszik, hogy a bíróság ügyrendje, eljárási szabályai nem felelnek meg mindenben a célnak. Ezúttal csak jelezni kívánjuk, hogy egyik okát annak, hogy ez a valóban nagyra hivatott bíróság nem tett szert eddig különösebb népszerűségre, abban látjuk, hogy se nem rendes bíróság, se nem választott bíróság. Nem hivatásos bírák a tagjai, de viszont választott bírák sem, hisz nem a felek választják őket. A fél a Kamarához fordul s az jelöli ki a bírót az e célra felfektetett listán szereplők közül. Azonban aki nem akar rendes, hivatásos bírák elé menni, az legalább az egyik bírót maga akarja választani és nem szívesen bízza a Kamara vezetőségére annak eldöntését, hogy mely nemzetnek, mely érdekszférához tartozó fia döntsön a perében.

Annyi bizonyos, hogy a Nemzetközi Kamara választott bíróságának jelentősége meg fog növekedni a közel jövőben, ha másért nem, azért, mert a választott bírósági klauzula 1926 január 1-től az Egyesült Államokban is érvénnyel fog bírni, Lengyelországban való elismerése is küszöbön áll és Franciaországban is mostanában fog a perrendtartást módosító, a választott bírósági kikötést érvényesnek kimondó indítvány tárgyaltatni és előreláthatóan elfogadtatni. A Kamara választott bíróságára vonatkozó népszövetségi jegyzőkönyvet eddig Finnország, Olaszország, Nagy-Británnia és Németország ratifikálták.

Valószínű, hogy a bruxellesi kongresszuson elhangzott beszédek, vélemények fejlesztően fognak hatni a nemzetközi kereskedelmi választott bíráskodásra. És nem vitatható el a kongresszus jelentősége általában a nemzetközi magánjog fejlődése szempontjából sem.

BIRÓI GYAKORLAT.

Az 1924. évi magánjogi bírói gyakorlat.*

I. Személyi és családi jog.

1. A kir. Kúria gyakorlatában egyre világosabban domborodik ki az *elmebeteg viszonylagos cselekvőképességének* az elve. A bíróság nem éri be az elmebaj megállapításával, hanem e mellett azt kutatja, hogy az elmebeteg az *illető ügylet* megértéséhez és helyes megítéléséhez nem rendelkezett-e mégis megfelelő elmebeli erővel. Ismételten fordultak elő esetek, amikor a bíróság az elmebeteg cselekvőképességét orvosi szakvélemény ellenére, magából az ügylet *objektiv helyességéből* állapította meg (3779/23. és 2668/24., MD. 97.). Teljesen az *objektiv* helyesség alapján áll a Kúria 6962/23. sz. határozata (MD. 103.), mely a gondnokság alá helyező eljárásban a gondnokság alá helyezendő részéről adott ügyvédi megbízást akkor is érvényesnek mondja, ha annak megadásakor már valóban elmebeteg volt is, mert különben az ilyen ember az eljárás során önálló képviselet nélkül maradna. Igaz, hogy az ügyvéd költségkövetelését a megbízás érvénytelensége esetében is mint fogadatlan ügyvivő érvényesíthetné, aki az ügyvitelre jóhiszemben vállalkozott. (L. a kérdésről Szladits Jogt. Közl. 1924. 24. sz.)

2. A *házassági bontóper* judikatúrája kevés új tételt termel, inkább csak érdekes változatokat vet felszínére. Hogy a férj részéről a feleségnek nemi bajjal való tudatos megfertőzése a HT. 78. §-ába ütköző bontó ok, már ismert gyakorlat (MD. XIII. 28. stb.). Uj változat, hogy a Kúria (2256/22., MD. 50.) a bontóper 6 havi praeclusióját onnan kezdve számította. amikor a nő megtudta, hogy betegsége gyógyíthatatlan. (A HT. 83. §-ának enyhébb alkalmazását l. MD. XIV. 30. sz. is.) A hűtlen elhagyás körében helyes megállapítás, hogy a házassági együttélés megszüntetése akkor is fennforoghat, ha a feleség a férjjel egy lakásban, de elkülönített helyiségben él (40/24., MD. 74.). Újból megállapította a Kúria (3380/23., MD. 86.), hogy a férjet a hitvestársi hűség a különválás idejében is kötelezi s annak megszegése részéről, ha nem is há-

* MD. = Maganjogi Döntvénytár (kiadja a Jogtud. Közl. szerkesztősége); a római szám a kötetet, az arab szám az eset folyószámát jelzi; «MD.» kötetszám nélkül az 1924. évi XVII. kötetet jelenti.

zasságtörés, de a 80. §. *a)* pontjába ütköző bontó ok (v. ö. MD. XI. 114., 210.).

3. *Házassági szerződés*-hez közokirat kívántatik. Mégis a Kúria a házastársak közt vagyoni viszonyaikra nézve kötött és foganatba is ment egyességet e formakellék nélkül is érvényesnek fogadja el (igy: vagyoni igényekről való kölcsönös lemondás házasság felbontása esetére 4670/23., MD. 88.; ingó közszerzemény tényleges felosztása 1408/23., MD. 51.; v. ö. MD. XIV. 6., X. 23.).

4. A *közszerzemény* körében kimondta a Kúria (8096/22., MD. 22.), hogy ha a férj a nevén álló közszerzeményi ingatlant felesége halála után elidegeníti, a nő jogutóda a rosszhiszemű szerzőtől az ingatlan felének kiadását követelheti. A Kúria ítélete ezt a tételt a közszerzemény intézményéből vezeti le, melynek erejénél fogva a férj a házasság megszűntével az ingatlan feléről «már nem rendelkezhetett». Ez azonban nem jelenti, hogy az ingatlan fele ipso jure dologi hatállyal, tulajdonilag szállt át a nő örököseire. A szerzeményi közösségnek ugyanis a házasság megszűntével sincsen dologi hatálya. Ehhez képest a férj a *saját* ingatlanát idegenítette ugyan el, de olyat, amelyet törvényes jogcímnél fogva másnak kellett volna szolgáltatnia. Csakis ezért illeti a nő jogutódát jogcímvédelem alapján «tulajdonszerzés végetti megtámadás» (Grosschmid Fejezetek I. 33. §. h.) és — miként a Kúria helyesen emeli ki — csakis a rosszhiszemű szerző ellen.

Gyakran fordul elő, hogy a férj a házasság alatt szerzett ingatlant mindjárt közösen kettőjük nevére iratja. Helyesen állapítja meg a Kúria, hogy az ily ingatlan többé a házasság megszűntével újabb közszerzeményi megosztás alá nem vonható (736/24., MD. 85.). Ez természetes, mert hisz az ingatlan felerész éppen közszerzemény kielégítéséül lett előre kiadva. Aggályosabb azonban annak hozzátétele, hogy az ilyen megosztásból ellenkező megállapodás hiányában még nem lehet arra következtetést vonni, hogy a férj ezzel lemondott arról, hogy az ily tényleg megosztott közös szerzemény is a házasság megszűntével az ő különvagyonának kielégítésére szolgáljon. Az, hogy a feleség a közszerzeményi ingatlan felerészének előre kiadása alapján, utólag köteles legyen a férj hiányzó különvagyonát felerészben az ingatlan értéke erejéig a sajátjából redintegrálni: mindenesetre túlfeszítése a redintegráció gondolatának. A közszerzemény előre kiadása rendszerint olybá tekintendő, hogy a férj az illető vagyontárgyat tiszta közszerzeményül ismerte el (ptk. tvjav. bizotts. szöv. 62. §.). A red-

integrációnak tehát csak a férj vagyonában megmaradt többi közszerzeményből van helye. Az, hogy az ingyenes átruházás a közszerzeménybe betudás terhével történt (ptk. tvjav. 61. §.), nem jogosítja fel a férjet az átruházás visszavonására azon a címen, hogy a közszerzeményi mérleg szerint végül nem mutatkozik tiszta közszerzemény.

5. Az anyakönyv és az anyagi jog közti viszonyt helyesen világítja meg a Kúria, midőn kimondja, hogy a törvényes házasság tartama alatt született gyermek *törvényes származása* mellett harcoló vélelmet nem dönti meg az a körülmény, hogy a gyermeket a kereszteltek anyakönyvébe törvénytelennek jegyezték be (2907/23., MD. 72.).

A *házasságon kívüli gyermek eltartása* körében újabban is megerősítette (6156/22., MD. 2.), és állandó gyakorlattá fejlesztette a Kúria azt a tételt (alapeset MD. XVI. 110.), amely a tartásdíjért a természetes apa atyját teszi felelőssé, ha a természetes apa ez utóbbinak a gazdaságában fizetés nélkül fejt ki tevékenységet, amely máskülönben oly javadalmazással járna, hogy belőle a tartásdíj behajtható lenne. Az alapgondolat voltakép az alaptalan gazdagodás, de a természetes nagyatyának ez a felelőssége már éppúgy «elintézményesedett», mint a hasonló alapgondolatból fakadt «menytartás».

A házasságon kívüli gyermek tartása eredetileg közönséges pénztartozásként jött számba. A joggyakorlat lassankint családjogi tartási követelléssé alakítja át, egészen a polg. tvkv. javaslata nyomán haladva. Így kimondja a Kúria, hogy ha a természetes apának törvényes gyermekei is vannak, a házasságon kívüli gyermek tartásdíjának megállapításánál a kiskorú törvényes gyermekeknek járó tartást is megfelelően számba kell venni (6749/22., MD. 21.); más szóval a természetes gyermek eltartási követelése a kiskorú törvényes gyermek eltartási követelésével egyenrangú (ptk. jav. 221. §.). Ugyanez ítélet inkorporálja a ptk. jav. 223. §. 1. bek.-nek megfelelő formulázással azt a jogtételt is, hogy a természetes apa halálával a házasságon kívül született gyermek eltartása hagyatéki teher ugyan, de ez esetben is csak oly járadék jár neki, aminőre az apát a hagyaték alapján — keresőképességét figyelmen kívül hagyva — a kiskorú törvényes gyermekei eltartási követelésének számbavételével lehetne kötelezni.

6. A *gyámsági jog* alkalmazásában a Kúria túlságos formalizmus hatása alatt áll. Így kimondja az 1173/24. sz. ítélet (MD. 71.), hogy a gyámtörv. 138. §. alapján a 14. évet betöltött kiskorúnak meghallgatása feltétlenül szükséges, ennek

elmaradása érvénytelenséget okoz; igaz, hogy a meghallgatás alapján a gyámhatóság szabadon állapítja meg, hogy a kiskorú nyilatkozata döntő súllyal bír-e vagy nem vagyoni viszonyai rendezésénél. A ptk. tvjav. 292. §. a kiskorú meghallgatását csak utasító rendszabály erejével követeli meg.

Az, hogy a távollét miatt gondnokolt nevében a gondnok részéről kötött ingatlaneladás gyámhatósági jóváhagyás esetében is feltétlenül érvénytelen, ugyanilyen — nézetem szerint indokolatlan — formalizmus, de ma már állandósult gyakorlat, melylyel számolni kell (újabban 5709/22., 1173/24., MD. 14., 71.).

II. Dologi jog.

7. Tanúlságos *birtokperben* határozott a Kúria 1511/24. (MD. 80.) sz. a. A vételi szerződésben ki volt kötve, hogy a vevő mely napon lép a ház birtokába, de a felek megállapodtak, hogy az eladó még 1/2 évig bentlakhatik a házban. A félév elteltével az eladó továbbra is bentmaradt a házban. A vevő ebben constitutum possessorium-mal szerzett birtokának tilos önhatalommal való elvonását látva, sommás visszahelyezést kért. Alperes ezzel szemben külön az adásvétel érvénytelenségének megállapítására indított pert azon a címen, hogy elmegyenge volt. A Kúria a felperes keresetét elutasította. Elismertel ugyan, hogy származékos úton constitutum possessoriumma is lehet birtokot szerezni De az így szerzett birtokra sommás birtokperben csak úgy lehet hivatkozni, ha a constitutum érvényességét nem vonják kétségbe, «mert a sommás visszahelyezési per már természeténél fogva nem alkalmas a szóbanlevő megegyezés eredeti érvénytelensége címén támadt jogvitának tisztázására és eldöntésére». Ez az ok nézetem szerint nem helytálló ugyan, mert a birtok származékos szerzése *jogkérdésen* is múlhat és ilyenkor ez a jogkérdés a sommás birtokperben is eldöntendő. A birtokper más okból lett volna elutasítandó; t. i. azért, mert az alperes nem prekarista volt, hanem commodatarius és mint ilyen *jogbirtokos;* vele szemben tehát a vevő nem léphetett fel birtokperrel, hanem csak jogperrel.

8. A *szomszédjog* körében a Kúria elfogadta a ptk. tvjav. 413. §. rendelkezését, mely szerint a szomszédba nyúló fa ágait a szomszéd csak úgy vághatja le, ha előbb a fa tulajdonosát az ágak eltávolítására megfelelő határidő kitűzésével előzetesen felhívta (595/23., MD. 6.). Nem lehet azonban elismerni azt a továbbmenő tételt, hogy a szomszéd az ágak

levágását a fa tulajdonosának költségére eszközölheti, mert az eltávolításra a fatulajdonos nincsen kötelezve.

9. Kúriánk következetesen kifejlesztette a *harmadik javára szóló*, ipso jure ható *dologi szerződést* is, mely harmadik személy javára élők közti jogcímen alapuló *dologi várományt* alapít. Ezt az alakulatot Grosschmid jellemzően «fidei commissum inter vivos»-nak nevezi (Fejezetek I. k. 101. l.; l. pl. MD. X. 38., 176. és XV. 11.). Világos kifejezésre jut e szerződés jogi szerkezete a következő kijelentésben (3664/23., MD. 62.): «Az a kikötés, hogy a megajándékozott tulajdonjoga leszármazók nélkül bekövetkező elhalálozásával megszűnik és ugyanakkor a tulajdonjogot az ajándékozónak és nejének törvényes öröklésre hivatott rokonai szerzik meg: *harmadik személyek javára* feltételtől függően létrejött *ajándékozási szerződés*».

10. A *tulajdonközösség* mindenkor nehéz nyűg volt. Fokozottan az a mai helyzetben, amikor szabadulni alig is lehet tőle. Noha az árverés korlátai megszűntek, tulajdonközösségnek *árverés* útján való megszűntetését a Kúria ma sem engedi meg, vagyis az ilyfajta megszűntetésre az időt ma is alkalmatlannak tekznti (v. ö. MD. XV. 125—126.). A korona értékingadozása alatt kifejlődött eddigi gyakorlatot a Kúria a korona beállott stabilitása ellenére is fenntartotta (2328/24., MD. 145. l.), budapesti bérházakra főkép a háztulajdon jelenlegi korlátozásaira tekintettel, melyek a megfelelő értékesítésnek akadályai.

11. A tulajdonátruházás *causalis* feltételezettségét újból megerősíti a Kúria (1277/23., MD. 27.), midőn kimondja, hogy a színleges adásvételi szerződés alapján eszközölt tulajdoni bekebelezés *érvénytelen* és így ezzel szemben törlési pernek van helye. A törlési perbeli ítélet rendelkező részében a bíróság most már következetesen pusztán a törlés *tűrését* mondja ki (u. a. eset). Tehát nincs arra szükség, hogy alperes a felperes javára bekebelezésre alkalmas okirat kiállítására köteleztessék; de még arra sem kell a felperest külön feljogosítani, hogy az alperes tulajdoni bekebelezését az ítélet alapján töröltethesse; mert a Ppé 12. §. értelmében a tkvi kitörlést kimondó jogerős ítéletét a perbíróság *hivatalból* teszi át a tkvi hatósághoz foganatosítás végett.

12. Ugyancsak szabatosan írja körül a Kúria a *jogcímvédelem* jogi alapját. Nevezetesen: most már világosan elismeri a Kúria, hogy kétszeri eladás esetében a tkvbe bejegyzett későbbi vevő tulajdonjogot szerzett; de ezt a tjjogát a korábbi vevő akár keresettel, akár kifogással *megtámadhatja* (3324/23., MD. 98.). Ez tehát megfelel a Grosschmid által kifejtett

«tulajdonszerzés végetti megtámadás» jogi szerkezetének. Azzal a különbséggel, hogy G. szerint ez a megtámadás csak birtokkal megerősített szerződési jogcímen alapulhat, míg a Kúria szerint a megtámadásnak már pusztán az alapon is helye van, «ha a későbbi vevő a vételi szerződés megkötése alkalmával a korábbi *vételről* tudomással bírt»; az első vevő birtokbalépése tehát a későbbi vevő «jóhiszemét» (a korábbi vételről nem tudását) kizáró körülményeként szerepel.

13. A *haszonélvezet* körében a Kúria, a ptk. tvjav. 540. §-ával egyezően, felelőssé teszi a haszonélvezőt azért a kárért, amely karbantartási kötelezettségének elmulasztása miatt a tulajdonost éri. Nincs azonban indokolva az a hozzátétel, hogy az ebből eredő követelést csak a haszonélvezet megszűntével lehet érvényesíteni (5410/23., MD. 46.).

14. A tkvi rts. 56. §. *d)* pontját értelmezve kimondotta a Kúria, hogy tehermentes bejegyzést a hitelező beleegyezése nélkül akkor sem lehet elrendelni, ha a hitelező az 56. §. *d)* pontja alapján kitűzött határnapon meg sem jelent. A Kúria felfogása szerint: jelzálogjoggal terhelt jószágtestnek lejegyzése csakis a jelzálogos terhek egyetemleges átvezetésével eszközölhető, s a jelzálogos hitelezőnek a tkvi rendt. 56. §. *d)* pontja alapján való meghallgatása után is a bíróság csakis arra nézve határozhat, hogy a lejegyzésből a terhek átvitele mellett is nem származik-e sérelem a bekebelezett jelzálogos hitelezőkre; a jelzálogos hitelezőknek a tkvi rendt. 56. §. *d)* pontja szerinti előleges meghallgatásra való meghívása nem történhetik oly figyelmeztetéssel, hogy elmaradásuk esetén a lejegyzésbe és a jelzálogos terheknek a lejegyzett ingatlanról törlésébe beleegyezőknek fognak tekintetni; mert tkvi kérvényi ügyekben jogkövetkezmény terhe melletti idézésnek nincsen helye (6702/23., MD. 28.).

III. Kötelmi jog.

15. Nagyon szép okfejtéssel vonta a Kúria az *erkölcstelen ügylet* fogalma alá azt az esetet, amikor a férj feleségét rábírta arra, hogy ingatlanát feleértékén alul adja el harmadik személynek, maga pedig a vevővel összejátszott arra nézve, hogy a csekély vételár $^1/_3$ része ellenében az ingatlan felét magához válthassa (7126/23., MD. 48.). A Kúria a férjet elutasította a vevő elleni keresetével, mert a jó erkölcsökbe ütköző módon elért előnyben való részesedésre irányuló jog senkit sem illet meg. Ily módon a férj turpisságával hoppon

maradt s a hasznot — egyelőre — egészben a vevő vágta zsebre. Persze csak egyelőre, mert a feleség az illetéktelen befolyásolással ráerőszakolt kizsákmányoló ügylet érvénytelenségét külön perrel a vevővel szemben is érvényesítheti, aki az illetéktelen befolyásolásról tudva, az ügyletből aránytalan nyereséget szerzett, (v. ö. ptk. tvjav. 751. §. 2. bek.).

A «lelki kényszer», helyesebben: *jogellenes fenyegetés* kategóriáját alkalmazta a Kúria olyan esetben, amikor a nő a kilátásba helyezett botrányos házassági bontóper lefolytatásától való félelmében fogadott el a férj kezdeményezésére ránézve káros szerződést (734/24., MD. 61.). Ez az eset is inkább az illetéktelen befolyásolás ismertető jeleit viseli magán. A Kúria azonban az asszony keresetét elutasította, mert az asszony az egyesség hatálytalanítása iránt a pert minden elfogadható ok nélkül csak másfél év mulva indította meg. Ebből a Kúria arra vont okszerű következtetést, hogy az asszony az egyesség érvényét utólag elismerte, illetőleg megtámadási jogáról *lemondott*. Általános magánjogunkban nem lévén fix *megtámadási határidők*, a bíróság ily közvetett módon kényszeríti a megtámadásra jogosultat arra, hogy a megtámadás jogával «megfelelő» idő alatt (az angol terminologiában: within a reasonable time) éljen. A hallgatás itt mint konkludens tény szerepel a joglemondás tekintetében: éppenúgy, mint a bírói gyakorlat általában az *utólagos jóváhagyásra* is megfelelő konkludens, formaszerűtlen tényekből enged következtetni, még pedig formalizált (pl. ingatlan adásvételi) szerződések tekintetében is (146/24., MD. 45.; v. ö. MD. XV. 55., XVI. 67.). E tétel ellenképét, hogy t. i. formaszerű ügylet megkötésére szóló *meghatalmazás* formaszerűtlenül is megadható, a Kúria éppen az ingatlan adásvétel tekintetében már ismételten leszögezte (607/23, MD. 10.; ugyanígy MD. XV. 24., ellenk. MD. XIV. 69.).

16. A *pénztartozás* körében rá kell mutatni a Kúriának köztörvényi ügyekben most már következetesen folytatott gyakorlatára, melynek értelmében az idegen nem effektív valutatartozás vagy számolási érték (pl. aranykorona) a tényleges fizetés helyének folyó pénznemére nem a lejárat, hanem a *tényleges fizetés időpontja* szerinti árfolyamban számítandó át. (1544/24., 5850/23., 6202/23., MD. 66., 83., 101., még ellenk. 755/23., MD. 43.). A Kúria ezzel öntudatosan szembe helyezkedett a kereskedelmi szaktanácsoknak a KT. 326. §-ra alapított ellenkező gyakorlatával. Formai ellentét a két elv közt azért nincsen, mert amott köztörvényi, emitt kereskedelmi tar-

tozásokról van szó. (L. e kérdésről dr. Blau György Valorizáció 1924-es joggyakorlatunkban, Budapest 1925., Politzer, 7—8. l.)

A most idézett egyik esetben a Kúria érdekesen minősítette át a pénztartozás *határozatlan* lejáratát méltányos határidővé. A kölcsönadó kijelentette ugyan, hogy a kölcsönvevő a kölcsönt akkor fizesse vissza, amikor az reá nézve a legkellemesebb lesz; a bíróság mégis úgy találta, hogy a kölcsönvevő a visszafizetést nem halaszthatja halála utánra, hanem a kölcsönvételkori zavaros forradalmi idők elmúltával méltányos határidő (4 év eltelte) után köteles fizetni (MD. 101.).

A pénztartozással kapcsolatos az ú. n. *át-* vagy *felértékelés* (valorizálás) gyakorlata is. Az 1924. év e téren nem sok újat hozott a tavaly kialakult alapelvekkel[1] szemben. De azzal, hogy az átértékelés a bírói gyakorlatban csaknem tömegjelenséggé vált, a gyakorlat a részletkérdések hosszú sorozatát vetette felszínre. Ezek ismétlése helyett legjobb, ha dr. *Blau* Györgynek már fenntidézett, kitűnő összefoglalására utalok, mely a valorizációs gyakorlatnak elveiben és részleteiben hű képét adja. A valorizálás jogalapja tekintetében legyen szabad utalnom a «Polgári Jog» folyó évi 2. számában megjelent tanulmányomra.

A valorizálás kérdése bírói gyakorlatunkban csak az 1924. év vége felé és az 1925. év elején alakult ki integrális, átfogó rendszerré; ennek alapelvei azonban már csak az 1925. évi döntvénypublikációkban tükröződnek.[2]

17. A pénzérték romlással kapcsolatosan alakul ki a *kárszámítás terjedelmére* az a helyes felfogás, hogy ingók elvonása esetében a kárvallottnak olyan összeget kell kézhez kapnia, amelyen az ingókat beszerezheti. Ezt most a bíróság többnyire a kártétel idejében volt árnak felértékelése útján nyújtja a kárvallottnak (806/23., 5674/23., 6015/23., MD. 37., 38., 102.). Előfordul ugyan olyan határozat is, amely hordók értékét azon időpont szerint térítteti meg, amikor a kárvallottnak elkallódásukról tudnia kellett és így módjában volt szükségletét fedezni (5933/23., MD. 84.). Ez azonban nyilván a *kárenyhítési* kötelesség túlfeszítése, mert mivel sincs indokolva, hogy az adott esetben miért ne a káradóst terhelje a «fedezési» kötelesség? Így pl. helyesen mondta ki a Kúria (1825/23., MD. 40.), hogy a gazdasági alkalmazott nem köteles a részére ter-

[1] L. Szladits, Jogállam 1924. évi folyam V. füz.

[2] L. ezekről külön dr. Blau György «Valorizációs gyakorlatunk egyes főbb pontjai 1925. tavaszán.» Jogt. Közl. 1925. 9. sz. 68. l.

mészetben járó szolgáltatásokban álló tehertől főnökét fedezeti vétel útján mentesíteni. Igaz viszont, hogy a terménybeli járandóság iránti igény késedelmes érvényesítése esetében a pénzelértéktelenedés veszélyét a gyakorlat szerint a kereset megindításáig a «késedelmes» hitelező viseli (2097/23., MD. 41.).

A kárenyhítés kötelességét a Kúria különben is meglehetősen élesen formulázza; így pl., hogy «az adós rosszhiszeműsége, vagy jogtalan károkozás esetében is a hitelező a nagyobb kár elhárítására közreműködni köteles», — ha és amennyiben ez módjában áll; így különösen, ha vagyonos földbirtokos a nagyobb kár elhárítása végett szükséges javításokat a maga gazdasági körében végrehajthatja (709/24, M. D. 39.).

Részben önokozta kár esetében a kármegosztáshoz folyamodott a Kúria, amikor a megrendelő valamely munka elvégzésére tudva nem szakértő egyént alkalmaz (pl. közönséges falrakómunkás által építtetett tanyai kunyhó összeomlott: 1943/23, M. D. 47.).

18. Ugyancsak a pénz értékhullámzásával kapcsolatban egyre erőteljesebben hangsúlyozza a Kúria a köztörvényi vételtől való *elállás* jogát, puszta késedelem esetében, a gazdasági viszonyok hátrányos változása miatt, mely az érdekmulás erejével hat (4858/23, 7218/23, M. D. 12,77.). Különösen kiemeli a bíróság, hogy a gazdasági viszonyokban előállott eltolódások mellett az eladó nem tartható hosszabb ideig bizonytalanságban. Sőt adott esetben a Kúria a naptárilag meghatározott fizetési nap elteltével az ingatlan eladóját rögtön elállásra jogosultnak tekintette, noha a vevő egy hétre rá fizetni akart: mert «fizetésre kitűzött határidőnek *pontos* betartása a szerződésnek annál lényegesebb feltételévé válik, minél gyorsabban s minél nagyobb mértékben változnak a gazdasági viszonyok» (6677/23, M. D. 36.).

19. Hasonlókép a pénzérték romlásával függenek össze a Kúriának a híres «Brázay-esetben» hozott nagyérdekességű határozatai (4391/23 és 1613/24, M. D. 55. és 58.; l. Mjog Tára V. 33—37. és 40. sz. is). A Kúria III. tanácsa közbenszóló ítélettel ingatlan-opciót ítélt meg Brázaynak, az 1921 június 30-iki érték megfizetése ellenében. Ez az érték akkor 5 millió volt s az 1923-ban hozott végítélet az ingatlan árát ebben az összegben állapította meg. Brázay ezzel az összeggel kinálta meg ellenfelét, ki viszont perújítással kérte annak megállapítását, hogy ő az opció gyakorlását a pénzromlás folytán most már nem tartozik tűrni. Az ügy az V. tanács elé került, mely a perújítást elutasította ugyan, de azért, mert közben az ítéleti marasztalás hatálytalanná és igy a perújítás tárgytalanná

vált. A perújító fél tehát voltaképp keresetének elutasítása ellenére érdemben pernyertes lett. Az eset élénken foglalkoztatta a jogi közvéleményt, mert a Kúria az V. tanács ítéletében a korábbi jogerős ítélet dezavuálását szemlélte. Holott lényegében nem történt más, mint hogy az V. tanács az alapul fekvő végítéletet a közbenszóló ítélettel egybevetve, az *ítélet értelmezése* útján megállapította, hogy a végítéletben megszabott 5 millió korona nem érthető másképp, mint a közbenszóló ítéletben kitűzött fordulónap (1921 június 30-ika) szerinti értékben, vagyis attól fogva valorizálandó lett volna. Nem lehet kétes, hogy a homályos itéletet éppen úgy alá kell vetni az értelmezés műveletének, mint minden más többértelmű jogi szöveget (törvényt, szerződést). Hogy helyes-e ez az értelmezés, azt az V. tanács jogerős ítélete után már nem lehet felülbírálni. Az ítélet szerintem mindenképen megnyugtató és meggyőző. Ha pedig az értelmezés helyes, úgy abból a Kúria végdöntése logikai szükségszerűséggel folyik: mert ha az ítéleti 5 millió valorizálandó összeget jelent, akkor az optáló a névérték felajánlásával *nem* ajánlotta fel azt, amit fel kellett volna ajánlania s így a marasztalás feltétele meghiúsulván, az ítéleti kötelezettség *(obligatio judicati)* az optálást szenvedőre anyagi jogilag megszünt, ez esetben pedig csakugyan nincs többé tárgya a perújításnak.

Az álláspont helyességén nem változtat, hogy a Kúria azt fölösen, oda nem tartozó okokkal is támogatta. Nevezetesen az indokolásból úgy látszik, mintha a Kúria a kötelemnek meghiúsult feltételezés címén való hatálytalanulását is ki akarná terjeszteni az obligatio judicati-ra. Ezzel a Kúria bevonta a vitába a judicati obligatio változhatatlanságának a kérdését. A Kúria arra a nézetre hajlik, hogy az itéleti kötelezettség is alá van vetve a kötelemmódosulás általános szabályainak. Ide mutat a 6963/23. (M. D. 95.) sz. itélet is, mely szerint a felperes pernyerés után is elállhat a kétoldalú szerződéstől alperes késedelme és az ebből eredő érdekmulás miatt.

20. A *gazdasági lehetetlenülés* is tulajdonkép a pénzromlás következménye, amely egyes esetekben valorizációs igényt, más esetekben elállási jogot keletkeztet. A bíróság azt az alapelvet, amelyet 26. sz. jogegységi döntvényében (M. D. XVI. 36.) az ingatlan opcióra nézve felállított, hogy t. i. az időközi pénzromlás következtében az opciót még a valódi ingatlanérték felajánlása mellett sem lehet gyakorolni, csak a még foganatba nem ment adásvételre korlátozza. Ingatlan-vételárhátralékra azonban a Kúria általában a valorizálás kívánalmát hangsúlyozza

5823/23, M. D. 56.); sőt egyenesen kimondja, hogy a birtokba lépett vevő a gazdasági lehetetlenülés ellenére is ragaszkodhatik a szerződés teljesítéséhez, csakkogy ez esetben a vétel tárgyának jelenlegi értékét köteles megfizetni (2408/23, M. D. 143. l.). Ily módon a pénzértékváltozásból előállott gazdasági lehetetlenülésnek a problémája az esetek nagy számában egyszerűen beleolvad a valorizáció kérdéskörébe (l. erről részletesebben Blau György id. füzetét 13—16. l.).

21. Az *ingatlan adás-vételnek* okirati alakhoz kötöttsége sok nehézséget okozott, kapcsolatban a Kúriának azzal a gyakorlatával, amely megkívánta, hogy a felek necsak az eladás tárgyában és a vételárban egyezzenek meg, hanem minden egyéb fontos mozzanat tekintetében is, így nevezetesen a birtokbalépésre, a vételár fizetésének idejére, a tehermentesítésre, stb.-re nézve. A Kúria eleinte következetesen ragaszkodott ahhoz, hogy mindezekre a körülményekre *írásos* megállapodás jőjjön létre a felek között (M. D. XIV. 2, 68, 69; XV. 79, 122; XVI. 39.). A gyakorlatban ez az álláspont nagyon méltánytalan és a felek egymásközti viszonyában a jóhiszeműséggel is ellenkező eredményekre vezetett, mert a vevő a formaszerű szerződésbe vetett bizalmában is csalatkozott. Ha a felek nem beszéltek az okiratban a fizetés és birtokbalépés idejéről és a tehermentesítésről, úgy fel kell tenni, hogy e kérdésekben beérték a jog dispositiv szabályaival. Ebből tehát az következett volna, hogy ilyenkor a szerződés megáll e kérdések külön szerződési rendezése nélkül. Igen ám, de a Kúria kötve érezte magát ahhoz a gyakorlatához, hogy a feleknek mindeme kérdésekre külön meg kell állapodniok. Ezért a Kúria, hogy az utóbbi tételt megmentse, inkább úgy fordította a dolgot, hogy ezek a megállapodások szükségesek ugyan, de azokat nem kell az okiratba belefoglalni, hanem szóbeli megegyezés alapján is megállanak. Ily módon kialakult a szabály, hogy «ha az ingatlan átruházása tárgyában *valósággal létrejött* megállapodások a jogügyletről felvett s az elidegenítést máskülönben kétségtelenül tanusító okiratba tévesen, homályosan esetleg *hiányosan* lettek belefoglalva, ez az ügylet érvényességét nem érinti» (805/23, 4446/23, 3282/23, 6912/23, M. D. 8, 24, 44.). E tétel alkalmazása gyakorlatilag helyesebb eredményekre vezetett (noha egyes esetekben a Kúria erőltetett módon magyarázta *bele* a felek alkujába a részletekre vonatkozó megállapodást, amely valóságban nem is jött létre). Jogdogmatikailag azonban az a furcsa helyzet állott elő, hogy most már kétféle «lényeges» tartalmi kelléket kellett megkülönböztetni: olyat,

amelyet írásba kell foglalni és olyat, amely az okiraton kívül is megáll. A kibékítő megoldást a Kúriának 1925 tavaszán hozott 27. jogegységi döntvénye hozta meg (M. D. XVIII. 16; l. Szladits: Jgt. Közl. 1925. 8. sz.), kimondva, hogy az ingatlanadás-vételnek sincs más lényeges kelléke, mint a megegyezés a vétel tárgyában és a vételárban. Ha emellett a felek más körülményekre *is* megállapodtak, úgy ez a megállapodásuk okiratba foglalás nélkül is megállhat.*

A gyakorlat ilyen alakulása a jogbizonytalanság megszüntetése végett azért is kívánatos volt, mert az alsó bíróságok túlbuzgalmukban már az ingatlan ajándékozásra is kezdték kiterjesztzteni azt a kívánalmat, hogy a szerződésben rendelkezni *kell* (!) a jelzálogos terhekről és a birtokbaadásról (3788/23, M. D. 11.).

22. Az *ajándékozás visszavonása* terén most már csakugyan a gyakorlatba átmentnek kell tekintenünk azt a tételt, hogy a megajándékozott terhére a durva hálátlanság esete akkor is beáll, ha az ajándékozó elleni sérelmet nem maga a megajándékozott, hanem az ő — a maga személyében meg sem ajándékozott! — házastársa követte el (5275/22, M. D. 19; így már M. D. XIV. 51. is). A házastársak ilyen erkölcsi szolidaritásának példáit már más esetekben is láttuk (M. D. XII. 60, XIII. 65.). Azt hiszem, a bírói «sugalom» az ilyen esetekben az, hogy a megajándékozott házastárs, aki tűrte, hogy szülein ilyen sértés történjék, ezzel annak mintegy részesévé vált. Mindenesetre óvakodni kell az ilyen kodifikálhatatlan tételeknek rideg túlfeszítésétől.

A hitelezőkre sérelmes ajándékozás megtámadhatóságát nem zárja ki, ha sem az ajándékozó sem a megajándékozott nem is tudott a követelés fennállásáról. A mai csődönkívüli megtámadás véletlenségi tényállás, mely a hitelező *objektiv* sérelmén és a megajándékozottnak a hitelező rovására történő gazdagodásán alapszik (5410/23, M. D. 46.).

23. A *haszonbérlet* megszüntetése körében szépen érvényesíti a Kúria az «érdekeszme» irányadását. «Nemcsak azt kell vizsgálni, hogy a szerződés-megszüntető okul érvényesített tények a szerződés *szavaiba* ütköznek-e, hanem azt is, hogy azok folytán a haszonbérbeadónak a szerződés illető kikötéseivel védett *érdekei* általában sérelmet szenvedtek-e és ha igen, milyen mértékben?» (6905/23, M. D. 17.). A haszonbérfizetésnek menthető tévedésből történt elmulasztása a szerződés megszüntetését csak akkor eredményezheti, ha a méltányossággal

* A döntvény birálatát l. Almási Jogt. Közl. 1925. 10. sz.

összefér (4645/23, M. D. 18.). Vagyis: a *vétlen* késedelem — külön kikötés nélkül — magában véve nem ad alapot a haszonbérlet megszüntetésére. (V. ö. Grosschmid: Fejezetek II. 82. §. 14. alj.). Egyébként a haszonbérfizetés késedelmes volta külön kikötés nélkül csak akkor ad jogot a szerződés felbontására, ha a fizetési késedelem *lényeges* és a haszonbérbeadó érdekeire súlyosabb mértékben hátrányos, vagyis az érdekmérlegelés kivánalma erre az esetre is kiterjed (5353/23, M. D. 32.).

24. A *munkajogban* általános tétel, hogy ha a munkaadó alkalmazottját a felmondási idő bevárása nélkül elbocsátja, őt a felmondási időre járó illetmények tekintetében feltétlenül és *előre* kielégíteni tartozik. Ezt a tételt a Kúria a *gazdatiszti szerződésre* is alkalmazza (2097/23, M. D. 41.). A munkaadó az elbocsátással lemond arról, hogy az alkalmazott munkáját a felmondási időre igénybe vegye. A jogviszony tehát időelőtt, *teljesen* megszünik. Ebből következik aztán, hogy a munkaadó, aki a felmondási időre járó illetményeket *előre* tartozik szolgáltatni, többé nem meríthet jogot abból, hogy az alkalmazott *utóbb* (bár a felmondási idő alatt) máshol keresetre tett szert és így ezt a keresményt nem vonhatja le a felmondási időre járó illetmények összegéből.

25. A *tiltott cselekmények* esetkörében állandó gyakorlat, hogy ha a férfi tapasztalatlan leányt házassági igérettel vesz reá arra, hogy vele nemileg közösüljön, ez mint a nő erkölcsi épsége ellen elkövetett jogellenes cselekmény kártérítésre kötelez (M. D. XV. 70, XIII. 99.). A ptk. tvjav. (1498. §) alapján immár megszilárdult jogtétellé vált, hogy a nőnek a közösülésbe beleegyezése ily esetben nem szünteti meg a férfi cselekményének jogellenes voltát, mert a férfi a nő beleegyezését éppen a házassági igérettel létesült bizalmas viszony kihasználásával szerezte meg (491/23, M. D. 23.). Figyelemreméltó, hogy a Kúria a férjhezmenetel megnehezüléséből eredő kárt *vagyoni* kárként veszi számításba; v. ö. ezzel szemben az elhagyott mennyasszonynak megitélt nem-vagyoni kárt (M. D. XIII. 81, XIV. 48, 49; XV. 50.).

Az *ölésből* eredő felelősség szigorú megitélését tanúsítja az a tétel, hogy az, akinek tartásáról a megölt gondoskodni tartozott, a tettestől abban az esetben is kártérítést követelhet, ha a megölt a tettest jogtalanul súlyosan bántalmazta s a tettes az emberölést az ezáltal okozott *erős felindulásban* követte el. A culpa-concurrentia tehát ebben a körben figyelmen kívül marad! (5984/23, M. D. 93; ugyanigy már M. D. II. 141, v. ö. M. D. III. 151, IV. 197.).

26. A *kártérítési alapok* között figyelemreméltó annak a tényállásnak széleskörü formulázása, melyet Grosschmid «*kisajátításfélének*» nevez. A Kúria (1494/23, M. D. 30.) általános tételként mondja ki, hogy: «A kormányhatalom a közérdek veszélyeztetése vagy megtámadása esetére az ezek elhárítására szükséges oly intézkedésekre is jogosult, amelyek a magánjog által védett érdeket sérthetik. Ilyenkor a *közérdek megóvása miatt sértett magánérdek kárpótlásának* van helye. Nem kívánhat azonban kárpótlást az, akinek magatartása vagy eljárása a közérdek veszélyeztetését előidézte (sérült önvétke).

27. A teljesedésbe ment kétoldalú szerződés érvénytelenségéből eredő «*szemköztes condictiókra*» szabatosan formulázza a Kúria mindegyik fél *visszatartási jogát* addig, amig a másik is teljesít (2083/23, M. D. 68.).

A *kétoldalulag turpis causán* alapuló szolgáltatás visszatérítésére immár állandosult joggyakorlat, hogy az ilyen ügylet okából kapott szolgáltatást is vissza kell adni, ha megtartása a hozzájutott felet a másiknak a hátrányára méltánytalanul gazdagítaná (M. D. XIII. 44, XIV. 25, 26, XV. 124.). Ilyen esetekkel újból találkozunk: láncolatos kereskedésből kifolyóan (5580/22, M. D. 4) és házasság felbontását célzó egyezmény keretében (4670/23, M. D. 88.).

IV. Öröklési jog.

28. Szinte hihetetlen, hogy az *ági öröklés* kérdésében még mindig vitás kérdések állnak megoldatlanul. Pedig ilyennek kell tekintenünk az *oldalágról hárult vagyon* ági jellegének a kérdését. A Kúria ebben a kérdésben most már másodszor változtat gyakorlatot. A jelenlegi álláspont szerint nem tekinthető ági vagyonnak az olyan vagyon, amely közös törzsről származik ugyan, de olyan oldalági rokonról hárult az örökhagyóra, aki után az örökhagyó a háruláskor nem lett volna törvényes öröklésre hivatva (1528/23, M. D. 16.). Ez volt a régebbi gyakorlat is (M. D. VII. 49; l. e kérdésről Szászy-Schwarz Jogt. Közl. 1917. 42, Szladits u. o. 44. sz.). A Kúria 3113/17. sz. itéletében (M. D. XI. 204) szakított ezzel a gyakorlattal és kimondotta, hogy az oldalágról hárult javak ági jellegének fenntartása nem függ attól, hogy a két oldalrokon közt a háruláskor in concreto törvényes öröklési kapcsolat álljon fenn (ugyanigy utóbb M. D. XII. 167.). Ezzel szemben a Kúria 235/22. sz. határozatával, mely 567. sz. a. P. H. T.-ba is felvétetett, egyszerre (közelebbi megokolás nélkül) visszatért

korábbi gyakorlatára (az esetet l. Staud Mjog Tára IV. 59. sz., Túry Sándor Kornél ismertetésével; v. ö. Gaár Jogállam 1924, 30. l., helyeselve a kúriai gyakorlat irányváltozását). Az ági öröklésben rejlő családiasság elvének a Kúria közbülső (most újra elhagyott) gyakorlata (M. D. XI. 204, XII. 167.) jobban felelt meg. Mindenekfelett azonban kívánatos lenne e kérdésben a jogegység biztosítása.

29. A *különváltan élő nő özvegyi jogát* is — legalább a bizonyítás kérdésében — kétféleképen itéli meg a Kúria. Míg a ridegebb álláspont szerint a különváltan élő nő az özvegyi jogra érdemetlen, ha csak ki nem mutatja, hogy a különélésre okot férjének a magaviselete szolgáltatott (5820/22); addig van enyhébb álláspont is, mely azt vallja, hogy a különélés önmagában nem érinti az özvegyi jogot, ha nincs bizonyítva, hogy a nő érdemetlenné vált (796/23, M. D. 1.). Kétségkívül az utóbbi álláspont felel meg az érdemetlenség általános szabályának, mely szerint az csak az érdekelt örökös kifogására — tehát általa bizonyítandólag — vehető figyelembe.

30. A 80. sz. T. Ü. H. gondolatmenetének megfelelően mondta ki a kir. Kúria, hogy *közvégrendeletre* közömbös, hogy a végrendeletnek okiratba foglalása előtt miképen szerzett tudomást a kir. közjegyző a végrendelkező akaratáról (4859/23, M. D. 100.).

Az, hogy az írásbeli végrendelet alaki kellékei csak a végrendeletet tartalmazó okirattal bizonyíthatók (1089/19, M. D. 54.), bizonyára csak azt jelenti, hogy a tanuknak magában az okiratban kell az ügymenet megtörténtét bizonyítaniok. Egészen más kérdés, hogy a meg nem levő végrendelet hitelességét, alaki és tartalmi kellékeit mikép lehet bizonyítani.

Ha a végrendeletben a *kelet éve* nincs kitéve, ez érvénytelenséget von maga után, ha kétségtelen is egyébként, hogy a végrendeletet melyik évben alkották (206/24, M. D. 92.).

A kiváltságos holograf végrendeletet a gyakorlat *levélalakban* is érvényesnek ismeri el (3728/23, M. D. 69; így már M. D. XVI. 4.); a levélalaknak megfelelően kellő aláírásnak tekintették, ha az örökhagyó a leveleket csak vezetéknevével, vagy csak keresztnevével írta alá.

31. Az *egyoldalú öröklési szerződést* a Kúria az élők közti ajándékozással helyezve párhuzamba, egyszerű hálátlanság okából tekinti visszavonhatónak (5275/22, M. D. 19.). Tehát a visszavonhatósághoz nem kell a minősített hálátlanság, vagyis kitagadási ok. Az utóbbi, úgy látszik, csak a kölcsönös öröklési szerződés visszavonásához kívántatik meg.

32. A *kötelesrész* kielégítése kérdésében a bíróságok

továbbra is ragaszkodtak a *pénzbeli* kielégítéshez (4249/23, M. D. 96.). A pénzromlás egyelőre csak a kir. ítélőtáblán vezettek érdekes felértékelési törekvésekre (bpesti tábla 3596/23, M. D. 15.), melyek a Kúrián csak az 1925. év elején vezettek sikerre.

33. Az *örökösödési perekre* nézve fontos az a megállapítás, hogy a kereshetőségi jog hivatalból is vizsgálandó (1528/23, M. D. 16.). Az officiozitás eme kívánalmára már Grosschmid rámutatott az örökös mint ilyen ellen indított perek tekintetében. (Fejezetek I. 4. §. 13. alj., II. 122. §. 14. alj.).

Az örökösödési pereknek fölösleges személyekre kiterjesztését jótékonyan korlátozza immár a Kúria állandosult gyakorlata, mely szerint ily perekben az összes örökösök *perbenállása* csak annyiban szükséges, amennyiben a keresettel érvényesített örökösödési igény valamennyi örökös ellen irányul. Nem kell tehát perbevonni oly személyeket, akik ellen a kereset kérelmet nem tartalmaz (630/23, M. D. 53; v. ö. már M. D. I. 147, III. 68., X. 75, XI. 209, XV. 107.).

Dr. Szladits Károly.

IRODALOM.

Dr. Kovács Marcel kúriai bíró: *Hiteljogi bírói gyakorlat 1914 óta. I. Cégjog, üzletátruházás, könyvek, kereskedelmi meghatalmazottak, ipari és kereskedelmi szolgálati viszony. K. T. 1—60. §. Tébekönyvtár, 8. szám.* A hiteljognak a háború alatt és óta kifejlődött bírói gyakorlatát foglalja egybe ez a füzetsorozatban megjelenő munka, melynek első füzete most jelent meg. Határozatgyűjteménynél jóval több dr. Kovács Marcel e műve: rendszeres és a minuciozitásig menő összeállítása hiteljogi és a vele kapcsolatos jogforrásoknak és páratlanul komplett, rendszeres, kommentárszerű gyűjteménye a joggyakorlat eseteinek. Ott, ahol eltérés van az eladdigi gyakorlattól, vagy valamely új, figyelmet érdemlő — helyes vagy helytelenítendő — momentum merült fel a gyakorlatban, nehány szavas, vagy pár mondatnyi megjegyzéssel világít be dr. Kovács Marcel a kérdés lényegébe és ad utmutatásul irányító kritikát vagy méltatást. Hiteljogi szakmunkáink és kommentáraink, akár tankönyvek, akár elméleti monografiák, akár ú. n. Nachschlagsbuch gyanánt használtatnak, nélkülözhetetlen kiegészítője lesz ez a kompendiuma. Hiteljogunk tanulásánál, vagy alkalmazásánál kell, hogy állandóan az olvasó-jogász — törvényhozó, törvény-

alkalmazó — előtt legyenek e füzetek, csakúgy mint maguk a törvények és rendeletek. A Tébe, melynek érdekköréhez tartoznak a hiteljog gyakorlati alkalmazói, nem tehetett volna gyakorlatibb és jobb szolgálatot érdekeltjeinek és az egész jogászközönségnek, mint azt, hogy dr. Kovács Marcel könyvét kiadta. Igen fontos volna, hogy a folytatólagos füzetek is mielőbb megjelenjenek.

Az úgynevezett mérlegvalódiság teóriájáról. Irta: dr. Túry Sándor Kornél. Bpest. 1925. Magyar Jogi Szemle Könyvtára. 27 l. Az egész dolgozat vezérkérdése: van-e és kell-e lenni mérlegvalódiságnak? Szerzőnk válaszának lényege: nincs és nem is kell lennie. Tanulmányában éppen azt fejti ki nagy alapossággal, hogy sem közjogi, sem magánjogi szempontból nem lenne jogosultsága a *valódi* mérlegre irányuló kívánságnak (az adóügyi szempontokat kifejezetten mellőzi). A címben jelzett témán kívül röviden foglalkozik a mérlegkontinuitás elvével is, amelyről szintén megállapítja, hogy a gazdasági életben egészen mást jelent, mint a szó köznapi értelmében s hogy utóbbi értelemben véve a valóságban szintén nem létezik. A gondosan megírt, a témába mélyen beható elméleti tanulmány kitűnő alapstudiuma lehet azoknak is, akiknek feladata lesz gyakorlatilag alkalmazni a mérlegvalódiság helyreállításáról szóló rendeletet.

A mérlegvalódiság helyreállításáról szóló rendelet irodalmából. (I. *Dr. Katona Lajos és dr. Nyulászi János: A kereskedői mérleg valódisága. Tébe-könyvtár 9. szám. Bpest, 1925. 136 l.* — II. *Dr. König Endre és dr. Sziklai Ferenc: A mérlegvalódiság helyreállításáról szóló rendelet magyarázata. Bpest, Franklin, 59 l.* — III. *Dr. Szende Péter Pál: A felértékelési mérleg. Bpest, Grill, 1925. 89 l.)* Az itt felsorolt művek nem a mérlegprobléma elméleti részével foglalkoznak, hanem a felértékelési (4200/1925. P. M. sz.) rendelet kommentálásával. Ilyenformán persze nem terjeszkednek ki arra a sokat vitatott kérdésre: felértékelt mérleg vagy aranymérleg, hanem a vitát a rendelettel lezártnak tekintve, a rendelet intézkedéseit magyarázzák s rámutatnak itt-ott a rendelet egy-egy hibájára vagy hiányára. Legtöbbet az értékelés kérdésével foglalkoznak, továbbá a szövetkezeti üzletrészek kétféle felértékelésével és az adóamnesztiával. Nyulászi kommentárja alapos és kimerítő, legrészletesebben világosítja fel a rendelet gyakorlati alkalmazóit, a legbővebb kommentár és a legapróbb részletekig is leginkább tájékoztató a három mű között. Nyulászi munkájához járul Katona Lajos gyakorlati útmutatója a különféle mintáknak egész tömegével; kitűnő illusztráció a Nyulászi kommentár-

jához. A König—Sziklai-füzet elméletibb analiziseket ad, feltárja a rendelet érdekesebb problémáit, Szende magyarázatai rövidek, de világosak. Mindhárom kommentár rámutat azokra a nehézségekre, amelyeket a valorizáció kérdésének megoldatlansága rejt magában. Követelések és tartozások összegének teljes bizonytalansága egyelőre lehetetlenné teszik a «mérlegvalódiság» helyreállítását. Ezek egyelőre valószínű értékükben veendők fel, persze kellő óvatossággal. A párhuzamos értékelésre Nyulászi szerint megfelelőbb alap a shilling (angol), mint a font, mert a túlságosan magas osztószám (346.000) sok zavart okozna. A rendelet 16. §-a módot ad a pénzügyminiszternek arra, hogy az előírt határidőket *indokolt kérelemre*, illetőleg *indokolt esetben* meghosszabbíthassa. De aligha helytálló a König—Sziklai-féle kommentárnak az az álláspontja, amely ezt túlságosan tágan magyarázza. Szerinte ugyanis megfelelő indoknak tekintendő, «ha valamely részvénytársaság megnyitó mérlegét azért nem tudja a kívánt gondossággal megállapítani, mert valorizáció tárgyát képező vagy valorizáció tárgyává tehető oly jelentős tartozásai vagy követelései vannak, melyeket a fennálló jogszabályok alkalmazása mellett még megközelítőleg pontos értékben sem képes számításba tenni» : alig van vállalat, amely erre ne hivatkozhatnék. Hogy azonban a kérelem «oly időben terjesztendő a pénzügyminiszter elé, hogy annak elintézése az eredeti határidőn belül lehetséges legyen» : ez sehol sincs előírva s így aligha lehet akadálya annak, hogy ilyen kérvény akár a lejárat előtti napon is benyujtható legyen. Mindhárom műnek úgy jogászi, mint gyakorlati szempontból jó hasznát fogják venni azok, akiknek a gyakorlatba dolguk lesz a mérlegvalódiságról szóló rendelettel.

SZEMLE.

Szemlélődés.

Örömmel olvastuk, hogy a *Kúria elnökévé Juhász Andort* nevezték ki. Az egyéniségről fölösleges lenne bármit is itt mondanunk, hisz jelen számunk élén hivatott toll méltatja az új elnök kimagasló egyéniségét. De abban, hogy a szóbajött különböző választási lehetőségek közül ez a legmegnyugtatóbb lett ténnyé, a személyi kérdésen túlmenő két momentumnak is örvendünk. Az egyik: hogy a kinevezésre előterjesztő kormány, amely elvégre politikai jellegű hatalom, Magyarország ezen első

jogi méltóságának betöltésénél távoltartott magától minden politikai tekintetet. Az igazságszolgáltatásnak egyik főméltóságviselője emelkedett a legfőbbé. A másik: hogy a budapesti Tábla elnökének az előléptetéséből kitüntető fény hárul erre a táblára is, országunknak a Kúria után első bíróságára és általánosabban nézve: az összes ítélőtáblákra.

Nem egyszer elmélkedtünk a lefolyt évek alatt arról, milyen szerepet játszanak igazságszolgáltatásunkban a bíróságok különböző kategóriái és elsősorban *az ítélőtáblák*. Most, hogy szállingó hírek szerint a szanálás egyszerűsítési kényszerének éppen a táblákat terveznék feláldozni, nem árthat annak a hangsulyozása, hogy bizonyos értelemben épp a táblákban fedezzük fel az ítélkezésnek a gerincét. A járásbíróságok és törvényszékek funciója szembeötlőbb: ők az elsőfok, a nagy rosta. A Kúria funkciója is világos: ő a fej, a végső szó. De a táblák bizonyulnak azon helynek, amelyen a jog tudománya már, — és a bátor iniciativa még teljes erőben érvényesül. Bíróságainknak nem egyszerűen alkalmazniuk kell a kész törvényt, hanem maguknak alakítani a jogot. És emlékezünk, hogy ma már eldöntött fontos problémáknál gyakran jártak elől a táblák, míg a Kúria inkább a fék, majd a végső simítás szerepét töltötte be. Csak a nőtartás felemelésének, a kötelesrész felértékelésének dolgát említjük. A táblákra ezután is szükség van; eltörlésük nem egyszerű quantitatív megtakarítás lenne, hanem igazságszolgáltatásunk qualitatív gyöngítése.

A *per* már amúgyis agyon van szanálva. Elsőfokon sűrűsödnek a közel féléves terminusok. Nem csoda: végignéztük órákhosszat, hogyan vonult fel alperes alperes után ügyvéd nélkül, hogyan töltötték a tárgyalási időt jogilag teljesen irreleváns körülményeknek terjengős és ingadozó előadásával. Amit az ügyvédnek kellene elvégezni irodájában délután: az információ fölvételét, a jogot érdeklő mozzanatoknak egybehalászását a vitás ügyből, azt most tárgyalás közben kell elvégeznie a járásbírónak magának. A mellett hiába vitatkozik a laikusokkal, azok makacsul és végtelenül ismételgetik hozzá nem értő szempontjaikat. A személyes pervihetés határának tizmillióig emelése helytelennek bizonyul. Nem az ügyvédeknek van elsősorban szüksége az ügyvédkényszerre, hanem az igazságszolgáltatásnak. A feleknek is csak olcsóbb, de rosszabb érdekképviseletet jelent a saját eljárásuk (ahogyan a betegnek is olcsóbb nem menni orvoshoz). Az amúgyis túlterhelt bírói apparátust ettől az újabb, hivatásához kevéssé simuló megterheléstől mentesíteni kell.

A *bírósági irodákban* korlátozták a felvilágosításokat. Rövidebb időre, heti egy szünnappal, háromszorosan túlvalorizált értesítőlapokkal. A redukált, másként beosztott kezelőszemélyzet sokhelyütt akadozik. Legtöbb a panasz az új, folyton változó, nagyon kényelmetlen órabeosztásra, mely a mellett néha szobánként más-más. Egyazon bíróságon belül is találtunk 9-től 11-ig nyitott főlajstromot, különirodát $^1/_2$10-től $^1/_2$11-ig, más fölvilágosításokat hol 10—11-ig, hol 12—1-ig, hol 1 után. A szünnap más Pesten, más Budán. Nem lehetne egységesebb és könnyebb beosztást teremteni? Az elvégzendő munkamennyiség nem lesz több, ha a jogkeresőknek megfelelőbb órákban végzi is a kezelőszemélyzet. Elvégre is a jogszolgáltatás — érdeme is, kezelése is — mégis csak a felekért van. Ha ezt az elvet tartják az intézkedők szem előtt, nem fognak olyan renddel próbálkozni, amely a feleket nem elégíti ki, hanem csak bosszantja.

Nemcsak perelni, de *végrehajtani* sem élvezet. A nemfizető adósok legújabb taktikája az árverések lehetetlenné tétele. Légbőlkapott alapú előterjesztés az árverés kitűzése ellen, felfolyamodás az elutasító végzés ellen: közben letelik az árverési határidő, melynek maximumát a törvény 30 napra szabja. A végrehajtató tehát hosszabb időre tűzeti az árverést. Erre az adós már ezen «törvénysértés»-re bazirozza jogorvoslatait. Az ismertünk esetekben a bíróságok úgy döntöttek, hogy törvénysértés nincs, mert a határidő maximuma kizárólag a végrehajtató érdekét védi, annak megsértését a végrehajtást szenvedő nem panaszolhatja. Ez a helyes. Az olyan magánjogi rend, mely maga tenné lehetetlenné az eljárásnak reális célbafutását, épp oly nevetséges lenne, mintha a büntető perrend az elitélt tényleges lezárását annak hozzájárulásához kötné.

Büntetőügyek még mindig előterében állnak a jog iránti közérdeklődésnek. Lázas figyelem kísérte a nyár elején lezajlott szenzációs emberölési bűnpereket. A budapesti kivételesen előkelő volt; vád és védelem hangfogóval beszéltek; az egész tárgyalás tompítva folyt; maga a törvényszék elnöke elnökölt. Az elsőfokú ítélet néhány évi szabadságvesztésbüntetésében a jogász-szemlélő megnyugvással látta a «ne ölj!» abszolut törvényi tilalmának és a vádlott mellett harcoló súlyos emberi szempontoknak kompromisszumát. A laikusok nagy része azt az érzését hangoztatta, hogy fel kellett volna menteni a revolverhez nyúlt férjet. A publikum lelkében sokszor más törvény él, nem a Btk.; el lehet gondolkozni azon, mi lett volna az ítélet, ha esküdtszékeink működnének?

Németországban a valorizáció ügyében végre törvény van. (Lásd: jelen számunk idevágó cikkét.) Julius 16-áról kelt törvény szabályozza «a jelzálogok és más igények felértékelését», vagyis az egész magánjogi anyagot; másik, ugyanaznapi törvény az államadósság «megváltását». A III. Steuernotverordnung óta tehát, amely szükségrendelettel az írott jog először nyúlt az addig csak bíróilag kezelt pénzromláshoz, majdnem másfél éves harc kellett a mostani törvényig. Emlékezünk, hogy ez az adórendelet a magánjcgi pénztartozásokból csakis a vagyonbefektetéseket (jelzálogos követeléseket, kölcsönkötvényeket, takarékbetéteket, életbiztosításokat stb.) tette rendezés tárgyává, elvileg részben az aranyérték 15%-ára valorizálva, részben az e célra kihasított fedezeti tömegek felosztására utalva azokat és adó alá vetve az elengedett 85%-ot. A valorizáció hívei nem nyugodtak bele abba, hogy a fiskus a maga szempontjai szerint, az adósok és az adó javára vágja el a felértékelésnek processzusát, melyet a Reichsgericht éppen iniciált volt. A hitelezőkként érdekeltek tömegei és az igazság idealistái addig folytatták a rendelet ellen a politikai térre is átharapódzó küzdelmet, míg most némi eredményeket értek el. Az új törvény a régi pénztartozásokat (nemcsak a vagyonbefektetéseket) elvileg valorizálja Treu und Glauben szerint. Jelzálogokat stb.-t az aranyérték 25%-ára értékel fel. (A valorizáció hívei 40%-ra törekedtek.) Széles területen visszaható ereje van a törvénynek a már megszünt tartozásokra is. Egyezségek is megtámadhatók. Egyes pontokon maradt a régi 15%. Más vonatkozásokban túl lehet menni a 25%-on. Az egész az átlagos tételek felemelésének és leszállításának kivételeivel átszőtt, sokszorosan kompromisszumos, szellemes jogtechnikában bővelkedő anyag, változatos és bonyolult; a mi számunkra részleteiben idegenszerű, mert jórészt idegen jogintézményekhez és gazdasági állapotokhoz símul. De példája annak, hogy technikailag legyőzhetetlen akadályok e téren nincsenek; hogy valamit a túlhatalmas antivalorizációs tábor ellen is ki lehet vívni; és hogy a tengelye az egésznek a jelzálogos tartozásokban van. Végeredményben inkább kevés, mint sok, amit elértek és kérdés, nem fog-e folytatódni a harc a további emelésért. A valorizálni nem akaró adósok birtokban vannak; az ellenük a háborús évtized márkaromlásos igazságtalanságainak reparálására indított mozgalom súlyos, támadó feladat előtt állt és áll. De viszont nehéz az elszegényedett hitelezőknek véglegesen beletörődni veszteségeikbe s az aktákat lezártaknak tekinteni.

Nálunk Magyarországon még mindig homály fedi a *fel-*

értékelési törvényjavaslatot, amelynek beterjesztését a pénzügyminiszter tavasszal pár hétre helyezte kilátásba. Voltaképp kettőt szeretnénk remélni e törvénytől. Érdemileg azt, hogy meghozza a valorizációt azon a területen, amelyet a bírói gyakorlat eddig nem hódított meg: kölcsön, jelzálog, záloglevél, takarékbetét, életbiztosítás tekintetében. Hogy végre ne kelljen «jogszabály hiányában» elutasításra találnia a hitelezőnek azon bíróságok előtt, amelyek más jogviszonyokra nézve maguk alkották meg ugyanezt a jogszabályt. Formailag azt várnók, hogy eltűnjenek a sokszoros ellenmondások, amelyek különböző bíróságok közt s a Kúrián az egyes tanácsok közt szívósan érvényesülnek. Például el kellene tüntetni a felértékelésnek a késedelemre építését, amelyet a judikaturának kevésbbé kifejlett iránya még fenntart. Egyszóval ugy gondoljuk, hogy a valorizációs törvényre a valorizáció érdekében, nem ellenében van szükség. A közhangulat a még ismeretlen javaslattól keveset vár ebben az irányban. Ha tényleg olyan javaslatot hozna a kormány, amely a még mindig fejlődőben levő bírói gyakorlatot elszegné, sőt részben visszafejlesztené — pl. a jelzálog, a betét valorizálását eltiltaná, vagy kimondaná, hogy a valorizáció elvileg csupán részleges lehet, — akkor jobbnak tartanók, ha az egész ügy továbbra is a judikaturára maradna. Döntőnek nem a jogegység szempontját tartjuk (amelyet különben egy tágan stilizált törvény ugyis csak kevéssé biztosítana), hanem a jog helyességéét. Kisebb rossz két egymással ellentétes ítélet, melyek egyike helyes, másika helytelen, mint két egyformán hangzó és érdemben egyaránt helytelen döntés.

A *87. teljesülési határozat* (lásd szöveget alább) érdekes példája a valorizáció kifejlődésének. A baleseti járadék immár valorizálható, miután ugyancsak kúriai döntvények négy évig ismételten nem-et mondtak. Ritka eset, hogy teljesülési határozatot a közvetlenül rákövetkező döntsön meg, hozatalától egy évre. Feltűnik a rövid indokolás, mely a formális szempontok elejtésével csak a leglényegesebbeket érinti. A 24. jogegységi döntvény óta, a 86. teljesülési határozaton keresztül, a mostani határozatig — érezni, hogy a judikatura szelleme lett mássá. *Ez* az eredmények ellentétességének oka, mert az objektív jog alapul vett rétegei időközben nem változtak. A 86. teljesülés álláspontjának visszavonásával a Kúria fájdalmas szálkát húzott ki élő jogunk corpusából. Az anyagi igazságot érvényesítette mindenek felett és ellenére. *Dr. Blau György.*

* * *

— *A központi járásbíróság.* A magyar kereskedelemnek, iparnak, hitelének állandó panaszobjektuma. A jogkereső közönség számára fájó érzések, izgalmak, bosszankodások, reménytelenségek komplexuma. Az ügyvédség sok százainak meggyőződése, hogy az ügyvédség gazdasági sanyarúságának egyik legfőbb előmozdítója. Annyi elégedetlenség, annyi tiltakozás, annyi méltatlankodás fűződik már a magyar igazságszolgáltatás e legnagyobb szervéhez, hogy álmélkodni kell, hogy felülről nem akadt még erélyes kéz, okos fej és áttekintő szem, amely ezt az intézményt meggyógyítani komolyan megkísérelné. Szinte meggyőződése már a jogkeresőknek, hogy talán nem is akarják meggógyítani ezt a bíróságot és hogy tán hiányzik az akaráshoz szükséges — szeretet, vagy az igazi akarás. Ha úgy gondolják fent, hogy nincs meg a gyógyításhoz való lehetőség, akkor alakítsák át ezt a bíróságot, szedjék részeire, mint volt azelőtt. Vagy a megfelelő orvos hiányzik? Ha a háziorvos nem tud segíteni, akkor konziliumra van szükség: a hozzáértők, a szakértők, a segíteni akarók konziliumára. De valamit tenni kell. A magyar igazságszolgáltatás híre-neve függ ennek a bíróságnak rendbehozásától. Ritkán írunk ily éllel és eréllyel egy igazságügyi szervről; de a hozzánk beérkezett panaszok áradata kényszerít bennünket.

— *A m. kir. Kúria teljes ülésének 87. számú polgári döntvénye.* «A m. kir. Kúria teljes ülése a teljes ülésnek 86. számú polgári döntvényét megváltoztatja és a következőket mondja ki: A baleset folytán megítélt járadék számszerű összege a sérült személyén kívül eső, a gazdasági viszonyokban beállott ama körülmény alapján is felemelhető vagy leszállítható, hogy a marasztalásban meghatározott pénznem értéke lényegesen megváltozott.» A döntvény indokolásából kiemeljük a következő részt: «Minthogy az igényjogosultaknak lényeges jogsérelme a legégetőbb kérdések egyike, továbbá minthogy az a körülmény, hogy a pénztartozások egyéb nemeit illetően a bírósági gyakorlat nem mutat elzárkózást a támasztott valorizációs igényekkel szemben, végül minthogy törvényhozási felhatalmazás alapján a m. kir. kormány is rendeleti úton úgy az 1921. évi XIV. törvénycikknek, mint az 1924. évi V. törvénycikknek hatályossága alatt egyebek közt a forgalomban lesülyedt értékű koronát szorzószámok alkalmazásának alávető irányban több oly intézkedést tett, amelyekből félreérthetetlenül az ismerhető fel, hogy a kormány különösen az államnak bizonyos követeléseivel szemben a valorizálást nem tekintette kizártnak, mindezek a m. kir. Kúria teljes ülését arra a meggyőződésre vezették, hogy a 86. számú polgári teljes ülési döntvény további fenn-

tartása nem mutatkozik megokoltnak». A 86. számú polgári döntvény, amelyet ez a döntvény megváltoztat, már megszületésének pillanatában szemben találta magát a közvéleménnyel — jogászival és laikussal egyaránt — s annál inkább csodálható, hogy két éven át fenntartható volt a jogszolgáltatásban. Az új döntvényt a kétségbeesett érdekeltek és a jogászközönség, mint várva-vártat köszöntik. Csak sok-sok tönkretett exisztencia sóhajtja szomorúan: Mért oly későn . . .?!

— *Alperes eltávozása az ítélet kihirdetése előtt.* (Az ítélet hozatalát megelőző szóbeli tárgyalás részleges elmulasztása.) Nyilván széles kört érdekel a következő elvi jelentőségű határozat: Az elsőbíróság a végrehajtott kielégítési végrehajtás iránti kérelmével elutasította a következő indokolással: A végrehajtást szenvedő alperes képviselője n. i. — a járásbíróság indokolása szerint — az ítelethozatalt megelőző szóbeli tárgyaláson jelen volt ugyan, de annak befejezése és az ítelet kihirdetése előtt eltávozott; az ítéletet még részére nem kézbesítették; ennél fogva alperessel az ítélet nem közöltetvén, nemcsak hogy nem jogerős az ítélet, de a teljesítési és fellebbezési határidő még alperesre nézve meg sem kezdődött. A budapesti kir. törvényszék a felperes felfolyamodására az elsőbíróság végzését megváltoztatta, a kielégítési végrehajtást elrendelte a következő indokolással: A Pp. 399. § 2. bekezdése szerint a járásbírósági eljárásban az ítélet kihirdetés útján közöltetik a felekkel s ez alól kivételnek azzal a féllel szemben van helye, aki az ítélet hozatalát megelőző szóbeli tárgyaláson jelen nem volt. Azonban az adott esetben a tárgyalási jegyzőkönyvből kitűnőleg alperesi képviselő az első bírói ítéletet megelőző szóbeli tárgyaláson jelen volt, de az ítélet kihirdetését megelőzőleg a tárgyalóteremből eltávozott. Helytelenül utasította el ennélfogva az elsőbíróság a végrehajtási kérelmet azon az alapon, hogy kézbesítés hiányában az alperes részére megszabott teljesítési határidő le nem telt, mert adott esetben *a teljesítés határideje az ítélet kihirdetését követő naptól folyik, annak kézbesítése helyt nem foghat.* A Pp. 399. §-a ugyanis azt a félre nem magyarázható rendelkezés tartalmazza, hogy az ítélet közlése azzal a féllel szemben történik kézbesítéssel, aki az ítélet hozatalát megelőző szóbeli tárgyaláson *jelen nem volt*, tehát a tárgyalás teljes *elmulasztását* feltételezi, *nem pedig részleges mulasztást* s így a kézbesítéssel való közlés jogkedvezménye az állandó bírói gyakorlat szerint *nem vonatkoztatható* arra az esetre, ha a fél a tárgyaláson jelen volt, *de arról utóbb*, az ítelet kihirdetését megelőzően eltávozott. Mert ellenkező gyakorlat kifejlődése esetén a pervesztést előrelátó fél a

tárgyalóteremből eltávozván, a kézbesítés útján való közléssel *módot* találhatna arra, hogy a teljesítési határidő kezdőpontja s így *a hitelező kielégítésének időpontja elodázódjék.* (Bpesti törvényszék 21. Pf. 7280/11/1925.) *(Z.)*

— *Jus und Jux.* A Deutsche Juristen Zeitung kiadójának, Dr. Otto Liebmann-nak 60. születésnapját külön kiadással ünnepelte meg, amelynek a Jus und Jux címet adta. A vaskos füzetben egymást követik a mulatságosnál mulatságosabb apróságok. Tartalmának irányát a bevezető vers szegezi le: «An Otto Liebmann! Vor dreissig Jahren hast du mich erdacht, Seither hast stets du meinen Weg bewacht, Hast hohen Ernst zur Richtschnur mir gemacht. Heut' sei der Scherz einmal entfacht. *Heut' sei gelacht!*» A munkatársak névsora ezúttal nem a német jogirodalomnak azokból a kiválóságaiból került ki, akik a DJZ. homlokán egyébként szerepelni szoktak; Cicero, Goethe, Hammurabi, Justinianus, Lykurgos és hasonló előkelő jogászok működtek közre a címlap tanúsága szerint ennek a füzetnek az összeállításánál. A cikkek is mind humorosak; egyébként követik a DJZ.-nak szokásos beosztását: tanulmányok vannak benne, Hachenburg Rundschau-ja, «Vermischtes» rovat és így tovább. Különösen érdekes az a rész, amely a német jogirodalom nagyjainak életéből közöl humoros epizódokat. Staubról pl. a következő történetkét meséli: Staub, aki tudvalevőleg ügyvéd volt, egy váltóügyben mulasztási ítéletet kért s a bírónak átadta a váltót és a szükséges iratokat annak megvizsgálása céljából, hogy a mulasztási ítélet meghozható-e. A bíró igen hosszan vizsgálta a váltót és végül is azzal fordult Staubhoz, hogy a váltó már elévült. «No persze, — felelte Staub — de amikor átadtam, akkor még nem volt elévülve.» Josef Ungerről a következőt olvashatjuk. Egy minisztérium személyzetéről röviden így összegezte véleményét: «Az egyik fele *semmire* sem képes, a másik meg *mindenre.*» Ugyancsak Unger-anekdota: nagy közkedveltségnek örvendett Unger az egyetemen, mivel igen enyhe cenzor volt. Egyszer egy egyévi önkéntes jelentkezett nála vizsgára a római jogból. Miután hiába próbálkozott Unger a legkülönbözőbb kérdésekkel, végül is azt a kérdést tette fel, hogy mennyiben veszi tekintetbe a jog az ignorantia iurist. A jelölt persze erre sem tudott felelni, mire Unger adta meg a választ: «az ingorantia iuris általában nem mentesít, csupán a nőket és a *katonákat.*» És átengedte a jelöltet. — Mint említettük, a külön kiadás cikkei elejétől végig humorosak, csak a Hachenburg Rundschauja szatirikus. Nem csoda, hiszen a valorizációs joggyakorlatot választotta főtémául. *(fb.)*

— *Visszkereset felperes exterritorialitása esetén.* Érdekes perjogi kérdésben hozott határozatot a Reichsgericht. Exterritorialitást élvező személy indított keresetet belföldi alperes ellen, aki a keresettel szemben viszontkeresetet emelt. A Kammergericht a viszontkeresetet elutasította azzal az indokolással, hogy exterritorialitást élvező személy ellen viszontkeresetet nem lehet indítani. A Reichsgericht a Kammergericht döntését megváltoztatta, a következő indokolással: azt, hogy ilyen esetben hely adható-e a viszontkeresetnek, mindig az eset körülményei szerint kell megítélni. A fennforgó esetben figyelembe kellett venni, hogy az exterritorialitást élvező felperes egy ú. n. «einstweilige Verfügung» alapján egy gépkocsi birtokába helyezkedett. Ennek folytán tény az, hogy nemcsak jogtalanul tartja ezt a kocsit birtokában, hanem az exterritorialitás perjogi kifogásával azt akarja eléni, hogy hosszú ideig a kocsi birtokában maradhasson. Már pedig ehhez a bíróság nem nyujthat segédkezet. Az exterritorialitás — a Reichsgericht szerint — negatív fogalom, amely csak azt jelenti, hogy élvezője ellen a belföldi bíróság előtt eljárás nem tehető folyamatba. De e fogalom ellenkezésbe jutna céljával és rendeltetésével, ha arra használtatnék fel, hogy belföldi alperes ne érvényesíthesse jogát azzal a külföldi személlyel szemben, aki őt itt belföldön beperelte. Jelen esetben alperesnek viszontkeresetével nem volt más célja, minthogy felperes alaptalan keresetének érvényesítését megakadályozza. (II. 228/1923.) — A Reichsgericht döntése megfelel a méltányosság követelményének. A törvényhozónak nem lehetett intenciója alperes jogának viszonkereset útján való érvényesítésének megakadályozása, mint az sem, hogy valamely keresettel szemben beszámítási kifogás, vagy egyéb védekezés érvényesítését meggátolja. *(F. B.)*

8—9. FÜZET 1925. OKTÓBER—NOVEMBER XXIV. ÉVFOLYAM

JOGÁLLAM

JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZEMLE

DR BAUMGARTEN NÁNDOR
NY. KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓ, EGYETEMI RK. TANÁR

DR BECK HUGÓ
NY. KÚRIAI TANÁCSELNÖK

VARGHA FERENC
KORONAÜGYÉSZ

BÁRÓ WLASSICS GYULA
A MAGYAR KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG ELNÖKE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

DR GAÁR VILMOS ÉS DR SZALAI EMIL
KÚRIAI BÍRÓ ÜGYVÉD

TARTALOM:

BUDAPEST

Előfizetési ár egész évre **160,000 K,** félévre **80,000 K,** negyedévre **45,000 K.**
Egyes füzet ára 20,000 K. — Jelen kettős füzet ára 35,000 K.
A Jogállam megjelenik július és augusztus kivételével havonta.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Budapest, V., Falk Miksa-utca 5.**
Telefon: 22-17.

A **Nyugat október 16-iki** száma gazdag tartalommal jelent meg. A számot *Hammerschlag Jánosnak,* a kiváló zeneesztétikusnak *Johann Sebastian Bachról* írt tanulmánya vezeti be. *Tolsztoj* futásáról és haláláról *Bonkáló Sándor* írt Tolsztoj leányának most Berlinben megjelent könyvével kapcsolatban. *Móricz Zsigmond* hatalmas regényét, a «Kamaszok»-at folytatja. *Romain Rolland* új forradalmi drámájának, a «Szerelem és halál játéká»-nak második részletét adja a folyóirat. *Tersánszky J. Jenő* «A vízbefúlt csizmája» címen mulatságos egyfelvonásost írt. *Babits Mihály, Szép Ernő* és *Pogonyi Antal* versei, *Béky Zoltán* novellája, *Móricz Zsigmondnak* a bibliofil-társaság könyvkiállításáról írt lírai cikke, Tóth Aladárnak cikke Saljapinról, Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső színházi kritikái, Schöpflin Aladár irodalmi cikke «A becsületes kritikáról», könyv-, színházi, képzőművészeti és zenei krónikák a kiválóbb kritikusok tollából, teszik változatossá a Nyugat e számát.

A **Nyugat november 1-jei** számának szintén gazdag tartalma van. *Schmidt József:* Turánizmus. *Móricz Zsigmond:* Kamaszok. *I. Goncsarov* plágiumvádja Turgenyev és Flaubert ellen. *Romain Rolland:* A szerelem és halál játéka. *Móricz Zsigmond:* Oláh Gábor. *Kosztolányi Dezső:* Ujságírók. *Karinthy Frigyes:* Babits Mihály: «Sziget és Tenger». *Feleky Géza:* A szerelem és halál játéka. *Antonio Widmar:* Az új olasz színház. *Tóth Aladár:* Strauss-centennárium az Operaházban. *Elek Artur:* Zutt R. A. — Izsó Miklós és négy mai művész. Irodalmi figyelő, színházi figyelő, zenei figyelő és képzőművészeti figyelő.

Kiadja a JOGI SZAKLAPKIADÓ R. T. Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. SZALAI EMIL

JELZÁLOGJOGUNK REFORMJA.

Írta: Dr. NYULÁSZI JÁNOS.

Kevés intézményünk működött a multban oly szabatossággal, mint a telekkönyv. Igazságügyi adminisztrációnk bámulatos ügyességgel dolgozott a régi telekkönyvi hibák kigyomlálásán. A telekkönyvi betét létesítése a tényleges birtoklásnak telekkönyvi bejegyzési alappátételével kapcsolatban oly telekkönyvet teremtett, mely tapasztalataim szerint ezidőszerint egész Európában a legtökéletesebb, sokkal jobb, mint az azonos jogelveken felépült osztrák telekkönyv és méginkább, mint a német telekkönyv.

Hiteljogi vonatkozásokban is áll ez. Jelzálogjogunk alig szorult reformra. Épen úgy, mint a teljesen azonos osztrák jelzálogjog, melynek módosítását az 1917. évi novella csupán a telekkönyvi rangsor biztosítása és a tulajdoni jelzálog, valamint pár részletkérdés tekintetében tartotta szükségesnek.

A polgári törvénykönyv bizottsági javaslata szintén hangsúlyozta, hogy jelzálogjogunkon nem akar változtatni. Tényleg azonban elvileg is sokszor eltérő alapokon szabályozta az egyes kérdéseket, így különösen a telekkönyvi ügylet intézményét.

A bizottsági javaslat ezidőszerint folyamatban levő átdolgozása bizonyos dolgokban maradt a bizottsági javaslat álláspontján, de sok tekintetben visszatért a jelenlegi jogállapothoz. Ebből a javaslatból szakította ki az igazságügyi minisztérium kodifikáló bizottsága az érdekeltek kérelmére a jelzálogjogi részt. A jelzálogjog intézményének alapelveiben változatlan fenntartása mellett bizonyos kérdésekben kiegészítésre és így reformra van szükség. Ezzel pedig nem várhatunk addig, míg a

polgári törvénykönyv kodifikálása megtörténik, mert fokozódó hiteligényeknek új instrumentumokra van szüksége. Nem várhatni arra márcsak azért sem, mert kérdéses, hogy az egységes kódex a törvényhozás elé fog-e kerülni.

Így született meg az érdekelt köröknek tanulmányozásra kiadott mintaszerűen fölépített, s kitünően szövegezett 110. §-os javaslat, melynek első fejezete a közönséges, másodika a biztosítéki jelzálogjogot, harmadika a telekadósság, negyedike a jelzálogos adóslevél és teleklevél intézményét tárgyalja. Nem foglalkozik a javaslat a záloglevél intézményével. Az adósnak a hitelező és záloglevélkibocsátó intézettel való viszonyában irányadók a közönséges jelzálogjogra vonatkozó szabályok. Legfeljebb az egyes záloglevélkibocsátó intézetek részére a behajtási eljárás tekintetében biztosított kiváltságok képeznek itt kivételt (Földhitelintézet, Kisbirtokosok stb.), az intézetnek a záloglevélbirtokossal vonatkozó viszonyára pedig oly kötelmi jellegű törvények és rendeletek az irányadók, amelyek nem illenek bele a dologi jog anyagába és amelyek azonkívül, mint jus speciale, továbbra is érvényben maradnak.

Ezeknek a soroknek az a célja, hogy a közönséges jelzálogjog intézményével kapcsolatos rendelkezéseket ismertesse és részben elemezze. A közönséges jelzálogjog szabályozása t. i. az egész szabályozásnak a gerince. A többi jelzálogjogi intézményekre vonatkozó rendelkezések mind ennek az alapszabályozásnak a kisugárzásai. A 110. szakaszos T. nagyobb része, az 1—59. §-ok, ezeket az alapvető rendelkezéseket foglalják magukban.

A kiinduló pontot az képezi, hogy mi a közönséges jelzálogjog tárgya.

A jelzálogjog tárgya elsősorban a telek. Épületet nem említ a javaslat, mert az a teleknek alkatrésze. Természetes, hogy akkor, ha az épület egy önálló dologi jognak, felülépítményi jognak a tárgya, úgy szintén önálló zálogtárgy. Más dologi jog is lehet a jelzálogjog tárgya. Ha átruházható. Tehát haszonél-

vezet vagy pedig jelzálogos követelés a jelzálogjogon át. Bérlet és haszonbérlet, valamint egyéb kötelmi jogviszony nem lehet a jelzálogjog tárgya. Ez nem látszik helyesnek. Utóbbi időben gyakori eset, hogy valaki a más házára emeletet épít s ennek fejében az építményt X évig használja. Ily esetekben szükséges lehet a nyert bérleti jog elzálogosításának megengedése. A nagyvárosi viszonyok között nem ritka az oly eset sem, amidőn a főbérlő, pl. penziótulajdonos, bérletét albérletek útján hasznosítja. Ismét egy oly bérlet, melynek jelzálogos lekötése gazdaságilag indokolt lenne. Mindezekben az esetekben oly telekkönyvileg biztosított igények vannak, amelyek adott esetekben pénzkövetelést alakulhatnak át és így azoknak hitelezési alappátétele lehetséges volna.

A jelzálogjog szerzésének *jogügyleti megalapitásához* szükséges a *bekebelezési engedély* és a bekebelezés.

Arról, hogy a causa debendi megjelölése szükséges-e, nem szól a javaslat. Látszólag tehát szakít a mai felfogással, mely a jelzálogjog megszerzéséhez az osztrák polgári törvénykönyv alapján ezt megkívánja. De azt hiszem, hogy az csak látszólag van így. Jelzálogjog elvileg csakis specializált követelés biztosításául szolgálhat. Azt a követelést, melyet biztosít, szabatosan meg is kell jelölni. A T. 7. §-a ugyan csak annyit mond, hogy összeg szerint kell szabatosan meghatározni a követelést. De az összegszerűség nem elég. Ez a specializálás elvének csak egyik vonatkozása. A gyakorlat mindenkor szükségesnek tartotta a kötelezettség tárgyi megjelölését, annak meghatározását is, hogy mi címen követel a hítelező. Kívánatos lenne, hogy a T. is megkívánná ezt, így legalább eleje vétetnék annak a vitának, mely a német jogászok között a causa debendi megjelölésének szükséges volta tekintetében folyik és amelynek gyakorlati jelentősége csak azért csekély, mert az óvatos hitelező fél a jogesettől és a tartozás jogcímének megjelölésével biztosítja magát mínden veszedelem ellen. Természetes, hogy a kötelezettség okának megjelölése az abstrakt tar-

tozás vagy az elismerés felemlítésének joghatályosságát nem zárja ki.

Mai telekkönyvi rendtartásunk abban az esetben is megengedi a jelzálogjogi előjegyzést, s ebből folyólag a bekebelezést, *ha bekebelezési engedélyt a fél nem ad*, de a hitelező bemutat lejárt követelésről szóló adóslevelet, kereskedelmi és ipari könyvekből lejárt követelésekről készített számlakivonatot, oly bírói határozatot, mellyel valamely követelési összeg megítéltetik, vagy mellyel a félnek a kártalanításra való jogát a bíróság megítéli, de az összeg tekintetében a jog útjára utasítja. Szóval a jelzálogjog előjegyzése ezekben az esetekben bekebelezési engedély nélkül is foganatosítható és az tulajdonkép a végrehajtási eljárásban szabályozott biztosítási intézkedések analogonja. Nem látom egész határozottan, hogy ezzel a jogállapottal szakítani akar-e a T. Úgylátszik, igen. Pedig nem kívánatos, mert ha lehet is arról szó, hogy az előjegyzési jog bizonyos mértékben korlátoztassék, tényleg látjuk, hogy az az életben bevált és csak legritkább esetekben adott okot és alapot visszaélésekre.

A T. 7. §-a az *összegszerűség* elvét áttöri akkor, midőn a mai viszonyok által parancsolt azon intézkedést tartalmazza, hogy a követelést «a törvényben megjelölt helyettesíthető dolog megszabott mennyiségének mindenkori pénzbeli egyenértékében» is meg lehet határozni. Amennyire helyes a rendelkezés, annyira nehézkes ez a szövegezés. A nehézségeket az okozza, hogy két jogtételt kapcsol egymásba.

Egyik tétel: «a követelés más helyettesíthető dolog megszabott mennyiségével is körülírható.» Tehát szabatos megjelölés például a következő: «tartozom 10 métermázsa rozzsal».

Másik tétel: «ebben az esetben is a végrehajtási árverés során értékesített ingatlan vételárából vagy a zárlati jövedelemből a hitelező nem követelheti ama bizonyos helyettesíthető dolgot, hanem annak csakis készpénzbeli egyenértékét».

Az utóbbi tételt azonban a törvény külön is kimondhatja. Nem kell azt egy jelző kalodájába beleszorítania. Ekkor nem

lesz kétség arészben, hogy nem-e kívánja az ismertetett szöveg már a kötelezettségvállaló okiratban az ingóság készpénzbeli ellenértékének megállapítását.

A szövegezés más tekintetben is kifogásolható.

A «mindenkori» szó nem elégséges. Hozzá kell tenni azt is, hogy: «megállapodásszerű». Lehetnek oly szerződések, melyeknél nem a lejárat vagy a kielégítés időpontjának árfolyama irányadó. Ez az eset akkor, ha hosszabb időnek átlaga szerint lesz az árfolyam megállapítva.

A követelésnek a *jelzálogjoggal együtt kell átszállnia.* Az együttesség elvének áttörése a törvénymagyarázóknak hálás téma lesz. Érdekes, helyes és új a jelenlegi jogállapottal szemben a T. 9—11. §-ában foglalt az a szabályozás, mely arról a kérdésről intézkedik, hogy akkor, ha a jelzálogos követelést oly tulajdonos elégíti ki, aki nem személyes adós, úgy a jelzálogos követelés reá száll át, hogy konfuzió esetén a jelzálogjog nem szünik meg és hogy akkor, ha a jelzálogos adós helyett más személyes adós fizet, a jelzálogjog átszáll reá, ha a jelzálogos adóstól megtérítést követelhet. Ennek az átszállásnak telekkönyvi bejegyzése «*kiigazítás*» utján követelhető.

A kérdés szabályozásánál tehát ismét egy érdekes újítással találkozunk. Úgy a polgári törvénykönyv tervezete, mint az új dologjogi munkálat a telekkönyvi kiigazításnak a jelenlegi jogállapottal szemben új tartalmat ad. Ha a telekkönyvi állapot nem felel meg a jogállásnak, az érdekelt kérheti a telekkönyv kiigazítását. Ezzel szemben ma kiigazításnak csak az eredeti telekkönyvi feltétellel szemben van helye. Úgy hiszem, hogy erre az újításra a jelzálogjogi tervezet keretén belül nincs szükség.

A kiigazítás fogalma nélkül «a bekeblezés» kategóriájával boldogultunk eddig. Boldogulhatunk ezután is.

A bizottság tervezet terminológiája különben más helyütt is megjelenik. A jelzálogjog *ügyleti megszüntetéséhez* a 13. § szerint nem elégséges az egyszerű írásos lemondó nyilatkozat (törlési engedély), hanem annak a telekkönyvi hatóságnál kell

előterjesztetnie, vagy pedig a jelzálogjog tulajdonosához kell intéztetnie. Ez a kifejezésmód annak a német törvényből eredő felfogásnak visszhangja, mely a telekkönyvi jog szerzésénél s megszünésénél a telekkönyvi ügyletre irányuló megegyezést is kíván s nem tekinti elégségesnek az alapügyletbeli megegyezést, nem akar a bekeblezés vagy törlés megengedésében egymagában a jogváltoztatáshoz elégséges alapot látni, nem akarja az alapügylet végrehajtó cselekményét, ha az egyoldalú, joghatással felruházni. Pedig ha a jelzálogjog keletkezése tekintetében szakított a T. a német felfogással megtehette volna azt a törlés tekintetében is. A gyakorlat terén működő jogászok mind akként értelmezték a szöveget, hogy ez után ez eddigi törlési engedély nem elégséges, hanem annak vagy a bírósági beadványban kell foglaltatnia, vagy a telekkönyvi tulajdonosra címzett okirat szükséges. Lehet, hogy a T. nem akarja ezt. Hisz nincs is rá szükség. (A dologi jogi javaslat indokolásának 12., 13., 14. lapján foglaltak túlzottak.)

A *megszünt, elévült, ismeretlen hitelező* követelésének törlése iránti eljárás is tartalmaz gyakorlati jelentőségű újításokat. A telekkönyvi *letétbehelyezés alapján való törlést* a javaslat csak arra az esetre szabályozza, ha a hitelező, vagy tartózkodó helye ismeretlen. Az ismert hitelezővel szemben követendő eljárásról nem beszél. Nyilván nem akarja ezt kizárni. Az életnek erre szüksége van. A jogosult letétbehelyezés követelést szüntető hatályát megállapító kötelmi jogi szabályok ugyan, azonban itt talán felhívhatók lennének. Vagy kívánatos lenne a jelenlegi jogállapot fenntartása.

A *rendelkezés a megszünt követelés ranghelyével*, a javaslat keletkezésekor még új jogintézmény volt. Ma már nem az. Az a mezőgazdasági hitelről szóló 1925. évi XV. törvénycikk az intézményt meghonosította.

Nem hallgathatom el abbeli nézetemet, hogy az intézménynek ebben a formában való megvalósítása nem egészen kívánatos. Az intézmény az előző terhek kifizetésének eddigi

fölöttébb egyszerű módját és a törlés síma lebonyolítását csaknem lehetetlenné vagy legalább is nehézkessé teszi. Ha eddig valaki felvett egy kölcsönt abból a célból, hogy tartozásait rendezze, a felvett pénzt a hitelező az előző terhek kifizetésére felhasználta, a kapott törlési engedélyekkel a terheket töröltette. Ma ezt nem fogja tehetni. Ki van annak téve, hogy kijátssza őt a jelzálogos adós és a kifizetett, de még nem törölt kölcsön helyére az új hitelezőt a rangsorban megelőző kölcsönt vesz fel. A hitelezőnek ezentúl rendkívül elővigyázónak fog kelleni lennie abszolut biztonságot az nyújthat neki, ha a jelzálogos adós az új kölcsön bekebelezésével egyidejűleg az előző teherre vonatkozólag biztosított jogáról lemondhat és ez a lemondás telekkönyvileg is feltüntethető úgy, amint ezt az osztrák polgári törvénykönyv novellája megengedi. Erről a telekkönyvi feltüntetésről azonban sem a T. sem pedig az 1925:XV. tc. nem tud. Az 1925:XV. tc. meghozatala óta már több hitelező terjesztett elő ezirányú kérelmet. Ezek a kérelmek azonban a telekkönyvi hatóságok által tudtunkkal eddig érdemileg nem lettek elintézve.

Megemlítem, hogy újabb időben érdekes kontroverzia támadt akörül, vajjon az 1925 : XV. tc. rendelkezései csak mezőgazdasági hitel esetében alkalmazandók-e vagy alkalmazhatók-e más esetekben is.

A jelzálogjog *terjedelmét* szabályozó 21—28. §-ok nagyjelentőségűek lesznek. Körülményesen megállapítják, hogy menynyiben terjed ki a jelzálogjog az ingatlan alkotórészeire és tartozékaira, helyesebben mondva, hogy az ezekre való kiterjedésnek, mint elvnek alapul vételével miként válnak ki azok a fedezetből.

Megállapítja a T. elsősorban az elvált termények sorsát. A rendes gazdálkodás szerint *elvált termények* szabadulnak a jelzálogjogtól. Ellenben azok, amelyek a rendes gazdálkodás szabályai ellenére lettek elválasztva, pl. valaki a fedezetül lekötött erdőbirtok faállományából többet vágatott, mint amennyit

szabad lett volna, úgy csak egy év múlva szabadulnak fel. Nem teszi magáévá a T. a német törvény azon gondolatát, hogy mindaddig, amíg a birtokostól az elvált terményt el nem veszik, arra kiterjed a jelzálogjog.

Részletesen körvonalozza a javaslat a mezőgazdasági birtok *tartozékainak* sorsát. Megállapítja, hogy a jelzálogjog nem terjed ki a gazdasági felszerelésre. Jelzi éppen úgy, mint a régi javaslatok, hogy lehetséges a birtoknak a fölszereléssel együtt egységes egészként való lekötése, amire különösen akkor lesz szükség, ha a kényszerkezelés a végrehajtási eljárás során fokozott jelentőségre fog szert tenni.

Részletesen szabályozza a javaslat a jelzálogos hitelezőnek s a bérlő, illetőleg haszonbérlőnek egymáshoz való viszonyát.

Úgy az elvált termények, mint a *haszonbérekre* vonatkozó kérdések szabályozásánál a szövegezés valami sajátos nehézséggel küzd, akkor, midőn az elvált termények s a bérösszeg végrehajtás alá vonásának jelentőségét körvonalazza. Nincs eléggé plasztikusan kifejezésre juttatva az, hogy az elvált termények és a lejárt hazonbér az elválás s illetőleg a beszedés által ugyan szabadulnak, de nem szabadulnak meg akkor, ha a jelzálogos hitelező azokat a végrehajtási eljárás során a maga részéről előzetesen biztosítja megfelelő végrehajtási cselekmények, pl. zár alá vétel útján.

Szabályozza a T. a jelzálogjognak a *biztosítási összegre* leendő kiterjedését is. Aggályosnak látszik, hogy a jelzálogjog kiterjed nem csupán a tűzkár, hanem más. pl. jégkár folytán fizetendő biztosítási összegre is.

A javaslat szükségesnek tartja, hogy a jélzálogos követelés a biztosítónak bejelentessék. Ez a rendelkezés magában véve nagyon helyes és indokolt, mert a biztosítót nem lehet arra kényszeríteni, hogy ő vizsgálgassa, vajjon nincs-e a biztosítottnak jelzálogos hitelezője. De nem kell, hogy a biztosítónak ez a védelme, a jelzálogjog, a követelésre leendő kiterjedésének tárgyi feltétele legyen. Helyesebb, ha külön mondatban álla-

pítja meg, hogy a biztosító intézet a kárösszeget kifizetheti a biztosítottnak, hacsak a jelzálogos követelés nincs nála bejelentve. A bejelentés a biztosított részéről egyszerű nyilatkozattal történik. a hitelező pedig, akkor, ha a jelzálogos adós nyilatkozatát nem tudja csatolni, bejelentéséhez hiteles törvénykönyvi kivonatot csatol.!

A jelzálogjog *terjedelmének* kérdésével kapcsolatos az antikrézis kérdése is. Természetes, hogy ezt a tilalmat a javaslat változatlanul fenntartja, félő azonban, hogy a szövegezés félreértésre ad okot.

A jelen jogi helyzet az, hogy az ú. n. magánzár alá vételnek lehetősége nincs kizárva, ha valaki tartozásait pl. akként rendezi, hogy a hitelező kitermeli a birtokon levő fát s azt elszámolja, vagy a birtok bérjövedelmét eleve lekötik bizonyos évekre s az ekként befolyt összegről a hitelező szabályszerűen elszámol az adóssal szemben. Helyes is, hogy ez lehetséges.

Éppen azért meg kellene a javaslatban kifejezetten mondani, hogy bizonyos esetekben meg van annak a lehetősége, hogy az ingatlan haszna és jövedelme felhasználtassanak elszámolás kötelezettsége mellett a jelzálogos tartozás rendezésére.

A *jelzálogi fedezet biztonságát* tárgyazó 29—30. szakaszok tisztázzák a jelzálogos hitelező helyzetét arra az esetre, ha a fedezet romlik, megállapítják a jelzálog elidegenítését vagy további megterhelését gátló megállapodás semmis voltát, szabályozzák a jelzálog eladása esetén előálló helyzetet és a mai jogban, valamint a gyakorlatban fölöttébb nehézkes adósság-átvállalási kérdést. Ha a jelzálog a jelzálogos követelést teljesen fedezi és a jelzálogos hitelező az átvállalási szerződés kötése végett hozzáintézett ajánlat elfogadását jogos ok nélkül megtagadja, vagy az elfogadás felől megfelelő határidő alatt nem nyilatkozik, a jelzálog új tulajdonosa a hitelezőt a még nem esedékes jelzálogos követelésre nézve is kielégítheti.

A 36—47 szakaszok a jelzálogos hitelező kielégítési jogát általánosságban tárgyalják, szabályozzák a tulajdonos jogi hely-

zetét és részletezik a jelzálogtulajdonosnak részéről a jelzálogos hitelezővel szemben emelhető kifogások, különösen pedig a beszámítási kifogás kazuisztikáját. A kazuisztika a bizottsági javaslat szövegével azonos módon van kidolgozva.

Külön fejezet tisztázza a jelzálogos hitelező kielégítési jogát, hasonlókép az egyetemleges jelzálogjog szabályait is lényegileg ugyancsak a bizottsági javaslattal egyező módon.

A javaslat gerincét az imént ismertetett I. fejezet alkotja, mely a bevezető sorokban kifejezett elvnek megfelelően iparkodik konzervatív lenni és erre a konzervatív alapra oltja rá az új intézményeket.

Az új intézmények egyike a biztosítéki jelzálogjog átruházásának a jelenlegi joggyakorlattal szemben egészben vagy részben lehetővé tétele s ennek akkénti szabályozása, hogy az átruházás kapcsolatos a biztosítéki okirat átadásával.

A másik intézmény pedig a jelzálogos adóslevél intézménye, mely lehetővé teszi azt, hogy a jelzálogilag bekebelezett kötelezvény a rendeletre szóló papírok szabályai szerint legyen átruházható.

Mindkét szabályozás kissé merész, de a javaslatnak úgy gazdaságilag, mint jogászilag legjelentősebb és legértékesebb részét teszi. A többi jelzálogi kérdésekkel t.i. a multban akként voltunk, mint a rómaiak a tizenkét táblás törvénnyel. A telekkönyvi rendtartás szükszavú szabályai módot adtak egészséges és józan jogszabályoknak a gyakorlat által leendő kialakítására, mely szabályok legfeljebb különös kazuisztikus esetekben hagytak cserben. De a jelzálogjognak az élet által megkívánt új formákkal való gazdagítása csakis új törvényhozási intézkedések útján lehetséges és úgy hiszem módomban lesz más alkalommal kimutatni, mennyire helyesek a T. ezirányú szabályai.

A KÜLFÖLDIEK ÁLTAL KÜLFÖLDÖN ELKÖVETETT FELTÉTLENÜL BÜNTETENDŐ BŰNCSELEKMÉNYEK.

Írta: Dr. SZONDY VIKTOR.

I. A belföldön elkövetett bűncselekmények esetében a területi elv (principium territoriale), a saját állampolgárok által külföldön elkövetett bűncselekmények esetében a személyiségi elv (principium personalitatis), illetve az állampolgársági kötelék határozott útmutatóul szolgálnak abban a tekintetben, hogy a bűnvádi eljárás lefolytatásának joga (jus puniendi) az államot megilleti-e vagy sem?

A külföldiek által külföldön elkövetett bűncselekmény esetében sem a területi elv, sem a személyiségi elv nem ad alapot a külföldinek belföldi bíróság által való üldözésére. Ennek dacára már a jogfejlődés primitív szakában is találkozunk olyan esetekkel, amidőn idegenek által idegen földön elkövetett bűncselekmények megbüntetéséről van szó. Az ősidőkben a büntetőjog a bosszú jogából fejlődik ki. Maga a sértett, illetve a törzs, amelyhez a sértett tartozik, üldözi a bűnöst és gyakorolja a bosszú jogát. Az üldözés joga azt a személyt, illetve annak törzsét illeti, akinek érdekei sérelmet szenvedtek (principium reale). A bosszú jogának gyakorolhatása szempontjából közömbös, hogy adott esetben a bosszúra jogot adó cselekmény esetleg idegen földön, idegen által követtetett el. A szorosabb értelemben vett büntető jog kialakulásával egyidejűleg az érdekképviseleti elv mindinkább háttérbe szorul. Felmerül a követelmény, hogy az elkövetett jogsértést a tettes bűnössége szempontjából is mérlegelni kell. A rendszeres büntető törvények megalkotásával kapcsolatban pedig kialakul az az alapelv, hogy csak azokat a cselekményeket lehet büntetni, amelyeket az érvényben levő törvény büntetendő cselekmények gyanánt megjelöl, már pedig a büntetőtörvények hatálya terület vagy személyek szempontjából korlátozva van. Így alakul ki a jogi értelemben vett bűnösség elve (principe de culpabilité), amely a jog területi korlátozottságával nem számoló primitív érdekképviseleti elvvel éles ellentétben áll. Az egyes államok a büntető hatalmat egymás között részint a személyiségi elv, részint a területi elv alapulvételével osztják fel. A jogfejlődésnek ebben a stádiumában a külföldiek által külföldön elkövetett bűncselekményeknek belföldi hatóság útján való üldözésével csak elvétve, kivételesen találkozunk, de akkor sem az érdekképvise-

leti elv alapján, hanem azon gondolat által vezéreltetve, hogy tekintet nélkül a bűnös állampolgárságára és az elkövetési helyre, minden államnak kötelessége közreműködni abban, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények büntetlenül ne maradjanak. A középkori itáliai kis államok a tengeri rablókkal, gyilkosokkal és a csavargókkal szemben foglalják el azt az álláspontot, hogy ezeket az egész világnak üldözni kell (principium universale). Lassankint ezek a kivételek is eltűnnek akkor, amidőn a Hugo Grotius által hirdetett «aut punire, aut dedere» elv alapján kifejlődik a kiadatási szerződések rendszere, amely lehetővé tette, hogy a közömbös harmadik állam, a bűntettest vagy hazai hatóságainak vagy a «forum delicti commissi» államának kiszolgáltassa. Ehhez képest, ahogy kifejlődött a kiadatási jog, oly mértékben húzódtak vissza az államok arra az álláspontra, hogy csak saját területükön vagy saját állampolgáraik által elkövetett bűncselekményeket büntetik (principium universale visszafejlődése).

A XIX. század büntetőjogában ismét visszatérni látjuk a külföldiek által külföldön elkövetett bűncselekmények büntetésének gondolatát, ezúttal azonban nem az érdeksérelmi elv általános érvényesülésével, hanem pusztán az állam fennmaradásához fűzött legfőbb érdekek védelme szempontjából, az állam ellen irányuló legsúlyosabb bűncselekmények (felségsértés, lázadás, hűtlenség stb.) körére korlátozva. A XIX. század politikai és jogi felfogásában kialakul az az elv, hogy egyik államnak sem szabad a másik állam belső ügyeibe beleavatkozni. Ehhez képest az államok tartózkodnak attól, hogy saját büntető jogukba vegyenek fel olyan rendelkezéseket, amelyek a többi államok felségjogait, államszervezetét, kormányzati rendszerét, hatóságait volnának hivatva védeni, mert az ilyen értelmű védelem beavatkozás volna az illető államok belügyeibe. Hogy az államok ellen idegen területen elkövetett bűncselekmények abszolut büntetlensége elkerültessék, az előbbi elvnek a korrektivumaként az államok kölcsönösen elnézik egymásnak, hogy közülök ki-ki a maga területén, a legfőbb állami érdekek védelme céljából olyan büntető jogszabályokat alkothasson, amelyek univerzális hatásúak, vagyis bárki által, bárhol elkövetett bűncselekményekre vonatkoznak. Így jön létre a büntető jogszabályoknak egy bizonyos csoportja, amelyeket egy-egy konkrét állam a maga védelme szempontjából felállít és amely a földkerekség minden pontjára és minden lakójára kiterjed. (Universal-system.)

A szóbanforgó univerzális hatályú büntetőjogszabályok által körülírt bűncselekményeket feltétlenül büntetendő cselekmé-

nyeknek is szokták nevezni, mivel ezekben az esetekben a belföldi bíróság feltétlenül magának igényelheti a bűnvádi üldözés jogát — tekintet nélkül az elkövetés helyére és a bűntettes személyére — a folyamatba tett bűnvádi eljárás során pedig feltétlenül és kizárólag a belföldi törvényt köteles szem előtt tartani, tekintet nélkül arra, hogy a cselekmény az elkövetés helyének államában fennálló törvények szerint büntetendő cselekmény-e, vagy hogy nem forognak-e fenn az ottani jog szerint a bűnvádi eljárás megindítását, a beszámítást, a cselekmény jogellenességét vagy a büntetés végrehajtását kizáró okok. Ezeknél a bűncselekményeknél nem nyer alkalmazást az úgynevezett mitior lex elve és nem akadályozza a bűnvádi eljárásnak a belföldi bíróság előtt való folyamatba tételét az a körülmény sem, hogy az univerzális jogszabály által tiltott bűncselekmény miatt az elkövetési hely állama a bűntettes ellen bűnvádi eljárást tett folyamatba, reá büntetést szabott ki és a bűntettes a reá kiszabott büntetést egészben vagy részben kiállotta.

A külföldi törvényhozás figyelembe nem vétele és a mitior lex elvének elejtése az univerzális hatályú jogszabályokba ütköző bűncselekményeknél dogmatikai alapokon nyugszik. Az a külföldi, aki a magyar király ellen külföldön orgyilkos merényletet kísérel meg, a nemzetközi büntetőjog szempontjából nézve is a magyar büntető törvénykönyv 126. §-ába ütköző cselekményt követ el, mivel a magyar büntetőtörvénykönyv rendszere szerint a törvény 126. §-a univerzális hatályú jogszabályt foglal magában, mely a földkerekség minden pontjára és minden lakójára kiterjed. A magyar jog szempontjából teljesen közömbös, hogy az elkövetési hely állama valamilyen más jogszabály alapján szintén bünteti a cselekményt, nem ugyan mint felségsértést, hanem mint egyszerű gyilkosságra irányuló kísérletet. A magyar bíróság ehhez képest a kísérletet a btk. 126. §-a alapján a befejezett cselekménnyel egyenlő elbánás alá fogja vonni és nem törődik azzal, hogy a forum delicti commissi állama a szóbanforgó cselekményt csak gyilkosság kísérletének tekinti és így a befejezett cselekménynél enyhébben bünteti. Még élesebben előtűnik a jogszabály univerzális jellege akkor, ha azt az esetet vesszük példakép, amidőn külföldi személy a királyt külföldön, erős felindulásában gondatlanságból vagy saját komoly kívánságára öli meg.

A magyar jog ezeket a cselekményeket éppen olyan szigorúan bünteti, mint a király elleni gyilkosságot, ellenben elképzelhető, hogy az elkövetési hely állana a saját kívánságára való ölést egyáltalában nem is tekinti bűncselekménynek. Az

elkövetési hely törvényének figyelmen kívül hagyása azon alapszik, hogy a bűntettes nemcsak az elkövetési helynek az emberi élet oltalmára alkotott törvényeit, hanem a felségsértésre vonatkozó magyar törvényt is megsértette. Az enyhébb törvény alkalmazásáról semmiféle olyan esetben nem lehet szó, amidőn a külföldi törvénnyel egy külföldön is joghatállyal bíró magyar törvény versenyez, melyet a külföldi, bár külföldön, de mégis kifejezetten áthágott.

A fentebbi jogelvek egyúttal megadják azt a természetes határt is, ameddig az univerzális jogszabályok alkotásában elmehetünk. Univerzális jogszabállyal ehhez képest csak a legfontosabb érdekeket és ezek közül is csak azokat szabad védenünk, amelyeket a külföld egyáltalában nem, vagy nem abból a szempontból véd mint mi. Univerzális jogszabályokkal védett érdekek továbbá csak olyan nagyfontosságú és nyilvánvaló érdekek lehetnek, amelyek sérthetetlenségét az egész földkerekség ismeri és amelyeknél az ignorancia juris elvére senki sem hivatkozhatik indokoltan. Így pl. mindenki tudja, hogy nem szabad idegen államok szervezete ellen irányuló cselekményeket elkövetni, idegen államok pénzét meghamisítani. Ehhez képest a felségsértésnek, hűtlenségnek, lázadásnak idevonása indokoltnak látszik, mivel ezek az állam létezése ellen irányulnak és ezeknek univerzális jogszabállyal való büntetése az önfenntartás elvének természetszerű következménye.

Univerzális jogszabályok által tiltott cselekmények közé nem vehetők fel olyan cselekmények, amelyeket a nemzetközi jog a külföldieknek külföldön kifejezetten megenged.

Az univerzális jellegű jogszabályoktól különböznek azok a büntetőjogszabályok, amelyeket az állam saját állampolgárainak ír elő oly joghatállyal, hogy azoknak a földkerekség bármely pontján tartózkodva, engedelmeskedni kötelesek. Ilyenek pl. nálunk a btk. 7. §-ának 1. pontjában körülírt jogszabályok. Ezeknél a kötelezés alapja az állampolgári hűség, mellyel az állampolgár saját hazája irányában a földkerekség bármely pontján tartozik.

A XIX. század végén mozgalom indult meg abban az irányban, hogy az univerzális jogszabályok köre kiszélesbíttessék. Az Institut de Droit International 1883. évi müncheni ülésszakában e részben azt a határozatát tartotta fenn, amelyet 1879-iki bruxellesi ülésszakában hozott és amely következőleg hangzik: «Mindegyik államnak jogában áll büntetéssel sujtani azokat a cselekményeket, amelyek az állam léte ellen irányuló támadást foglalnak magukban, vagy biztonságát veszélyeztetik

abban az esetben is, ha ezeket a cselekményeket az elkövetési hely állama büntetéssel nem sujtja.» Az utóbbi megszorítás magyarázatát képezi, hogy elvben nem tartották kívánatosnak olyan büntetőjogszabályok alkotását, melyek úgy a területi, mint a személyiségi elvtől függetlenek és az ilyeneket csak ott tartották megengedhetőknek, ahol az elkövetési hely állama a kérdéses érdekeket védtelenül hagyta.

Az egyes államok fennálló tételes büntetőtörvény könyvei, az univerzális hatályú büntetőjogszabályok alkotása terén a fentebb ismertetett kereteket általában nem lépik át. Lásd e részben francia Code d'Instruction Criminelle 7. §-át, a belga Code de procedure pénale 10. §-át, az osztrák btk. 38. §-át, a német btk. 4. §-át.

A magyar büntetőtörvénykönyv 7. §-ának 2. pontja sorolja fel azokat a bűncselekményeket, amelyekre vonatkozó szabályok a külföldiekre külföldön is irányadók és ilyenek gyanánt jelöli meg a 7. § 1. pontjában említett bűncselekményeket a Második rész II. fejezetében meghatározott bűntett vagy vétség (a király, a királyi ház tagjainak bántalmazása és a király megsértése) kivételével, vagyis a felségsértést, a hűtlenséget és a lázadást. Nem univerzális hatályú jogszabállyal büntettetnek a törvénykönyvben előforduló egyéb abszolut politikai bűncselekmények, pl. a hatóságok, országgyűlési tagok, vagy hatósági közegek elleni erőszak, izgatás, választói jog elleni bűncselekmények. Ellenben univerzális joghatályú szabályok tiltják a pénzhamisításnak a törvényben felsorolt azon eseteit, amelyek a magyar állam felségjogát sértik.

A tételes jognak fentebb vázolt fejlődési szakában már-már úgy látszott, hogy az univerzális hatályú jogszabályok köre dogmatikai alapon végleg le van zárva, midőn egyszerre két irányban is reformtörekvés támad ennek a körnek kibővítésére.

Az egyik irányzat az ú. n. *nemzetközi javak* (Internationale Rechtsguter) gondolatából indul ki, amelyeket az összes művelt államoknak védeni kell: ezen az alapon univerzális jogszabályokkal akarja elnyomni a rabszolgakereskedést, leánykereskedelmet, opiumkereskedést, anarchizmust, bolsevizmust.

A másik irányzat pedig a jogfejlődés hajnalán irányadóul szolgált *érdeksérelmi elvet* akarja az egész vonalon a közönséges bűncselekményekre nézve is feltámasztani, abból az alapgondolatból indulván ki, hogy a büntetőjog nemcsak azokat a támadásokat van hivatva elhárítani, amelyek az állam ellen irányulnak, hanem azokat is, amelyek az állampolgárokat, azok javait és érdekeit veszélyeztetik, tekintet nélkül a cselekmény elköve-

tési helyére és a tettes állampolgárságára (Realprincip). Az első helyen jelzett reformirányzatnak, különösen az anarchista bűncselekmények elharapódzása adott tápot. Az «Institut de Droit International» 1892. évi genfi kongresszusának 1892. évi szeptember 8-iki rezoluciója szerint «nem tekintetnek politikai bűncselekményeknek azok a bűncselekmények, amelyek az egész társadalmi szervezet alapjai ellen, nem pedig csupán valamely meghatározott állam, vagy ilyen, vagy amolyan kormányforma ellen vannak irányozva».

A fentebb ismertetett elvi állásfoglalás alapja az a gondolat, hogy az ilyen bűncselekmények mintegy világbűncselekményekként foghatók fel, amelyeknél az összes államok közösen fenyegettetnek, illetve közösen károsultaknak tekintendők, dacára annak, hogy a cselekmény külföldön, külföldi által külföldi közvetlen objectum ellen követtetett el. (Weltverbrechen.)

A nemzetközi veszedelmek ellen nemzetközi eszközökkel való küzdelem gondolata («Aux maux internationaux, il faut des remèdes internationaux». Bluntschli) valósul meg a leánykereskedés elnyomása végett Párisban 1904. évi május 18-án létrejött nemzetközi egyezmény zárójegyzőkönyvében, amely meghatározta azokat a cselekményeket, amelyeket az aláíró államoknak a leánykereskedés elnyomása végett mindenesetre büntetés alá kell vonniok, még ha az illető cselekmény egyes tényálladéki elemei különböző országok területén valósultak is meg, hogy az egyes tényálladéki elemek megoszlása több ország területén a cselekmény üldözését esetleg kétségessé ne tehesse. A magyar törvényhozás már a Bn. megalkotásakor tekintettel volt a párisi határozatokra és a Bn. 43—47. §-aiban speciális tényálladéki elemeket konstruált arra az esetre, amidőn a leánykereskedés külföldi elhelyezésre irányul. A szóbanforgó rendelkezések bár az univerzális jogvédelem keretébe esnek, de univerzális hatályú jogszabályokat nem képeznek. Ellenben ilyennek tekinthető a német tervezet 5. §-ának 3. pontja, amely bárhol, bárki által elkövetve, bünteti a nő és fiú kereskedelmet.

A nemzetközi javak védelmére alkotott jogszabályok legérdekesebb példáit találjuk az 1921. évi III. tcikkben, amelyet Magyarország a bolsevizmus igájának lezárása után «az állami és a társadalmi rend fokozottabb védelmére» alkotott, abból indulván ki, hogy a bolsevizmus az egész társadalmi szervezet alapkövei (magántulajdon, család, osztályegyenlőség) ellen irányul.

A társadalom kifejezés alatt, amelyet a törvény használ, az egész emberi társadalmat kell érteni, ehhez képest már maga az egyik védett jogtárgy is univerzális jellegű. Reánk nézve

azonban főképpen az bir különös érdekességgel, hogy az 1921. évi III. tcikk 11. §-a kimondja a törvényben foglalt összes rendelkezések univerzális joghatályát. Ez azt jelenti, hogy a törvényben felsorolt, az állami és a társadalmi rend felforgatására irányuló bűntettek és vétségek külföldön, külföldiek által elkövetve is a törvény szerint büntetendők és a magyar állam ezekre nézve a jus puniendi-t maga kívánja gyakorolni. Ehhez képest akkor is, ha a cselekmény egyébként kiadatási bűncselekmény volna, a bűntettest nem adja ki a forum delicti commissi államának, hanem maga jár el ellene.

A törvény egyszerre védvén az állami és a társadalmi rendet, egyszerre két irányú reformot is foglal magában a Btk. 7. §-ával szemben ú. m. 1. nemcsak az állam. hanem az emberi társadalom alapszervezetét is univerzális jogszabályokkal védi, érdeklődését nyilvánítván minden cselekmény iránt, amely a földkerekség bármely pontján bolsevista vagy anarchista irányban megnyilvánul, 2. az eddiginél fokozottabb mértékben védi a magyar államot a saját állampolgárok vagy külföldiek által külföldön elkövetett bűncselekményekkel szemben.

A törvény egyébként dogmatikailag más irányban is két részre bontható: az 1., 3., 5., 7. §-ok az állami vagy a társadalmi rend felforgatására irányuló abszolut politikai bűncselekményeket tárgyazzák, ellenben a 2. §. az ú. n. relativ politikai bűncselekményekre vonatkozó szabályokat állapítja meg.

Az abszolut politikai bűncselekmények, amelyeket a törvény az állami és a társadalmi rend védelme szempontjából univerzális hatályú büntető szabályokkal sujt, az alábbiak szerint csoportosíthatók:

1. Kezdeményezése vagy vezetése olyan mozgalomnak, amely az állam vagy a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányul. Ez alapon nálunk bíróság elé állíthatók volnának azok a bulgár bolsevista mozgalomvezetők, akik a szófiai pokolgépes merénylet útján Bulgáriában a bolsevizmust erőszakos úton akarták uralomra juttatni. Abból indulunk ugyanis ki, hogy aki Bulgáriában a fennálló társadalmi rendet erőszakos úton fel akarja forgatni, az a többi összes államok érdekeit sérti, amelyek a mostani társadalmi rend alapján állanak (1. §. 1. bek.). 2. Tevékeny részvétel az 1. pontban említett mozgalomban vagy szervezkedésben. Az általunk tárgyalt kérdés szempontjából kiemelendő, hogy e rendelkezés alapján magyar bíróság elé volna állítható az a francia vagy angol állampolgár,

aki erőszakos eszközökkel uralomra törekvő bolsevista sejtrendszerű szervezkedésben Franciaországban vagy Angliában tevékeny részt vesz, jóllehet talán saját hazája az ily irányú magatartást önmagában véve még nem is bünteti (1. §. 2. bek.).

A törvény 3. §-a az állam- és társadalomellenes bűncselekmények tekintetében feljelentési kötelezettséget állapít meg, amely a fentiek szerint a külföldi mozgalmakra is kiterjed. Az 5. § az izgatásnak egy új alakját konstruálja, amelyet az az egyén követ el, aki az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatását vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat vagy mást felhív. Ez a cselekmény akkor is bűntethető a törvény szószerinti alkalmazása szerint, ha azt valaki mint valamely külföldi állam parlamentjének tagja a parlamentben tartott beszéd formájában követi el, miután a mentelmi jog nálunk csak a magyar országgyűlés tagjait védi (Bp. 32. §). Az univerzális joghatályú bűntető jogszabályok dogmatikája szempontjából a fentebb ismertetett tényálladék-definiciók azért bírnak különleges érdekességgel, mert az ú. n. felforgató mozgalmakat már csirájukban megfogják és ehhez képest az emberi ténykedéseknek sokkal szélesebb körét vonják be az univerzális hatású büntetőjogszabályok tényálladéki elemei közé, mint az eddig ismert büntető rendelkezések.

Az univerzális hatású jogszabályok körének ilyentén kiterjesztése elvileg nem kifogásolható, de viszont számolni kell az államnak azzal a lehetőséggel, hogy saját állampolgáraival a külföldi államok hasonló módon járnak el.

A relativ politikai bűncselekményeket tárgyazó 2. § dogmatikai szempontból már súlyosabb kifogás alá esik. A szóbanforgó törvényszakasz a törvényes alapbűntetés mérvéhez képest fokozatosan emelkedő büntetést állapít meg azokkal szemben, akik az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának létesítésére irányuló mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően és annak céljára bűntettet vagy vétséget követnek el. Ezzel a rendelkezéssel az összes bűncselekményeknek minősített esete van konstruálva és egyúttal megtétetett a forradalmi jelentőségű lépés abban az irányban, hogy a bűntetőtörvénykönyv különös részének összes rendelkezései univerzális joghatályt nyertek a 2. §-ban megállapított minősített esetben. Ezzel a közönséges bűncselekmények is — bizonyos minősített esetben — bevonattak az univerzális hatályú bűntetőjogszabályok körébe, amely kör eddig

az abszolut politikai bűncselekmények exklusiv társaságának volt fenntartva.

Azt hiszem, a törvényhozó, akkor amidőn a btk. 7. §-ának rendelkezéseit az 1921. évi III. tcikkben említett összes bűncselekményekre kiterjesztette, túllőt a célon.

Már fentebb hangsúlyoztam, hogy a kiadatások rendszere és az univerzális hatályú jogszabályok rendszere egymást kiegészítik és egymás korrektivumát képezik. Ahol univerzális hatályú jogszabály van, ott nincs helye kiadatásnak, mivel a belföldi bíróságnak kell eljárni, másrészt, ahol kiadatás kieszközlésére mód van, ott nincs szükség univerzális hatályú jogszabályok alkotására. A «Politikai bűntettesek kiadatása és a magyar kiadatási szerződések» című közleményemben (L. Jogállam 1924. évf. 8—10. sz.) ismertettem azokat a törekvéseket, amelyek arra irányulnak, hogy a bolsevista mozgalmakkal kapcsolatos közönséges bűncselekmények a kiadatási szerződések rendszerében a menedékjog kedvezményéből zárassanak ki. Ha a kiadatási szerződések rendszere ilyen irányban kiépül, akkor a nálunk kézrekerült bűntettes ellen, aki külföldön bolsevista mozgalommal kapcsolatban közönséges bűncselekményeket követett el, nem nekünk kell eljárnunk az 1921. évi III. tc. 2. §-a alapján, hanem a bűntettest ki kell adnunk a forum delicti commissi államának. Ehhez képest a 11. § akként volna módosítandó, hogy a törvény 2. §-a esetében a Btk. 9. §-a irányadó, vagyis, hogy a belföldi bíróság csak akkor fog eljárni, ha a kiadatásnak helye nincsen.

Az általam említett másik reformirányzat, amely az érdeksérelmi elvet akarja feltámasztani, főként az európai büntető kodexek reformját tárgyazó egyes tervezetekben talált visszhangra. Az érdeksérelmi elv hangzik ki az 1912. évi svájci tervezet 8. §-ából, míg az osztrák és a német büntetőtörvénykönyvjavaslatok legújabb szövegei teljesen mentek az érdeksérelmi elv zavaró hatásától. A magyar tervezetek közül az érdeksérelmi elv Bernolák Nándor és Finkey Ferenc tervezetében érvényesül leginkább. Az Angyal Pál-féle tervezetben az érdeksérelmi elvnek nincs nyoma.

Az elméletben az érdeksérelmi elvnek főképviselői Mendelsohn—Bartholdy és Hegler, leghevesebb ellenzői Kohler és Bar. Mendelsohn—Bartholdy és Hegler abból indulnak ki, hogy mindegyik államnak jogában áll — a területenkívüliségi jogok sérelme nélkül — a külföldön elkövetett bűncselekmények tekintetében büntető hatalmát addig kiterjeszteni, ameddig akarja (Kompetenz-Kompetenz) és az ily irányú kiter-

jesztés rendszerint nem von maga után diplomáciai úton való tiltakozást.

Az érdeksérelmi vagy reálelv ellenzői ezzel szemben arra hivatkoznak, hogy a belföldi büntető jognak az univerzális hatályú jogszabályok megszokott körén túl való érvényesítése a külföldön elkövetett közönséges bűncselekményekre nézve — tulajdonkép a többi államok felségjogának a sérelmével jár. A bűntettes egyébként az esetek túlnyomó részében nem tudhatja, hogy a sértett milyen állampolgár és így a jogi értelemben bűnösség elvének megsértését jelenti, ha vele szemben a sértett fél államának törvényeit alkalmazzuk.

Az érdeksérelmi elvnek a magyar büntetőtörvénykönyvbe való beültetésére irányuló terveket mi is elvetendőnek tartjuk, mivel ennek az elvnek alkalmazása visszafejlődés volna a jelenlegi büntetőtörvénykönyvnek a területi hatályt tárgyazó klasszikus tisztaságú rendelkezéseivel szemben és áthágása volna azoknak a korlátoknak, amelyeket a dolgok természete és a jogtörténeti fejlődés a hazai jog exterritoriális érvényesítése elé szabott. Ellenben a fentebb kifejtett általános elvek sérelme nélkül alkalmazhatók volnának a Btk. 7. §-ának rendelkezései az állam hadi ereje elleni bűncselekményeknél, továbbá azoknál a bűncselekményeknél, amelyeket valaki, mint a magyar állam hivatalnoka külföldön hivatalos ténykedése kapcsán követ el. A magyar törvények univerzális joghatálya szóba jöhet még azoknál a bűncselekményeknél is, amelyeket valaki külföldön a magyar államnak hivatalos megbízásából eljáró hivatalnokai ellen hivatalos működésükkel való vonatkozásban vagy hivatalos működésük alatt követ el. (Lásd a német büntetőtörvénykönyvjavaslat 5. §-ának hasonló rendelkezést tartalmazó 2. pontját.) Ez által pl. a becsület védelme terén külképviseleti hatóságaink alkalmazottai a belföldi szigorúbb szabályok oltalma alá kerülnének. A külföldön működő magyar hivatalnokok hivatali bűncselekményeire nézve ez a kiterjesztés annál inkább szükséges, mert a területenkívüliség csak bűnvádi perrendtartás szempontjából való mentességet biztosít, de az elkövetési helyet még nem változtatja belföldivé és így jelenleg előfordulhat, hogy külképviseleti hatóságaink valamely alkalmazottjának hivatali bűncselekménye a mitior lex elvének alkalmazása folytán, amelyre a btk. 8. §-a értelmében kötelezve vagyunk, a külföldi enyhe törvény szerint büntettetik.

Nézetem szerint a btk. 7. §-ának ily irányú reformja nem lépné túl az univerzális hatályú jogszabályok részére elvi fejtegetéseink szerint megszabott kört, mivel ezeknél a hivatalos

működéssel kapcsolatos bűncselekményeknél nem a magánjogi érdek, hanem első sorban az állami felségjog sérelméről van szó.

AZ ÚJ NÉMET BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYV TERVEZETÉRŐL.

Írta: Dr. AUER GYÖRGY.

Azok az elpusztíthatlan regeneratív erők, amelyek a német tudományos életben rejlenek, a büntetőjog tudományát ismét egy jelentős lépéssel vitték előre. Nem lehet véletlenség, hogy az a birodalom, amely a győztes államok megtorlási vágyának célpontja volt, amelynek ártalmatlanná tétele mint főcél vörös fonálként húzódik végig a békeszerződések összes intézkedésein, még a teljesült vágyak gyönyörét élvező nemzeteket is megelőzve vette fel a rendszeres tudományos munkálkodásnak fonalát. Nem véletlenség, hanem a meggyőződés, mely a tudománynak és a valódi kultúrértékeknek minden akadállyal szemben is érvényesülést kíván, tette lehetővé, hogy a háborút követő hónapokban, amidőn Európa még visszhangzott a békeszerződők alkudozásaitól, amidőn a német birodalom legválságosabb napjait élte át, megindulhasson a jogtudósok szorgos munkája és megjelenhessen a büntetőtörvénykönyv tervezetének átdolgozása. Nem kisebb elismerésre tette érdemessé a német büntetőjogászokat az a munka sem, amelynek eredménye az új birodalmi BTK. indokolásával együtt közzétett hivatalos tervezete.

Alig szükséges, hogy megemlítsük, hogy bár a tervezet csupán nehány hónap előtt nyert befejezést, az igazságügyi kormány a munkálat közzétételével, mértékadó testületek és személyek számára való megküldésével teljes mértékben elérte azt, hogy az újszülöttet a tudományos bírálat minden ízében vizsgálat alá vegye. Meg kell ugyan említeni, hogy a különösen is nagy érdeklődésnek az is a titka, hogy a tervezet a német birodalmi és az ausztriai jogászok közös munkája, sőt a szerkesztő-bizottságban a németosztrák köztársaság hivatalos kiküldöttje is helyet foglalt, akinek az osztrák szempontok figyelembevételére irányuló javaslatai nagy előzékenységre találtak. Az új tervezetnek tehát rendkívüli jelentőséget ad az is, hogy az első törvényes kapocsnak szánták azok, akik a két ország egyesülésében látják a német nemzet jövőben boldogulásának biztosítását. E szempont súlyát bizonyítja az is, hogy a tervezetet 1922-ben az osztrák kormánynak észrevételezés végett hivatalosan be-

mutatják s az utóbbi a végleges szöveget 1924-ben, a halálbüntetés kivételével, a két ország egységes erkölcsi alapfelfogásának hangsúlyozása mellett magáévá is teszi.

A hivatalos tervezet szerves fejlődés eredménye; reformjai a Strafrechtskommission tárgyalásainak és munkálatainak termékeny talajából keltek életre. Újításai túlnyomórészben visszavezethetők az Entwurf és Gegenentwurf célkitűzéseire. Az elmebetegekkel és korlátoltan beszámíthatókkal, továbbá a szokásos bűnözőkkel szemben a társadalom fokozott védelme, a bírói mérlegelés szabadságának a bűnösség és a büntetés kimérése szempontjából való akadálytalan érvényesítése, a visszaeső bűntettessel szemben kívánatos fokozott szigor, a beszámíthatlanság korhatárának emelése, az alkohollal és más bódító mérgekkel elkövetett visszaélések korlátozása — a büntetőjogászok előtt kivétel nélkül ismeretes reformkövetelmények, amelyek mintegy félszázados propagálás után első ízben nyertek elismerést a birodalom hivatalos tervezetében. Éppen az újításoknak száma és azoknak fontossága hozta magával, hogy a bírálatok annyira eltérnek egymástól és ugyanebből az okból számos rendelkezésről nem is lehet alapos ítéletet mondani mindaddig, míg az újítások a gyakorlati élet tűzkeresztségén át nem mentek. Kétségtelen azonban már most is az, hogy a tervezet szerkesztői a német igazságügyi hatóságoktól oly grandiózus feladatok megoldását várják, amely várakozásra az alapot csupán e hatóságokba vetett, hosszú évtizedeken át izmosodott, rendíthetlen bizalmuk adhatta. A javaslat szerkesztői gyakran már megközelítik azt a törvényalkotási szisztemát, amidőn a tételes rendelkezés csupán a tényálladékot rögzítő keret, amelyhez a konkrét tartalmat az adott eset sajátosságai szerint a bíró teremti meg. Kivéve a legsúlyosabb bűncselekményeket, a deliktumok zömét a tervezet általában vétségnek minősíti és fogházzal bünteti, ha azonban a bíróság rendkívüli súlyosító körülmények fennforgását állapítja meg, úgy jogában áll a bűncselekményt bűntetté minősíteni s az utóbbinak megfelelő (fegyház) büntetéssel sujtani. E rendszert a szerkesztők azután az ellenkező irányban, a rendkívüli enyhítő körülmények szempontjából is a magyar BTK. 92. §-ának megfelelően kiépítették. Sőt az enyhítő körülmények egyes bűncselekményeknél oly nyomatékkal is mérlegelhetők, hogy a bíró a büntetés kiszabásától is eltekinthet. Nem csupán a német, hanem talán még inkább a saját joggyakorlatunk szolgáltat tanulságos példákat arra, hogy mily eltérő és gyakran mily hibás az alsóbíróságok felfogása a kísérő körülmények büntetést enyhítő vagy súlyosbító szerepének

megítélésében. Éppen ezért nagyon is helyénvaló az a néhány törvényszakasz, amely a bíróságnak általános irányelveket szab a tekintetben, hogy mily szempontok azok, amelyekből az eseteket meg kell ítélni. Ezeknek az elveknek — amelyek a szabad mérlegelést semmiben sem korlátozzák — tulajdonképpen az a céljuk, hogy megmutassák, mikor indokolt az eltérés a *normális* büntetéstől. Két főtényező — mondja az indokolás — uralkodik minden bűncselekménynél: a tettes akaratelhatározása és a külső okok. Mennél inkább dominálnak az utóbbiak az előbbi felett, annál kisebb legyen a büntetés. A tettes megfontolt működésével tehát szemben állnak ennek beteges hajlamai; a bűnözésre hajló előélettel szemben a tettes gazdasági helyzete, a cselekmény elkövetésére indító indokokkal szembe kell állítania a bírónak a tettes célját és az annak eléréséhez használt eszközöket. Végül élesen világítja meg a bűnöző egyéniségét az elkövetés után tanusított magatartás s különösen az, vajjon igyekezett-e az okozott sérelmet enyhíteni, jóvátenni. Ezeknek a mozzanatoknak latolgatásával állapítja meg a biró, hogy az előszabott büntetésen bölcs belátása szerint mennyire enyhítsen, avagy hogy a tettes bűnöző szándéka oly erővel tört-e elő, az okozott kár oly jelentékeny-e, hogy a törvényben a rendkívül súlyos esetekre szabott, fokozott megtorlást alkalmazza-e. Magukban a büntetési nemekben a javaslat már kevesebb újítást kíván meghonosítani. Az indokolás kiemeli, hogy hosszas megfontolás eredménye volt az a megállapítás, hogy a mai idők nem alkalmasak a halálbüntetés eltörlésére; e büntetési nem tehát megmarad, azonban csupán és egyedül az enyhítő körülmény nélkül elkövetett szándékos emberölésre. Szabadságbüntetésként megmarad a fegyház 1 évtől 15 évig és a fogház 1 héttől 5 évig terjedhető tartamban. Rendkívüli enyhe esetben fegyház helyett fogház, míg rendkívüli súlyos esetben fogház helyett, tehát eredeti vétségekre fegyház szabható ki. Jelentős újítás, amint látjuk, hogy a néhánynapos szabadságvesztés-büntetést kiküszöbölik. A szerkesztők ezzel a büntetőjogászok egy régi kívánságát váltják valóra. Az egy héten alóli fogházbüntetések, amelyekről helyesen jegyezte meg Baumgarten Izidor, hogy nem annyira a bűncselekmény csekély súlyát, mint inkább a bírónak gyönge indiciumát jellemzik és amelyek szemmelláthatóan arra törekszenek, hogy az elítéltnek se fájjanak nagyon — de azért az igazság se szenvedjen — valóban több kárt okoztak, mint amennyi hasznot. Az elítélt, aki e néhány nap alatt rendszeresen, sőt legtöbbször egyáltalán nem foglalkoztatható, a büntetésnek sem javító, sem megtorló

hatását nem érezheti; inkább csak ártalmatlan szórakozásnak, a fogházzal való megbarátkozásnak tekinti e rövid intermezzót. Azokban az esetekben tehát, amelyekre eddig ily rövid fogházbüntetéseket szabtak ki, ezután pénzbüntetést (3—10,000 márkáig) kell kiszabni. A behajthatlan pénzbüntetést ezután is szabadságvesztésre kell átváltoztatni; a tervezet azonban megengedi az átváltoztatás utólagos mellőzését, ha az elítélt vagyoni viszonyai olyanok, hogy fizetésre — hibáján kívül — képtelen. E rendelkezéssel megszűnik annak a sokszor hangoztatott kifogásnak jogosultsága is, amely azt hangsúlyozta, hogy a vagyontalan bűntettes helyzete aránytalanul súlyosabb azokénál, akik a büntetésösszeget meg tudják fizetni. Érdekes, a kor szellemére jellemző intézkedéssel reformálja a tervezet a custodia honestát. Az államfogházat (Festungshaft) mint egyes privilegizált bűncselekmények büntetését a tervezet nem vette át. Ezzel szemben bármely esetben fegyház vagy fogház helyett a custodia honesta (Einschliessung) alkalmazható, ha a tettest a bűncselekmény elkövetésére az indította, hogy arra erkölcsi, vallási, avagy politikai meggyőződésénél fogva kötelesnek tartotta magát. Az elméleti elgondolásában szép, de gyakorlati alkalmazásában kiszámíthatlan következményekkel járható rendelkezéssel a törvényhozó nagyon is kockázatos lépést tenne. Ha el is tekintünk azoktól, akiknek a politikai, erkölcsi és vallási meggyőződés csupán takaró, amellyel aljas indokaikat leplezni kívánják, még a tiszta meggyőződésnek sem ajánlatos ily megkülönböztetést biztosítani, ha annak híve bűn útjára lép. Kultúrállamban legyen szabad a meggyőződések érvényesülése, de csupán a büntetőtörvények határain belül és mások jogainak és meggyőződésének tiszteletben tartásával. Az erkölcsi és politikai felfogás napjainkban már annyira szerteágazó, hogy hatását a legkülönbözőbb életnyilvánulásokban érezhetjük. Ily általános tényezőnek azonban bajos volna a bűncselekmények megítélésére ennyire lényeges hatást tulajdonítani. A büntetőtörvény nem mondhat le nevelő hatásáról azzal, hogy meghajol a túlzásokba sodró meggyőződések garázdaságai előtt.

Említést érdemel még idevonatkozóan, hogy a tervezet kiküszöböli a tettes társadalmi becsületének csonkítására irányuló büntetéseket. A politikai jogvesztést, valamint az ítélet közzétételét is csupán mint javító és biztonsági intézkedést enged meg a törvény az utóbbira érvényes általános feltételek fennforgása esetén. E javító és biztonsági intézkedéseket egyébként a szerkesztők fontos eszköznek tekintik az általuk kitűzött kriminálpolitikai célok elérésére. A büntetéssel egyedül nem tett

eleget az állam a bűnözőkkel szemben fennálló kötelességeinek. A bűntett csupán egy eszköz a tettes veszélyességének megismerésénél. E veszéllyel szemben pedig a megtorláson kívül számos más eszközzel is kell küzdeni. A szerkesztők a helyes büntetőpolitika egy sarkalatos pontját abban, látják, hogy fel kell kutatni a bűnözés speciális okait és ezeket az okokat kell a lehetőség szerint megszüntetni. Ebben a munkában nagy fontosságot tulajdonítanak a védő- és biztonsági intézkedéseknek, amelyekkel mintegy útját akarják állani a bűncselekmény-baktériumok terjedésének. A közbiztonságot veszélyeztető elmebetegek, kiket éppen ez okból a bűnvádi felelősség alól mentesíteni kellett, nyilvános gyógyintézetben helyezendők el, amintthogy az ittas állapotban bűncselekményt elkövetett egyéneket törvénytisztelő és tisztességes életmódra nevelés céljából speciális gyógyítóintézetekbe kell utalni. Ugyanezek meghatározott időre eltiltandók korcsmák és hasonló helyek látogatásától. Szokásos, megrögzött bűnözők szigorú elbánást biztosító biztonsági őrizetben, zárt intézetekbe helyezendők és ha ismét elbocsáttatnak, saját érdekükben felügyelet alatt maradjanak, ami megóvja őket attól, hogy újból a bűn útjára jussanak. Mint biztonsági intézkedést kezeli a tervezet az idegenek kiutasítását, a hivatalvesztést, az aktív és passzív választói jog elvesztését, az ítélet közzétételét és az elkobzást. Vagyis mindezek oly intézkedések, amelyeket a bírónak nem kell derűre-borúra, mint a büntetés csökevényét alkalmaznia, hanem csak ha és amennyiben az említett intézkedések a társadalom, avagy a tettes védelmére az adott esetben szükségeseknek mutatkoznak.

Azok a kedvező tapasztalatok, amelyekről a büntetés feltételes felfüggesztését, az intézmény szellemének megfelelően végrehajtó államok beszámolnak, arra indította a szerkesztőket, hogy a bűnözés elleni küzdelemben ezt az eszközt, még pedig a lehető legszélesebb körben igénybe vegyék. Általános elv az, hogy fogház- és pénzbüntetés végrehajtása felfüggeszthető. Feltételként a bírónak csupán azt kell megállapítania, hogy a végrehajtás mellőzése az elítéltet újabb bűncselekmények elkövetésétől vissza fogja tartani, valamint hogy azoknál, akiknél a még hátralevő büntetés elengedéséről van szó, a fogházban jó magaviseletet tanusítsanak. A próbaidőt a bíróság az eset körülményei szerint 2—5 évi időtartamban állapítja meg. A próbaidőre az elítéltnek megszabhatja a bíró, hogy milyen magatartást kell tanusítania és a szabályok betartását ellenőriztetheti. Természetesen elrendelhető a büntetés utólagos végrehajtása, ha kitűnik, hogy nem forognak fenn azok a feltételek, amelyek-

ből a bíróság eredetileg kiindult; nevezetesen ha az elítélt újabb, jelentékeny bűncselekményt követ el, ha a megszabott rendszabályokat megszegi, sőt jogosult a bíróság a felfüggesztést akkor is visszavonni, ha az elítéltet utóbb oly bűncselekmény miatt ítélik el, amelyet ő még a felfüggesztés előtt követett el. Mindezek, a bíró kezét teljesen szabadon hagyó rendelkezések alkalmasak lesznek arra, hogy megfelelően gondos végrehajtás mellett a büntetés felfüggesztése a bíróság nagylelkű kegyelmi ténye helyett az alkalmi bűnözőt további eltévelyedésektől visszatartó, nevelő intézkedéssé alakuljon át. Súlyt helyeztek a szerkesztők arra is, hogy oly vitás kérdéseket, amelyek a joggyakorlatot az eltérő értelmezés következtében állandó rezgéseknek tették ki, a lehetőség szerint közmegnyugvást eredményező, a rendelkezés természetét és célját világosan kifejezésre juttató megoldáshoz segítsék. Nem csupán Németországban, hanem más államok büntetőjogászai között is — tudvalevően — állandó vitapont a tévedés és az ezzel kapcsolatos rendelkezések természete és helyes értelme. Kétségtelen másrészt az is, hogy a tévedésnek, jogi és ténybeli tévedésre való szétbontásával az elmélet nem nyujtott a gyakorlatnak oly határozott irányítást, amelynek segítségével adott esetben a kételyeket biztonsággal szétoszlathatta volna. A tervezet ezért más útra tért át; mellőzi a tévedés fogalmánál e megkülönböztetést és formalizmusok helyett az egyéni bűnösség vizsgálatát helyezi előtérbe. Szándékos cselekmény miatt nem büntethető az a tettes, akit a tévedés meggátolt abban, hogy cselekményének tiltott voltát felismerje. A tévedés ily körülhatárolás mellett tehát magában foglalja azt az esetet, amikor a tettes más tényálladékot képzel, amely nem tartalmazza a bűncselekmény tényelemeit, úgyszintén ha nem tudja, hogy a cselekmény tiltott (ideértve nem csupán a jog, hanem az erkölcs és a tisztesség szabályait is), végül ha oly körülményeket tételezett fel a cselekvésnél, amelyek a büntetést kizárják. Ha azonban a tettes tévedése a körülmények gondatlan mérlegelésének eredménye, a culposus cselekményekre meghatározott rendelkezések alkalmazást nyernek. A tévedés ily meghatározása mindenesetre tágabb teret nyujt azoknak a cselekményeknek igazságos elbírálásához, amelyek eddig — különösen a német birodalmi törvényszék gyakorlatában — a törvény betűjének a való élettel szemben fennálló szöges ellentétét oly kirívóan állandósították. A tévedés fogalmának túlságos kiszélesítésével szemben védelmet nyujt az a tény, hogy a bűncselekmények fogalma az általános erkölcsi felfogással megegyezvén, a cselekmény tiltott voltában való tévedés

már azáltal is megfelelő körülhatárolást nyer. Nagyobb súllyal fog érvényesülni a tévedés mentesítő hatása mindenkor a melléktörvények különleges rendelkezéseivel szemben, amikor azonban a büntetlenség egyszersmind lehetővé teszi, hogy a rideg szómagyarázat méltánytalanságokra ne kényszerítsen.

A büntethetőség másik, ugyancsak sokat vitatott kérdése számára, a beszámíthatóság kérdésének szintén új utakon keres megoldást a tervezet. Az akaratszabadság problémájának kikapcsolásával a tervezet a beszámíthatlanság lényegét abban látja, hogy a tettes képtelen a cselekmény tiltott voltát felismerni és e felismerésnek megfelelően cselekedni. Ily állapot három oknál fogva, az öntudatzavar, az agyműködés beteges zavara, avagy elmegyengeség okából lehetséges. Ha a cselekmény elkövetésekor a felismeréshez való képesség jelentékeny mértékben csekélyebb volt a normálisnál (korlátolt beszámíthatóság), a büntetésnek is enyhébbnek kell lennie. Ez utóbbi rendelkezés azonban nem alkalmazható oly cselekményeknél, amidőn az öntudatzavart a tettes önmagaokozta részegsége idézte elő. A felismeréshez való képesség lényege itt is a cselekmény jogilag vagy erkölcsileg tiltott minőségének a felismerése, amint azt fentebb már vázoltam.

A bűnösséget kizáró okok közül különösen a jogos védelem fogalmának új szabályozása érdemel említést. A relativitás követelményének megvalósítása mellett a jogtalan és közvetlen támadással szemben csupán a körülményeknek megfelelő védekezést enged meg a tervezet, amelynek túllépése — ha az nem az izgalom vagy megzavarodottság következménye — már csupán enyhítő körülményként vehető figyelembe. Érdekes viszonyba jut ezzel az alapelvvel szemben a végszükség, mint a büntetés alól mentesítő körülmény új meghatározásában. Aki büntetés terhe alatt tiltott cselekményt abból a célból követ el, hogy magát vagy mást egy másképpen el nem hárítható veszéllyel járó súlyos károsodástól megóvja, mentesül a szándékos elkövetésre megszabott büntetés alól, ha a körülmények folytán nem volt a tettestől elvárható, hogy a fenyegető károsodást magára vállalja. Ha pedig a tettes tévedés folytán tartott ily veszedelem bekövetkeztétől s a tévedés gondatlanságának következménye, úgy a gondatlan magatartásra vonatkozó rendelkezések nyernek alkalmazást. A «Notstand» fogalma tehát nem zárja ki a törvénysértést s egyedül a büntethetőséget szüntetheti meg a bíró által szabadon mérlegelendő körülményekre tekintettel. A Notstand cselekedete «rechtswidrig», ellentétben a jogos védelemmel. A végszükségben való cselekvésnek ily értékelése mellett,

amely úgy a St. G. B. 54., mint a magyar BTK. 80. §-ával szemben lényegesen eltér, az ily tettessel szemben jogos védelemnek van helye, míg a végszükségben való cselekvésben nyilvánuló támadással szemben alkalmazott védelem esetén a szükségben levő jogos védelemmel nem élhet. Ki kell még emelni, hogy a fenti szabályozás mellett a veszély sok esetben bizonytalan fogalma a károsodás könnyebben körülhatárolható fogalmával nyervén helyettesítést, az utóbbi nem csupán vagyoni, hanem bármely más természetű (becsület, szabadság, testi épség) károsodást is magában foglal, kivéve mégis — az indokolás szerint — a csupán a benső lelki befolyásolást, feszélyezettség érzését keltő eseményeket. A végszükség esete forog fenn akkor is, ha a tettes bármely harmadik személy védelmében követi el e cselekményt (Nothilfe), aminthogy az sem szükséges, hogy a károsodást maga után vonható veszedelem a tettes vagy a veszélyben levő egyén hibáján kívül (vétlenül BTK. 80. §, St. G. B. 54. § unverschuldet) állott légyen elő. Megmagyarázza ezt az álláspontot a tervezet ama kiindulópontja, amely szerint a végszükségben való cselekvést elvben jogsértő magatartásnak tekinti. Hogy a vétkesen előidézett károsodás elhárítására mit szabad tennie a szükségben levőnek, azt éppen a bíró dönti el esetről-esetre a fentebb ismertetett elvek alapulvétele mellett. (Wenn nach den Umständen nicht zuzumuten war den drohenden Schaden zu dulden. § 22.)

A tervezet általános része az említetteken kívül is még valóságos tárháza a vitás, nagyjelentőségű kérdések érdekes — ha nem is mindig általános helyeslésre számítható — megoldásának. Ez alkalommal nem állván módomban e rendelkezésekkel az általános ismertetést meghaladó részletességgel foglalkozni, még csupán a kísérletre, mint a büntetőtörvénykönyvek általános részének a gyakorlatban sok fejtörést okozó intézkedésére térek ki. Köztudomású, hogy a német birodalmi törvényszék évtizedeken keresztül céltudatosan fejlesztett joggyakorlattal a kísérlet fogalmának értelmezésénél a szubjektív körülményeknek tulajdonít döntő befolyást. Ezt a gyakorlatot, amely különösen a magzatelhajtás kísérletének megítélésénél az irodalomban sokszor erősen helytelenítő bírálatban részesült, a tervezet egész terjedelmében magáévá teszi. A kísérlet fogalmánál tehát a szerkesztők is az alanyi szempontok előtérbehelyezéséből indulnak ki, amidőn leszögezik, hogy kísérletet követ el, aki bűncselekmény elkövetésére irányuló elhatározását oly cselekmények által valósítja meg, amelyek *a tettes megítélése szerint* alkalmasak a végrehajtás megkezdésére. Az indokolás

ezt az állásfoglalást azzal támogatja, hogy a bűncselekmények ellen eredményes küzdelmet csak úgy lehet folytatni, ha már a tettesnek a bűnözésre irányuló puszta akaratával szemben is megfelelő szigorral lépünk fel. Joggal kérdezhetnők ily megállapítással szemben, vajjon mi jogon avatkozhatik a törvény az egyéni elhatározásba mindaddig, amíg az jogsértő eredmény előidézésére nem alkalmas módon jut kifejezésre? Mert a tervezetből nyilvánvaló — ha az indokolás azt nem is hangsúlyozná — hogy az ismertetett szabályozás szerint az alkalmatlan eszközökkel végrehajtott kísérlet is büntetendő. A szerkesztők nem látják indokoltnak, hogy ne szándékos emberölés kísérlete miatt ítéltessék el az, aki hasznavehetlen pisztolyból próbál valakire lövést leadni, vagy hogy a magzatelhajtás kísérletében ne mondják *ki bűnösnek* a nőt, aki teherben nincs. A tervezetnek azonban — már többször hangsúlyozott — józan mérséklete végül is gátat vet annak, hogy az alkalmatlan kísérlet büntetés alá vonása a súlyosabb jogsérelmek állandó forrásává váljék. A korlátozás, mint biztonsági szelep, két irányban is alkalmaztatott. Említettük ugyanis már, hogy a tervezet felhatalmazást ad a bírónak, hogy a rendkívüli enyhe esetekben büntetés megállapításától eltekinthessen; ez a rendelkezés igénybevehető lesz természetesen akkor, ha a kísérletnél megnyilvánuló bűnöző tevékenység az alkalmatlan eszközök primitív színvonalán maradt meg. Számos esetben azonban e rendelkezés nem volna célravezető, tekintve, hogy gyakran már a bűnösség kimondása is oly következményekkel járhat, amelyeket az eset körülményei folytán az igazságérzettel össze nem egyeztethetők. Ily kiáltó jogtalanságok, ha szabad így kifejezni magunkat, egyenes abszurditások elkerülése végett rendelkezik a tervezet oly módon, hogy nem büntethető a kísérlet, ha a tettes a természeti törvényeket nem ismerve, *vaskos tudatlansága* folytán oly tárgyon vagy oly eszközzel kísérli meg a cselekmény elkövetését, amelylyel vagy amelyen a cselekmény egyáltalán el sem követhető. A gyakorlat fogja megmutatni, vajjon érdemes volt-e a bírót ily homályos kérdések eldöntésével terhelni, csupán azért, hogy egy oly elmélet elvei valósíttassanak meg, amelynek előrelátható gyakorlati hibáival szemben nyomban orvoslásról kell gondoskodni.

A tervezet különös része (mintegy 300 szakasz) ugyancsak bővebb ismertetést érdemelne annál, amelyet e rövid megbeszélés keretében nyujthatunk. Ötletszerűen, csak mintegy ízelítőül kell kiragadnunk nehány rendelkezést, hogy vázlatos képét nyujthassuk a tanulságos és érdekes reformok e gyüjteményének.

Önálló fejezetét alkotja a tervezetnek a hivatali kötelesség megszegésével elkövetett bűncselekmények csoportosítása. A cselekmények köre ugyanis lényegesen ki van terjesztve, az-által, hogy a tervezet közhivatalnok fogalma alá vonja mindazokat, akik hivatva vannak valamely közfunkciót teljesíteni (ideiglenes vagy végleges alkalmazás, eskü vagy fogadalom letétele közömbös). E bűncselekményeket a tervezet mint különleges «sui generis» deliktumokat kezeli és párhuzamosan nyernek e fejezetben szabályozást oly cselekmények is (pl. lopás, sikkasztás, zsarolás), amelyeket nem hivatali személy által való elkövetés esetére a különös rész más helyén is szabályoz. A megvesztegetés szabályozásánál a szerkesztők elejtették a régebbi büntetőtörvénykönyvekben a «szokásos kisebb ajándékokra» (BTK. 466. §) vonatkozó rendelkezést, amely egyrészt a hivatali borravalók kényszerintézményének teljesen felesleges törvénybe iktatása volt s amit a rendkívüli enyhe esetek javára biztosított elbánás amúgy is feleslegessé tesz. Figyelemreméltó továbbá, hogy a tervezet a m. kir. Kúria által különösen a háborús években megalapozott gyakorlat mintájára az aktív megvesztegetőt, ha magatartása eredménnyel járt, a megvesztegetett közhivatalnok felbujtójaként bünteti (BTK. 467—469. § 1. p.), ami mindenesetre rést tört azon az elven, amely a hivatali bűncselekményeknek speciális jelleget kíván biztosítani. A bíró megvesztegetésére megszabott büntetések kifejezetten kiterjesztetnek a választott bírákra, munkásbiztosítási bíróságok tagjaira és egyéb bármily bíráskodási tevékenységet kifejtő egyénekre. Ezzel szemben a választott bírói tevékenység köztudomásúan szokásos díjazására tekintettel külön törvényszakasz intézkedik arról, hogy büntetendő jutalomigérésnek nem tekintetik a választott bíró számára kitűzött tiszteletdíj, feltéve, hogy a fél azt nem titokban és az ellenfél beavatása nélkül igéri. Mint általános, a bürokrata hatalmi túltengés erőteljes ellenszerét iktatja intézkedései közé a tervezet a «Rechtsbeugung» üldözését. Az intézkedés büntet általában minden közhivatalnokot, aki hivatala gyakorlásában valakinek előnyére vagy hátrányára a jogszabályt szándékosan helytelenül alkalmazza. Büntetés 5 évig terjedhető fegyház. Az indokolás élesen világítja meg e törvényszakasz célját, amely voltaképpen hézagpótló kíván lenni akkor, ha a hivatali visszaélés más rendelkezés alá nem vonható. A speciális rendelkezés célja: «das Publikum gegen Beamtenwillkür jeder Art zu schützen». E szakasz jelentősége független lesz alkalmazása gyakoriságától; ellenben alig lehet majd elvitatni a rendelkezéstől azt a preventív hatást, amely

egy politikai pártmozgalmak által gyakran általános izgalomba hozott ország tisztviselői karával szemben sohasem tekinthető teljesen feleslegesnek.

Erős ostromnak álltak ellen a szerkesztők, amidőn a halálbüntetés fenntartása mellett foglaltak állást. Mint említettük, e büntetést egyetlen esetben, a szándékos emberölés eseténél alkalmazzák. A tervezet ugyanis nem tartotta fenn a præmeditatiót, mint elhatároló körülményt, hanem alapesetként azt tekinti, amidőn «jemand einen anderen tötet». Maximális büntetés: halál; emellett azonban a bírónak módjában áll a körülményeknek és az eset súlyának megfelelően, amikor majd a megfontoltságot is mérlegelni köteles, esetleg enyhébb büntetést is kiszabni. Ugyancsak a maximális büntetés megállapítására szorítkozik a tervezet a hirtelen haragban vagy menthető erős felindulásban elkövetett emberölésnél is (fegyház). Az érvényben levő St. G. B. Duchesne-paragrafusát (ajánlkozás és felhívás bűncselekmény elkövetésére) a szerkesztők gyakorlati példákon okulva, e fejezetben is pœnalizálják, 10 évig terjedhető fegyházzal sujtva azt, aki gyilkosság elkövetésére nyilvánosan felhívást intéz. Az emberi élet és testi épség ellen elkövetett bűncselekmények sorából még ki kell emelnünk a párviadal szabályozására vonatkozó intézkedéseket. A szerkesztők abból indultak ki, hogy egyrészt a bűncselekmények csökkentésére nem látszik alkalmasnak a büntetés fokozott szigorítása, másrészt ily intézkedésre azért sincs szükség, mert a párbajnak, mint társadalmi intézménynek szerepe a háború befejezése óta fokozatosan aláhanyatlik. Míg tehát igazságtalan volna a párbajban történt ölést vagy testi sértést a közönséges bűncselekményekkel egy kalap alá vonni, addig a különleges büntetési tételeken sem kell sokat gondolkodni, tekintve, hogy a tettes csaknem kivétel nélkül a honesta custodiát kiérdemlő feltételek között követi el a cselekményt. Ennek megfelelően a tervezet hosszabb-rövidebb fogházbüntetéssel sujtja a párviadalok szereplőit, mely az említett elvek szerint «Einschliessung»-ra változtatható át. E lagymatag szabályozás nem fog sokat változtatni a mai helyzeten; a párviadal tehát megmarad továbbra is mint az ököljog korának privilegizált és gyengéden tenyésztett maradványa abban az államban, amely nyiltan hirdeti, hogy a háború tanulságain okulva, leszámolt a mult kétes értékű intézményeivel. Igaz ugyan, hogy a tervezet felhasznál egy oly eszközt, amely a párviadalok számának csökkentésére alkalmas lehet, a becsület védelmének fokozott kiépítését. Helyesen mutatnak rá a szerkesztők, hogy a becsület ellen elkövetett cselekményekkel szemben biztosított

védelem különösen azért mutatkozott oly hiányosnak, mert a valóság bizonyítása oly tág téren volt megengedve, hogy az ezzel járó kellemetlenségek éppen a becsületükre kényesebb elemeket tartották vissza e védelem igénybevételétől. Helyes a tervezetnek az a vezérlőelve is, hogy nem szabad megengedni a valóság bizonyítását akkor, ha kizárólagosan magántermészetű ügyeket haszonszerzés vagy csupán gyalázkodás célzatával hurcolnak nyilvánosság elé. Ilyenkor tehát a tettes egyformán megérdemli a büntetést, akár igazat állított, akár nem. Ezzel szemben azonban a jogos köz- és magánérdek megóvása céljából történő, megbélyegző állítások kapcsán a bizonyításnak teljes szabadságot kell biztosítani. Az egyetlen korlátozás, amely e tekintetben fennáll, az legyen, hogy a tettesnek az egymással szembenálló erdekeket kötelességszerűen mérlegelnie kell és nem engedhető meg, hogy holmi lényegtelen dolog kipattantása végett mások becsületét a jogos érdekkel arányban nem álló támadás alá vegye. Ily esetekben ugyanis, ha a megbélyegző tényállításban foglaltak valónak is bizonyulnak, a tettes *becsületsértés* miatt mégis bűnösnek mondandó ki. Humánus intézkedése a tervezetnek az is, amely a büntetett előéletnek vagy valamely büntetéssel már megtorolt bűncselekmény elkövetésének gyalázkodási szándékból való előhánytorgatását becsületsértésként bünteti s ezzel a társadalom megtévedtjeinek az újból való elhelyezkedés elé tornyosuló akadályok egyikét, sőt nem éppen legjelentéktelenebbikét elhárítani igyekszik.

A vagyon elleni bűncselekményeknél a tervezet fokozottan is kifejezésre kívánja juttatni e cselekményeknek haszonszerzésre irányuló célzatát. Lopásnál, sikkasztásnál, rablásnál a véghezvitelnek abból a célból kell történnie, hogy a tettes vagy más a cselekmény folytán jogtalanul gazdagodjék. Véleményünk szerint a tervezet e rendelkezése nem éppen szerencsés, amidőn egy újabb tényálladéki elem bizonyításával járó munkát ró a bíróságokra. E cselekményeknél csaknem kivétel nélkül annyira szembeszökő, hogy az elkövetés indoka az idegen vagyontárgy megszerzése, hogy a bizonyítás ez irányban inkább a tényállás összezavarására alkalmas mozzanatok belevegyítését eredményezi. Azok az esetek, amelyeknél a tettest nem az eltulajdonított tárgy megszerzésének vágya serkentette, annyira speciális természetűek, hogy ezeknek a vagyon elleni cselekmények szabályai szerint való megítélése amúgy sem fog elkövetkezni.

Az uzsora deliktumának reformja kapcsán különös gondot fordít a tervezet az időlegesen fizetőképtelen, immobil vagyonok tulajdonosainak kizsákmányolása ellen való védelemre. Hazai

bíróságaink előtt is mindennaposak azok az esetek, amelyekben a kizsákmányolt sértett nem kaphat védelmet, mert vagyonnal rendelkezvén, az, hogy időleges fizetési nehézségeket uzsorás kölcsön felvételével akart enyhíteni, a törvényünkben előszabott «szorultság» fogalma alá nem vonható. A tervezet betömi az uzsorások e kibúvóját azzal, hogy rendelkezésében a régi «Notlage» kifejezést, mint amely a kölcsönvevő vagyontalanságára utal, a «Zwangslage», a kényszerhelyzetre utaló kifejezéssel helyettesíti. E mellett a rendelkezés alkalmazási körét az elmegyengeség mint újabb kritérium felvételével és a büntetési tétel felemelésével (5 év fogház, üzletszerűség esetén 10 év fegyház) is hatályosabbá teszi.

A tervezet második főrésze a kihágásokra, míg a harmadik rész a közveszélyes magatartásokra vonatkozó (munkakerülés, koldulás stb.) rendelkezéseket tartalmazza.

Nem lehet célunk — mondja Kohler egyik örökbecsű* értekezésében — hogy egyre-másra új törvények lássanak napvilágot, hanem hogy az új törvény alkalmazásánál is egy teljesen új szellem érvényesüljön, különösen, hogy a büntetőjog is oly módon alkalmaztassék, hogy magas és magasztos céljai elérésére képes legyen. Ez a kijelentés reáillik az új tervezet által létesítendő helyzetre is. A kiváló jogtudósok által megalkotott munkálat igyekszik megadni a lehetőséget, hogy az államnak bűncselekmények elkövetőivel szemben szükséges reakciója a lehető legjobban megfeleljen annak a helyzetnek, amely a deliktum előidézésével előállott és amelynek megismétlődése ellen küzdelmet kell folytatni.

Hogy ennek dacára is a tervezet — törvénnyé válva — alkalmasabb lesz-e a jelenleg hatályban levő kódexnél súlyos feladata megoldására, annak legfontosabb feltétele, hogy a törvény alkalmazásánál érvényesüljön az a szellem, amely a rendelkezések legcélszerűbb, legigazságosabb és leghozzáértőbb alkalmazására törekszik. Nincs okunk, hogy a német bírói kar hozzáértése vagy igyekezete iránt kételyeket támasszunk, minden okunk megvan azonban arra, hogy meg legyünk győződve aziránt, hogy a német birodalmi törvényszék, amelynek működése valóban ars æqui et boni, a jövőben alkalmazandó büntetőtörvényt is a mester zsenijével fogja a gyakorlatba átplántálni.

* Probleme des Strafrechts.

A NYUGDÍJAK VALORIZÁLÁSÁRÓL.

Írta: Dr. SCHWARTZ TIBOR.

A készülő felértékelési javaslattal kapcsolatban, újra felmerül a kérdés, hogy tekintettel a bírói gyakorlatnak a nyugdíjak felemelése tekintetében, ezidőszerint elfoglalt elvi álláspontjára, szükség van-e törvényes intézkedésre és ha igen, úgy melyek lennének azok a szempontok, melyek a törvényben feltétlenül kidomborítandók.

Ha figyelemmel kísérjük a felértékelés törvényes rendezése iránti törekvéseket, úgy azt látjuk, hogy míg a nyugdíjvalorizáció tekintetében kifejlődött bírói gyakorlat nem volt, az alkalmazotti kategoriák szálltak inkább síkra a törvényes intézkedés érdekében, addig a gyakorlat kifejlődése után, a munkaadók azok, kik sürgetik a kérdésnek, törvényhozás útján való szabályozását.

Ez a változás főleg arra vezethető vissza, hogy a vállalatok, kapcsolatban az aranymérlegekkel, pontosan és számszerüleg tudni szeretnék, hogy a nyugdíj terhek minő összegekkel lesznek beállítandók.

A nyugdíjak felértékelése tekintetében, ezidőszerint egy, a kérdés elvi részét illetőleg, teljesen kialakult és mondhatni egyöntetü bírói gyakorlattal állunk szemben.

A gyakorlat mindenekelőtt abból indul ki, hogy a nyugdíjtartozást nem tekinti tiszta pénztartozásnak, hanem egy sui generis jellegü kötelemnek, annak dacára, hogy tartalmát egy pénzkövetelés, illetve tartozás képezi; célját tekintve viszont arra szolgál, hogy a nyugdíjas alkalmazott megélhetéséhez, létfenntartásához hozzájáruljon.

Kétségtelen, hogy ezen elv mellett sem azonosítható minden vonatkozásban a nyugdíjszerződésen alapuló kötelem, a családi jogon alapuló törvényes tartási kötelezettséggel.

Klasszikusan mutat erre rá a m. kir. Kúriának P. II. 3262/1925. sz. egyik legújabb határozata, mely szerint: «*nincsen szó eltartási kötelezettségről, hanem a szolgálati viszonyból eredő, megszerzett igénynek a gazdasági viszonyok és a pénz értékének változása miatt átértékelt mértékben való érvényesítéséről, mely quasi tartási jellegü ugyan, de a családi jogon alapuló törvényes tartási kötelezettséggel kapcsolatba nem hozható.*»

Ez volt a kiindulási pont, a megelőző kúriai ítéleteknél is (P. II. 4958/1924., P. III. 4002/1923., P. II. 7393/1923.,

P. II. 998/1925.) Utalok egyébként ezen kérdéssel kapcsolatban dr. Gallia Béla nagyértékü és kiváló elmeéllel megkonstruált fejtegetéseire (Kereskedelmi Jog 1925. július). De egyébként még azok is, kiknek álláspontja szerint a *«pénzkövetelés, mely a nyugdíjast megilleti az egyéb pénzkövetelések sorsában osztozik»* (dr. Löw Tibor fejtegetése Jogtudományi Közlöny 1924. évf. 1. sz.); kénytelenek megállapítani, hogy a nyugdíjtartozás a felértékelés szempontjából más elbánásban részesítendő, mint a forgalmi ügyleteken alapuló pénzkövetelés, mert a nyugdíjban a végzett munka ellenértéke is benn foglaltatik.

Nem lévén a nyugdíjtartozás tiszta pénztartozásnak tekinthető; természetes, hogy elesnek azon konzekvenciák is, melyek általánosságban gátat emelnek a felértékelésnek, azon elv alapján, hogy az adós részéről nem lévén késedelem, ennélfogva kártérítési alapon felépített felértékelés sem eszközölhető.

De alátámasztatik még ezen ítéletekben foglalt helyes álláspont, egyrészt *a méltányosság* elvével (Kúria P. II. 4958/1924., P. II. 6556/1924.); másrészt az u. n. *akarat elmélettel*, mely szerint, a felek akarata az irányadó első sorban a jogügyletek értelmezésénél és így, a teljesítésre kötelezett, abban az értékben és összegben tartozik szolgáltatni, melyet a felek a nyugdíjszerződés kiállításakor szem előtt tartottak. (Kúria P. V. 6952/1923.)

Nem osztom tehát azon álláspontot, mely a nyugdíjtartozást tiszta pénztartozásnak tekintve, arra a következtetésre jut, hogy a bíróságok áttörték a nyugdíjak felértékelésénél azt az elvet, hogy a pénztartozások törvényes intézkedés hiányában nem valorizálhatók. (Prosvimmer Béla dr. cikke Jogtudományi Közlöny 1925. 19. sz.)

Téves beállítása a fenti cikknek az is, hogy a bíróságok, a nyugdíjasok felértékelésére irányuló igényeit azért ismerték el, mert egyrészt a nyugdíjasok helyzete enélkül teljesen elviselhetetlen lett volna, másfelől pedig a vállalatok maguk is hajlandóknak mutatkoztak, a nyugdíjak bizonyos fokú felemelésére.

Ezen álláspont mellett a bíróságok; szemben a kérdések jogászi alapon való elbírálásával, a nyugdíjak felemelésével kapcsolatban, vagy pusztán mint népjóléti intézmények szerepeltek vagy szankcionálták a vállalatok azon szórványos tényét, mely a nyugdíjak egyes esetekben való felemelésében nyilvánult.

A bírói gyakorlatnak kellő figyelemre méltatása mellett azonban, ép arról győződhetünk meg, hogy a bíróságok *jogászi alapelvek kidomborítása mellett jutottak egyöntetű megállapodásra a nyugdíjak felemelhetősége kérdésében.*

Nem helytálló az az argumentáció sem, mely a nyugdíjtartozás jogi természetét, a biztosítási ügylettel hozza kapcsolatba és azon elvből kifolyólag, hogy a biztosítási összegek sem valorizáltatnak; kétségbe vonja a nyugdíjak valorizálásának a lehetőségét.

A biztosítási ügylet ugyanis, mint olyan, többé-kevésbbé *egy lucrativ alapgondolatból indul ki,* melynél a tartozások összegszerűsége az elhalálozás közelebbi, vagy távolabbi időpontja szerint változik és az ügyletkötő felek esélyei is, nagy mértékben függenek olyan esetleges tényezőktől, melyek az ügyletkötés idejében, mint az ügyleti akarat elemei nem jöhettek tekintetbe.

A m. kir. Kúriának a már fennt idézett (P. II. 3262/1925. sz.) ítélete e tekintetben is állást foglalt; mondván: «*hogy a nyugdíjszerződés nem tekinthető biztosítási szerződésnek, mert a nyugdíj szolgálati szerződésből folyik, a munkaviszony bizonyos ideig tartó fennállását feltételezi, a munkaadó által megállapított szolgálati illetményekkel áll kapcsolatban és a munkaviszony megszünésével válik esedékessé, míg az üzleti vállalkozási természetű biztosítás mértéke és tartama, a biztosított elhatározásától függ.*

A nyugdíj felértékelési pereknél azonban, nagy szerepet játszik még az összegszerűség kérdése, nevezetesen az a mérték, melyre az eredetileg megállapított nyugdíj felemeltetik.

Kétségtelen, hogy e tekintetben a gyakorlat nem teljesen egyöntetű. Két elv küzd egymással az egyik, mely az aranyra átszámitott nyugdíj egy bizonyos %-ában értékeli fel a nyugdíjat; a másik, mely analog az állami alkalmazottak nyugdíjához, az ezidőszerint alkalmazott hasonló jellegű tisztviselők illetményeit veszi alapul és ezen illetményeknek megfelelő nyugdíj %-át állapítja meg, mint felemelt nyugdíjat.

Természetesen mindkét elv mellett történhetik és történik is utalás a Pp. 271. §-ára.

Nézetem szerint a felemelés mértéke tekintetében a bírónak teljes szabad kéz hagyandó a Pp. 271. § korlátai között, mert tekintettel az esetek legkülönbözőbb változataira, az esetleges fix rendelkezések anomáliákra és sok esetben méltánytalanságra vezethetnének.

A fennt ismertetett rendszerek valamelyikének is merev alkalmazása, egyébként sem valósítható meg, mert pl. egy 1914-ben 350 arany korona mellett nyugdíjazott cégvezetőnek, kit szolgálati évei alapján 50%-os nyugdíj illet meg, 100%-os felértékelés mellett ma a nyugdíja kitenne 5.075,000 K-át; 50%-os felértékelés mellett 2.537,5000 K-át; viszont köztudomású, hogy a nagyobb vállalatok cégvezetői ezidőszerint

circa 8.000,000 korona havi fizetést élveznek és így a másik számítási rendszer mellett, ezt a cégvezetőt havi 4.000,000 kor. nyugdíj illetné meg. Természetes ennélfogva, hogy miután az arany alapon való számítás mellett is, tekintetbe veendők a hasonló jellegű alkalmazottak jelenlegi illetményei; az adott esetben a felértékelési kulcs, az arany alapnak magasabb %-át fogja kitenni. Innen erednek azután azon pusztán látszólagos eltérések az arany alapon számított nyugdíjak felértékelési %-át illetőleg.

Merev megállapítások tehát, szerény nézetem szerint, lehetetlenek a felértékelés mértékét illetőleg.

A Kúria általában az arany alapnak meghatározott %-ában valorizálja a nyugdíjakat; a Pp. 271. §-nak egyidejű felhívása mellett. (Kúria P. II. 6556/1924., P. II. 998/1925., P. II. 6510/1924., P. II. 998/1925., P. II. 3262/1925.)

A valorizáció mértéke, átlagosan circa 20—60% között mozog, hacsak az arany alapon átszámított nyugdíj nem oly kevés, hogy az gazdasági értéket nem képez; ez esetekben fordul azután elő, hogy a felértékelés, a fennt kifejtett méltányossági elvek alapján, megközelítheti, sőt elérheti a 100%-ot is.

Az összegszerűség megállapításánál természetesen tekintettel kell lenni mindkét fél személyes és gazdasági körülményeire.

Gyakori a panasz, hogy a bíróságok a vállalatok anyagi teherbíró képességének megállapításánál, nem mindig járnak el kellő körültekintéssel.

Nem kétséges, hogy e tekintetben a szakértői meghallgatás talán némileg megnyugtatóbb eredményre vezetne, azonban erre irányuló kérelmet egyrészt a vállalatok is ritkán terjesztenek elő, mert hiszen az üzleti belső titkokat, a legtöbb magánvállalat, jól felfogott magánérdekében nem kívánja nyilvánosságra hozni; másrészt ezen szakértői megállapítások, a nyugdíjperek amúgy is elég költséges és hosszadalmas voltát még fokoznák.

Figyelembe veendő még az is, hogy egy szakértői meghallgatás kapcsán, nehezen lennének elkerülhetők olyan kérdések, melyek a vállalat személyzeti kérdésekben elfoglalt álláspontját is érintenék, mely körülmény azután a vállalat önrendelkezési jogába ütköznék.

E tekintetben a m. kir. Kúria álláspontja nagyon helyesen az, hogy hosszas, bonyolult és költséges bizonyítási eljárás nélkül is megállapítható a felemelés mértéke. (P. II. 998/1925.)

A kegydíj tekintetében a bírói gyakorlat, a dolog természetének megfelelőleg, arra az álláspontra helyezkedik, mint a

nyugdíjnál, azon elvnél fogva, hogy: «*a kegydíj keletkezésére nézve, nem azonos jogi természetű ugyan a nyugdíjjal, mégis mindkettő ugyanazt a célt szolgálja, amennyiben úgy a nyugdíj, mint a kegydíj a megélhetés biztosítását célozza.*» (Kúria P. II. 3552/1924.)

Ezen ítélet is kidomborítja a nyugdíjszerződés *célkötelmi jellegét.*

Az alperességi kifogások is napirenden vannak ott, hol a vállalatnak nyugdíjintézete vagy nyugdíjalapja van.

Kétségtelen, hogy ott, hol a nyugdíjintézetek önálló jogi személyisége megállapítható, nézetem szerint akár az önálló, akár az egyetemleges kötelezettség, vele szemben is megállapítandó, ebből azonban nem következik az, hogy önálló jogi személyiséggel bíró nyugdíjintézet léte esetében, *a vállalat mint olyan, mentesülne a kötelezettség alól,* mert egyrészt a fennt előadottak szerint is, a nyugdíjtartozás *sui genesis* jellegénél fogva, a megszolgált hosszabb munka természetes ellenértékének tekintendő; másrészt pedig az anyavállalatnak a nyugdíjintézettel való legtöbb esetben megállapítható szoros anyagi és szervezeti kapcsolata folytán nyilvánvaló, hogy nyugdíjintézet fennállása esetében sem szorítható a kötelezettség kizárólag ez utóbbira; különösen akkor midőn a legtöbb vállalatnál a nyugdíjintézetbe való belépés kötelezőleg elő van írva.

Ott, hol a nyugdíjintézet önálló jogi személyisége nem állapítható meg, valamint az ú. n. nyugdíjalapuknál (célvagyon) még csak perbeli jogképességről sem lehet szó és így azok perbe sem vonhatók.

A m. kir. Kúria e kérdésben mereven ragaszkodik régi álláspontjához, mely még egy 1911. évi november 19-én hozott határozatában (221/1901. Új Dtár III. 595.) van lefektetve, *mely szerint a részvénytársaság alkalmazottai nyugdíjintézet esetében is nyugdíj igényük tekintetében, közvetlenül a társaság ellen fordulhatnak.*

Ugyanezen álláspont domborodik ki a m. kir. Kúriának P. II. 4958/1924., P. II. 7147/1924., P. II. 998/1925. sz. határozataiban is.

Nem vonható kétségbe, hogy szigorú jogi alapon és pedig különösen akkor, ha a nyugdíjintézet szabályzata expressis verbis kizárja az anyavállalat felelősségét, ez utóbbi mentesülhetne a nyugdíjfizetés kötelezettsége alul, azonban ezen esetekben, a nyugdíjak felértékelése teljesen illuzórius lenne, mert köztudomású, hogy a nyugdíjintézetek vagyona és jövedelme legtöbb esetben oly csekély, hogy az a legminimálisabb felértékelést is kizárná.

Megjegyzendő, hogy e tekintetben a vita nagyrészt akadémikus, mert a vállalatok, a sua sponte elfogadott felértékelést mindig saját számlájuk terhére adják, részben mint kegydíjat, részben mint segélyt és ezen condudens tényükkel is azt bizonyítják, hogy a nyugdíjtartozás és ezzel kapcsolatban annak felértékelése, nem képez egy olyan terhet, mely pusztán formai okokból csak a nyugdíjintézet terhét képezné.

Mindenesetre e kérdés tekintetében, mely az anyavállalat és a nyugdíjintézet egymáshoz való viszonyát szabályozza, szükség lenne törvényes intézkedésre; ez azonban nem valorizálási probléma, hanem egy olyan, mely az alkalmazottak jogviszonyait megállapító kodex keretein belül lenne megoldandó.

A nyugdíjfelértékelési pereknél felmerül még a kérdés, hogy a felértékelés mely időponttól legyen számítandó.

E tekintetben, törvényes intézkedés hiányában, csak a kereset beadása tekinthető egy oly időpontnak, melytől a késedelem beállta számítandó.

Nézetem szerint, az egy év óta kialakultnak mondható bírói gyakorlat sem szolgálhat okul arra nézve, hogy a felértékelés kezdő időpontjául 1925. év január 1 vétessék, mert módjában állott az alkalmazottnak keresetét előbb is megindítani.

Támogatja ezen álláspont helyességét az is, hogy a készülő törvényes intézkedés, már circa két év óta kisért.

A bírói gyakorlat általában a kereset beadásának időpontjától kezdve valorizálja a nyugdíjat. (Kúria P. II. 6556/1925.)

Mindezek előre bocsátása után úgy találom, hogy a nyugdíjak valorizálása tekintetében csak egy kerettörvény képzelhető el, melyen belül az összes körülmények szorgos és mindenre kiterjedő mérlegelése mellett állapítandó meg, a felemelés mértéke.

Generális intézkedés e tekintetben, nézetem szerint — okulva eddigi tapasztalataimon — feltétlenül anomáliákra vezetne, ha csak a törvény a valorizálási kulcsot nem állapítaná meg külön-külön, figyelemmel a nyugdíjasok személyes viszonyaira és körülményeire.

Figyelembe veendőnek tartom a nyugdíjfelemelés összegszerűsége szempontjából:

a) a nyugdíjas vagyon; helyzetét;
b) életkorát;
c) egészségi állapotát;
d) családos vagy nőtlen voltát;
e) ellátásra szoruló gyermekeinek számát;
f) esetleges újból való elhelyezkedését;

mert mindezen körülmények azonos nyugdíjjogosultság mellett is a felértékelés mértékét befolyásolják.

Nem szenved kétséget, hogy a vállalatok helyzete is nehéz, abból a szempontból, hogy a nyugdíjakat illetőleg nem dolgozhatnak fix-összegekkel; azonban tekintetbe kell venni a nyugdíjasok és pedig különösen az elaggottak helyzetét is és éppen ezért nézetem szerint kölcsönös megértéssel és jóakarattal, az eddigi bírói gyakorlat tapasztalatai alapján, az érdekeltek a megegyezés alapját a minden esetben való bírói döntés provokálása nélkül is megtalálhatják.

ÁLLANDÓ NEMZETKÖZI BÍRÓSÁG.

Írta: Dr. POLGÁR IMRE.

A nemzetgyűlés külügyi bizottsága f. é. október 22-én tartott ülésében tárgyalta az Állandó Nemzetközi Bíróság (Cour Permanente de Justice Internationale) Szabályzatának elfogadására vonatkozó törvényjavaslatot. Ez alkalomból foglalkozunk a nemzetközi bíráskodásnak ezzel az intézményével.

A magyar békedelegáció 1920 február 12-én kelt jegyzékében hangsúlyozta, hogy a Nemzetek Szövetségének legfontosabb és legsürgősebb feladatai közé tartozik a nemzetközi bíráskodás lehető legtökéletesebb megszervezése. A békediktátumok szerzői érezték is ennek szükségét; ezért a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányának 14. cikke Állandó Nemzetközi Bíróság (alábbiakban: Bíróság) létesítését rendeli. Ennek folyományaképen 1922 február 15-én ünnepélyes keretek közt felavatták Hágában, a Békepalotában székelő Bíróságot.

Feltétlenül haladást jelent ugyan ez a nemzetközi bíráskodás fejlődése tekintetében, azonban tárgyilagosan vizsgálva a Bíróság szervezetét, arra a meggyőződésre jutunk, hogy a Nemzetek Szövetségének imperialisztikus jellemvonásai nem maradtak befolyás nélkül a Bíróság kialakulására.

A nemzetközi bíráskodás legfőbb célja a fegyveres összetűzések elhárítása által a világbéke biztosítása. Azonban a Bíróság mai szervezetében nem alkalmas arra, hogy sokban hozzájáruljon a világbéke fenntartásához. A hiba nem a Bíróságnak tagjaiban van, akik a nemzetközi jog legavatottabb művelőiből kerültek ki, hanem a Bíróságnak szervezetében. Ezt a megállapítást beigazolva látjuk, ha visszapillantunk a Bíróság eddigi működésére; e visszapillantásnál szembetűnik, hogy határoza-

tainak túlnyomó része nem ítélet (arrêt), hanem vélemény (avis consultatif). Ekként ez az előkelő bírói testület «a zsákmányolt birtokok biztosító intézet»-ének véleményt nyilvánító szervévé sülyedt. Olyan szerep ez, amelyhez hasonlót hiába keresünk a kultúrállamok igazságszolgáltatási szervezetében.

A Nemzetek Szövetsége előtti időben az 1899. évi első és az 1907. évi második hágai békeértekezlet határozmányait magában foglaló egyezmények csak olyan állandó nemzetközi bíróságnak (Cour Permanente d'Arbitrage) adtak létet, amely csak a bírák jegyzékéből állott.*

Ebben az időben ugyanis az állami szuverénitásnak oly nagy volt a feszítő ereje, hogy e miatt igen nehéz volt a kötelező nemzetközi bíráskodás (obligatorium) általános érvényre juttatása, mert ennek előfeltétele az lett volna, hogy a szuverén államok szuverénitásukat legalább bizonyos fokig összhangba tudják hozni az államok társas együttlétének követelményeivel.

Ezzel szemben a Nemzetek Szövetsége az állami szuverénitás korlátolása útján szorosabb kapcsolatot létesítvén az államok közt, joggal várhattuk volna az intézményes, kötelező nemzetközi bíráskodás megszervezését, amelynek szervezete és hatásköre egészen független a perben álló felektől, akárcsak egy belföldi rendes bíróságé. Hiszen ezt a nemzetközi bíráskodás alá tartozó ügyek egy szűkebb körére vonatkozólag, a semleges vagy ellenséges tengeri zsákmány érvénye (validité) fölötti bíráskodásra vonatkozólag már megtaláljuk a tengeri zsákmánybíróságban (Cour Internationale des Prises), amelynek a második hágai értekezlet adott létet.

De találkozunk a kötelező nemzetközi bíráskodás egyéb példájával is, nevezetesen a Középamerikai Nemzetközi Bíróságban (Cour de Justice Centre-Américaine). Öt középamerikai köztársaság: Costa-Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua és Salvador 1907 december 20-án Washingtonban egyezséget kötött az állandó kötelező nemzetközi bíráskodás tekintetében. Az így életrehívott bíróság 1908 május 25-én kezdte meg működését a costaricai Cartagóban.

A Nemzetek Szövetségének Tanácsa által a Bíróság szabályzatának kidolgozására kiküldött, neves jogtudósokból álló tiztagú bizottság, az obligatoriumot akarta a tisztán jogi természetű vitákra vonatkozóan belevinni a szabályzatba és így a Bíróság igénybevételét az egyik fél egyoldalú cselekményével

* Találóan nevezte Magyary ezt a bíróságot a Magyar Tudományos Akadémiában tartott székfoglaló előadásában «jegyzékbíróság»-nak.

is lehetővé kívánta tenni. Azonban több kormány ellenvetése folytán a Tanácsnak el kellett hagyni az obligatorium elvét.

A legfőbb ellenvetés az volt, hogy az obligatorium ellentétben áll az Egyezségokmány 12. cikkével, amely a vitás kérdések megoldása tekintetében választást enged a feleknek a Bíróság vagy a Tanács vizsgálata közt.

Az obligatorium mellőzésének igazi oka azonban politikai szempontok érvényrejuttatásában rejlik. A kötelező bíráskodás előfeltétele ugyanis a kölcsönös bizalom az államok közt, ami pedig új, tisztultabb nemzetközi közszellem kialakulását igényelné. A mai szenvedélyektől, féltékenykedésektől, háborús szellemtől telített nemzetközi légkörben a hatalom urai irtóznak a bírói út általános kötelező igénybevételétől, jóllehet ma már kétségtelen, hogy az obligatorium a béke fenntartásának leghathatósabb eszköze.

Az obligatorium létesüléséhez szükséges nemzetközi légkört a kultúrnépek közti szolidaritás nyujtja, amelynek hiánya már eddig is sok bajnak okozója. Hogy azonban az európai népek szolidaritásához jussunk, elengedhetetlenül szükséges a békeszerződéseknek nevezett okmányok reviziója.*

Ezek után röviden áttekintjük a Bíróság szervezetét és eljárási szabályait, amelyek a Nemzetek Szövetségének első közgyűlése által 1920 december 13-án elfogadott Szabályzatban (Statut) és maga a Bíróság által kibocsájtott ügyviteli szabályzatban (Règlement) vannak kialakítva.

A Bíróság szervezetét illető szabályok közül a bírósági tagok számát, a bírák megválasztásának módozatait és a bírói tisztség betöltéséhez szükséges kellékeket megállapító rendelkezések érdemelnek különösebb figyelmet.

Ezek szerint a Bíróságnak 15 tagja van, akik közül 11 rendes és 4 pótbíró. A bírákat a Nemzetek Szövetségének Közgyűlése és Tanácsa egymástól függetlenül választja az Állandó Választott Bíróság nemzeti csoportjai által javasolt egyének közül. Javaslatba hozhatók állampolgárságukra tekintet nélkül azok a nagytekintélyű egyének, akik a hazájukban a legfőbb bírói hivatalra megkívánt képesítéssel bírnak, avagy a nemzetközi jogban elismert szakférfiak. Ezen személyes előfeltételek mellett tekintettel kell arra lenni, hogy a Bíróság tagjai összességükben biztosítsák a civilizáció nagy alakzatainak és a világ fő jogi rendszereinek képviseletét is.

* Lásd Magyary, Zur Frage der obligatorischen internationalen Schiedsgerichtsbarkeit. Deutsche Juristen-Zeitung 30. Jahrg. Heft. 15. S. 1143.

Megválasztottaknak azok tekintendők, akik a Közgyűlés és a Tanács szavazatainak abszolut többségét *egyaránt* elnyerték.

A szervezeti rendelkezések közül egyebekben még kiemelendő, hogy a Bíróság tagjainak megbízása kilenc évre szól, bírói tisztségükkel összeférhetetlen valamely politikai vagy adminisztrativ funkció gyakorlása és hogy hivatali eljárásukban a diplomáciai kiváltságokat és mentességeket élvezik.

A most közöltekből megállapítható, hogy a Tanácsban képviselt államoknak a Bíróság tagjainak választásában a többi állammal szemben több joguk van, mert az ilyen államok a Tanácsban és a Közgyűlésen is szavazati joggal bírnak. A Tanács a győztes államok érdekszerve s így a Bíróság megalkotásánál természetszerűleg azokat a jelölteket támogatja, akiknek megválasztása a saját érdekei szempontjából kívánatosnak látszik. További anomália az, hogy noha a Nemzetek Szövetségének nem minden tagja fogadta el és cikkelyezte be a Bíróság Szabályzatát, mégis a Közgyűlésen minden tagállam résztvesz éppen a Szabályzat értelmében a bírák megválasztásában.

A belső szervezeti rendelkezések közül megemlítendő, hogy a Bíróság maga választja elnökét és alelnökét három évre. Az első elnök a tízes jogászbizottság alelnöke, a nemzetközi jog terén nagy tekintélynek örvendő holland Loder volt, a jelenlegi pedig Max Huber zürichi egyetemi tanár, alelnök André Weiss párisi egyetemi tanár. A Bíróság minden év június 15-én rendes ülésszakon jön össze székhelyén, Hágában, de az elnök által szükség esetén rendkívüli ülésszakra bármikor összehívható. A Bíróság rendszerint teljes ülésben határoz, de szükség esetén az ítélkező tanács 9 tagból is alakulhat. Van azonban három tanács is, amely elé az ügyek csupán a felek közös kérelmére kerülnek, az egyik a három tagból álló sommás tanács, a másik kettő az öt bírói tagból és négy ülnökből álló munkaügyi, illetve közlekedésügyi tanács. Az elsőben az ülnökök közreműködése kötelező, az utóbbiban fakultatív.

Lássuk ezek után, hogy mely felek részére áll nyitva a Bíróság?

Erre a kérdésre való felelet előtt célszerűnek mutatkozik azt az esetet szemügyre venni, amikor a Bíróság «véleményt nyilvánít». A Szövetségi Egyezségokmány 14. cikke szerint «A Bíróság véleményt fog nyilvánítani minden oly vitás esetben és kérdésben, amelyet a Tanács vagy a Közgyűlés hozzá utal». Következésképen csak a Tanács vagy a Közgyűlés kérelmére köteles és jogosult véleményt mondani a Bíróság. Azokat az indítványokat, amelyek arra irányultak, hogy a Nemzetközi

Munkaügyi Hivatalnak és a kormányoknak is adassék meg a jog a véleménykérésre, az első Közgyűlés elvetette, mert úgy vélte, hogy ezeknek módjukban áll a Tanács vagy a Közgyűlés közvetítését igénybe venni.

A peres eljárást illetőleg az Egyezségokmány 14. cikke azt mondja, hogy a Bíróság hatásköre ki fog terjedni a *felek* részéről elébe terjesztett minden nemzetközi jellegű vitás esetre. A Szabályzat kidolgozásával megbízott tíztagú jogászbizottság egyhangúan azt a felfogást tette magáévá, hogy a «*felek*» alatt személyek nem érthetők. Ez a felfogás jutott ekként érvényre a Szabályzat 34. cikkében, amely megállapítja, hogy csupán az államok vagy szövetségi tagok bírnak perbeli jogképességgel. Szövetségi tagok alatt a Nemzetek Szövetségének oly tagjai értendők, amelyek nem államok. Ezek közé a világháború befejeztével nemzetközi jogalanyiságot és így önálló diplomáciai képviseletet nyert angol gyarmatok sorolandók, amelyek önállóan vettek részt a párisi béketárgyalásokon és saját delegációjukkal szerepelnek a Szövetségi Közgyűlésen.

Jóllehet, amint láttuk, a peres eljárásban jogképességgel csupán államok vagy szövetségi tagok bírnak, mégis a magánosok követelései is érvényesíthetők a Bíróság előtt, ha azt az illető kormányok magukévá teszik és mint állami ügyeket viszik a Bíróság elé. Ez volt az eset a Wimbledon gőzösre vonatkozó perben, amikor hat állam bocsátkozott perbe egy tengeri szállítási társaság által igényelt kártérítés tárgyában.

A Bíróság hatáskörére vonatkozó rendelkezések a következőkben foglalhatók össze:

A Szabályzat 36. cikke első bekezdésében kimondja, hogy «a Bíróság hatásköre kiterjed minden ügyre, amelyet a felek elébe terjesztenek, valamint minden különös esetre, amelyre vonatkozólag azt az érvényben levő szerződések és egyezmények előírják».

Tehát az első esetben a per előfeltétele a felek különös hatásköri megegyezése, amely eszerint nem egyéb, mint a választott bírósági szerződés (compromissum). A kettő között mégis néhány lényeges különbség van. Az Állandó Nemzetközi Biróságra vonatkozó megegyezésben ugyanis a Bíróságot úgy kell elfogadni, amint az egyszersmindenkorra megalkottatott; továbbá a fennálló anyagi és alaki szabályokat kell elfogadni. Ezzel szemben a választottbírósági szerződésben a felek állapítják meg mindezeket magában a szerződésben.

Az Állandó Nemzetközi Bíróság hatáskörére vonatkozó megegyezést a keresetlevélben kell közölni a Bírósággal. A Bíróság eddigi gyakorlatában egy ügy fordult elő, amelynél a Bíró-

ság hatásköre ilyen ad hoc megegyezésen alapult, nevezetesen a Neuillyben kötött békeszerződés egyes rendelkezéseinek értelmezése iránt a bolgár és görög kormányok által a Bíróság elé vitt ügy.

A második esetben a Bíróság hatásköre kiterjed minden ügyre vonatkozólag, amelyre azt a nemzetközi szerződések és egyezmények előírják. A Szabályzat 37. cikke kimondja, hogy ha valamely érvényes nemzetközi egyezmény vagy szerződés a Nemzetek Szövetsége által alakítandó bíróság ítélkezésére utal, ezt a hatáskört a Bíróság gyakorolja.

Ezekből kitűnik, hogy a Bíróság hatásköre általában nem kötelező. Azonban a nemzetközi szerződések és egyezmények által a Bíróság elé utalt egyes jogviták a bíróság *kötelező* hatáskörébe tartoznak. Ez a *kötelező* hatáskör *első* esete, amely a hatáskörnek bőséges forrása.

A vonatkozó szerződési rendelkezések négy csoportba sorozhatók:

1. Vannak oly szerződések és egyezmények, melyek a Bíróság hatáskörét a szerződés egészének vagy valamely meghatározott rendelkezésének értelmezésére vagy alkalmazására írják elő. E csoportba tartoznak a különböző békeszerződések. Ilyen hatásköri szabály és pedig a versaillesi békeszerződés 386. cikke alapján indított keresetet a Bíróság előtt a brit, francia, olasz és a japán kormány a Wimbledon gőzösre vonatkozó, fentebb már említett jogvita tárgyában Németország ellen.

Ide sorolandók továbbá a béketárgyalások alkalmából 1919-ben, valamint a Nemzetek Szövetségének fennhatósága alatt utóbb tartott konferenciákból kifolyólag kötött nemzetközi egyezmények, valamint az Egyezségokmány 22. cikke alapján Belgiumnak, Franciaországnak, Nagybritanniának és Japánnak adott gyarmati mandátumok.

A Mavrommatis ügyben, amelyet a Bíróság a hatáskör szempontjából 1924 június 16-tól szeptember 4-ig tartó ötödik rendes ülésszakában, érdemben pedig f. é. január 12-től f. é. március 26-ig tartó hatodik rendkívüli ülésszakában bírált el, a görög kormány keresetében a Bíróság hatáskörét a Nagybritanniának Palesztinára vonatkozólag biztosított gyarmati mandátumára alapította.

2. A nemzetközi folyókra, vasúti és hajózási forgalomra és a vámeljárásra vonatkozó rendelkezések, amelyek részben a békeszerződésekben, részben különleges egyezményekben foglaltatnak és melyek a felmerült jogvitákra vonatkozólag a Bíróság kötelező hatáskörét írják elő.

3. Bizonyos körülmények között a Bíróság hatáskörébe tartozik a kisebbségi jogok védelmével kapcsolatos viták eldöntése is. Azonban a vonatkozó rendelkezések közelebbi ismertetése kívül esik a jelen értekezésünk keretén.

4. Ide vonhatók az egyes politikai (szövetségi), kereskedelmi, hajózási és egyéb szerződések, amelyek 24 államra vonatkoznak és Magyarországot a következők érintik:

Magyarország és Esztország között 1922 február 19-én kötött kereskedelmi szerződés, Magyarország pénzügyi helyreállítása tárgyában 1924 március 14-én kelt jegyzőkönyv. Ugyancsak idetartoznak a választottbírósági szerződések, amelyek tizenkét államot illetnek és pedig Magyarországot a következők: Az Ausztria és Magyarország közt 1923 április 10-én Budapesten létesült választottbírósági szerződés. Magyarország és Svájc közt 1924 június 18-án kelt választottbírósági egyezmény.

A választottbírósági szerződések sorában különleges helyet foglalnak el a folyó évi október hó 16-án Locarnóban Németországnak Belgiummal, Franciaországgal, Lengyelországgal és Csehszlovákiával kötött választottbírósági szerződései. Ezek a Bíróságnak csupán másodlagos és vagylagos hatáskört biztosítanak a szerződő hatalmaknak a Rajnapaktum 2. cikkében vállalt kötelezettségek teljesítéséből eredő jogviták esetére.

A fentebb kifejtettek mind a *kötelező* hatátáskör *első* esetét képezik.

A *kötelező* hatáskör *második* esete a Szabályzat 36. cikkének 2. bekezdésén alapul, amely módot nyujt az államoknak arra, hogy a Bíróság jogszolgáltatását az ügyek bizonyos kategoriájára nézve mindazon tagokkal és államokkal szemben, amelyek ugyanezt a kötelezettséget vállalták, általában is kötelezőnek ismerjék el. A Szabályzat 36. cikke ezeket az ügyeket, az Egyezségokmány 13. cikkének 2. bekezdésében megjelölt ügyekkel teljesen egybehangzóan, a következőkben sorolja fel: *a)* valamely nemzetközi szerződés értelmezése; *b)* a nemzetközi jog bármely kérdése; *c)* bármely ténynek megállapítása, amely ha bebizonyul, valamely nemzetközi kötelezettség megsértését jelentené és végül *d)* a jóvátétel terjedelme vagy módja, amely ilyen megszegés esetében teljesítendő volna.

Eddig 23 állam tett a Bíróság kötelező jurisdictióját elismerő nyilatkozatot. Így: Ausztria, Svájc, bizonyos fenntartással Franciaország, Hollandia, Norvégia, Svédország, Portugália stb.

A Bíróság döntéseit a nemzetközi szerződések és a szokásjog, a civilizált államok által elfogadott fontosabb jogelvek

és kisegítésképen a bírói határozatok és a legkiválóbb publicisták tanításának figyelembevételével hozza meg.

Fővonásaiban így áll előttünk az Állandó Nemzetközi Bíróság. Ha szervezete nem is elégíti ki minden tekintetben a hozzá fűzött reményeket, mégis nagy haladás a nemzetközi jog fejlődésében egy valóban állandó nemzetközi bíróság létezése, amelynek igénybevétele ugyan általában még nem kötelező, de a haladás útja nyilván a kötelező igénybevétel irányában vezet.

A cél, amelyet a Divina Commedia halhatatlan szerzője ekként fejezett ki: «Jogvita esetén mindenkor ítélet hozandó», még messze van; ennek előfeltételei: a béke megszilárdulása, a lelki lefegyverzés, az erkölcsök átalakulása. Ez pedig csak hosszú idők generációkat átalakító munkájának lehet következménye. Az időelőtti reformok csak hátrányosan befolyásolják a haladás útját. Amint igen helyesen jegyezte meg Loder a Bíróság ünnepélyes felavatása alkalmából mondott beszédében: «Celui qui cueille un fruit avant qu'il soit mûr n'appauvrit que lui-même».

BIRÓI GYAKORLAT.

Az 1924—1925. évek perjogi gyakorlata.*

I. *A valorizációval kapcsolatos alaki kérdések.*

A *valorizáció iránti kérelmet* a bírói gyakorlat egyöntetűen *keresetfelemelésnek* minősíti. (C. II. 5319/1923., Pd. IX. 169. sz.) Ez a felfogás sok támadásnak van kitéve, mert abban az esetben, amikor a felperes a valorizációt a kereset beadásakor fennállott árfolyam arányában kéri, tulajdonképpen csak a keresettel már érvényesített értéket kéri megítélni és így a kereset tárgya a valorizációs kérelem folytán nem változik. A *régi rendes perekben* a valorizációs keresetfelemelés az 1868: LIV. tc. 68. §-ába ütközik. Mindazonáltal a budapesti kir. itélőtábla érdemlegesen bírálja el a régi rendes perekben előterjesztett valorizációs kérelmet. És a Kúria — bár kifejezetten nem mondotta ki az ilyen kérelem megengedettségét, — az érdem-

* Előző közlemény a Jogállam 1924 februári számában. Pd = Jogtudományi Közlöny «Perjogi Döntvénytár» c. melléklete. C = Curia. T = Tábla. PHT = Polgárjogi Határozatok Tára.

leges elbírálásba többször belebocsátkozott, egyik határozatában pedig csak azért semmisítette meg az ítélőtábla valorizációs határozatát, mert a valorizálási kérelem csak az elsőbírói ítélet elleni felebbezésben lévén előterjesztve, az ellenfél arra nem nyilatkozhatott. (C. II. 5293/1924., Pd. X. 63. sz.)

Természetes, hogy a keresetfelemelési minősítés kizárja a meg nem engedett keresetváltoztatás megállapítását. Ennek megfelelően állandó gyakorlat a *valorizálási kérelmet a fellebbezési eljárásban* megengedni. (C. IV. 1602. és 4609/1923., Pd. IX. 104. sz.)

Ennek megfelelően: nem keresetváltoztatás, ha a felperes a terményekben nyujtandó kártérítés helyett valorizált készpénzbeli kártérítést követel, ha a cséplésjutalék egyenértéke helyett utóbb annak természetben való kiszolgáltatására, vagy a teljesítéskori valóságos érték megfizetésére irányítja keresetét, ha a felperes előbb az idegen valutának a perléskori árfolyam szerint megfelelő magyar koronát, utóbb pedig magát az idegen valutát követeli. (C. VI. 6200/1923., II. 6882/1923., II. 611/1924., Pd. IX. 177. sz. és X. 19. és 56. sz.)

Hasonló irányban fejlődött a gyakorlat a *kereseti kérelmen való túlterjeszkedés* (Pp. 394. §.) kérdésében. Így teljesítési kereset elutasítása esetében az előbbi állapot helyreállításához kifejezett kérelem nem szükséges, az alperes tehát, különösen akkor, ha a teljesítés gazdaságilag lehetetlen, úgy a kereskedelmi törvény 353. és 356. §-ai szerinti árkülönbözet megtérítésére, mint a vételárelőleg visszafizetésére külön kérelem nélkül, még pedig a pertárgy értékének keretein belül valorizáltan is kötelezhető. (C. IV. 7231/1922., 2016., 3017., 4680/1923., 3091/1924., V. 2146/1923., VII. 2678/1923., Pd. IX. 16. sz., 65. sz., 107. sz. és X. 27. sz.)

Ugyancsak állandó gyakorlat szerint a cseh korona megítélése iránti kérelemben a magyar korona valorizált megítélése iránti kérelem is, mint kevesebb, bentfoglaltnak tekintendő. (C. IV. 3321., 3630., 5590, 6765/1923. és II. 5769/1923.., Pd. IX. 109. sz.)

A valorizáció iránti kérelemben mint kevesebb benfoglaltnak tekintendő az a kérelem, hogy az 1923 : XXXIX. tc.-nek a *késedelmi kamat helyett fizetendő kártérítésre* vonatkozó rendelkezései alkalmaztassanak, amely kérelem a felülvizsgálati eljárásban is előterjeszthető. (C. IV. 759/1923., Pd. IX. 37. sz.)

Köztudomású, hogy a bíróságok a valorizálást az ítélet rendelkező részében rendszerint a magyar korona zürichi árfolyamára való hivatkozással fejezik ki. Előfordult esetben a felülvizsgálati panasszal szemben kimondatott, hogy nem határozatlan

a marasztalás, ha az, hogy az ítéletben megjelölt marasztalási összeg a korona volt és a fizetéskor leendő árfolyamához képest mily összegnek felelt meg, egyszerű számtani művelet útján meghatározható. (C. VII. 2277/1924., Pd. X. 32. sz.)

Oly esetben, amikor a felperes az elsőbírósági eljárásban valorizálást még nem kért, az *egyedül fellebbező alperes megakadályozhatja-e a valorizálási kérelemnek a fellebbezési eljárásban való előterjesztését* azáltal, hogy ő a *fellebbezési tárgyaláson meg nem jelenik?* A megoldás a gyakorlat szerint az, hogy abban az esetben, ha az egyedül fellebbező alperes az első fellebbezési tárgyaláson meg nem jelenik és a felperes a fellebbezés visszautasítását kéri, akkor a felperes valorizálási kérelmet hatályosan elő nem terjeszthet, mert a Pp. 493. és 510. §-ainak egybehangzó rendelkezései szerint oly esetben, amikor a fellebbezés visszautasíttatik, a fellebbezési határidő letelte után bejelentett nem önálló csatlakozás felett tárgyalni nem lehet. Ellenben oly esetben, nmikor a felperes a fellebbezés visszautasítását nem kéri, hanem az előkészítő iratban közölt csatlakozási kérelmét a tárgyaláson felemeli, a fellebbező alperest a következő tárgyalásra a felemelés közlése mellett az arra teendő nyilatkozat végett és a fellebbezési kérelem előterjesztése végett meg kell idézni. (C. Psz. 3558/1924. és VII. 2057/1924., Pd. IX. 130. és X. 10. sz.)

Oly esetben pedig, amikor a fellebbező fél a fellebbezési kérelmét már előterjesztette és csak ezután mulasztja el a fellebbezési tárgyalást, ez a mulasztás a Pp. 510. §-a értelmében az ellenfelet a csatlakozási kérelem előterjesztésében nem akadályozza, hanem csak azt vonja maga után, hogy ez az új kérelem a tárgyalás elhalasztása mellett a fellebbező féllel kellően közöltessék. (C. IV. 1452/1924., Pd. X. 86. sz.)

A *fellebbezés visszavonása* szintén eszközül szolgálhat arra, hogy az ellenfél új valorizálási kérelemmel ne élhessen. De itt is különböztetni kell. Ha a fellebbező fél ellenfele a valorizálási kérelmet a szóbeli fellebbezési tárgyaláson már előterjesztette, a fellebbezésnek csak ezután történt visszavonása a valorizálási kérelem érdemleges elbírálását nem gátolhatja. (C. IV. 2413/1924., Pd. IX. 112. sz.) Ellenben a felperes által a fellebbezési bíróságnál még csak írásban előterjesztett valorizálási kérelem nem tárgyalható, ha az egyedül fellebbező alperes a fellebbezést a szóbeli tárgyalás előtt visszavonja, mert oly írásbeli új kérelem, amely szóbeli tárgyaláson előterjesztve még nem volt, a Pp. 203., 484. és 489. §-ai értelmében, valamint a 493. §. 2. bekezdésének hasonszerű rendelkezésére való

figyelemmel nem alkalmas arra, hogy annak alapján a fellebbezési bíróság, hatályos fellebbezés nemlétében, tárgyalást tartson és érdemlegesen határozzon. (C. Psz. 3455/1924., Pd. IX. 120. sz.)

Vitás kérdés az, hogy a fellebbezési eljárásban előterjeszthető *keresetfelemelés csak fellebbezési vagy csatlakozási kérelem keretében történhetik-e?* A IV. 2413/1924. sz. határozat (Pd. IX. 112. sz.) a kérdést nemlegesen dönti el. A Kúria legutóbbi határozata azonban (IV. 6370/1924) kimondja, hogy oly esetben, amikor az elsőbírósági ítélet a kereseti kérelemnek mindenben helyt adott és így az ítélet a felperesre nézve semmiképpen sem sérelmes, a felperes az ítélet ellen önálló fellebbezéssel, pusztán keresetfelemelés, illetve valorizáció céljából nem élhet. Ha tehát ily esetben az alperes az ítéletet egyáltalában meg nem támadja, a felperesnek egyedül valorizáció céljából beadott fellebbezését vissza kell utasítani.

A Pp. 509. §-án alapuló előzetes végrehajthatóság kimondását nem zárja ki azt, hogy az elsőbíróság az alperest cseh koronában, a fellebbezési bíróság pedig ennél nagyobb értékű magyar koronában marasztalja. (C. II. 5767/1923., IV. 6363/1924., Pd. IX. 182., X. 37. sz.)

A Pp. 521., illetve 476. §-ai értelmében a *felülvizsgálat megengedhetősége szempontjából* irányadó *értékmegállapításnál* a Pp. 8. §-át kell alkalmazni. Minthogy pedig a Pp. 8. §-ának 1. bekezdése szerint a hatáskör megállapításában a keresetlevél beadása napján fennállott értéket kell alapul venni, a Kúria V. tanácsa arra az álláspontra helyezkedett, hogy az a magyar koronaösszeg irányadó, amely a pertárgy értékét a keresetlevél beadásakor képviselte, vagyis a korona devalvációja és a pertárgy értékének ehhezképest a per folyamán magyar korona összegben történt emelkedése a felülvizsgálat megengedhetősége szempontjából figyelembe nem jöhet. Ez az álláspont ellentétben áll a sorozatosan kibocsájtott értékhatárfelemelő rendeletek intenciójával, mert e rendeletek indító okát éppen a koronaromlás képezte. És e felfogás általános érvényesülése esetén, igen nagy értékű pertárgyak a felülvizsgálat alól kivonattak volna. Ez az álláspont azonban nem érvényesült, hanem ezzel szemben a most már általánosnak mondható gyakorlat az, hogy a pertárgynak a per során emelkedett értékét figyelembe kell venni. (C. IV. 6447. és 7083/1923., Pd. IX. 69. sz.) Sőt a IV. 130/1924. sz. határozat szerint (Pd. X. 45. sz.) a felülvizsgálati értékhatár szempontjából az érvényesített követelésnek magyar koronában kifejeződő *mindenkori* értéke volna irányadó. Hasonló nyomon

jár a Psz. 3853/1924. sz. határozat (Pd. X. 40. sz.), amely szerint a fellebbvitel megengedhetősége szempontjából a kereset beadásakor fennállott valóságos belső érték irányadó, amit papírkoronákban át kell számítani. Kétségtelen azonban, hogy az értékhatár elérése szempontjából bizonyos fix időpont alapulvétele szükséges. A fellebbvitel megengedhetősége nem függhet oly véletlen körülményektől, mint amilyenek a másodbírói ítélet gyorsabb vagy lassúbb kézbesítése, a felülvizsgálati tárgyalásnak rövidebb vagy hosszabb határnapra kitűzése, stb. A gyakorlat az időpont tekintetében nem egységes. Majd a másodbírói ítélet hozatalát megelőző utolsó tárgyalás napját, majd a másodbírói ítélet kihirdetésének napját, majd a felülvizsgálati kérelem beadásának napját, illetve a felülvizsgálati határidő utolsó napját, sőt a felülvizsgálati kérelem elfogadása vagy visszautasítása feletti határozathozatal, illetve a felülvizsgálati tárgyalás napját veszik alapul. (Pd. IX. 68., 69., 169. sz. és X. 41—46. sz.) Talán legmegfelelőbb és legigazságosabb a másodbírói ítélet hozatalát megelőző utolsó fellebbezési tárgyalás napjának elfogadása, mert a fellebbezési eljárás lényegileg ekkor nyer befejezést és ez a nap az, amely a tényelőadások felhozhatósága szempontjából úgy a perújítás, mint a végrehajtás-megszüntetési kereset tekintetében irányadó.

Abból, hogy a bíróság a *valorizálási kérelmet* keresetfelemelésnek minősíti, szükségképpen következik, hogy az a *felülvizsgálati kérelemben már elő nem terjeszthető.* Ez az állandó gyakorlat, dacára annak, hogy az 1923 : XXXIX. tc. az ellenkező irányban már útmutatást adott és a kiszivárgott hírek szerint, a valorizációs törvényjavaslat is ellenkező álláspontra tért át. Kivétel e gyakorlat alól az a határozat, amely szerint a a valorizálási kérelem a felülvizsgálati tárgyaláson is előterjeszthető, amennyiben az nem haladja meg az idegen valuta fizetése iránt az alsóbírói eljárásban támasztott keresetet. (C. IV. 4621/1922., Pd. IX. 133. sz. Ez a kivétel azonban csak látszólagos és összhangban áll a Pp. 394. §-a körül kifejlődött fent ismertetett gyakorlattal. Ezzel ellentétben áll és nem helyeselhető a VII. tanács 2394/1924. sz. határozata (Pd. X. 65. sz.), amely szerint teljesítésről kártérítési kérelemre nem lehet a felülvizsgálati kérelemben áttérni. Holott az állandó gyakorlat szerint a teljesítés gazdasági lehetetlensége esetében a másodbírói ítéletet a kártérítési kérelem előterjesztése és elbírálása végett külön kérelem nélkül is fel kell oldani.

Viszont örvendetes haladást mutatnak az I. tanács 696/1922. és 2512/1922. sz. határozatai (Pd. X. 64. sz.), amelyek szerint

27*

az az új kérelem, hogy a köteles rész megállapításánál az elajándékozott vagyonnak és a hagyatéknak jelenlegi értéke vétessék alapul, a gazdasági viszonyok mélyreható változása és különösen a pénzértéknek rendkívüli csökkenése folytán a *felülvizsgálati tárgyaláson is előterjeszthető.*

A II. tanács által hozott és Pd. IX. 160. sz. alatt közölt határozattal szemben a IV. és VII. tanácsok állandó gyakorlata az, hogy az alsóbíróságok által *megítélt perköltségek és fellebbezési költségek összegét* a korona időközi romlása arányában *felülvizsgálati vagy csatlakozási kérelem folytán fel kell emelni.* (Pd. IX. 46., 66., 102., 148. sz.) Irányadó e tekintetben a pertárgynak a III. bírói határozathozatalkori értéke. (C. IV. 6836/1923., Pd. IX. 67. sz.) Sőt a VII. 4873/1923. sz. határozat szerint (Pd. IX. 167. sz.) a fellebbezési költség felemelésének a korona értékcsökkenése alapján akkor is helye van, ha ezt csak a felülvizsgálati tárgyaláson kérik. E szerint tehát a felemelésnek nem volna előföltétele az, hogy a fél e végből felülvizsgálati kérelemmel vagy csatlakozással éljen. Ha azonban a pernyertes fél a részére az elsőbíróság által megítélt perköltségek összegét annakidején fellebbezéssel, vagy csatlakozással meg nem támadta, akkor az elsőbírói költség felemelése végett a Pp. 523. §-a értelmében a fellebbezési bíróság ítélete ellen az állandó gyakorlat szerint jogorvoslattal nem élhet.

Más az eset akkor, ha a felebbezési bíróság az elsőbíróság által az alperes ellen megítélt tőkeösszeget a felperesnek erre irányuló felebbezési kérelme folytán felemeli. Ebben az esetben, mivel a perköltség megítéléséhez nem szükséges, hogy a fél azt összegszerűen felszámítsa, a perköltségnek a marasztalási tőke összegéhez mért aránylagos felemelése külön kérelem és felszámítás nélkül is helytfoghat (C. IV. 1250/1924., Pd. X. 36. sz.).

A felülvizsgálati bíróság feloldó határozatában megállapított felülvizsgálati költséget utóbb a felebbezési bíróság újabb ítélete elleni felülvizsgálati kérelem folytán a korona időközi romlása alapján ugyancsak fel lehet emelni (C. IV. 5065/1924., Pd. X. 63. sz.).

Ügyvédi díjperekben a korona időközi értékcsökkenése alapján az ügyvéd a honorárium felemelését követelheti és a felemelés mérvét a felülvizsgálati bíróság a Pp. 271. §-a alapján szabadon állapítja meg (C. VI. 2931/1924., Pd. IX. 172. sz.) Ügyvédi munka díjazása iránti perben a késedelmes alperessel szemben figyelembe kell venni a pénz vásárlóerejének a kereset beadásáig bekövetkezett csökkenését is (C. VI. 6198., 6767/1922.,

Pd. IX. 23. sz.). Ezzel szemben magában áll a II. tanács 304/1923. sz. határozata (Pd. IX. 70. sz.), mely szerint az eljárási költség az annak alapjául szolgáló működés idejében fennállott értékviszonyok szerint állapítandó meg és így a koronaromlás a felemelésre okul nem szolgálhat.

Fontos kérdés az, hogy a *már jogerősen megítélt összeg valorizálását új keresettel* lehet-e követelni, illetve a jogerős ítélet mennyiben állapítja meg mindkét félre nézve a res judicatát. A II. tanács 775/1924. számú határozata szerint (Pd. IX. 118. sz.) a valorizált vételár iránti keresetnek helytadó jogerős ítélet után a további valorizáció iránti keresetnek megítélését kizárja a res judicata. E határozat elleni aggályomnak az idevonatkozó bírói gyakorlat összeállítása kapcsán a Döntvénytárban közölt esethez fűzött jegyzetben már kifejezést adtam. Az ellenkező és helyes álláspontot foglalja el a VII. tanács 2277/1924. számú határozata (Pd. X. 32. sz.), amely szerint a felperes a jogerősen marasztalt, de a fizetési késedelem tekintetében vétkes alperessel szemben e vétkességből származott kárának megtérítése iránt új keresetet indíthat. Perjogilag ez a helyes álláspont; a kereset sikeressége azonban az ügy érdemében a gyakorlat szerint ki van zárva, ha felperes a megítélt összeget annak idején jogfentartás nélkül felvette.

Ugyancsak fontos az a kérdés is, hogy az alperes a *valorizálás iránt* indított *új perben* a követelés alapjával szemben védekezhetik-e, illetve *felhozhat-e olyan kifogásokat, amelyek az eredeti követelés alapjára is kihatnak?* E tekintetben a VII. tanács 743/1925 határozatában (Pd. X. 61. sz.) azt mondotta ki, hogy a követelési jog kérdése újból vizsgálat tárgyává nem tehető, mert a jogerős ítéletben foglalt döntés mindaddig, amíg a hozott itélet hatályában fennáll, a felek egymásközti jogviszonya tekintetében irányadó. Ezzel szemben a VI. tanács 2881/1924 (Pd. X. 60) és a IV. tanács 6366/1924. számú határozata abból indul ki, hogy a Pp. 411. §-a értelmében az ítélet csak annyiban válik jogerőssé, amennyiben a keresettel érvényesített jog iránt határoz, a jogerő tehát csak a megítélt követelésre terjed ki, de nem a valorizációs többletre, amely nem volt a keresetnek és az ítéletnek tárgya. Abból, hogy az alperes megnyugszik az olyan ítéletben, amely őt jelentéktelen számú koronák megfizetésére kötelezi, nem lehet azt a konzekvenciát levonni, hogy a koronaromlás arányában felértékelt követelés is feltétlenül terheli. Alperesnek szabadságában áll az, hogy jelentéktelen kereseti követeléssel szemben ne védekezzék és ezért még nem lehet őt azzal büntetni, hogy az utóbb sokszorosan felemelt keresettel

szemben ne védekezhessék, illetve a perújításnak és bizonyításnak terhe őreá háríttassék. Ezt az utóbbi álláspontot tartom helyesnek és ez érvényesül a VI. tanács döntése szerint akkor is, amikor a részben marasztaló ítélet az alperessel szemben jogerőre emelkedik ugyan, de a felperes a valorizálást a felebbezési eljárásban kéri. Hasonló esetben a német Reichsgericht is így döntött.

Pusztán a végből, hogy az alapperben csak a felülvizsgálati eljárásban előterjesztett, ott elkésés miatt figyelembe nem vett és ennélfogva *az alapper tárgyául nem szolgált valorizációs kérelem megítéltessék: perújításnak helye nincs* (C. IV. 6861/1924., Pd. X. 66. sz.). Természetes, hogy új keresetnek helye van. Amennyiben felperes új kereset helyett helytelenül perújítással élt, kérdés, hogy ez a perújítási kereset visszautasítását, vagy pedig a perújításnak új keresetként való elbírálását vonja-e maga után? E tekintetben a gyakorlat nem egységes. A szaksajtóban ismételten tárgyalt és támadott V. 4391/1923. és 1613/1924. számú határozatok szerint (Pd. IX. 50. és 184. szám) a perújításnak előfeltétele az, hogy az alapperbeli ítélet még hatályban fennálljon és ez oly jogkérdés, mely a felek kérelme nélkül is hivatalból vizsgálandó. Ha tehát az alapperbeli itéletnek bontó feltételtől függően kimondott rendelkezése a bontó feltétel bekövetkezte folytán hatályát vesztette, perújítási keresetre nincs szükség, — hanem azt kell vizsgálni, hogy a bontó feltétel bekövetkezett-e. Mivel más esetekben a Kúria a perújítási keresetet a törvényes előfeltétel hiánya miatt hivatalból visszautasította, a kérdés a jogegységi tanács elé került, amely azonban a két álláspont között elvi ellentétet fennforogni nem látott és így a jogegységi döntést mellőzte. Mert az V. tanács most közölt határozata is abból indult ki, hogy perújításnak helye nincs és csupán a rendelkező rész szövegében mulasztotta el azt, hogy ennek az álláspontnak a perújítás egyenes visszautasításával kifejezést adjon. Helyesen az ily esetben nem perújításnak, hanem az ítéleti marasztalás hatályátvesztettségének megállapítására irányuló keresetnek, esetleg végrehajtás megszüntetése iránti keresetnek lehet helye. Így is döntött a Kúria V. 377/1922. számú határozata (Pd. IX. 14. sz.), mely szerint helye van a végrehajtás felfüggesztésének, ha az ítéletileg megszabott teljesítés időlegesen lehetetlenné vált és e lehetetlenülés a végrehajtásmegszüntetési kereset felett hozott II. bírói ítélet idejében még fennforgott. Ugyancsak végrehajtásmegszüntetési, esetleg megállapítási per tárgya lehet az a kérdés, hogy a kötelezettség lehetetlenülése címén a nyertes fél az ítéleti marasztalás helyett

mást, cseh korona helyett magyar koronát, tartozik-e elfogadni (budapesti Tábla 9344/1923., Pd. IX. 13. sz.).

Választottbírósági ítéletben megszabott teljesítés elmulasztásából kifolyólag a valorizáció iránti kereset a rendes bíróságnál megindítható (C. VII. 5281/1924., Pd. X. 70). Ebből a contrario következik, hogy külön alávetés nélkül a választottbíróság az általa megítélt összeg valorizációja iránti új eljárás tekintetében nem bír hatáskörrel.

Az a kérdés, hogy *a csődhitelezőnek, a tömeg ellen bejelentett és már valódinak meg is állapított követelése* a csődtömegnek a koronaromlással kapcsolatos értékemelkedése arányában *valorizálható-e*, nem polgári perútra, hanem a csődtörvény 182. és következő §-ai szerinti külön eljárásra tartozik.(C. VII. 1363/1924., Pd. X. 7. sz.).

II. *Hadifogoly által a hadifogságból történt hazaszállítása* alkalmával hozzájárulási költség címén a nemzetközi Vöröskereszt Egyletnek kifizetett összeg megtérítése iránt a kincstár ellen támasztott igény elbírálása polgári perútra nem tartozik. (C. VI. 6904/1922. Pd. IX. 6. sz.) Ha azonban a kereset arra a magánjogi címre van alapítva, hogy a magyar kormány megbizottja az előleg visszatérítése iránt a kormány nevében külön kötelezettséget vállalt, akkor a kereset polgári perútra tartozik és az eljárás felfüggesztésére vonatkozólag a 4050/1920. M. E. sz. rendelet ily perben nem alkalmazható. (C. II. 2765/1922.)

A trianoni Bsz. 240. cikkének ama rendelkezésével, mely a magyar bíróság által ezután hozandó ítélettel szemben nyujtandó jóvátételről és visszahelyezéséről szól, nyilvánvaló, hogy a *román és a magyar honos között a háború előtt létrejött ügyletből származó követelés* felett a magyar bíróság ítélhet, mert a vegyes döntőbíróságok hatásköre nem kizárólagos és így a Pp. 180. § 1. pontja szerinti külön eljárás fenntartottságának pergátló körülménye nem forog fenn. (C. VII. 4191/1924. Pd. X. 54. sz.)

Megfelelő szolgálati bizonyítvány ki nem adásával okozott kár megtérítése iránti kereset a Pp. 1. § 2. *e)* pontja alá esik. (C. II. 4765/1924. Pd. X. 6. sz.) Hasonlóképpen a járásbírósági hatáskörbe tartozik a *szolgálati viszonyban a felmondási időre* járó bíróilag már jogerősen megítélt szerződéses illetmények késedelmes kifizetése folytán a korona értékének időközi csökkenése miatt előállott különbözet megtérítése iránt indított kereset. (C. II. 4766/1924. Pd. X. 77. sz.)

Az 1871 : XXXIV. tc. 1. § és 1879 : XXXIX. tc. 2. §, valamint a Ppé. 7. és 14. §-ai értelmében a *Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete elleni pereket* a bpesti kir. törvényszéknél

kell megindítani. Ezt a személyes kiváltságot a Ker. t. 55. § és az 1884 : XVII. tc. 176. §-a meg nem szüntette; az alkalmazott által a *szolgálati viszonyból kifolyólag az intézet ellen* indított kereset tehát *nem az iparhatósághoz* vagy a munkaügyi bírósághoz, hanem a bpesti kir. törvényszékhez tartozik. (Bp. tábla 2596/1922. Pd. IX. 27. sz.)

Tengeri hajó személyzetének szolgálati viszonyából származó per nem tartozik a munkaügyi bíróság hatáskörébe, hanem a 10,417/1922. M. E. számú rendelet 5. §, újabban pedig az 1925 : VIII. tc. 22. § értelmében a járásbírósági értékhatárig a bpesti közp. kir. járásbíróság hatáskörébe, azonfelül pedig a bpesti törvényszék hatáskörébe tartozik. (C. II. 6229/1922.)

A Pp.-nak az illetékességi okokat megállapító rendelkezései törvénymagyarázat útján ki nem terjeszthetők és újakkal ki nem egészíthetők. Ennélfogva az a körülmény, hogy a *megállapítási perben az alperes illetékességi kifogást nem emelt* és a hazai bíróság a jogviszony fennállását jogerősen megállapította, *a teljesítési perre nézve illetékességet nem létesít;* és az a kérdés, hogy a külföldi bíróság a hazai bíróság ítéletének anyagi jogerejét tartozik-e elismerni, az illetékesség kérdésének eldöntése keretébe nem vonható. Frachtfreiparität Waggon Budapest—Józsefváros nem jelenti a teljesítés helyét. (C. IV. 3050/1923. Pd. IX. 31. sz.) Mindenesetre hiánya a törvénynek, hogy ily esetre az összefüggésen alapuló illetékességet a Pp. 189., 413., 566. §-ai, valamint a Ppé. 39. § és a Végr. t. 92., 236. §-aihoz hasonlóan nem ismeri.

A kereskedőnek *fióktelepe nem önálló jogalany*, hanem a főtelepnek tágabb értelemben vett tartozéka. Perbeli jogképességgel tehát maga a kereskedő, illetve kereskedelmi társaság bír. (C. IV. 5994/1921., II. 3823/1924. és IV. 7933/1922.) Ugyanez áll a külföldi életbiztosító részvénytársaság magyarországi vezérképviselőségére, illetve fiókigazgatóságára. (C. IV. 3332/1923. és II. 2485/1924. Pd. IX. 99.) Azonban ha a külföldi életbiztosító részvénytársaság a magyarországi fiókigazgatóságnak a perlési felhatalmazást megadta és ekként utólag felperesként perbe lépett, ezzel a perbeli jogképesség hiánya pótolva van (u. ott).

Ellenben a Bsz. 231. § *d)* pontjának utolsó bekezdése értelmében rendezendő régi tartozások szempontjából Csehszlovákiával folytatott tárgyalásokról 1923. július 13-án felvett jegyzőkönyv *A.* függelékeként kibocsátott 3600/1924. M. E. sz. rendelet 1. § 3. pontja értelmében *a magyar pénzintézetek és biztosítóintézetek Csehszlovákia területén fennállott fiókjaival*

szemben 1919 február 26-ika előtt keletkezett követelések és tartozások is összeírás alá esvén, ebben a viszonylatban ezek a fióktelepek önálló jogalanyoknak és külön perképességekkel bíróknak tekintendők. (C. IV. 3044/1923.)

Nem önálló jogi személy a részvénytársaság nyugdíjalapja (nyugdíjegyesülete), ha alapszabályai szerint az alakulásban és fenntartásban a részvénytársaság igazgatóságát döntő befolyás illeti meg, ha a részvénytársaság megszűnése esetén a nyugdíjalapnak is fel kell számolnia és a tagok kielégítése után fennmaradó feleslegét a felszámoló részvénytársaság vagyonához kell csatolni. Ez állandó gyakorlat, így C. II. 998/1925., valamint régebben C. IV. 402/1914. és bpesti tábla 4848/1917. Hj. XVIII. 35. Ehhez azonban szó fér, mert ha a nyugdíjegyesületnek kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabálya, szervezete és külön vagyona van, jogalanyisága és perbeli jogképessége el nem vitatható. Ez természetesen nem érinti az anyagi jog szempontjából azt az álláspontot, miszerint a kereset nemcsak a nyugdíjalap ellen, hanem akár ezzel együtt, akár pedig külön a részvénytársaság ellen is indítható.

Nincs törvényes akadálya annak, hogy a hitelező valakit nemcsak a követelés beszedésével, hanem egyúttal saját nevében, per útján való érvényesítésével is megbízhasson és felperesként olyan személy, aki a perbevitt jognak nem magánjogi alanya, nemcsak hatósági megbízás alapján (csődtömeggondnok, hagyatéki gondnok, zárgondnok és Vht. 124. §-a szerinti ügygondnok), hanem a hitelezőtől erre kapott megbízás alapján is felléphet. Ily esetben a kereset elutasításának következményeként a perbe nem álló megbízó marasztalható. Ha tehát ez a megbízó külföldi honos, a perköltségbiztosíték követelése sincs kizárva. (C. IV. 5563/1924. Pd. IX. 83.)

Ha *új ügyvéd* mutatja be *meghatalmazását* a nélkül, hogy a *korábbi ügyvéd meghatalmazásának megszűnése bejelentetett volna*, az ítélet a két ügyvéd közül bármelyiknek kézbesíthető; ha pedig mindkettőnek kézbesíttetett, a fellebbviteli határidő az első kézbesítéstől számítandó. (C. IV. 3315/1923. Pd. IX. 84. sz.) Ha ily esetben a bíróság az ítéletet csak a korábbi ügyvédnek kézbesíti és így az új ügyvéd, aki az ítélet kézbesítését várta, a fellebbviteli határidőt elmulasztja, e mulasztása vétlennek tekintendő. (C. IV. 4469/1923. Pd. IX. 147.)

A vagyonos férjével közös háztartásban élő nő a Pp. 112. § első bekezdésében szabályozott *szegénységi jogban* még alakilag szabályszerű szegénységi bizonyítvány alapján sem részesíthető. (Bpesti tábla 10,359/1921. polg. törv. jog tára V. 98. sz.)

Ha a felperes még nem tudja, hogy az árunak a szállítmányozó által elkésetten történt elküldéséből mennyi kára származott, a Ker. t. 390. §-ban megszabott egyévi elévülésre való tekintettel helye van a szállítmányozó kártérítési kötelezettségének megállapítása iránti keresetnek. (C. IV. 1537/1923. Pd. X. 21. sz.)

Aki másnak jogvédte érdekét jogellenesen és vétkesen bárcsak közvetve is megsérti, azt a jogában sérelmet szenvedő féllel szemben felelősség terheli; ekként a sértő cselekmény a sértőt a sértettel szerződésen kívül is jogviszonyba sodorja és mindez a sértettnek lehetőséget nyujt arra, hogy az alaptalan akadályozást elhárítandó, jogállapotának biztosítása céljából, amennyiben ez szükségesnek mutatkozik, a sértővel szemben megállapítási pert indíthasson. (C. IV. 3503/1924. Pd. X. 76. sz.) A fennforgó esetben a peres felek egyikének és a perben nem álló harmadik személynek egymásközti jogviszonya képezte a megállapítás tárgyát és az alperes magatartása tette a felperes jogállapotát bizonytalanná. Ezzel tehát kimondatott, hogy akkor, amikor a törvény szerint a megállapítás szükségességének az alperessel szemben kell fennforognia, ez nem jelenti azt, hogy a kereset tárgyát csak *a felperes és alperes közti jogviszony* vagy jog fennállásának, vagy jog fenn nem állásnak megállapítása képezheti.

Azt *a megállapodást, hogy a szolgálat felmondás nélkül bármikor megszüntethető*, az ezen megállapodásra vonatkozó félnek kell bizonyítania. (C. II. 445/1923. Pd. X. 58. sz.) Ha alperes munkaadó azzal védekezik, hogy az alkalmazás próbaidőre szólott, az alkalmazás véglegességét az ebből jogokat származtató felperesnek kell bizonyítani. (C. II. 3825/1924. u. o.) Ezen két határozat között ellenmondás mutatkozik. A próbaidőben való megállapodás kivételes természeténél fogva ezt az erre hivatkozó félnek kell bizonyítani.

Ha a szakértő véleménye nagymértékben aggályosnak mutatkozik, a bíróság hivatalból köteles a kihallgatást megismételni, esetleg más szakértőt meghallgatni. (C. IV. 4725/1924. Pd. X. 82. sz.)

Az egyik fél eskü alatti kihallgatása esetén a másik félnek saját kihallgatása iránt kellő időben előterjesztett kérelmét csak abban az esetben lehet a tárgyalás elhalasztása szükségességének indokával megtagadni, ha ez a fél tudta, hogy a bíróság az ő ellenfelét eskü alatt ki fogja hallgatni és mégsem jelent meg a tárgyaláson; ellenben abban az esetben, ha a fél kihallgatására nem volt külön határnap kitűzve, hanem az a kihallgatás

elrendelése után nyomban foganatosíttatott, a bíróság a másik fél kihallgatása végett a terminust csak abban az esetben nem köteles elhalasztani, ha a perbeli adatok szerint a jelen nem levő felet úgy sem lehetne esküre bocsátani. (C. II. 6449/1923. Pd. IX. 106. sz.) Az eskü alatti vallomásában új tényt felhozó peres fél megesketése előtt a jelen nem levő másik fél kihallgatását kérelmére el kell rendelni. (C. V. 4076/1924. Pd. X. 78. sz.)

Ha a fél kihallgatásáról felvett jegyzőkönyv a Pp. 375. és 309. §-ai ellenére nem tanusítja, hogy kihallgatása után a vallomás előtte a jegyzőkönyvből felolvastatott és ha ő azt panaszolja, hogy vallomása helytelenül vétetett jegyzőkönyvbe: a fellebbezési bíróság, ha a vallomást fontosnak tartja, a kihallgatást megismételni tartozik. (C. IV. 3400/1924. Pd. X. 69. sz.)

A Pp. 407. §-a szerinti *kijavításnak* van helye, ha a megítélt felülvizsgálati költség a pertárgy értékére, a kifejtett munkára és különösen a bélyegkiadásra tekintettel nyilvánvalóan túlkevés. (C. IV. 4471/1924. Pd. X. 74. sz.)

Ha a bíróság hivatalból tartozott volna az eljárást folytatni és e végből a tárgyalást kitűzni, ennek elmulasztása a per *szünetelését* nem eredményezheti. (Bpesti tábla 13,878/1923. Pd. IX. 111. sz.)

A hathavi véghatáridő eltelte után beadott igazolási kérelem elfogadását nem indokolja az a körülmény, hogy az elkésett felülvizsgálati kérelmet visszautasító végzés több mint 6 havi késedelemmel kézbesíttetett. (C. II. 2957/1923. Pd. IX. 93. sz.) Ellenkező döntést tartalmaz a Pd. VIII. 90. és 99. sz., valamint C. IV. 839/1923., amely határozatok szerint a perorvoslat elkésettségének késedelmes megállapítása és az erről szóló végzés késedelmes kézbesítése, avagy a nem kellő helyen előterjesztett perorvoslat késedelmes áttétele a mulasztó fél hátrányára nem szolgálhat.

Ha a felülvizsgálati bíróság *közbenszóló ítéletét követő eljárásban a pertárgy értéke* a fellebbezési bíróság végítéletének meghozatalakor nem haladja meg az ekkor irányadó felülvizsgálati értékhatárt, e végítélet ellen felülvizsgálati kérelemnek helye nincs. (C. IV. 3650/1924. Pd. X. 39. sz.) Ellenben a 2350/1924. M. E. számú rendelet szerint, ha az ítéletet a felülvizsgálati bíróság feloldó végzése következtében hozták, az ítélet ellen értékre tekintet nélkül helye van fellebbvitelnek az ügyben előbb eljárt fellebbviteli bírósághoz. A közbenszóló ítélet után hozott végítéletről a rendelet nem intézkedik.

Az, hogy az egyik fél maga is felülvizsgálati kérelemmel élt, nem zárja ki, hogy ugyanő az ellenfél felülvizsgálati kérel-

méhez csatlakozzék. (C. IV. 6756/1923. Pd. IX. 114. sz.) E határozat a Pp. 531. §-nak megfelel; ellenkező értelemben döntött, de nem helyeselhető: C. VII. 3631/1923. Pd. IX. 39. sz.

A felülvizsgálati bíróság jogkörébe tartozik annak a megítélése, hogy részbeni pernyertesség esetében a felperesnek a per és fellebbezési költségekben marasztalása helyesen történt-e, avagy azokat kölcsönösen meg kell-e szüntetni. (C. IV. 835/1923. Pd. IX. 80. sz.) Ugyanígy Pd. IV. 156. sz. és C. 4069/1916. Ez az álláspont megfelel a Pp. 543. § utolsó bekezdésének és a min. indokolásnak. Ellenben nem helyes az a gyakorlat, amely ilyenkor a felülvizsgálati kérelmet e részben azért utasítja el, mivel a fellebbezési bíróságnak a 426. § értelmében jogában állott a költségeket megszüntetni, tehát jogszabálysértés nem forog fenn.

A *bizonyítási teher kérdése* nem pusztán az eljárásra vonatkozó kérdés és így e kérdésben nincs a felülvizsgálati bíróság a jogszabálysértés észlelésénél a felek által felhozott panaszhoz kötve. (C. II. 3825/1924. Pd. X. 58. sz.)

A Pp. 406. § értelmében a bíróság *csak a kihirdetett ítéletében foglalt határozatához van kötve* abban a perben, amelyben azt hozta és így a feloldó végzésben elfoglalt álláspont a Kúriára nem kötelező. (C. VII. 2763/1924. Pd. IX. 170. sz.) Azonban természetes, hogy a korábbi állásponttól való eltérés ugyanabban a perben csak igen fontos okból, pl. nyilvánvaló helytelenség vagy a bírói gyakorlatnak megváltozása esetében mutatkozik indokoltnak.

A törvényes felülvizsgálati hatáskörben eljáró kir. ítélőtáblának a felülvizsgálati kérelmet visszautasító végzése ellen további felfolyamodásnak helye nincs. (C. Pksz. 4079/1924. Pd. X. 48. sz.)

Az *ideiglenes nőtartási díj* érvényesítése iránt a Magyarországon tartózkodó külföldi nő az itt tartózkodó *külföldi férj ellen* a magyar bíróság előtt keresetet indíthat, még pedig akkor is, ha a kereset nem irányul az ágy és asztaltól való különélés elrendelésére. A Pp. 674. §-a csak a magyar honosok között már meginditott vagy előzetes békéltetés után inditandó házassági perben nyerhet alkalmazást; és a külföldi bíróság előtt folyamatban levő házassági per a H. T. 118. §-ban megengedett intézkedésekre hivatott magyar bíróság hatáskörének megállapitására befolyással nincs. A nőtartási per tehát a járásbíróság hatáskörébe tartozik. (C. III. 136/1924. Pd. IX. 135. sz.)

A *választott bíróság* az ügyéd díjat saját felével szemben megállapíthatja. (C. VI. 3664/1921. Pd. X. 63. sz.) A fennforgó

esetben a megbízó maga is hozzájárult a díjak megállapítása iránti kérelemhez.

Ha a választott bíróság ítélete az egyik felet saját ügyvédje részére ügyvédi díj és költség megfizetésére kötelezi, e rendelkezés ellen a fellebbezési bírósághoz egyfokú felfolyamodásnak van helye. (C. VI. 5007/1921. Pd. IX. 64. sz.)

Amikor a rendes bíróság előtt az alperes tőzsdebírósági alávetésre alapított pergátló kifogást emel, ez a kifogás csak akkor áll meg, ha az alávetést nemcsak a felperes, hanem az alperes is aláírta. (C. VII. 2562/1923. Pd. IX. 59. sz.) Ugyanez megfordítva is áll. (Pd. VII. 102. sz.) Vagyis az alperes egyoldalú alávetése esetében felperes a rendes bíróság és a tőzsdebíróság között választhat.

Az előzetes végrehajthatóság kimondásával egy tekintet alá esik, ha a fellebbezési bíróság ítéletéből kitűnik, hogy azt felülvizsgálattal meg nem támadhatónak tekintette. (C. Pksz. 4134/1924. Pd. X. 38. sz.)

Abban az esetben is, ha a *végrehajtást oly végzés alapján kérik*, amely végzés nem fellebbvitel folytán, hanem a fellebbezési bíróságnál a fellebbezési eljárás során előterjesztett kérelem folytán hozatott, a végrehajtás elrendelésére mégsem a fellebbezési bíróság, hanem az ügyben eljárt elsőfokú bíróság bír hatáskörrel. (C. Pksz. 3928/1924. Pd. X. 52. sz.)

A *végrehajtás korlátozása iránti keresetnek* biztosítási végrehajtás esetén is van helye. (C. V. 227/1924. Pd. X. 87. sz.) Ugyanígy Döntvénytár új folyam XXXVI. kötet 6. és III. folyam III. kötet 32. sz.)

Ha a *választott bírósági ítélet végrehajtását a rendes bíróság* a Pp. 786. § 1. bekezdése alapján *felfüggesztette*, e felfüggesztés tartama alatt a kielégítés ivégrehajtás el nem rendelhető. De biztosítási végrehajtást sem lehet elrendelni, mert a Ppé. 50. §-a szerint ennek előfeltétele a kereset előterjesztése, már pedig a választott bírósági eljárás megindítása nem bír a kereset indítás hatályával, a Ppé. 51. §-ában említett halasztó hatályú fellebbvitel pedig szükségképpen hiányzik. (Budapesti tábla 6241/1921. Pd. IX. 88. sz.) Azonban a fennforgó esetben a kielégítési végrehajtást a Ppé. 41. §-nak utolsó bekezdése szerint az ott kimondott korlátozással elrendelni és foganatosítani kellett volna. *Dr. Kovács Marcel.*

IRODALOM.

Iparjog. Írta: dr. Egyed István egyetemi magántanár. Budapest, 1925. Franklin-Társulat kiadása, 286 l. Aki nyitott szemmel vizsgálja az elmult évek gazdasági és gazdaságpolitikai átalakulásának a jogra gyakorolt hatását, igen hamar észreveszi azt a nagy eltolódást, amelyet ez az átalakulás a jogi szabályozás eddigi *rendszerében* is előidézett. Különösen a német jogirodalom kezdeményezi az eddigi kereteknek a tágítását, amikor új szintézissel rendszerbe foglal olyan jogmateriákat, amelyek eddig a magánjog, a kereskedelmi jog és az általános közigazgatási jog kereteiben igyekeztek egyszerre elhelyezkedni, minthogy magánjogi és közrendészeti elemeket egyesítettek magukban. Így jelent meg önálló jogrendszerként az «Arbeitsrecht», a «Wirtschaftsrecht» és a «Gewerberecht», amelyek az egyugyanazon jogintézményre ülepedett *minden fajtájú* jogszabálynak egységes rendszerbe foglalásával akarják ezeknek az intézményeknek jogfejlődését is erőteljesebbé és öntudatosabbá tenni. Ennek a törekvésnek és céltűzésnek helyessége és indokoltsága szembeszökővé válik, ha arra a sorsra gondolunk, amelyre eddigi jogirodalmunkban akár a *munkajog*, akár pedig az ú. n. *iparjog* jutott. A magánjog «szolgálati szerződése» egészen más légkörben mozog, mint a munkavédelem jegyében útnak indult szociálpolitikai törvényalkotások, a szakszervezetek megerősödésével életre támadt kollektív és tarifaszerződések és a szociális és iparfejlesztési célokat szem előtt tartó ipartörvény szabályozása. És habár valamennyi jogszabály és valamennyi jelenség a legfontosabb «termelési tényezőre», az *emberi munkára* vonatkozik, a mai kategorizálásnak eredményeként a magánjog nem vesz tudomást a szociálpolitikáról, a szociálpolitika és az ipartörvény pedig a magánjogról. Tehát előállott az az eredmény, hogy a legnagyobb társadalmi, kultúrális és gazdasági érték, az emberi munka jogvédelme sehol sem talál igazi otthonára és így a «munkajog» szintétikus és intenzív művelése a féltékenyen őrzött határok respektálása miatt nem tud lendületet venni. Ezen a helytelen és káros helyzeten csak egy segíthet: *a munkajog önálló rendszerének öntudatos kiépítése*, amely nem azt nézi, hogy mi tartozik *elméletileg* a magánjog, a közigazgatási jog vagy a szociálpolitika körébe, hanem hogy minő jogszabályokon és tényezőkön épül fel a munka védelme.

Körülbelül a munkajog sorsára jutottak nálunk az «ipari közigazgatási jog» gyűjtőnévvel összefoglalt jogszabályok is. Az

iparjog problémái a közigazgatási jog nagy birodalmában igen szerény helyre szorultak a szervezeti, a közigazgatási bíráskodással kapcsolatos, a hadügyi, pénzügyi, oktatásügyi, külügyi közigazgatás stb. előkelő kérdéseinek társaságában. Sokkal több megértést tanusított velük szemben a kereskedelmi jog, amely már régóta nem lát rendszerbeli ellenmondást abban, ha az egy gazdasági intézményre vonatkozó valamennyi jogszabályt (tekintet nélkül annak magánjogi vagy közjogi jellegére) együttesen foglaljuk rendszerbe. *Nussbaum* berlini professzor pl. (Zeitschrift für das ges. Handelsrecht. 76. K. 325—336. 11.) a ker. jog jövő fejlődését éppen abban látja, hogy abban a mértékben, ahogyan eddigi matériájának egyes részeit átengedi az általános magánjognak, fokozatosan magába olvasztja az iparjognak különösen az ipari vállalatokra, az ipari névre és tulajdonjogra, az ipari munkásokra, a kartell és trösztre stb. vonatkozó magánjogi és *közrendészeti* szabályait. Lacour (Précis de droit commercial. 2. kiad. 1921.) már nem megy ilyen messzire. Szerinte a ker. jognak csupán az ú. n. «ipari tulajdonjogra» vonatkozó jogszabályok rendszerbe foglalása lehet hivatása; az ipari közigazgatási jog egyéb részei azonban önálló rendszerbe kívánkoznak. Nézetem szerint az iparjognak és a ker. jognak *Nussbaum* professzor által tervbevett «fuziója» nem volna kívánatos, mert, hogy többet ne említsek, az iparrendészet nagy problémaköre, az iparpolitikai célok megvalósítására alkalmas szervezetek ismertetése és kritikája, a munkavédelem közigazgatási lebonyolítása az önálló, dogmatikus és jogpolitikai tárgyalást feltétlenül szükségessé teszik és nem hasíthatók ki teljesen a közigazgatási jog szerves egységéből. Viszont az iparjog körébe csoportosítani szokott anyagnak *magánjogi vonatkozású* része (par excellence: az ipari tulajdonjog, a tisztességtelen verseny elleni oltalom, a munka jogviszonyai és a vállalat szervezeti szabályai) akkor is ex asse a ker. jog körében találja meg a legmegfelelőbb elhelyezést és továbbfejlesztést, ha azt közrendészeti szabályok szövik át.

Akárhogyan is körvonalazzuk különben a ker. jog és az iparjog egymáshoz való viszonyát, az kétségtelen, hogy az iparjogi kérdések egy részének a ker. jog körében tárgyalása egy okkal több volt nálunk arra, hogy az iparjog problémái az általános közigazgatási jog keretében még kisebb térfogatra szoruljanak össze és a magyar közigazgatási irodalom ezeknek az életbevágóan fontos kérdéseknek alaposabb fejtegetésétől tartózkodjék.

Az 1884 : XVII. törvénycikkbe foglalt ipartörvénynek több kommentárja jelent ugyan meg, de az iparjog egész anyagát

rendszeresen feldolgozó munka mindezideig hiányzott. Dr. *Dános Árpád* «Magyar ipari közigazgatási jog» címmel elsőnek kísérelte meg a tudományos beállítást, de az 1917-ben megjelent első kötet folytatása elmaradt; a első kötet anyaga pedig azóta túlnyomó részt elavult. 1923 november 1-én u. i. életbe lépett az ipartörvény novellája, amely törvény az azt végrehajtó rendeletek hosszú sorával az iparjogi szabályok hatalmas tömegét zúdította a gyakorlati életre. De azonkívül is a tisztességtelen versenyről szóló törvény, az újabb munkavédelmi szabályok és egyes iparokra tett különleges rendelkezések folyton szaporították az iparjog anyagát, amelynek áttekintése napról-napra nehezebb lett.

Egyed István munkájának legnagyobb érdeme, hogy ezt a kiterjedt és összekúszált joganyagot a maga egész terjedelmében könnyen áttekinthető rendszerbe foglalta. A munka tulajdonképpen a közgazdasági egyetem és más gazdasági iskolák hallgatói részére tankönyvül készült, de alkalmas kézikönyv lesz az iparjog szabályait alkalmazó hatóságoknak s az e hatóságok előtt eljáró feleknek és ügyvédeknek is.

Egyed munkája nemcsak az iparrendészet anyagát, azaz az ipar megkezdésére és gyakorlására vonatkozó jogszabályokat dolgozza fel, hanem részletesen tárgyalja az ipar védelmére és fejlesztésére szervezett intézményeket, különösen az ipari tulajdonjogokat is. Külön rész foglalkozik az ipari alkalmazottak jogviszonyaival, nevezetesen az ipari tan- és munkaviszonnyal, valamint az ipari alkalmazottak védelmével. Jelentős helyet ad a könyv az ipari hatóságok, szervezetek és intézetek ismertetésének; az ipartestületi, kamarai, iparfelügyelői intézmény, munkásbiztosító pénztárak, ipari bíróságok, ipari szövetkezetek stb. kerülnek egymásután méltatásra. Az ipari pénzügyi és büntetőjog rövid vázlata után a munkát az egyes iparokra vonatkozó jogszabályok összefoglalása rekeszti be. Ez a rész kiviszi az olvasót a gyakorlati életbe, amikor a fontosabb iparágak különleges jogi helyzetének rajzát adja.

Igen nagy erőssége a könyvnek a kitünő szisztematikai érzék, a közigazgatásjog alapvető elveinek szuverén biztonsággal érvényesülő alapos ismerete és az előadás egyszerűsége, világossága és tömörsége. A nélkül, hogy ennek a rövid ismertetésnek keretében bele akarnék bocsátkozni a mű részletes bírálatába, szükségesnek tartok a részletekre vonatkozóan is egynéhány megjegyzést. Az 5. §. amidőn az «ipar» fogalmát akarja körülírni, helyesen mutat rá arra, hogy az Ipt. mást ért «ipar» alatt, mint a közgazdaságtan; de már nem domborítja ki azt az «ipar»

jogi fogalma szempontjából szintén igen jelentős tényt, hogy a Ker. törvény megint csak figyelmen kívül hagyja a közgazdaságtant, amikor a «kereskedelem» jogi fogalmát konstruálja meg. Pedig az Ipt. és a Kt. amidőn az «ipar» és a «kereskedelem» közgazdasági fogalmait «tágítják», tulajdonképpen egy közös bázisra jutnak, a «vállalat» fogalmához, amely mellett már megszűnik az a zavaró ellenmondás, amely egyrészről az Ipt. és Kt., másrészről a közgazdaság tudománya között a jelenlegi terminológia miatt látszólag fennforog. Mert ha az iparjogot a *vállalatra* vonatkozó *közrendészeti*, a ker. jogot pedig megint csak a *vállalatra* vonatkozó, elsősorban magánjogi szabályok foglalatjának minősítjük, akkor mindenki megérti, hogy miért terjed ki az ipartörvény a kereskedőre is és a *kereskedelmi* törvény az iparosra is. Mind a kettő u. i. «vállalkozó», tehát munkát vagy tőkét (esetleg mind a kettőt) kockáztat abból a célból, hogy minél nagyobb hasznot szerezzen és teszi azt *tervszerűen* és megfelelő *szervezet* segítségével. Ilyen beállítás mellett nem mondhatjuk kategórice azt sem, hogy az *őstermelés* ki van véve az ipar- és ker. jog hatálya alól. Mert mihelyt az őstermelő «vállalkozóvá» differenciálódik, bizony ő is «kereskedő», illetve «iparos» lesz (Kt. 259. §. 6. p.). Ha szerző figyelembe vette volna a Kt.- és Ipt.-nek ezt a közös bázisát, akkor nem azonosította volna az *ipari* céget a Kt.-ben szabályozott céggel sem (25. §.). Mert igenis állom azt a több helyen hangoztatott nézetemet, hogy a be nem jegyzett iparosnak olyan «cége» nincsen, amely *cégoltalomban* részesülne. Már pedig jogi szempontból az olyan cég, amely nem részesül cégoltalomban, nem cég. Az «ipari» cég tehát, ha mint a Kt.-ben szabályozott cég a kereskedelmi cégjegyzékbe bejegyezve nincsen, jogi szempontból csupán «üzletjelzőnek» minősül, amely nem a vállalkozó üzleti neve, hanem csupán az üzletnek, a vállalatnak a neve és amelyet az 1923. évi V. tc. részesít oltalomban.

Ez a néhány papírra vetett polemikus ízű megjegyzés természetesen semmit sem vesz el a munka általános értékéből; ellenkezőleg szerző egyik legnagyobb erősségére, t. i. arra az öntudatos és határozott tárgyalási módra vezethető vissza, amelylyel megállapításainak abszolut helyességét az olvasóba tudja szuggerálni.

Ha összefoglaló képet akarok adni szerző könyvének egészéről, ismételten ki kell emelnem azt az örvendetes tényt, hogy szerző az életben mind nagyobb és nagyobb jelentőségre emelkedő ipari közigazgatás valamennyi fontos kérdésének *önálló rendszerbe foglalásával* olyan úttörő munkát végzett, amely nem-

csak az iparjog tudományos művelése, hanem közigazgatási tisztviselőink ismereteinek szilárd alapra helyezése szempontjából is a legmelegebb elismerést érdemli meg. *Dr. Kuncz Ödön.*

Dr. Magyary Géza: Les rapports internationaux du droit hongrois privé. — La Valorisation des Dettes dans le droit hongrois. — (Journal du droit international 1924., p. 591; 1925., p. 652.) — Abban a gárdában, amely a trianoni békeszerződés eredményeit az intellektus fegyvereivel igyekszik megváltoztatni s amely kultúrfölényünket nem emlegetni, hanem bebizonyítani akarja, a vezető helyek egyikén küzd Magyary Géza, a budapesti Pázmány Péter-egyetem professzora. Az ő fáradhatatlan munkássága nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a külföldi jogászvilág egyre élénkebb érdeklődéssel kíséri a magyar jogfejlődésnek — törvényhozásnak és bírói gyakorlatnak — jelenségeit és eredményeit. Magyary fent megjelölt értekezései közül az első a magyar magánjog nemzetközi vonatkozású szabályait, a második pedig a kir. Kúria valorizációs gyakorlatát mutatja be a külföld előtt.

A «rapports» három részre oszlik: az első a külföldiek magyarországi joghelyzetét, a második a bel- és külföldi jogszabályok összeütközését, a harmadik pedig a magyar bíróságoknak nemzetközi vonatkozású ügyekben való illetékességét és eljárását, valamint a külföldön polgári ügyekben hozott ítéletek belföldi joghatályát ismerteti. Az első rész rámutat arra, hogy a külföldiek nálunk általában ugyanúgy lehettek eddig is jogok és kötelességek alanyai, mint a magyar állampolgárok s hogy tehát a trianoni békeszerződés 55. §-a, amely által Magyarország «köteleztetett» arra, hogy «az ország minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül, az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja» s hogy «minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakoroljon, amennyiben ezeknek gyakorlata a közrenddel és a jó erkölcsökkel nem ellenkezik», nem jelent új szabályt a magyar Corpus Jurisban, hanem csak kifejezésre juttatja azt, ami iratlan szabályként eddig is élő jog volt. Az egyes speciális kivételek közül felsorolja szerző a földreformtörvény 3., a szerzői jogi törvény 78. és a tisztességtelen versenyről szóló törvény 31. §-át, valamint a biztosítási magánvállalatok felügyeletéről szóló 1923. évi VIII. tc.-nek a külföldi vállalatokra vonatkozó rendelkezéseit. Felemlíti továbbá a Pp.-nak a cautio iudicatum solvira, a szegényjognak külföldi részére való megadására és a relatív illetékességre vonatkozó (124., 112., 46.) §-ait, valamint a H. T.

116. §-át, mint olyanokat, amelyek a külföldit a belföldinél valamelyest hátrányosabb helyzetbe hozzák. Ismerteti a külföldi jogi személyek, különösen a részvénytársaságok és szövetkezetek hazai helyzetét, rámutatván a K. T. 210. és 211. §-ainak rendelkezéseire.

A második rész a jogszabályok konfliktusát tárgyalja; ismerteti és példákkal illusztrálja a nemzetiségi és területi elvnek, valamint e kettő egybeolvadásának szerepét a magyar jogban. A jogügyletek formai kellékeinek megkívánásánál rámutat a *locus regit actum* elvének tudományban és gyakorlatban uralkodó voltára s hogy ez alól csak ritkán van kivételnek helye. Részletesen ismerteti ebből a szempontból a váltó- és a csekktörvény, valamint a házassági törvény idevágó rendelkezéseit. A külföldi jogügyletek érvényességénél az vizsgálandó, vajjon nem ellenkeznek-e a magyar jogszabályokkal; természetes tehát, hogy a magyar bíróságok gyakran kerülnek abba a helyzetbe, hogy a külföldi jogot kell alkalmazniok; ismerteti a tanulmány a Pp.-nak idevágó intézkedését (268. §) is.

A harmadik rész ismerteti a nemzetközi vonatkozású ügyekben való illetékességre, továbbá a külföldi hatóság megkeresése alapján való eljárásra (Pp. 16., 17. §-ai), valamint a külföldi okiratok belföldi bizonyító erejére vonatkozó (Pp. 315., 321., 322. §-ai) jogszabályokat és a külföldi ítéletek végrehajthatóságának kérdése kapcsán a Pp. 414. és a Ppé 33. és 36. §-ait. Ismerteti végül a csőd- és az örökösödési eljárásról szóló törvénynek a külföldiekre vonatkozó rendelkezéseit.

A valorizációról szóló rövid kis értekezésében Magyary a magyar valorizációs joggyakorlat fejlődését és mai állapotát vázolja. Rendkívül tömör és amellett világos ismertetése ez a mai valorizációs joggyakorlat kialakulásának; egy-egy vonással felvázolja a korona—koronaelmélet gyakorlatát, az ettől való mind nagyobb és nagyobb eltérés folyamatát, a törvényhozás teljes passzivitását, az egyes szempontokat, amelyek a bíróságot valorizációra indították vagy attól visszatartották stb., stb. Ismerteti a Kúria I. tanácsának örökjogi valorizációs gyakorlatát, a részvalorizációt, kitér a valorizáció érvényesítésének perjogi kérdéseire is és nem mellőzi el annak a változatos gyakorlatnak rövid ismertetését sem, amely a valorizáció kezdő időpontja révén próbálta néha megoldani a valorizáció problémáját. «La justice et l'équité — mondja — exigent un échange égal des valeurs économiques entre les parties contractantes. Si la monnaie légale cesse de réaliser cet échange, ellen ne peut plus servir comme mesure immuable.» Ez kétségkívül a legegyszerűbb, legvilágo-

sabb megformulázása az identitási elméletnek. Magyary nem foglal állást kifejezetten a valorizációs elméletek egyike mellett sem, mégis érezhető, hogy az identitási elmélet felé hajlik. (—.—)

A római magánjog elemeinek tankönyve. Instituciók. Írta: dr. Marton Géza egyetemi tanár. II. kiadás. Debrecen, 1925. Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli református egyházkerület könyvnyomdavállalata «Méliusz» könyvkereskedésének kiadása. VIII+319 lap. Dr. Marton Géza római jogi tankönyve most jelent meg második kiadásban. Szokatlanul gyors — de méltán megérdemelt — karriérje e műnek: három éven belül a második kiadás. A tanuló ifjúság bízvást megszerethette Marton művét, mert könnyen, plasztikusan adja a tanuló jogász elméjébe, szájába azt, amit tudni és amit a vizsgálatokon mondani kell; e mellett történeti szemlélőmódjával közel férkőzik az olvasó tanuló gondolkodásához. A második kiadás lényegében nem tér el az elsőtől, szerzője — mint új előszavában kifejti — «rendszerében változatlanul, de minden sorában újabb revizió alá vetve, sok helyt módosítva, új részletek felvételével kiegészítve adta ki az első kiadás szövegét.» A történeti elem inkább csak háttér; a szerző egy pillanatra sem felejti el, hogy a történeti elem minden fontossága dacára is, alá kell, hogy rendelve legyen a dogmatikus célnak. Marton könyve elsősorban tankönyv, annak is készült, érdemei is természetszerűleg elsősorban ilyen irányúak. Rendszere világos, könnyen áttekinthető; igyekszik a kezdő jogtanulóhoz közelhozni azokat a gondolatokat, azokat a fogalmakat, amelyekkel ennek nem egészen könnyű dolog megbarátkozni. Különösen a perjogi rész, amely tudvalevőleg a legkínosabb az elsőéves jogász számára, van könnyen áttekinthető, roppant világos és minden fölösleges sallangtól mentes módon megirva. Mint szerző előszavában mondja, a könyv elsősorban a *jó* hallgatónak van írva, a gyengébb tanulóhoz csak másodsorban szól. De ha igaz az, hogy a jó tanulók nemcsak születnek, hanem lesznek is, és gyakran éppen a jó tanár és a jó könyv segítségével, akkor azt mondhatjuk, hogy Marton Géza tanítványai és könyvének olvasói között sok lesz a jó tanuló, aki — hogy Kant szavára emlékezzünk — hasznát fogja venni a könyvnek és méltó is lesz reá.

Váltók. Forma — illeték — óvás Európában és az Északamerikai Egyesült Államokban. Összeállította és kiadja Kovács Árpád. Budapest, 1925. 47 l. A váltó, amely hosszabb időn át ritka eszköz volt gazdasági életünkben, újabb időben ismét visszanyerte azt a nagy és üdvös szerepet, amelyet a hitelélet terén a háború előtt betöltött. A kereskedővilág újból mind-

inkább igénybe vesz váltóhiteleket és így bizonyára hézagpótló ez a könyvecske, amely a váltóra vonatkozó legelemibb, helyesebben szólva legpraktikusabb tudnivalókat foglalja magában. A könyvecske feldolgozza nemcsak a hazai jognak e tárgyat illető szabályait, hanem az összes európai államokéit, sőt az Északamerikai Egyesült Államokéit is. Teljes szövegében közli a váltók illetékéről szóló, a joganyagot legújabban szabályozó 901/1925 PM. számú rendeletet. A füzetke mindenesetre jó szolgálatot fog tenni a gyakorlat embereinek.

Mahler Sándor: Erkölcs és pénzügyek. (Külön lenyomat a Közgazdasági Szemléből.) 23. l. Erkölcs és pénzügyek sohasem voltak jóbarátok. A pénzügyek terén ritkán szoktak érvényesülni a magasztos erkölcsi ideálok. A mai idők aligha alkalmasak arra, hogy közelebb hozzák egymáshoz azt a két fogalmat, amely Mahler művének címében van. A mai idők alig kedveznek bármiféle morál megerősödésének; hogyan tehetni fel tehát, hogy éppen az adómorál erősödjék meg. Mahler Sándor sem ringatja magát illuziókba; fejtegetésein, amelyek főként az adómorál megvalósulásának problémája körül forognak, mindig átérzik bizonyos finom szkepszis, amely azonban sohasem bántó s sohasem ébreszt bizalmatlanságot azzal a komoly lelkesedéssel szemben, amellyel tárgya iránt viseltetik. Jól tudja, az adómorált igazán *megvalósítani* sohasem lehet. Sem évek, de tán évtizedek alatt sem várható el e tekintetben gyökeres változás, hiszen generációk örökitik át egymásra erkölcsi felfogásukat, nézeteiket s generációkon keresztül is éppen az adómorál fejlődött legkevésbbé. A mai helyzet: «az adózó teljesen értéktelen vallomásokkal, nyilvánvaló kibúvási szándékával a pénzügyi hatóságokat idegessé és bizalmatlanná teszi a tisztességes adózókkal szemben is. A pénzügyi hatóság részéről elkövetett hibák pedig megfosztják az adózót bizalmától» (13. l.). Szerző felsorolja azokat az eszközöket, amelyeket alkalmasaknak tart arra, hogy egy tisztultabb adómorál kialakulásának útját egyengessék, ezek között azonban alighanem túlságosan fontos szerepet juttat a büntetőjogi üldözésnek. A börtönök levegőjében megnemesedett morálban épp oly kevéssé hiszünk, mint a megfélemlítéssel operáló erkölcsnevelésben. A büntető üldözés lehet hasznos az államgazdaság szempontjából, de aligha vezethet a kitűzött *erkölcsi* ideál megvalósulása felé. *(F. B.)*

Dr. Oscar Mügel: Das gesamte Aufwertungsrecht, Berlin 1925. Liebmann-Verlag 566. Szeptemberi számunkban ismertettük az 1925 július 16-iki német felértekelési törvényt, amely hosszas és súlyos gazdasági és politikai küzdelmeknek van hivatva véget-

vetni. Azóta megjelent ennek a törvénynek egy igen alapos és igen kimeritő kommentárja, az arra leghivatottabbak egyikének, dr. Oscar Mügelnek tollából. Mügel irodalmi működése mindenkor annak az iránynak és illetőleg annak a célnak a szolgálatában állott, hogy a pénzromlás katasztrófája lehetőleg arányosan sujtson hitelezőt és adóst. A Dritte Steuernotverordnung kibocsátása után sikra szállott annak megváltoztatásáért és ilyen irányú részletes tervezetet is dolgozott ki, amely a valorizáció mértékét *általánosságban* 40%-ban állapította meg. Nyilván Mügel tevékenysége is siettette a rendelet hatályon kívül helyezését és illetőleg a kérdésnek törvényi úton való szabályozását. Ez a kötet, amely az összes hatályos valorizációs jogszabályokat feldolgozza, három részre oszlik: az első részletes kommentár a törvény paragrafusaihoz; a második azokkal a valorizációs kérdésekkel foglalkozik, amelyeket a törvény nem szabályoz s amelyeknek elbírálását továbbra is a szabad bírói mérlegelésre bizza; a harmadik rész vázolja a törvény jogpolitikai és gazdasági jelentőségét. — A német valorizációs törvény nem tartozik azok közé a törvények közé, amelyek a laikus által is könnyen áttekinthetők, hanem ellenkezőleg: némely részében való eligazodás még a jogásznak is nehézséget okoz vagy legalább is fáradságába kerül. Éppen ezért Mügel könyve a maga részletességével, alaposságával és mindenre kiterjedő voltával igen nagy szolgálatot tesz jogásznak és laikusnak egyaránt.

Die Zivilgesetze der Gegenwart. (Sammlung Europäischer und Aussereuropäischer Privatrechtsquellen mit deutscher Übersetzung und Bearbeitung.) Herausgegeben von Professor Dr. Karl Heinsheimer. Verlagsbuchhandlung J. Bensheimer; Mannheim. A német tudomány alaposságának, rendszerességének, mindenre kiterjedő figyelmének szép példái azok a gyüjtemények, amelyek a világ különböző államainak büntetőjogát, kereskedelmi jogát stb. dolgozzák fel. A német tudományos irodalom nagy hiányának tekintik azt, hogy a magánjogi törvénykönyvek, illetőleg általában a kultúrnemzetek magánjoga még nem részesült ilyen gyüjteményes feldolgozásban. Ezen segít most a Heinsheimer professzor által szerkesztett gyüjtemény, amely német nyelven feldolgozza, úgy az európai, mint az Európán kívüli országok magánjogát. A vállalat programmján az egyes államok magánjogának feldolgozói között a legkitünőbb nevek szerepelnek; ezek kellő garanciát nyujtanak arra, hogy a vállalat meg fog felelni kitűzött céljának. A magyar magánjogot dr. Szladits Károly egyetemi tanár fogja feldolgozni.

Dr. Robert Büchler: Die Übertragung des Urheberrechts unter spezieller Berücksichtigung der Rechtswirkungen einschränkender Vertragsklauseln nach deutschem und schweizerischem Recht. Vorwort von Prof. Dr. Ernst Röthlisberger. Bern: Büchler & Co. 1925. XIX + 179 S. — «Rendkívüli tudományos komolyság» jellemzi Röthlisberger előszava szerint ezt a művet, amely doktori értekezésnek készült, de az ilyen értekezéseknél szokatlanul gazdag elméleti tudás mutatkozik benne. A felhasznált nagy matériát szerző világos, a laikus számára is könnyen hozzáférhetően dolgozza fel és gyakorlati példákkal plasztikusan csoportosítja fel. Ilyképp messze túlnő a mű a doktori értekezések szokásos keretein. Ha egyéb érdeme nem is lenne, mint az összehordott rendkívül nagy anyag rendezése: ez egymagában is indokolná, hogy a szerzői és kiadói jog művelői komolyan foglalkozzanak vele. Szerző elméleti kiindulópontját már címében jelzi: a kiadói ügyletet a szerzői jog bizonyos korlátozásokkal való átruházásának tekinti szemben azzal a felfogással, amely az ügyletnek ezt a hatását csak akcesszóriusnak tekinti s a kiadói ügylet lényegét abban látja, hogy a kiadó köteleztetik a kiadandó mű sokszorosítására, terjesztésére stb. Mindez azonban csak az elmélet emberét érdekli; azok, akiket a könyvnek — jelentőségében az elméleti rész mellett kimagasló jelentőségű — gyakorlati része érdekel: szerzők és kiadók egyaránt bőséges útmutatást fognak benne találni arra nézve, hogy szerződéseik megkötésénél milyen szempontokra helyezzék a súlyt s hogyan kerülhetik el lehetőleg a szerződések nyomán keletkező súrlódásokat. *Sz. E.*

A sajtójogi felelősség. Írta dr. Soltész Imre. Budapest, Politzer, 1925. 47. l. Soltész Imrének, a miskolci jogakadémia pályadíjával kitüntetett ezen tanulmánya a tárgy iránti lelkesedés és alapos előtanulmányok eredménye. Bevezetésül a sajtójognak a büntetőjogban elfoglalt kiváltságos helyzetét tárgyalja és ennek magyarázatát igyekszik adni. Boncolja a Kúria 13. számú büntető döntvényét, amely szerint «sajtó útján elkövetett vétségnek kell minősíteni az 1921: III. tc. 7. §-ba ütköző vétséget, ha a nemzetrágalmazásra alkalmas valótlan tényt sajtótermékben terjesztik». A sajtójog és az általános jog közötti főkülönbségeket a sajtójogi felelősség eltérő rendszerében, a különleges perrendi szabályokban, az elkobzás intézményében és az elévülésnek a közönségestől eltérő szabályozásában látja. Részletesen vizsgálja a különböző felelősségi rendszereket: a fokozatos, köztörvényi és a vegyes rendszert; ismerteti fejlődésük történetét, kialakulásukat és a magyar sajtótörvénynek (1914: XIV. tc.) idevágó rendelkezéseit részletesen is bemutatja. Ismerteti a tiltott közlésre vonatkozó

jogszabályokat és a különböző felelősségi rendszereknek ha nem is beható, de találó bírálatát adja. A fokozatos felelősségi rendszert úgy említi, mint amely «a kivételek elkényeztetett, selyembe öltöztetett kisasszony», de voltaképpen csak az alaki igazság érvényesülését engedi meg, de hatalmas támasztópillére a sajtószabadságnak. A köztörvényi felelősséget kíméletlennek mondja. a vegyes rendszernél rámutat ennek ellenmondásaira. A «De lege ferenda» című fejezetben a felelősség szabályozásáról csak egy-két általánosságot olvashatunk; kiterjeszkedik azonban az újabb újságíróellenes jelszavak közül arra, amely az újságírói pályát külön speciális minősítéshez akarja kötni. Ezeket az óhajokat tiszteletreméltó, de meg nem valósítható törekvéseknek mondja. Intézkedést kíván a jövő sajtótörvényében arra vonatkozólag is. hogy a megfizetett közlemények (kommünikék stb.) láthatóan elkülöníttessenek az újság egyéb közleményeitől. «A sajtótörvénynek arra kell irányulnia — mondja szerző — hogy a sajtót ne csak elméletben, hanem valóságban szabaddá tegye.» Persze nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ez valamelyest paradox kívánalom: a sajtótörvények — már természetüknél fogva is — legtöbbször éppen azt tekintik hivatásuknak, hogy a sajtót megkössék vagy legalább is lehetővé tegyék, hogy valamilyen úton-módon függő helyzetbe hozzák a mindenkori kormányzó hatalommal szemben. *(f.)*

Dr. Csiky Károly tszéki bíró és dr. Cs. Sommer József: A fizetésképtelenségi jog codexe címen művet adnak ki, mely összefoglalóan tartalmazza a kényszeregyesség, csőd és kényszerfelszámolásra vonatkozó hatályos összes jogszabályokat és a kényszeregyességi eljárás kommentárját, bírói gyakorlatát és a laikusok részére is szükséges tudnivalókat. A munka szervesen mutatja be az egész vagyonbukási jog összefüggését és a joggyakorlaton kívül a reform irányát is. A mű bolti ára 70,000 korona, előfizetőknek, amennyiben a megrendelés november 5-ig dr. Csiky Károly kir. törvényszéki bíró, Budapest II., Hunyadi János-u. 13. címre beérkezik, 50,000 korona.

Adóügyi Utmutató Lexikon jelenik meg Vargha László szerkesztésébe. A mű magában foglalja a társulati-, kereseti-, jövedelem- és vagyonadók, továbbá az összes (általános-, fényűzési-, értékpapir-, állati-, örlési- stb.) forgalmiadó törvényeket, azok kiegészítését képező rendelkezéseket a közigazgatási bíróság vonatkozó döntéseit és azokat a különféle cégek könyvelésével kapcsolatban szakszerűen tárgyalja. Kiadja az Alliance Kereskedelmi r.-t. Budapest, V., Nádor-u. 28. A mű bolti ára 200,000 K. lesz; előfizetésben 160,000 K.

SZEMLE.

Szemlélődés.

Az utolsó hetekben nemzetközi kérdések álltak előtérben. Egész Európa *Locarnóra* figyelt, Magyarország is, bár bennünket közvetlenül nem érintett, amit ott a diplomaták tárgyaltak és nemzetközi megegyezésekbe formáltak. Úgy beszéltek, mintha a világbékének jogi biztosítása lenne a téma (kissé sűrűn biztosítják a világot új háborúk ellen az utóbbi években), tényleg a *német kérdésnek* próbálták végét vetni, vagy legalább a méregfogát kihúzni azok a hatalmak, amelyek a német birodalmat legyőzték s most fegyverrel szerzett előnyeiknek fegyvertelen megtartására keresnek módot. Mert az idő a legyőzöttek mellett szokott dolgozni.

Nemzetközi kölcsönök körül is folytak nagy tárgyalások. A volt fegyvertársak egymás közt mint adós és hitelező egyezkednek, mert az entente kontinentális tagjai Angliának és főleg az Egyesült-Államoknak nemcsak fegyverét, de aranyát is igénybevették. Belgium megegyezett Amerikával, Franciaország Angliával. Ellenben a francia-amerikai tárgyalás egyelőre sikertelen maradt. Ha pusztán jogászilag nézzük a dolgot, az a kérdés tolul fel: Mit kell itt egyezkedni? hisz a kölcsön összege, kamatozása, lejárata mind teljesen tiszta, nincs semmi jogbizonytalanság. De mivel a jog ügyei is az élet összes síkjaiban bonyolódnak le, meg tudjuk érteni, hogy az adósok «érzelmi momentumok»-kal kérnek engedményeket: a másikért is szenvedett vérveszteségükre, gazdasági gyengülésükre, fizetésképtelenségre hivatkoznak. Ügyvédek, akik nem egyszer tárgyaltak minden jogi érv hiányában is sikeresen valamely megszorult adós kliensük képviseletében annak hitelezőivel, el tudják képzelni, hogyan festhet ugyanaz nagyban, amikor egy állam pénzügyminisztere megy szakértőivel a hitelező állam kormányához. Elvégre a hitelező sem szereti végsőkig feszíteni a jogi húrt és birtokban az adós van. A technikai megoldásban is van valami analógia: megfizetik a tőkét, csak minél hosszabb részletfizetési kedvezményt kérnek, minél kisebb kamatláb mellett és minél későbbi első részlettel. Persze nemzetek közt sokszorosan nagyobbak a latitűdok. A törlesztési idők olyan hosszúak, hogy egyikünk sem fogja megélni az utolsó részleteket; az ilyetén, a jövő generációkig terjedő amortizációknál a kamatlábnak már csekély mérséklése is a reális tehernek akár felére enyhülését jelentheti.

És a tartozások tőkéje olyan nagy, hogy már a csak eddig hátralékos kamatoknak elengedése is érezhető könnyebbség lehet egy egész országra. Végül marad a remény, hogy lefolyandó évtizedek során adódhatik valahogyan teljes lerázása is az obligációnak.

A Budapest külföldi tartozásai körül sikerrel lefolytatott tárgyalások élénken emlékeztettek ezekre az államközi kölcsönrendezésekre. Persze a székesfőváros delegációjának még nehezebb volt a helyzete: jórészt a békeszerződési valorizációs intézmény nyomása alatt állott. A magyar állam magára vállalta a teher egy részét. Az országnál még jobban elszegényedett városra így is súlyos lesz az *ostendei egyezmény*. Arra persze senki sem gondolhatott, mikor a kölcsönöket 1914 előtt kontrahálták, hogy ha külföldi tőke helyett akár kétakkora kamat mellett belföldit vettek volna igénybe, úgy a bekövetkező pénzromlás a hitelezők terhére intézte volna el az ügyet és most elértéktelenedett hadikölcsönök meg záloglevelek mellett egyszerűen egy kategóriával több léteznék: a fővárosi kötvény.

Az ugyanis már tudott dolog kormánykijelentések folytán, hogy a nemsokára benyujtandó *valorizációs javaslat* az állammal (s nyilván az egyéb közjogi testületekkel) szemben nem fog felértékelést adni. Úgy látszik, hogy amely körben Németország teljes valorizációt alakított ki, abban a mienk csak többé-kevésbbé részleges lesz, s ahol a német valorizáció részleges maradt, ott minálunk teljesen ki lesz zárva. Biztosabbat csak a kormányjavaslat közzététele után tudunk majd úgy részletekben, mint végkonkluziókban. Habár szakértő tollból úgy olvastuk, hogy az állam elleni 5%-os valorizáció (főtétel: a hadikölcsönök) csak mintegy 4½%-kal emelné az adók terhét és ezt elméletileg nem tartjuk indiskutábilis követelménynek: mégis praktice megmaradunk azon felfogásunkon, hogy a valorizációt nem az állammal, hanem a magánosokkal szemben kell forszirozni. Az állam azt, amit valorizációban ki kellene fizetnie, beszedné közterhekben ugyanazon a társadalmon: s bár az osztóigazság szempontjából a veszteségnek ilyetén arányos kiosztása magától értődnék, a reális életfelfogás szerint magától értődőnek látszik, hogy ezt nem sikerülhet keresztülvinni. Nem egyszer volt már olyatén impressziónk, hogy akik az állammal szembeni felértékelést hangoztatják elsősorban, ezzel az elérhetőt: a magánfelekkel szembeni valorizációt hátráltatják. A lehetségest nem szabad a lehetetlennel junktimba hozni, még ha igazságosság szempontjából nincsen is köztük különbség.

A valorizációs judikatura terén alig olvasunk újat. Meg-

lepett egy bátor járásbírósági ítélet, mely az ismeretes felsőfokú negáció figyelmen kívül hagyásával egyszerűen *valorizált egy életbiztosítást.* Lehet, hogy a fellebbezésben megváltoztatják a határozatot, de ha több ilyen alsóbírósági iniciatíva mutatkozott volna a lefolyt években, alighanem a Kúria is messzebb tartana már.

Az *új magyar pénzegységről* szóló javaslatot már benyujtották. A kormány 12,500 papirkoronából akar egy pengőt csinálni. Tulajdonképp az egész kérdés csak technikai; a valorizációt a törvényjavaslat kifejezetten nyitvahagyja és a pénzügyminiszter egyébként is helyesen emelte ki, hogy a rendezésen senki se fog nyerni, se veszteni. A többi legelsőrangú szakember szintén már jóideje kifejtette, hogy puszta harmadrangú kérdés, hány rossz koronát vonjanak össze egy új egységgé s utóbbit hogyan nevezzék. Ennek dacára, vagy épp ezért (ugyanígy volt például azzal a kérdéssel is, hogy az új mérlegeket papirban vagy aranyban hozzák-e egy nevezőre?) hónapok óta annyian és olyan hangosan tolták előtérbe ezt a jelentéktelen pontot, hogy gondolkozni kezdtünk. Hisz nem szokás aziránt érdeklődni, amiben senkinek sincs érdeke. Csak nem az volt a nagy vitának az egész oka, hogy mindenkinek könnyű volt hozzászólnia, vagy célja, hogy ezzel súlyosabb más problémákat háttérbe szorítsanak? Egy dolog tűnt fel nekünk: hogy a javasolt különböző új pénzegységeket általában értéküknél nagyobb régi névvel akarták ellátni. Ezt tette már az osztrák az ő «schilling»-jével, amely alig ér többet egy fél shillingnél. Klasszikus példája volt ennek a «20,000 papirkorona = 1 forint» terve is, hiszen a régi forint aranyban kb. 30,000, vásárlóerőben 40,000 mai koronával ér fel. S miután a «pengő» alatt régebbről forintot képzelünk, megvan ez a jellege a hivatalos javaslatnak is; a régi «garas» is többszöröse volt a fillérnek, míg az új kevesebb lesz nála. Az ilyen nevekből mintha az a tömegszuggesztió indulna ki, hogy mindenki többnek higyje a pénzét. Reálisan persze az árak nem igazodnak a pénz nevéhez, de talán a bérek és honoráriumok körüli harcban ez is egy momentum lesz s talán azt is várják, hogy a közszegénységben ez a látszat majd némi megnyugtató pszichikai írt nyujt.

Nagy gazdasági és financiális problémáinkat vetették fel a népszövetségi főbiztos utolsó jelentései és beszéde, amelyet Genfben a magyar szanálásnak egy teljes évéről tartott. *Adórendszerünket* nemcsak ismertette, de bírálja is. Egy év alatt a præliminált 100 millió aranykorona deficit helyett 63 millió fölösleg mutatkozott és pedig nem a kiadások csökkenése, ha-

nem a közbevételeknek váratlan nagysága folytán. Ez a 163 millió többlet, melyet gazdaságunk az állampénztárba befizetett, papirkoronában (ma még jobban értjük így) közel $2^1/_2$ billiót tesz és mindenesetre egyik ellentétele a magángazdaságok által nyögött szanálási válságnak és drágaságnak. Érdekes, hogy Németországban az adóztatásnak hasonló túlfeszítése mutatkozott. Ott nagy a panasz, hogy az állam a kasszáiba gyüjtött óriás feleslegeket kamat ellen adja kölcsön a magángazdálkodásnak, melyből közterhek címén kivonta. Nálunk, legalább részben, invesztálnak. Egyszóval adóterheink abszolute véve is csökkenthetők. Relative, megoszlásukat tekintve, Smith megállapítja, hogy az egyenesadók igen erősen elmaradnak a közvetett terhek mögött (az állami összbevételnek csak $^1/_5$—$^1/_4$-ét teszik!) s hogy a városi lakosság súlyosabban van megterhelve. Jól ismert pénzügytani igazság, hogy a progressziv vagy legalább arányos egyenes adóztatással szemben a forgalmi, fogyasztási adók, vámok stb. antiszociálisan hatnak, mert aránylag nagyobb részben fogják meg a kisebb jövedelmeket. Úgy hisszük, szakemberek tollából is olvassuk, hogy a városi alsóbb jövedelmi kategóriákat egyharmadukig éri összadórendszerünk. Ellenben egyes más, kedvezőbben járó kategóriák ennek nyilván felénél is kevesebbet adóznak csak, t. i. alatta maradván az átlagnak, amelyet Smith legutolsó jelentése országosan a jövedelemnek 14—17%-ára becsül. Következik ebből, hogy a közel jövő legégetőbb problémájának adórendszerünk méltányosabbá tételét kell tekintenünk. Az egyenesadókat ki kell építeni, a közvetetteket igen erősen le kell bontani és egyébként is helyesebb arányokat kell létesíteni kis- és nagyjövedelem, város és vidék között. Az államfinanciális feladat természetesen a jogászoknak is eminens érdeklődésére számíthat. Elvégre a jog nem merül ki az ügyvédi praxisban és tehát az adóhoz a jurista más vonatkozásban is tarthat közt, mint ügyfelei adóvallomásának megszerkesztésében és adófellebbezésének ellátásában. Kormányférfiaink különben egyetértenek a főbiztossal és ellenzékünkkel abban, hogy adórendszerünk átalakításra szorul; az első lépés a forgalmiadónak 2%-ra csökkentésével, valamint a kincstári házhaszonrészesedés körül meg is történt. Csak az átalakítás tempója és méretei vitásak. Úgy hisszük, rövidesen ezek a kérdések lesznek törvényhozásunk és belső politikánk tengelyében.

Még egy pillantást a *bűnügyekre*. Ritkán létezhetett annyi szenzációs büntetőper, mint mostanában, még ha el is tekintünk a politikai vonatkozásúaktól, amelyekről jobban szeretünk nem beszélni.

Feltűnt a bécsi *esküdtek* verdiktje: felmentették azt a fiatalembert, aki agyonlőtte Bettauer írót, mert erkölcsrontónak ítélte. Régi hirhedt verdiktek jutnak eszünkbe, amelyek gyilkosokat mondtak beszámíthatatlannak és hagytak e címen büntetlenül. Az esküdt csakis a kormányhatalomtól független. E mellett rendszerint hajlamosabb magát az előtte álló vádlottal, mint a már eltemetett sértettel azonosítani. Megoldhatatlannak látszó dilemma: a szakbíró néha elítél olyanokat, kiket érzés szerint fel kellene menteni és az esküdtek felmentik azokat is, akiket el kellene ítélni.

Úgy látszott egy-két hétig, hogy az *uzsorabíróságok* praxisa újra nekilendül. Az «árdrágítás»-ban való hit kezdett feléledni, az újságokban feltűnt néhány öles cím, pár könnyebb marasztalás történt. De rövidesen megint háttérbe szorult a kérdésnek büntető-kezelése és az árviszonyokba való közhatalmi beavatkozás az ankétezésnek szelídebb formáját öltötte. Tényleg azt hisszük, hogy ezt a kérdést ma, amikor a publikum alig vásárol és a kereskedők kénytelenek a reális konkurrenciára, nyugodtan rá lehet már hagyni a gazdasági élet önszabályozására. Évekkel ezelőtt is elhibázottnak vitattuk az árdrágítás dolgában a jogi kényszert, mely akkor a kereskedők ellen akarta a «korona = korona» elvét kiforszírozni és az áruraktárak kiürülését eredményezte. Ma, stabil pénz, eső árak és konszolidálódó gazdaság mellett, idejét is múlta ez az egész büntetőjogág.

Sorozatosan szerepeltek egyszerre az *ügyvédek elleni büntetőügyek.* Az a hír, hogy egy ügyvédet előzetes letartóztatásba helyeztek aktalopás kísérletének vádja alatt, melyet állítólag védencének érdekében követett el, széles körökben keltett feltűnést és megdöbbenést: hát ilyesmi is előfordulhat? Más alkalommal pl. a törvényszék több évnyi büntetést mért egy ügyvédre, aki állítólag csalást és közokirathamisítást követett el, szintén egyik ügyfelének ezúttal polgári ügyében. Voltak egyéb esetek is. Reméljük természetesen, hogy az anyagi igazság teljes érvényesülése mellett jogerőig még sikerülni fog a vádlottaknak a maguk tisztázása. A konkrét ügyekről nem lehet más mondanivalónk. De megint eszünkbe idézi ez a series az alapul fekvő szomorú köz- és kari viszonyokat, amelyek nélkül még csirái sem lennének lehetségesek az ilyen eseteknek. Egy az, hogy naivitás volna az átlagklienst tisztességesebbnek tartani az átlagember egyéb megjelenési formáinál. A publikumnak nagy részét nem illeti meg a «jogkereső» cím, mert hisz nem az igazát keresi, hanem az érdekét, a mindenáron való sikert. Mindig lesznek, akik hajlandók az ügyvédtől azt követelni, hogy

vegyen igénybe az érdekükben, ha másként nem megy, törvénytelen eszközöket is. De a másik tény az, hogy ezek is aligha tételeznék fel ügyvédről, hogy ily módon szolgálja őket, ha a karnak kirívó túlzsúfoltsága és sok ügyvédnek azzal elkerülhetetlenül kapcsolatos rossz anyagi helyzete nem keltené bennük azt a hitet, hogy mindenre találhatnak vállalkozót. Ha Budapestnek nemcsak lakosságát, de kereskedelmi jogforgalmát is szembeállítjuk Berlinével, azt találjuk, hogy az ottani arányhoz képest itten nem háromezer ügyvédnek kellene praktizálnia, hanem csak kétszáznak. Nem kell magyarázni, milyen különbséget tesz ez minden egyesnek anyagi és erkölcsi állásában.

Dr. Blau György.

— *Tőry Gusztáv* †. Alig hagyta el a kir. Kúria elnöki székét nyugalomra kénytelenülve, megtért örök pihenőre. Szüntelen, fáradhatatlan tevékenységben, buzgó, odaadó, lelkes munkában töltött élete nem bírta el a nyugalmat. Éltető eleme volt a munka; övéi, barátai előre sejtve érezték, hogy nem fogja soká nélkülözni tudni ezt az életelemet. A legnemesebb értelemben hivatalnokegyéniség volt. A hivatal számára hivatás volt, feladat és életcél; egyre fejlesztette tudását, szélesítette látókörét csak azért, hogy közhivatalára magát mennél alkalmasabbá és mind felsőbb fokra emelkedő közhivatalát minél magasabb nivón tölthesse be. És ő volt az a ritka hivatalnok, akit bármily magasra ívelt is hivatali pályája, nem érték az irígység nyilai. Mert soha senki nem vonta kétségbe, hogy nála érdemesebben senki nem haladhatna előre. Ehhez a legnemesebb értelemben vett hivatali ambicióhoz párosult páratlanúl alapos tudása, mélyreható jogi képzettsége, ritka felfogóképessége és különösen bölcs belátása aziránt, hogy mit lehet és mit kell megvalósítani, minek jött el immár az ideje. Ehhez járult nyugodt, vonzó, előkelő érintkezési módja, fölényességtől mentes fölénye, higgadtsága: mind e tulajdonságok tették alkalmassá arra, hogy vezessen egy nagy hivatalnoktestületet, de egyúttal arra is, hogy irányítószerepet töltsön be a magyar igazságügy vezetésében. Egyéniségének egyik jellemző vonása volt ragaszkodása a nemes hagyományok iránt. Eszmeiránya volt tradiciók konzerválása és a fokozatos fejlődés útjának egyengetése. A modern reformok iránt mindig érzéket tanusított, de megvalósításukban a lépésről-lépésre való haladást tartotta feladatának. Mint igazságügyi államtitkárt és mint igazságügyminisztert higgadt bölcseség jellemezte, ki az európai példákat jól ismerte és azokat fokozatosan megvalósítani törekedett, különösen a kodifikációban. Épp a kodifikációs osztály munkáinak vezetése

hosszú évek során lelkéhez nőtt feladat volt. A kir. Kúria élére a legnehezebb időkben jutott, akkor, midőn attól kellett félni, hogy a nagy viharok megrázni iparkodnak ennek az épületnek oszlopait is. De az ő vezetésének idején nem férkőzhettek a Kúriához a napi események viharai és a legnehezebb időkben is sikerült mindenképpen megőriznie a Kúria tradicionális méltóságát és tekintélyét. Tőry Gusztáv életpályája a legnemesebb példakép lesz a jövendő generációk számára.

— *Három halott.* A magyar ügyvédi karnak három oszlopa dőlt ki, jelesei annak a kornak, mely megalkotta a modern Magyarország kardinális törvényeit, európai nivóra emelte jogszolgáltatásunkat és megteremtette azt a nemes jogászszellemet, melyre, sajna, ma már csak mint szép tradicióra tekintünk vissza. *Friedmann Bernát* elvei magaslatáról küzdött azok igazságáért, akiknek védője volt. A védői fogások, ahogy nálunk mondják: «fifikák» nem volt az ő területe, sem a védői «összeköttetések», jóllehet az ő korában az informálás még megengedett dolog volt. A fórum nyilt szine volt az ő terrénuma. Higgadt bölcseséggel hatolt be ügyeibe és erős dialektikával tudta csoportosítani a tényeket és a jogi érveket. Irodalmi működése is jelentős volt, különösen az esküdtszékért küzdött irodalmilag. — *Visontai Soma* pályája a politikus-védő karrierje volt. Politikai jellegű bűnügy (Tomics Jása védelme) vezette be az aktiv politikába és a híres védők sorába; tevékenységének számottevő részét politikával kapcsolatos büntető ügyek kötötték le. Nyilván politikus voltánál fogva került egy nemzetközi jellegű nagy, ú. n. udvari üggyel (Koburg Lujza ügye) kapcsolatba. Nagy eréllyel és a meggyőződés erejével tudta meggyőzni a bírákat; olyan védő volt, akit mindig komoly érdeklődéssel hallgatott a bíró. — *Wolf Vilmos* valóban az ügyvédek ügyvédje volt a szó nemes értelmében. Férfikora delén megalapította és évtizedeken át, haláláig, odaadással szerkesztette az ügyvédségnek orgánumát, az Ügyvédek Lapját, melyben a cikkek százaiban vette fel a küzdelmet az ügyvédség érdekeiért és az igazságügyi reformokért. Gyüjtője és feldolgozója volt a Kúria ügyvédi tanácsa határozatainak; maga is tagja volt hosszú időn át e tanácsnak. Minden, ami az ügyvédség ügye volt, lelkéhez volt nőve és tárgya volt beható szorgos munkálkodásának. Mint ügyvéd — védő és magánjogász — az ügyek legkisebb részletébe is páratlan gondossággal hatolt be, valósággal atyai gondjaiba fogadta az ügyeket és szívósan kitartott a rábízott érdekek mellett. Érdekes, szikár, magas alakját, bizalmat inspiráló egyéniségét fájó lélekkel fogják nélkülözni ott,

ahol a jog mívelői — jogtudósok, bírák, ügyvédek — együtt lesznek.

— *A Kúria költségmegállapításai.* Ügyvédi körökből ismét több panasz érkezett hozzánk a kir. Kúria költségmegállapításai miatt. Persze a főpanasz az, hogy e költségmegállapítások túlságosan alacsonyak; meg se közelítik a Kúria előtt kifejtett ügyvédi munka méltányos, polgári ellenértékét. A panaszok e részébe behatolni nehéz, hiszen nincs mód ellenőriznünk a kifejtett munka értékét. Feltűnő azonban, hogy még soha panasz nem érkezett hozzánk és nem is hallottuk soha a fórumon azt a panaszt, hogy a Kúria valaha túlmagas költségeket állapított volna meg, tehát nyilván a költségeknek a mélypont felé vonása jellemzi a Kúria költségmegállapításait. Nem is a költségek emelése a cél, amely miatt felszólalunk, hanem a költségkérdés rendezése. Az elsőbíróságok már régesrég költségskálákban egyeztek meg: bírák, felek, ügyvédek tudják tehát, ott mihez igazodjanak. Jók vagy rosszak e skálák, de vannak és így rend van a költségek körül az elsőfokon. Az ítélőtáblák is oda tendálnak, hogy az elsőbírói skálákat alkalmazzák. Már a Kúrián semmi szabály, semmi rend nincs a költségmegállapítások körül. Egyik tanács liberálisabb, a másik szűkkeblű, de egy-egy tanács keretén belül sincs rendszer, de se a felek, se az ügyvédek és, úgylátszik, a bírák se tudják, mily szabályhoz alkalmazzák a költségek mértékét. Ez a helyzet mindenki számára alkalmatlan és méltánytalan és rendszerint kínos meglepetést hoz valakinek. Ezen okvetlen segíteni kell! A segítség oly egyszerű: jó vagy rossz, magas vagy alacsony skálát, de skálát kellene megállapítania a Kúriának is. A Kúria új elnöke legalul kezdte pályáját, nincs nála jobb ismerője a bírói karnak és az ügyvédnek. Épp az ő vezetése alatt teremtette meg a budapesti kir. törvényszék az első méltányos költségskálát, mely a feleket és ügyvédeket egyaránt kielégítette. Gyakorlatból jól tudja, mily jelentősége van e kérdésnek. E mellett a bírói kar és ügyvédi kar közti kölcsönös megértés és harmónia volt mindenkor a Kúria új elnökének egyik programmpontja egész pályáján. Ha valaha, úgy most van meg minden előfeltétel és a pszichológiai momentum is arra, hogy az összes érdekeltek megelégedésére létesüljön a Kúrián a rég óhajtott költségskála.

—*ai.*

— *A polgári igazságszolgáltatás gyorsítása.* Az igazságszolgáltatás lassúsága miatti panaszok aggasztó módon való szaporodása arra bírta a budapesti *Ügyvédi Kör vezetőségét*, hogy a gyorsítás érdekében szükséges reformok megbeszélése céljából

közös értekezletre hívja meg a bírói és ügyvédi kart. Előadóként *dr. Teller Miksa* szerepelt. Felszólalásában rámutatott arra, hogy az igazságszolgáltatás mai bajainak hármas oka van: a gazdasági válság, a szanálás folytán eszközölt leépítés és a joganyag kaotikus állapota (különösen a valorizáció problémája). A gazdasági válság és a joganyag kaotikus állapota szaporítja a pereket, viszont a szanálás folytán apasztott igazságügyi szervezet nem győzi a munkát. A panaszok négy csoportra oszthatók, hosszú határnapok, az ügykezelés lassúsága, a kézbesítések és a végrehajtások (különösen árverések) körüli panaszok. Eddig az eljárás egyszerűsítésével igyekezett az igazságügyi kormány a bíróságokat tehermentesíteni, különösen az egyesbíráskodás megvalósításával. De most már elérkeztünk az egyszerűsítés határáig, minden további lépés már az igazságszolgáltatás nívójának leszállítását jelentené. Csak úgy lehet a bajokon segíteni, ha a szanálást az igazságszolgáltatás jóságának és gyorsaságának rovására nem erőltetjük, másrészt az ügykezelés, kézbesítés, végrehajtás terén reformokat léptetünk életbe. Két év óta a bíróságoknál csak a vezető állásokat töltik be. A Kúrián 13 bírói szék vár betöltésre. Legfelsőbb bíróságunk létszáma egy negyedével apadt éppen akkor, midőn munkája quantitative és qualitative erősen emelkedett és midőn a bírói gyakorlat a törvényhozó munkáját is kiegészíteni és pótolni kénytelen. Legnagyobb bajok a budapesti központi kir. járásbíróságnál vannak. Okvetlenül szükséges ennek a bíróságnak tehermentesítése (például értékhatár leszállítása, kikötéses járásbírósági perekben felperes fordulhasson a törvényszékhez). A központi járásbíróság szervezetén is változtatásokat kellene eszközölni. Az óriásira nőtt központi szerveket decentralizálni kell. Az ügykezelés lassúságának ellenszereként előadó azt ajánlja, hogy a járásbírósági eljárásban az első határnapig mindent felperesi ügyvéd végezzen. Az eljárás későbbi folyamán felperesi ügyvédnek joga legyen minden határozat sokszorosításáról és kézbesítéséről gondoskodni. A végrehajtás és árverés körüli bajok megszüntetése céljából szükséges a végrehajtók számának szaporítása és annak megengedése, hogy végrehajtató választásától függjön, melyik végrehajtó útján folytatja le az eljárást. Ezek volnának a legsürgősebb és könnyen megvalósítható reformok. Az igazságszolgáltatás gyorsítása és a perek apasztása érdekében azonban szükség volna a nagyobbszabású reformok egész sorára. Ki kellene építeni a választott bíráskodást, meg kell alkotni az ideiglenes biztosítási intézkedés (einstweilige Verfügung) intézményét, le kell szállítani az elévülési határidőket, ki kell terjeszteni az okirati kény-

szert. Az előadást érdekes vita követte, melyben Térffy Gyula államtitkár, Oszvald István, a budapesti törvényszék elnöke és Nászay Károly bírósági elnök szólaltak fel.

— *A Kereskedelmi Törvény reformjáról* az Ügyvédi Körben október 29-én *dr. Reitzer Béla* előadást tartott. Előadó e reformot szükségtelennek és időszerűtlennek véli. A kereskedelmi jog anyaga a törvény fennállása óta sok lényeges változáson ment át (az üzletátruházásról szóló törvény, a főnök és alkalmazott közti jogviszonyt szabályozó újabb jogszabályok, a hitelszövetkezetekről szóló törvény, az ú. n. bankárrendelet, a pénzintézetek kényszerfelszámolására vonatkozó szabályok, a csekktörvény, az állatszavatosságról szóló törvény, a vasúti üzletszabályzat és nemzetközi egyezmények, a biztosítások állami felügyeletéről szóló törvény, a tisztességtelen versenyt szabályozó törvény stb.). Nyilvánvaló tehát, hogy az a hivatalos részről elhangzott nézet, hogy a KT. anyaga és szabályai félévszázad alatt semmiféle változáson nem mentek át, nem helytálló. A gazdaközönség állítólagos panaszai a törvény túlzottan kommerciális irányzata és formai szigora miatt nem indokoltak. Éppen a gazdákat érdeklő áruknál (gépek, szerszámok, vetőmagvak) a bírói gyakorlat már évtizedek előtt segített a közönséget érhető méltánytalanságokon és bajokon. A reform időszerűtlen is, mert a reform helyesen csak a Ptk. megalkotásával együtt oldható meg. E mellett az új gazdasági életviszonyok még nem alakultak ki, azok iránya még ismeretlen. A mélyreható törvényváltozásokhoz megkívánt politikai objektivitás, amely párttekinteteken felül áll, még nincsen meg. Az integritás szempontjából a régi intézmények konzerválása mindennél magasabb nemzeti érdek. Még a részvénytársaságok és szövetkezetek reformja sem égető, jóllehet gyakorlati fogyatékosságuk sem vonható kétségbe. A jelentkező bajok helyes bírói gyakorlat mellett kiküszöbölhetők, az Überfremdungsgefahr az intervalutáris viszonyok stabilizálódása folytán idejét multa. A korlátolt felelősségű társaságok életbeléptetendő típusa visszahatással lesz a részvényjogra is. A szövetkezeti jog reformjának pláne nincs ma praktikus jelentősége. A csendes társaságok a korlátolt felelősségű társaságokkal egy törvényben szabályozhatók, feltéve, hogy gyakorlati szempontból tényleg annyira fontos ez a társasági fajta. A tartozáselismerés, bankárletét, folyószámla-jogviszony és értékpapirok jogszabályainak kimerítő, illetőleg új szabályozása, ha bizonyos vonatkozásban kívánatos is, egymagában nem elég ok a reform keresztülvitelére. E szabályok a gyakorlatban meglehetősen kialakultak és részben diszpozitiv jellegüknél fogva nélkülözhetik

a törvényes összefoglalást. Mindezekből az a végső konkluzió vonandó le, hogy a reform sem nem indokolt, sem nem időszerű.

— *Székfoglaló a büntetőjog köréből.* A debreceni Tisza István tudományos társaság október havi felolvasó ülésében *dr. Kováts Andor*, a debreceni egyetem tanára, *Büntetőperjogunk az újabb időkben* címmel tartotta meg székfoglalóját. A bemutatott mű két fejezetre oszlik: a *történeti áttekintés* büntetőtörvénykezési jogunknak a háború kitörése óta beállt változásai kronologikus sorrendben s a megkülönböztethető időszakok (1. háború ideje az októberi forradalomig, 2. az ú. n. népköztársaság ideje, 3. a proletárdiktatura ideje, 4. a szocialista átmeneti *(Peidl-)*kormány ideje, 5. az alkotmányos jogrend helyreállítására 1919 aug. 7. óta alakult kormányok ideje, 6. a visszaállított alkotmányosság ideje 1920 febr. 16-tól, mint az I. nemzetgyűlés egybegyülekeztétől) köz-eseményeivel vonatkozásban, a *rendszeres áttekintés* viszont a szóbajövő változásokat a büntetőtörvénykezési jog rendszerének megfelelő helyére beállítva tárgyalja. A munka legközelebb könyvalakban is megjelenik.

— «*Amnesztia és a valódiság bizonyítása*» címen Ambrózy Ágoston szikszói kir. járásbíró a Miskolci Jogászélet szeptemberi számában azt fejtegeti, hogy az amnesztiában részesült delinkvens ellen elkövetett becsületsértés, illetőleg rágalmazás büntetendő cselekmény. Az előtte, mint ítélőbíró előtt felmerült konkrét esetben a sértett ellen büntető eljárás volt folyamatban azon a címen, hogy kommunista agitátor volt. Az eljárás az 1921. évi amnesztiarendelet folytán megszüntettetett. Még a megszüntetést megelőzően vádlottak nyilvánosan kommunista agitátornak nevezték a sértettet, aki ezért rágalmazás címén feljelentette őket. A bíró-cikkíró a valódiság bizonyítását a «rágalmazóknak» nem engedte meg, a vádlottak bűnösségét megállapította, büntetésüket pedig a Bn. 1. §-a alapján felfüggesztette. Tette ezt azzal az indokolással, hogy «rágalmazás alapjául szolgáló bűncselekményekre nézve főmagánvádló a másik perben kormányzói kegyelemben részesült». Ezt a felfogást nem osztjuk. Az amnesztia a bűncselekménynek bűncselekményjellegén nem változtat, csupán nem engedi érvényesülni annak büntetőjogi következményeit. A cikkíró maga is elismeri, hogy tételes büntetőjogunkban nem találunk olyan rendelkezést, amellyel álláspontját alátámaszthatná. Szerinte azonban a strikt büntetőjogi álláspont alárendelendő egy magasabb szempontnak, egy ú. n. «közjogi perspektivának». Ám ebbe a közjogi perspektivába állítva be a kérdést, sem tartjuk

helytállónak a cikkíró állásfoglalását. Az amnesztia az államfőnek adott hatalom, melyet a tételes törvények által szabott keretben is lehető szűken kell értelmezni és érvényesíteni. Mert hiszen az amnesztia voltaképpen a törvények eseti hatályon kívül helyezése. Annál kevésbbé fogadható el a fennforgott esetben a cikkíró álláspontja, mert a «rágalmazás» még az amnesztia kibocsátását megelőző időben követtetett el. Már pedig arra senki sem kötelezhető, hogy előre tudja, hogy mely cselekmények vagy mely egyének fognak amnesztiában részesülni. Az amnesztia nem rehabilitáció a szónak sem büntetőjogi, sem köznapi értelmében; azt, aki benne részesül, még nem helyezi vissza hiánytalanul a köteles megbecsültetésnek abba a pozíciójába, amelyben a bűncselekmény elkövetése előtt volt.

(fb.)

— *Angol sajtónovella-javaslat a törvényszéki tudósításokról.* Sir Evelyn Cecil javaslatot nyujtott be az angol alsóházban, amely a tárgyalási titok védelme szempontjából eddig szokatlan módon korlátozná a sajtószabadságot. A javaslat szerint tilos volna általában mindennemű bírósági eljárásra vonatkozó olyan tudósítás közlése, amely erkölcsellenes tárgyra vonatkozik vagy orvosi, élettani stb. vonatkozásokat tartalmaz, amelyek közlése a közerkölcsökbe ütközik. Házassági perekről szóló tudósításokban a felek nevein, címein kívül csupán a kereset és a kifogás jogalapját és a reájuk vonatkozó bírósági döntéseket szabad ismertetni, de ezeket is csak az előbb említett erkölcsrendészeti korlátozásokon belül. Nem esik büntetőjogi tilalom alá a hivatalos nyilatkozatok közlése, továbbá a tudományos gyűjteményekben és szakmunkákban való közlés.

— *A new-yorki anarchista törvény.* New-York állam büntető törvénykönyvét 1902 év folyamán az anarchisták ellen irányuló rendelkezésekkel egészítette ki az akkori köztársasági elnök Mc Kinley ellen elkövetett merénylet alkalmából. A szóbanforgó úgynevezett anarchista törvény (criminal anarchy law) büntetendő cselekménynek nyilvánítja az anarchizmusnak azt a formáját, amely a fennálló szervezett kormányzati rendnek erőszakkal, vagy az államfő vagy a hatósági közegek ellen elkövetett gyilkosságok útján vagy más törvényellenes eszközökkel való felforgatására irányul. Büntetendő az anarchizmusra szóval vagy írásban való felhívás és az ilyen felhívást tartalmazó sajtótermékek elkobzandók. Bűncselekményt követ el az is, aki anarchista szervezeteket létesít vagy ilyen irányú szervezkedésben részt vesz. A szóbanforgó törvényt meghozatala óta most alkalmazták először Sitlow Benjámin volt new-yorki képviselő

ellen, akit a múlt novemberi elnökválasztások alkalmával a Workers Party (munkáspárt) alelnökként jelölt. A nevezett képviselőt az Egyesült Államok legfőbb törvényszéke az amerikai «rendtörvény» alapján a «Revolutionnary Age»-ben közzétett, lázadást szító manifesztuma miatt 10 évi elzárásra ítélte. Az ítelet indokolása kiemelte, hogy a cikk nem csupán elméletileg foglalkozik a forradalmi tömegsztrájkok természetével, hanem a nevezett kormányzati rend megdöntése céljából ilyen mozgalmakra egyenesen felhív.

— *Valorizáció és elévülés.* Érdekes problémája a valorizációs joggyakorlatnak az a kérdés, hogy a bírói gyakorlat változása a valorizáció kérdésében, a jog megváltozásának tekintendő-e. Ebben a kérdésben szegezte le álláspontját újabban ismét a Reichsgericht, még pedig abban az irányban, amelyet ítélkezésében már megszokhattunk s amely a törvény ama rendelkezéseinek megszorítása felé tendál, amelyek alkalmasak lennének arra, hogy bizonyos formális okokból az «anyagi igazság»-ot háttérbe szorítsák. Felperes keresetet indított a német államvasútak ellen kártérítés iránt, mivel küldeményét még 1920 májusában elrabolták. A bíróság kártérítési követelésének helyt is adott és kötelezte a vasutat a kárösszeg megfizetésére. Valorizációról ebben a perben még nem volt szó s a vasút a megítélt összeget 1923 júliusában kifizette. Felperes azonban ezzel nem érte be, hiszen a márka értéke a több mint három esztendő alatt oly mértékben romlott, hogy a neki ily módon megítélt összeg teljesen jelentéktelen semmiséggé lett. Keresetet indított tehát a vasút ellen 4253 aranymárka, mint Geldentwertungsschaden iránt. Alperes főként azzal védekezett, hogy a vasúti üzletszabályzat alapján felperes követelése már elévült, tekintve, hogy az egy esztendő már régen lejárt; ellenezte természetesen általánosságban is a valorizációt. Az elsőbíróság felperest keresetével elutasította azon az alapon, hogy ama tényében, miszerint az alapperben valorizációt nem követelt, eme jogáról való lemondást lát fennforogni. A másodbíróság megváltoztató ítéletet hozott: felperes keresetének helyt adott és ezt az ítéletet a Reichsgericht mint felülvizsgálati bíróság is helybenhagyta. Indokolásának lényege a következő: nem áll helyt alperes felülvizsgálati kérelmének az az álláspontja, hogy a valorizáció legfeljebb a valorizációs per megindításától egy évre visszamenőleg történhetik, jelen perben tehát csak 1922 tavaszától. Nem helytálló pedig azért, mert legalább is 1923 elejéig a bírói gyakorlat egy-két elszórt és nagyon kivételes esettől eltekintve, semmiféle valorizációs kérelemnek nem tett

eleget. Aki tehát 1922-ben vagy 1923 legelején valorizációs keresetet indított volna, ezzel egész bizonyosan nem ért volna célt. Ha azonban így áll a dolog, vagyis, hogy a keresetileg érvényesített jog az elévülési időn belül egyáltalán nem volt érvényesíthető, akkor nem lehet szó arról, hogy ez a kereseti jog ennek következtében elévült volna. Ha így lenne a dolog, — mondja a Reichsgericht — akkor felperest elévülés címén megfosztanánk egy kereshetőségi jogtól, amelynek érvényesítése pedig sohasem állott módjában. (I. 468/1924.) *F. B.*

— *Az osztrák Oberster Gerichtshof legújabb valorizációs döntései.* A valorizáció útján a középeurópai országok judikaturái közül alighanem az osztrák haladt a leglassabban előre. Most azonban néhány újabb határozatában erősen enyhíti azt az eddigi rigorózus álláspontját, amely szerint az absztrakt kár nem valorizálható, hanem csupán a konkrét. Az egyik esetben arról volt szó, hogy felperes alperestől kártérítést követelt azon az alapon, hogy az utóbbinak kellő időben való fizetése esetén ebből az összegből egy harmadik, zürichi céggel szemben fennálló franktartozását egyenlíthette volna ki. Az első- és másodbíróság a keresetet elutasította, mivel nem látta beigazoltnak azt, hogy felperes kellő időben történt fizetés esetén a befolyt összeget valóban kérdéses franktartozásának fedezésére fordította volna. Ezt az álláspontjukat alátámasztották azzal a ténnyel, hogy felperes alperes tartozásának esedékességi időpontjában a zürichi céggel perben állott és tehát egyáltalában nem valószínű, hogy ezt az összeget a vele akkor pereskedő cégnek megfizette volna. Az Oberster Gerichtshof helyet adott felperes felülvizsgálati kérelmének s ítéletének indokolásában nagyjából a következőket mondja: A kár konkretizálásához elegendő, ha a felperes bebizonyítja, hogy kellő időben történt fizetés esetén a pénzt külföldi pénznemben fennállott tartozásának fedezésére *fordíthatta* volna és hogy a dolgok rendes folyása és a józan gazdasági felfogás szerint csakugyan erre is fordította volna. A kérdéses összeg elegendő volt arra, hogy azzal felperes a svájci céggel szemben fennálló franktartozását kiegyenlíthesse; és még ha perben állt is a svájci céggel és vitatta is tartozásának fennállását, még mindig feltehető, hogy egy gondos kereskedő egy kétes kimenetelű perben gondoskodik arról, hogy marasztaltatása esetére a megfelelő összeg rendelkezésére álljon. De abból, hogy az ügyet perre engedte jutni, még nem következik az, hogy a felperes követelésének jogos voltát komolyan vitatta volna, lehet, hogy egész perbeli védekezése csak időnyerés célját szolgálta. Nem ítélte meg azonban a bíróság annak a per-

költségnek összegét, amelyben felperes a svájci cég elleni perében marasztaltatott; mert *feltehető*, hogy felperes a pert a felmerült jogi kérdés vitás volta miatt vitte és akkor sem fizetett volna per nélkül, ha a szükséges eszközök rendelkezésére állottak volna. (III. 271/1925.) — Egy másik határozatában kimondotta az Oberster Gerichtshof, hogy annak bizonyítása, hogy a hitelező a pénzromlás idején bevételeit leltárának pótlására használta fel, elegendő alapul szolgál arra, hogy alperes fizetési késedelme esetén felperesnek a pénzromlás okozta kára is megtéríttessék. Az eset a következő volt: felperes 1921 júniusában beadott keresetében alperestől 105,000 koronát követelt. Kétévi pereskedés után alperes a követelést elismerte és kifizette a valorizálatlan kereseti összeget. Felperes erre újabb keresetet indított ellene 1400 shilling valorizációs kár megtérítése iránt. Keresetének mindhárom fórum helyt adott; az Oberster Gerichtshof indokolásában külön is hangsúlyozza, hogy teljesen abszurd volna annak a követelménynek a felállítása felperessel szemben, hogy bebizonyítsa, miszerint azt a bizonyos pénzösszeget, amellyel alperes tartozott neki, áruk beszerzésére fordította volna. Elegendő, ha az nyer bizonyítást, hogy felperes üzleti körében *általában* így járt el. (I. 536/1925.) — Egy harmadik esetben felperesnek még 1920-ból egy 725,300 koronás követelése állott fenn alperessel szemben, amelyet azonban ez utóbbi nem fizetett meg, hanem egy a felperessel szemben állítólag fennállott követelésébe beszámított. Ez a követelés 1.050,000 koronát tett ki, amelyből levonva felperes követelését, a fennmaradó 324,700 K iránt pert indított felperes ellen. Keresetével azonban a bíróság jogerősen elutasította, amire azután felperes — az előbbi perben volt alperes — keresetet indított 725,300 K késedelmes megfizetéséből származó kárának megtérítése iránt. Mindhárom fórum elutasította a keresetet azért, mert úgy találta, hogy alperest a fizetés késedelmes teljesítése körül vétkesség vagy gondatlanság nem terheli. Igaz ugyan, hogy alperesnek az a ténye, amellyel a 725,300 koronát nem fizette meg, hanem felszámította, *objektive* jogosulatlannak bizonyult. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy őt akár-csak gondatlanság is terhelné. Ami körül ugyanis az előbbi per megfordult, az a devizarendeletnek egy rendelkezése volt, amelyet maga az Oberster Gerichtshof is különböző határozataiban különbözőképpen értelmezett. Nem tekinthető tehát vétkes késedelemnek az, hogy alperes csak annak a pernek jogerős eldöntése után fizette meg a kérdéses összeget a felperesnek. (II. 770/1924.) *F. B.*

— *Valorizáció az állammal szemben.* Felperes 1922 szeptemberében nagyobb zongoraszállítmányt exportált és ezután 334,200 márka luxusadót fizetett a német kincstárnak. 1922 októberében kérte ennek az összegnek visszatérítését a német forgalmiadó törvény egyik rendelkezése alapján. A német kincstár a jogos kérésnek csak 1923 októberében tett eleget, ugyanolyan összegű papírmárkát utalt ki felperesnek, mint amennyit felperes eredetileg befizetett. A márka időközben nagy mértékben elértéktelenedett. E tényállás alapján indult a kereset a német kincstár ellen a márka értékkülönbözetének megtérítése iránt. Felperes keresetében előadta, hogy az a kár, melyet a késedelmes visszatérítés folytán szenved, a kérést elintéző hivatalnoknak vétkes hanyagsága folytán érte. Az alperes kincstár hatásköri kifogást emelt azzal, hogy az ilyen ügyek nem tartoznak bíróság elé. A kifogást azonban — végső fokban — a Reichsgericht elutasította a következő indokolással: a fennforgó esetben nem tulajdonképpeni adókérdésről van szó, mivel a kereset jogalapja a kérdéses államhivatalnoknak vétkes károkozásán alapszik, tehát mind azok a jogszabályok, amelyek lehetetlenné teszik az állammal szemben az ilyen természetű visszakövetelések valorizált érvényesítését, nem akadályozzák jelen esetben felperes keresetének érvényesítését, mivel az kifejezetten egy államhivatalnoknak hivatali hatáskörében elkövetett vétkes hanyagságára van alapítva. (Rchgt. III. 290/1924). *(f.)*

— *Nemzetközi szaksajtó-kongresszus Párizsban.* A francia «Syndicat de la Presse Technique de France» nevű egyesület kezdeményezésére megtartották Párizsban az első nemzetközi szaksajtó-kongresszust. A kongresszuson 26 különböző nemzet körülbelül 4000 szaklappal volt képviselve. A kongresszust Gaston Doumerguenek, a francia köztársaság elnökének képviseletében Yvon Delbos, a közmunka és szépművészeti miniszter nyitotta meg. A kongresszus tárgyalta az időszaki sajtótermékek postai szállításával összefüggő különböző kérdéseket, kiterjeszkedve a nemzetközi postai szolgálat különböző kérdéseire is.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA: GÉCZY KÁLMÁN.

JOG

1—2. FÜZET 1926. JANUÁR—FEBRUÁR XXV. ÉVFOLYAM

JOGÁLLAM

JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZEMLE

DR BAUMGARTEN NÁNDOR
NY. KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓ, EGYETEMI RK. TANÁR

DR BECK HUGÓ
NY. KÚRIAI TANÁCSELNÖK

VARGHA FERENC
KORONAÜGYÉSZ

BÁRÓ WLASSICS GYULA
A MAGYAR KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG ELNÖKE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

DR GAÁR VILMOS ÉS DR SZALAI EMIL
NY. KÚRIAI BÍRÓ ÜGYVÉD

ÜNNEPI SZÁM

A «JOGÁLLAM» XXV. ÉVFOLYAMÁNAK

ELSŐ FÜZETE.

Tartalomjegyzék belül.

BUDAPEST

Előfizetési ár egész évre **160,000 K,** félévre **80,000 K,** negyedévre **45,000 K.**
Jelen kettős füzet ára 40,000 K.
A Jogállam megjelenik július és augusztus kivételével havonta.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Budapest, V., Falk Miksa-utca 5.**
Telefon: 22-17.

A magyar királyi Kúria tanácsainak beosztása 1926. évre. *Polgári szakosztály.* I. *Juhász Andor dr.*, helyettese: *Pap István dr.*, Rácz Lajos, Gaiger Miklós, Hutás József, Jakab Mihály, Alföldy Dezső dr., Ullrich Ede. II. *Rötth László dr.*, Görgey Sándor dr., Sereghy Mihály dr., Huszár Sándor dr., Jékey Dániel dr., Gallia Béla dr., Kecskeméthy Gyula. III. *Wesztermayer Vidor dr.*, Bocskor Antal, Vámosy Mihály, Thébusz Aladár dr., Dózsa Ferenc, Tóth György dr., Raisz Béla dr. IV. *Túry Sándor dr.*, Deseő Kálmán dr., Ternovszky Béla dr., Zsitvay Géza dr., Noszkó Imre dr., Sztankovits Jenő dr., Bauss Olivér dr. V. *Adolf Sebestyén dr.*, Raskó István dr., Traeger Zsigmond, Frank Lajos, Kozma Endre dr., Vida Zoltán dr., Bátory István, Szepesi József dr. VI. *Baloghy György dr.*, Kéler József dr., Jurka János dr., Lauffer Gyula, Totth István dr., Koós Emil dr., Szegedy Lajos dr., Karcsay Gyula dr. VII. *Kolos Jenő*, Keczer Gyula. Körtvélyessy György dr., Paradeiser János dr., Tóth Miklós dr., Ipovitz Károly dr., Székely János. *Büntető szakosztály.* I. *Ráth Zsigmond*, Slavek Ferenc dr., Csizinszky Ágost, Mendelényi László dr., Stengl Antal dr., Gadó István. II. *Szeőke István dr.*, Istvánffy Lajos dr., Dicsőfi Sándor dr., Stocker Antal, Módly Béla, Bolla Árpád dr., vitéz Diószeghy Gábor dr. III. *Magyar István dr.*, Sélley Barnabás dr., Geszty Andor dr., Pazár Zoltán dr., Balpataky József, Bök Béla, Kendi Elemér dr.,

---

Tanácsbeosztás a budapesti kir. ítélőtáblán az 1926. évre. *Polgári szakosztály.* I. *Bakó József dr.*, Alcsuti Ágost dr., Suloky István dr., Gál László dr., Sztehló Aladár dr. II. *Góth Ferenc dr.*, Ludvig Rezső dr., Antalfy Mihály dr., Finger Oszkár. III. *Borsitzky Imre dr.*, Kovács László dr., Alberti Ernő, Löw Tibor dr., Szobonya Béla dr. IV. *Csapó Ferenc*, Kéry Miklós dr., Soós Zoltán dr. V. *Róth Ferenc dr.*, Kecskeméti Emil dr., Neuhold Ferenc dr, VI. *Schermann István dr.*, Sztankay Jenő, Petőcz Gyula dr., Szőke József dr., Hlaváts Béla dr., Nagy István dr., Tolnay Iván dr. VII. *Simay Gyula dr.*, Debreczeni József, Kramaszta Imre dr., Sebestyén Imre dr. VIII. *Gönczy Gyula dr.*, Fertsek Gyula dr., Külley-Rohrer Viktor dr., Frenreisz Frigyes dr. IX. *Ury Lajos*, Szentirmay Ödön dr., Beck Károly dr., Klie Antal. X. *Bakóczy István*, Prugberger Vince dr., Orosz Mihály, Gyenes Mátyás, Verner László, Navora László dr. XI. *Andorffy Károly dr.*, Polgár István, B. Kiss Jenő, Simon Antal dr., Révész Gusztáv dr., Oszvald Károly dr. XII. *Térfi Dezső*, Laudon Gyula dr., Endler Miklós dr., Kientzl Tivadar dr., Kozma Aladár dr., Móritz Ernő dr., Gál Jenő dr. XIII. *Brezanóczy Sándor*, Muzsnay József dr., Fejérváry Géza dr., Burghardt P. István dr. XIV. *Szekeres Sándor dr.*, Almásy Antal dr., Dulánszky Lajos, Dézsi Ferenc dr., Nagy Zoltán, Bödcher Dezső. XV. *Láng-Miticzky Ernő dr.*, Pawelka Albert, Eisler Mihály dr. *Büntető szakosztály.* I. *Degré Miklós dr.*, Leitner Emil, Seszták Lajos dr., Folkmann Jenő dr., Morócza Dénes. II. *Harmath Jenő dr.*, Bán József dr., Both Péter, Almási Dezső dr. III. *Nyirő Géza*, Zachár István, Bottlik István dr., Medvigy István. IV. *Kállay Miklós dr.*, Pogonyi Nándor, Haris Andor dr., Keresztessy Gyula dr. V. *Simó Balázs dr.*, Csengey Miklós dr., Lehotzky Miklós dr., Mészner Tivadar dr. VI. *DusárdyIstván*, Majoross Mihály, Sutoris Edgár, Tóth István dr.

A dűlt betűvel megjelölt biró a tanács elnöke.

A «JOGÁLLAM»

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAMA ELSŐ — ÜNNEPI — FÜZETÉNEK

TARTALOMJEGYZÉKE

A JOGÁLLAMBAN

eddig a következő szerzők közleményei jelentek meg:

Adler Emanuel, Alföldi Ede, Almási Antal, Andorffy Károly, Angyal Pál, Antalfi Mihály, gr. Apponyi Albert, Auer György, Auer Pál, Ágoston Péter †.

Bacsó Jenő, Balás Elemér, Balkay István †, Balkányi Kálmán, Balog Elemér, Balogh Artur, Balogh Jenő, Baracs Marcel, Baranyai Zoltán, Bartha Richard, Basch Lóránt, Baumgarten Izidor †, Baumgarten Nándor, Beck Hugó, Beck Károly, Beck Lajos, Beck Salamon, Beksics Gusztáv †, Bénárd Emil, Benedek Sándor, Benedikt Edmund, Berényi Ármin, Berger Miksa, Berinkey Dénes, Besnyő Béla, Biró Balázs, Blau György, Bleuer Samu †, Bodó Farkas, Boér Elek, Bolgár Ferenc †, Bolla Árpád, Bersitzky Imre, Borsos Endre, Börcsök Andor, Böszörményi Oszkár, Bubla Ferenc, Buday Dezső †, Buza László, Büben László.

Ifj. Chorin Ferenc, Concha Győző, Csikey István, Csemegi Károly †, Csizmazia Endre, Csorna Kálmán, Czettler Jenő.

Danilovics Pál, Darvai Dénes, Degré Miklós, Dévai Ignác †, Dévai István, Dobi Imre, Doleschal Alfréd, Doroghi Ervin.

Edvi Illés Károly †, Egri-Bónis Pál, Egry Aurél, Egyed István, Enyedy Lukács †, Exner Kornél.

Fabinyi Tihamér, Fazekas Oszkár, Fejér László, Fellner Frigyes, Fenyves Béla, Ferdinandy Geyza †, Ferenczi Imre, Ferenczi Sándor, Finkey Ferenc, Fodor Ármin, Fődi Károly, Földes Béla, Földváry Béla, Föző Sándor, Friedmann Ernő, Frigyes Béla, Fromageot Henrik.

Gaár Vilmos, Gajáry Ödön †, Gallia Béla, Glücklich Emil, Gold Simon, Gottl Ágost †, Gönczi Jenő, Gráber Károly, Grecsák Károly †, Gündisch Guido, Gyomai Zsigmond †.

Hacker Ervin, Hajós Lajos, Halász Zoltán, Harmat Jenő, Harrer Ferenc, Hattyuffy Dezső, Hedemann Justus Wilhelm, Heil Fausztin †, Helle Károly †, Heller Erik, Hevesi Illés, Holitscher Szigfried, Horváth Ödön †, Huszár Elemér, Huszár Kálmán †, Huszár Sándor.

Illés József, Irk Albert, Issekutz Győző †.

Jacobi Andor, Jászi Oszkár, Jászi Viktor, Jellinek Andor, Juhász Andor.

Kalledey Jenő, Katona Mór, Kármán Elemér, Kelemen Gyula †, Kelemen Nándor, Kemény Miklós, Kenedi Géza, Kéréssy Zoltán, Kipp Tivadar, Király Ferenc, Királyfi Árpád †, Kiss Endre, Kiss Géza, Kiss Mór †, Klein Ede, Klein Ferenc, Kluzsinszky Károly, Kohler József †, Kohn Jakab †, Kohner Artur, Kollár László, Kolozsváry Bálint, Kosutány Ignác, Kovács Marcel, Kovács Zoltán †, Kováts Andor, König Endre, Kőnig Vilmos, Kramer Emil, Kramolin Ernő, Králik Lajos †, Krückmann Pál, barabási Kun József, Kuncz Ödön, Kutasi Elemér.

Ladányi Béla, Lakatos Gyula, Láday István, Lányi Bertalan, Lengyel Aurél, Lévy Béla, Lotmar Fülöp, Löw Lóránd, Lukács György, Lukáts Adolf.

Magyary Géza, Makay Béla, Malonyay Béla, Marczali Henrik, Máriássy Béla, Mártonfy Marcel, Medgyes Simon †, Melly Béla, Melocco János, Mendelényi László, Menyhárth Gáspár, Meszlény Artur, Meyer Félix, Molnár Márton, Moor Gyula, Móra Zoltán, Moskovitz Iván †.

Nagy Ernő †, Nagy Ferenc, Nagy Miklós, E. Nagy Olivér, Nádas László, Návay Lajos †, Nemere Béla, Némethy Károly, Neumann Ármin †, Neumann Károly, Nitsche Győző †, Nizsalovszky Endre, Nyári Jenő, Nyulászi János.

Oberschall Adolf †, Oberschall Pál, Ofner Gyula, Okolicsányi Géza †, Oppler Emil, Ormódy Vilmos, Osváth Gyula.

Pap Dávid †, Pap Dezső, Pap Géza, Pap József, Papp-Szász Tamás, Perlmutter Alfréd, Pesthy Pál, báró Petrichevich-Horváth Emil, Polgár Imre, Polner Ödön, Plesch Árpád, Plósz Sándor †, Pollák Illés, Poór Jakab †, Pósch Gyula, Pressburger Richard, Preusz Adolf.

Raffay Ferenc †, Rakonitz Dezső, Rapoch Géza, Rassay Gyula, Rácz Gyula, Reichard Zsigmond †, Reiner János, Rédei József, Rényi József, Révay Bódog, Ribáry Ernő, Rohonyi Gyula †, Rósa Ferenc, Rottenbiller Fülöp.

Sarbó Artur, Sándor Aladár, Sándorfi Kamil, Sárffy Andor, Schein József, Schiller Bódog, Schober Béla, Schuster Rudolf, Schwartz Tibor, Sebess Dénes, Sebestyén Pál, Seemayer Béla, Sichermann Bernát, Sichermann Frigyes, Siefart Henrik, Sólyom Andor, Somló Bódog †, Spur Endre, Staud Lajos, Staud Miklós, Stern István, Strasser Albert †, Suloky István, Szabó Imre, Szalai Emil, Szalay László, Szántó Andor, Szász János, Szász Zsombor, Szászy Béla, Szászy-Schwartz Gusztáv †, Szentirmay Ödön, Székács Aladár, Székely Ferenc, Szilágyi Artur Károly, Szillér Péter, Szirtes Artur, Szivák Imre †, Szladits Károly, Szondy Viktor, Szücs Miklós, Szüts Miklós.

Tarnai János, Térfi Gyula, Thallóczy Lajos †, Tihanyi Lajos, Timon Ákos †, Toldy Zoltán, Tomcsányi Móricz, Tomcsányi Vilmos, Tóth Gerő †, Träger Zsigmond, Trocsányi József, Tury Sándor Kornél, Tury Zoltán.

Ujlaky József, Unger József.

Varannai István, Vargha Ferenc, Vargha Imre, Vasvári Ferenc, Vavrik Béla †, Vágó János, Vályi Sándor, Vámbéry Rusztem, Várady Zsigmond †, Várkonyi Oszkár, Vázsonyi Vilmos, Vertán Endre, Vécsey Tamás †, gróf Vigyázó Ferenc, ifj. Vutkovich Sándor.

Wach Adolf †, Weinmann Fülöp †, Weis István, Weisl Franz Ernst, Wekerle Sándor †, Wittmann Ernő, Wittmann Mór †, báró Wlassics Gyula.

Zerkovitz Zsigmond, Zilahi László, Zitelmann Ernő †, Zoltán József, Zsitvay Leó †, Zsoldos Benő.

JOGÁLLAM.

Irta: B. WLASSICS GYULA.

Kérdőjelet tehettem volna e sorok címéhez — mert vannak akik a «Jogállam» elnevezés jogosultságát is kétségbevonják. Kétségbevonják azért, mert ma már nemcsak a «jog» az állam célja — az államcélok tömegesen szaporodtak. Nemcsak a külső jogrend — de a közművelődés, a népjólét, a szociális intézmények stb. már állami feladatokká váltak.

Ez alapos ellenvetés oly elmélettel szemben, mely a «jogállam» alatt azt a hitvallást akarja tenni, hogy az államnak nincs más célja, mint a jogrend biztosítása. Ezt az elméletet, kik huszonöt évvel ezelőtt a «Jogállam» címe alatt csoportosultak e folyóirat körül éppen nem tették magukévá. Ennek az elnevezésnek egészen más jelentőséget tulajdonítottak. Tanuságot tesz erről az a fejtegetés, melyet felejthetetlen barátom Edvi Illés Károly írt ennek a folyóiratnak legelső számában.

Azt hiszem ma nincs magyar jogász, aki ha ajkára veszi a «Jogállam» kifejezést, ezzel az államnak kulturai, szociális, népjóléti feladatait óhajtja kizárni. Afelől nagy nézeteltérés lehet és van is köztünk mi tartozhatik helyesen és észszerűen az állam feladata körébe, de hogy a «jogi cél» kizárólagos legyen, annak ma nincs tanítója. Nem lehet meghatározni épúgy azt a maximális határt, ameddig az állami hatáskör terjedhet, miként nem lehet meghatározni a minimumot. Ezért teljesen elhibázott a jogcélt szolgáló államot a hatalmi és kulturális célokat szolgáló állammal szembeállítani. Midőn mi ma jogállamról beszélünk, e szóval jelezni akarjuk az *állami fejlődésnek magasabb fokát.* Az állam a legfőbb jogalkotó, a legfőbb jogfentartó emberi alkotás. A «Jogállam» elnevezéssel jelezni akarjuk azt a fokot,

melyben az állami élet akaratának és cselekvésének egész területét áthatja a jog uralma. Jogérzetnek és jognak kell a vezető eszmének lenni az állami élet egész vonalán. Akkor is, midőn az állam akaratát nyilvánítja (törvény, rendelet) és akkor is midőn az állam akaratát végrehajtja (bíróság, közigazgatás). Csemegi Károlyt megkérdezték, próbálja a jogállam fogalmát valamely formában meghatározni. Erre ő így válaszolt: «jogállam a legfelsőbb elvül kitűzött jogegyenlőséget megvalósító mindenki jogát biztosító állami organizmus».

Ha tehát az állami organizmus mindenki jogát nem biztosítja, az eszerint a fogalmi meghatározás szerint nem felel meg a jogállam követelményének. De nem felel meg a jogállam követelményeinek az az állam sem, amely biztosítja ugyan a magánjogokat, de bírói védelem nélkül hagyja a közjogokat, nem köti jogszabályokhoz a közigazgatást és nem ad független bírói védelmet a vitás közigazgatási jog területén. Azt az államot, melyben a közigazgatás hatalmi köre törvényileg van szigorúan meghatárorozva és ahol ezt a hatalmi kört a törvényekkel egyezőleg gyakorolják — nevezi Georg Meyer klasszikus államjogi könyvében (Deutsches Staatsrecht) jogállamnak. Ily értelemben használják a jogállam elnevezést Gneist, Stein Lőrinc is kiváló műveikben. A szigorú pozitivizmus más eredményre jut. Ez kijelenti, hogy minden állam jogállam, mert *minden államnak van bizonyos kényszerrendszere, miből következik, hogy az államban a hatalom joggá válik.* A pozitív felfogás szerint tehát valóban jellemző az a megállapítás, hogy az állam tulajdonképen «Midás király, ki ha valamihez nyúl joggá válik», a maga jogának állama, mert az állami cselekvés jogi aktusaiban tulajdonképen a saját objektív jogrendjét valósítja meg.

Mi nem követjük a nyers pozitivizmust. Mi nem minden államot tartunk jogállamnak. Mi a «jogállam» elnevezés alatt egészen mást értünk. Mi — ismétlem — a jogállam alatt az állami fejlődés magasabb fokát értjük és nem tiszteljük meg minden államot a jogállam címével. Mi nem az állam külső

rendjének nyers mechanizmusában, de az állami élet belső tartalmában keressük a megkülönböztető mozzanatokat. Az a gondolatkör, mely a «jogállam» kifejezéshez tapad, az államélet egész rendszerében, minden vonalában jogbiztosítást jelent. A jogállam semmiesetre sincs államformához kötve. Az érvényesülhet monarchiában, respublikában, de sohasem anarchiában. Az élet mutat legjobban rá, hogy a «jogállam» ma sem sutba dobandó üres jelszó és nem ad igazat a pozitivista rideg tannak, hogy minden állam jogállam, mert ha az állam hatalmi organizmusának bármelyike a köz- és magánjogokon erőszakos sérelmeket követ el: felszisszen az egész társadalom és ajkára veszi a szólamot, vajjon jogállamban élünk-e vagy nem? A jogállam a mai modern alkotmányos államnak lelkiségéhez tartozik. A köztudatban gyökeredzik az a mentalitás, hogy ami a «jogállam»-mal egyező az nincs ellentétben a polgári és politikai jogok szabad gyakorlatával, nincs ellentétben az egyéni szabadság biztosításával. Ami a «jogállam»-mal ellentétben van, az az önkény, jogtalanság, igazságtalanság.

A «jogállam» ma elválaszthatatlan az alkotmányos államtól. Ez azonban nem azt jelenti, hogy minden alkotmányos állam ipso jure egyúttal jogállam is. De mindenesetre jelenti, hogy minden igazi alkotmányos államnak kötelessége a jogállam fogalmától elválaszthatlan igényeket kielégíteni. Ezért a német írók sűrűen használják a «Verfassung und Rechtsstaat» összefoglalt kifejezést. A mai jogállam fogalmi köre megkívánja, hogy intézményes biztosítékok őrködjenek afölött, hogy a törvényhozói, a végrehajtói és bírói hatalom egymás jogkörébe ne avatkozhassék. A bírói hatalom függetlensége érintetlen legyen. A közigazgatás területén törvények és rendeletek szabják meg az állami cselekvést és ez hatályos bírói ellenőrzés alatt álljon. Az állami akarat kifejezésére hivatott szervek — tehát a törvényhozói, a végrehajtói hatalom — lelkiségét hassa át az a tudat, hogy az öncélú állami szuverénitás gyakorlásának is megvannak a maga nem írott törvényei, melyeket a jogethika sérelme nélkül nem

szabad félredobni. Ahol pedig félredobják, ott résen állanak a jogállam hívei és reámutatnak a jogállam gondolatkörében uralkodó elvek erejére. Sőt minél szélesebb az állami funkciók jóléti, kulturális, gazdasági stb. területe, annál erőteljesebben kívánja a jogállam eszméje a jogérzettel áthatott közigazgatást, az egyéni jogoknak minden önkénytől való megvédését. A jogállam gondolatkörének lényege megnyilatkozik oly államban is, melyben magát e szót «jogállam» nem is ismerik. Tévednek azok, kik a jogállam eszméjét egészen különleges német terméknek tekintik. Maguk a német közjog kimagasló művelői írják, hogy a jogállam lényege Angliában már élt és uralkodott, midőn még «Rechtsstaat»-ról a német elméletekben nem is beszéltek. Angliában nem igen szeretik az elvont fogalmi meghatározásokat, azonban minden «definició» nélkül már régen mindenkinek jogát, nemcsak a magánjogokat, de a közjogokat is a közigazgatás széles területét bírói védelemben részesítették. Ki tagadhatná, hogy éppen ez a jogállam lényege. A német theoria is azt az államfejlődési fokot jelöli meg jogállammá, melyben az állam független bírói védelmet nyujt az egyéni jogoknak az állami végrehajtó hatalom gyakorlásában. Ez természetesen nem meríti ki egymagában a jogállam tartalmát, de oly kelléke, amely nélkül az államot nem tisztelhetjük meg a jogállam címével. Nézzük csak mikép áll ez a kérdés egyes államokban.

Franciaország a conseil d'ètat contentieux, legfőbb szervével betöltött szervezetben önmagának alkotott ellenőrzést a végrehajtó hatalom jogszabály sértései ellen. A «tribunal des conflits» felállításának Franciaországban nem az volt az indító oka, hogy a bíróságok hatáskörének intézményes megvédése vált szükségessé a végrehajtó hatalom túlkapásai ellen, hanem ellenkezőleg a parlamentek (bíróságok) eljárása adott erre okot, mert a parlamentek a végrehajtó hatalom hatáskörét nagyon gyakran foglalták le a maguk számára.

Köztudomású, hogy a francia alkotmányjog nagy befolyással volt a német alkotmányjogra. A francia alkotmányt könnyebb

volt lemásolni. Mindinkább érezték azonban, hogy az alkotmány nem meríti ki azokat a követelményeket, melyeket a modern jogállamnak teljesítenie kell. Nem, különösen a közigazgatás területén, hol nagy tere nyilt az egyéni jogok önkényes sértéseinek. A bírói hatalom független gyakorlásában látták a vonzó példát, melyet a maga módja szerint érvényesíteni kell a közigazgatás területén is. Jogszabályokhoz kötött keretben kell az állam cselekvéseit úgy intézni, hogy ne a «sic volo, sic jubeo», hanem a jog érvényesüljön. Ez az amit a jogállamtól várni lehet. A németek a «rendőrállammal» (Polizeistaat) szemben állították be a nagy tiltakozó gondolatot a «*jogállamba*» («Rechtsstaat», «Justizstaat»). A németek átmentek a rendőrállam sok keservén és ezzel szemben a «jogállam» zászlaja alatt léptek sorompóba a közjogok, a közigazgatás védelméért. Megindult a legszélsőbb doctrinäresmusig kiélesedett vita vajjon alkalmas-e a közigazgatási terület úgy mint az igazságszolgáltatás a jogot és törvényt megvalósítani vagy nem. Ez a vita gyakorlatilag igenlő eredménnyel végződött. A Németbirodalom egész területén a közigazgatási bíráskodás életbelépett. Ezzel teljesült a jogállam lényege, hogy a közigazgatás jogszabályokon nyugodjék és biztosítékot nyujtson a bírói védelem. Minél tágabb a bírói védelem köre, annál tökéletesebben jut kifejezésre a jogállam tartalma.

Ausztriában a jogállam követelményeképpen kétrendbeli bíróságot is állítottak fel, a Reichsgerichtet és a Verwaltungsgerichtshofot. Ausztriában tág a közigazgatási bíróság hatásköre, mert csekély kivétellel minden kontenciózussá vált közigazgatási jogsérelem miatt a közigazgatási bíróság védelme igénybevehető, jogköre azonban csak a közigazgatási határozatok megsemmisítésére szorítkozik.

Olaszország kezdetben a francia rendszerhez símult, de 1865 március 20-án hozott törvényének élére írta, hogy a rendes biróságok (alsó és felső bíróságok) mindenütt hatáskörrel bírnak, ahol polgári vagy politikai egyéni jog megsértésének orvoslását kérik. Más lapra tartozik, hogy ez az olasz rendszer

a gyakorlatban miképpen vált be. A hatásköri összeütközések egész özöne borította be ezt a területet. A gyakorlati élet számos újabb módosítást követelt, úgy hogy külön közigazgatási bíróság ugyan nincs, de a vitás ügyek elbírálása részben a közigazgatási hatóságokat illeti és részben a rendes bíróságokat. A bírói védelem azonban a hatáskör szempontjából nyomatékosan érvényesült, mert a legfőbb rendes bíróság a római «Corte di Cassazione di Róma» gyakorolja a hatásköri bíráskodást.

Nézzük már most közelebbről mit kell ma értenünk e «jogállam» elnevezés alatt. Holt anyag-e az, mely végleg elraktározandó, vagy irányt jelző élet, utat mutató világosság.

Gneist és Bähr O. a jogfejlődés menetére építették fel a jogállam alkotó elemeit. Reámutattak, hogy a jog eleintén csak önsegély útján majd családi körben érvényesült. Később a mágánjogi vitákat már bíró intézte el. Legutóbb már a jogfejlődés odáig haladt, hogy a közjogi és közigazgatási sérelmekre is kiterjesztették a bírói védelmet. Ebből azután levonták azt a következtetést, hogy csak az az állam *méltó a jogállam címére, amely a fejlődésnek ezt az utóbbi fokát elérte.* Kiemelem, hogy Gneist midőn azt kérdezték tőle, hogy mondja meg, ha már a jogállam nem önálló államfaj, hogyan lehetne nagy körülírások nélkül kijelenteni, hogy mi is az a jogállam? — erre egyszerűen azt mondta: «ha néhány szóval akarjuk kifejezni a mai jogállam lényegét, akkor egyszerűen azt mondom: «Rechtsstaat ist Verwaltungsgerichtsbarkeit». Ezt a kijelentést eleintén csak szellemeskedésnek tartották, de ez a kijelentés szoros logikai következménye annak az állami evolucionális menetnek, amelyre Gneist a jogállam jelentőségét alapította. Ismétlem, hogy ezzel nem azt akarta Gneist mondani, hogy a közigazgatási bíráskodás egymagában kimeríti a jogállam fogalmi körét, csak azt akarta hangsúlyozni, hogy enélkül nincs jogállam.

Semmi kétség, hogy a «jogállam» megjelölés ma is tartalmas eleven fogalom. Ennek nevében törvényhozási reformokat követelnek, magán- és közjogi sérelmek ellen megfelelő orvos-

lást keresnek. A német földön a jogállam nevében követelték a rendőri állami felsőbbségi beavatkozás kellő megszorítását, a községi iskolát, az egyéni és politikai szabadságjogokat stb.

A törvényhozási előterjesztések indokolásai még mindig büszkén hivatkoznak a jogállam követelményeire. «Egy jogállamban tűrhetetlennek jelzik ezt vagy amazt.» A jogállam eszmeköre tehát kétségtelen ma is él és követeli az érvényesülést. Tudálékos szőrszálhasogatással nem lehet ezt az eleven fogalmi kört kiirtani. Ha nem tudjuk is a jogállam tartalmát tökéletes kimerítő fogalom meghatározással megjelölni, az nem dönti el léte vagy nemléte kérdését. Mi sohasem csatlakozhatunk ahhoz a nyers pozitivizmushoz, mely minden államot ipso jure jogállamnak tekint. Mi mindig szembe akarjuk állítani a jogállamot azzal az állammal, mely leigáz, mely megsérti az emberi, a polgári és politikai jogokat. Vannak állami szerkezetek, melyek egyenesen kirívó ellentétei a mi «jogállamunk» tartalmának. Ilyen a nyers abszolutizmus, a diktatura mindenféle alakja.

A rendi államban sem lehetett még jogálllamról beszélni, mert ebben a jogegyenlőség nem érvényesülhetett. Ahol az állam tengelyévé a kizárólagos osztály uralmat teszik — legyen ez felső vagy alsó osztály — ez a jogállam elveivel egyenesen ellentétben áll. De a legkirívóbb ellentéte a jogállamnak az egyéni szabadságot, a magántulajdont, az egyenlőséget lábbal tipró osztályuralomra felépített bolsevizmus. Ez a rendszer gúnyt űz az államhatalmi megoszlás alapelvéből. Ennek helyébe teszik a demagóg zsarnokság legrettenetesebb koncepcióját: a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom összeolvasztását. Jelszóvá tették, hogy akik a törvényt hozzák, azok hajtsák is azt végre, azok bíráskodjanak. Nekik nem kell a végrehajtó hatalom felelősség mellett bitosított önállósága. Nekik nem kell az állami jogrend talpköve és szemefénye: a független, pártatlan, a bírói magisztraturának a felső és alsó hatalom, a kormányzati beavatkozás és a demagógia betörései ellen intézményesen biztosított fensége.

Különösen elvetendőnek tartja a bolsevista mentalitás a közigazgatás bírói ellenőrzésének még a gondolatát is. A bolsevista állam nem állít fel önmagának ellenőrt, miként ezt a jogállam teszi. A bolsevista államnak az a jelszava, hogy proletárdiktatura és közigazgatási bíráskodás «contradictio in adjecto».

Minden eszünkbe juthatott, de valóban azt kizártuk mentalitásunkból, hogy jöjjön magyar földön egy korszak és ennek oly imperiuma, mely azt követelje, hogy a közigazgatási bíróságnak a modern jogállam egyik legpregnánsabb alkotásának, azért kelljen elpusztulnia, mert ez az állami berendezkedés jogrendjével a «contradictio in adjecto» viszonyában áll. A mi ideologiánk inkább ahhoz a gondolatkörhöz szokott, hogy minél több irányban terjeszti ki az állam a természetében rejlő nagy hatalmi erővel a maga közvetlen cselekvését, annál nagyobb mértékben szükséges az egyéni jogok védelme érdekében az állami cselekvés jogszerűségének intézményes biztosítása. Ez volt a mi felfogásunk. Mi ebben éltünk.

A bolsevizmus — írtam a bolsevizmusról írt munkában — a szuverén nép fogalma alatt csak egy osztályt értett és a nép többi rétegét, mint ellenséget tekintette. Oly ellenségnek, melyet kiirtással fenyegettek. Ez a diktatura legrettenetesebb faja, mert itt a szabadság és minden, ami ezzel kapcsolatos, nyers tyraiuzmussá fajult. Vezérelvükül nem az szolgált, hogy a törvény előtti jogegyenlőség követelményei érvényesüljenek, de az, hogy a proletárdiktatura is politikai elv: a «burzsoa» letörése és így a diktatura legféktelenebb osztályuralmának pusztító vihara száguldjon át az emberiség e közkincsén a pártatlan bírói hatalom gyakorlásán és a rettenetes zsarnokság, a terror önkényuralma szedje az igazságszolgáltatás szentélyében is áldozatait. A fő elv az volt, miként kell kezelni az igazságot a proletár vádlottal és alperessel és másként a nem proletár féllel szemben.

A nézőpont nem a törvény, a jogszabály parancsa volt, de az, hogy mi válik javára a proletárnak.

Minden elvont fogalmi meghatározásnál élénkebben vilá-

gítja meg a jogállam igazi tartalmát ez a szembeállítás. A jogállam teljes megtagadásának visszariasztó képe ez. Ez a negativum nyomatékosabban beszél minden pozitív összefoglalásnál. Nézzük csak miként illesztettük mi mentalitásunkba a jogállam gondolatkörét.

Mi annak idejében a «jogállam» nevében követeltük az igazságszolgáltatás elválasztását a közigazgatástól és mihelyt ezen a téren a törvényhozásban visszaesés mutatkozott és a kihágások egyrészét a közigazgatási hatóságokhoz kezdte a törvényhozás utalni, a jogállam nevében hangzott fel a tiltakozó szó Midőn egy időben a főispán felügyelete alá akarták helyezni a törvényszékeket és járásbíróságokat, az egész közvélemény felzúdult és mint a jogállam követelményeinek súlyos támadását utasította el ezt a szerencsétlen kísérletet. Midőn az 1869 : IV. tc. ideiglenesen a minisztérium hatásköréhez utalta a bíróságok és közigazgatási hatóságok között támadt hatásköri összeütközések elintézését, a törvényhozás érezte, hogy ez mély sebet vág a jogállamhoz fűzött nagy érdekeken. A jogállam fogalmával összeegyezhetlen, hogy a minisztertanács, tehát politikai hatóság döntsön afelől, hogy független bíró, vagy utasításra dolgozó hatósági közegek bírnak-e hatáskörrel valamely ügyben. Hogy a miniszter — ki sokszor közvetlenül érdekelt fél — legyen egyszersmind bíró is, ez a legnagyobb ellentéte a «jogállam»-nak. Ez az ideiglenesség elég sokáig tartott, míg végre ismét a jogállamhoz méltóan oldottuk meg a kérdést, midőn teljesen független bíróságra (Kúria, közigazgatási bíróság tagjai) bízták az ügyek elintézését. A jogállam követelménye az is, hogy a bírák függetlensége mindenekfelett biztosíttassék, úgy hogy függetlenségét necsak hirdessék és hangzatosan szavalják, de anyagilag is megalapozzák. Különösen elhibázott és a jogállam követelményeit sértő eljárás volna az, ha az önálló bírói státus — melyet törvény biztosít — végleg elejtetnék.

A közigazgatási bíráskodást is a jogállam követelményéül léptették életbe hazánkban. De viszont midőn a német rend-

szereket utánzó enumeratív módszer mellett számtalan úgynevezett kontenciózus közigazgatási ügy kizáratott a bírói védelem alól, ismét a jogállam nevében tiltakoztak a túlzó megszorítás ellen. Napjainkban ismét a jogállam nevében követeli a közvélemény a minél szélesebb közigazgatási bírói védelmet. A jogállam legmesszebbmenő követelményének tett eleget legközelebb a magyar törvényhozás, mindőn a független bíráskodás rendszerét a maga teljességében valósította meg a képviselőválasztás területén.

Nagy sérelme a jogállam gondolatkörének az, ha félretaszítják az államhatalmi megoszlást, mely eddig a legnagyobbszerű alkotása az államjog tudományának, Montesqieu nevéhez fűződik, ez az államjogi remekmű, melynek alapgondolata nem francia eredetű, Locke az angol tudós Aristotelesz útmutatása foglalkozott már ezzel a kérdéssel és maga Montesqieu azt állította, hogy sőt az angol jogélet adta neki a buzdítást. Francia földön ezt a francia abszolutizmus kérlelhetlen önkénykedése ellen föllázadt mentalitás termelte ki. Akár a törvényhozás ragadja magához a közigazgatási hatalomkört, akár a kormányzati hatalom a törvényhozó hatalmat, ez alapjában rendíti meg az államjogi életét. Vannak az állami életnek súlyos megpróbáltatásai, midőn a szükségjog megengedheti a kivételes eljárást. De az mindig és minden körülmények között a jogállam követelménye, hogy a *kivételes eljárást indokolható fontos ok megszűnése után a normális rend helyreállíttassék.* A jogforrások összekúszált zavarában a bíró is elveszti orientacióját. Valóban ma igen nehéz megmondani, hogy az úgynevezett «szanálási rend»-ben, mely kérdést nem szabad a kormánynak rendeletileg megoldani. Itt is nézetem szerint az ajánlatos, hogy ha a legcsekélyebb kétely merülhet is fel arra nézve fedi-e a szanálási jogrend a rendeleti megoldást, akkor inkább külön törvényhozási felhatalmazás útját kell választani.

Nem üres szó, de igazi benső tartalmat jelent tehát a «jogállam» ma is. Amely állam igazi jogállam, ott nincs tere a

bolsevizmusnak, nincs tere az osztályuralomnak, ott van egyházi és társadalmi autonom élet, ott nincs hatósági önkény, nincs zsarnokoskodás, de van egyéni és politikai jogegyenlőség, ott nincs nemzetiségét, vallását, kulturáját elnyomott kisebbség, ott nem fenyeget az államhatalom egyensúlyának megzavarása, ott van úgy a magánjogok, mint a közjogok területén pártatlan igazságszolgáltatás, törvények és rendeletek szerint való kormányzás és közigazgatás.

Ezért nemcsak tisztes multtal bíró jogi ereklye a «jogállam», hanem élő, eleven, folyton meg-megújuló valóság, az állami akarat és cselekvény egész sorozatának iránytűje, tiszteletreméltó összefoglaló neve.

EGY MÁSIK JUBILEUM.

Irta: Dr. PESTHY PÁL.

Engedje meg a Jogállam, hogy jubileumán, amelyhez őszinte szerencsekívánataimat fejezem ki, egy másik jubileumról beszéljek, amelyet az elmúlt zivataros években alig vett észre valaki.

Az 1919. esztendő viharos, bús évében telt be ötvenedik évfordulója a modern magyar bírói hatalom megalapozásának.

Az 1869. évi IV. törvénycikk ünnepéről mindenki megfeledkezett.

Pedig nem lehet közömbös a magyar jogállam kialakulásának története. Ma, a centennáriumok korában, amikor a nemzet egyik régi nagyját a másik után ünnepli, Werbőczy nemzete előtt nem lehet közömbös egy nagy törvény ünnepe sem.

A negyvenkilencben összetört, az ötvenes években feldarabolt Magyarország helyzete úgyis nagyon hasonlít Csonka-Magyarország helyzetéhez. Senki se mosolyogjon ezen a tételen, a Jog eszméje volt az, amely az újjászületést meghozta akkor s ez fogja meghozni most is, a trianoni összetöröttségben.

Az újjászületésnek egyik első programmpontja volt akkor a

bírói hatalom elválasztása a közigazgatástól. A független magyar bíróság megteremtése a jogeszme legszebb diadala volt.

Horváth Boldizsár nagy alkotásának ünnepén, amelyet az 1919. évi elfeledés után most újra fel kell idéznem, idézem egy egykori nagy igazságügyminiszternek, Deák Ferencnek 1869. évi július hó 1-én e törvényjavaslatának képviselőházi tárgyalásán mondott beszédéből azt a részt, amellyel összehasonlítva igazságszolgáltatásunk mai állapotát, a haladás kétségtelenül megállapítható.

. . . «Büntetőtörvénykönyvünk nincs, nagy részben a gyakorlat szerint járnak el bíráink. Polgári magántörvénykönyvünk nincs, ideiglenesek azon szabályok, melyek törvény gyanánt szolgálnak. Sok más egyes törvény vagy éppen hiányzik vagy változtatást igényel. Bíróságaink rendezése, a régi korból reánk maradt alakjában az igazságszolgáltatás gyors és biztos eszköze nem lehet. Pedig az államélet legaggasztóbb kórjele a zilált igazságszolgáltatás és amely állam nem tud vagy nem akar akként intézkedni, hogy mindenkinek, aki személyére vagy vagyonára nézve a törvény oltalmát veszi igénybe, a bírói hatalom törvényszerűen gyorsan és pontosan szolgáltassa ki az igazságot, azon állam ne számítson benső fejlődésre, ne számítson arra, hogy hitele mások előtt meg fog szilárdulni, ne számítson a polgárok jóllétének biztonságára.»

A haza bölcsének félévszázad előtti prognózisán el-eltűnődve, örömmel állapíthatja meg mindenki a haladást, amely azóta igazságszolgáltatási jogintézményeink területén bekövetkezett. A bírói hatalom megalapozása, függetlenítése legerősebb alapja e jogszolgáltatásnak. Mert mit ér akár a legtökéletesebb büntető-, kereskedelmi vagy magánjogi kódex, mit érnek a Corpus Jurisok foliánsai, könyvszekrényeket betöltő díszes kötetei, ha nem áll mögöttük a tisztalelkű nagy bíró.

A magyar történelmi léleknek rendkívül érdekes az a tulajdonsága, hogy az igazságosságot becsülte meg mindig a legjobban. Talán mert ezer éven át alig kapott a történelemtől

mást, mint igaztalanságot. Mátyás az igazságos, mert igazságos volt, ma is él.

Nemcsak az uralkodók törvénytisztelete alkotmánybiztosíték. Alkotmánybiztosíték a felső, alsó befolyástól egyaránt mentesített becsületes bíró is. S ha büszkén könyvelheti el a magyar jogalkotás, hogy Deák Ferenc őszinte kritikája óta magyar büntetőtörvénykönyv, bűnvádi perrendtartás, kereskedelmi és váltótörvény, modern polgári perrendtartás stb. született s végre talán már nasciturus a nagy magánjogi kódex is, a magyar jogalkotás legszebb termékének mégis az 1869. évi IV. törvénycikket tartom, amely bölcsője volt a független magyar bírónak.

Nem tehetek róla, a bíró kikívánkozik belőlem, de ennél a szónál: *magyar bíró*, mély meghatottság vesz erőt rajtam. Látom küzdeni kifakult ruhában, de fényes lélekkel az igazság katonáját, a becsület, az igazság nagy eszményeiért. Még látom őket, hiszen köztük éltem, akiknek ítéletei nemcsak döntvénytárakat töltöttek meg, de a nagy, hatalmas birodalom minden lakójának lelkét is megtöltötték azzal az érzéssel: olyan országban élek, amelyben igazságos férfiak igazságot s nem igazságnak nevezett dugárút szolgáltatnak.

Az 1869:IV. törvénycikk választott el bennünket a Kelettől. Ameddig az ennek a törvénynek rendelkezésein felnevelődött bírói kar igazságos keze, hatalmas jelleme, nagy szíve elért, addig tartott a Nyugat.

Azért is nem tudok méltóbb tárgyat az írásra ennél az öreg törvénynél, amely Magyarországnak, nagynak és csonkának egyaránt, a bírák nagyszerű gárdáját nevelte s már korán lehetővé tette, hogy a jó bíró ítéletei törvények hiányában is a jogeszme tökéletes megnyilatkozásai legyenek.

VISSZAPILLANTÁS.

Elmondta Dr. JUHÁSZ ANDOR,
a m. kir. Kúria 1926 január 7-én tartott teljes-ülésen.

I. Az évnyitó teljes ülések kínálkozó alkalmak arra, hogy a lezárt és az újra megnyilt törvénykezési ciklus mesgyéjén állva, visszapillantsunk a letünt munkaévre, számot vessünk annak eredményeivel s a multak tapasztalatain és tanulságain okulva, igyekezzünk megállapítani azoknak a belső és külső intézkedéseknek a mibenlétét, amelyek törvénykezésünknek és ennek körében a m. kir. Kúriának zavartalan működése s judikaturánk színvonalának további emelése érdekében részint mellőzhetetleneknek, részint kívánatosaknak mutatkoznak.

Mindenekelőtt legyen szabad néhány szóval azokkal a bíráló megjegyzésekkel foglalkoznom, amelyekkel törvénykezésünk jelenlegi állapotát az életben és a szakirodalomban illetik.

A bírói testület nemcsak szívesen veszi a tárgyilagos kritikát, de részint a jogi sajtóban, részint a jogegység megóvását célzó belső munka útján önmaga gyakorolja a legszigorúbb önbírálatot saját működése felett.

Sűrűn halljuk azt az észrevételt a m. kir. Kúria joggyakorlatára is vonatkoztatva, hogy judikaturánk nem annyira egyöntetű, mint a háború előtti időkben volt.

Mi ítélőbírák érezzük leginkább, hogy mennyire könnyebb és biztonságosabb volt hivatásunk gyakorlása a normális időkben, midőn a társadalmi és gazdasági élet a maga rendes medrében haladt és csak szórványosan, nagyobb időközökben vetett fel új problémákat, és amidőn hosszú előtanulmány után, nagy megfontolással megalkotott és a köztudatba átment törvények, továbbá évtizedes, sőt évszázados bírói gyakorlat szentesítette szokásjog voltak a polgári és a büntető anyagi- és perjog forrásai, míg most az állandóvá vált válságok idejében, amikor a rendkívüli viszonyok a társadalmi és gazdasági élet nyugalmával együtt a jogforrások állandóságát is felborították s kútiőként széles jog-

területen sűrűn váltakozó, még a jogászvilág köztudatába is fogyatékosan behatoló kormányrendeleteknek nagy tömege szogál.

Bírói lelkünk szinte szomjuhozza a szilárd törvényi alapot és az életviszonyok megnyugvását, hogy azok a panaszok, amelyek az igazságszolgáltatással szemben felmerülnek részben önmaguktól elenyésszenek.

Azt mindenesetre megállapíthatom, hogy bírói kötelességeink teljesítése sokkal nagyobb erőfeszítést kíván és sokkal több lelki küzdelemmel és töprengéssel van egybekötve jelenleg, mint a multban volt s ha az eredmények egyelőre itt-ott mögötte is maradnak a normális idők jogszolgáltatási viszonyainak, ennek magyarázatát azzal a hasonlattal adhatom meg, hogy más az orvos helyzete és sikerre való kilátása a klinika stabilis, pompásan felszerelt műtőtermében és más a viharos tengeren vergődő hajó betegszobájában.

Ebbe a gondolatkörbe kapcsolódik bele a valorizáció kérdése is. Nem foglalkozhatom ezúttal behatóbban ezzel a súlyos témával, csupán egyetlen vonatkozásban óhajtom a napvilágot látott törvényjavaslattal szemben legszemélyesebb álláspontomat elezni. Meggyőződésem szerint a valorizáció problémája lényegileg törvényhozási probléma. Teljesen tévesnek tartom azt a még mindig kísértő felfogást, hogy az átértékelés kérdését a jövőre is a maga egészében a bírói gyakorlatra kell rábízni. Bíróságaink készséggel vállalták mindig és vállalják ma is azoknak a sajátképpen törvényhozási feladatoknak a megoldását, amelyeket a törvényhozótestület hallgatólagosan a judikaturának enged át. Hiszen jogunk legfontosabb ágazatának, a magánjognak egész épülete a joggyakorlat százados pillérein nyugszik. De már az a kérdés, hogy megcsonkított hazánk pénzügyi ereje mennyiben engedi meg, hogy a m. kir. kincstár a Nagymagyarország idejéből származó különböző természetű vagyoni kötelezettségekért helyt álljon, valamint az egész közgazdaságunkat alapjaiban érintő más nagy horderejű elvi kérdések teljességgel nem alkalmasak arra, hogy ezernél több különböző életnézetű

és felfogású bírónak egymástól eltérő s gyakran fellebbezéssel nem is orvosolható döntésén keresztül vonszoltassanak a lassú jogegységi megoldás felé. A valorizációnak hangulatkeltésre az elégedetlenség szítására és politikai izgatásra annyira alkalmas kérdését a maga egészében a leggyorsabban nyugvópontra kellene juttatni, erre pedig csak a törvényhozásnak van módja és alkalma.

A törvényhozás bölcsessége bizonyára meg fogja találni a kivezető utat a megoldandó feladatok tömkelegéből és körülfogja határolni a természetüknél fogva valóban bírói útra tartozó kérdések körét.

II. Állandó a panasz a bírói eljárás hosszadalmassága miatt is. A jogkereső közönségnek általánosan ismert kívánsága, hogy az igazságszolgáltatás alapossága és szakszerűsége mellett olcsó és gyors is legyen. Az olcsóság szerves kapcsolatban van a gyorsasággal, mert az évekig elhúzódó pörösködés több anyagi áldozatot kíván a felektől, mint a gyorsan elintézett jogvita. Amikor közel másfél évtizeddel ezelőtt vezetőállásba kerültem s azóta is következetesen többízben kifejezésre juttattam azt a meggyőződésemet, hogy a törvénykezés életütemét összhangba kellene hozni a huszadik század emberének a mentalitásával, mert alig vonható kétségbe, hogy az igazságszolgáltatás és pedig nemcsak nálunk, hanem világszerte elmaradt a gyorsaság fokozásának a jegyében mozgó modern gazdasági és technikai élet hatalmas előretörése mellett.

Hogy a büntetőeljárás, amely az állam- és társadalomellenes magatartás megtorlását és a megtorlás útján a bűnözés megfékezését célozza, önmagában hordja a gyorsaság követelményét, az indokolást alig igényel. De gyorsnak kell lennie a polgári igazságszolgáltatásnak is és pedig gazdasági, szociális és jogpolitikai okokból egyaránt. A polgári per betegségi folyamata a magánjogi jogrendnek, amelynek nem szabad krónikussá válnia. Gyorsnak kell lenni a polgári törvénykezésnek, mert a magánjogi jogsértés nemcsak a javak rendjét, hanem a lelkek egyen-

súlyát is megrendíti. A jogérzetek hosszantartó sérelme pedig az egyénen keresztül zavarólag hat a családi és társadalmi életre is. Ezenfelül a késedelmes ítélkezés valóságos melegágya a rosszhiszemű perlekedésnek.

Úgy érzem, hogy a korszerű gyorsaság szempontjából gyökeres, mélyreható átalakuláson kell átmennie a bírói szervezetnek és a perrendeknek egyaránt, és hogy ezeknek az egyszerűsítési és gyorsítási törekvéseknek főképpen a gyakorlati tapasztalatokra kell támaszkodniok.

III. A kir Kúriára vonatkozó ügyforgalmi adatok azt tanusítják, hogy a m. kir. Kúria ügyhátralékai a bírói kar önfeláldozó munkássága dacára nyomasztóak és éppen ezért az ügyek elintézése nem történik a jogkereső közönséget kielégítő gyorsasággal. Legközvetlenebb tapasztalataim szerint a helyzet ugyanaz, a budapesti kir. ítélőtáblán, az ország leghatalmasabb másodfolyamodású bíróságánál is. Hátralékaink felszaporodásának a már érintett általános okokon felül különleges okai is vannak. Az üresedésben levő állások betöltetlen volta — amely hiány most örvendetes orvoslást nyert — mindenesetre részben szintén okozója volt az elmaradásnak. Előmozdította azt a korona romlása s illetve az ezzel összefüggő az a körülmény is, hogy az értékhatárrendeletek kezdetben késedelmesen és bátortalanul nyultak ehhez a kérdéshez. Felsőbíróságainkat ennek következtében valósággal elárasztották a kisebb jelentőségű ügyek nagy tömegeivel.

A m. kir. Kúriánál, a budapesti kir. ítélőtáblánál, sőt a budapesti polgári törvényszéknél is az ügyvitel zavartalanságának még egy különleges akadálya is van. Az 1915. évben életbeléptettük a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság elveire fektetett polgári perrendtartást anélkül, hogy azokat a berendezéseket létesítettük volna, amelyeket a polgári törvénykezésnek ez az új rendje megkíván. Az említett bíróságok az írásbeliség igényeinek megfelelő, a szóbeli tárgyalások lebonyolítására azonban már teljesen alkalmatlan és elégtelen helyiségeikben hagyat-

tak meg továbbra is. Az írásbeliség rendszere megengedte, hogy a felsőbíróságok tagjai odahaza lakásukon dolgozzák fel az iratváltással letárgyalt pöröket és referálják el azokat a rendelkezésre álló kevés számu tanácsteremben. A szóbeliség azonban megkívánja, hogy mindenik tanácsnak külön tárgyalóterme legyen, hogy a tanácsok tagjai a szerves összműködés érdekében hivatali dolgozószobákkal legyenek ellátva, hogy a szóbeli tárgyalás ügyiratai ne hurcoltassanak a városban szerteszéjjel az előadók magánlakására, mert azokra az új rendszer szerint nemcsak az előadónak, hanem a tanács elnökének, a felek képviselőinek, sőt esetleg a Tanács többi tagjainak is szükségük van.

A háború és az azt követő nyomasztó gazdasági helyzet nem engedte meg, hogy törvénykezési berendezkedésünknek ez a kiáltó hiányossága mind a mai napig pótoltassék. A budapesti polgári törvényszéknek szóbelileg tárgyaló 60 egyesbírája közül egyetlenegynek sincs rendes tárgyalóhelyisége, hanem kellően fel nem szerelt, többnyire apró szobákban bonyolítják le a nagy jelentőségű tárgyalásokat és bizonyításfelvételeket, nélkülözve a megkívánt ünnepélyességet és nyugalmat.

A budapesti kir. ítélőtáblának 26—28 tárgyalótanácsa az eredetileg 6—8 tanács részére létesített helyiségekben szorong. S végül az ugyanabban az épületben működő kir. ítélőtábla és kir. Kúria egyetlen dolgozószobát sem képes a bírói testület rendelkezésére bocsátani.

Csaknem minden kormányváltozás alkalmával rámutattam fővárosi bíróságainknak erre a célszerűtlen, az eredményes működést és a jogegység kialakulását hátrányosan befolyásoló elhelyezésére és nyomatékosan hangsúlyoztam, hogy mindaddig, míg a kir. ítélőtábla és a polgári törvényszék részére új épületek nem létesülnek s ezzel itt a fővárosban elhelyezett összes elsőfokú és felsőbb-bíróságaink nem jutnak a szükséges tárgyaló és dolgozó helyiségekhez, a legpazarabb személyzetszaporítással sem fogjuk éppen itt, az ország központjában a jogszol-

gáltatásnak annyira kívánatos rendjét és folyamatosságát teljesen elérhetni.

Most, amidőn a beruházásokra jelentékenyebb összegek állanak rendelkezésre s az állami élet egész vonalán hatalmas alkotómunka veszi kezdetét, a magyar igazságszolgáltatás is számot tarthat arra, hogy a legprimitívebb igényei kielégítést nyerjenek. Az igazság, mint kultúrtényező gondozást és ápolást igényel és az igazságszolgáltatás fejlesztésére fordított kiadások sokszorosan meghozzák a befektetett tőke erkölcsi és anyagi kamatait.

Befejezésül csupán annak az erős meggyőződésemnek óhajtok kifejezést adni, hogy minél magasabbra csapkodnak a társadalmi és gazdasági válságok hullámai, a magyar bírói kar s annak élén a m. kir. Kúria ítélőbírói testülete annál nagyobb elszántsággal fogja egy emberként a hullámok fölé emelni az igazságnak nemzetfenntartó nagy eszméjét, hogy a nemes tradicióihoz képest épen és sértetlenül átmenthesse azt egy jobb és szebb jövő számára.

VISSZAEMLÉKEZÉS.

Irta: BAUMGARTEN NÁNDOR.

Huszonöt év hosszú idő még a jogélet fejlődésében is, mennyivel hosszabb azonban az emberi életben, melynek jobbik felét magában foglalja. Hát még a lefolyt 25 esztendő, mely a «Jogállam» megalapításától a mai napig eltelt. Ez időszak első fele a fellendülés, nagy remények és nagy igyekvések korszaka. A mind nagyobb méreteket öltő nemzeti jogélet számára immár «túl szűkek» voltak azok a lombikok, melyekbe elavult jogszokások és idejüket mult törvénykönyvek szorították. Nem látszottak elegendőknek azok az alkotmányos jogok, melyek a fejlődő nemzeti kivánságoknak megfelelni képesek nem voltak és túl gyengéknek bizonyultak az egyéni jogok, melyeket rendőri és közigazgatási intézkedések lépten-nyomon háttérbe szorítottak. Ilyen körülmények között bontottuk ki a Jogállam zászlaját, hogy *Csemegi Károly* eszményét *Gneist* jelszavával megvalósítsuk és Magyarország modern jogi intézményeit kiépítsük. Emellett azonban folyóiratunk soha sem tévesztette szem elől a történeti

alapot és a jogi konzervativizmus gondolatát igyekezett a modern követelményekkel összeegyeztetni.

Jogtudományi folyóirat megalapítása akkor nehéz feladatnak látszott. Hiszen nemrég maradt félbe a «Magyar Igazságügy» és bár sokan érezték ennek hiányát, új Jogi Szemle nem tudott megindulni. Sikerre csak úgy lehetett számítani, ha az elismert jogi szakírók tekintélye és aktiv részvétele, ha a jogirodalom iránt érdeklődő lelkes ifjúság munkakedve és a gyakorlati sikert biztosító megfelelő adminisztrativ erők összetalálkoznak.

Csemegi Károly gondolatának megvalósítására mindhárom irány képviselői összefogtak.

Edvi Illés Károly, a kitünő büntetőjogász és védőügyvéd magával hozta tekintélyének súlyát és személye körül tudta csoportosítani előkelő jogi iróink zárt sorát. *Edvi Illés Károly* az ügyészi pályán a szegedi Ráday-féle királyi biztosság idejében a jogrend helyreállítására kezdte meg működését, melyet 1876-ban súlyos betegsége folytán abba kellett hagynia. — Más embert ily csapás teljesen elkedvetlenített és megtört volna, az ő csodálatos lelki ereje és életkedve még ezen is diadalmaskodott. Szeme világának elvesztése után mindinkább bővült és világosabb lett szellemi és lelki horizontja. Meglett férfi korában új pályára lépett. Mint ügyvéd, a védő nemes hivatását eszményi felfogással, ideális lelkületének hevével töltötte be és mint jogi iró, a büntetőjog mesterévé és egy egész jogi generáció nevelőjévé vált. Csemegi munkája, a magyar büntetőtörvénykönyv, benne méltó és hivatott magyarázóra talált. Világos stílusa, nagy képzettsége és gyakorlati érzéke egyaránt hivatottá tették a törvénymagyarázó szerepének betöltésére. Kötetekre menő műveiben, melyek úgy az anyagi, mint az alaki büntetőjogra kiterjednek, szerencsésen egyesítette a hatalmas elméleti képzettségét gyakorlati érzékével, melyet csak a konkrét jogesetekkel való állandó és beható foglalkozás fejleszthetett ki. Így lett Edvi Illés Károly a büntetőjognak leghivatottabb kommentátora és így váltak művei nélkülözhetlenekké minden magyar jogász könyvtárában.

Mint a Jogállam főszerkesztője már öregebb korban, de igaz lelkesedéssel és fiatalos hévvel fogott feladatához. Nem volt a büntető és közjogi gyakorlatnak az az eseménye, mely figyelmét elkerülte volna. Cikkeinek világos okfejtése olvasóinak élvezetet és alapos tájékozást nyujtott és munkatársainak jóakaró, törekvéseiket megértő és tehetségüket serkentő atyai barátja volt.

A legnehezebb és legelvontabb tárgyakat világos előadásával és kristálytiszta stílusával mindenki számára vonzóvá és érdekessé tudta tenni. Amily aranyos kedélyű és keresetlenül egyszerű volt az élet mindennapi eseményeiben, oly mélyen látó és éles kritikájú a jog fejlődésével szemben.

Köréje csoportosultak, mint a szerkesztő bizottság tagjai *Beck Hugó, Vargha Ferenc, Vavrik Béla, és Vécsey Tamás.* Mindannyian aktív részt vettek a kezdet nehézségeiben és sikereiben, tartalmas értekezéseiket jelentették meg a lapban és ezen felül állandó tanáccsal támogattak bennünket. A híres «Csemegi asztal» nál találkozva, megbeszéltük mindazt, ami az új lapot érdekelte. Az idősebbek közűl Beck Hugó, Tarnai János, Edvi Illés Károly, Enyedi Lukács és Tóth Lőrinc találkoztak majdnem naponkint ezen a helyen és kedélyes társalgás közben szóba kerültek az újabb jogalkotások és a bírói gyakorlat érdekesebb határozatai és mindaz, ami a jogi élet és az új jogi folyóirat érdekkörébe tartozott. Gyakran hangzott el éles kritika úgy ezekről, mint a lapban megjelent cikkekről, de viszont a megérdemelt elismerés sem maradt el, mely buzdította és jutalmazta munkatársait.

Állandóan ott volt egyik szerkesztőnk *Gyomai Zsigmond*, akinek mindenkihez volt kérdése a lapban megjelentekről és mindazokat a szempontokat érvényesítette, melyekkel a lapot a közönség kívánalmaival és véleményével összhangba tudta hozni. Az ő működése hozta létre azt az állandó kontaktust a közönséggel, mely a legmagasabb niveaun álló lap fennállásának is alapfeltétele. A közönség érdeklődése, az előfizetők tömege az a visszhangzó felület (Resonanzboden), mely nélkül a legszebb jogi melodiák is a nyilvánosság kizárásával hangzanak el. Gyomai mindenkivel szemben előzékeny és szolgálatkész volt, hogy a lapnak mentől több hívet és barátot szerezzen; mások munkáját mindig dicsérte és értékelte, saját személyét sohasem tolta előtérbe és a Jogállam kultuszának szentelte egész életét és fáradozását. A «Jogállam» 1923. évi májusi füzetében, — melyben folyóiratunk a valorizációs problémát egész horderejében felfogta és a helyes megoldás eszméjét felvetette — önmaga így írta körül a szerkesztő feladatát: «egy jó szerkesztő ne írjon, ne beszéljen, hanem — szerkesszen» és ezzel legtalálóbban jellemezte — *saját* tevékenységét, melyben a szerkesztői kötelesség teljesítésének írói és közéleti ambicióját is alárendelte.

A szerkesztőség és szerkesztőbizottság mellett, mint harmadik tényezőnek, a fiatal jogászoknak köszönhetjük lapunk sikerét. Ha végig nézzük folyóiratunk füzeteit az akkori fiatalok

sok értékes, alapvető munkáját találjuk benne, kiknek nagy része most már deresedő fejjel, egyetemi kathedrákon, bírói széken vagy a gyakorlati adminisztrációban hirdeti — egyike-másika talán el is felejtette — azokat a tanokat, melyeket ifjúságában magáénak vallott. Messze vezetne, ha mindezekről meg akarnánk emlékezni, de nem hallgathatjuk el halott jeleseink nevét, kiknek munkája évtizedeken át tartalmassá tette folyóiratunkat.

Vavrik Béla már lapunk alapításakor is megigérte hathatós támogatását és azóta haláláig élénk részt vett folyóiratunk szerkesztésében. Mint Csemegi Károly igaz tisztelője nagy melegséggel karolta fel folyóiratunkat, Csemegi eszméjének előharcosát. Vavrik Bélában a klasszikus műveltségű, tősgyökeres magyar jogász testesült meg. Mindenben az igazságot kereste és egyenes nyílt jelleme nem ismerte a megalkuvást vagy opportunizmust. A legtalálóbban jellemzik azok a gyönyörű szavak, melyeket Szilágyi Dezsőről, síremlékének leleplezése alkalmából elmondott:

«Nehéz volna meghatározni, hogy a gondviseléstől pazarul reáhalmozott szellemi és lelki tulajdonai közt melyik volt az, mely a többit felülmulta, mert bármelyike nyilatkozott meg benne, legyőzni egyik sem látszott a másikat. Ha mégis volt lelki tulajdonai közt, mely a többit felülmulta, az mély és rendíthetetlen jog- és igazságérzete és szeretete volt. Nem az, mely a törvény holt betűihez tapad, hanem mely áthatja az elmét és szívet egyaránt s a nélkül, hogy érezné, arra kényszeríti, hogy az igazságot kövesse, mert máskép cselekedni képtelen».

Folyóiratunkban jelentek meg *Plósz Sándornak, Reichard Zsigmondnak, Zsitvay Leónak, Nitzsche Győzőnek cikkei, Szászy-Schwarz Gusztávnak*, ennek a «legszebben író magyar jogtudósnak»* szellemes értekezései és a Jogi személyről szóló alapvető tanulmánya és Baumgarten Izidornak emlékezetes újévi cikkei, melyekben éles kritikával kísérte bírói gyakorlatunknak és törvényhozásunknak legfontosabb eseményeit.

A Jogállam a polgári és büntetőjog művelése mellett kezdettől fogva céljául tűzte ki a közjog és politika problémáinak objektív, tudományos tárgyalását. E törekvésünket támogatva, írtak értekezéseket folyóiratunknak vezető állású államférfiak, mint gróf Apponyi Albert, Návay Lajos, Wekerle Sándor, Wlassics Gyula, politikusaink közül Beksics Gyula, id. Chorin Ferenc, Enyedy Lukács, Thallóczy Lajos és Rohonyi Gyula, ki haláláig 1911-ig szerkesztő bizottságunknak is tagja volt.

* Igy nevezte el találóan *Magyary Géza* az Akadémia száz éves jubileuma alkalmából tartott gyönyörű előadásában.

A külföld jelesei az összes bennünket érdeklő kérdésekről és különösen a készülő törvényalkotásokról becses véleményeket adtak. Így Wach Adolf és Klein Ferenc a polgári perrendtartás javaslatáról, Krückmann Pál, Kipp Tivadar, Zittelmann Ernő, Hedemann Justus tanárok, a polgári törvénykönyv tervezetéről, Lothmar Fülöp és Siefart Henrik a sociális biztosítás kiépítéséről és Fromageot Henrik, a francia külügyminiszter jelenlegi jogtanácsosa, a francia jogélet fejlődéséről.

De nemcsak e brilliáns értekezések, hanem a mindennapi, állandó, talán hálátlannak látszó rovatok vezetésére, az összes jogi események pontos nyilvántartására és a kontinuitásra is különös súlyt kellett helyeznünk. Irodalmi rovatunkban a szokottnál több kritikát, a külföldi jogélet szemléjében mind több változatosságot és élénkséget, a bírói gyakorlat ismertetésénél pedig azt a rendszert honosítottuk meg, hogy évenkint egy nagyobb, összefoglaló cikkben ismertettük és bíráltuk az elmult évben hozott magánjogi, büntetőjogi, kereskedelmijogi, pénzügyi érdekesebb határozatokat.

E virágzó fejlődést a háború kitörése és az azóta lefolyt válságos idők hirtelen megszakították. Az 1918. évi forradalom túlzó eszméivel szemben sohasem feledkeztünk meg a jogfolytonosság és törvényesség követelményeiről. A háború idején redukált tartalommal jelentünk meg, a proletárdiktatura idején pedig — habár a további megjelenésre felszólítást nyertünk — folyóiratunkat ideiglenesen beszüntettük. Az 1919. október havában megjelent új füzetünket gyászjelentéssel kellett kezdenünk, mely szellemi vezérünknek, Edvi Illés Károlynak 1919 április 6-án bekövetkezett haláláról emlékezett meg. A nemes lelkű, harmonikus kedélyű ember életerejét a diktatura izgalmai és mindinkább súlyosbodó betegsége törte meg. 1917 decemberi számunkban Gyomai Zsigmond emlékezett meg Vavrik Béla haláláról és már 1923 decemberi füzetünkben Gyomai Zsigmondot kellett búcsúztatnunk, akit váratlanul és hirtelenül vesztettünk el. A halál okozta hiányokat igyekeztünk pótolni és halottaink iránti kegyelettel az ő példájukat követve, láttunk hozzá a rekonstrukció munkájához.

Szerkesztő-bizottságunkba 1918-ban új tagként lépett be *báró Wlassics Gyula*, a közigazgatási bíróság elnöke, aki azelőtt is állandóan a nagy értékű cikkek egész sorozatával (Középfokú bíráskodás közigazgatásunkban, Jogerő a közigazgatásban X., Krimináljogi feladatok VII., Hazánk és a büntetőjog fejlődése IV. 573.) támogatta folyóiratunkat. A szerkesztést *Gaár Vilmos*, ny. kúriai bíró és *dr. Szalai Emil* ügyvéd vállalták magukra.

Fennállásunk e második korszakában (1914—1925) nehéz feladatok előtt állottunk, midőn programmunkhoz híven a jogállamért kellett síkraszállnunk. Míg lapunk megindításakor több és modernebb jogot, igazságosabb és méltányosabb joggyakorlatot, jobb és haladottabb közigazgatást követeltünk, addig e korszakban a jogfosztások és önkénykedések, az állami hatalom túlkapásai és a kivételes intézmények fenntartása ellen kellett tiltakozó szavunkat felemelnünk. Míg megindulásunkkor új javakért küzdöttünk, immár az a feladatunk, hogy a régi állapot visszatértét és az átélt viharok után nemzeti jogunk fennmaradását, megnyugvását és kiépítését biztosítsuk. Ezen az úton haladva, jutunk ismét közelebb a *Jogállam* eszményéhez.

NÉHÁNY SZÓ A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁLATAIRÓL.

Írta: Dr. SZÁSZY BÉLA.

A Polgári Törvénykönyv javaslatát, amelynek előkészítésére és megalkotására több kiváló magánjogászunk élete legjava munkáját szentelte, 1913. évi október hó 8 án terjesztette az országgyülés elé dr. Balogh Jenő akkori igazságügyminiszter.

A törvényjavaslatot a képviselőháznak e célra alakított ötventagú különbizottsága tüzetesen átvizsgálta s szövegén számos módosítást tett. A különbizottság által megállapított szöveget a bizottság főelőadója dr. Nagy Ferenc 1915. évi május hó 5-én mutatta be a képviselőház teljes ülésének. Ez az úgynevezett bizottsági szöveg, amely e néven vált a jogászközönség előtt ismeretessé és forog közkézen ma is.

Már a bizottsági tárgyalás idejében, majd későbben, több tekintélyes észrevétel hangzott el a törvénykönyv rendszere és szerkezete ellen, amelyek nyomán az a felfogás alakult ki, hogy a háború által a maradandó jogalkotás terén okozott kényszerszünetet fel kellene használni a javaslat tökéletesbítésére. E meggyőződéstől indíttatva, dr. Balogh Jenő akkori igazságügyminiszter megbízást adott az előkészítő bizottság két tagjának: dr. Szászy-Schwarz Gusztáv és dr. Szladits Károly budapesti egyetemi tanároknak a törvénykönyv további átdolgozására.

A megbízottak az átdolgozást a háború folyamán meg is kezdették, azonban csupán az öröklési jognak a kötelesrészig terjedő fejezeteivel készültek el, amidőn munkásságukat a világeseményeknek nemzetünkre oly végzetes fordulatai, majd Szászy-Schwartz Gusztávnak betegsége és halála megszakították.

Így a háború, az összeomlás, a nemzetnek a forradalmakkal is rettenetesebbé vált tragédiája egy időre lehetetlenné tették a mű megalkotását és csak természetes, ha annak sorsa a jogászi közvélemény érdeklődése elől is háttérbe szorult.

Azonban az alkotmányosság helyreállása után igazságügyi kormányzatunk csakhamar belátta, hogy e nagy nemzeti művet nem szabad sikertelen kodifikációs kísérletként abbahagyni, hanem addig is, amíg az ország létfeltételeinek legalább csonka állapotához mért megvalósulásával alkotmányos törvényhozó szerveink előtt ismét a maradandó jogalkotás munkájára kerülhet a sor, a javaslat átdolgozását folytatni kell, hogy a törvénykönyv egyfelől már a megalkotóitól is felismert fogyatkozásainak kiküszöbölése által, másfelől a fejlődő szükségleteknek megfelelő kiegészítésekkel gazdagítva, tökéletesebb alakban és teljesebb tartalommal álljon a nemzeti jogélet rendelkezésére s éreztesse termékenyítő hatását.

E célra dr. Tomcsányi Vilmos Pál akkori igazságügyminiszter az igazságügyminisztériumban szakférfiak közrevonásával bizottságot alakított, amelynek feladatává tette, hogy a törvénykönyv új szövegét megállapítsa, arra nézve hallgassa meg a felső bíróságoknak, a budapesti ügyvédi kamarának s részben a budapesti kir. közjegyzői kamarának észrevételeit, vesse egybe a javaslat rendelkezéseit a hazai joggyakorlat megállapításaival, úgy, hogy a törvénykönyv egészben véve a fennálló magyar magánjog értékes elemeinek rendszeres egybefoglalása legyen s attól csak annyiban térjen el, amennyiben a fennálló jog módosítása nyilvánvalóan szükségesnek mutatkozik, s amenynyiben a jogszabályoknak rendszeres egészbe foglalása az észlelt hézagok kitöltésével s a szétszórt szabályok elvi alapokra helyezésével új szabályok felvételét is megkívánja.

Az úgynevezett bizottsági szöveg ellen felmerült észrevételek közül különösen az alábbi kifogások igényelnek ismertetést.

A bizottsági szövegen — mind alakját, mind tartalmát tekintve — nagyon érezhető a német polgári törvénykönyv hatása. Egyes részeiben, különösen a házassági vagyonjog s a törvényes öröklés rendje tekintetében az élő magyar magánjog elemeit igyekszik ugyan konzerválni, de egyebekben kevéssé volt tekintettel a birói joggyakorlat megállapításaira, sok új intézményt alkot, úgy hogy inkább egy idegen jogelvek recepcióján felépült reformkódexnek tekinthető.

Ebből a szempontból tehát szükséges bírói joggyakorlatunknak újabb, szorgos áttekintése, hogy a kódex valóban élő

magánjogunk egybefoglalása és eredeti jellegéhez hű továbbfejlesztése legyen.

Érdekes jelenség, hogy e tekintetben legkevésbé szorul tartalmi átdolgozásra a kötelmi jogi rész, amelynek szabályai — az irott jognak e téren leginkább érezhető hiányában — az ú. n. bizottsági szöveg közkézen forgása óta annyira felszívódtak joggyakorlatunkba, hogy javarészt már is az élő jog képét tünteti fel.

Ami a bizottsági szöveg alakját illeti, a túltengő szakaszhivatkozás nagyon megnehezíti a szöveg olvasását, megértését és ennélfogva használhatóságát is. Ugyanis igen sok szakasz, amikor valamely intézmény analog alkalmazását kívánja megszabni, ezt az idevágó §-ok egész sorozatának idézésével kívánja elérni, ami az említett hátrányokon felül még azzal a veszélylyel is jár, hogy egyes, még tekintetbe jöhető §-ok idézésének mellőzésével vagy elmulasztásával megszűkítheti az adott eset helyes elbírálására alkalmas analógia kereteit.

E fogyatkozás gyökeres orvoslásának módja az, hogy a szövegből teljesen ki kell küszöbölni a hivatkozások egész rendszerét, vagyis hogy a szöveg tisztán a megállapított rendelkezést tartalmazza. Ennek az elvnek a legkövetkezetesebb keresztülvitele sem zárja ki azonban, hogy ott, ahol egyes, összefüggő vagy egymást érintő rendelkezések könnyebb feltalálása és áttekintése érdekében szükséges, a befejezett szöveg után zárójelben történjék a megfelelő §-ra utalás.

A bizottsági szöveg nyelvezete sok helyt túlságosan elvont és idegenszerű, terminológiájában eltér törvényeinknek s joggyakorlatunknak megszokott szóhasználatától; ezért az átdolgozás során különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a kódex nyelvezete a magyar gondolkodásmódot híven követő és közvetlenül kifejező s a megszokott jogi szóhasználattal egyező legyen.

Az átdolgozásnak végül ki kell terjeszkednie a bizottsági szöveg valóságos *hiányainak* pótlására is.

A túlzott tömörséggel és a szigorú rendszeri szempontból minden feleslegesnek vélt tétel mellőzésével szemben a kódex élére általános elvi megállapításokat tartalmazó bevezető szabályokat, az egyes jogtételek elé megvilágító, az összefüggő jogszabályok közé pedig kapcsoló rendelkezéseket kell illeszteni.

A kódexnek továbbá fel kell ölelnie az annak idején csupán államjogi szempontból mellőzött egyesületi és alapítványi magánjognak szabályozását, valamint a jelzálogjognak a fejlődő gazdasági élet követelményeként a maximal-hypotheka átruház-

hatóságával, a jelzálog-adóslevél intézményével stb. való kiegészítését is.

Végül vannak egyes újabb kérdések, amelyeket a háború folytán beállott s azóta mintegy állandósult viszonyok vetettek fel s amelyeknek a joggyakorlatban kialakult megoldásai, alkalmasnak látszanak arra, hogy jogrendszerünkben állandó jogtételekként helyet foglaljanak.

Az ismertetett szempontok szerint átdolgozva, a kódex oly alakot és tartalmat nyerhet, hogy nemcsak a jogszolgáltatásban való alkalmazása válnék könnyebbé, hanem közelebb jutna ahhoz a kívánatos célhoz, hogy a szorosan vett jogászi közönségen felül a nemzet széles rétegeinek közérthető törvénye legyen. Arra ugyanis, hogy polgári törvénykönyvünk már önmagában, kommentárok nélkül is könnyebben érthető legyen, annál nagyobb szükség van, mert a közel jövőben még nem számíthatunk oly nagyszabású irodalmi tevékenységre, amely a nyugati nemzetek életében a jogszolgáltató szerveket és a jogkereső közönséget egyaránt hathatósan támogatja.

Hogy az ily irányban készülő műre mi sors vár, beiktattatik-e a Corpus Jurisba, avagy egyelőre csak a bírói joggyakorlatnak rendelkezésére bocsátott vezérfonal marad: távolabbi kérdés, aminek elébevágni ma nem volna időszerű. Hiszen még arra is várnunk kell, hogy a polgári törvénykönyv kérdése visszakerüljön az érdeklődésnek a középpontjába, ahonnan az események s a nyomukat követő súlyosabb és égetőbb problémák kiszorították.

Az azonban nem lehet kétséges, hogy nemzeti jogintézményeink fejlesztésében tétlenül megállani még válságos időkben sem szabad s ez a meggyőződés az immár egy emberöltő óta folytatott nagy munkának méltó befejezését követeli.

JOGREND ÉS ERKÖLCSI REND.

Irta: VARGHA FERENC.

Az országok életképessége, fennmaradása, fejlődése s virulása függ az ország erejétől: az ország ereje pedig fizikai, gazdasági s erkölcsi képességeinek nagyságától függ. A nagy népességű s nagy katonai erővel rendelkező országnak súlya van a népek koncertjében, mert a nemzetközi érintkezésben akaratát, törekvéseit s céljait nagy fizikai erejével megtudja valósítani.

Ez a nagy fizikai erő azonban egymagában nem biztosítéka az állam fennmaradásának, főképpen nem fejlődésének s virulásának; már több reménye lehet az életben maradáshoz s fejlődéshez, ha fizikai erejét kiegészíti gazdasági ereje s akkor lesz legtöbb reménye a hosszú élethez, a fejlődéshez, kultúrájának s lakosságának tökéletesedéséhez, ha fizikai s gazdasági erejével arányban áll erkölcsi ereje.

Sőt az erkölcsi erő a társaséletben többet jelent a gazdasági s fizikai erőnél, főleg fontosabb ez utóbbinál, mert az erkölcsi erő, mely a diadalmaskodási képességet jelenti az élő élettelen természet felett az emberi értelem segélyével pótolhatja a fizikai s gazdasági erő hiányát, de ahol az erkölcsi energia hiányzik, az a nép pusztulásra van ítélve.

Ha végiglapozzuk a történelmet, azt látjuk, hogy hatalmas birodalmak összeomlottak, mert a nyers fizikai erőből hiányzott az erkölcsi erő s nem tudtak a fejlődés kellő fokára jutni oly társadalmak, melyeket a természet kincsei vettek körül, mert hiányzott azokból az erkölcsi képesség.

Kina, Perzsia s általában a keleti kultúra hátramaradottságának oka erkölcsi kapacitásának fogyatékosságából magyarázható meg. Hasonlókép az óriási fizikai s gazdasági erejű Oroszország is a nyugati államokhoz képest primitív állam volt, mert nagy fizikumával korántsem állott arányban erkölcsi erőinek képessége. Ellenben aránylag apró államok, mint Svédország, Norvégia, Hollandia, Dánia, Svájc vezetnek a kultúrnemzetek közt pedig fizikailag törpék az imperialista nagyhatalmak mellett s a természet sem áldotta meg nagyobb gazdagsággal, mint a fegyverkezés őrülete alatt szenvedő vezérhatalmakat. Vezetőszerepük van pedig azért az államok közt a kultúra terén, mert erkölcsi erejük nagyobb, mint a többi államoké.

Ha azt kérdeznők, hol van hát az a csodálatos, misztikus hatalom, amit erkölcsi erőnek nevezünk, az a felelet reá, hogy az láthatatlan, érzékeinken túl létező valóság; mint minden energia s szellemi erő, csak csodálatos hatásaiban észlelhető érzékeink által s pedig úgy pozitíve, mint negatíve. Pozitív hatása észlelhető ott, ahol a kultúra, a jólét, a haladás, a rend, a békés együttélés, kölcsönös segítség uralkodik; negatíve pedig ott mutatja hatását, ahol a társadalmi zavarok, viszályok, ellentétek, gyűlölködés, irigység, káröröm, durva önzés s cinizmus ütötte fel tanyáját.

Mily könnyű volna a társadalmak boldogulását előmozdítani, ha hatalmunkban állana az erkölcsl energiák okait, keletkezését, fejlődését és működését megragadni s képesek volnánk

azt irányítani úgy, mint az elektromos hő vagy mechanikai energiákat. De sajnos, amily előre vagyunk az élettelen világ energiáinak megismerése s uralmunk alá hajtása terén, éppoly elmaradottak vagyunk az élet, életenergiák, szellemi és erkölcsi erők lényegének megismerése s akaratunk alá kényszerítése dolgában. A filozófusok közül a pragmatikusok James-sel az élükön a cselekvési szabályok szisztematizálása révén, az intuitió hívei, vagyis az antiintellektualisták Bergson vezetése alatt az értelem háttérbe tolásával és az érzelem kiemelésével hiszik azt, hogy a dolgok lényegét megismerhetjük, a szociológusok pedig keresik a társadalomalkotó erőket, hogy azokat megismerve, kormányozhassák a társadalmak fejlődését éppúgy, mint a hajó kormányosa irányítja a hajó, vagy a pilóta a repülőgép haladásának irányát.

Békés viszonyok közt nagy célkitűzések nélkül élnek a társadalmak, napról-napra egyformán, békésen s észre sem veszik, hogy azért folyton és szüntelenül változik a társadalom élete; vagy előre vagy hátra, vagy progresszive vagy regresszive, — stabilitás azonban soha sincs, mert amint már *Herakleitos* mondotta, az élet olyan, mint a folyó, kétszer ugyanazon hullámokban még senki sem fürdött meg. Nagy és főképpen hirtelenül jött társadalmi változásoknál már szemünk előtt folynak le az átalakulások. Látjuk évszázados intézmények megrendülését, száz és száz éves alkotások falainak megrepedését s örökösnek hitt társadalmi alakulatok eltűnését, mint ahogy a földrengéskor tűnnek el falvak és városok. Különösen láthatók az ilyen kataklizmák háborúk s forradalmak után. Főkép és elsősorban a legyőzött államoknál, mert ott törik össze a társadalom mechanizmusa legjobban.

Ilyenkor az élet ösztöne üti fel fejét, mihelyt a társadalmi rengés mulófélben van. A természet örök körforgása ez: a halálból új élet fakad, hogy ismét anyagot adjon a halálnak.

A forradalmak után, a pusztulás befejeződésekor a társadalom életösztönének első öntudatos vészkiáltása volt az, mely jogrendet követelt. Az akkor megalakuló kormányok mindazzal a jelszóval vették át a hatalmat, hogy jogrendet teremtenek.

Az ő revelációjuk volt ez? Tudatos célkitűző akaratukból pattant ki a jogrendteremtés eszméje? Ők azt hitték, pedig csalódtak, az ő igéretük a társadalom misztikus, tudatalatti életének postulálása volt. Szerepük olyan volt, mint a fényszóróé, mely magába gyüjti a fénysugarakat, hogy aztán azok koncentrált fényével bevilágítson a sötétbe.

A kormányok jogrendteremtő programmja nem az ő agyuk

spontán megnyilvánulása volt, hanem egyszerűen a társadalom rendre törekvő kívánságát intuitive megérezték s azt mint saját programmjukat terjesztették elő.

A rendre törekvés, a harmónia vágya ugyanis minden társadalomnak primordiális életfenntartó ösztöne és szükséglete. A társadalom életfenntartási ösztöne követeli a rendet, mert ahol örökös az anarchia, ahol a bellum omnium contra omnes uralkodik, ott társas együttélés lehetetlen. A társadalomnak ez az életfenntartó ösztöne, ez a harmóniára törekvése az, mely véget vet a forradalmaknak s előbb-utóbb rendet teremt a társadalomban.

Midőn tehát a kormányok a jogrend helyreállításának programmjával léptek fel, csupán szószólói voltak a társadalom harmóniát követő ösztönének, kívánságának. Érdekes megfigyelni, hogy midőn a társadalmi életben a kormányok kiérzik a társadalom kollektív vágyát s törekvését, mily tájékozatlanok az eszközök megválasztásában; olyanok, mint a kis gyermek, aki járni tanul és lépten-nyomon elesik; — a kormányok is egyre-másra követik el a hibákat, mikor a társadalmi harmóniát, — ami közel áll a jogrendhez, de annál tágabb fogalom, — akarják helyreállítani. Ennek pedig az az oka, hogy politikusaink, az egyéni érdekek mellett kollektív célokra is törekszenek. Ez a törekvés azonban egymagában nem elég a jó kormányzáshoz. Ennek leglényegesebb ismérve: *a) a valódi társadalmi szükségek tárgyilagos megismerése, ami egész más, mint a politikusok hangzatos, gyakran önző és tartalom nélküli frazeológiája; b) a szükség kielégítésére alkalmas eszközök felkutatása, azok kauzalitásának megismerése; ezen ismeretnek birtokában az után a célszerű eszközök rendszeres és észszerű alkalmazása.*

Ez a helyes és célszerű kormányzás quintesszenciája. Ebben csúcsosodik ki a törvényhozás teleológiája s etikája. A bolsevizmus után a társadalom pathológiás helyzetben volt; lelki egyensúlya megbillent, ehhez kellett volna alkalmazni a kormánynak s törvényhozásnak minden intézkedését, akkor eljutottunk volna arra a hosszú útra, mely az igéret földje *felé vezet;* s távolról megmutatja a jogrend birodalmát. Hangsúlyozom, hogy legjobb esetben is csak az igéret földje *felé vezető* útra léphetünk, midőn a jogrend fata morganáját kergetjük; de azt nem tudjuk teljesen hatalmunkba keríteni soha, mert a jogrend abszolút értelemben nem létezhetik a gyakorlatban; csak relative.

A forradalom utáni kormányok tehát utópia birodalmát igérték, mikor azt állították, hogy helyreállítják s megteremtik a jogrendet, mert helyreállítani olyasmit lehet, ami már egyszer volt. Abszolút

jogrend pedig sohasem volt s nem is lesz, mert ez azt jelentené, hogy *mindenki szigorúan a jog szabályai szerint él.* Ha mindenki így élne, akkor soha semmiféle jogvita nem volna az emberek közt. Az adós pontosan fizetne; a munkás a kialkudott munkát becsületesen elvégezné; az iparos és kereskedő a megrendelés értelmében szállítaná az árut; a földmíves a minta szerint fuvarozná a gabonát stb. A büntető igazságszolgáltatás pedig becsukhatná kapuit, mert szent és sérthetetlen volna a magántulajdon, testi épség, magánlakás s minden büntetőjogilag védett érdek. Ennek következménye volna, hogy az ügyvédek, bírák s ügyészek más pályára volnának kénytelenek menni, mert hiányoznék ezeknek életföltétele: *a per.*

Ámde ez sohasem hiányzott és nem is fog hiányozni soha, mert az ember természeténél fogva harcos és perlekedő lény, tehát bíróra, ügyészre s ügyvédre mindig lesz szükség. Ez a harcos, perlekedő természete pedig az embernek, nem valami korcsképződmény, hanem életfenntartási postulatom, amire csak akkor nem volna szükség, ha az emberi faj valaha felemelkednék arra az eszményi és erkölcsi tökéletességre, amit *Bentham* jósolt mint elkövetkezendő jövőt, amikor az emberek oly tökéletes szociális lények lesznek, hogy másoknak gyönyöre és fájdalma éppen olyan erősen az enyém is lesz, mint amilyen erősen azt mások is érzik.*

Miután azonban erre az utópisztikus felfogásra az élet eddigelé reácáfolt s nincs okunk feltételezni, hogy az emberi természet valaha a Bentham álmodozásának megfelelőleg meg fog tökéletesedni, el kell fogadni azt a tapasztalati tényt, hogy az egyéni érdek ezután is mindig erősebb impulzus lesz mások érdekeinél; s így mindig lesznek összeütközések az emberek közt. Következéskép mindig lesznek ellentétek, civakodások s perek és sohasem fog bekövetkezni az, hogy mindenki a jog szerint fog élni. *Ez pedig azt jelenti, hogy jogrend abszolút értelemben ezután sem lesz, aminthogy nem volt eddig sem.*

Tehát relatív jogrendet követelhetünk, aminek foka számos tényezőtől függ, de főképpen függ a gazdasági, szociális s erkölcsi tényezőktől. Minél jobbak társadalmi szempontból ezek a tényezők, annál teljesebb a jogrend; mert ha az ilyen tényezők a társas életre célszerűen és hasznosan alakulnak ki, azok a társasélet harmóniáját előmozdítják. Könnyen belátható, hogy a rendkívül bonyolult társaséletben az említett tényezők nem harmónikusan fejlődnek s nem is egyenlő hatásúak minden társadalmi

* Guyau: La morale anglaise 23.

osztálynál, aminek természetes következménye az, hogy a jogrend dolgában is eltolódások vannak.

Ámde bármily kedvezően alakuljanak is a szociális erők, egy nagy tömege lesz a társadalomnak, amely a békés együttélés követelményének nem fog behódolni. Itt lép fel az állami hatalom a jogrend kikényszerítésével.

Ha megszokott, békés, normális viszonyokról van szó, a jogrend fenntartása is a megszokott úton halad. A törvényhozás, a politika, a közigazgatás, igazságszolgáltatás stb, a rendes recept szerint biztosítja a jogrendet. Hogy célszerű, helyes, célravezető-e a recept, azt rendesen utólag tudjuk meg, ha a jogrend fenntartása sikerül, vagy ha utólag azt tapasztaljuk, hogy a konkrét intézkedés nemcsak hogy nem szilárdította meg a jogrendet, hanem ellenkezőleg, azt teljesen felforgatta.

Igen érdekes és hálás feladat volna nyilvántartani az állami intézkedéseket a célszerűség és hasznosság látószögéből nézve. *Sajnos, erre még nem gondoltak soha,* pedig értékes törvényhozási s kormányzati tapasztalatok csak úgy volnának szerezhetők, *ha a jogrend érdekében tett törvényhozási, közigazgatási s bírói intézkedések kauzalitását és hatását elfogulatlanul és tárgyilagosan lemérnők.*

Nem ritkán megdöbbentő volna az eredmény, mert gyakran azt mutatná, hogy kellő megfontolás hiánya, szakszerűtlenség, makacsság, tudatlanság vagy fölületesség s könnyelműség hozta létre a sajnálatos következményt.

És csodálatosak a jogrendet fenntartó politikának hibái a felelősség szempontjából. Sokszor kiszámíthatlan károkat csinál s ezzel szemben a felelősségnek nyoma sincs.

Mint említettem, békés, normális viszonyok közt a jogrend fenntartása rendesen a régi sablon szerint történik, mert azt már megszokták. Holott helyes akkor volna ez az álláspont, ha a régi receptet azért használnók, mert azt a tapasztalatokon nyugvó kritika igazolta. Ha a jogrend fenntartása kritika s a társadalmi események s az állami intézkedések kauzális összefüggésének s hatásának ismerete nélkül történik azoknál az eseményeknél, melyek pedig ismétlődnek s így nem singularis jellegűek, tehát a megfigyelés, tapasztalás a kritika tárgyává tehetők, hogy biztosítjuk a jogrendet olyan eseményeknél, melyek singularis jellegűek, egészen újak és teljesen ismeretlenek?

Normális viszonyok közt a jogrendet fenntartó intézkedéseknél a hibák onnan származnak, hogy az állam közegei s elsősorban a politikusok kauzális gondolkozás nélkül élnek; éppúgy nem ismerik a társadalmi baj szociális természetét, mint

az arra alkalmazott módszerek okozatosságának mibenlétét. Az események kauzális megfigyelésének dolgában ma is oly eszmeszegény koldusok vagyunk, mint voltak hajdan az antik korban a görögök, mikor a dodonnai vagy delfii jóst kérdezték meg vállalkozásaik sikere érdekében, aki a szenttölgyfa suttogásából magyarázta az embereknek Zeusz akaratát, vagy a középkorban, mikor vallásos szertartások segélyével akartak az emberek sikert aratni.

Ha ily tehetetlenek vagyunk normális viszonyok közt a társadalmi életjelenségek megértésénél s igazgatásánál, amit remélhetünk akkor, ha a társadalom hirtelen átalakul, szakít igen sok vonatkozásban a multtal; régi évszázados intézményeket forgat fel, új eszmeáramlatok sodrába kerül, új szükségletei, vágyai, kívánságai s törekvései keletkeznek?

Midőn a társadalom a béke csendjében él s lassan halad a fejlődés, mint ahogy a folyam hömpölyög széles medrében, alig kerül váratlan új esemény a politikus szemhatárába, ellenben forradalmi mozgalmak után a társadalom mentalitása labilis; lépten-nyomon váratlan, meglepő, új s hirtelen keletkezett események s szükségek merülnek fel, melyeket ki kell elégíteni a politikusnak s pedig némelyiket gyorsan és azonnal, mert az élet egy pillanatig sem vár, rohan szakadatlanul ismeretlen tájak és bizonytalan jövő felé; nem enged gondolkozási időt egy pillanatot sem, mert a jelen idegesen siet megölni a multat s a jövő már sírját ássa a jelennek.

Csodálható-e, ha ilyen mozgalmas időkben az ország sorsát igazgató politikus hibákat követ el, mikor a béke politikusa is egymásra halmozza a baklövéseket? Hogy tudnánk ma a jogrend érdekében oly szilárd intézkedéseket tenni, melyek a teleológia követeléseit kielégítik, mikor egészen új világrend kellő közepére jutottunk?

A kormányok, törvényhozóhatalom s a politikusok egyremásra cselekszenek, intézkednek, tesznek-vesznek, mert a társadalom szükségei sürgősen követelnek intézkedéseket, de hogy mi lesz az eredménye az intézkedésnek, mi annak a kauzalitása, azt nem tudjuk. A hatalom emberei teleológiai gondolkozással intézkednek s célkitűzéssel cselekednek ugyan mindig, de hát igaz itt is a közmondás, hogy az ember rendszerint máshova jut, mint ahova indul.

A célok heterogéniájának egész láncolata bontakozik ki *Wundt* szerint minden intézkedésből. Valamely intézkedést tesz a kormány, aközben új szükségek merülnek fel, melyek az eredeti intézkedést módosítják vagy újjal cserélik fel, ezeket

ismét módosítani kell a folyton változó körülményekhez képest. Így megy ez végtelenül; ez a változás és kontinuitás principiuma a történelmi fejlődésben és a társadalomban. Ez természetes jelenség, de a hiba ott van, hogy értelmünk, előrelátásunk, kalkulációnk rendkívül fogyatékos s azt mégis csalhatatlannak hisszük. A csalhatatlanságban való vak és elfogult hit magyarázza meg a politikusok türelmetlenségét, a pártok áthidalhatatlan ellentétét s a köztük tátongó mély szakadékot. Mindegyik a jogrendet akarja, de csakis a saját felfogása szerint.

A párton kívül álló kritikai gondolkozó pedig azt mondja, hogy a legellentétesebb felfogások is a politikusok mentalitásában egy pontban akaratuk s tudatukon kívül harmonizálnak, abban t. i., hogy a jogrendet teremtő módszerüknek kauzalitását egyik sem ismeri. Enélkül pedig a jogrend politikusa csak máról-holnapra él, előrelátás nélkül. Miután pedig a politikusnak legfontosabb ismérve *Comte* szerint az előrelátás volna s az eseményeknek az előrelátás szerint való kormányzása, bátran elmondhatjuk, hogy nem a politikusok igazgatják s kormányozzák az eseményeket, hanem ezek vezetik őket.

Csak kérkednek, hivalkodnak azzal, hogy kormányozzák a világ folyását; mert a valóság az, hogy a politikusok olyanok a világesemények nagy folyamában, mint a vízbe dobott parafadugó, odasodorja a víz árja őket, amerre az áramlás megy. Nem az ő akaratuk szabályozza az áramlás irányát, hanem az szabályozza az emberi akaratot. És ha a célkitűző emberek azt mondják, hogy íme az akarat szerint való célkitűzés lehetősége mutatja, hogy az emberek befolyásolják a világ folyását, erre ismét azt lehet mondani, hogy a célkitűző akarat, vagyis *a cél az akaratban nem az akarat spontán terméke, hanem ellenkezőleg a tudatalatti élet misztikus világából merülnek fel a különböző vágyak, kívánságok, törekvések, melyek a tudat küszöbét átlépve, mint akarati célok vezetnek tovább a cselekvés terén.*

Az állam, a jogilag szervezett emberi közösség s társadalom, vagyis a jogtól szabályozott együttélés nem elégszi meg a jogrenddel; mert hiszen számtalan életviszony van, amire a jog nem vonatkozik. Minél műveltebb valamely nép, minél jobban át van itatva az együttélés érzelmeitől és gondolatától, annál kevésbbé támaszkodik az állam a jogra, mely végelemzésben mindig állami kényszert jelent; s annál inkább szélesedik és tágul az erkölcs birodalma. As erkölcsben is van kényszer, de az belső, pszichikai kényszer, mondja *Kant* az ő individualista erkölcstanában, míg *Durkheim* szerint a szociológiai morál parancsa kívülről irányít bennünket, a társadalomból, de nem az államból

kiindulva.* bárhonnan merítse is az erkölcsi parancs forrását, bizonyos, hogy az erkölcsi parancsnak lenyügöző hatása van, amelynek ereje a műveltség magasabb fokán vetekszik az állami parancs kényszerítő erejével.

Szilárd társadalmi viszonyok közt szilárd az erkölcs is s az állam rendfenntartó munkájában erős segítséget talál abban. Mozgalmas időkben, háború s még inkább forradalom idején összetörik a társadalom szellemi szerkezete s az erkölcs is fölmondja a szolgálatot. Hogy mennyire igaza van a társadalmi tanban a pszichológiai iránynak, most legjobban meggyőződhetünk róla, mikor ugyanazokat az embereket látjuk, akik tíz év előtt voltak, s mégis teljesen más a társadalom, mint akkor volt, mert a szellemi tényezők teljesen megváltoztak. A társadalom fizikuma megmaradt, de pszihikuma gyökeresen átalakult.

Tudomány, irodalom, művészet, társasélet, politika, szórakozások, társadalmi szokások stb. az utolsó tíz év alatt többet változtak, mint békeidőben száz év alatt. Természetes tehát, hogy az erkölcsök is átalakultak, illetőleg az átalakulás jegyében élnek. Azelőtt az állami épület egyik legerősebb pillére volt az erkölcs, ma ez az oszlop kidűlt — hogy mikor épül fel helyébe más oszlop, s mikor szilárdúl az meg annyira, hogy az állami élet támasztékot találhat benne, arról homályos fogalmunk sincs. Bizonyos azonban, hogy még a romok közt élünk; talán még az épitőanyagot sem kezdték meg összehordani a társadalom elemei és tényezői, amiből az állandó, konstruktív erkölcs új épületét felépitik. Ezen nem is lehet csodálkozni, mert hiszen a rombadőlt ország még a sóvargások, remények s illuziók korát éli; szellemi erejének javarészét ama hiedelmek körében használja fel, melyek a feltámadással kecsegtetik. S ez természetes és éppen nem lehet azon csodálkozni. Ezer éves mult köti nemzetünket az elharácsolt területekhez. A multak lelke, bánata, fájdalma kesereg bennünk. Ezer év alatt körülbelől harminc nemzedék lakta ezt a földet, azoknak idegsejtjeinkbe organizált érzelmei, emlékei, hagyományai nem engedik a magyar lelket megnyugodni. Ez az oka annak, hogy a lelkek élete nem szilárdulhat meg; ezer éves emlékek, harminc nemzedék fájdalma tartja örökös izgatottságban az országot. Egy nomád faj, vagy internacionális szellemű embercsoport, amelyek az *ubi bene, ibipatria* elvét követi, meg sem érzi az ország megcsonkítását, a magyar faj azonban szántó-vető nép volt mindig, tehát évezredes foglalkozása láncolta ehhez a földhöz; nem mesterséges

* *Durkheim:* Sociologie et Philosophie. 50. sk. l.

irredentizmus tartja forrponton a kedélyeket, hanem harminc egymásra következő nemzedék idegeibe organizálódott szeretete az elharácsolt magyar hazának. Tehát élettani okokban gyökerezik az örökös izgatottság, mely egy olyan világnézet s erkölcsi rend megszilárdulásának ellenáll, amelyik Magyarország megcsonkítottságát megváltozhatatlannak tartja.

Majd eljön azonban annak is az ideje, mikor feltámadunk, vagy szétfoszlanak a feltámadás reményében gyökerező illuzióink mint a szappanbuborék, ehhez azonban hosszú idő kell. Ha a történelmi haladásnak ez az időszaka elérkezik, akkor lesz szilárd az államfentartó erkölcsi rend.

Ma azonban még a centrifugális erők működnek, de mintha már a centripetális erők is kezdenének erőre kapni a társadalom bizonyos megnyilatkozásaiban. Így a bolsevizmus bukása után könnyen megérthető okokból lábrakapott atrocitások s mellékkormányok teljesen eltűntek, ami az erkölcs föltámadásának hajnalhasadását jelenti; a fizikai brutalitások utózöngéje gyanánt annak leszelídült maradványaként azonban — sajnos — a rágalmazások burjánzanak közéletünkben. Ez szervesen belekapcsolódik az erkölcsi rend kérdésébe.

Alig van hét, hogy a szenzációra s botrányokra vágyakozó publikum örökké éhes gyomrába ne kerülne a közélet egyik vagy másik alakja. S gyakran megesik, hogy az ítélet a fölcsigázott közvéleményt nem elégíti ki, mert minél szélesebb közérdekű működést tölt be a sértett, annál inkább elvárja a társadalom, hogy a sértett és a vádlott viadala az ítélőbíróság ne első vérre, hanem élet-halálra menjen. Mert a sértett, mint közfunkcionárius, állami teendőket végez, az állam ügyei pedig mindenkinek az érdekszférájába vagyok, mert az állam az egy területen élő egyéneknek jogilag szervezett organizmusa. Megkívánja tehát a közönség, hogy vagy az állami funkcionárius tűnjön el a közéletből, ha igazak a vádak, vagy a rágalmazó kegyetlenül bűnődjön, ha hazudott.

A rágalmazások elharapózása a kultúrtársadalomban mindig pathológiás jelenség, mert az alsórendű erkölcsi sajátságok nyilatkoznak meg a becsület elleni merényletekben. Annál károsabb ez, minél inkább az a tendenciája, hogy a társadalmi rétegeken felfelé haladjon a társadalom erkölcsi epidémiája, mert az ilyen irányzat azt mutatja, hogy az erkölcsi betegség a társadalom elitjében akar erőre kapni, különösen veszedelmes ez, ha a politikai élet területébe hatol be, s az ellenfelet s ellenpártot nem az érvek súlyával s tárgyias igazságokkal, hanem rágalmakkal akarja meggyengíteni.

Egyébként nem csupán a közerkölcsök szempontjából sajnálatosak, hanem tisztán jogi látószögből érdekesek is a társadalmi egyensúly himbálózásának eme kitörései, mert oly jogi kérdéseket vetnek fel, melyek a törvény negyvenötéves uralma alatt nem merültek föl. Ezek közül csak egy párt említek fel: 1. sajtódeliktumnál a «*tett*» (B. P. 325. §) határai hol vannak? 2. A «tett» s a tettazonosság kiterjed-e az egész cikkre, vagy annak csak inkriminált részére? 3. A felhatalmazási deliktumoknál lehet-e a felhatalmazást a cikk egyes részeire korlátolni? 4. Ha a cikk egy részére adatik a felhatalmazás, köti-e az a közvádlót s a bíróságot, vagy 5. A BP. 325. § alapján jogosítva van a bíróság oly mellékkörülményeket is felhasználni a cikkből, melyek a vádban (BP. 566. § 2. bek.) nem foglaltatnak. Amint pl. lopásról átmehet rablásra; csalásról okirathamisításra; vétkes bukásról csalárd bukásra; halált okozó súlyos testisértésről szándékos emberölésre a vádló minősítésével szemben, *s ennek megfelelőleg tényeket állapíthat meg*, — joga van-e a bíróságnak a váddal s a cikk egy-két sorára szóló felhatalmazással szemben a cikk egyéb tartalmát is felhasználni? 6. Ha több tényállítás van a rágalmazásban s az exceptio veritatis csak részben sikerült, a Kúria a joggyakorlat szerint vagy felmentő vagy marasztaló ítéletet hoz, aszerint, amint az exceptio veritatis sikerült részében van a döntő jelentőségű állítás vagy a valódiság bizonyításának sikerült része csak mellékkörülményekre vonatkozik. Ez helyes álláspont, de még nem volt alkalma a Kúriának elvileg nyilatkozni abban a kérdésben, hogy mi történik akkor, ha egy cikkben ugyanazon sértett hivatali működésére vonatkozólag két teljesen önálló és egyenlő súlyú tény állíttatik, s a valódiság bizonyítása egyikre teljesen sikerült, másikra teljesen sikertelen maradt. Miután egy tettről s egy deliktumról van szó, az ítélet is csak egységes lehet, vagy marasztaló vagy felmentő. De melyiket válassza a Kúria, mikor 50%-ra pozitív? 50%-ra negatív az igazság az egységes «tett»-ben.

A törvény negyvenötéves életben léte után még mindig egész sorozata maradt fenn a vitás kérdéseknek, s éppen a leggyakoribb bűncselekményeknél, a becsületsértéseknél és a rágalmazásoknál. Miután elmélkedésem így is már túlhosszúra nyúlt, ezeknek a problémáknak kibogozását egy más alkalomra tartom fenn.

A JOG ETHIZÁLÁSA — VAGY PEDIG A TERMÉSZETJOG FELÉ?

Írta: Dr. STAUD LAJOS.

Önnönmagában, elszigetelten a legtöbb tudomány nem képes megtermékenyülni és hogy fejlődhessék, érintkezést, kapcsolatokat kell keresnie és meg is találnia egy másik, rokon tudományban, amely azután megtermékenyíti, megerősíti és egyúttal kiegészíti is. A jogtudománynak is ez a sorsa. Önnönmagában, egyedül a jogra korlátozva, ez sem bír megállni, nem képes megtermékenyülni. Igazságai más, átfogóbb, olyan igazságokra szorulnak, amelyek megtermékenyítik, megerősítik, fejlődésképessé, rendeltetésszerűbbé teszik. Ezt a jelenséget talán egy korszak sem bizonyította erőteljesebben, mint éppen a mai! Soha nem volt olyan erős a sóvárgás a jognak más, jelesül gazdasági, főleg pedig etikai elemekkel való megtermékenyítése után, mint éppen manapság és a bírói ítéletek soha sem voltak annyira telítve a gazdasági, főleg pedig etikai elemekkel, mint éppen a mai időkben.

Ez nem is lehet másként. A háborúokozta eltolódások — a gazdaságiak úgy, mint az erkölcsiek, a jogot fölötte érzékenyen érintették s olyan feladatok elé állították, melyeket a jog, egyedül önmagára hagyatva, nem képes megoldani a nélkül, hogy önmagával és rendeltetésével a legbántóbb ellenmondásba ne keveredjék. A jogon kívül álló életviszonyok és gazdasági helyzetek brutalitása u. i. valósággal rákényszerített, hogy elevenebben és hatékonyabban kutassuk és érvényesítsük a jognak az erkölcsi élethez való viszonyát, az erkölccsel való összefüggését, kapcsolatát. Be kellett látni, hogyha nem lép közbe az erkölcsi elem is, akkor a jog elbírhatatlan igazságtalanságokhoz fog vezetni, az anyagi világ pedig eloszolhatatlan káoszba merűl, amelyben elvadul és elfajul mindaz, amit eleddig az emberies érzés megnemesített! A gazdasági lehetlenülés, a valorizációs kérdések igazságosan nem voltak megoldhatók az etikai elemnek segítése, igénybevétele nélkül. Judikaturánknak egész mentalitása a jog ethizálásának a sodrában halad, hogy pedig ez mennyire vág össze a jogszolgáltatás másik tényezőjének: az ügyvédségnek is a mentalitásával, elég erős bizonyíték az, hogy olyan nagyon gyakorlati, annyira tapasztalt s egyúttal képzett ügyvéd, mint dr. Kőnig Vilmos a Jogállam 1924 szept. számában (320. l.) a lelkiismeretet, mint igazságszolgáltatási tényezőt

tünteti fel, és a Kúria V. p. tanácsának 5823/1923. sz. a. hozott, tisztán az osztó igazság erkölcsi elvéből levezetett határozatát* olyanul minősítette, «amely előtt minden becsületes jogász meghajolhat».

Úgylátszik, mintha ez a kor is igazolni kívánná, új és friss életre keltené a római igazságokat «Jus est ars æqui et boni» (Dig. 1. 1. 1. p.) «Id, quod semper æquum et bonum est, ius dicitur». (Paulus Dig. 1. 1. 11.)! Mint hogyha a jog soha sem vált volna ki az erkölcsből, az ő szülőanyjából, úgy tűnik fel megújult fényében az a tanítás, hogy a jogtudomány «justi ac injusti scientia». Így vált tehát a jog ethizálásának a követelménye szükséggondolattá és szükségérzetté! Mert hiszen mi más az æquum és a bonum, a bona fides (Treue und Glauben, hűség és bizalom), mint a legtisztább erkölcs? Nem szólam tehát, hanem a gazdasági élet tátongó mélységeinek partjáról elhangzó igazság az, hogy a jognak nincsen más alapja, nincsen más szankciója és biztosítéka, mint az erkölcs, amellyel összhangoznia kell, mert különben romlást idéz fel. Lehet tehát még olyan büszke is önmagára, alkotásaira, be kell a jogtudománynak vallani, hogy megtermékenyülésre, kiegészülésre szorúl s ezt csak az etikumban találja meg. Csak így szolgálhatja eredményesen a nagy célt: az igazságot. Ha pedig áll az, hogy az erkölcsöt megbosszulatlanul megsérteni nem lehet, úgy a jogban — semmi közvetlen, semmi látszatos előnyért nem szabad elkövetni olyat, ami az erkölcsbe ütközik. Mert egy igazság sem állhat ellentétben a másikkal: tehát a jogi igazság sem az erkölcsivel. A nemezis utólfogja érni azt a jogot, amely elszakadt az ő gyökerétől: az erkölcsi igazságtól. Ez ellen semmiféle mentségnek nincs helye. Fiat justitia, ut ne pereat mundus!

II. Amíg nálunk a jogalkalmazás a fenntebb említett mederben folyik, addig — ugyanazon szükségérzetből a közel szomszédságunkban osztr. magánjogi területen a megszorult, vagy inkább a sarokba szorított jog a természetjog irányában keres menekülést. Ezt a következő ítéletből állapítjuk meg (l. Ostrecht I. k. 16—17. l.)

«A fellebbezési bíróság szerint az ú. n. Clausula rebus sic stantibusnak csak az előszerződéseknél van helye, a panasztevő azonban azt vitatja, hogy ez a clausula a befejezett, véglegesen megkötött szerződéseknél is helyet foghat. Ebben a panasztevőnek igaza van. Ez felel meg az újkor nézeteinek és már évek óta fennálló judikaturának is. Ezen joggyakorlattal

* L. a Magyar Magánjog Tára V. k. 60—72. l.

szemben a felebbezési bíróság által felhozott azok az érvek, mintha a jelzett joggyakorlat folytán a szerzett jogok és a jogforgalom biztonsága veszélyeztetve volnának és zavarok állnának be, ha a háború előtt kötött minden szerződésnél volna a nevezett clausula alkalmazható — nem tarthatók fenn és a zavartól sem kell tartani. Elsősorban különbséget kell tenni a teljesedésbe ment és a még teljesedésbe nem ment szerződések között. A teljesedésbe ment szerződésekre a clausula nem vonatkozik, mert a fél éppen a teljesítés iránt támasztott igénnyel szemben védekezik vele; a fél arra hivatkozik, hogy teljesíteni nem tartozik, ebből pedig a jogbiztonságra kár nem származhatik. Van u. i. még egész sora a kifogásoknak és a védekezéseknek, amelyek ugyanazt a célt szolgálják; s ezeknek jogosultságát megtagadni lehetetlen. *Éppen abban áll a jogfejlődés*, hogy a jog mindig finomabb megkülönböztetéseket tesz és hogy minél modernebb, annál több kifogást enged meg a régi joggal szemben. És ahol maga a törvény nincs modernizálva, ott legalább a törvényértelmezés modernizálja magát s ezt teszi a tudomány is. Ez az eset forog fenn a szóban forgó clausulánál is, amely főleg a háború utolsó éveiben nyert jelentőséget. Egyébként ismer a jog egész sor esetet, amelyekben a már teljesített szerződések is hasonló okokból, mint a clausulánál, jelesül az előfeltevés be nem következése miatt, helyeztetnek hatályon kívül a nélkül, hogy a jogforgalom bizonytalanságáról beszélhetnénk. A félen túli sérelem kifogása pl. éppen azon alapul, hogy a fél az ellenszolgáltatás feltételezett értékében csalódott s ezért a szerződés felbontását és szolgáltatásának visszaadását kívánja. Ide tartozik a kondikcióknak egész sora, főleg pedig a condictio causa data, causa non secuta. De még ha helyt is foghatna a jogbiztonság veszélyeztetésének az aggodalma, ez még nem volna döntő; — mert *a magasabb igazságosságnak a követelménye* az, hogy a viszonyoknak a háború által előidézett megváltozására tekintettel legyünk; mert *minden jognak emberileg humánusnak kell lenni* és az emberi érzésnek kell, hogy minden jog megfeleljen és nem szabad, hogy a joghoz vezessen, ahova a jogi schemák vezetnek akkor, ha azokat a gyakorlatban végső következményeikben alkalmazzuk. Szóval *kell, hogy a pozitívjog lényegében összhangozzon a természetjoggal,* amelyre maga a törvény (§ 7. ABGB.), mint menedékére a szükség esetében és mint a jog forrására utal; *a természetjogra, amely semmi más, mint az általános emberi lelkiismeretnek a parancsa.* Ezzel azonban nem hangzanék össze, ha az egyik fél a saját előnyére és a másik fél megkárosítására felhasználna olyan körülményeket,

amelyeket a háború idézett elő, — melyekre soha nem számított — s ilyen módon magának olyan előnyöket igényel, melyeket a szerződéskötéskor semmikép nem várhatott és ha másik félre olyan károkat hárít át, melyeket ez szintén sehogysem láthatott előre. Ha tehát a gazdasági viszonyoknak előre nem láthatott felborulása folytán a kölcsönös szolgáltatások az értékek olyan kedvezőtlen, fonák viszonyát idéznék elő, amely viszonyra a szerződés kötésekor létezett viszonyok között számítani nem lehetett, úgy az a fél, amelyik a jelzett értékviszonyból kárt szenvedne, nem tartozik a szerződést betartani, még pedig akkor sem, ha a másik fél kész volna is az értékviszonyt kiegyenlíteni . . .»

Íme két irányzat, amely a jog mai szükségletét legalább is külsőleg szétváló utakon kívánja kielégíteni. A magyar: a jog ethizálásával, a másik: a természetjog felhívásával, mindakettő azonban a tételesjog körén kívül eső erkölcsi, illetve szellemi tényező segélyével. A magyar annak a belátásán alapul, hogy a tények mögött nemcsak a jogszabályok, mint közvetlenül szabályozó hatalmi tényezők, hanem az erkölcsi törvény absolutuma, ez a mindent átfogó egyetemes parancs is rejtőzik és majd mint segítő, majd mint őrző, védő, majd mint megtorló erő érvényesül. A másik irány a természetjogra hivatkozik, mint az általános emberi lelkiismeretnek a parancsára, de nem érinti, nyitva hagyja azt, hogy a lelkiismeret is csak az erkölcsi absolutumnak a visszhangja. A kettő közül melyik a helyesebb, melyik a biztosabb s így fensőségesebb, melyik a termékenyítőbb, előttem, akinek a magyar orientációban némi részem van, nem kétséges. Mégis szükségesnek tartottam a másik irányt is megismertetni s felvetni az ezen sorokat megelőző kérdést. Az én gondolatom szerint u. i. ez a kérdés nem meddő és nem felesleges. A dolgok u. i. önmagukban is értékesek lehetnek, hatásuk, működésük eredménye, áldásosságuk mégis attól az atmoszférától és ennek megtermékenyítő erejétől függ, amelyben érvényesülnek és hatni, gyümölcsözni hivatvák. Így a jog is. Mint társadalomfenntartó tényező, mint társadalmat alakító erő lehet a jognak felbecsülhetlen jelentősége, mégis a hatása, áldásossága attól a lelki légkörtől függ, amely körülveszi s amely élteti, lendíti azokat, akik az ő megvalósítására vannak hivatva. A jog értékességét ezek teszik hatékonnyá és termékennyé. Ezek lehetnek kontárok, mesterek, de művészek is — a szerint, amint és aminő lelket öntenek a jog holt anyagába, — amint és aminő eszmények mozgatják, irányítják és lelkesítik őket. Ettől a meggyőződéstől áthatva, azért tartom fontosnak úgy a felvetett kér-

dést, mint az arra adandó választ is, mert ez dönti el azt, hogy milyen lelkf légkörre van avégből szükségünk, hogy a jog betölthesse magas hivatását s ezen az úton kivívja azt a tiszteletet, amely nélkül meg nem élhet s amelyet részére méltán követelünk.

A VALÓSÁG BIZONYÍTÁSÁNAK KORLÁTOZÁSA.

Írta: Dr. DEGRÉ MIKLÓS.

Az 1914. évi sajtótörvény megalkotását megelőző időben a valóság bizonyítása időbelileg korlátozva nem volt. A bűnper bármelyik szakában is terjesztetett elő a valóság bizonyítása iránti indítvány: a bíróság kénytelen volt azzal érdemileg foglalkozni. Ennek következése a sajtóperek rendkívüli elhúzódása volt. Úgyszólván általánosan az volt a gyakorlat, hogy vádlott a főtárgyaláson jelentette ki, hogy a valóságot bizonyítani kívánja, s ekkor jelölte meg bizonyítékait is. Számos esetben az első főtárgyaláson tett intézkedést a bíróság a bizonyítékok beszerzése iránt, s a bizonyítékok beszerzése után került az ügy újabb főtárgyalásra.

Ennek az állapotnak kívánt véget vetni a S. T. 53. és 54. §-a. És ez a törekvés teljesen jogosúlt volt. Aki rágalmaz, lássa el magát bizonyítékokkal, hogy az állított tények valóságát bizonyítani képes legyen. Ha bizonyítékai nincsenek: ne gázoljon mások becsületében. És ne a rágalmazó tényállítás megtörténte után kapkodjon bizonyítékok után. Győződjék meg előre az állított tények valóságáról. Csak oly tényállítást tegyen közzé, melynek valósága tekintetében bizonyítékokkal rendelkezik.

Azért a magyar sajtópernek egyik legalaposabb ismerője és lelkes művelője *Vaikó Pál* kifogás tárgyává tette még azt is, hogy a valóság bizonyítása iránti indítvány még a vádirat után is előterjeszthető, mert úgy találja, hogy aki bizonyítani akar és tud, ezzel az eljárás folyamatba tételekor is tisztában lehet, s így nincs értelme annak, hogy bizonyítási indítványának előterjesztésével, módjában legyen a vádirat elleni kifogások benyújtásáig várakozni. (A sajtóról szóló törvény magyarázata. 277.)

A sajtótörvény megalkotása és életbeléptetése óta egy évtizednél hosszabb idő múlt el. És bár a törvénynek a valóság bizonyítását korlátozó rendelkezései már a törvény megalkotása idejében irodalmi megvitatásban részesültek: ezek a rendelkezések még mindig nem tudtak a jogászi közvéleménybe átmenni, ezek tekintetében gyakorlati jogászok is feltünő tájékozatlanságot árulnak el.

Napirenden van, hogy a sajtójogban jártas egyének csak a főtárgyaláson állanak elő a valóság bizonyítása iránti indítvánnyal. Tömegesen érkeznek fel az ítélőtáblához ítéletek, melyek a valóság bizonyítása kérdésével érdemileg nem foglalkoznak, mert az erre vonatkozó indítvány elkésetten terjesztetett elő. Sőt napirenden van az is, hogy az ily indítvány a felebbezési tárgyaláson terjesztetik elő.

Előfordult az is, hogy főmagánvádló képviselője a felebbezési tárgyaláson előterjesztett ily indítvány mellőzését érdemi okokból kérte. Így tűnt ki, hogy úgy a védőnek, mint főmagánvádlónak figyelmét elkerülte a sajtótörvénynek a valóság bizonyítását időbelileg korlátozó rendelkezése.

A törvény rendelkezése pedig világos. A valóság bizonyítása iránti indítvány előterjesztésének végső időpontja a vádirat kézbesítésétől számított 8 nap. E határidő tehát összeesik a kifogás beadásának határidejével. Más összefüggés azonban a két perbeli momentum között nincsen. A valóság bizonyítását e határidőn belül az is kérheti, aki a vádirat ellen kifogással élni nem kíván. Ez azért emelendő ki, mert a gyakorlatban előfordult, hogy vádlott a vádirat ellen kifogással élt, s a kifogás tárgyaláson kiderült, hogy a kifogások benyújtásának kizárólag az volt a célja, hogy a valóság bizonyítása iránti indítvány kellő időben előterjesztessék.

E részben csupán ama kérdés lett vitássá téve, hogy ha terhelt kérelme folytán a vádirat védő részére is kézbesíttetik: úgy a valóság bizonyítására meghatározott határidő a vádiratnak vádlott avagy védő részére történt kézbesítésétől legyen számítandó. A joggyakorlat azonban — nézelem szerint helyesen — azt az álláspontot foglalta el, hogy e határidő a vádiratnak védő részére történt kézbesítésétől számítandó. (B. I. T. LXXIV. 209. c.)

A vádirat kézbesítésétől számított 8 nap eltelte után csak kivételesen lehet a valóság bizonyítását indítványozni. E kivételeket a S. T. 54. § 2. bekezdése sorolja fel. Három ily kivételes esetet ismer a törvény. Nevezetesen: 1. ha a bizonyításfelvétel céljából a tárgyalást elnapolni nem kell; 2. ha felek az eljárás előzetes szakában eredménytelenül kérték a valóság bizonyítását; 3. ha igazolják, hogy az előterjesztett bizonyítékokat előbb nem ismerhették.

Ha ez okok valamelyike fenforog, úgy a bizonyítási indítvány a vádirat kézbesítését követő 8 nap eltelte után is előterjeszthető. A törvény kiemeli, hogy e kivételes esetekben az indítvány a főtárgyaláson is előterjeszthető. A törvény tehát nem

akkép rendelkezik, hogy az indítvány a kivételes esetekben a kérdéses 8 nap eltelte utáni perszakban bármikor előterjeszthető volna. Előterjeszthető a 8 napi határidő után, különösen a főtárgyaláson. A törvény e rendelkezése világossá teszi, hogy a kivételes esetek valamelyikének fenforgása mellett is a törvényszék előtti főtárgyalás a végső időpont, amikor a valóság bizonyítása iránti indítvány előterjeszthető. Későbbi perszakban többé nem, még akkor sem, ha a S. T. 54. § 2. bekezdésében foglalt valamelyik eset fenforog. A felebbezési eljárás során tehát valóság bizonyítása többé nem kérhető. A felebbezési tárgyaláson előterjesztett indítvánnyal ezek szerint a felebbezési biróság érdemileg nem foglalkozhatik. Az elkésés indokából mellőzendő.

Csak egy esetben foglalkozhatik a felebbezési bíróság a valóság bizonyítása iránti indítvánnyal. Nevezetesen: ha kellő időben terjesztetett elő az elsőbíróság előtti eljárásban valóság bizonyítása iránti indítvány, amely indítvány tárgyában hozott végzés a B. T. 384. § 9. p. alapján perorvoslattal lett megtámadva. A joggyakorlatban is ez e felfogás nyer kifejezést. A Curia több esetben kimondotta, hogy a felebbezési eljárásban csakis a B. T. 384. § 9. pontjának keretében lehet a valóság bizonyítása iránt indítványt tenni. (B. J. T. LXXV. 153. c.)

A sajtótörvénynek szóban forgó korlátozó rendelkezését a B. V. 29. §-a a sajtóeljáráson kívüli büntető ügyekre is kiterjeszti. Akár sajtó útján lett elkövetve a rágalmazás vagy becsületsértés, akár nem: a valóság bizonyítását korlátozó rendelkezés egyaránt érvényesül.

Érvényesül a járásbírósági eljárásban is. És pedig a törvény rendelkezése szerint akkép, hogy az indítvány legkésőbb vádlott nyilatkozatában terjesztendő elő. Mi értendő a vádlott nyilatkozata alatt? Erre a kérdésre is megadja a törvény a választ, amennyiben ott, ahol vádlottnak eme nyilatkozatát említi, zárjelben felhívja a B. T. 541. § 3. bekezdését. Nem férhet tehát kétség ahhoz, hogy vádlott nyilatkozata alatt itt az a nyilatkozat értendő, melyet terhelt közvetlenül a vád előterjesztése után tesz. Ha tehát terhelt a járásbírósági eljárásban kívánja a valóságot bizonyítani: indítványát legkésőbb akkor köteles előterjeszteni, amikor a bíró által kihallgattatván, a vádra nyilatkozik. A gyakorlatban többször előfordult, hogy vádlott kihallgatása után védő terjeszti elő a valóság bizonyítása iránti indítványt. Mennyiben lehet az ily indítványt figyelembe venni: vitás. A bírói gyakorlatban ezideig az a felfogás volt irányadó, hogy az ily indítvány elkésett, s mint ilyen figyelembe nem vehető, mert ter-

heltnek a B. T. 541. § 3. bekezdése alapján tett nyilatkozata után terjesztetett elő. A Curiának 1925. évi december hó 4-én B. I. 4911/922. sz. a. kelt jogegységi határozata azonban megdönti ezt a gyakorlatot, amennyiben azt mondja ki, hogy ha terhelt a járásbírósági tárgyaláson jelen van s érdemi védekezést terjeszt elő, és védő a védekezés előterjesztése után tesz a valóság bizonyítása iránt indítványt: ez az indítvány elkésettnek nem tekinthető.

Ehhez a döntéshez azonban szó fér. Igaz, a törvény rendelkezése szerint védő is előterjesztheti a valóság bizonyítási indítványt, ha a B. T. 541. § 3. bekezdése szerinti nyilatkozatot védő teszi meg. De ez mely esetben fordul elő? Akkor, ha terhelt nincsen jelen, s a járásbírósági tárgyalás terhelt távollétében tartatik meg. (B. T. 540. § 2. bekezdés.) Vagy ha terhelt a vádra nem nyilatkozik, s helyette védő nyilatkozik a vádra. (B. P. 134. §). Ez esetekben terhelt helyett védője tesz a vádra nézve érdemleges előterjesztést, s így a valóság bizonyítása iránti indítványt is védő teszi meg. Az indítvány előterjesztésének időpontját azonban ez ki nem tólja. Ebből a szempontból tehát teljesen közömbös, hogy terhelt avagy védője terjeszti-e elő az indítványt.

A valóság bizonyítása iránti indítvány előterjesztésére nyitva levő határidő alatt terjesztendők elő a bizonyítékok is. Amenynyiben tehát az indítvány kellő időben terjesztetik ugyan elő, de a határidő lejárta után terjesztetnek elő a bizonyítékok: úgy a bizonyításfelvételnek helye nincsen. Ha pedig a bizonyítékok egy része törvényes határidőn belül terjesztetett elő, egy része később: úgy csak az előbb említett bizonyítékok vehetők figyelembe; az elkésetten előterjesztett bizonyítékok nem, hacsak ezek tekintetében nem forog fenn a S. T. 54. § 2. bekezdésében megjelölt valamelyik kivételes eset.

A S. T. 53. és 54. §-aiban foglalt rendelkezés azonban csakis a valóság bizonyítása iránti indítványra s az idevonatkozó bizonyítékokra vonatkozik. A S. T. 44. §-ának esete tehát nem tartozik ide. Amennyiben e törvényszakasz alkalmazása végett annak bizonyítása céloztatik, hogy a közlés hiv. szellemben történt, az idevonatkozó indítvány a S. T. 53. és 54. §-a szerinti korlátozásnak alávetve nincsen, s így az az indítvány a bűnper későbbi szakában is előterjeszthető.

AZ EGYSZERÜSÍTETT SEMMISSÉGI PANASZ.

Írta: Dr. LENGYEL AURÉL.

A sommás eljárási törvény (S. E.) — a korabeli doktrinának megfelelően — tudvalevőleg olykép oldotta meg a hatálya alá eső polgári perekben a legfelsőfokú bíróság ítélkezési jogkörére vonatkozó alapvető igazságszolgáltatás-technikai problémát, hogy a tények tekintetében — kivéve, ha azok megállapítása jogszabály helytelen alkalmazásával vagy mellőzésével történt — hozzákötötte a legfelső bíróságot az alsófokú bíróság megállapításához, magát a felülvizsgálatot pedig a jogkérdésre szorította. Mézes hónapjait élte ez a rendszer, mikor a Bp. perorvoslati fejezetének utolsó szövege készült a törvényszerkesztés műhelyében. A Bp. kodifikátorai a ténykérdés-jogkérdés szembeállításának tanát a maga teljes merevségében belevitték a büntető ítélkezésnek sok tekintetben más igényeket támasztó rendjébe és az ú. n. Csemegi-javaslat e tárgyú rendelkezéseinek félretételével szervezték meg a Bp. semmisségi panaszát olykép, hogy a legfelső bíróság — kivéve, ha a ténymegállapítás semmisnek minősülő módon keletkezett — az alsófokú bíróság által valókul elfogadott tények alapján határoz és tiszte a tények jogi értékelésére korlátozódik.

Az élet nem respektálta a maga egészében ezt az unifikációt. Amint megtörtént, hogy két országban ugyanabban a joganyagban, ugyanazon szövegű törvény alkalmazásában, más-más *dolus*-gyakorlat alakult ki, vagy hogy két ország legfelső bírósága egyazon fajú bűncselekmény tényálladéki elemekép‚ felvett egyazonos kifejezés értelmezésében össze nem hangzó eredményre jutott: tanui lehettünk annak, hogy a tény és jog egymás közötti határát polgári és büntető ítélkezésünk nem egybevágóan vonta meg és hogy e határok — talán éppen azért mert nem természetesek — nélkülözik azt a szilárdságot, amely a psychomechanikus úton elért megállapítást a logikai művelettől elvileg megkülönbözteti. Nem azokra a bizonytalanságokra és ingadozásokra gondolok itt, amelyek időről-időre részletkérdésekben akár a polgári, akár a büntető ítélkezés területén *belül* voltak észlelhetők. Szemem előtt az a határozott irányú fejlődési vonal lebeg, amelyet a polgári gyakorlatban az ítélkezési hatalom *kiszélesbítésére* való törekvés jellemez, úgyhogy akkor, amikor a Pp. kifejezetten mélyítő célzattal a felülvizsgálat medrét újból körülírta, a reformot több és pedig igen hivatott oldalról olykép ítélték meg, hogy csak nyiltabb a törvényszó a Pp.-ben, mint a S. E.-ben, de maga az új felülvizsgálat nem különbözik a

S. E. felülvizsgálatától. Amivel szemben másrészt valóban sajátszerű, hogy az ítélkezési hatalomnak közmondásszerű feszítő ereje a Bp. alkalmazásában ily mértékben korántsem érvényesült, sőt büntető judikaturánkban a civilistől elütően valóságos hatalmi *önkorlátozás* nyilvánul meg. Igaz, ma már a multnak muzeális emlékei közé tartozik az olyas határozat, hogy «tény mindaz, ami a bűncselekménynek törvény szerint alkotó eleme és mint ily bizonyítás tárgyává tehető, így tehát felülvizsgálatot nem tűrő tény a szándék is» (B. Dtár r. f. III. 77.), de bizonyára túlzottan általánosít az is, aki a büntetőügyi felülvizsgálat vérkeringésében frissebb áramlatnak intézményes meggyökeresedésére következtetne abból, hogy csaknem negyedszázaddal utóbb a Kúria B. II. 4220/1923. számú határozatában — nem ugyan a semmisségi panasz köre szempontjából, hanem az 1914 : XLI. tcikk alkalmazásában a rágalmazás és becsületsértés elhatárolásánál — végre tárgyiasított ismertető-jegyekkel és az élet és tudomány szempontjait kielégítő elvi kijelentéssel kísérelte meg alátámasztani a tény fogalmát. Nem vélek csalódni, mikor azt vitatom, hogy abban az esetben, ha az alsóbíróság ítéletének szerkesztésénél nem véti el az anyagi törvény körülírásának betűszerinti pontossággal való átvételét (Bp. 327. § 2. bekezdés *a)* pont): úgy mentől határozottabban jelent ki tényeket az ítélet a törvényes tényálladék egyes jogi alkatelemeinek alzatául, annál több és biztosabb lakattal zárta le a revizió elől mind a pernek lebonyolódását, mind pedig a tény megállapításának komplexumát és pedig arravaló tekintet nélkül, hogy a felmerült személyi és tárgyi bizonyító eszközökből, illetőleg jelenségül szolgáló gyanuokokból empirice és az empirikus megállapítások alapján azután logikailag helyesen jutott-e el az alsófokú bíróság kijelentett megállapításához.

Miképillleszkedik most már a bűnügyi felülvizsgálatnak e szerkezetébe a nemzetgyűlés előtt fekvő büntető novella javaslatának az az «egyszerüsítő» rendelkezése (80. §), amely szerint «abban az esetben, ha a semmisségi panasz elbírálására hivatott hatóság úgy találja, hogy az alsófokú bíróság ténymegállapítása az iratok tartalmával ellentétben áll, vagy helytelen ténybeli következtetéssel történt és a tényállás az iratok alapján helyesen megállapítható, a semmisségi panasz elbírálására hivatott bíróság a ténymegállapítást helyesbíti és a Bp. 387. §-ában foglalt rendelkezések szem előtt tartásával a törvénynek megfelelő határozatot hoz»? Az «iratellenesség» valamint a «helytelen ténybeli következtetés» nyilvánvalóan a Pp.-nek a felülvizsgálatot szabályozó 534. §-ából vétetett át, helyesebben: szakíttatott ki. Éppen

a reprodukciónak ez a részleges volta teszi azonban, hogy a javaslatban foglalt rendelkezés nem válhatott ősének lelke szerint való ismétlődésévé. A Pp. szerint ugyanis a felülvizsgálati bíróság, bár a megtámadott ítéletben előadott tényállásból indul ki, mindazáltal önállóan állapítja meg a tényállást. Ehhez módjában áll visszatérnie a tárgyalási jegyzőkönyvekre és azok mellékleteire, amely forrásokból merítve ha valamely megállapítást iratellenesnek tart, vagy valamely ténybeli következtetést helytelennek ítél, a megtámadott ítéletbeli tényállást analitikai szellemi művelettel maga helyesbíti, kiegészíti, módosítja és csakis az érzéki észrevevés alá eső állításokra vonatkozó szintetikai szellemi művelet van kizárva alakító tevékenysége köréből. Világos ebből, hogy a Pp. felülvizsgálatában az «iratellenesség» és a «helytelen ténybeli következtetés» kifejezések a mélységmutató mércének ama fokai, amelyek jelzik, hogy a felsőbíróság a per anyagába mily határig nyúlhat vissza.

A Bp. alkalmazásában azonban — ha a javaslat törvénnyé válik — az «iratellenesség» és «helytelen ténybeli következtetés» kifejezésekhez más jelentőség fűződik. Hiszen büntetőügyben az alsófokú bíróság ítéletében foglalt valamely megállapítás iratellenessége sem a Bp. sem a Bpn. szerint nem tehető semmisségi panasz tárgyává és ezzel kapcsolatban iratellenesség címén valamely megállapítás helyesbítése, kiegészítése vagy módosítása nem kérhető. Hasonlóképpen kifejezetten nem semmisségi ok a kiderített történés alapján eszközölt valamely ténybeli összehasonlító következtetésnek tévessége sem és sorozatát idézhetném azoknak a határozatoknak, amelyek kizárják a revizió köréből az arra irányuló petitumot, hogy az érzékileg észlelhető ú. n. primär eseményeknek és jelenségeknek tévesen történt appreciálása a józan köztapasztalat útmutatása szerint helyesbíttessék és az ekként helyesbítendő tényálláshoz fűződően állapíttassék meg valamely semmisségi ok fennforgása. Ha már most fel is tesszük, hogy az utóbbi pontban a kívánatosan gyorsuló iramban tért fog nyerni a jövőben az a szabadabb szellem, amely a legfelső bíróság revizionális béklyóinak lazulását érleli: az iratellenesség orvoslásának jogát a javaslat szerzői mindenesetre csak azzal az elgondolással ruházhatták a legfelső bíróságra, hogy ezt a jogot a revizionális fórum hivatalból, inquizitorikusan, a felek közreműködését mellőzve és jogvédelmi biztosítékok nélkül fogja gyakorolni.

Itt már lehetetlen rá nem ismernünk arra, hogy a javaslat kritikus §-ának közvetlen szülője tulajdonképpen az 1915. évi gyorsított bűnvádi eljárás, amelynek ideológiájával — okaiban,

megjelenésében és következményeiben — a javaslatnak egyszerűsítő tendenciája szorosan összeforrott. Ez a rendelet — miután a hatálya alá eső ügyekben (eltérően az 1914. évi gyorsított bűnvádi eljárástól) a fellebbezést kizárta — a bűnpernek mentől gyorsabb befejezése érdekében megadta a Kúriának azt a jogot, hogy felülvizsgálja a ténymegállapítás helyességét és arra az esetre, ha a Kúria úgy találja, hogy a törvényszék ítéletében foglalt megállapítás iratellenes vagy helytelen ténybeli következtetéssel történt, feljogosította a rendelet a Kúriát a ténymegállapításnak nyomban való helyesbítésére, azzal a színvallással, hogy a helyesbítés a Kúriának nem a felek kezdeményezésén alapuló kötelessége, hanem kizárólag saját belátó felismerésétől függő joga. Miben áll a jogkiterjesztés e rendelet szerint? az 1914. évi rendelethez képest? Csupán az iratellenesség konstatálásában, ami nyilván túlhaladja a Bp.-ben és a Bpn.-ben gyökerező revizionális jogkört. A ténybeli következtetések helyességének felülvizsgálata azonban a Bp. és Bpn. szerint élő joga volt a Kúriának, úgy hogy e téren az újítás éppen a felek ama jogának csorbítása, hogy e tekintetben előterjesztést tehessenek.

Tanulságos ennek az eléggé kusza elrendezésnek a további sorsa. Még élénk emlékezetben állnak azok a támadások és panaszok, amelyek e rendelet alapján kifejlődött birói gyakorlatot érték. Ezeknek hatása alatt készült el a gyorsított bűnvádi eljárásnak 1917-ik évi átdolgozott szövege, amely kifejezetten megadta a feleknek a semmisségi panasz jogát azon az alapon is, hogy a törvényszék ténymegállapítása iratellenes vagy helytelen ténybeli következtetéssel történt, sőt ez a semmisségi ok hivatalból veendő figyelembe, ha a vádlott sérelmére szolgált. Kimondta az új rendelet, hogy az iratellenességre alapított panasz esetében a feleknek előterjesztése kiterjedhet az egész tényállásra. Ami pedig a Kúria revizionális jogkörét illeti, e rendelet szerint a Kúria, ha a szóban levő semmisségi okokat észleli is, csupán megsemmisíthet, de — jóllehet az iratok alapján a tényállást helyesen megállapíthatná — csakis abban az esetben helyesbítheti nyomban a tényállást, ha úgy találja, hogy a helyes tényállás alapján felmentendő a vádlott.

Lényegében ugyanez a szerkezet ment át az 1920. évi uzsorabírósági eljárási rendeletbe. Nevezetesen ez is önálló semmisségi oknak nyilvánítja az iratellenességet, valamint a ténybeli következtetések helytelenségét.

Az uzsorabírósági eljárásnak 1923. évi novellája, amelynek méltán adta a szerzője a villámgyorsított eljárás elnevezést, ismét eltörölte ugyan a feleknek azt a jogát, hogy a most emlí-

tett jogcímeken semmisségi panasszal éljenek amivel teljesen kihuzta az alapot a helyesbítő hatalom gyakorolhatása alól, ez a novella azonban az 1925. év végén hatályon kívül helyeztetett.

Amikor ezeken a különleges jogterületeken így az eszméknek bizonyos tisztázódása mutatkozik, megítélésem szerint határozott *visszaesés* volna, ha azt a joghelyzetet, amelyet mint átmeneti elrendezést 1915-ben az ismert akkori rendkívüli viszonyok teremtettek meg, a törvényhozás most perpetuálná. Ha már egyszerűsíteni kell a büntetőügyi felülvizsgálatot és újabb áldozatot kell hoznunk a szóbeliség és közvetlenség tőkéjéből, ne menjünk túl az 1917. évi gyorsított bűnvádi eljárási rendeletben megszabott határokon, és ne hagyjuk teljesen ködbeveszni a legfelső bírósághoz menő perorvoslatnak tudományos eszményképét: az *in infinitum* perorvoslatot, amely szerint a revizionális bíróság csupán az eljárás törvényessége fölött őrködik, de a perenkívüli (történeti) igazság megállapításába maga nem bocsátkozik.

BÍRÓI SZERVEZETÜNK ÁLLAPOTA ÉS REFORMKÉRDÉSEI.

1901—1925.

Írta: Dr. TÉRFY GYULA.

I. A magyar bírói szervezet egyes jogszabályokból kialakult történeti fejlemény, több kisebb-nagyobb törvénybe van mozaikszerűen szétszórva, ami a szervezet áttekintését és pontos megismerését nagyon megnehezíti. Éppen ezért a polgári perrendtartást életbeléptető törvény (1912. XLV. tc. 104. §) felhatalmazta az igazságügyminisztert arra, hogy a bírói és ügyészi szervezetnek törvényi szabályait egységes szerkezetbe foglalja.

A miniszterek máig sem éltek ezzel a felhatalmazással. Balogh Jenő igazságügyminiszter az egységes szerkezet helyett egységes szervezeti kódexet magában foglaló törvényjavaslatot kívánt előterjeszteni s ennek a törvényjavaslatnak előadói tervezetét az Igazságügyi Javaslatok Tára 1916. évi XVI. folyamának 6. számában közzé is tette. Egységes szerkezetbe foglalásnál csakugyan jobb is az egységes kódex; a fennálló jogszabályokat változtatás nélkül a célnak megfelelően összeállítani majdnem megoldhatatlan feladat; a kódexben könnyen meg lehet oldani a különben sok fejtörésre okot adó azt a kérdést, hogy a szétszórt szabályok nagy tömegéből mi van, mi nincs hatályban s a fennálló törvények hiányait akadály nélkül lehet pótolni.

A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891: XVII. tc. miniszteri indokolása akkorra jelezte a feladat megvalósításának időpontját, «ha a bíróságok külső szervezésének munkája befejezést nyer, ha a jelenlegi perrendeket a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló bűnvádi és polgári eljárási törvények váltandják fel és jogrendszerünk a mai fejlődő állapotból kibontakozva, minden alkatelemében az állandóság jellegét ölti fel.»

Az említett tervezet közzétételekor, 1916-ban úgy látszott, hogy ez az időpont már bekövetkezett és azt reméltük, hogy a háború befejeztével a bírói szervezeti kódex megalkotása lesz igazságügyi törvényhozásunk egyik első feladata.

A reménység nem vált valóra. Ez a tervezet is abban a sorsban részesült, mint sok más törvényalkotási munkálat. A jognak majd mindegyik ágában nagy fáradsággal, gonddal készülnek kiváló munkálatok, némelyikük el is jut a törvényhozás elé terjesztésig, de a Törvénytárig nem, mert megvalósításuk nem időszerű, a viszonyok kényszerítő hatása miatt nem következhetik be. A szervezeti kódexről le kell mondanunk. Az egységes szerkezetnek pedig most még több az akadálya, mint előbb.

A háború előtti utolsó évtizedben bírói szervezetünk és jogrendszerünk állandósultnak látszott; egy-két fontosabb részlettörvényt (1912: VII. tc., 1913: XXV. tc., 1913: LIII. tc.) kivéve alig keletkezett szervezeti jogszabály. A polgári perrendtartás a bíróságokat akkori állapotukban vette az eljárás alapjául, abból indulva ki, hogy a szóbeli eljárás a bíróságok meglévő szervezetével is aggály nélkül megvalósítható. A bíróságnak sem fokozatain sem belső szervezetükön nagyobb módosításokat nem tett, kivéve a külön kereskedelmi bírósági hatáskörnek és a kereskedelmi ülnöki intézménynek az elejtését.

Utóbb azonban, kölönösen a háború alatt és a forradalmak után igen nagy számmal keletkeztek a bírósági szervezet állandó épületén apróbb változtatások, nagyrészt a háború esetére szóló kivételes hatalom alapján rendeleti úton. A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912: LXIII. tc.; 6. §-a s az e törvénycikk későbbi kiegészítései (különösen az 1914: L. tc. 14. §, 1920. VI. tc.), felhatalmazták a minisztériumot arra, hogy a magánjogi követelések érvényesítése tekintetében, továbbá a polgári peres és nem peres eljárás és általában a polgári igazságszolgáltatás tekintetében rendkívüli intézkedéseket tehet és evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket is állapíthat meg. Az 1920: I. tc. 10. §-a pedig az 1919. évi augusztus hó 7. napja óta az alkotmányos jogrend és a jogbiztonság helyreállítása végett alakult kormányok és tagjaik rendeletének

érvényességét elismervén, felhatalmazta a minisztériumot arra is, hogy ezeket a rendeleteket szükséghez képest módosíthassa és kiegészíthesse.

A minisztériumok bőven éltek is e felhatalmazásokkal, a rendeletek egész sora létesített — a pillanatnyi szükségletnek megfelelően, többször csak a muló hangulat nyomása alatt — külön bírói szervezeteket és tett egyéb szervezeti változtatásokat. Ezeknek nagy része nem volt állandó életű; egy részük az 1922:XVII. tc. 6. §-ának rendelkezéséhez képest vagy a polgári eljárás éz az igazságügyi szervezet rendelkezéseiről szóló 1925:VIII. törvénycikk következtében hatályát vesztette; amelyek pedig állandó életre tarthattak számot, azokat az 1925:VIII. törvénycikk törvényes alapra helyezte és ezzel a kivételes hatalom szerepét az igazságügyi szervezet és eljárás terén általában megszüntette.

Ha már most összevetjük birói szervezetünk mai állapotát az előbbivel, sok változtatást találunk; találunk értékes javulást, több helyes újítást is, de találunk visszaesést is; egyes intézményeink visszafejlődtek, elsorvadtak, egyes újításaink nem váltak be.

II. A bírói hatalom gyakorlásáról szóló alaptörvény, az 1869:IV. tc. elválasztván a bíráskodást a közigazgatástól, a bíróság hatásköre alól általános kivételt nem tett; a jogfejlődés azonban már régen áttörte ezt az elvet és mind több és több olyan ügyben ruházta fel a közigazgatási hatóságot a bíráskodás hatalmával, amely jogi természeténél fogva a bíróság elé tartozik; így pl. cselédbérügyekben, a kihágások nagy számában stb. Ez a jogfejlődés az utóbbi évtizedben folytatódott; a kivételes hatalmon alapuló rendeletek igen sok ügyet vontak el a rendes bíróság hatásköréből és ezeket a közigazgatási hatóság hatáskörébe utasították; így pl. a tanácsköztársaság idejében köztulajdonba vett házak lakbéreinek és a kapcsolatos kérdéseknek a rendezését, a népköztársaság és a tanácsköztársaság idejében létrejött közszállítási és közmunkaszerződések alapján támasztható követelések érvényesítését stb. Másfelől azonban újabb fejlemény az, hogy közigazgatási feladatok megoldására bíróságot szerveztek, pl. a Földbirtokrendező Bíróságot, vagy bírákat alkalmaztak, pl. a lakáshivatalnál és az árvizsgáló bizottságnál stb. Bármily megtisztelő is a bíróságra az, hogy a megnyugtató eljárás biztosítékait közigazgatási feladatok terén is a bíróságban keresték, mégis kérdés, helyes volt-e a bírákat hivatásuk gyakorlásától elvonva, előttük idegen, sokszor közmegnyugvásra meg sem oldható feladatokkal terhelni, ami nem-

csak a rendes bírói munka hátráltatásával, hanem egyes esetekben a bírói tekintély sérelmével is járhat.

Érdekes — és véleményünk szerint nem helyes — fejlemény a külön bíróságok túlságos elszaporodása; majd minden, újabban szabályozást kívánó különleges jogviszonyt kivontak a rendes bíróság hatásköréből és nem mindig elvi alapon megszervezett külön bíróságra bíztak; egymásután keletkeztek a haszonbéri ügyekben eljáró s egyéb vegyes bíróságok, gazdasági bíróságok, uzsorabíróságok, a hazaárulók vagyoni felelősségének kérdését eldöntő külön biróság stb.

E bíróságok révén ismét felszínre került a laikus elemnek a bíráskodásban való részvétele. Az újabb jogalkotás sok oly területre vitte be a laikus elemet, ahol addig nem szerepelt és ahol, úgylátszik, nem is kíván szerepelni, mert többször megtörtént, hogy a bíróság a behívott ülnök be sem jelentett távolmaradása miatt nem tudott megalakulni.

Helyes irányt vett a jogfejlődés annyiban, hogy a közigazgatási hatóságok hatásköréből egyes ügycsoportokat bíróság hatáskörébe utalt, ezekre is külön bíróságokat állítván fel, így keletkeztek: a munkaügyi bíróság, a szabadalmi bíróság, a szabadalmi felsőbíróság, a munkásbiztosítási bíróság és munkásbiztosítási felsőbíróság. Hogy azonban e felsőbíróságokat nem volt szükséges külön bíróságokként szervezni, arra mutat az, hogy állandóan napirenden van e felsőbíróságok megszüntetésének kérdése, amit legjobban indokol e felsőbíróságok nagyon csekély ügyforgalma: a munkásbiztosítási felsőbírósághoz az 1924. évben csak 382 ügy érkezett, ebből e bíróság 8 bírójából egy bíróra csak 48 ügy esett, ami az ítélőtábláknál egy-egy bíróra eső országos átlagnak egynegyed részét teszi. A szabadalmi felsőbíróságnak pedig alig van évenként egy-két ügye. Alaposan lehet tehát amellett érvelni, hogy e két külön felsőbíróság megszüntetésével ügykörüket a rendes felsőbíróságok lássák el.

III. A bíróságok száma az ország területének megcsonkítása következtében jelentékenyen leapadt. Szembeállítva a mai állapotot az utolsó (1913.) évi rendezéssel, azt látjuk, hogy a járásbíróságok száma 381-ről 138-ra, a törvényszékek száma 66-ról 24-re, az ítélőtáblák száma 11-ről 5-re apadt. Ezekhez járul 1 törvényszéki és ügyészségi kirendeltség (Baján) és 3 járásbírósági kirendeltség (Komáromban, Putnokon és Vásárosnaményban). E kirendeltségeket a nagyobb bírósági területeken felmerült gyakorlati szükséglet kielégítésére a kivételes hatalom alapján kiadott rendeletek állították fel s felállításukra az 1925:

VIII. tc. (33. §) adta meg a törvényes alapot. Bányabírói hatóságként a korábbi 8 törvényszék helyett most csak 1 törvényszék (a pestvidéki törvényszék) és a pestvidéki járásbíróság működik.

Az ország határának megváltozása még egyéb szervezeti intézkedéseket is szükségessé tett.

Minthogy a bírói szervezet rendezése a törvényhozás ügykörébe tartozik, amely rendezés esetleg hosszú időbe kerül, rendkívüli eseményekre tekintettel (pl. árvíz, földrengés) szükséges lehetővé tenni a rendeleti gyors intézkedést annak a biztosítására, hogy minden jogvitának meglegyen az illetékes bírája; ezért megengedi az idézett §, hogy az igazságügyminiszter bármely bíróság területére vagy területének egy részére hasonló hatáskörű szomszédos bíróságok bármelyikének bírói hatóságát kiterjesztheti.

A megcsonkított ország bíróságainak ügyforgalma még nem alakult ki teljesen és nem állandósult; ezért többször előfordul az, hogy egyes bíróságok túl vannak terhelve, másoknál viszont munkaerőfölösleg van. Hogy ilyen esetekben ne kelljen az egyes bíróságoknál rendszeresített bírói állásokat ideiglenesen szaporítani vagy csökkenteni, az 1925: VIII. tc. (35. §) megengedi, hogy az igazságügyminiszter ugyanolyan folyamodású vagy felsőfolyamodású bíróságtól bármily ítélőbírót beleegyezésével határozott időtartartama áthelyezhessen vagy kirendelhessen. A bíró beleegyezését a bírói függetlenség biztosítása végett kívánja meg a törvény. Megfontolandónak véljük azonban, hogy nem lenne-e helyes arról az esetről is rendelkezni, amikor nem vállalkozik bíró az ilyen kirendelésre. Előfordul, hogy pl. ugyanabban a városban levő egyik bíróság túl van halmozva munkával, (pl. a budapesti központi járásbíróság) míg a másik járásbíróságnál (pl. a budapesti törvényszéknél) kevesebb a munka; ilyenkor különösen a felek érdeke is megköveteli a munkateher helyes megosztását s a kevesebb munkaerővel is jól működő bíróságtól bírónak a túlterhelt bírósághoz áthelyezését; a bírói függetlenség megóvása végett helyes lenne az áthelyezést a törvényszék teljes ülésére bízni, amire van is példa az 1871: XXXI. tc. 3. §-ában, amely megengedi, hogy a járásbíró helyettesítésére a törvényszék tagjai közül a törvényszék rendelhessen ki bírót, viszont a székhelyen alkalmazott járásbírót mint szavazót a törvényszék ülésébe meghívhassa.

IV. A bíróságok belső szervezetében nagy változások történtek.

A *törvényszék* belső szervezetében legjelentékenyebb változás az egyesbírói intézmény térfoglalása.

A Pp. szerint (55. §) a törvényszék éppúgy, mint az ítélő-

tábla és a Kúria tanácsban határoz és egyes bíró eljárásának a perrendtartást életbeléptető törvény (26. §) a polgári perrendtartásban nem szabályozott polgári ügyekben a törvényszék elsőfokú eljárásában általában csak annyiban engedett tért, amenynyiben ily eljárásnak a korábbi jogszabályok (1898:X. tc.) értelmében is helye volt. Plósz Sándor javaslatának indokolása a társas bíróságok teljes mellőzését a vagyonjogi perek elsőfokú eldöntésénél időelőttinek és veszélyesnek tartotta. Sem a Pp. előmunkálatai során, sem a törvényhozási tárgyalások folyamán nem merült fel oly kívánság, hogy a törvényszék előtti peres eljárásban egyesbíró hozzon ítéletet. Ily kívánság csak az 1920. évben nyilvánult meg, amikor a háború és a forradalmak utáni viszonyok a bírósági eljárásban is éreztették kártékony hatásukat, a bíróságok munkaterhe szaporodott, hátralékuk növekedett és mivel személyzetszaporításra már akkor sem lehetett gondolni, a felügyeleti hatóságok azzal igyekeztek a bajon segíteni, hogy a perrel ne három, hanem csak egy bíró foglalkozzék és így a meglévő bírói munkaerő eredményesebben legyen kihasználható.

Az egyesbírói eljárás első térfoglalásakor (1920. ápr. 22.) az ötszázezer koronát meg nem haladó értékű perekre, s a többi perben a perfelvételi tárgyalásra szorítkozott, minthogy azonban az eljárás gyorsítása s a munkateher apasztása tekintetében várt eredmény nem volt kielégítő, csakhamar kiterjesztették azt (1922. dec. 22.) a három millió koronát meg nem haladó értékű perekre, majd pedig (1923. júl. 6.) a törvényszéknél mint elsőfokú bíróságnál folyó minden perre is (kivéve a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915:XVIII. tc. 2. §-ában említett pereket és azokat az ügyeket, amelyeket ülnök közreműködésével kell elintézni.)

Az új intézmény annyiban be is vált, hogy a törvényszék ügymenete megjavult, bár nem a remélt mértékben, de ha azt kérdezzük, hogy ez az eredmény felér-e azokkal a hátrányokkal, amelyeket az egyesbírói eljárásnak általánossá tétele okozott, akkor igazat kell adnunk azoknak a keveseknek, akik ennek az intézménynek a kiterjesztését kezdettől fogva ellenezték.

A hátrányok között legelőször a jegyzőkönyvvezető hiánya mutatkozott; míg azelőtt három bíróból álló tanácsnak elég volt egy jegyzőkönyvvezető, most minden egyesbírónak kellett volna jegyzőkönyvvezető; minthogy azonban jegyzőkönyvvezető, még díjnok vagy gépírónő formájában sem volt, a törvény (Pp. 243. §) határozott parancsa ellenére a bíró maga volt kénytelen jegyzőkönyvet írni.

Súlyosabb az a hátrány, amely az ítélkezés alaposságát és jóságát veszélyezteti. Természetes az, hogy ahol annyi kiváló bíró van, mint a mi törvényszékeinknél is, több egyesbíró eljárása semmivel sem áll alaposság dolgában sem a tanácsi elintézés mögött, de általában meg kell állapítani, hogy a törvényszék elsőfokú bíráskodásának színvonala, mind az ügyek előkészítése, mind az ítélkezés jósága, mind pedig az ítéletek kidolgozásának szabatossága tekintetében alábbszállott. A tanácsi elintézés nagyobb ünnepélyességének, többoldalú megfontoltságának és az elnöki ellenőrzésnek hiánya következtében egyes bírákban és egyes ügyvédekben inkább keletkezhetik hajlandóság a pereknek minél gyorsabb és könnyebb, kevésbbé fáradságos elintézésére: bizonyításfelvétel mellőzésére, nehezebb jogi problémák elkerülésére, a szóbeli tárgyalásnak előkészítő iratok révén írásbelivé átformálására, általában a szóbeliség és a közvetlenség háttérbe szorítására, aminek nemcsak az ügy és a felek érdeke vallja kárát, hanem a felsőbíróság is, amely a kellően elő nem készített és ki nem dolgozott ügyben többször kénytelen az elsőbírótól elmulasztottakat pótolni.

Véleményünk szerint azonban legnagyobb hátránya az egyes bírói rendszer általánossá tételének az, hogy lehetetlenné teszi a bíróképzést. A tanácsrendszerrel ennek bíróképző, nevelő hatása is megszünt, mert nincs tanács, amely ezt a hatást gyakorolhatná.

Mindezeket az aggodalmakat igen élénken hangoztatták a polgári eljárás és az igazságügyi szervezet módosításáról szóló 1925 : VIII. tc. törvényhozási tárgyalásai során is és a kényszerhelyzetre hivatkozva csak úgy lehetett a törvényszéki egyesbíráskodásnak a törvénybe felvételét (1925 : VIII. tc. 1. §) biztosítani, hogy maga a törvény ideiglenesnek tekinti ezt a bíráskodást, kimondván (60. § 2. bek.), hogy e rendelkezés hatálya a törvény életbelépésétől számított három év elteltével, tehát 1928. évi június hó 1-én megszűnik.

Ha már most azt keressük, hogy a többi állam miképen érvényesíti a jogszolgáltatás egyszerűsítésének és gyorsításának ezt a módját, azt találjuk, hogy egyetlen állam sincs, amely az egyesbíráskodást általánossá tette volna, habár a törvényszék elé az államokban csekélyebb jelentőségű ügyek is tartoznak, mint nálunk, jóllehet, egyik-másik állam pl. Ausztria éppoly súlyos viszonyok közé jutott, mint mi. Nevezetesen: Ausztriában a Kreis- és Landesgericht egyesbíróságának értékhatára 100 millió korona, Németországban az Amtsgericht egyesbírájáé 8,500.000 K (a Landesgericht tanácsban határoz), Cseh-Szlo-

vákia törvényszéki egyesbíróságának értékhatára 4,240.000 K, Franciaországban a Justices de Paix, a békebírák 5 millió koronáig bíráskodnak, Olaszországban a Pretori 4,500.000 K-ig (a Tribunali, a törvényszékek mindig tanácsban határoznak), Romániában az egyesbíró értékhatára 16,650.000 K; járásbíróságnál.

Bűnvádi ügyekben a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló 1921:XXIX. tc. hozta be a törvényszéki egyesbíráskodást kisebb jelentőségű tömegbűncselekményekre (testi sértés, lopás, sikkasztás, csalás enyhébb esetei s az ezek valamelyikére vonatkozó bűnpártolás). Ez ellen a bíráskodás ellen általában nem hangoztatnak olyan panaszokat, mint a polgári eljárásban, és a bűnvádi eljárás egyszerűsítéséről a nemzetgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat ezt az egyesbíráskodást jóval szélesebb körre kívánja kiterjeszteni.

Az ítélőtábla belső szervezete is megváltozott.

Plósz Sándor 1902. évi perrendtartási javaslata (56. §) még az addigi állapotot, az ítélőtábla öttagú tanácsát kívánta fenntartani; az indokolás szerint azért, mert van jogosultsága annak az aggodalomnak, hogy a tanácstagok létszámának leszállítása a bíróságok ítélkezését gyengíthetné. Erre az álláspontra helyezkedett az igazságügyi bizottság is, elvetvén a leszállításra irányuló indítványt, különösen azért, mert az ítélőtáblának mint fellebbezési bíróságnak ítélete ellen csak korlátolt fellebbvitelnek (felülvizsgálatnak) lévén helye, semmiesetre sem mutatkozik helyesnek a tanácstagok számának leszállításával az új eljárás sikerét esetleg kockáztatni.

Az 1907. évi Günther-féle javaslat (55. §) szerint az ítélőtábla fellebbezési tanácsa az elnökön kívül két bíróból, felülvizsgálati tanácsa pedig az elnökön kívül négy bíróból alakul; ez maradt meg az 1910. évi Székely-féle javaslatban is. A képviselőház igazságügyi bizottsága azonban azt találta, hogy a tanácstagok számának korlátozása inkább a felülvizsgálati tanácsoknál van helyén, mint a fellebbezési tanácsoknál; az ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsai rendszerint kisebb értékű ügyekben és főleg csak jogkérdésekben határoznak, a jogkérdés helyes eldöntéséhez szükséges jogi tudás a kisebb számú tagoknál is feltételezhető. Ellenben a fellebbezési tanácsok nagy ügyekben rendszerint véglegesen határoznak a ténykérdés felől, amelynek helyes eldöntése, különösen a bizonyítékok szabad mérlegelésével, inkább megkívánja a bírák nagyobb számát és az élettapasztalatoknak ezzel járó nagyobb mennyiségét. A bizottság ezért Plósz Sándornak most indokolt indítványára megfordította a dolgot és a fellebbezési tanácsot alakította négy bíró-

ból, a felülvizsgálati tanácsot pedig három bíróból. Így került ez a törvénybe (1911 : I. tc. 55. §.) és az 1912 : VII. tc. 13. §-ába is, és így maradt 1916-ig, amikor a kivételes hatalmon alapuló egyik rendelet a fellebbezési tanács tagjainak számát is leszállította háromra. Ez a rendelkezés, amely ellen nem is szólaltak fel, került bele az 1925 : VIII. tc. 2. §-ába is.

A külföldi államokat tekintve, Ausztriában az Oberlandesgericht öt, Németországban polgári ügyben három, büntetőügyben öt, Csehszlovákiában a Tábla egyes bírótól fellebbezett ügyben három, egyébként öt, Franciaországban a Cour d'appel páratlan számú, de legalább öt, az 1925. évi költségvetési törvény szerint azonban három, Olaszországban a Corte d'appello öt, Romániában (Erdélyben) a Tábla két, ha nem egyeznek meg, három tagból álló tanácsban határoz. Romániát kivéve tehát mindenütt többtagú a fellebbezési tanács, mint nálunk.

Büntető ügyekben az ítélőtábla tanácstagjainak számát az 1912 : VII. tc. 14. §-a szállította le ötről háromra.

A *kir. Kúria* tanácstagjainak száma is leszállott a régi hét tagról öt tagra. Felülvizsgálati ügyekben már a sommás eljárásról szóló 1893 : XVIII. tc. 186. §-a ötre szállította le a Kúria tanácstagjainak számát, ugyanígy rendelkezett az 1912 : VII. tc. 13. §-a is, előlegezvén a Pp. 55. § ának ugyanazt a rendelkezését.

Plósz Sándor 1902. évi javaslata (56. §) csak abban az esetben javasolt a Kúrián ötös tanácsot, amikor a Kúria a törvényszéknek, mint fellebbviteli bíróságnak határozatát vizsgálja felül, minden más esetben azonban fenntartotta a régi hetes tanácsot; megmaradván az akkori jogban általánosságban kifejezésre jutó azon az állásponton, hogy a fellebbviteli bíróság kettővel több tagból álljon, mint az alsóbíróság. A javaslat álláspontjához az igazságügyi bizottság (1903.) is hozzájárult. Az 1907. évi és az 1910. évi javaslat (55. §) azonban már általában öt tagban állapította meg a Kúria tanácstagjainak a számát.

Mostanában újra napirendre került a tanácstagok leszállítása ötről háromra, sőt felmerült az a gondolat is, hogy a felsőbíróság két taggal határozzon, és csak akkor, ha nincs közöttük egyetértés, hívjanak harmadikat, aki közöttük döntsön. Az 1925 : VIII. törvénycikk 1923. évi (Nagy Emil-féle) javaslata a Kúrián hármas tanácsot kívánt életbeléptetni. A javaslat ellen azonban mind a bíróság és az ügyvédség körében, mind pedig az igazságügyi bizottságban oly erős ellenzés nyilvánult meg, hogy a miniszter elejtette javaslatát és a törvény az ötös tanácsot tartotta fenn (1925 : VIII. tc. 2. §).

A takarékosság abszolut szempontját hangoztatva, ismét foglalkoznak a kúriai hármastanács gondolatával. A takarékosság szempontjából nem járna ez a reform nagy eredménnyel, mert a tanácstagok számának leszállítása után működő több tanács, több tanácselnöknek, több tanácsjegyzőnek, büntető ügyekben több koronaügyésznek a közreműködését kívánja meg, a jogszolgáltatás szempontját tekintve pedig mind az ítélkezés alapossága, mind a jogegység megóvása tekintetében kockázatos kísérlet lenne.

Külföldön csak a német Reichsgericht, a cseh Oberstesgericht jár el öttagú tanácsban, míg az Ausztriai Oberstes Gerichtshof és az olasz Corte di cassazione tanácsa hét, a francia Cour de cassationé pedig tizenegy tagból alakul, míg Romániában (Erdélyben) a legfelsőbb ítélőszékként két esetleg három tag jár el.

V. Áttérve az *ítélőbíró szolgálati viszonyainak* fejlődésére, első sorban az *ítélőbíró képesítésével* foglalkozunk.

Hosszabb ideig tartó ellenzés után csak az 1912:VII. és az 1913:LIII. törvénycikkel foglalta el a törvényhozás azt a magától értetődő helyes álláspontot, hogy megszüntette azt a különbséget, amely a bírói és az ügyvédi képesítés között az előbbinek a hátrányára addig megvolt és mind a két pályának előfeltételéül egységes bírói és ügyvédi vizsgát szervezett, e vizsgára bocsátás előfeltételéül a jogtudori oklevél megszerzését és az ez után eltöltendő három évi joggyakorlatot, a bírói hivatalra kinevezés előfeltételéül pedig az egységes bírói és ügyvédi vizsga után további két évi gyakorlatot, u. n. utógyakorlatot kívánt. Ez az utólagos gyakorlat általában nagy ellenszenvet váltott ki és nem bizonyult célszerűnek. Minélfogva a kivételes hatalom alapján kiadott egyik rendelet az 1908. évben eltörölte és ennek ellensúlyozásával a vizsga előtti gyakorlat időtartamát három évről négy évre emelte fel. Az érdekeltek, különösen az ügyvédjelöltek a szervezeti novella törvényhozási tárgyalása során erős mozgalmat indítottak a korábbi három évi gyakorlat visszaállítása mellett. Ez a mozgalom nem volt sikeres és a novella (1925:VIII. tc. 34., 38., 43. §§) a rendeleti szabályozást törvényesítvén, elengedte ugyan az utógyakorlatot, de a négy évi előzetes gyakorhatot foglalta törvénybe.

Jelentékenyen eltér a mai (1925:VIII. tc. 43. §) szabályozás a korábbi jogtól (1913:LIII. tc. 4. §) abban a kérdésben, hogy a négy évi gyakorlatot hol kell eltölteni. Az 1913:LIII. tc. elejtette a gyakorlatot folytatóknak a korábbi jogszabályokban megadott szabad választást, a vizsga előtti há-

rom évi gyakorlat idejéből a paritás elvének megfelelően kötelezően legalább egy évi bírósági és legalább egy évi ügyvédi gyakorlatot kívánt és csak a harmadik évet illetőleg bízta a jelöltek tetszésére azt, hogy ezt az évet az általuk választott életpályára tekintettel hol kívánják eltölteni. A törvénynek ez a helyes, a német és osztrák bírói szervezetben is meglévő rendelkezése nem vált be. Azok, akik a bíróságoknál csupán az egy évi köteles gyakorlat eltöltése végett jelentkeztek szolgálattételre, rendszerint nem végezték teljes ügybuzgalommal hivatali munkájukat, amelynek ellenértéke nem is volt számukra biztosítva, ily munkaerőknek megfelelő díjazását pedig az állam nem vállalhatta. Azok viszont, akik a bíróságtól a kötelező ügyvédi gyakorlat eltöltése végett egy évi időtartamra ügyvédjelöltként kerestek elhelyezést, sokszor nem tudtak ügyvédjelölti álláshoz jutni és nagy számuknál fogva az ügyvédjelöltek kereseti viszonyait igen hátrányosan befolyásolhatták. Minthogy pedig a gyakorlati szakkörök majdnem egyértelműen azt a véleményt nyilvánították, hogy a kötelező gyakorlat visszaállításából a gyakorlat teljességére származható előnnyel nincsenek arányban azok a hátrányok, melyek annak következtében beállanak, a törvény (43. §) fenntartotta e kötelező gyakorlatnak a kivételes hatalom alapján már életbeléptetett megszüntetését és úgy rendelkezett, hogy a gyakorlatot folytató a négy évi gyakorlat idejéből legalább három évet tetszése szerint vagy rendes bíróságnál vagy ügyvédnél töltsön, a hátralékos egy évet pedig akár bíróságnál, ügyészségnél, akár ügyvédnél, közjegyzőnél, akár az igazságügyminiszteriumban, külön bíróságnál, a közigazgatási bíróságnál, pénzügyi vagy más közigazgatási hatóságnál, gyári vállalatnál, pénzintézetnél töltheti.

Itt kell megemlítenünk a törvénynek azt a rendelkezését, (1925:VIII. tc. 45. §) amellyel a bírói s ügyvédi vizsga letételét megkönnyítette azzal, hogy — fenntartva a korábbi kivételes rendeletet — megengedte a vizsgának megosztva, két részletben letehetését.

A bírák gyakorlati kiképzésének terén abbanmaradt az a fejlődés, amelyet az 1891. évi szervezeti reform kezdett az ítélőtáblai s kúriai tanácsjegyzői intézmény újjászervezésével és az ily szolgálatra berendelt kiváló bíráknak perekben való foglalkoztatásával és főképen azzal az irányzattal, hogy a bíró (albíró) a törvényszék tanácsában essék túl a kezdet nehézségein és a tanácsban megerősödve kerüljön az egyesbírónak több önállóságot kívánó munkakörébe. Habár azt az irányzatot későbbi törvényeink (1912:VII. tc. 3. §, 1912:LIV. tc. 86. §) is

igyekeztek továbbfejleszteni, a gyakorlatban nem érvényesült az kellőképpen és az albírói intézménynek s a törvényszék elsőfokú tanácsának megszüntével, érvényesülésének a lehetősége is megszünt. Ebben az irányban a bíróképzés nagy fontosságára tekintettel, törvényhozási intézkedést javasolnak oly irányban, hogy a bírót a törvényszékhez kell kinevezni s ott eleinte a fellebbezési tanácsban kell foglalkoztatni; érdekes fordulata a gondolkozásnak az, hogy kötelező legyen a kezdőbírónak a fellebbezési tanácsban foglalkoztatása, holott az 1891:XVII. tc. (37. §) megtiltotta — még pedig semmisség terhével — hogy kezdőbíró (albíró) a törvényszék fellebbezési tanácsában résztvehessen.

Bírói szervezetünknek mindenkor egyik alapelve a *bírói függetlenség*, mind a kormányhatalomtól, mind egyesektől, hogy ítélkezésében minden befolyástól menten szolgálhassa az igazságot. Ezt a nagy elvet újabb törvényeink is igyekeznek megóvni; a kormányhatalomtól való függetlenség kívánalma vétette be az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról szóló törvénybe (1924:IV. tc. 2. § a.) mell. A. I. l. p.) azt a rendelkezést, hogy míg a közigazgatás egész területén rendelettel megtehet a kormány, az egyszerűsítés és a gazdaságosság érdekében — fennálló törvényektől is eltérve — bármely intézkedést, a kir. bíróságok és a kir. ügyészségek szervezetén és eljárásán csak külön törvény vagy külön törvényes felkatalmazás alapján kiadott rendelet változtathat. A bírói függetlenségnek a másik oldalról biztosítása végett került törvénybe (1920:VIII. tc. 20. §) az a tilalom, amely szerint tényleges szolgálatot teljesítő ítélőbíró vagy ügyész választott bíróságnak sem elnöke, sem tagja, sem jegyzője nem lehet.

VI. *A bírák illetményei* tekintetében nagy eredmény a bírák és ügyészek státusáról szóló 1920:XX. tc. A kir. bíróságok szervezésekor az 1871:XXXII. t.-c. 8. §-a külön státusba sorozta a bíróságok személyzetét, az 1893:IV. törvénycikk azonban megszüntette a külön bírói státust és a bírói állásokat az állami tisztviselők általános fizetési osztályaiba sorozta. A külön státus visszaállítását nemcsak az érdekeltek, hanem a jogászi közvélemény is állandóan sürgette és midőn az igazságügyi bizottság (1920) a kormányjavaslatot elfogadásra ajánlotta, javaslatának indokolásában kijelentette a következőket: «a bírói és ügyészi tekintélyt akartuk még szembetünőbben kiemelni, azt az emberfölötti, idegtészítő és agytépő munkát akartuk némikép honorálni, s rá akartunk mutatni arra, hogy az a kar, amelyik a legnagyobb elméleti vizsgával felszerelten ítél milliók és mil-

liók felett, bizonyos megkülönböztetést érdemel még az állami tisztviselők között is».

Ez a törvény a bírák, különösen az alsóbírák illetményviszonyait jelentékenyen megjavította, biztosította a kormányhatalomtól független automatikus előlépést, a bírák részére a régi fizetési osztályoknál jobban javadalmazott külön fizetési csoportokat állított fel. Nemcsak átmeneti javulást hozott ez a törvény, hanem a későbbi fizetésemelések esetére is kedvezőbb elbánást biztosított, amennyiben az igazságügyminiszterek, ragaszkodva a státustörvénynek, mint a bírói szervezet és így az alkotmány egyik alaptörvényének elveihez, a bírák és ügyészek részére megkülönböztetett elbánást vívtak ki.

E törvény egyes hiányait későbbi törvények (különösen az 1925 : IX. tc. 20. §) pótolták, egyes rendelkezései azonban még módosításra és kiegészítésre szorulnak, így különösen szükséges a lakáspénz helyesebb szabályozása, továbbá pontos törvényi meghatározása az 1920:XX. t.-c. 20. §-ában biztosított annak az aránylagosságnak, amellyel az állami tisztviselők fizetésének emelése esetében a bírói fizetéseket a megélhetési viszonyok figyelembevételével emelni kell.

Szóljunk még egy-két szót a bírói és ügyészi állások elnevezéséről és címeiről. A kir. bíróságok szervezésekor és azután sokáig a járásbíróságnál járásbiró (aljárásbíró), a törvényszéken törvényszéki biró (1891 óta törvényszéki albíró); az ítélőtáblán ítélőtáblai bíró, (pótbíró, majd kisegítő biró), a Kúrián kúriai bíró működött. Ezenfelűl volt a társasbíróságoknál elnök és a Kúrián s az ítélőtáblán, utóbb a törvényszéken is az egyes tanácsokban elnöklő tanácselnök. Ezeket a helyes és logikus elnevezéseket később a legnagyobb tarkaság váltotta fel. Lettek ítélőtáblai címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bírák, járásbírák; kúriai bírói címmel és jelleggel felruházott törvényszéki elnökök, ítélőtáblai bírák. A jelleg utóbb megszűnt, de a cím és az elnevezés megmaradt, sőt megszaporodott; lettek járásbírósági elnökök és alelnökök, ügyészségi elnökök és alelnökök, úgy hogy lehet olyan kúriai bíró, aki a Kúriát talán még nem is látta és nagy számmal vannak olyan elnökök, alelnökök és tanácselnökök, akik sohasem elnökölhetnek. Helyesebb volna visszatérni a régi egyszerű és logikus elnevezéshez, amely szerint minden bírót az az elnevezés illet, amely működése helyének megfelelt. A cím kérdését egyébként helyesen szabályozta az 1924. dec. 11-én kelt kormányzói elhatározás, amely megengedte, hogy különös érdemek és hosszabb szolgálati idő alapján a bíró részére magasabb fizetési csoport jellegének

adományozása iránt lehessen előterjesztést tenni, az adományozott jelleg azonban sem magasabb illetményre, sem a magasabb állás elnevezésének használatára nem jogosít, hanem csak a magasabb fizetési csoporthoz fűződő társadalmi címzésre ad jogot.

VII. Bíróságaink nagy része súlyos bajokkal küzd. A Kúriát, a budapesti ítélőtáblát ismét elárasztja a hátralékok tömege. A budapesti alsóbíróságoknál és — különösen a központi járásbíróságnál — szenved a bíróság jó híre, a gazdasági és a hitelélet a perek elhúzódása miatt, amihez a segédhivatali személyzet csökkentésének következményeképpen előállott leírási késedelmek és kézbesítési nehézségek járulnak. Nem lehet rossz néven venni, ha a segítés vágya az eljárás és a szervezet megváltoztatására irányuló javaslatokban is megnyilatkozik. Az államháztartás egyensúlyának helyreállítására irányuló törekvés pedig a bíróság területén is szigorú takarékosságot parancsol.

Gyakran hangoztatják, hogy kiváló perrendtartásunk és szervezetünk megfelelt a nagy Magyarországnak, de megnyomorított, elszegényedett hazánknak nem az igazság fényes palotájára, hanem egyszerű, szerény és olcsó hajlékra van szüsége. Csökkenteni kell azért a bírósági fokozatokat; kizárni a harmadfokú fellebbvitelt. Minden ügyet elsőfokon járásbírósághoz kell utasítani, hisz ha úgyis egyesbíró jár el elsőfokon, akkor nincs értelme külön járásbírósági és külön törvényszéki egyesbírónak, a mai törvényszék és ítélőtábla megszüntetésével egy egységes fellebbviteli bíróságot kell létesíteni, amely végérvényesen határozzon, a Kúria pedig csak mint a jogegység fóruma maradjon továbbra is meg. Mások békebíróra gondolnak, aki az ügyek nagy részét különös alakiságok nélkül egyszerűen, könnyen, jól és olcsón elintézné vagy kötelező egyeztetési eljárással a pereknek elejét venné. Majd a bíróságok munkaterhének csökkentésével, különösen a nem peres ügyeknek pl. az örökösödési ügyeknek a bírói hatáskörből elvonásával és közjegyzői hatáskörbe utalásával igyekeznek a bíróság túlterheltségén és az ebből eredő bajokon segíteni.

Akik nem hívei a mélyreható, gyökeres reformoknak, a kisforgalmú járásbíróságok megszüntetésében, a bírói munkaerőnek a bíróságok között egyenletesebb megosztásában, a fellebbviteli értékhatárok felemelésében, a tanácstagok számának leszállításában és így a felsőbíróságok munkaterhének csökkentésében keresik a bajok orvoslását.

Mindezek között vannak egyes javaslatok, amelyek megfontolásra érdemesek, de vannak olyanok is, amelyek elfoga-

dása vagy nem eredményezne számbavehető javulást, vagy komolyan veszélyeztetné az igazságszolgáltatás jóságát. Ebből a szempontból véljük különösen veszélyesnek a Kúria működésének pusztán a jogegység megóvásának a terére szorítását. A Kúria rendes fellėbbviteli fórumának megszüntetése nemcsak azzal a veszéllyel járna, hogy az elsőfokú bíróságtól helytelenül eldöntött ügyben ki lenne zárva az igazság keresése, hanem polgári jogunk fejlődését is megakasztaná. Magánjogi törvénykönyvünk nincsen, magánjogi szabályainkat a Kúria gyakorlata fejleszti ki; a Kúria ítélkezésének, sőt jóformán minden egyes ítéletének a polgári ügyszak körében a felmerülő egyes ügyek eldöntésén túlmenő, sokkal nagyobb jelentősége van, ez az ítélkezés fennálló magánjogunk megismerési forrása, ez a mi élő jogunk.

Meggyőződésünk az, hogy évtizedeken keresztül kifejlődött bírói szervezetünkhöz csak nagyon óvatosan szabad hozzányúlni. E szervezet gyökeres reformjára, alapjának, erős pilléreinek megdöntésére a mostani idő a legalkalmatlanabb. A munkában roskadozó bíróságok gyökeres átalakítása a munkaképességet még jobban csökkenti, s a mai válságos időkben orvoslást nem hozna, csak a bajokat fokozná. De nincs is gyökeres változtatásokra szükség. A bajok nem általánosak, vidéken sokkal kevésbbé érezhetők, mint a fővárosban, csak átmeneti jellegűek. A perek nagy számát elsősorban a vesztett háború következményekép felvetődő új nehéz kérdések: a valorizáció problémája, a békeszerződés magánjogi szabályainak alkalmazása körüli jogviták, ezenfelül a gazdasági és a hitelélet válsága okozzák. A bírói munkaerő megfogyatkozása annak a következménye, hogy a bírák nagy részét a földbirtokrendezés, a lakáshivatal és más külön feladatok foglalják el. Mindezek olyan körülmények, amelyek nem állandóak, már szünőfélben vannak és pár év mulva egészen megszünnek, s a ható okok megszüntével magától megszünik az okozat is, a normális gazdasági élet helyreálltával, országunk viszonyainak megszilárdulásával helyreáll a bíróságok normális forgalma is, — amikor a bírói szervezet is átesvén a mostani átmeneti bajokon, a megszilárdult viszonyok között ismét zavartalanul végezheti munkáját. Akkor érkezik majd el az ideje annak a megfontolásnak, hogy bírói szervezetünk megfelel-e országunk megszilárdult állapotának, vagy szorul-e valamilyen átalakításra. Addig pedig tartózkodva minden mélyreható és elhamarkodott reformtól, csak az elkerülhetetlen és könnyen keresztülvihető kisebb javításokra kell szorítkozni.

A POLGÁRI PERRENDTARTÁS ELLENI TÁMADÁSOK.

Írta: Dr. FODOR ÁRMIN.

Polgári perrendtartásunk egy évtized óta van életben. Ámbár ez az idő aránylag nem hosszú, az elfogulatlan ítéletnek meg kell állapítania, hogy a gyakorlatban bevált. Mindazonáltal több oldalról állandóan támadás éri.

Ezeket a támadásokat főkép két körülménynek tulajdonítom.

Az első körülmény az, hogy minden eljárási szabályozásnak előnyei viszonylagosak, az előnyökkel rendszerint hátrányok is járnak. A szóbeli peres eljárás előnyei oly nagyok ugyan, hogy a mult században minden támadás az írásbeliséget érte és minden reformtörekvés a szóbeliséget írta zászlójára, de mindennek dacára igaz, hogy az írásbeli eljárásnak is vannak előnyei, amelyek a szóbeliségnél elvesznek. Rámutathatok arra, hogy például a svájci törvényhozások még legújabban sem kívánnak a tiszta szóbeliség rendszerére áttérni és oly kiváló jogász, mint a nem rég elhalt *Heusler András,* a svájci perrendtartásokról legújabban megjelent munkájában élesen támadja a szóbeliséget.* Természetesen azok, akik csak ezeket a hátrányokat látják és nem emlékeznek vissza arra, hogy az írásbeli per mennyi bajnak forrása volt nálunk épúgy, mint külföldön, polgári perrendtartásunkat alapelveiben és egészében elhibázottnak tartják. Nem egyszer hallottam igen tekintélyes bíráktól, hogy elég lett volna az írásbeli tárgyalás után nagyon korlátolt szóbeli főtárgyalást adni, aminőt például Teleszky az 1881. évi perrendtartási novella alapjául szolgált törvénytervezetében kívánt vagy aminőt a régi porosz peres eljárás, amint azt az 1833., 1846. és 1867. évi rendeletek szabályozták, ismert. Nem hiszem, hogy ez a felfogás nálunk szélesebb körökben elfogadást találna. Azt hiszem, hogy a szóbeliség a perrendtartás fennállásának rövid ideje dacára is nálunk oly mély gyökeret vert, hogy ezek a támadások beható cáfolatot nem tesznek szükségessé.

A támadások másik részét azok a bajok okozzák, amelyek polgári jogszolgáltatásunkban az utolsó időben észlelhetők. Hogy bajok vannak, az kétségtelen. Amikor a polgári perrendtartás az 1915. év január 1-én a háború elején életbelépett, az életbelépést az az aggodalom kísérte, hogy ez az idő talán nem alkalmas ily nagy igazságügyi reform keresztülvitelére. A tapasztalat

* Das Zivilprozessrecht der Kulturstaaten Erster Band. Der Zivilprozess der Schweiz, 1923. — 54. és köv. lap.

igazolta, hogy az idő igenis alkalmas volt erre, mert a perek száma csekély volt és a bíróságok legnagyobb odaadással igyekeztek a polgári perrendtartás célzatait megvalósítani. Az ítélkezés gyors és alapos volt és semmiféle kifogásra a polgári perrendtartás ellen nem adott okot. Időközben azonban a nehézségek szaporodtak. A gazdasági élet hullámzása, az elvesztett háború és a forradalmak által előidézett megrázkódtatások aláásták a jogbiztonságot és a perek özönét zúdították a bíróságokra. Az ebből eredt bajokat egyesek a polgári perrendtartás rovására írják. Azt mondják, hogy perrendtartásunk kitünő elméleti tudományos munka, de a gyakorlat követelményeit nem elégíti ki. Pedig a perrendtartásnak kétségtelenül gyakorlati munkának kell lennie. Ha a perrendtartás értéke, amint azt tévesen mondják, csakis elméleti és tudományos volna, azt nem lehetne megvédeni. Nézetem szerint azonban ezek a támadások alaptalanok. A perrendtartás mindig gyakorlati célokat tűzött maga elé és értéke gyakorlati eredményeiben van. Azonban természetesen sem perrendtartásunk, sem a világ bármiféle perrendtartása nem képes megszüntetni azokat a bajokat, amelyek a társadalmi és gazdasági élet rendkívüli hullámzásából származnak.

Nem azt akarom azzal mondani, hogy polgári perrendtartásnak minden egyes, legcsekélyebb részlete is bevált volna és hogy a gyakorlatban mutatkozó egyes hibák orvoslására a perrendtartás egyes részleteit nem lehetne módosítani. Mint minden emberi mű, a polgári perrendtartás sem tökéletes munka. Az élet minden nagyobb törvényhozási alkotásnál beigazolja, hogy egyes részletkérdések mindig újabb és újabb revizióra szorulnak. A polgári perrendtartás értéke azonban nem ezekben az egyes részletszabályokban, hanem alapjaiban, a per egész szerkezetében van. Ezeknek szilárdságát a gyakorlat bebizonyította. A perrendtartás némelyik alárendelt szakaszát kétségtelenül időnként módosítani kell és módosítani fogjuk, a perrendtartás mint egész azonban hosszú ideig igazságszolgáltatásunk épületének egyik legértékesebb oszlopa lesz.

Hogy minderről meggyőződjünk, vegyük szemügyre, mikép érvényesült a polgári perrendtartás a gyakorlatban és milyen támadások érték és érik annak alapgondolatait.

A polgári perrendtartás két legfőbb alapelve a szóbeliség és a közvetlenség.

A *szóbeliséget* a maga teljességében a perrendtartás csak az elsőfokú bírói eljárásban juttatja érvényre. A szóbeliség az elsőfokú bíróság előtt általános és kötelező, a fellebbezési eljárásban vagylagos, a harmadfokú felülvizsgálati eljárásban pe-

dig egészen háttérbe szorul. A szóbeliségnek ez a keresztülvitele mutatja, hogy a perrendtartás nem tekinti a szóbeliséget célnak, hanem az anyagi igazság kiderítésére szolgáló legjobb eszköznek. Nem elméleti megfontolásokból, hanem tisztán gyakorlati szempontokból indul ki. Ebben a gondolatirányban fejlesztette tehát a polgári perrendtartást az 1925 : VIII. törvénycikk 5. §-a, amikor a járásbírósági eljárásban is lehetővé teszi az előkészítő iratokat abban az esetben, ha az érdemleges tárgyalást előkészítés hiánya miatt el kell halasztani olyan perben, amelyben az ügyvédi képviselet kötelező. Azonban ennél tovább menni és kimerítő írásbeli előkészítés mellett a szóbeli tárgyalást egyszerű alakszerűséggé zsugorítani ellenkeznék a perrendtartás célzataival és könnyen teljesen írásbelivé tehetné az eljárást. Az egyesbíró előtti eljárásban kétségtelenül megvan az a veszedelem, hogy az a bíró, aki az előkészítő iratokból ismeri a per anyagát, mellőzze a szóbeli tárgyalást, ha a felek kijelentik, hogy az előkészítő iratokban előadottakon kívül semmi előadni valójuk nincs. Az időkimélés szempontja ilyen szabály mellett szólana. Amióta a törvényszék mint egyesbíróság jár el, értesülésem szerint egyes bírák ezt meg is tették. A perrendtartás legfontosabb alapelvének ily mellőzése a legnagyobb mértékben helytelen.

A bizonyítás *közvetlenségét* a polgári perrendtartás szintén az anyagi igazság érvényesülése szempontjából fontos eszköznek tekinti a perrendtartás és csakis addig a határig juttatja érvényre, ameddig ezt a célt szolgálja. A perrendtartás nem ragaszkodik mereven a közvetlenség elvéhez, hanem megengedi, hogy a bíróság a tanu kihallgatását kiküldött vagy megkeresett bíróra bízhassa bizonyos meghatározott esetekben, amikor a közvetlen kihallgatás tetemes nehézségekbe ütköznék vagy aránytalanul nagy költséget okozna. E korlátozás dacára a perrendtartást támadások érték, még pedig igen tekintélyes oldalról, azért, hogy a bíróság, nevezetesen a tanács nem képes a legtöbb esetben nagy időveszteség nélkül tanukat közvetlenül kihallgatni. Hivatkoztak a német példára, ahol a bíróságok a törvény ellenére kénytelenek a tanukihallgatásokat kiküldött vagy megkeresett bíróra bízni. Az 1925 : VIII. törvénycikk 10. §-a ezért tovább fejlesztette a ~~polgári perrendtartásban~~ a közvetlenség megszorítására vonatkozólag kifejezett gondolatot és megengedte, hogy a bíróság, ha tanácsban jár el, a tanu kihallgatását a székhelyén levő járásbíróság területén kívül megkeresett bíróra bízhatja a polgári perrendtartásban felsorolt eseteken kívül akkor is, ha a kihallgatandó tanuk nagy száma vagy egyéb körülmény miatt a

per bíróság előtti kihallgatásuk tetemes időveszteséggel járna; ebben az esetben a fellebbezési bíróság kiküldött bíróra bízhatja a tanu kihallgatását vagy evégett a székhelyén levő elsőbíróságot is megkeresheti. A törvény tehát lehetőséget nyujt arra, hogy a bíróság mellőzze a közvetlenséget, ha az célszerűtlen volna. Kötelessége azonban a bíróságnak, hogy ügyeljen a közvetlenségre, amikor annak mellőzésére nincs fontos ok. Az ellenkező felfogás nemcsak hűtlen volna a polgári perrendtartás egyik fontos alapelvéhez, de sértené az anyagi igazság érvényesítését és gyakran nem is járna időkíméléssel. A francia perrendtartási javaslat, amely a közvetlenséget be akarja hozni, a tapasztalatokra támaszkodva, következőkép indokolja azt: «A bìrák elmondhatják, hogy hány tárgyalási napot kellett feláldozni a közvetve kihallgatott számos tanu vallomásainak felolvasásaira, mily vitatkozásokat vonnak maguk után a felek kommentárjai a vallomásokhoz, hány óra vész el a vallomás értelmezésével.»

Ami az *elsőfokú bíráskodást* illeti, a polgári perrendtartás megosztotta azt a járásbíróságok és törvényszékek között, mely utóbbiak mint társasbíróságok járnak el. A háború alatt a kivételes hatalom alapján kibocsátott kormányrendeletek olykép rendelkeztek, hogy a törvényszékek polgári ügyekben a bíráskodást előbb bizonyos korlátok között, később általában mint egyesbíróságok gyakorolják. Végül az 1925 : VIII. törvénycikk törvénybe iktatta, hogy a kir. törvényszék első fokban polgári peres és nem peres ügyekben, mint egyesbíróság jár el; ennek a rendelkezésnek azonban csak három évig adott hatályt. A törvényhozás tehát ezzel kifejezést adott annak az állásfoglalásának, hogy a törvényszéki egyesbíráskodást csak a kivételes helyzet következtében tartja megokoltnak és hogy három év elteltével a kir. törvényszéknek elsőfokban is tanácsban kell határozniok. A visszatérés a törvényszék társasbírósági ítélkezéséhez azonban megkívánja, hogy a járásbírósági hatáskör tekintetében visszatérjünk a perrendtartás álláspontjához. A polgári perrendtartásban a járásbírósági hatáskör tekintetében megállapított 2500 korona értékhatárt a jelenlegi huszonöt millió papírkorona értékhatár nem éri el. Ennek az értékhatárnak felemelését ma főkép a budapesti központi járásbíróság helyzete akadályozza. Ha azonban a törvényszék társasbírósági ítélkezésére visszatérünk, azokat a biztosítékokat, amelyeket a polgári perrendtartás a törvényszéki ügyeknek megadott, különösen a kétfokú fellebbvitelt csakis kivételesen a legnagyobb ügyeknek adhatjuk meg. Már a polgári perrendtartás is a törvényszéki hatás-

kört csak az ügyek legkisebb részének biztosította. Amikor a polgári perrendtartás megalkotása előtt a járásbírósági hatáskör értékhatára 1000 koronában volt megállapítva, az ügyeknek körülbelül 90%-a a járásbíróság hatáskörébe tartozott. A polgári perrendtartás mindamellett szükségesnek tarotta a járásbírósági hatáskörnek tetemes kibővítését. Csak ennek az iránynak továbbfejlesztését fogja jelenteni, ha a törvényszékek társasbírósági ítélkezésének helyreállításával egyidejűleg a járásbírósági hatáskört továbbfejlesztjük. Ez mutatja, mennyire helytelenek azok a támadások, amelyek a járásbírósági hatáskör túlnagy terjedelme miatt irányulnak a polgári perrendtartás és az azt követő szabályozások ellen.

A törvényszéki elsőfokú eljárást különösen három támadás érte. Kifogásolták ugyanis először a külön perfelvételi tárgyalást, másodszor a perfelvételi tárgyalásnak a tanács előtti megtartását és végül az előkészítő iratok túltengését. Ezen az utóbbi bajon segített az 1925 : VIII. tc. 4. §-a, amely az előkészítő iratok számát rendszerint minden fél részére egy-egyben állapította meg és csak kivételesen a bíróság engedélyétől függően tette lehetővé több előkészítő iratnak közlését.

Ami a külön *perfelvételi tárgyalást* illeti, kifogásolták ezt azért, mert a per anyagát kettészakítja és a tárgyalások számát egyes esetekben feleslegesen szaporítja. *Plósz Sándor* szerette a külön perfelvételi tárgyalást a római perre utalással elméleti okokkal megokolni. Ebből kiindulva, többen a szabályozás gyakorlati értékét támadták meg. Pedig Plósz Sándort is főkép gyakorlati szempontok bírták erre a szabályozásra. A perfelvételi tárgyalásnak ezek a gyakorlati előnyei világosak. Miután a perfelvételi tárgyalást nem kell előkészíteni, a bíróság azt rövid határidőre tűzheti ki. Felperes gyorsan kaphat mulasztási ítéletet és egyesség vagy elismerés esetében az ügy gyorsan ér véget. A pergátló kifogásokat a legrövidebb idő alatt elintézik, ami alperest a huza-vonát célzó ilyen kifogásoktól visszatartja. Az alperes kénytelen idejekorán, jóval az érdemleges tárgyalás előtt ügyvédet vallani, aki azután az érdemleges tárgyaláson nem mentheti magát azzal, hogy felétől az utolsó pillanatban kapta a megbízást és így a tárgyalásra elő nem készülhetett, sem azt elő nem készíthette, ami Németországban a hosszú tárgyalási időközök mellett is igen gyakori. Nélkülözhetővé teszi a mulasztási ítélettel, egyességgel, elismeréssel vagy elállással végződő, valamint a pergátló kifogás következtében megszüntetendő perekben az előkészítést, aminek következtében az eljárás olcsóbbá válik. Sőt egyszerű és sürgős ügyekben szintén el-

marad az előkészítés, ha a bíróság az ügyet a perfelvételi tárgyaláson érdemben is letárgyalja. Nézetem szerint tehát az elkülönített perfelvételi tárgyalás megszüntetése egyáltalában nem volna helyes. Ami pedig a perfelvételi tárgyalásnak egyesbíró előtti megtartását illeti, (amit a kivételes hatalom alapján a kormány 1920 április 22-én 3329/1920 M. E. sz. a. kelt rendeletével ideiglenesen meg is valósított), ez a kívánság természetesen ma a törvényszéki egyesbíróság következtében tárgytalan; ha pedig a törvényszéki társasbíráskodás majd újból helyreáll és a törvényszéki ügyek száma csekély lesz, nem bír jelenőséggel.

A perrendtartás *fellebbviteli rendszere* szerint az elsőfokú ítélet ellen fellebbezésnek, a másodfokú ítélet ellen felülvizsgálatnak van helye. A fellebbezési eljárás lényegileg az ügynek a tény- és jogkérdésre kiterjeszkedő új tárgyalása, amelyben új tényállítások és bizonyítékok érvényesíthetők. Ezzel szemben a felülvizsgálat korlátolt fellebbvitel, amely csak kivételesen terjeszkedhetik ki a ténykérdésre. Minden támadás dacára ezt a szabályozást helyesnek tartom, amely lényegileg nem szorul módosításra.

Ami az elsőbírói ítélet ellen érvényesíthető *fellebbezést* illeti, a perrendtartás csak az ötven koronán aluli ügyeket zárja ki abból. Az 1925. évi értékmegállapítás ezt az értékhatárt egy millióban állapítja meg. Nézetem szerint az egyfokú fellebbezést csak azokban a legkisebb ügyekben lehet kizárni, amelyek a fellebbezés költségeit semmikép sem bírják el. E részben tehát bármely, a fellebbezési bíróság tehermentesítését célzó nagyobb korlátozás nem volna a jó igazságszolgáltatás követelményeivel összeegyeztethető. Épúgy nem tartom mellőzhetőnek a fellebbezési eljárásban a beneficium novorumot, az új tényállítások és bizonyítékok érvényesítésének jogát. Az osztrák perrendtartás ezt a jogot korlátozza ugyan és egy időben nálunk is felmerültek panaszok, hogy egyes felek különböző okokból bizonyítékaikat nem érvényesítik az elsőbíróság előtt, hanem azokat a fellebbezési eljárásra tartják fenn. Újabban azonban ezek a panaszok elhallgattak. Nem volna indokolt a felek e jogát korlátozni, ha arra rendkívül nyomós okok nincsenek.

A fellebbezési eljárás szóbelisége azonban alapos megfontolást igényel. A perrendtartás a fellebbezés szóbeli tárgyalását szabályként állította ugyan fel, de maga is kivételt engedett ez alól. A legfontosabb ily kivétel volt az, hogy a felek egyező akaratán kívül a legkisebb ügyekben, száz korona értéken aluli perekben megszabta a fellebbezésnek szóbeli tárgyalás nélkül nyilvános előadás alapján elintézését. Az 1925. évi rendeleti

értékmegállapítás ezt az értékhatárt tíz millió koronára emelte fel. Kétségtelen, hogy ez a perrendtartásban kifejezésre jutott gondolatnak rendkívüli kiterjesztése. De ha tekintetbe vesszük, hogy a bíróság, ha szükségesnek tartja, különösen ha bizonyításfelvételt rendel el vagy ha az elsőbíróság előtt nem tárgyalt kérdés felől kell határoznia, vagy ha a felek meghallgatását különben is szükségesnek tartja, szóbeli tárgyalást tűz ki, a nyilvános előadási elintézésnek ezt a kiterjesztését nem fogjuk a felekre hátrányosnak tartani. Sőt a feleket költségtől kíméli meg, hogy olyan esetben, amikor a szóbeli tárgyalásra nincs szükség, a bíróság azt mellőzheti.

A *felülvizsgálat* intézményét általában, valamint a felülvizsgálati eljárás szabályozásának részleteit több támadás érte.

A legerősebb támadást azok intézik ellene, akik mereven a kétfokú bíráskodás rendszerét kívánják érvényesíteni. Azt mondják, hogy sem az állam, sem a felek nem bírják el a háromfokú bíráskodás rendszerét. Ha az állam a feleknek az elsőfokú bíróságon kívül még második fokot is rendelkezésre bocsát, érjék be ezzel és nyugodjanak bele abba, hogy vitájuk ezzel véglegesen el van döntve. Ebben az álláspontban kétségtelenül sok figyelemreméltó van. Az ügyek zöme részére a kétfokú bíráskodás elég. A háromfokú bíráskodás általánosítása mind a felekre, mind a bíróságra nézve nagy hátrányokkal járna. A perrendtartás sem kívánta ezt a háromfokú bíráskodást általánossá tenni, hanem ötszáz korona értékhatár felállítása mellett az ezen értékhatáron alul eső ügyekben megelégedett az egy vagy kétfokú bíráskodással. Kétségtelen, hogy a jelenlegi gazdasági helyzet, sőt az előrelátható fejlődés is ennek a korlátozásnak nagymértékű kiterjesztését kívánja. Az 1925. évi rendeleti értékmegállapítás ezt az értékhatárt tíz millió koronára emelte fel. Kérdéses lehet, hogy még jobban megszorítsuk azoknak az ügyeknek a körét, melyekben háromfokú bíráskodás megengedhető. Azonban teljesen kizárni a harmadfokú bíráskodást nem volna helyes. Bármennyire kívánatos, hogy a kir. Kúriát a legnagyobb mértékben tehermentesítsük, nem volna helyes, ha ezt tisztán a jogegység felett őrködő, elvi határozatokat hozó bírósággá alakítanók át és elzárnók konkrét ügyekben bíráskodástól. De nemcsak a Kúriára volna hátrányos, ha ilyképpen elzáratnék az élettől. A kivételesen nagy ügyek megkívánják, hogy a legfelsőbb bíróság azokban hallassa szavát. Természetesen csak kivételes, nagy ügyek lehetnek azok, amelyeket a kir Kúria elé lehet bocsátani és ebből a szempontból a Kúria elé kerülő felülvizsgálati ügyek számát lehe-

tőleg csökkenteni kell. Ennek visszahatása van a törvényszékek hatáskörének megállapítására is, ha a törvényszéki ügyek kivétel nélkül felülvizsgálat útján a Kúriához kerülhetnek. A kir. ítélőtáblák bíráskodásában is figyelemmel kell lenni arra, hogy a felülvizsgálati ügyek miatt ne szoruljanak háttérbe a fellebbezési ügyek. De a járásbírósági hatáskör széles terjedelme következtében itt sem volna helyes arra az álláspontra helyezkedni, hogy járásbírósági ügyekben általában csak egyfokú fellebbvitel legyen. A német polgári perrendtartás csak azért helyezkedett erre az utóbbi álláspontra, mert a járásbírósági hatáskört szűk határok közé szorította.

Az 1925 : VIII. tc. 18. §-a különben a legnagyobb ügyekre kiterjedőleg is lépést tett a kétfokú bíráskodás irányában, amikor behozta a revizió per saltumot, az elsőbírósági ítéletnek fellebbezés elhagyásával egyenesen felülvizsgálati kérelemmel való megtámadását. A gyakorlat fogja megmutatni, hogy ennek a szabályozásnak lesz-e hatása a bíróságok tehermentesitésére.

Ami a felülvizsgálati eljárás szabályozását illeti, a legellentétesebb kívánságok merültek fel a polgári perrendtartással szemben. Míg egyesek a harmadfokú fellebbvitelt írásbeli fellebbezési eljárássá kívánnák átalakítani, amilyen az 1868. és 1881. évi törvénykezési rendtartásunk szerint volt, addig mások helytelenítik a felülvizsgálat körének azt a kiterjesztését, amelyet a polgári perrendtartás keresztülvitt az 1893. évi sommás eljárási törvénnyel szemben, amely csak jogkérdésben engedte meg a felülvizsgálatot. Nem kívánok bővebben kiterjeszkedni arra, milyen visszás volna az elsőfokú és fellebbezési szóbeli pert a ténykérdésre is kiterjedő harmadfokú írásbeli fellebbezéssel betetőzni. Talán arra sem kell bővebben kiterjeszkednem, hogy az 1893. évi sommás eljárásnak mereven a jogkérdésre szorítkozó felülvizsgálata a gyakorlatban, milyen visszás következményekre vezetett. Ezeket a visszásságokat a polgári perrendtartás a felülvizsgálat körének kitágításával megszüntette. Nem is hiszem, hogy a visszatérés a régi rendszere a felülvizsgálati bíróságoknak munkaterhét csökkentené. Egyesek a felülvizsgálati bíróságok tehermentesítése végett azt is javasolják, hogy a francia jog rendszerére térjünk vissza, amely a harmadfokú bíróságnak csak a megtámadott ítélet megsemmisítésére, nem pedig annak reformálására ad jogot. Vannak továbbá olyanok, akik az osztrák perrendtartás mintájára a felülvizsgálati eljárásban a felek felszólalását egyáltalában kizárnák. Felmerült az az eszme is, hogy a kir. Kúria a polgári felülvizsgálati ügyekben háromtagú tanácsban járjon el. Mindezek a módosítások a felülvizsgálati eljárásban

levő biztosítékokat bizonyos mértékben veszélyeztetnék. Az ítélőtáblák előtti felülvizsgálati eljárásban a felek felszólalási jogát máris nagy mértékben korlátoztuk, amikor a nyilvános előadás alapján, vagyis a felek felszólalásának mellőzésével elintézendő ügyek értékhatárát a perrendtartásban megállapított ezer korona helyett húszmillió koronában állapítottuk meg. A járásbírósági hatáskör felemelése esetében esetleg ezt az értékhatárt is fel lehet emelni. Egyebekben azonban a fent ismertetett módosító javaslatok esetleg nagyobb kárt okozhatnak, mint amennyi előny belőlük a felülvizsgálati bíróságoknak ezúton elérni remélt tehermentesítéséből származhatnék.

Ha végig tekintünk azokon a támadásokon, amelyek a fentiek szerint a perrendtartásnak lényeges, alapvető szabályozását illették, igazolva látjuk azt a kijelentést, hogy polgári jogszolgáltatásunk bajain a perrendtartás módosításával alig lehet segíteni. Ezek a bajok, amennyiben a gazdasági helyzet megingatása idézte őket elő, talán csak ideiglenesek és a rendes gazdasági helyzet helyreállásával meg fognak szűnni. Az állam pénzügyi helyzetének javulásával előreláthatólag megszűnnek majd azok a bajok is, amelyek abból eredtek, hogy az igazságszolgáltatás részére nincsenek elegendő anyagi eszközök rendelkezésre. Itt elsősorban a hiányzó jegyzőkönyvvezetőkről és bírósági segédszemélyzetről kell gondoskodni. De vannak olyan bajok is, amelyeket maguk a bíróságok elháríthatnának. Polgári perrendtartásunk és egyáltalában a szóbeli per minden rendszere erőteljes pervezetést kíván. A perrendtartás erre csak a lehetőséget adhatja meg, a bírótól függ, hogy az e célból rendelkezésére bocsátott eszközökkel él-e vagy nem. Már említettem, hogy a perrendtartás például lehetővé teszi, hogy a törvényszéki eljárásban az egyszerű ügyek már a perfelvételi tárgyaláson, tehát írásbeli előkészítés nélkül gyorsan elintézést nyerjenek. A perrendtartás továbbá messzemenő módon biztosítja a bíróságnak azt a lehetőséget, hogy az érdemleges tárgyalás koncentrálásáról gondoskodjék, már az előkészítő iratok alapján megidézhesse a tanukat, személyes megjelenésre idézze a feleket, gondoskodjék a szemletárgy, az okiratok beszerzéséről stb., stb. Mind a bíróra, mind a felekre rendkívül előnyös, ha a tárgyalás ezeknek az eszközöknek igénybevételével egy határnapon befejezhető. A polgári perrendtartás életbelépésének első idejében magam tapasztaltam egyes vidéki bíróságoknál, hogy rendkívül bonyolódott pereket több tanu meghallgatásával a legrövidebb idő alatt mintaszerűen fejeztek be. Ezóta mintha a bíróságok gyakorlatában bizonyos ellanyhulás volna tapasztalható. A bíróságok a perrendtartásnak

e rendelkezéseit egyáltalában nem alkalmazzák; azok teljesen feledésbe mentek. Nem lehet csodálkozni, hogy az ügyek túlságos felszaporodása és az életviszonyok megnehezülése ezen a téren is lankasztólag hat bíróságaink működésére. Azonban sok bajnak venné elejét, ha a bíróságok teljes erőfeszítéssel felhasználnák azokat az eszközöket, amelyeket a perrendtartás az igazságszolgáltatás nagy céljainak elérése végett rendelkezésükre bocsát. Ha ezt megteszik, igazolást fog nyerni, hogy a perrendtartást nem módosítani, de végrehajtani kell.

A HÁGÁBAN TARTOTT IPARJOGVÉDELMI KONFERENCIA.

Irta: Dr. SCHUSTER RUDOLF.

Az ipari tulajdon védelmére az 1883. évben alakult párizsi Unióra vonatkozó egyezményt az 1890. évben Brüsszelben és az 1911. évben Washingtonban átvizsgálták, mely utóbbi alkalommal létrejött nemzetközi egyezmény nálunk az 1913. évi VIII. tc. által be lett cikkelyezve; az ennélfogva az iparjogvédelmi szabályainkra vonatkozólag szükségessé vált módosításokat és kiegészítéseket az 1913. évi XII. tc. foglalja magában.

A washingtoni konferencia óta tizennégy év telt el, amíg 1925. évben az Unióhoz tartozó államok Hágában a németalföldi kormány meghívása folytán összegyűltek és konferenciát tartottak, amelyen Magyarország is részt vett.

Ez a konferencia 1925. évi október hó 8-tól november hó 6-ig tartott.

Az ilyen konferencia mindig eseményszámba megy; ezt a hágai konferenciát azonban még különösen érdekessé tette az a körülmény, hogy a hágai kormány meghívására a Népszövetség gazdasági bizottságának kiküldöttei is megjelentek, amely bizottság a nemzetközi ipari verseny kérdésében tekintélyes előmunkálatot szolgáltatott. Megemlítést érdemel még az is, hogy a nemzetközi kereskedelmi kamara képviselői is ugyancsak a németalföldi kormány meghívása folytán, a konferencián megjelentek volt, de csakis mint vendégek.

A konferencia által tárgyalt anyag főkép a berni iroda és a németalföldi kormány javaslatait tartalmazta.

A kérdések, amelyek a konferenciát foglalkoztatták, főképp a következők voltak:

1. Az Uniósszerződés — amint ez tudva van — egy külön *prioritási jogot* teremtett meg, amelynek lényege az, hogy min-

den Uniós állam alattvalója, aki találmányát valamelyik Uniós államban bejelentette, azt tizenkét hónapon belül, a többi Uniós államokban is bejelentheti azzal, hogy az előző bejelentés prioritását igénybe veszi. Ezzel kapcsolatosan felmerült az a vitás kérdés, vajjon az a tizenkéthónapos határidő az első bejelentéstől számítandó-e, vagy pedig valamely későbbi bejelentéstől is számítható? A legtöbb államban az a felfogás látszik elfogadottnak, hogy a jelzett határidő az első bejelentéstől számítandó (ami nézetem szerint helyes). Ez volt hosszú időn át a német szab. hivatal álláspontja is; később azonban a másik felfogásra tért át. A hágai konferencia ezzel a kérdéssel — habár az tudtom szerint Németország részéről elő volt készítve — nem foglalkozott, legalább abban az értekezésben, amelyben Osterricth a konferencia eredményét közli, erről említés téve nincs, (l. «Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht» című lapnak 1925. évi 12. számát) úgy hogy ez a kérdés továbbra is vitásnak tekintendő.

2. A prioritással kapcsolatosan egy további kérdés foglalkoztatta a konferenciát. Az Uniósszerződés *4. cikke* értelmében ugyanis az, aki a fent már említett uniós prioritást igénybe veszi, azt csakis *harmadik személyek jogainak fentartása mellett teheti.*

A konferencia elé terjesztett javaslat az volt, hogy a 4. cikket olykép módosítani kellene, miszerint a harmadik személyek javára tett rendelkezést töröljék. Ezt az egész kérdést úgy kell érteni, miszerint eldöntendő az, vajjon a fentemlített tizenkéthavi határidő alatt harmadik személy részére netán keletkezett joga, különösen előhasználati joga, respektálandó-e vagy sem? Ez a kérdés annál is inkább eldöntésre szorult, mivel oly tekintélyes fórum, mint a német Reichsgericht oly értelemben döntötte el ezt a kérdést, hogy előhasználati jog időközben joghatályosan keletkezhetik, azaz hogy az elsőbbségi jog a két bejelentés közötti idő alatt előhasználati jog keletkezését nem zárja ki. (l. Entscheidungen. 99. köt. 145. l.) Ezzel szemben a berni iroda az ellenkező álláspont áll, rámutatva arra, hogy ily felfogás mellett az elsőbbségi jog értékét teljesen elveszítené és ezért a 4. cikknek fentemlített értelemben való módosítását javasolta oly módon, hogy harmadik személyeknek csak oly jogai legyenek fentarthatók, amelyek az első bejelentés előtt keletkeztek és hogy a jelzett időközben előhasználati jog ne keletkezhessék. Ehhez a javaslathoz a túlnyomó többség hozzájárult ugyan, minthogy azonban három ország — ezek közt Magyarország is — a javaslatot ellenezte és így egyhangúság elérhető nem volt, a

kérdés lekerült a napirendről, és a 4. cikk változatlan maradt. Nézetem szerint az a javaslat részünkről el lett volna fogadható; ránk nézve semmiféle hátránnyal nem járt volna és az elsőbbség joga a maga teljes egészében érvényesülhetett volna és végül e kérdést véglegesen és egységesen szabályozták volna.

A prioritási kérdéssel kapcsolatosan még említést érdemel az a kevésbbé fontos kérdés, miszerint az első bejelentéstől számítandó az az időköz, amely a szabadalmaknál tizenkét hónapot tesz, védjegyeknél ezentúl hat hónap legyen az eddigi négy hónap helyett.

3. Egy további igen fontos kérdés a *gyakorlatba viteli kényszerre* vonatkozott.

Ezt a kérdést ugyanis az Uniós szerződés 5. cikke szabályozza; a második bekezdés kimondja elvileg a gyakorlatbaviteli kényszert. A gyakorlatbavétel elmulasztása maga után vonja a szabadalom megvonását; megvonhatás azonban bizonyos előfeltételekhez és határidőhöz van kötve.

Ez a szabályozás, amelyet nálunk a szabad. törv. 20. §-ának és az 1908. LII. tc. 4. §-ának hatályon kívül helyezésével az 1913. évi XII. tc. 1. §-a foglal magában, nem tekinthető kielégítőnek. Elvileg egyáltalában nem helyeselhető az, hogy a megadott szabadalmat később megvonják azért, mivel azt gyakorlatba nem vették. Nem helyeselhető azért, mivel úgy a jogos magánérdek, mint a közérdek, amely a megadott szabadalom gyakorlatbavételéhez fűződik, teljes mértékben kielégíthető az ú. n. kényszerengedmény útján (amint ez a német szab. törv. 11. §-ában szabályozva van). Ez alatt ugyanis az az intézmény értendő, amely szerint a szabadalmát nem gyakorló tulajdonos használati engedély adására kényszeríthető, ha arra alkalmas és megfelelő biztosítékot és ellenszolgáltatást nyujtó egyénnek önként licentiát adni vonakodik. A konferencia ebben a kérdésben sem tisztázta a helyzetet, mert az, ami jogosan el volt várható, hogy ugyanis a szabadalom megvonását teljesen elejtse és azt helyettesítse a kényszerengedely intézményével, nem történt meg, hanem meglehetős homályos körülírással, amely a bírói gyakorlatban sok nehézséget fog okozni, a megvonást is fentartotta.

A védjegyekre vonatkozólag először tárgyalta a nemzetközi konferencia a gyakorlatbaviteli kényszert, amely némely országban meg van. Ez a kérdés sem nyert megoldást, azonban ki lett mondva, hogy a védjegy törlése bizonyos idő mulva nemgyakorlás címén kérhető, ha a nemgyakorlás kellő indokokkal nem támogattatik.

4. Az *Uniós szerződés 6. cikke* hosszas tárgyalásban részesült; ez a cikk, amely *a védjegyek nemzetközi lajstromozására* vonatkozó 1881. évi madridi egyezmény (átvizsgálva 1900-ban Brüszszelben, 1911-ben Washingtonban) 5. cikkével kapcsolatban áll, azt rendeli, hogy a származási országban bejegyzett védjegy az Unió többi országaiban úgy, amint van, bejegyzendő és oltalmazandó, fentartva azonban bizonyos okokat, amelyeknél fogva a belajstromozás megtagadható. Ezek a rendelkezések lényegben változatlanul megmaradtak. Csak a származási ország közelebbi megjelölésére abban történt megállapodás, hogy a megjelölésre nézve mérvadó legyen elsősorban a telep helye, ilyennek nem léte esetén a lakóhely és végül az állampolgárság.

5. A *védjegyek előhasználati* kérdése is nagy mértékben foglalkoztatta a konferencia illető bizottságát. Nálunk a bejegyzés nélkül használt védjegy kérdését és az azzal kapcsolatos jogokat az 1895. évi XLI. tc. 4. §. megfelelően szabályozza; és most, amióta nálunk a tisztességtelen versenyről szóló 1923. V. tc. hatályban van, ez a kérdés újabbi szabályozást alig igényel, mivel kétségtelen, hogy oly védjegy, amely nyilvánvalólag, habár belajstromozás nélkül is, hosszabb időn át használatban és közismert volt, másnak részére be nem lajstromozható, mert ez a forgalom tisztessége fogalmával össze nem egyeztethető.

6. A 10. cikk, amely a *származás helytelen megjelölését tárgyazza*, igen hosszú vitára adott alkalmat, amelynek rendén Franciaország azt követelte, hogy a helyzajzi megjelölés helytelen használata feltétlenül üldözhető legyen, amíg ezzel szemben mások az üldöztetést csak annyiban fogadták el, amenynyiben annak a tisztességtelen verseny elleni szabályok értelmében helye lehet; ennélfogva a vita meddő volt és a 10. cikk lényegben megmarad.

7. Igen érdekes volt a *tisztességtelen verseny* elleni védelem nemzetközi szabályozásának kérdése. Tekintettel arra, hogy több országban ez a kérdés törvényhozásilag szabályozva nincs és ezenkívül a meglévő törvényes szabályok is egymástól eltérők, elvileg elismerték, hogy a kérdés nemzetközi szabályozása igen kívánatos lenne. A részletes szabályozásnál azonban a konferencia messzire nem haladhatott, mivel a nézetek igen eltérők voltak. Dacára ennek, legalább egy általános klauzulában történt megállapodás, mely szerint tisztességtelen versenycselekménynek az a versenycselekmény tekintendő, amely az ipari vagy kereskedelmi forgalom helyes szokásaival ellenkezik. (l. Osterricth fent id. cikkét.) Az egyes cselekmények részletezésénél érdekes volt

az, hogy az Amerikai Egyesült-Államok és Anglia a hamis reklámot nem tekintik a tisztességtelen verseny elleni szabályokba ütközőnek, nézetük szerint a hamis reklámnak nincs semmi köze a tisztességtelen versenyhez, az legfellebb büntetendő cselekmény lehet stb. Hogy ily körülmények közt ezen a téren megegyezés és nagyobb eredmény elérhető nem volt, az természetes; örvendetesnek kell tekinteni azt, hogy a kérdés megvitatását és részletes szabályozását elvileg az Unió oltalma alá tartozónak tekintették.

8. Végül említést érdemel az a körülmény, hogy a Hágai konferencia alkalmával több állam új egyezményt kötött ezen a címen: *Hágai egyezmény az ipari minták és modellek nemzetközi lajstromozása tárgyában.* Ehhez az egyezményhez eddig hozzájárult: Németország, Belgium, Spanyolország, Franciaország, Portugál, Mexikó, Svájc, Marokkó, Tunisz, Sziria, Libanon.

Ennek az egyezménynek értelmében, a védjegyekhez hasonló módon, bejelenthetők minták és modellek a berni irodánál, amely bejelentésnél fogva az oltalom megadatik, mind azokban az államokban, amelyek az egyezményt elfogadták; használati kényszert egyik ország sem követelhet stb. Az egyezmény többi részleteinek felsorolása ezúttal mellőzhető, mivel Magyarország az egyezményhez még nem járult hozzá. Ez az egyezmény azonban mindenesetre örvendetes haladást jelent az ipari tulajdon védelmének nemzetközi szabályozása kérdésében.

A hágai konferencia a fent felsorolt kérdéseken kívül természetesen még más kérdésekkel is foglalkozott, amelyeknek felemlítését ezúttal mellőzöm, mivel kevésbbé fontosak.

Ha végül azt kérdezzük, vajjon a konferencián elért eredmények arányban állanak-e azokkal a nagy és alapos előmunkálatokkal, amelyek a konferenciát megelőzték és azzal a hosszú idővel és beható tárgyalással, amelyet a konferencia igénybe vett, akkor első pillanatban nemmel kellene felelni, különösen figyelemmel arra, hogy a szabadalmi jog terén eredmény alig mutatható fel. De ezzel szemben nem szabad megfeledkezni arról, hogy a tizennégyévi szünet alatt igen sok kérdés merült fel, amely megoldásra várt és igen nagy anyag gyűlt fel, ami fel volt dolgozandó.

A hosszú és beható megvitatása a kérdéseknek a legellentétesebb érdekű országok közt, mégis sok kérdést a helyes megoldáshoz közelebb hozott, sok ellentétes álláspont közelebb került egymáshoz, úgy, hogy remény van arra, miszerint a legközelebbi konferencia (állítólag Londonban 1933-ban) nagyobb pozitív eredménnyel fog végződni.

PÉNZ, VALORIZÁCIÓ ÉS JOGTUDOMÁNY.

Irta: Dr. KŐNIG VILMOS.

A pénz gazdasági természetéről vallott nézetek a legélesebb kontroverziákban merűlnek el. A nemzetgazdasággal foglalkozó tudomány a legalapvetőbb kérdések körül sem bírt tisztúlt helyzetet teremteni. Vitás, hogy a pénznek kell-e egyáltalában értékkel bírnia és hogy ennek az értéknek szubsztanciálisnak kell-e lennie? Vitás, hogy árunak tekinthető-e és hogy nem-e kell inkább más gazdasági javakra utal szimbólumnak minősíteni. A legszélsőbb nézet szerint a fizetési eszköztől az érték fogalmát is távol kell tartani. Talán nem túlzás, ha ezeket a homályban tapogatódzó véleményeket nem tartjuk alkalmasoknak arra, hogy a jog számára csak némileg is elfogadható alapot nyújtsanak. A nemzetgazdasági elméletek azonban túlteszik magukat a bennük rejlő tartalmi ürességeken és a jog számára is irányadó dogmákat hirdetnek. Így az uralkodó nézet vallja, hogy a nemesfém csak szubsztrátuma a pénznek, de nem azonos a pénzzel és hogy a pénztartozások tárgyát bizonyos számú névérték szerinti pénzdarab képezi. Mindezek a kísérletek oda tendálnak, a pénzből egy absztraktumot formálni, mely tisztán az állami jelzéstől függ. Maga a jogtudomány eme hivatlan betöréssel szemben eddigelé meglehetősen passzíve viselkedett. Egyedül Savigny volt az, aki e tanok veszélyességét felismerte és fölállította azt a tézisét, hogy a pénztartozás tartalma egy bizonyos quantum arany vagy ezüst, mely megvehető volt a tartozás keletkezésekor azért a pénzösszegért, melyre a tartozás szólt. Amiből következik, hogy a tartozás oly összegű törvényes fizetési eszközben teljesítendő, melyért a teljesítéskor megvehető a tartozás alapjául szolgáló nemesfém. Ennek a felfogásnak kétségtelenűl egy nagy hibája van, amennyiben bizonytalanná tenné a forgalmat és nem méltatja figyelemre a nemesfémeknek a kereslet és kínálattól függő árhullámzásait. Az azonban bizonyos, hogy a Savigny-féle megoldás sokkal közelebb áll az igazsághoz, mint a névérték együgyű teóriája. Itt áll elő a jogtudomány nagy mulasztása, mely ahelyett, hogy kimélyítette és kiépítette volna a Savigny-féle helyes kiindulási pontot, tűrte a névérték jelszavának uralmát. Két mód kínálkozott: vagy korlátozni kellett volna a Savigny-féle kiegyenlítést olyképpen, hogy az csak a fizetési eszköz és nemesfém közt fenforgó bizonyos magasabb percentuális differencia esetén álljon be, avagy pedig a névérték erejének kellett volna határt szabni a laesio enor-

mis analógiájára. Passzív magatartásával így elősegítette a jogtudomány, hogy időről-időre a jogbizonytalanság vagyonszerzési jogcímmé vált; lehetővé tette, hogy a névérték elmélete intencionált korlátain túlcsapott és alapjában aláássa a jogrendet. A jogot usurpálók kezében alkalmas eszközzé vált, hogy a papirospénzzel űzött visszaéléseket legitimálja.

Már azért is éber szemmel kellett volna kísérni a kérdést, mert a visszaélés a papirpénzzel rég megszűnt szórványos jelenség lenni, hanem egészen rendszeresen beleilleszkedett a visszatérő jelenségek sorába. Amióta 1720-ban a Law-féle bankalapítással kapcsolatban a papirpénz előidézte az irtózatos összeomlást, egymásután jönnek hasonló támadások a jogrend ellen: a francia forradalom alatt az assignaták, az északamerikai függetlenségi harc idején az ú. n. kontinentálpénz, Angliában 1797—1823-ig, az Egyesült Államok a polgárháború idején, Franciaországban a febr. forradalom idején, Poroszországban 1806—1824., Oroszország 1843—1854. és 1877., Ausztriában 1793—1816., 1853., 1858. és 1866. és most a több mint tíz év óta pusztító papirpénzroham. És ez a folyamat szakadatlanúl újabb és újabb territóriumokat keres fel, ebben a pillanatban a Mukdenbe bevonult győztes kínai hadvezér valószínűleg foglalkoztatja már az ottani bankóprést.

Azt látjuk tehát, hogy az államok időről-időre a pénzből jövedelemforrást fakasztanak. Ezt a jog nem bírja megakadályozni, mert hisz az állam a jog kezelője, letéteményese és a hatalom az ő kezében van. A jog hívei nem tehetnek egyebet, minthogy megállapítják a visszaélést és figyelmeztetik a hatalom birtokosait arra, hogy ők maguk készítik elő az anarchiát. Egészen más a jognak és különösen a jogtudománynak kötelessége azzal a kísérőjelenséggel szemben, mikor a magánjog szerint obligált adósok belekapaszkodnak az államnak a pénzzel űzött visszaéléseibe. Úgyszólván belemarják magukat a papirpénz névértékébe, hogy jogszerűen fennálló tartozásaikat nullifikálják. Itt a jogtudomány már nem elégedhetik meg intő szózatokkal, hanem praktikus megoldási módozatokat kell nyújtania, hogy az individualisztikus kalózkodás féken tartassék. Az egész modern forgalom azon alapul, hogy a követelésekre irányuló jogok becsületesen és jóhiszeműen kezeltessenek. A kapitalisztikus jogrend nem tartható fenn, ha ez az axióma csorbát szenved. Minden rés ezen a fundamentumon elősegíti a kollektivizmus eszméjének terjedését, melyben pedig mi legalább ezidőszerint a kultúra és civilizáció ellenségét látjuk. És mégis, amennyire látásunk ér, azt tapasztaljuk, hogy államok mindent elkövetnek,

hogy az általuk óhajtott rendszert a bizalomban rejlő éltető elem kiirtásával aláássák. Minden háborúnak programmpontja, hogy a szükséges pénzeket a bankóprés fogja szolgáltatni és azután jöjjön az árvíz, még ha el is mossa a jogrend pilléreit. Mikor azután beáll a rázkódtatás a jogrend sziklait rendőrkezekkel próbálja pótolni. Nem hisszük, hogy ennek sikere lehet.

A jogtudomány kétségtelenül szolgálatot tehet és ha nem is bírja a veszélyeket elhárítani, de arra képes, hogy annak következményeit enyhítheti. A követelési jogokban rejlő érték már természeténél fogva is messze visszamarad biztonság szempontjából a dolgokban rejlő érték mögött. Ezen a téren lassú de biztató munka van folyamatban. Csak azon szolidaritás ellen nem történt semmi, mely az állam csődje és a magánjogi obligációk közt brutális erővel fentartja magát. Itt szükség van egy világos, félremagyarázhatlan szabályra. Kiindulva a Savigny-féle tételből, meg kellene adni a hitelezőnek azt a jogot, hogy a papirpénzt csak oly értékben tartozik elfogadni, mely megfelel az aranyra átszámított érték felének. Vagyis mindenekelőtt garancia aziránt, hogy az értéktelen papirpénz segítségével a tartozások felénél többet semmi esetre sem lehessen jogtalanúl elsajátítani. Ezt az elvet ki kellene egészíteni oda, hogy jogtalan gazdagodás esetén az igény felemelhető és hogy erre való tekintettel a mora accipiendi hátrányai korlátolandók. A felállított elv nem vesztene jelentőségéből, ha az alól bizonyos gyors ütemű követelési jogok taxatíve kivétetnének. Hogy az idevágó szabályok rendszerbefoglalása nehéz feladatot képez, nem szenvedhet kétséget, de az bizonyos, hogy ez nem nyujthat a jogtudománynak felmentvényt, hogy teljesítse kötelességét.

Az összeomlás napjaiban a jogász lehangoltságát némileg enyhítheti az a mindinkább terjedő meggyőződés, hogy a pénz által előidézett katasztrófák ellen valamit tenni kell. Ebből emelkedett ki a valorizáció eszméje és az annak érdekében rohamosan érvényesülő propaganda. Franciaországban már az assignaták korában észlelhető volt a komoly kísérleteknek egész sorozata. (A Code Civil 1895. artikulusa a konszolidált pénz hiedelméből indult ki.) Ugyanígy a régi Ausztriában. Hogy az ilyen rögtönzött tervezgetéseknek sikere nem lehet kielégítő, komolyan gondolkodó jogászt nem lephet meg. Azért hangoztattuk a nyugodt időkben szükséges tudományos előkészítést. Egyébként a lengyel és a német valorizáció máris nagy haladást jelentenek az igazság és a jó erkölcsök iránytűje felé.

Ami a magyar valorizációs javaslatot illeti, arra a jogász csak a szégyen érzetével tekinthet. Majdnem komikusan hat az

a kísérlet, mely a javaslat intézkedéseit jogtörténeti fejleményekkel akarja kapcsolatba hozni. E végből a német birodalom felértékelési emlékiratának kivonatát bocsájtja előre; míg azonban a németek megállapításaikból a felértékelés szükségességét vezették le, addig a mi javaslatunk éppen az ellenkező eredményhez jut. Az összes maszkirozási praktikák és gazdaságpolitikai üres deklamációk dacára a javaslat lényege egy ukáz, hogy az állam ünnepélyes igéretei ellenére fizetni nem fog. Mult év dec. 31-én járt le az államot védő tilalmi idő és a javaslat most már örökre állandósítani akarja ezt az állapotot. Százezrek pusztulását jelenti ez, az egész középosztály elproletárosodását. Az állam a háború előtti adósságcímleteit az utódállamokkal szemben felhasználja tehermentesítésére, de saját állampolgárait üres kézzel bocsátja el. A fináncemberek kárszelleme hatja át a javaslatot és ez, de csakis ez, alkalmas enyhíteni a közreműködő jogászok erkölcsi felelősségét. Amit ezenfelül a javaslat szabályozás tárgyává tesz, utána sompolyog a kifejlődött birói gyakorlatnak és azt sok tekintetben — így a nyugdíjkérdésben — egyenesen megrontja.

Kitűzött témánk szempontjából főleg az érdekel, hogy a javaslat a kölcsöntartozások kizárását a valorizációból a pénz kényszerárfolyamával indokolja meg. Miután mindenki névértékben tartozik elfogadni a papirpénzt, ebből a javaslat azt a következtetést vonja le, hogy a papirpénz névértéke erejéig is extinctív hatással van a kölcsöntartozásokra. Ezzel szemben kérdezzük, ha a kényszerárfolyamnak ilyen a hatása, miért szorítkozik ez csak a multra és miért nincs ily kihatással a most létesülő vagy létesítendő jogviszonyokra is? Ha négy papirfillér egyenlő négy aranyfillérrel, miért nem kényszeríti az állam a péket, hogy nekem négy papirfillérért adjon egy zsemlyét? És ha nem adja, miért nem üldözi az állam ezt a vonakodást árdrágításképen? Ha továbbá a kényszerárfolyammal felruházott papirrongy egyenlő az arannyal, miért nem elégszik meg az állam is azzal, hogy az aranyban kivetett adót papirral törlesszem? Ez a jogi alátámasztás tehát hamis szófizma, amivel nem illik megmételyezni a becsületes jogászi gondolkodást.

De kérdem továbbá, ha komoly a kényszerárfolyam emésztőereje, miért falja fel csak a készpénzkölcsöntartozásokat és miért veszti el ijesztő étvágyát a vételárnál, kártérítésnél és a többi jogcímeknél. Ki látott már ilyen szeszélyes elméletet, mely a dementia határán mozog. De maga a javaslat indokolása is metsző gúnnyal fordul korcsszülött elmélete ellen, mikor elmondja: «Az említett követeléseknek az átértékelésből kizárása jogilag

következik a kényszerárfolyam fentartásából, mert ha még ezek a követelések is a kivételek közé soroltatnak, maga a szabály végleg megdől.» Most már értjük; ki fog gondoskodni az árva szabályról, ha még a készpénzkölcsöntartozásokat sem adjuk oda táplálékul. De ha értjük is most már a szerény elméletet, egy kis aggályunk mégis van; mi lesz az igazsággal? Mit felelhetnek erre a jognak felszentelt szolgái? Azt hiszem semmit vagy azt, hogy mi köze ennek a jognak az igazsághoz?

Nem hagyhatom homályban az indokolásnak egy másik pompás mondását. Nem lehet felértékelni a határozott kamatozású közforgalom tárgyát képező értékpapirokat, mert a közönség úgysem elégednék meg azzal, amit neki koncedálnak. Ebből azt következteti a javaslat, hogy a közönség megelégedését kivívta, ha semmit sem ad neki. Ezekben a komoly időkben is jól esik a humor.

Érdekes az is, hogy a kényszerárfolyam és a készpénzkölcsöntartozás közti reláció a rendezői jelre hogy elsülyed. Ennek színhelye a javaslat 4. §-a, ahol egész sora a különben valorizálható követeléseknek ki lesz zárva a felértékelésből ha azok az állam ellen volnának érvényesíthetők. Állam, posta, vasút ellen nem létezik valorizálható kártérítés. Ime a jog elágazása a misera contribuens plebs helyzetére való tekintettel.

A javaslat indokolásával szemben én egy egyszerű, nagyon is egyszerű esetet hozok fel. Mi történnék, ha valaki 14.500 liter bort ad el s ezt úgy akarná teljesíteni, hogy egy liter borhoz 14,499 liter vizet önt. Ugy-e a megoldás könnyű volna. Ép ilyennek kell lenni a megoldásnak akkor is, ha az állam az egy aranykoronát megérő pénzt nyomdafesték segítségével kinevez 14,500 koronát érőnek.

A javaslat hatását az igazság szempontjából talán legélesebben megvilágítja a következő hozzám intézett kérdés. Egy már alig munkaképes intellektuális foglalkozással bíró úr azt kérdezte tőlem: lehetséges-e, hogy nekem és családomnak abból a házból, mely törlesztéses kölcsön igénybevételével lett felépítve, a lakások felszabadításakor ki kell mennem, mert az aranybért megfizetni képtelen leszek, holott annakidején annyi záloglevelet vettem és bírok is jelenleg, melynek kamatai túlontúl fedezik az aranybért. Erre a kérdésre azt a választ adtam, hogy mérvadó faktorok, nevezetesen az igazságról és a népjólétről gondoskodó miniszterek diszpoziciói szerint ez a kilakoltatás ezer meg ezer esetben meg fog történni. Arra a kényelmetlen kérdésre pedig, hogy mit szól ehhez a jog, azt a választ kellett adnom, hogy az ez idő szerint alszik.

IRÁNYELVEK A KÉNYSZEREGYESSÉGET MEGELŐZŐ MAGÁNEGYESSÉG SZABÁLYOZÁSÁHOZ.*

Írta: Dr. MESZLÉNY ARTUR.

Az egyességi eljárás reformja iránt felhangzott számos kívánalom legfontosabbja — de egyúttal legnehezebben megvalósíthatója is — a bírói eljárást megelőző magánegyesség megkísérlésének kötelezővé tétele. Nincs eddig törvényhozás, amely ezt szabályozná s így a kísérlet, ha bele merünk bocsátkozni, egyúttal úttörés is volna a jogalkotás fejlődésében.

Táplálkozik pedig a kívánalom egyfelől abból a tapasztalásból, hogy a mai adós ahelyett, hogy hitelezőitől engedményt vagy haladékot — lényegében tehát ajándékot — kérne s őket a maga szerencsétlen sorsa iránt jó szóval igyekeznék elnézésre bírni, szó nélkül — mintegy a hátuk mögött — benyújtja a kényszeregyességi kérvényt s ezzel fait accompli elé állítja, fenyegetve őket azzal a csődnyitással, amelytől a legjobban neki kellene félnie; másfelől pedig, hogy a hosszadalmas és drága kényszeregyességi eljárást meg lehetne takarítani s annak költségét a hitelezők jobb kielégítésére fordítani, ha a magánegyesség kötelezővé tétetnék.

Aggály persze támad elég a gondolattal szemben. Nemcsak az, hogy ha aztán a magánegyesség mégsem sikerül, újabb harminc nap elmult s az alatt az adós státusa tovább romlott, a hitelezők tovább vártak hiába, további költségek merültek fel és csalárdságokra és szuperkvóták igérgetésére további busás alkalom kínálkozott. De nyomjuk el aggályainkat, ha egyszer az érdekeltségek ily egyhangúsággal e reform mellett vannak s nézzük, hogyan volna beilleszthető a kényszeregyességet megelőző magánegyesség kötelező igénybevétele a csődönkívüli kényszeregyesség intézményébe, milyen korlátok között és minő kautélák mellett.

Szinte önmaguktól adódnak az intézmény következő korlátai:

* E sorok írásakor az egységes szerkezetre foglalt új rendelet tervezete még nem volt meg; időközben azt megküldték véleményezés végett. Az új szöveg a legfontosabb kérdésekben honorálja az alábbi észrevételeket, amelyeket írójuknak alkalma volt illetékes helyen is megtenni. Egyes — eléggé fontos — pontokon azonban azok figyelmen kívül maradtak. Így jelesül az új tervezet 90%-os többség megléte esetében a magánegyezséget elfogadottnak mondja ki és az általam javasolt bifurkációt (alább a szövegben 3., 4., *d)* — *f)* pontok) nem viszi keresztül. Ez a megoldás persze senkit sem elégít ki: a védegyletek pártját nem, amely a 90%-ot tartja, a jogászokat nem, mert nem tartják megengedhetőnek a követelések 10%-ának majorizálását sem, ha az bírói eljárás garanciái nélkül történik. Az új tervezet bírálatába e helyütt már nem bocsátkozhatom.

1. Magánegyességet csak bejegyzett kereskedő legyen köteles megkísérelni, aki ellen, ha a csődön kívüli kényszeregyesség nem jön létre, hivatalból csődnyitásnak van helye. Lateiner, gazdaember nem vetheti alá magát idegen érdekkörök imperiumának. De még a be nem jegyzett kereskedőt sem kell bevonni. Nem is ő az, aki ama visszaéléseket el szokta követni, amelyek ellen a hitelezők védekezni akarnak;

2. a magánegyességet közvetítő hitelvédelmi szerv (az alábbiakban rövidítve «HV») oly módon alkotandó meg, hogy a megbízhatóságnak és közhitelűségnek kellő garanciáival rendelkezhessék;

3. a magánegyesség csak akkor jöhet létre, ha ahhoz az összes hitelezők hozzájárultak, ellenesetben kényszeregyességi eljárásnak van helye. Az igazságügyminisztérium első reformtervezetének szövegéből ez az álláspont még nem derült ki kellő világossággal, de a szakértekezleten ebben az értelemben nyert tisztázást, s egyhangúság uralkodott a tekintetben, hogy a hitelező szuverénítását csak bírói eljárás csorbíthatja;

4. a magánegyességnek nincs meg az a fokozottabb és quasi res judicata-szerű ereje és végrehajthatósága, mint a csődönkívüli kényszeregyességnek, hanem az csak az adós és a hitelezők közötti magánmegállapodás. Ez következik abból, hogy ilyen hatályt csak azon az alapon lehetett a kényszeregyességnek adni, hogy azt mégis egy többé-kevésbbé megnyugtató *causae cognitio* előzi meg, az érdekeltek meghallgatása, amely kirívó jogsértéseket nagyjában kizár. Azonban egy magántestület közbejöttével létesült megállapodás mégis csak magánügy, amelylyel szemben, ha valaki sértve érzi magát, szabad utat kell engedni a polgári pernek. Ezért is alakítom ki ezt a jogsegélyt önálló megtámadási perré (l. alább);

5. akár létrejött, akár nem jött létre a magánegyesség, a bíróságnak mód adandó arra, hogy ellenőrzést gyakoroljon. Az ellenőrzés mikéntje más és más, aszerint, hogy az ügy milyen stádiumban jut a bíróság elé.

Ez alapelvek részletes keresztülvitele nagy vonásokban a következőkép alakulna:

a) A HV a Magyarországon ez idő szerint működő és hitelvédelmi tevékenységet folytató amaz egyesületekből alakul, melyeket az igazságügyi és kereskedelemügyi miniszterek egyetértőleg megneveznek, úgyszintén a jövőben keletkező oly egyesülésekből, amelyeket a HV-ben való tagsági joggal a nevezett miniszterek felruháznak.

A HV. alabszabályait és ügyrendjét, úgyszintén azok min-

den módosítását az igazságügyi és a kereskedelemügyi miniszterek egyértelműleg hagyják jóvá. Jóváhagyás előtt azok hatályba nem lépnek. Az e tilalom ellenére tett minden intézkedés semmis és a HV. és annak szervei egyetemlegesen felelősek minden ebből eredő kárért. A HV. a magánegyességi stádiumban egyfelől annak közvetítője, másfelől az egyszersmindenkorra kirendelt vagyonfelügyelő. Ez utóbbi minőségében az adós vagyonának kezelése és felügyelete körül a szervei vagy megbízottjai által az adósnak vagy harmadik személynek okozott kárért felelős. Ha a kár a HV-n behajtható nem volna, azért egyetemlegesen és egymás közt egyenlő arányban felelősek a HV. tagjaiként szereplő egyesületek. Vagyoni felelősség nélkül nem lehet rászabadítani senkit idegen vagyon kezelésére és felügyeletére. Viszont a vagyonfelügyelő költségeit csak úgy takaríthatjuk meg, ha a HV. vállalja a vagyonfelügyelői szerepet addig, míg a bírói eljárás meg nem indul. Ezért nem tartanám helyesnek azt a megoldást, hogy az eljárás a bírósághoz tett bejelentéssel induljon meg és a bíró mindenekelőtt vagyonfelügyelőt rendeljen ki. Ez már oly költséggel jár, hogy így nem érdemes megcsinálni az egészet. Ha a védegyletek bíznak magukban, vállalják a vagyoni felelősséget; ha nem bíznak magukban, nem vállalhatják magát a feladatot sem.

A HV-t az igazságügyi és kereskedelemügyi miniszter egyetértő határozattal bármikor feloszlathatja. A feloszlás felszámolás útján történik. A felszámolót vagy felszámolókat a nevezett miniszterek egyetértőleg rendelik ki. Az esetleg fennmaradó vagyon hováfordítása iránt az alapszabályok intézkednek. A feloszlatást a kormány diszkréciójára bíznám, mert kísérletről van szó, amely balul is végződhetik, s mert a kormánynak semmi oka nem lehet arra, hogy az intézményt, ha jól működik, megszüntesse.

b) A HV. közbenjöttével kötendő egyességre vonatkozó ajánlatnak a R. 4. §-ában megszabott kellékekkel kell bírnia. Az elfogadásnak írásban, aláírással (szabályszerű cégjegyzéssel) kell történnie. Érvényéhez a HV. ügyrendjében meghatározott szerv ellenjegyzése szükséges. Az egyesség meghatározhatja, hogy egy bizonyos — esetleg százalékok szerint — meghatározandó összeget el nem érő követelések teljes kielégítést nyernek. Az egyességben a fizetendő hányadot és a fizetési határidőt szám és kelet szerint meg kell határozni. Az elfogadás azzal a hallgatólagos feltétellel történik, hogy 1. az egyességhez az összes hitelezők hozzájárulnak; 2. az adós vagyoni helyzetét a hitelezők előtt a valóságnak megfelelően tárta fel és 3. a nem előjogos hitelezők egyenlő elbánásban részesednek.

Ezt a rendelkezést fel kell venni, mert a megfelelő kikötést a legtöbb hitelező nem teszi meg, mikor az ajánlathoz hozzájárul, noha természetesnek tekinti és nem fogadná el az egyességet, ha tudná, hogy vétettek a feltevések ellen. Ezek tehát *essentialia negotii*, «Voraussetzung»-ok e *Windscheid*-féle értelemben, amelyek hiánya megtámadhatóvá teszik a megállapodást. Ez a megállapodás azonban nem egyszerű kétoldalú szerződés, mert abban a tudatban és annak feltételezése mellett létesül, hogy ahhoz az összes hitelezők hozzájárulnak. Az tipikus «Gesamtakt» *(Kuntze)*,* amely minőségnek a jogi elbírálásban különleges kihatásai vannak, jelesül a megtámadás kérdésében.

Az egyességet ama hely kir. törvényszéke előtt, amelyen az adós lakik, bármely hitelező keresettel megtámadhatja, ha a fenti alaki vagy anyagi kellékek valamelyike hiányzik. Az anyagi kellékek szempontjából a csalárdság alapján való megtámadás előfeltétele az, hogy a való tényállás ismeretében a hitelező a felajánlott egyességet nem fogadta volna el. A *par conditio creditorum* megsértése alapján való megtámadást is hasonlókép kellene korlátozni, nehogy csekélységek miatt felboruljon az egyesség. A megtámadási határidő az egyességről való tudomásszerzéstől számított 60 nap, de legfeljebb az egyesség keltétől számított három év. Ha alaki kellékhiányra alapított keresetnek helyt adnak, az ítélet *res judicata* az adós bármely hitelezője közt kötött minden oly részegyességre, amely ugyanabban a kellékhiányban szenved. Ugyanez áll az anyagi kellékhiányra alapított keresetnek helyt adó ítéletről. Tehát: *actio popularis*, miként a tisztességtelen verseny körében (1923: V. t.-c. 30. §. 2. bek.). A végből, hogy jelentéktelen dolgok miatt az egyesség meg ne dőljön, a bíróra kellene bízni annak eldöntését, vajjon az egyesség csak az illető vagy az összes hitelezők irányában legyen-e hatálytalan. Az ítéletben kifejezetten ki kell mondani, hogy az az illető adóssal kötött összes egyességeket hatálytalanítja-e, avagy csak *inter partes* bír-e hatállyal.

A sikeres megtámadás folytán az eredeti követelés feléled. Ez elég súlyos következmény ahhoz, hogy az adóst tisztességes magatartásra indítsa. Nem volna elegendő, hogy mindig csak a megtámadó hitelező egyessége mondassék ki hatálytalannak, mert az esetleg kis összegű követelés feléledése nem tartaná vissza az adóst a csalárdságtól. A megtámadási perben minden hitelező mint mellékbeavatkozó vehet részt (Pp. 84. §.).

* J. E. *Kuntze:* Der Gesamtakt, ein neuer Rechtsbegriff, Leipziger Festgabe für Otto Müller, Leipzig 1892., 27. s. k. ll.

Ha az adós a HV. közbenjöttével kötött egyességnek a bírósághoz való bejelentésétől számított hat hónapon belül csődbe jut vagy kényszeregyességi eljárást kér, az eredeti követelések felélednek.

E rendelkezés felvétele szükséges, nehogy a magánegyességet követő kényszeregyességi eljárásban vagy csődben a hitelezők csak a magánegyességi hányad hányadát kapják s így hátrányban legyenek ama hitelezőkkel szemben, akik az egyességhez nem járultak hozzá.

c) A HV., eljárásának befejezése vagy megszüntetése (e disztinkciót ugyanoly értelemben véve, mint a kényszeregyességi eljárásban) után, az ügy iratait jelentés mellett bemutatja a kényszeregyességre illetékes bíróságnak. A jelentés foglalja magában mindazokat az adatokat, amelyekre a vagyonfelügyelő jelentésének ki kellene terjednie. A bíróság az eljárás megindítását csak akkor rendelheti el, ha a HV. jelentéséből kitűnik, hogy a magánegyesség az ő közbenjöttével siker nélkül 30 napnál nem hosszabb idővel az előtt megkíséreltetett.

d) Szükséges már most bizonyos kapcsolatot létesíteni a magánegyesség és a kényszeregyességi eljárás között. Ha a HV. jelentéséből az tűnik ki, hogy a magánegyesség létrejött, s a bíróság szabálytalanságot nem észlel, a jelentést intézkedés nélkül irattárba teszi és hirdetményt bocsát ki, amelyben ezt az érdekeltekkel közli. Ha szabálytalanságot észlel, a HV-t a hiányok pótlására hívja fel. A felhívás a HV-ra kötelező.

e) Ha a HV. jelentése szerint egyesség nem jött létre és az adós 30 napon belül kényszeregyességi eljárást kér, a bíróság egybeveti a kényszeregyességi kérvény mellékleteit a HV. jelentésével. Ha ez alapon megállapítja, hogy az adós által előterjesztett adatok a HV. adataitól lényegesen el nem térnek, akkor a hirdetményben (R. 10. §.) a hitelezők felhívása (2. pont) elmarad és e helyett utalni kell arra, hogy a bíróság a szavazati jogot a HV-hez intézett bejelentések alapján fogja megállapítani, a hitelezők azonban bejelentésüket módosíthatják és az elmulasztott bejelentést joghátrány nélkül pótolhatják.

Oly hitelező, akit az adós a HV.-nek be nem jelentett, vagy aki az egyességhez nem járult hozzá, az iratok bemutatásától számított 60 nap alatt az egyességhez való hozzájárulását a bíróságnak bejelentheti. Ha ez idő leteltével a bíróság megállapítja, hogy az összes ismert hitelezők hozzájárultak, a bíróság az egyességet létrejöttnek mondja ki s erről hirdetményt bocsát ki. A netán folyamatban lévő kényszeregyességi eljárást ez esetben az ok megjelölésével meg kell szüntetni. Az ily egyesség-

nek ugyanaz a hatálya, mint a HV. közbenjöttével létesült magánegyességnek. Az tehát nem kényszeregyesség, hanem keresettel a fenti b) pont értelmében megtámadható. Még kevésbbé bírói egyesség.

f) Legnehezebb az a kérdés, hogyan lehessen a magánegyességet kényszeregyességgé átalakítani abban az esetben, ha a hitelezők kisebbsége a magánegyességet elfogadni nem hajlandó. Egyszerű volna erre azt mondani: nos hát akkor nincs magánegyesség s jöjjön a csődönkívüli kényszeregyességi eljárás. Csakhogy közben már egy hónap eltelt, a státus tovább romlott, költség is merült fel, úgy hogy az adós — akinek számolni kell a kényszeregyességi eljárás költségével is — csak lényegesen kisebb hányadot ajánlhat, mint bíróságon kívül. A minisztériumi tervezet az egyességrontóra akarja hárítani az okozott költséget, mások bírságról beszélnek, amely esetleg százalékosan volna kirovandó stb. Mindez a kérdést nem fogja meg a gyökerénél. Módot kell találni arra, hogy a bíróság a magánegyességet felülvizsgálhassa és ha hibát nem észlel, az egyességrontók ellenállása dacára létesíthesse az egyességet. Ehhez azonban a rendszerintinél nagyobb többséget kellene megkívánnia, amely csaknem kizárja, hogy az egyesség ne lenne az összhitelezők javára. Ha tehát a HV. jelenti, hogy az egyességet a követelések összege szerint számított 75 %-os többség elfogadta és a bíró szabálytalanságot nem észlel, a kényszeregyességi eljárás megindítása helyett *a magánegyesség jóváhagyásának tárgyalására* tűz ki határnapot. Hirdetményt ki kell bocsátani, vagyonfelügyelőt azonban nem kell kirendelni s a hitelezők azzal idézendők, hogy csak azok jelenjenek meg, akik a HV. egyességéhez hozzá nem járultak vagy az ellen kifogást akarnak tenni. Ha kifogás nem merül fel vagy alaptalannak mutatkozik, a bíró a HV.-egyességet 60 nap elteltével (lásd fent c) pont) jóváhagyottnak mondja ki, s erről hirdetményt bocsát ki. Ha alapos kifogás merül fel, szabályszerű kényszeregyességi hirdetményt kell kibocsátani. A végzés ellen egyfokú felfolyamodást kell engedni.

Azt az ellenvetést hallottam, hogy az egyességrontók a tárgyaláson mint kifogásolók lépnek fel s így az eljárás nem válik egyszerűbbé. Nem osztom, mert a kényszeregyességi tárgyalás mentesül a szavazás, a vagyonfelügyelő jelentése és az e fölötti tárgyalás anyagától és költségétől, ami lényeges nyereség. Puszta írásbeli észrevételezési jogot viszont nem tartanék elegendő biztosítéknak. *Epistola non erubescit.*

Az ily egyesség hatálytalanítását (R. 64. §.) ugyanabban

a tágabb körben kell megengedni, mint a magánegyesség megtámadását. Az ok ugyanaz: az egyesség előkészítése és letárgyalása itt is a bíróság részvétele nélkül történt, tehát a bírói védelmet utólag kell megadni. Minthogy azonban itt mégis bírói kényszeregyesség és nem magánegyesség létesült, a védelem alakjának a kényszeregyességhez és nem a magánegyességhez kell igazodnia.

g) Ha oly magánegyesség létesült, amelyhez nem minden hitelező járult hozzá, vagy amely megtámadható, a hitelező megtámadhatja azt a kielégítést vagy biztosítást is, amelyet az adós vagyonából a többi hitelezők kaptak. Ha ezt ki nem mondanók, az adós a hitelezők egy részének adott kielégítés vagy biztosítás útján elvonhatná a fedezetet az egyességhez hozzá nem járuló hitelező elől.

AZ ELKOBZÁS MAGÁNJOGI HATÁSA.

Írta: Dr. ALMÁSI ANTAL.

1. A m. kir. Kúria egy esetben akként döntött, hogy a Btk. 61. §-a oly parancsoló jellegű *közjogi* szabály, amely megakadályozza, hogy harmadik személy, előbb és jóhiszeműen szerzett idegen dologbeli jogát, (a döntés a harmadik kézizálogjogáról szól), a bűntett vagy vétség elkövetésére szolgált ingók tekintetében érvényesíthesse.

A döntés alapját főleg három indok képezi. Egy az, hogy az elkobzás által nem a kincstár szerez magánjogi jogutódlásszerű jogot, hanem az állam gyakorolja büntető hatalmát. A második az, hogy ez a büntető hatalom úgy éri az elkobzott dolgot, mint valamely természeti esemény, amely azt megsemmisíti. A harmadik pedig, hogy a Btk. 61. §-ának eltérő értelmezése könnyen előzetes és utólagos színlelt megállapodások érvényesülését segítené elő.

Ezeken kívül C. a közszükségleti cikkek elkobzásáról szóló 1715/1917. M. E. R. szabályainak értelmezésével indokol. (C. 1966/1924. H. Dt. XVIII., 81. oldal 77. szám alatt).

Az esetet és a döntést fel kellett hívnunk, mert kérdésünk gyakorlati jelentőségét megvilágítja. De egyúttal indokolja azt is, hogy a konkrét döntés helyességének kétségbevonása nélkül a kérdést elvileg és általánosságban felvessük.

Minő magánjogi hatása van tehát az elkobzásnak? Érinti-e és miként a tettesnek és másoknak az elkobzott dologra vonatkozó előbbi dologbeli jogait?

2. A feleletet magából a büntetőtörvénykönyvből kapjuk. *Ennek 61. §-a ugyanis a dologra vonatkozó tulajdonjog szerint különböztet. Amennyiben* — úgymond — azon tárgyak, melyek a bűntett vagy vétség által létrehozattak, úgyszintén, amelyek a bűntett vagy vétség elkövetésére szolgáltak, *a tettes vagy részes tulajdonai* elkobzandók; ha pedig azoknak birtoklása, használása, terjesztése különben is tiltva van, akkor is elkobzandók és megsemmisítendők, *ha másnak tnlajdonát képezik.*

A 61. § eme tartalmából kettő nyilvánvaló.

Egyrészt, hogy amit a törvény az elítélt hatalmi köréből kivesz, azt mellékbüntetésként közjogi erővel teszi.

A másik pedig, hogy ennek a mellékbüntetésnek módja, hogy a tettes vagy részes *tulajdonjogát* enyészteti el. *Nem kevesebbet, de többet sem.*

Hogy ez a törvényes rendelkezés sem akar többet elenyésztetni és különösen, hogy a harmadiknak a lefoglalás előtt jóhiszeműen szerzett tulajdonjogát és zálogjogát sem akarta visszahatólag elkobozni, az eddigieken felül a Bp. 488. §-ának utolsó bekezdéséből is következik. E szerint ugyanis az oly dolog visszaadása iránt, amelyet a tettesnél vagy részesnél, orgazdánál, bűnpártolónál vagy olyan egyénnél foglaltak le, aki ezt a nevezettektől megőrzésre kapta, polgári pert kell indítani abban az esetben is, ha a kérdéses *dolog tulajdon átruházására alkalmas módon vagy zálogképpen olyan jóhiszemű egyén birtokába jutott, akit a bűncselekményre nézve sem tettesség, sem részesség, sem orgazdaság, sem bűnpártolás nem terhel.**

Úgy látszik Bp. idézett rendelkezése többek között az itt szóvá tett tényállásra is alkalmazandó. Ha pedig alkalmazandó rá, akkor a Btk. 61. §-ának a harmadik jóhiszemű jogait is elenyésztető értelme az alábbiak szerint nem csupán az anyagi büntetőjoggal és közjoggal, hanem a bűnvádi eljárással sem volna összeegyeztethető.

3. A mellékbüntetés közjogi jellege, valamint a büntető ítélet, mint a tulajdonjogot közjogi erővel megszüntető jogi tény avval a nemleges következménnyel kapcsolatos, hogy az állam az elkobzott dolog felett *közjogi hatalmat nyer,* nem pedig magánjogi jogutódlást.

Ennek a közjogi jellegnek eredménye azután az is, hogy a kir. kincstárnak, mint *magánjogi alanynak* sem a mellékbüntetés alkalmazásba vételére, sem pedig annak mellőzésére nézve bele-

* A törvény ugyan csak a *sértett* igényéről szól. Be nem látható azonban, miért járhat rosszabbul az a jogosult, aki *még csak nem is sértett,* hanem a bűnvádi eljáráson teljesen *kívül álló harmadik?*

szólása nincs. Époly kevéssé van beleszólása abba, hogy az elkobzott dologgal mi történjék. Ezt tárgyi, még pedig büntetőjogi jogszabályok írják elő és e kérdésben a kir. kincstárnak, mint magánjogi alanynak rendelkező ügyleti akaratnyilvánításai elvileg ki vannak zárva.

Azonban, vajjon a mellékbüntetést kimondó jogtétel, avagy az ezt kiszabó bírói ítélet *hatásának kezdetére* a Btk. 61. §-ának közjogi és parancsoló jellege szintén kihatással van-e és különösen van-e reá oly kihatással, amely a mellékbüntetés *visszaható erejét* megállapíthatná?

Nem szabad ugyanis kétségben lennünk a felől, hogy akkor, amidőn a harmadik jóhiszemüt elzárjuk attól, hogy a bírói lefoglalás előtt szerzett idegen dologbeli jogát érvényesítse, vagy gyakorolja, a mellékbüntetésnek: az elkobzásnak jogi hatályát arra az időre toljuk vissza, amelyben a harmadik a maga dologbeli jogát valósággal megszerezte.

Vajjon a közjogi jelleg és a büntetési jogszabályok általános elvei ezt indokolják-e?

Szerény nézetem szerint nem, sőt azok az ily visszahatást egyenesen kizárják.

4. Ugyanis, ha a személyiségi jog legfontosabb és legérzékenyebb, a vagyoni jogokat jóval meghaladó jelentőségű közjogi részének időleges elbobzása, ha a hivatalvesztés és a politikai jogok felfüggesztése nem hat vissza, hanem csak a jövőre, (55. és 57. §-ainak 2. bekezdése), akkor valóban alig tudnék okot arra, hogy a tettes vagy részes *magánjogi* és a személyiségi jognál ma már szerteszéjjel minden jogrendszerben kisebb jelentőségünek tartott *vagyoni jogkörét* sokkal csekélyebb mértékben sujtó elkobzásnak miért kell a bűnvádi eljárást megelőző időre is, még amaz időponton túl visszahatnia, amelyben a kérdéses tárgy a Bp. 169. §-a értelmében érzékelhető módon a bűnvádi eljárásba bevonatott?

Ahol a főbüntetésnek a tettes és részes *javára szóló* visszahatásához külön ítéleti rendelkezésre szorulunk (Btk. 94. §), ott a büntetendő cselekmény tényálladékán kívül álló jóhiszemű harmadik *terhére* a mellékbüntetés visszahatását csak akkor fogadhatnók el, ha akár a büntetőtörvény szövege, akár a mellékbüntetés célja ezt elkerülhetetlenné tenné.

5. Azonban ezek is a vissza nem hatás mellett szólanak. A büntetőtörvény *szövege* azáltal, hogy 61. §-ában az elkobzást a más tulajdonában álló dolgokra — az itt mellőzhető kivételtől eltekintve — egyenesen kizárja, a tettes vagy részes tulajdonában állókra pedig *csak annyiban engedi meg, amennyiben azok az ők tulajdonai.*

Bizonyos, hogy ez magánjogi kódexben az idegen dologbeli jogokkal terhelt dolgokat is magában foglalná. De vajjon magában foglalja-e a büntetőtörvénykönyvben is, amely magánjogi műszavakkal még ott is, ahol azokat a büntetendő tényálladék nyomatékos alkatelemeiként használja, oly szabadon él, hogy a megboldogult Fayer László is gyakran a «büntetőjog házi magánjogáról» szólt? És magában foglalja-e akkor is, amidőn az idegen tulajdon kirekesztésének hangsulyozásával felismerhetővé teszi, hogy a bűncselekményben nem részes harmadik személyek dologjogi érdekeit az elkobzással nem óhajtja érinteni?

Ez ellen súlyos aggályok szólanak. Amidőn a törvény a *tulajdonjogot*, nem pedig a tettes vagy részes vagyoni jogképességét akarja elkobozni, amidőn harmadik személyek dologjogi érdekkörét bárcsak a legsúlyosabb dologi jog: a tulajdonjog kiemelése által, de mégis felismerhetően az elkobzás elől megakarja óvni, akkor magának a büntetőtörvénynek rendelkezéseivel és célzatával sem egyeztethető össze, hogy az elkobzással az ítélet, mint kvázi természeti esemény, a dolgot a vagyonjogi forgalomból egészben kivegye és harmadik személyek előzetesen szerzett dologbeli jogainak figyelembe vétele és vizsgálata nélkül magánjogilag teljesen megsemmisítse.

6. Ugyanerre az eredményre jutunk akkor is, ha olyan bűncselekményeket veszünk szemügy alá, amelyeknél a tettes vagy részes tulajdona a büntetendő tényállás egyik alkotó tényezője.

Tegyük, hogy valaki abból a célból, hogy hitelezőit megkárosítsa, a bekövetkező hatósági végrehajtás előtt vagyonához tartozó értéktárgyakat, mondjuk a tulajdonába került dolgokat elrejti, eltitkolja, megrongálja (Btk. 386. §), hogy ugyanily dolgok elrejtése vagy félretétele által a csalárd bukást követi el (Btk. 414. §) és így tovább. Ezek a tárgyak nem csupán bűnjelek, hanem — legalább bizonyos mértékben — egyúttal oly dolgok is, amelyek «a bűntett vagy vétség elkövetésére szolgáltak». Vajjon ezeknél egyáltalán gondolhatunk-e elkobzásra és ha igen, gondolhatunk-e oly elkobzásra, amely földrengésként a hitelezők előzetesen szerzett és a magánjog szerint egyébként hatályos zálogjogait is elenyészteti?

És ha nem gondolhatunk erre, mit kétségtelennek tartok, akkor mely okból menekül a harmadik jóhiszemű dologbeli jogosult az elkobzás elől, ha tettes cselekményével az ő idegen dologbeli jogát akarta sérteni és mely okból enyészik el dologbeli joga akkor, ha a tettes szándéka nem erre irányult.

Mindent összevéve — amennyire a büntetőjogi szabályokat át tudom tekinteni — az elkobzási jogtétel törvényes szövege-

zéséből, annak közjogi és büntetőjogi jelentőségéből és következményeiből indokoltnak látszik, hogy az elkobzó *ítélettel a tettes vagy részes tutajdonjoga elenyésszék, de nem az is, hogy ez az elenyészés visszaható erővel a bűnvádi eljáráson teljesen kívül álló jóhiszemű harmadik előbbi dologbeli jogait is megragadja.*

Visszaélések persze itt is lehetségesek és azok megkísérlése talán gyakoribb is lesz, mint másutt. Azonban ez a büntető ítéletbe foglalt tulajdon-elenyésztetés hatásainak időbeli és személybeli kiterjesztését talán nem indokolhatja. Legfeljebb azt, hogy a bíróságok az előző bűnügyi eljárás által is felkeltett kettős figyelemmel ébren őrködjenek a fölött, hogy gyanus tényállások a jóhiszemű dologi jogszerzés oltalmában, amelyet a magánjogi forgalom biztonsága — meggyőződésem szerint — itt feltétlenül megkövetel, ne részesüljenek.

7. Ha ugyanis az elkobzás hatásainak magánjogi szemlélete felé fordulunk, nem igen juthatunk más eredményre, mint arra, hogy az a büntetendő cselekmény sujtó következménye, amely az elkobzott dologra vonatkozó tulajdonjogot a tettestől abban az állapotban és azokkal a terhekkel veszi el, amelyek azt a bírói lefoglalás pillanatában csökkentették.

Amennyiben tehát a bírói lefoglalás előtt az akkor még a közönséges magánjogi forgalom szabályai alatt álló dologra harmadik személy idegen dologbeli jogot szerzett, avagy amenynyiben azt a harmadik a dologi jog szabályai szerint tulajdonaként átvette, a jóhiszemű harmadik jogának elvesztésére ok nincs és az elkobzó ítélet ily okot visszahatólag a magánjogi szabályokkal összhangban nem is létesíthetne.

Tisztán magánjogi szemmel nézve, ennek igazolására a kereskedelmi törvény 299. és 300. §§-ainak analógiájára sem szorulnánk, mert hiszen ezek a szabályok éppen úgy, mint a magyar kir. Kúria 25. sz. JEH. a jóhiszem alapján akkor és ott is adnak tulajdont, illetve zálogjogot, amikor és ahol az elidegenítő ilyennel *nem rendelkezett.* A jelen kérdésünkben pedig akkor, amidőn a harmadik jóhiszeméről szólunk, oly jóhiszemre gondolunk, amely fennforgott a mellett, hogy az elidegenítő a közönséges magánjogi szabályok szerint a harmadik dologi jog körébe esett dolognak *tulajdonosa volt.*

Ha ennek dacára is ragaszkodunk a harmadik jóhiszeműségének kívánalmához, illetve ahhoz, hogy a harmadiknak dologbeli jogosultságának kellő megszerzési idejében sem szabad tudomással bírnia arról, hogy a dolog a bűncselekménnyel szoros összefüggésben áll, úgy ezt már a Btk. 61. §-ának közjogi nyomása alatt tesszük.

A harmadik sem az ily tudomás dacára, sem e tudomás megszerzésének vétkes elmulasztása révén nem nyujthat segédkezet ahhoz, hogy a büntetőtörvény szerint elkobzandó tárgy vagy annak értéke az elkobzás törvényszerű rendeltetése elől elvonassék (v. ö. K. id. határozatának erre vonatkozó érvelését). Azonban ahol ehhez segédkezet nem nyújt, ahol csak a magánjog adta közönséges ügylettel, kellő forgalmi gondossággal, visszterhesen, avagy visszterhes alapú igényének fedezésére szerez dologbeli jogot, ott az állam ezt a fedezeti alapot harmadik személy bűncselekménye miatt tőle el nem vonhatja.

És bár a közjogi erejű törvényszó hatása kellő alappal hasonlítható is a természeti erő hatásaihoz, ennek a hasonlóságnak mégis csak a hatás *intenzitására* szabad állania. Ellenben nem a tekintetben is, hogy az elkobzás épúgy érjen bűnöst és büntetlent, mint a villám. A büntetőtörvény 61. § elemi erővel ható törvényszó, *de törvényszó*, amelyet kétség esetében akként magyarázok, hogy általa mennél kevesebb magánjogi érdek szenvedjen sérelmet.

8. A harmadik dologi igényének érvényesítési módja más és más lesz a büntető eljárás befejezése előtt, mint annak utána.

A büntető eljárás befejezése előtt a harmadiknak ez igényét a büntető bíróságnál — erre vonatkozó külön szabály hiányában is — a Bp. 488. §-ának rendelkezéséhez képest be kell jelentenie.

Ha célt ér vele, vagy ha e tekintetben polgári perre utasítják, dologbeli joga akadálytalan érvényesüléséhez juthat. Az elkobzás pedig legfeljebb az ezen felüli értékre terjedhet ki. Ellenesetben azonban a jogerős büntető ítélet elkobzó rendelkezése ismét az ítélet közjogi erejénél fogva az ítélet hatályának idejére polgári perrel többé nem hatálytalanítható ugyan. Azonban a jogerős büntető ítélet sem lehet akadálya annak, hogy az, aki a dolgot annak lefoglalása előtt tulajdon átruházására alkalmas módon vagy zálogképen jóhiszeműen megszerezte, az elkobzás által tőle kellő alap nélkül elvont vagyonérték erejéig kártérítéshez se jusson. Az állam más esetekben is sokszor felel hatósági intézkedések által okozott károkért. A jóhiszemű harmadiknak okozott ily kár megtérítése akkor, amidőn ezt a büntetőjog nem zárja ki, a magánjog pedig sokszorosan megköveteli, talán méltánytalannak sem mondható.

AZ INGÓ JELZÁLOGJOGRÓL.

Írta: Dr. Tunyogi SZÜCS KÁLMÁN.

A Széchenyi-emlékünnepek napjaiban most mindnyájan a legnagyobb magyar eszméinek hatása alatt állunk. Úgy gondolom, nem felesleges Széchenyi eszméire emlékeztetni akkor, midőn arról tárgyalunk, hogy kívánatos-e az ingó jelzálogjogot meghonosítani. Mikor a «Hitelt» írta zászlójára jelszónak, akkor nemcsak a nemzet jövőjébe vetett bizalmát fejezte ki és nemcsak arra a plátói bizalomra gondolt, amelyet a nemzeti szellem kifejlődése külföldön és a nemzet kebelében előidézni fog, hanem azokra a gyakorlati eredményekre is, amelyek a bizalomnak természetes következményei. Azt hirdette, hogy a nemzeti életet az erők összekapcsolása regenerálhatja; mert nem a monopoliumokhoz való csökönyös ragaszkodás és nem a felforgatásra kész vak gyűlölet viszi előbbre a nemzetet, hanem az, hogy ha a nemzetben kifejlesztett szellem az anyagi erőket Hitel által kultúrtettekre egyesíti. Ez volt Széchenyi programmja és e helyes programmhoz kell mérni az ingó jelzálogjog célszerűségét.

Az ingó jelzálogjog megengedné ingó dolgoknak átadás nélküli elzálogosítását. E jog alapján a termelők olyan ingó dolgaikra is szerezhetnének zálogkölcsönt, amelyeket most a kötelező kézi zálog rendszer mellett azért nem használhatnak kölcsönbiztosítékul, mert azokat a termelésben nem nélkülözhetik s ezért a hitelezőnek át sem adhatják. Nyilvánvaló, hogy ha a termelő eszközeinek birtokában maradván tovább termelhet, sőt eszközeinek segítségével hitelt szerezve termelő erejében még gyarapszik is, akkor biztosabban fizető adós lesz, mintha termelési eszközeit zálogházba raktározná. Logikus azért az a feltevés, hogy az ingó jelzálogi biztosítékot nyujtó adós könnyen és olcsón fog termelési hitelt kapni. Ime, az ingó jelzálogjog által a nemzeti vagyonnak egy igen jelentékeny része, t. i. a termelésben nélkülözhetetlen ingó vagyon bekapcsolódik a hiteléletbe és hitelre serkentővé válik. Ez a vagyon lesz talán az a kovász, mely a háború óta megdermedt termelő erőket újra erjedésbe hozza. E vagyon biztosítéka fogja talán előcsalogatni és a termelés szolgálatába állítani azt a tőkeerőt, mely a zavaros időkben túlzott nyereséghez szokva nem elégszik meg az ingatlan jelzáloghitel csekély jövedelmezőségével és pusztán személyi garanciára sem hajlandó hitelezni. Valóban, ha az ingó jelzálogjog intézményét pusztán eszményi rendeltetése és elméleti

következményei alapján vizsgáljuk, azt kell tartanunk, hogy benne eszközt leltünk a Széchenyi-programm megvalósításához. Ámde ha ez intézmény működését gyakorlati részleteiben elképzeljük, méltán támadnak súlyos aggodalmak, vajjon az adósnál hagyott zálogtárggyal nem fognak-e visszaéléseket elkövetni és a visszaélések nem fogják-e a közerkölcs romlásának példáival a társadalmi hitelt még dermedtebbé tenni? Azért gondosan meg kell vizsgálni, vajjon az ingó jelzálogjog megfelelhet-e a gyakorlatban eszményi céljának.

A Közgazdasági Szemle legutóbbi számában összefoglaltam azokat az érveket, amelyek az ingó jelzálogjog mellett és ellen felhozhatók. Nem kívánom ezeket az érveket most újból felsorakoztatni, csak arra mutatok rá, hogy a felmerülő problémák közül legfontosabbak: 1. kijelölni azokat a tárgyakat, amelyek ingó jelzálogul alkalmasak és 2. megtalálni azokat a biztosítékokat, amelyek az adós birtokában maradó zálogtárggyal űzhető visszaélések ellen védelmet nyujtanak. E problémák megvitatásához külföldi jogszabályok ismertetésével kívánok most adatokat szolgáltatni.

Az ingó jelzálogjog intézménye legrégebben Angliában és Svájcban fejlődött ki szokásjogi alapon. Angliában az 1878. évi Bills of Sale Act törvényes intézménnyé tette. Négy évvel később egy újabb törvény korlátozta a jelzálogul használható ingóságok körét és ettől kezdve Angliában csak a 30 fontnál értékesebb tárgyakra lehet ingó jelzálogot szerezni. Svájcban a kantonális jogok régóta ismerik az ingó jelzálogjogot, ezt azonban a német tradicionális tanok hatása alatt az 1881. évi kötelmi jogi törvény elejtette. Minthogy azonban a gyakorlatban bevált intézmény törvényesítését a kantonok sürgették, a svájci polgári törvénykönyv tervezete ezt újra felvette és a következő tárgyakra kívánta alkalmazni: állatokra, ingó üzemi felszerelésre, továbbá a hivatás gyakorlásához szükséges készletekre és árúlerakatra. A függőtermés a tervezetből azzal az indokolással maradt ki, hogy azt más úton, t. i. előre eladás vagy ingatlan bekebelezés útján is lehet lekötni kölcsön biztosítására. Az 1907 december 10-én kelt és 1915 január 1-én életbelépett svájci polgári törvénykönyv aztán úgy oldotta meg a kérdést, hogy ingó jelzálogjogot csak állatokra engedett, ezenkívül azonban megengedte a kézi zálogtárgyaknak puszta értesítés útján való utóelzálogosítását, továbbá az 1881. évi kötelmi jogi törvényhez hasonlóan a felek által ingatlan tartozéknak minősített felszerelési tárgyakat, pl. gépeket és szállodai berendezést telekkönyvi bejegyzéssel engedte elzálogosítani.

Anglia és Svájc után a mult század nyolcvanas éveiben Belgium és Olaszország vezették be az ingó jelzálogjogot és pedig mindkettő a mezőgazdasági hitel előmozdítása érdekében. Belgiumban az 1884. évi április 15-iki törvény szerint jelzálogjog szerezhető a gazdálkodó minden olyan gazdasági ingóságára, amelyre haszonbérlet esetén a bérbeadó törvényes zálogjoga kiterjed. Olaszországban viszont az 1887 január 23-iki törvény szerint jelzálogjoggal terhelhetők a folyó gazdasági évben beszedett és magán a mezőgazdasági ingatlanon őrzött termények, valamint az ingatlan művelésére szánt élő és holt felszerelés. Ugyancsak mezőgazdasági ingóságokra létesítettek ingó jelzálogjogot a régi Oroszországban, továbbá Spanyolországban, Hollandiában, Dániában és legujabban Svédországban is.

Franciaországban már 1879-ben készült e tárgyban törvényjavaslat, de ez a szenátusban megbukott. Ezután a mult század kilencvenes éveiben három ízben is terjesztettek a francia kamara elé ilyen tárgyú javaslatokat — sikertelenül; végre a nagynevű agrárpolitikusnak, Mélinenek sikerült a maga javaslatát 1898-ban törvényerőre emeltetni. Az 1898 július 18-iki törvény szerint jelzálogtárgyak lehettek a mezőgazdának saját termeléséből származó és a termelés helyén őrzött következő termékei: a kalászban levő és a levágott gabona, száraz takarmány, száraz főzelék és szárított gyümölcs, állati vagy növényi textil anyagok, olajos magvak beszedés előtt is, bor és egyéb szeszes italok, selyemgubók, kitermelt fa, sajt, méz és viasz, növényi olaj és tengerisó. Az új intézménynek a bortermelők között azonnal nagy sikere volt. Más gazdák azonban kevéssé vették igénybe, mert a törvényes garanciákat túlszigorúaknak, a zálogtárgyak körét pedig szűknek tartották. Ezek az okok vezettek az 1898. évi törvény módosítására. A módosító 1906. évi április 30-iki törvény indokolásában még csak szó sincs arról, mintha az ingó jelzálogjog visszaélésekre vezetett volna. Az 1906. évi törvény óta Franciaországban nyilvánkönyvi feljegyzéssel zálogtárgyul leköthetők a mezőgazdának minden saját termelésű, akar mezőgazdasági, akár ipari cikkei, ideértve az állatokat és a tengerisót is, hacsak ez ingóságok a Code civil 524. §-a értelmében ingatlantartozékoknak nem tekintendők annálfogva, hogy azokat az ingatlan tulajdonosa a birtok szolgálatára és kihasználására rendelte. A francia kamara előtt most újabb törvényjavaslat fekszik, mely az utóbb említett kivételt megszüntetné és az ingó jelzálogjogot kiterjesztené a mezőgazda termékeinek befogadására szánt tartályokra, valamint általában a mezőgazdasági termeléshez használt minden felszerelési tárgyra,

még ha azok nem a mezőgazda termékei is. Úgy az 1906. évi törvény, mint a most említett törvényjavaslat szerint is a zálogtárgyaknak nem kell a termelő gazda őrizetében maradniok, hanem azokat szövetkezeti raktárban vagy a felek megegyezése szerint valamely harmadik személynél is lehet őriztetni.

A mezőgazdasági cikkekre engedett ingó jelzálogjoggal párhuzamosan fejlődött ki Franciaországban a kereskedelmi üzletre vonatkozó zálogjog. Ennek eredete az a bírói gyakorlat volt, amely az üzlethelyiség bérleti jogának elzálogosításához nem kívánta meg az illető helyiség valóságos átadását. Millerand javaslatára az 1899 május 1-iki törvény a kereskedelmi üzlet elzálogosításának ezt a módját elismerte, azonban az elzálogosításnak nyilvánkönyvi feljegyzését kívánta meg. Ez a törvény bizonytalanságot hagyott fenn a tekintetben, hogy mit kell érteni kereskedelmi üzlet (fonds de commereg) alatt és egyébként is hézagos volt. A hiányok pótlása végett hozták az 1909 március 17-iki törvényt, amely szerint a kereskedelmi ügyletre engedett zálogjog mindenesetben kiterjed a cégre, az üzleti helyiség bérleti jogára, az üzleti összeköttetésekre és a vevőkörre. Ezeken felül okiratba foglalt kikötés alapján kiterjed a zálogjog az üzlet folytatásánál használt ingóságokra, anyagkészletre és felszerelésre, továbbá a találmányi szabadalmakra, a kereskedelmi mintákra, rajzokra, védjegyekre és általában az üzlettel összefüggő mindenféle ipari, irodalmi és művészeti jogra.

Szólni kell ezután azokról a jogszabályokról, amelyek az átadás nélkül szerzett ingó zálog jogi biztosítékaira vonatkoznak. A biztosítékok között elsősorban kell említeni a nyilvánkönyvi bejegyzést. A már felsorolt államok mind megkívánják ezt és csupán Románia rendszeresített 1892-ben átadás nélküli ingó zálogjogot úgy, hogy ahhoz nyilvánkönyvi bejegyzés nem szükséges. Legtöbb országban a nyilvánkönyvi bejegyzés a zálogjog megszerzésének nélkülözhetetlen feltétele. Franciaországban ugyan az agrár zálogjog bejegyzés nélkül is érvényes, azonban jóhiszemű harmadik személyekkel szemben speciális törvényi védelemben csak nyilvánkönyvi bejegyzés után részesül. Ugyanitt a kereskedelmi üzletre szerzett zálogjogot a zálogszerződés keltétől számított 15 nap alatt be kell jegyezni, különben a szerződés semmis. Angliában is semmis a zálogszerződés, ha hét nap alatt be nem jegyzik. A nyilvánkönyvi bejegyzés általában írásos zálogszerződés alapján történik. Franciaországban a kereskedelmi üzlet elzálogosításához közokirat vagy kellőkép lajstromozott magánokirat szükséges. Angliában, Svájcban és Olaszország-

ban csak külön erre szolgáló ürlapon kötött zálogszerződés szolgálhat bejegyzés alapjául.

Az ingó jelzálogkönyvek általában nyilvánosak, kivonatot bárki kaphat, de Franciaországban az agrár jelzálogkönyvből csak az adós engedélyével lehet kivonatot adni. A bejegyzés hatálya többnyire időhatárhoz van kötve; ez a határ Olaszországban három, Franciaországban öt, Belgiumban tíz év, mely azonban rangsor-fenntartással meghosszabbítható.

A zálogjogi elsőbbséget általában a bejegyzés rangsora határozza meg. Az olasz törvény megkívánja, hogy az ingó jelzálogtárgyat magán a termelési helyen levő épületekben őrizzék, ugyanezt kívánta az első, 1898. évi francia törvény is, amelyet azonban 1906-ban úgy módosítottak, hogy a zálogtárgy szövetkezeti raktárban vagy a felek megegyezése szerint harmadik személynél is őriztethető. Ugyancsak ez az 1906. évi törvény megengedi, hogy az adós eladhassa a zálogtárgyat, még pedig a tartozásának kifizetése előtt és hitelezőinek értesítése nélkül, az eladott tárgy átadása azonban nem történhetik a hitelező kielégítése előtt. Az elzálogosított kereskedelmi üzletet át lehet helyezni és át lehet ruházni, de a záloghitelezőt előzőleg értesíteni kell, mert különben a követelés esedékessé válik. Svájcban az ingatlan tartozék gyanánt elzálogosított egyes felszerelési tárgyakat hasonló értéküekre ki lehet cserélni.

Minden olyan országban, ahol az ingó jelzálogjog kiterjedtebb alkalmazásban van, az elzálogosított ingóságokról forgalomképes zálogjegyet állítanak ki. A *warrantirozás* általában nagymértékben emeli az ingó jelzálogjog gyakorlati alkalmazhatóságát, mert ezáltal a zálog kezességi biztosítással erősíthető és a zálogjegy a hitel modern szervezetének megfelelően központi hitelintézeteknél leszámítolható.

A külföldi törvények végül szabályozzák a zálogtárgyból való gyors kielégítés módját és szigorú büntető szankciókkal sujtják a zálogtárggyal űzött visszaéléseket.

Megállapítható ime, hogy a német és magyar jogterületeken kívül Európának úgyszólván minden állama bevezette már az ingó jelzálogjogot. Ami Németországot illeti, ott még ép oly nehéz gondot okoz akár nálunk, hogy bevezessék-e ezt az intézményt. Az ingó jelzálogjog hiányát ott is, úgy mint nálunk, szinleges ügyletekkel igyekszik pótolni a forgalmi élet. A német kormány most már hivatalosan foglalkozik ezzel a kérdéssel; Magyarországon az 1911. évi országos jogászgyűlés szintén az ingó jelzálogjog bevezetése mellett foglalt állást.

Az ingó jelzálogjog bevezetésének kérdésében az elhatá-

rozást higgadt, józan mérlegelésnek kell megelőznie. Az elhatározásához azonban még több is szükséges az érvek mérlegelésénél. Szükséges a meggyőzés is. A meggyőzésnek azonban nem helyes módja elhitetni a közvéleménnyel, hogy az ingó jelzálogjog bevezetése után az új biztosítékul kínálkozó vagyon önmagától, automatikusan fogja összekapcsolni a termelő erőket és hogy ezáltal a termelés egyszere csodás módon fel fog lendülni. A vagyon magában egyáltalán képtelen a társadalmi erőket kultúrtettekre egyesíteni. Mert erre csak a szellem képes. Még pedig az a szellem, amelyet Széchenyi István hite hat át. Az ingó jelzálogjog sikere attól függ, hogy milyen hittel fogják azt megvalósítani. Széchenyi bízott a nemzet jövőjében és ez a bizalom hosszú századokra melegséggel, kötelességérzettel és teremtő erővel töltötte meg a nemzet jobbjait. Ha a magyar társadalom bízik önmagában és ha a törvényalkotók megbíznak a magyar nemzetben, akkor az ingó jelzálogjog meg fog valósulni és a nemzeti termelésnek jótékony serkentője lesz.

LEMONDÁS AZ ÖRÖKLÉSRŐL.

Írta: Dr. GAÁR VILMOS.

A lemondás az öröklésről az öröklési rendből az örökhagyó életében való kikapcsolódás az örökhagyóval történt megállapodás alapján. Az öröklésről való lemondás tehát nem egyenlő a megnyílt örökségnek visszautasításával. Ez a visszautasítás az örökösnek egyoldalú ténye, amely nem minden hatásában egyenlő az öröklésről való lemondással.

Az öröklésről való lemondás élők közti kétoldalú jogügylet, amely az örökhagyó és az örökös közt létesül, Az örökösnek egyoldalú nyilatkozata, hogy az örökhagyó után nem kíván örökösödni, nem bír joghatállyal. Ez a nyilatkozat csak az örökhagyó elfogadásával válik joghatályossá; — vagyis csak az örökhagyó elfogadása esetében eredményezi az öröklésről való lemondás az örökösnek az öröklési rendből való kiesését.

Az öröklésről való lemondás mint kétoldalú jogügylet általában nincs alakszerűségekhez kötve. Ha azonban a lemondás olyan személyek közt létesül, akik közt a törvény a jogügylet érvényességét kifejezetten alakszerűségekhez köti, akkor ez az alakszerűség az öröklésről való lemondásnál is előfeltétele a lemondás érvényességének. Igy az 1886 : VII. tc. 22. §-ának *a)* pontja szerint a jogügylet érvényességéhez közjegyzői okirat kívántatik ama szerződéseknél, amelyek a házasfelek, mint

ilyenek közti vagyoni viszonyokat szabályozzák; ebből folyóan a házastársnak házastársával szemben a hitvestársi öröklésről való lemondásnak érvényességéhez közjegyzői okirat szükséges s pedig a lemondó, mint a lemondást elfogadó házastárs nyilatkozata tekintetében.[1]

E kivételtől eltekintve, az öröklésről való lemondás érvényesen létesülhet akár szóbeli, akár írásbeli szerződéssel. Így a kir. Kúria az öröklésről való lemondást megállapította, amikor az örökös az örökség fejében megállapított összegből még hátralevő részt azzal a kijelentéssel vette fel az apától, hogy most már összes apai és anyai örökségére ki van elégítve és többé testvéreitől nem követel semmit.[2] A bírósági joggyakorlat még azt sem követeli, hogy az írásban történt lemondást az örökhagyó írásban fogadja el; hanem elégségesnek tartja, ha az örökhagyó elfogadó akaratkijelentésének megtörténte konkludens cselekményekből válik megállapíthatóvá. Az öröklésről való lemondást állapította meg a kir. Kúria a következő tényállás alapján: az örökös az általa aláírt okiratban kijelentette, hogy a felvett készpénz fejében szülei halála után maradó állatállományból semmit sem fog igényelni, mivel e tekintetben örökségi jutalékára ki van elégítve. Ez az okirat a szülők birtokából került a perhez. Ebből a tényállásból pedig a kir. Kúria arra következtetett, hogy az örökhagyó a birtokába vett lemondási okirat átvételével elfogadta gyermekének a marhaállománybeli örökségi jussáról való lemondását. E szerint az örökös az örökhagyóval szemben mondott le az örökhagyó állatállományára vonatkozó örökségéről s így az örökös és az örökhagyó közt szerződés jött létre, amelynek érvényességét nem érinti az a körülmény, hogy az erről készült okiratot csak a felperes írta alá, ellenben az örökhagyó nem.[3] Más esetben ugyancsak az öröklésről való lemondást állapított meg a kir. Kúria, mert az okiratban az örökös a már felvett 1600 K készpénzzel és egy drb ökörtinóval az apai és anyai osztályrészre nézve történt kielégítését elismerte s a szülői vagyon tekintetében mindennemű követeléséről lemondott s mert ezt a lemondást a szülők azzal, hogy az okiratot átvették és megőrízték, elfogadták.[4]

Az öröklésről való lemondás lehet teljes vagy részleges, feltétlen vagy feltételes. A lemondás az örökhagyónak és az örökösnek akaratmegegyezésén alapszik; ha nekik úgy tetszik,

[1] Kúria 1911. nov. 14. 2946/1911. sz. a. Magánjogi Döntvénytár VI. kötet. 27. sz.
[2] Kúria 1916. febr. 22. P. I. 9772/1915. sz. M. Dtár X. kötet. 129. sz.
[3] Kúria 1922. máj. 3. P. I. 5281/1921.
[4] Kúria 1924. máj. 9. P. I. 1992/1923.

akaratuk érvényre jutását feltételhez is köthetik, avagy pedig a lemondást a várandó örökségnek csupán egy részére korlátozhatják, amire nézve példát mutat a kir. Kúriának fentebb idézett 1922. évi május 3-án kelt PI. 5281/1921. sz. határozata.

Az öröklésről lemondhat nemcsak a törvényes, hanem a végrendeleti vagy a szerződéses örökös is. Mivel azonban az örökösödési szerződéssel örökössé fogadott személynek lemondása egyenlő az örökösödési szerződésnek kétoldalú felbontásával, mivel továbbá a végrendeleti örökös lemondására rendszerint nincsen szükség, hiszen az örökhagyó végrendeletének visszavonásával vagy megváltoztatásával amúgyis kizárhatja eddigi végrendeleti örökösét az öröklésből, — ennélfogva a gyakorlatban rendszerint csak a törvényes örökösnek lemondása szerepel. Innen van, hogy a kir. Kúria 1911. nov. 14-én 2946/1911. sz. a. kelt itéletében «az öröklésről való lemondás alatt az örökhagyóval törvényes öröklési kapcsolatban álló személynek a törvényes öröklésről az örökhagyó halála előtti lemondását» érti.

Az örökös az öröklésről való lemondással megszűnik az örökhagyó örököse lenni. Ha végrendeleti vagy szerződéses örökösről van szó s a lemondás nem egy meghatározott személy javára, hanem általában az örökhagyó irányában történt, akkor az örökhagyó más végakarati intézkedésének hiányában a lemondott örökös nem jut ahhoz a hagyatéki vagyonhoz, amely őt különben a végrendelet, illetőleg az örökösödési szerződés értelmében illetné, s ez a hagyatéki vagyon vagy a növedéki jognál fogva a többi közös örököst, vagy ilyen jog hiányában a törvényes örökösöket fogja illetni. Ha pedig arról a hagyatéki vagyonról az örökhagyó más irányú végintézkedést létesített, akkor amúgyis ez az intézkedés, mint későbbi végakarati megnyilatkozás lesz érvényes.

Ha a végrendeleti vagy szerződéses örökös egy meghatározott személy javára mondott le, akkor lemondása csak úgy lesz hatályos, ha az, akinek javára lemondott, az ő helyébe lép. Ha tehát a lemondás a törvényes örökös javára történt, akkor ez az örökös lép a lemondó örökös helyébe ama hagyatéki vagyon tekintetében, amely utóbbit a végrendelet, illetőleg az örökösödési szerződés értelmében illette volna. Ha a lemondás nem törvényes örökös, hanem más személy javára történt, akkor az a lemondás vagy úgy válik hatályossá, ha ez a személy végrendeleti vagy szerződéses örökössé válik. Ha ez be nem következik, akkor az eme személy javára lemondott örökös továbbra is örökös marad.

A törvényes örökös is lemondásával megszűnik az örök-

hagyó örököse lenni és ennek első jogkövetkezménye, hogy ő személyében kiesik az öröklési kapcsolatból; nem örököl többé az örökhagyó után.[1] A további joghatályosság tekintetében azonban különbséget tesz a joggyakorlat ingyenes és ellenérték melletti lemondás közt. A kir. Kúria a Polgárjogi Határozatok Tárába 562. sz. a. felvett elvi határozatában arra az álláspontra helyezkedett, hogy «ha a szülő által örökrészére kielégített örökös az örökösödési jogáról lemond, ez a lemondás kiterjed a lemondó örökös örököseire, úgyszintén a lemondás után az örökhagyó által szerzett vagyonra is»; ennek az álláspontnak folyományául mondta ki a kir. Kúria 1915 máj. 6-án 5833/1914. sz. a. kelt határozatában, hogy a szülője előtt elhalt leszármazó lemondása kihat annak jogutódaira is, ha ellenérték szolgáltatása mellett mondott le a szülő után várható örökségéről.

Ezekből a határozatokból önként következik, hogy az örökségről ingyenesen lemondó törvényes örökös csak a maga személyében esik ki az öröklési rendből, ellenben leszármazói a ius repraesentationis elvénél fogva helyébe lépnek s pedig akkor is, ha az ingyenesen lemondott örökös az örökhagyó halálakor még életben van. Az a kérdés, hogy az ingyenesen lemondott örökös öröklési igényt tarthat-e a lemondás után az örökhagyó által szerzett vagyonra, alább lesz vizsgálat alá véve.

A törvényes örökös lemondása történhetik általánosságban az örökhagyó irányában, avagy kifejezetten megnevezett személy vagy személyek javára. Ha általánosságban történt a lemondás, akkor ez a többi leszármazó javára szól; vagyis a lemondás csak úgy hatályos, ha legalább egy olyan gyermek maradt az örökhagyó után, aki nem lett kielégítve vagy nem mondott le, avagy ilyen gyermeknek ki nem elégített vagy le nem mondott ivadéka.[2] Ha ilyen törvényes örökös maradt, akkor a lemondott törvényes örökös kiesik az öröklési rendből. Ha azonban ilyen ki nem elégített vagy le nem mondott örökös vagy annak ivadéka nincs, s pedig vagy azért, mert csupán ez általánosságban lemondott törvényes örökösön kívül más nem maradt az örökhagyó után, vagy azért, mert valamennyi törvényes örököski lett elégítve vagy lemondott az örökhagyó után való öröklésről, — s az örökhagyó végrendelettel nem intéz-

[1] Kúria 1915. máj. 6. 5833/1914. Az örökségről való lemondás akkor is joghatályos, ha a jogosított általánosságban egy harmadiknak kedvezményezettként való megnevezése nélkül mond le örökösödési jogáról.

[2] Amelyik törvényes örökös az örökhagyóval szemben magát kielégítettnek jelenti ki, az már ezzel a nyilatkozatával lemond örökségéről; míg aki kifejezetten lemond, nem szükségképen kielégített örökös, hiszen ingyenesen is lemondhatott.

kedett hagyatékáról, akkor a törvényes örökösödés áll be. Idevágóan mondta ki a kir. Kúria 1924 nov. 13-án Pl. 6647—1923. sz. a. kelt határozatában: «amikor felperesek örökségükről kielégíttetésük okából lemondottak, akkor még voltak az örökhagyónak ki nem elégített leszármazói; a lemondás tehát az állandó bírói gyakorlat szerint ellenkező kikötés hiányában a többi ki nem elégített leszármazó javára szólt volna akkor is, ha a felperesek a 4. alattiban nem is jelentették volna ki, hogy magukat összes örökségi illetőségeikre teljesen és végleg kielégítettnek ismerik el és sem átruházó szüleik életében azoktól, sem azok halála után azok hagyatékából vagy testvéreiktől semmit követelni jogosítva nem lesznek ... Ez a nyilatkozat csak azt az általános jogszabályt juttatta kifejezésre, hogy az örökségről való lemondás folytán az örökhagyó hagyatékában az örökség megnyíltakor még ki nem elégített leszármazókat fogja a törvényes öröklés illetni, akiktől a felperesek örökség címén már többé semmit sem igényelhetnek. A 4. a. okiratban nincsen semmiféle nyilatkozat arra vonatkozólag, hogy a felperesek kifejezetten II. és III. r. alperesek vagy ezek valamelyike javára mondanak le örökségükről; ennélfogva meghatározott személy javára történt lemondás hiányában az örökhagyó részéről összes leszármazóinak életében való kielégítése azt eredményezi, hogy most már a felperesek, mint akik kifejezetten nem a II. r. és illetőleg III. r. alperes javára mondtak le kielégítésük folytán az örökhagyó után jutó örökségükről, törvényes örökösökként jelentkeznek az örökhagyó hátrahagyott vagyonában mindama kielégített leszármazókkal együtt, akik kielégítésük folytán egyszersmind nem mondtak le meghatározott személy javára örökségükről».

Ebből az állásfoglalásból következik, hogy ha leszármazó törvényes örökös általánosságban és nem meghatározott személy javára mond le az örökségről s ha az örökhagyó az így felszabaduló örökségről nem végrendelkezik, akkor a lemondás a többi leszármazó örökös javára esik;

ha pedig valamennyi leszármazó lemondott örökségéről és az örökhagyó ennek ellenére sem alkotott harmadik személyek javára végrendeletet, akkor az örökhagyó hagyatékára nézve valamennyi leszármazó egyenlően, illetőleg törzsenkint törvényes örökössé válik;

ha azonban valamelyik örökös kifejezetten egy vagy több leszármazó javára mondott le örökségéről, akkor ezt az örökséget ez utóbbiak kapják még akkor is, ha ezek a maguk örökségéről szintén lemondottak. Ellenben utóbbiak öröksége, ha

általánosságban mondtak le, valamennyi törvényes örököst egyenlően, illetőleg törzsenkint illeti.

Felmerül a kérdés, mi történik az esetben, ha a törvényes örökös oly harmadik személy javára mondott le az örökségről, aki csak az örökhagyó végintézkedésével válik örökössé és az örökhagyó ilyen végintézkedést nem alkotott? Vagy mi történik abban az esetben, ha a kedvezményezett mint az örökhagyó végrendeleti örököse az örökség megnyílta előtt meghal vagy öröklésre képtelenné válik? A helyes megoldás csak az lehet, hogy ilyen esetben a lemondás nem bír hatályossággal, mert ha az, akinek javára a törvényes örökös lemondott, nem juthat a lemondóra szállandott hagyatékhoz, akkor a lemondással létesített jogügyleti cél elérésének hiányában az in integrum restitutio következik be. Vagyis a törvényes örökös lemondása ellenére sem esik ki az öröklési rendből.

A kir. Kúriának 562. sz. polgárjogi elvi határozata értelmében az örökrészére kielégített örökös lemondása kiterjed a lemondás után az örökhagyó által szerzett vagyonra is. A kielégített és lemondott örökös nem igényelhet abból a vagyonból semmit, amit az örökhagyó a lemondó szerződés megkötése után szerez, kivéve ha e tekintetben a lemondó szerződésben valamely kikötés foglaltatik, hiszen a feleknek módjukban van akár korlátokat felállítani, akár feltételeket kikötni.

A kielégítés elégtelensége címén sem támadhatja meg az örökös lemondását, mert éppen az ő szabad elhatározásától függött: mit tart ő elegendőnek annak fejében, hogy örökhagyója után az öröklésről további igények fenntartása nélkül lemondjon. Természetesen más a helyzet, ha az örökös menthető tévedésben volt az örökhagyó vagyoni helyzetéről, avagy ez őt e tekintetben megtévesztette. Amikor azonban az örökösnek módjában volt tájékozódni örökhagyója vagyoni helyzetéről s ezt nem tette, az ellenérték csekélysége miatt a lemondást nem támadhatja meg. A kir. Kúria is így döntött 1914 ápríl. 21-én 3105/1913. sz. a. kelt itéletében.[7]

Az örökhagyó lemondás után szerzett vagyonának erre az örökösre jutandott részéről halálesetre szabadon rendelkezhetik, ha a lemondás általánosságban az örökhagyó irányában történt annak megnevezése nélkül, kinek javára szól a lemondás. Ha az örökhagyó nem rendelkezik, akkor ez a vagyonrész az öröklésre képes törvényes örökösöket illeti. Ha pedig a lemondás meghatározott személy javára történt, akkor a lemondás után

[7] Magánjogi Döntvénytár VIII. k. 156. sz.

szerzett vagyonból is ezt a személyt illeti az a rész, amely lemondás hiányában a lemondott törvényes örököst illette volna. Ebben az esetben még az örökhagyó végrendeleti intézkedésével sem szerezhet öröklési jogot a lemondott örökös, hanem tartozik az ilykép neki hagyott vagyont annak átengedni, akinek javára az öröklésről lemondott, természetesen feltéve, ha ez a kedvezményezett az örökhagyó után örökösként jogosult fellépni. Így döntött a kir. Kúria is: felperes a testvérekkel szemben és ezek javára való lemondás következtében az apai hagyatékból testvérei beleegyezése nélkül nemcsak törvényes, hanem végrendeleti öröklés alapján sem követelhet részt és így az apa által végrendeletében neki juttatott vagyont felperesnek (testvérei) beleegyezése nélkül el nem fogadhatja, hanem azt a lemondás folytán jogot szerzett testvéreknek átengedni tartozik (1923 márc. 8. P. I. 3508/1922).[1]

Ebből a jogi álláspontból azonban annak kell okszerűen következni, hogyha az örökös nem meghatározott személy javára mondott le, hanem csak általánosságban, akkor az örökhagyónak végrendeleti intézkedése alapján jogosult örökölni. A lemondás ebben az esetben az örökhagyónak szabad végrendelkezési jogot biztosít és így ő lemondott örökösét is részeltetheti végrendeletében.

A kielégített és testvére javára lemondott gyermek ivadéka a joggyakorlat szerint jogosult az örökhagyó végrendeleti intézkedése alapján örökölni, mert bár az ilyen ivadék ugyan nem támaszthat az örökhagyóval szemben éppen elődje lemondása folytán öröklési igényt, azonban az előd lemondása nem érintheti az ivadék jogát, hogy az örökséget az ezzel szabadon rendelkező örökhagyónak közvetlenül az ő javára tett intézkedése alapján megszerezze, mert ez a szerzés független a gyermek és szülője közti kapcsolattól s a végrendelettel kedvezményezettnek saját személyes, a szülő által nem is korlátozható jogán alapszik.[2]

Az ingyenesen lemondott törvényes örökös is elveszti az örökhagyóval való öröklési kapcsolatot, ő is kiesik az öröklési rendből, így tehát ő sem tarthat igényt az örökhagyó után való öröklésre s pedig tekintet nélkül arra, vajjon az örökhagyó a hagyatéki vagyont örökösének lemondása előtt vagy után szerezte. Az ingyenesség csak azt eredményezi, hogy a lemondás e lemondónak ivadékára nem terjed ki. Egyebekben azonban ugyanazon jogszabályok érvényesülnek, mint az ellenérték

[1] Azonos döntés: Kuria 1910. máj. 3. 937/1910. M. Dtár IV. k. 114. sz.
[2] Kúria 1914. szept. 9. 857/1914. M. Dtár VIII. k. 241. sz.

ellenében történt lemondásnál. Ha az ingyenes lemondás nem kifejezetten megjelölt személy javára történt, a lemondott örökös végrendeleti részeltetést elfogadhat, ellenkező esetben nem.

A RÁDIÓ SZERZŐI JOGA.

Írta: Dr. SZALAI EMIL.

I. A gondolatok terjesztésének legújabb módja a rádió, mely az 1925. évi 32,250. sz. ker. min. rendelet szerint *«oly berendezés, mely jeleknek, írásnak, híreknek, képeknek és hangoknak fémvezeték nélkül vagy fémvezetéken nagy váltakozásszámú áramok segélyével adására vagy vételére szolgál»*. A rádió számos közigazgatási, jogi és magánjogi vonatkozás mellett a szerzői jogba is belekapcsolódik.

Valószínű, hogy nálunk is mihamar bíróilag eldöntendők lesznek a rádióra vonatkozó szerzői jogi kérdések, melyeknek a külföldön már van bírói gyakorlata és eléggé számottevő irodalma is.*

Időszerűnek véljük tehát, hogy a rádióval kapcsolatos szerzői jogkérdéseket főbb vonalaikban megvilágítsuk.

A rádióberendezéseknek két kategóriája van:

1. a rádió-adóberendezések u. n. (rádió-hírmondó) vagy rádióleadóállomások, melyeket nálunk csak a m. kir. posta létesíthet (más csak a minisztertanács hozzájárulásával kiadott keresk. miniszteri engedéllyel);

2. rádió-vevőberendezések, amelyek az adóberendezések által «leadott» közléseket, előadásokat, hangversenyeket stb. felfogják és hallgatókagylók vagy hangszóró készülékek útján a hallgatónak közvetítik — mintegy átadják. Ilyen vevőberendezést is csak engedéllyel lehet létesíteni, de engedélyt mindenki kaphat. Azonban eddig is létesítettek és bizonyára ezután is fognak engedély nélkül is létesíteni sokan — nyilván sokezren — ilyen vevőberendezéseket, melyek primitív eszközökkel olcsó pénzen is készíthetők.

II. A rádióberendezések közül a szerzői joggal tulajdonkép

* Jelentősebbek *Dr. Paul Abel:* «Rundfunk und Urheberrecht» Wien 1925. Manzscher Verlag, *Elster*: Urheberrechtliche Fragen beim Rundfunkbetrieb» (Markenschutz und Wettbewerb 1924. évf. 229. o.) u. a. «Rundfunk und Urheberschutz» (Gewerb. Rechtschutz und Urheberrecht 1925 évf. 182. o.) *Goldbaum:* «Das Senderecht des Urhebers» Jurist. Wochenschrift 1925. évf. 930. o. *Hillig*: «Urheberrecht und Rundfunk». Gew. Rechtschutz u. Urheberrecht 1925. évf. 212. o. *Hoffman* : «Urheberrecht und Rundfunk» u. a. évf. 70. o *Opet*: «Schriftsteller und Rundfunk» Deutsche Juristenzeitung 1925. évf. 805. o. *Osterrieth* . «Der Rundfunk und das Urheberrecht» Gew. Rechtschutz und Urheberrecht 1925. évf. 263. o. *Simson*: «Rundfunk und Urheberschutz» u. o. 1925 évf. 97. o. Droit d'Auteur et Téléphonie sans fil (T. S. T.) a de *Droit d'Auteur* 1924. évf. okt. száma. Droit d'Auteur et Radiophonie u. o. 1925 febr. száma.

csak az 1. alatt említett leadóállomások lépnek szorosabb kapcsolatba. Ezek a központi állomások, amelyek mint köztudomású, híreket adnak le, hangversenyeket és előadásokat rendeznek olykép és azzal a célzattal, hogy a városszerte, országszerte és világszerte működő vevőberendezéseken a hallgatók ezrei, százezrei, sőt milliói meghallgassák a híreket, hangversenyeket, az előadásokat.

Ha a leadóállomások egyszer világgá bocsátották a leadást (hírt, előadást, stb.), nincs többé mód korlátozni vagy megválogatni, hogy kik vehessék fel azt a «leadást».

A leadóállomás tehát olyan előadópódium, melynek hallgatósága számban és területben egyaránt végtelen.

Köztudomású, hogy a leadóállomások rendszeresen, előre hirdetve, pontos időbeosztással híreket adnak le és szellemi alkotásokat (írói műveket, zeneműveket, szöveges zeneműveket) «adnak le». Nyilván előbb-utóbb képzőművészeti, fényképészeti, sőt mozgóképművészeti képeket is le fognak adni, — dróttalan távolbalátás, távolbavetítés stb., — amint ezen fejleményekre a magyar rádiórendelet is utal. Ezidőszerint azonban a látószervünk részére való leadást szolgáló találmányok még nem mentek át a közkeletű gyakorlatba, az ilyetén produkciókat tehát nem vonjuk be jelen fejtegetésünk keretébe.

III. A leadóállomások a fentiek szerint általában oly műveket továbbítanak, amelyek az 1921 : 54. tc. (Szjt) szerint a szerzői jogi védelemnek tárgyai.

Fel kell tehát vetni generális kérdésként: vajjon a szerző kizárólagos jogai közé tartozik-e a művek rádióleadásának megengedése és ha a leadás a védelmi időn belül a szerző engedélye nélkül történik, megállapítható-e a szerzői jog bitorlása?

Kifejezett utalást a Szjt a rádióleadásra nézve nem tartalmaz. Bárha a rádió műszaki találmánya 1921-ben a Szjt megalkotásakor már ismeretes volt, annyira közkeletűen, Európában, pláne hazánkban még nem terjedt el, hogy a rádióra vonatkozó szerzői jogi kérdések a törvényhozóhoz közel férkőzhettek volna. A Szjt előkészítő munkálataiban (indokolás, bizottsági, nemzetgyűlési tárgyalás) sem találjuk nyomát annak, hogy az előkészítés közben a törvényhozó speciális figyelemmel volt a szerzői művek rádión való propagálására. Más országok, melyek szintén a közelmúltban alkották meg vagy módosították szerzői jogi törvényüket, szintén nem vonták kifejezetten keretükbe a rádió szerzői jogát. Csak Chilenek szerzői jogi tr. 1925 március 17-én létrejött szerzői jogi új törvénye emlékezik meg I. cikkében a rádióval kapcsolatos szerzői jogról és

Olaszországnak új, de még életbe nem lépett 1925 nov. 7-iki 1950. sz. új szerzői jogi törvénye.

Bárha a Szjt a bitorlás vétségének konstruálása és büntető szankciói révén büntető jellegű törvény, még sem tekinthetjük ezt a jelleget olyan prægnansnak, hogy rendelkezéseinek analogikus kiterjesztését a rádióra kizártnak tartsuk. Bírói gyakorlatunk többszörösen meg is valósította az ilyenfajta kiterjesztő alkalmazást. Így régi szerzői jogi törvényünk nem rendelkezett a fonográfhengerek, grammofonlemezek és általában beszélőgépek útján való reprodukcióról és a mozgófényképek és mozgófényképészeti művek ismeretlenek voltak a régi törvény alkotója előtt, bírói gyakorlatunk mégis védelemben tudta részesíteni szerzőinket a beszélőgépek és mozgófényképek által elkövetett bitorlási jellegű cselekmények ellenében.

IV. A Szjt védelme mindennemű művekre nézve elsősorban a *többszörösítés, közzététel* és *forgalomba helyezés* tekintetében valósul meg; ettől elkülönítve szabályozza a Szjt védelmét a *nyilvános előadás* tekintetében.

E védelmi területek közül legelőbb is a *közzétételt* ragadjuk ki.

Közzététel, amint ezt már másutt kifejtettük,* a műnek *elsőízben való nyilvánosságrahozatala,* mely történhetik többszörösítés, nyilvános előadás, közszemléretétel, mechanikai vagy optikai készülékek segélyével való bemutatás útján, *vagy egyéb módon is.* Közzététel csak még nyilvánosságra nem került művet érhet; ha a mű egyszer, bármily módon is, nyilvánosságra került, többé újból közzé nem tehető, mert hiszen a mű *legelsőízben* csak egyszer kerülhet a nyilvánosság elé.

A szerzőnek a közzétételre vonatkozó jogi védelme a legteljesebb, a legmesszebbmenő, minthogy még a mű tartalma sem hozható nyilvánosságra, mielőtt a szerző a művet közzé nem tette (6. §). Kétségtelen tehát, hogyha valamely leadóállomás a szerző engedélye nélkül még közzé nem tett művet adna le a vevőállomások végtelenül nagy nyilvánossága számára: a szerzői jog bitorlása megállapítandó lesz. (Hogy a közzétételre vonatkozó kizárólagos jog miképp érvényesül nem tulajdonképpeni szerzői művekre, hanem egyszerű hírekre vonatkozólag, erről alább szólunk.)

A közkeletű eset azonban az, hogy a leadóállomás már közzétett, megjelent műveket ad le. A leadóállomások üzleti jellegű vállalkozások, melyek — előfizetési díjakra vagy egyéb

* *Dr. Szalai* Emil: A magyar szerzői jog 1922. Athenæum kiadása. 8. o.

díjakra tekintettel — adnak le szépirodalmi és tudományos műveket (szavalatok, felolvasások, előadások stb.) és zeneműveket vagy zenésszínműveket (hangszer-előadások, ének-előadások, egész zenésszínművek előadásai).

Mindenekelőtt meg kell állapitani, hogy a szerző számára biztositott jogok közül melyik kerül itt figyelembe?

Kétségtelen, hogy a rádióleadás a mű *többszörösítésének* nem tekinthető. A többszörösítés fogalmához az Szjt 5. §-a szerint példánynak, kézzelfogható példánynak létesítése szükséges. (Irreleváns azután, hogy a példány műszaki eszközök nélkül hasznavehető-e. Így a gramofonlemez is a művet reprezentáló példány, jóllehet ahhoz, hogy abból a mű kikerüljön, külön készülék [tű, mikrofon] is alkalmazandó.) Ahol ily példány nem jön létre, ott többszörösítésről nem lehet beszélni.

A leadóállomás, midőn valamely művet leád, nem létesít ily példányt, hanem csak energiamozgást (hullámzást, rezgést) idéz elő a természetben, ezen mozgás továbbítódik, a vevőberendezés működése pedig csak ennek a mozgásnak a közvetítődése, amennyiben maga ez a mozgás teremti meg a hallgatókészülék közvetítésével a fül számára az eseményszerűen lefolyó előadást. A mozgás testileg nem rögzítődik meg, hanem mintegy beleoszlik a világürbe.

Ezekhez képest azt kell megállapítanunk, hogy a Szjt-nek a többszörösítésre vonatkozó védelme rádióleadással szemben nem alkalmazható.

De nem tekinthető a leadóállomás munkája a Szjt értelmében a mű *forgalombahozatalának* sem. A Szjt forgalombahelyezés alatt, mint azt már kifejtettem,* a mű *példányainak vagy legalább* egy *példányának* a közönség részére való forgalomba beletevését értette, tehát *példányoknak* arra a vágányra helyezését, melyen a közönség számára tovább indulhat. A forgalomba helyezés tehát kézzelfogható példánynak testi továbbítását jelenti. Ám épp a testi példány hiányzik a rádió útján való leadásnál.

Nyilvánvaló ezek nyomán, hogy az Szjt 1—48 §§-aiban, melyek — a közzétételtől eltekintve — csak a többszörösítés és a forgalomba helyezés tekintetében rendelkeznek, nem találunk védelmet a művek rádióleadása ellenében.

V. Ezekután a törvény III-ik fejezetéhez kell fordulnunk, mely a művek *nyilvános előadását* utalja a szerző kizárólagosságába. Vajjon a rádióleadás nyilvános előadásnak tekintendő-e?

* Dr. Szalai i. m. 8. o.

mert ha igen, ugyanezen III-ik fejezet rendelkezései vehetők igénybe a szerzők számára a rádióleadás ellenében.

A *nyilvánosság* kritériuma kétségtelenül fennforog, bárha maga az előadás (a mű elszavalása, eléneklése, lejátszása) rendesen a leadóállomás műtermében történik, hol a felvevőgép operatőrjén kívül senki sincs jelen. Nyilvános az előadás, mert ha kilométereknyi vagy százkilométereknyi, vagy ezer kilométereknyi távolban is, az előadást hallgatóknak tömegei «fülelik». Nemcsak nyilvánosság ez, de végtelen nyilvánosság, melyet nem ront le az, hogy a «fülelők» egymást nem látják; amint a színházi előadás is nyilvános, ha csupa vak néző is van a teremben.

De épp így fennforog az «*előadás*» kritériuma is. Ugyanis a leadóállomáson a szokásos módon előadják a művet, felolvassák, elszavalják, eléneklik, hangszeren eljátsszák stb.

A Szjt III. fejezete azonban nem mindennemű szerzői műnek biztosít védelmet a nyilvános előadás tekintetében. Taxative vannak felsorolva e fejezetben a szerzői műveknek a nyilvános előadás tekintetében védett kategóriái. Ilyenek: a *színművek, zenés színművek* és *zeneművek* (49. §) és az itt figyelembe alig kerülő némajátékok és koreografiai művek (50. §).

A Szjt értelmében nem vonható kétségbe, hogy ezen most megjelölt művek rádióleadása a szerző engedélyéhez van kötve. Az eddigi szakirodalomban alig is hallatszottak ellenkező vélemények. A védelem mikéntje és szabályozása nem is ezen most körülírt művek védelmének elvi kétségbevonása miatt, de a gyakorlati megvalósítás miatt okoz nehézséget, arra tekintettel, hogy a nemzetközi szerzői jog szempontjai szinte a végtelenségig játszanak közbe. A leadóállomást a hallgatótól országok, földrészek és óceánok választják el. Hidald át a nemzetközi jog nehézségeit, mikor pl. a leadóállomás Pekingben van vagy Zanzibarban, vagy Buenosayresben, a hallgatók pedig egyszerre Szentesen, Birminghamban, Nápolyban és Sidneyben. Hány országnak, mennyire eltérő szerzői joga játszik közbe!

Elvi szempontból nehézséget csak azon művek okoznak, amelyek nem foglaltatnak a 49. §. fentebb megjelölt felsorolásában, tehát általában az írói művek (szépirodalmi és tudományos művek).

Vajjon egy elbeszélés felolvasása, egy vers elszavalása a leadóközpontban és ilymódon rádión való leadása sérti-e a szerző jogát?

Tudvalevő, hogy nyilvános előadás szempontjából az írói mű nem részesül védelemben. A szerzői jogi törvényhozások rég-

óta, alaposan megfontolt szándékkal, számos törvénybe átment rendelkezéssel tették e vonatkozásban szabaddá az írói műveket. A törvény magyarázóját vagy alkalmazóját nem tévesztheti meg az, hogy a törvényhozó az idevágó elv megállapításánál csak arra volt tekintettel, hogy valahol netán egy teremben kisebb nagyobbszámú hallgató előtt elszavalják-e vagy felolvassák-e az írói művet, de arra aligha gondolt, hogy sok ezer, százezer vagy millió vevőállomáson a hallgatók óriási tömegei számára adják le az írói művet. A konzervatív törvénymagyarázó nyilván úgy véli: miért kellene nagyobb védelmet adni a rádióleadás útján való ilyetén előadás ellen, mint a közvetlen, szemtől-szembe való előadás ellen, mikor a mű hatása a rádión való előadásnál nyilván kisebb, közvetettebb, mint a szemtől-szembe való előadásnál?

Ám ezen felfogással szemben megértenők a szerzői jog liberálisabb, kiterjesztőbb magyarázóját is. A törvényhozás, midőn a nyilvános előadás szempontjából szabaddá kívánta tenni az írói műveket, olyatén állandó, óriási méretű kihasználásra, mint amilyen a rádióleadás, aligha gondolt. Nem tette fel, a kihasználásnak oly végtelen lehetőségét, amilyen a rádiónál kínálkozik, mi mellett a törvényhozó nem gondolt arra, hogy az író gazdasági érdekeinek oly súlyos sérelmére szolgálhat a rádióleadás. Primitiv gépecskék által, amelyeket holmi kis iskolásfiúk is előállíthatnak zsebpénzükből, lehet terjeszthetni rádió-leadás útján írói műveket.

Némely írói mű értéke szinte kizárólagosan a cselekmény érdekességében rejlik; az olvasó megvette a regényt, hogy olvashassa. A könyv továbbkölcsönzése nem ártott számottevően a szerzőnek, korlátolt volt a példányok ilyetén használóinak — olvasóinak — a sora. Ma a rádió-leadóállomás egyetlenegy közös példányából egyszerre milliókkal ismertetheti meg a regény cselekményét. Ne feledjük el, hogy ritkák az olyan klasszikus írói művek, amelyeket az ember el akar tenni a könyvtárába, hogy újból és újból gyönyörködhessék bennök; a legtöbb írói műnél beéri a közönséges ember, ha a benne foglalt cselekménynek menetét egyszer megismeri. Feltehető tehát, hogy azon ezrek, kik a rádióvevők hallgatóin át megismerik e műveket, annak példányát többé nem veszik meg: tehát a szerző súlyosan károsodik a rádióleadással. Ezek a körülmények arra vihetnék a liberálisabb törvénymagyarázót, hogy ilyetén eszmemenetet tegyen magáévá: a Szjt főcélja a szerző védelme, itt a szerző érdeke védelemre szorul, a törvényhozó intenciója nyilván az volt, hogy ily súlyos sérelem ne érje a szerzőt — a bíró

tehát pótolja a törvény hiányát azzal, hogy védelmet nyújt az írói műnek is a rádióleadás ellen.

A szerző érdeke iránt való ragaszkodástól eltelve se mernők azonban ezt a liberalitást magunkévá tenni. Mert az a meggyőződésünk, hogy a Szjt tilalmi rendszerét bontaná meg ez a liberalitás. Nem kiterjesztő magyarázat volna ez a liberalitás, hanem oly magyarázat, melynek egyenest ellen szól a Szjt. Szinte oly messzemenő magyarázat volna, mintha a törvény védelmi időtartamát hosszabbítaná meg a bíró, mert adott esetben e meghosszabbítás volna a szerzők érdeke. A szerzői jog történeti kifejlődésében mindenütt a szerzői érdek és a közérdek kiegyeztetése volt; nem lehet egyoldalúlag, önkényesen megbontani ezt az alkuegyezséget.

Ha kénytelen-kelletlen is, azt kell megállapítanunk: a a rádió-leadás szempontjából védelemben részesülnek a zeneművek, zenésszínművek, és színművek —, írói művek nem. Legalább de lege lata igy kell tekintenünk.

VI. Ezekhez még néhány megjegyzést óhajtunk fűzni:

A *színművek* is írói művek. A Szjt értelmében ezeket úgy «előadni, ahogy az egyéb írói műveket közkeletűen szokás, felolvasni, elszavalni» szintén lehet a szerző engedélye nélkül; nem tekinthető tehát tiltott nyilvános előadásnak, ha a leadóállomás a színművet elolvastatja, elszavaltatja. Már a színmű oly rádióleadását, mely megfelel a színművek közkeletű *előadásának* (szereposztással, színi előadásszerűen) — ha nézők nélkül is és csakis a «fülelők» számára — esetleg tiltott nyilvános előadás lesz, feltéve, hogy a körülményekből az a szándék magyarázható ki, hogy az előadás színi előadás kivánt lenni, jóllehet «színek» (szemek) nélkül.

Ebbe kapcsolódik az a kérdés: mikép itélendő meg, ha valóságos *színi előadás*, melyre a színház engedélyt szerzett, *rádióleadással továbbíttatik*, vagyis ha a rádióleadóállomás — mint ez nálunk is történik — mikrofonok útján felveszi a színház előadását és így továbbítja? Úgy véljük — a részletes okfejtéssel ezúttal adósok kivánunk maradni — hogy ez esetben a rádióleadás ellen a szerző jogosan felszólalhat, mert a színi előadás célja a színház közönségének a kiszolgálása volt, nem pedig az, hogy a vevőállomások százezrei részesüljenek a színi előadás gyönyörűségeiben.

Hírek és hasonló közlemények nem részesülnek nálunk szerzői jogi védelemben; tehát ha a leadóállomás bármikép hozzájut hírekhez, azokat leadhatja. Irreleváns, hogy a leadás egyúttal közzététel-e, vagyis, hogy oly hírt ad le, mely még

nem került nyilvánosságra. A híreket ugyanis a Szjt még a közzététel ellen se védi. Mindazonáltal úgy véljük, hogy a Szjt 6. § 7. pontja alapján bitorlást követne el az a leadóállomás, mely a hírlapokban felvétel végett összegyűjtött és többszörösítve megjelent táviratokat és tudósításokat jogosulatlanul leadná, mielőtt azok valamely hírlapban megjelentek. Mert ez a törvényhely épp a közzététel ellen kiván védelmet nyujtani az ú. n. kőnyomatosak, távirati irodák és hasonló intézmények híreinek.

VII. A *rádióvevőberendezések* szerzőjogilag kevésbbé kerülnek figyelembe.

Amint könyvet elolvasni, sőt elkölcsönözni, képet megnézni és nyilvános előadást meghallgatni bárkinek szabad: úgy a rádióvevőkészülék mellett szabadon felfoghatom a hallgató útján a fülemmel a hullámok rezgését. Sőt ha a vevőberendezés mellett ülök hallgatóval a fülemen, gyakorta nem is tehetek mást, mint felfogni e hullámrezgést, mert hiszen a hullám esetleg a fizika változhatlan törvényei szerint jut bele a hallgatómba. Nem vonhatja tehát a szerző szerzőjogilag felelősségre azt, aki vevőberendezéssel felfogja a művét.

A rádiórendelet 14. §-a ennek megfelelően olykép rendelkezik, hogy a «rádióhírmondó-állomás által terjesztett «mindenkinek» szóló közlést (zene, ének, felolvasás és más hasonló szórakoztató és oktató anyagot), továbbá a «mindenkinek» jelzésű híreket bárki felveheti, aki rádióvevőberendezés létesítésére engedélyt kapott. Hozzáteszi azonban a rendelet: «tilos a felvett közléseket engedély nélkül iparszerűen felhasználni vagy terjeszteni».

A rendelet ezen intézkedéseit azonban — tehát a benne foglalt engedélyt és a benne foglalt tilalmat — ne tekintsük olyannak, hogy szerzői jogi jellegű szabályozást kívánt megvalósítani, valamint nem tartjuk ilyennek a rendelet 57. §-ának 4. pontját sem, mely kihágásnak minősíti és két hónapig terjedhető elzárással és 3 millió koronáig terjedhető pénzbüntetéssel bünteti azt, aki a «mindenkinek» szóló közléseket jogtalanul, iparszerűen terjeszti, vagy felhasználja. A rendelet kibocsátója nyilván nem kívánt az Szjt-vel konkurrálni, hanem azzal párhuzamosan statuált közigazgatási rendszabályokat. Mindenesetre helyesebb lett volna, ha a rendelet még látszatát is kerülte volna annak, hogy a szerzői jogba vágó intézkedést tesz.

ÉVNYITÓ BESZÉD A M. KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁGNÁL.

Az államhatalmi megoszlás és a képviselőválasztási bíráskodás.*

A törvényhozás az elmúlt évben a magyar királyi közigazgatási bíróság hatáskörének kiterjesztésében nevezetes lépést tett előre. Ez a lépés a képviselőválasztási bíráskodás teljességének a közigazgatási bíróságra ruházása. Ez nem egyszerű hatásköri kiterjesztés, hanem, ez valóságosan az államhatalmi megoszlás nagy kérdését érintő alkotmányreform jelentőségével bír. Csaknem az összes parlamentekben uralkodóvá vált az a felfogás, hogy a képviselői mandátumok érvényességének megbírálása magának a törvényhozói szervnek kiváltsága. Mi volt ebben az általánosan uralkodó felfogásban természetesebb mint az, hogy a mi 1848-iki törvényhozásunk szintén biztosította a képviselőnek kiváltságos bíráskodását a választások érvényességében. Ez az álláspont hazánkban nagy népszerűségnek is örvendett. Nem akarták a politikai körök sokáig észrevenni, hogy a képviselőházi bíráskodás a pártatlan bíráskodást már természeténél fogva csaknem lehetetlenné teszi. A parlamentárizmus ellen való támadást láttak abban, ha valaki a parlamenten kivül álló független bíráskodás mellett szállt síkra. Egy enqueten mondtam — és itt megismétlem — említette báró Wlassics Gyula, hogy ha pályakérdést tűznének ki, melyik a legelfogultabb, a legpártosabb szervezet a képviselőválasztások bíráskodásában: úgy a pályadíjat a képviselőházi bíráskodás nyerné meg. Ez igen természetes. Egyszerűen lehetetlen, természetellenes feladat elé állítja az a rendszer a képviselőt, mely tőle képviselőválasztási ügyben a teljes pártatlanságot, teljes függetlenséget kivánó bírói funkció gyakorlatát követeli. Ezért a képviselőház hatalmára féltékeny Anglia is, a képviselőválasztási bíráskodást az esetek túlnyomó részében végre is London két főbírájára bízta.

Ezen a nyomon fogott a kérdés megoldásához a magyar törvényhozás is, midőn az 1874 : XXXIII. tc. kimondotta, hogy a kérvénnyel megtámadott választások érvényessége fölött a királyi Kúria ítél. Ez azonban csak elvi kijelentés volt. Ugyanezen törvény egy későbbi törvénynek tartotta fenn az anyagi és alaki jogszabályoknak a megalkotását. Éppen egy negyedszázadnak kellett elmúlnia, míg végre a Kúriai bíráskodásról szóló 1899 : XV. tc. létrejött.

Természetes volt, hogy 1874-ben a törvényhozás azt az elvi kijelentést tette, hogy a Kúria legyen a képviselőválasztás bírája.

* Báró Wlassics Gyula, a m. kir. közigazgatási bíróság elnöke a bíróságnak 1926 január 9-én tartott teljes-ülésén évnyitó beszédet mondott, melynek gondolatmenetét a fentiekben közöljük.

Akkor még nem volt a Kúriával egyenrangú közjogi bíróság. Sőt midőn a kúriai bíráskodásról szóló törvényt meghozták (1899 : XV. tc. 9.) a közigazgatási bíróság még alig három évig működött. Elméletiletileg föltétlenül a közigazgatási bíróság hatásköréhez tartozik ez az ügykör, mert se nem polgári, se nem büntető, de közjogi bíráskodásról van szó. Ha a magyar bírói alkotmányba egy a Kúriával egyenrangú közjogi bíróságot illesztettek, akkor csakis a közigazgatási bíróságnak, mint a közjogi bíráskodásra hivatott független bírói testületnek hatáskörébe tartozhatik a képviselőválasztási bíráskodás.

Másképp mint bifurcatióval akkor nem volt keresztülvihető a törvényjavaslat. A képviselőház többsége arra volt csak hajlandó, hogy a «bírói döntésre alkalmatosság» jelszava alatt *taxatíve felsorolt érvénytelenségi esetekre* szorítsa a kúriai bíráskodást, egyéb visszaélések miatt pedig a képviselőház tartsa fenn bíráskodási jogát, *a házszabályokban megállapított módon.*

Csak dicséretre méltó az az álláspont, melyet az 1925 : XVI. tcikk elfoglalt, midőn a bifurcatióval gyökeresen szakított. Mikor módomban volt ennek a törvénynek előkészítéséhez hozzászólni, kifejtettem, hogy a *választásoknak kizárólag a bíróság előtti megtámadhatóságával* látom csupán úgy a választók mint a megválasztottak alkotmányos jogait és ezzel a közérdeket is helyesen és hathatósan megvédhetőknek.

A magyar törvényhozás álláspontja, mellyel a képviselőválasztási bíráskodást teljesen a közigazgatás bíróságra bízta, nevezetes lépés az államhatalmi megoszlás nézőpontjából is. Ennek a mélyen járó elvnek tiszteletet parancsolóan kell érvényesülni a törvényhozás levegőjében. A törvényhozói szervnek a maga belső életében is példát kell adni, hogy valamenynyi államhatalmi ág, a törvényhozói, a végrehajtói, a bírói hatalom maradjanak természetes hatáskörükben. Ennek a nagy alkotmányjogi ethikai elvnek át kell járni nemcsak az *állami cselekvés* egész területét, de át kell járni *az állami akarat megnyilvánulásait* is.

Mindinkább sűrűbben találkozunk napjainkban az alkotmányukra büszke nemzeteknél is felhatalmazási törvényekkel, melyek rendeleti jogkörrel pótolják a törvényhozáshoz tartozó állami akaratnyilvánításokat. Ahelyett, hogy érveléseik súlypontját az adott viszonyok kényszerűségére helyeznék, melynek elfogadhatósága az egyedüli mentség, előszedik az irodalmi szélsőségeket és amit a szobatudósok felhoztak évtizedeken át például a Montesquieu nevéhez fűződött államhatalmi megoszlás elmélete ellen, azt bizonyos mellékcélok szolgálatában felfrissítve világgá bocsátják. Montesquieutől féltik az államhatalom egységének gondolatát. Montesquieu, — mondják — tisztán mechanikus berendezésképpen fogja fel az államot.

Sohasem szabad elfelejteni, hogy Montesquieu tanítása mindenekfölött áll, midőn azt tanítja, hogy az állam célja az egyéni szabadság biztosítása, már pedig, ha a souverain akarat minden funkciója, ha minden államhatalom együtt van, az zsarnoki lesz és azért kell az államhatalom több

hatalmi ága és ezek közütt kell megosztani a souverain akaratot, hatalmat. Ez a megosztás nemcsak mechanizmus. Montespuieu tana az államtudomány egyik legnagyobb dicsősége. Ma közkincse ez már a modern alkotmányos államoknak. Benne van kisebb-nagyobb eltéréssel az írott alkotmányoknak csaknem mindegyikében.

Franciaország elméleti írói kifejlesztették tudományosan a Montesquieu elméletét és a hatalmi megoszlást Franciaország alkotmánytörvényeiben proklamálta.

Nálunk a hatalmak megoszlásának elve történeti alkotmányunk alaptétele. El van választva a törvényhozó a végrehajtó és a bírói hatalom, de mindegyike fölött ott lebeg az összetartó királyi hatalom. A szent koronában az uralkodói jogok és a nemzeti szabadságok szerves egységbe olvadnak. A magyar közjogi felfogáshoz oda sem férkőzhetik a széteső gépies berendezkedés sivár gondolata. A koronás királynak meg van az alkotmányos hatásköre a törvényhozásban a végrehajtó és a bírói hatalomban. A végrehajtó és bírói hatalom szerveinek hatásköri összeütközései fölött független bíróság dönt.

Amennyire helyes az a gondolat, hogy független bíróság és alaposan megindokolható az is, hogy ne a rendes, de a bírói függetlenség minden biztosítékával felruházott külön közigazgatási bíróság teljesítse a vitás közigazgatási ügyekben a bírói védelem funkcióját, éppoly lehetetlen ma már az a túlzott felfogás, hogy a közjogok és közigazgatási jogok éppen a hatalmi megoszlás szempotjából független bírói védelem nélkül maradjanak.

Nálunk, el lehet mondani, napról-napra nagyobb tért foglal el az az óhaj, hogy még arra a sok közigazgatási ügyre, amelyek enumeratív rendszerünk szerint nélkülözik a független bírói védelmet, ezt a védelmet kiterjesszék.

Szép példát adott a magyar törvényhozás akkor, midőn a képviselőválasztási bíráskodást nem mesterkélt bifurkaciókkal, hanem a maga teljességében a maga igazi helyére a független, pártatlan közigazgatási bíróságra ruházta.

Mi bírói hivatásunk teljesítéséig, fejezte be báró Wlassics Gyula a megnyitó beszédet, ezen a politikai céloktól és eszközöktől barázdált tövises új területen is nem a paragrafusokban sokszor megkövesedett holt betűk szőrszálhasogató magyarázatában keressük. Nekünk sarkcsillagunk itt sem lehet más, mint a törvény a jog lelke, a jog logikája és ethikája. Mi arra törekszünk, hogy a tárgyilagos igazság megállapításához nem tartozó elemek a bírói mérlegelésből kizárassanak. Függetlenségünk és pártatlanságunk védőpajzsát pedig oly szilárdan kell kezünkben tartanunk, melyen sem a felső, sem az alsó hatalom esetleges illetéktelen beavatkozásai át ne törhessenek. Bírói függetlenségünk teljes átértése és átérzése a bírói függetlenség jogi és erkölcsi tényezőinek akadálytalan érvényesítése volt eddig is jelszavunk és remélem, míg e bíróság fennáll, ehhez a jelszóhoz hű is marad.

SZEMLÉLŐDÉS.

Írta: Dr. BLAU GYÖRGY.

A Jogállam 25. évébe lép. Ünnepi alkalom, amelyen emberi szokás szerint elmélyedünk és elmélkedünk. Bár az élet és a munka szakadatlan folyamatok, mégis útjelző gyanánt jelentősnek érezzük a negyedszázadot. Mennyi tanulmány és eredmény, jogászi küzdelem és kivívás van az eddigi kötetek lapjain! Hány fényes név olvasható a hasábokon, hány átírt éjszaka rejlik mögöttük! Kegyelettel emlékszünk a már eltávozottakra, bizalommal nézzük a most élők vezetését, alkotását. Büszkék vagyunk mi ifjabb nemzedék, akiket az évek rendje csak nemrég hozott az «örök levés» megvalósítására törekvő folyóirat hasábjain az elismert régi tekintélyek írásainak közelébe. Ma is eszmény a «jogállam», amelynek újabb és újabb követelményeit kell megvalósítani. A valósítók első sorában legyen ott továbbra is a jog tudományának és irodalmának eszközeivel «Jogállam»-unk gyarapodó erőben, a maga multjának szép nívójánál még magasabbra emelkedve.

Egyébként is ünnepi hangulat jellemzi az *évforduló* idejét. A fórum lármája ilyenkor szünetelni szokott, az újévi beszédek mélyebben fekvő gondolatokat szólaltatnak meg. Jóleső megnyugvással juttatták eszünkbe a jogszolgáltatás vezetőinek tartalmas beszédei, hogy nálunk is, elsősorban épp jogunk világában, a leghivatottabbak állanak ma a legmagasabb helyeken — the right men on the right places.

A Kúria nagynevű, egész jogászságunk mély tiszteletével övezett elnökének, *dr. Juhász Andornak a beszéde* kiemelte egyebek közt azt is, hogy a judikatura bírálatának milyen megengedett, előbbrevivő szerepe van. Tényleg a bírói gyakorlat a tengelye egész jogirodalmunknak, amely a döntvények ismertetése, elvi analizálása, theoriává átdolgozása mellett mindenkor érdemben is kritizálta az ítéleteknek, főleg a Kúriáéinak az anyagát. Kritika pedig fogalmi szükségként véleményteltérést, helytelenítést foglal magában egyes pontokon. Az ilyetén bírálatnak egyik igazoló oka abban rejlik, hogy a bíróság sosem lehet annyira specializálva egyes kérdésekre, mint némelyek a többi — elméleti és gyakorlati — jogász közül. Miként az alsóbírósági, messze szétágazó döntések, úgy méginkább a szakirodalmi felszólalások mintegy újabb-újabb propozicióként kerülnek a Kúria tanácsai elé, melyek aztán a jobbnak találtat adoptálván, előbbreviszik a jogot. Mert amit írunk: propozició; amit ítélnek: jog. Azonban sokszor magától a legfelsőbb bíróságtól jön az iniciatíva is. Szintúgy sokszor tapasztaljuk, hogy a kritikával szemben a támadott joggyakorlat bizonyul helyesebbnek, akár mert közelebb áll az arany középúthoz, akár mert a dolog természetét mélyebbről fogta meg. A judikatúra elégszer áll a kritika fölött, már csak ezért sem fél tőle.

Az örömmel üdvözölt bírói előléptetések kapcsán nem lehet hallga-

tással mellőzni azt, hogy úgy a Kúrián, mint a táblákon és az alsóbb fokokon nagyon sok a *betöltetlen bírói állás.* Magának a budapesti ítélőtáblának elnöki széke is üresen áll még. Pedig a számban is, qualitative is megsokszorozódott ügyteher éppen azt teszi szükségessé, hogy legalább is a régi létszám mindenütt betöltessék — és pedig haladéktalanul minden megüresedés után. Egyik legfőbb kívánsága a polgárnak az állammal szemben a nemcsak jó, de egyben gyors igazságszolgáltatás. Jogot is bis dat, qui cito dat. Sem állampénzügyi megtakarítás, sem a hivatalos apparátus szokásos lassúsága nem indokolhatják a bíróságok létszámbeli erejének még ideiglenes csökkentését sem.

Közéletünk egyik legeminensebb vezető alakjának, a közigazgatási bíróság nagyhírű elnökének, *Wlassics bárónak beszéde* idén is, mint mindig, nemcsak évmegnyitás, de jelentős tudományos értekezés is volt. A közigazgatási bíráskodásnak a képviselőválasztások érvényességére kiterjesztése kapcsán nemcsak ennek a szűkebb kérdésnek hazai multját tárta fel, hanem az államhatalmak megosztásának örökké aktuális témájáról is súlyos gondolatokat mondott el. A hely, amelyen beszélt, és a szóló személyisége egyaránt élő dokumentumok azon állásfoglalásnak igazsága mellett, hogy a közigazgatási bíráskodásnak a mainál sokkal tágabb keretekig kiépítése egyik nagy posztulátuma jogállamiságunknak.

Jelentős mozzanat a budapesti *ügyvédi kamarának* küszöbön álló *tisztújítása.* Az ügyvédség hivatásában a jogi ténykedésnek sokféle eleme találkozik s ehhez képest a kamarák vezetőségei, elsősorban a fővárosi, erősen komplex funkciót töltenek be. Nemcsak az autonóm kari ügyeket igazgatják, nemcsak az ügyvédi ethika és a jogkereső publikum érdekei felett őrködnek a fegyelmi bíráskodás révén a kamarák, de az országos igazságszolgáltatási kérdésekhez, az anyagi-jogi újítások tartalmához is hozzászólnak, sőt olykor a közszabadság védelmezőinek is bizonyulnak. Tudás, higgadtság, gerinc, körültekintés egyesülnek az ideális kamarai vezetőségben azzá a tekintéllyé, amely eddigelé is övezte a most lelépő testületet.

A törvényalkotásban a parlamenti szünet folytán nincsenek nagyobb újdonságok. A *valorizációs javaslat* szakvitája lezajlott: a jogászság végeredményben többet tartana indokoltnak a javaslatnál. Hogy vajjon sor kerül-e a javaslat beható átdolgozására és bír-e a belső jogosultság, a méltányosság szempontja ezúttal nagyobb engedményeket kivívni a pénzügyekkel és a többi ellenszegülő erővel szemben, az még a jövő titka. Remélni szeretnők, hogy nem fogják siettetni a törvény parlamenti letárgyalását és változatlan elfogadását. A már meglévő bírói gyakorlat mellett van idő; nem sürgős, hanem megnyugtató törvényi szabályozást óhajtanánk. Egyre ismételjük: jobb az ingadozva előrehaladó judikatura, mint a reményeket határozottan elnyeső törvény.

A német szaklapokban több bennünket közelről érintő magánjogi témát taglalnak. Ilyen a márka-infláció idejében eladott *németországi ingat-*

lanoknak tömeges *visszaperlése.* Ez a német vevők mellett érinti a sok külföldi, köztük magyar felet is, aki pénzét a kritikus évek során valamilyen berlini házba vagy más német ingatlanba fektette — részint amiatt, mert aranyértékben máris rendkívül olcsón vásárolhatott, részint a pénzromlás elől dologi értékekbe menekülés végett. A márka szanálása után a realitás tudatára ébredő régi tulajdonosok most jogi címeket keresnek veszteségesnek bizonyult eladási ügyleteik hatálytalanítására. Legtöbbször abban találják a támadási okot, hogy annakidején (adóeltitkolási célzatból) a valóságosnál kisebb vételárat tűntettek ki a szükséges okiratokban. A kifejlő perek sok részletvitába oldódnak s a Reichsgericht bizonyos erkölcsi aggállyal nézi, hogy az eladó álürügyön, contra factum proprium (mert hiszen ő is részes volt annakidején a most kiásott hibában,) próbálja kivetni a szerzésből a vevőt. Vannak természetesen olyan esetek is, amelyekben a vevő visszaélt volt az eladó helyzetével, lehet, hogy a kezdettől alacsony márkaárat még késedelmesen, valorizálatlanul is fizette — nem mindig fordítható a régi tulajdonos ellen az «ein Mann, ein Wort!» germán igazsága.

Németország törvényt készít a *kényszeregyezségről.* Úttörő példának a magyar és az osztrák szabályozásokat tekintik és nagy reményeket fűznek ahhoz a rendszerhez, amelyet nálunk az elmult évek keserű tapasztalatai alapján reformálni, sőt sokan eltörölni akarnak. Nyilván itt is két véglet közt leng az inga; a németek előtt most a csődelhárítás lebeg, mint közös érdeke a hitelezőknek és adósoknak. Sőt neves felszólalók még azt is túlszigorúnak tartják, hogy a hivatalos javaslat 50%-os minimálkvótát kíván meg és az eljárás sürgős lefolytatását rövid határidőkkel akarja garantálni. A németek még abból a vélelemből indulnak ki, hogy a fizetésképtelen adós általában jóhiszemű. Nem érdektelen egyébként, milyen panaszokkal kísérik ezt a törvényelőkészítést. Kifogásolják, hogy a kényszeregyezséget némely egészen mástermészetű intézménnyel együtt, mint «árcsökkentő» újításokat foglalnák egy törvénybe; hogy a minisztérium titokban készíti elő a javaslatot, nem publikálja az egész anyaggyüjteményt, nem enged kellő hozzászólást a szakköröknek. Természetesen távol áll tőlünk, hogy a németek fejét fájlaljuk; ez a nagy jogásznemzet tud gondoskodni a saját ügyeiről. De feltűnő, mennyire internacionálisak a jogi élet panaszai s tehát alighanem állapotai is.

IRODALOM.

Dr. Staud Lajos ny. kir. kúriai tanácselnök: Néhány szó a jogról, a mai jogállapotról, az igazságról és a bíróról. Budapest, 1925. Magyar Jogi Szemle Könyvtára. 14 o. Ha Staud Lajos, befejezvén bírói pályafutását, visszatekint eredményekben gazdag pályájára, nyugton megállapíthatja, hogy egész életével, egész működésével, minden tudasával és minden erejével azokat az ideálokat szolgalta, amelyeknek fenségességében és mindenekfölöttvalóságában ma is éppolyan erős hittel hisz, mint pályájának kez-

detén. Staud Lajos a bírói székben nem a jog szavát, hanem az igazságot akarta szolgálni, mindig követte az általa ebben a füzetében is idézett paulusi axiómát: non ex regula jus sumatur, sed ex jure, quod est regula fiat. Szerző tanulmánya azon eszmék nemeshangú parafrázisa, melyeket a jogszolgáltatásban ideáljaként gyakorolt és hirdetett. Jelen értekezését ugyanaz a fanatikus hit fűti át, mint eddigi írásait, úgyszólván valamennyit. «Hinni kell — mondja — (az igazság) létében, mint abszolut és örök érvényességben, mert nélküle nincsen szépség, nincsen értékesség és nem volna érdemes élni.»

Dr. Tolnay Iván, Biber Dezső és dr. Berényi Pál: A felértékelésről szóló (7000/1925. P. M. sz.) új rendelet. Budapest, 1926. Rónai Miksa könyvkereskedése. Ára 4 pengő. E mű kifejezetten gyakorlati célokat kíván szolgálni; miként szerzők előszava mondja: «Nem adunk tudományos munkát. A gyakorlati élet szükségletei számára magyaráztuk a felértékelési rendeletet, amelynek döntő jelentőségű szerep jutott gazdasági életünkben...» A mű valóban kiválóan alkalmas arra, hogy nemcsak a jogászt, hanem a kereskedőt, a könyvelőt is útbaigazítsa affelől, hogy milyen úton-módon tegyen eleget a felértékelési rendelet egyes rendelkezéseinek. Első részében paragrafusonként kommentálja a rendeletet, a második részben pedig az átértékelés alapelveiről tájékoztat világosan és kimerítően. A magyarázatok minden szaván meglátszik, hogy olyanok írták e művet, akik hosszú időn át vettek részt cégügyek intézésében. A művet cégjogi és könyvelési útmutató egészíti ki.

Dr. Timon Aurél: A felértékelési rendelet cégjogi vonatkozásai. Budapest, 1926, Stephaneum. 74 l. Ára 40.000 K. Szerző, a budapesti kir. törvényszék cégjogi tanácsának egyik tagja, fenti művében részletesen ismerteti a kereskedői mérleg helyreállításáról szóló 7000/1925. P. M. sz. rendeletet és a vele kapcsolatos jogszabályokat. Bár a műnek nyilván főcélja a praktikus útbaigazítás, nem mulasztja el szerző, hogy a vitás elméleti kérdéseket is megvilágítsa. Az egyes rendelkezések lényegét szerző gyakorlati példákon világítja meg. A kimerítő mű bizonnyal jó szolgálatot fog tenni az elmélet és gyakorlat embereinek egyaránt.

Valorizációs joggyakorlatunk 1926-ig címmel 3 íves füzet jelent meg dr. Blau György tollából, a szerző kiadásában. Elsősorban az 1925. évi határozatok feldolgozását tartalmazza, de kiegészítve a régebbi judikatúrának még hatályos részeivel úgy, hogy a bevált methodus szerint összeállított munka jelenlegi egész valorizációs jogunkról tájékoztat. Azokról a területekről is, amelyeket a törvényjavaslat nem érint: pl. a valuta-obligációkról stb. A füzet ára 30.000 K., kapható szerzőnél (Ráday-u. 30.) és a jogi könyvkereskedésekben.

Grill-féle Új Döntvénytár. XVIII. kötet. Szerkeszti: dr. Térfy Gyula kir. kúriai tanácselnök. Bpest: Grill, 1926. VIII. + 440 o. Az a több mint nyolcszáz felsőbírósági határozat, amelyet e kötet magában foglal, hű képét adja az 1924—25. évek bírói gyakorlatának. A közjog és közigazgatási jog, anyagi és alaki büntetőjog, a magán- és hiteljog, úgyszintén a polgári perjog, a végrehajtási eljárás, az ügyvédi rendtartás és munkásbiztosítási jog egész anyagát felöleli ez a kötet, amely az 1925 jún. 30-ig való időről gyűjtötte egybe a bírói határozatokat. A Döntvénytár praktikus jelentőségét csak emeli az a körülmény, hogy manapság éppen a legégetőbb kérdésekben bírói gyakorlatunk úgyszólván az egyedüli jogforrás.

Dr. Adolf Baumbach: Taschenausgabe der Reichskostengesetze Berlin: Liebmann, 1925. 105 o. Baumbach, akinek a német polgari perrendtartáshoz írt kommentárja oly nagy népszerűségre tett szert, most egy újabb kötetkében a perköltségekre vonatkozó német birodalmi jogszabályokat adta közre. Mindazok az előnyök, amelyek a Zivilprozessordnung kommentárját jellemzik, megvannak ebben a kötetben is: a magyarázatok röviden tömörek, de kimerítők; nyilván hozzá fognak járulni ahhoz, hogy a költségkérdésekben a német bírói gyakorlatban is uralkodó meglehetős bizonytalanságnak mielőbb véget vessenek.

Magyar Jogászegyleti Értekezések. Szerkeszti dr. Kollár László. (Új folyam XV. kötete 86. füzet). A nehéz gazdasági viszonyok hosszú ideig lehetetlenné tették, hogy a Magyar Jogászegylet sorozatos kiadványait megjelentesse. A Jogászegylet decemberi közgyűlésén a vezetőség általános tetszéstől kisérve jelentette be, hogy az Értekezések kiadását újból megindítják. Az első füzet most látott napvilágot és magában foglalja *dr. Nagy Ferenc* egyetemi tanárnak a Jogászegylet 1924 november 30-iki közgyűlésén tartott elnöki megnyitó beszédét; *dr. Winkler János* egyetemi tanárnak ugyanekkor tartott előadását «A királyi ítélőtábla fejlődesé»-ről; valamint *dr. Gábor Gyula* ügyvédnek 1924. december 20-án tartott, «*A pesti kir. ítélőtábla felállítása és szervezése*» című előadását. Reméljük, hogy ezentúl rendszeresen meg fognak jelenni a Jogászegyletben tartott előadások. Enélkül az előadások célja jórészt kárba vész, mert csak a jelenlevő több-kevesebb hallgatók részére végeznék el az előadók a tudományos munkát.

Dr. Kráhl Vilmos: A trianoni szerződés alá eső külföldi tartozások belső elszámolása. (Az 1923: XXVIII. t. c. magyarázata.) Budapest: Eggenberger, 1925. 120. o. Irányadó elv gyanánt Szaszy-Schwartz Gusztávnak a jó kommentár részére irányadóul felállított elvét tekinti a szerző: «a jó kommentárnak egyesíteni kell az exegesis és a rendszeres feldolgozás előnyeit; kommentár és rendszer, ez jövőben a feldolgozás alapja.» Ezt az irányelvet a szerző nem is téveszti szem elől; a belső elszámolásról szóló törvény paragrafusonkénti kommentárja előtt általános áttekintést ad, amelyben ismerteti egyrészt a külföldi hasonló tárgyú jogszabályokat és magának a törvénynek az alapelveit. Maga a kommentár alapos kimerítő és a gyakorlatban is jól használható; jelentősége annál nagyobb, mivel ennek az igen nagyfontosságú törvénynek feldolgozását mindezideig sajnálattal nélkülöztük.

Dr. Hacker Ervin: A világháború hatása a kriminalitásra. Pécs: Dunántúl könyvkiadó és nyomda r. t. egyetemi nyomdája, 1925. 28. o. Bőséges figyelembevétele mellett Hacker megállapítja, hogy a háború első időszakában a kriminalitás, főleg az ember élete és testi épsége elleni bűncselekmények tekintetében, erősen csökkent; ennek okát az erőteljes korban levő férfilakosságnak katonai szolgálatában, illetőleg a polgári élettől való távollétében véli. A háború további folyamán azután a bűnözés mind nagyobb méreteket öltött s ezt a folyamatot a háború formális befejezése sem zárta le. Az értekezés jelentős érdeme a gazdag statisztikai adatok feltárása, amelyekkel megállapításait alátámasztja. Szerző utal arra, hogy a háború közvetett s talán a közvetlennél nagyobb jelentőségű hatásait ma még nem lehet áttekinteni: ezeket ma még csak sejteni lehet; a megállapítások elvégzése későbbi évek krimináletiológiájának lesz feladata.

SZEMLE.

Jelen füzetünk ünnepi szám, mellyel 25. évfolyamunkat kezdjük meg. Tartalma — úgy érezzük — hű maradt lapunknak és régebbi jubiláris számainak hagyományaihoz; terjedelme pedig meghaladja azt, a mit akár a béke idején is nyujtottunk olvasóinknak. Kérjük hazánk jogászközönségét, tartson ki továbbra is mellettünk és támogassa törekvéseinket.

A Jogállam szerkesztősége.

— *A mezőgazdasági hitel megszerzését könnyítő egyes rendelkezésekről* szóló 1925 : XV. tc. igen lényeges reformokat valósít meg a telekkönyvi jogban, oly jogintézményeket, melyeket a jogászkörök és a hitelélet tényezői régóta sürgettek; így a *ranghelyhelyettesítést,* mely lehetővé teszi, hogy egy megszünő jelzálogos követelés ranghelyével a tulajdonos rendelkezhetik vagy az illető tétel a törléskor (6. §) vagy pedig egy *éven belül,* mely év *tulajdonváltozás esetén az uj tulajdonos javára is* szolgal (7. §); *rangsorelsőbbséget, melyet felveendő kölcsönre nézve* a tulajdonos *hathavi hatállyal* tarthat fenn. Csupa fontos rendelkezés, mely a hitelélet fellendítésére alkalmas. Alig pár hónapja, hogy a törvény életbelépett, máris erős kétségek hangzanak el arra nézve, hogy mely területeken alkalmazható a törvény, jelesen, hogy *nem mezőgazdasági* jellegű ingatlanokra, így pl. *városi ingatlanokra* kiterjed-e az említett rendelkezések hatálya. Így lényeges vitapont: vajjon városi ingatlannál van-e helye a jelzálogos követelés behelyettesítésének és a hathavi hatályú rangsor feljegyzésének. Kiváló jogtudósok, mint *dr. Szladits, dr. Almási* stb. vitatkoznak arról, hogy igen-e vagy nem? A gyakorlat emberei azonban — bankok és egyéb hitelnyujtók — eldöntötték magukban a vitakérdést: mivel kétséges, hogy igen-e, vagy pedig nem? — hát — nem adnak hitelt ilyen jogintézmények alapján. És ezt az álláspontjukat csak méltányolhatja az, aki a gazdasági életet és különösen a hiteléletet ismeri. Nyilvanvaló, hogy a törvény szerkesztésénél hiba történt. Az olyan szöveg, mely ennyire kétes tartalmú, nem jogot teremt, hanem jogvitákat, — jogbiztonság helyett pereket. Ki fog telekkönyvi jogokat szerezni akarni kétes alapon? A jog élet és a hitelélet nem várhatja be, mit mond a joggyakorlat, melynél a hitelező elvérezhetik? Pláne nem várhat a hitelélet kúriai teljes-ülési határozatra. «Itt gyors segély kell, hogy Madách szavaival éljünk. Akik a törvényt szerkesztették, kell, hogy sürgősen megteremtsenek valamelyes authentica interpretatiot.» *—ai.*

— *A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar jogtudomány* címmel tartott előadást *dr. Magyary Géza* egyetemi tanár a Magyar Tudományos Akadémia 1925 december 21-iki összes ülésén. Bevezetésül vázolta a magyar jogtudomány fejlődését az Akadémi megalapítása előtti időben; rámutatott a Hármaskönyvnek szinte páratlan jelentőségére. Az Akadémia előtti jogtudomány szellemben magyar, de nyelvben idegen — latin — volt; a Hármaskönyv a XIX. század elején mindinkább anakronisztikussá vált: az Akadémia feladata volt az idegen nyelvű és a kor szellemének már meg nem felelő jogtudományt magyarrá és korszerűvé tenni. Az 1825—1848-ig

terjedő korszak a jogtudomány terén is nagy jelentőséggel bír. Előadó ezt a korszakot jogi irodalmunk reformkorszakának nevezte. A jogi reformirodalom megindítója gr. Széchenyi István volt, akinek Stádium című munkája, az első magyar nyelvű jogi munka, 1833-ban jelent meg. A Stádium indította meg azt a folyamatot, amelynek során azután a jogi reform kérdései az érdeklődés központjába kerültek. A kor legnagyobb jogásza Deák Ferenc volt: az 1843-iki büntető törvényjavaslatok az ő egyéni alkotásai voltak. Deák mellett annak á kornak legkiválóbb jogásza Szalay László volt, akit az utókor főként mint történetírót ismer. Megemlékezett előadó Szalaynak fontosabb műveiről és kiemelte, hogy ő volt megalapítója az első magyar jogi folyóiratnak, a Themisnek, méltatta br. Eötvös József jelentőségét; br. Kemény Zsigmond, Csengery Antal és Trefort Ágost, e három kiváló publicista szintén jogi reformirodalmunk kiválóságai közé tartoznak. Tóth Lőrinc a magyar bírói karnak egyik akkori kitűnősége, főleg büntetőjoggal foglalkozott; Fényes Elek statisztikai munkái igen nagy jelentőségű segédeszközei voltak e kor jogászainak. Szemben a reformjogászokkal állottak a történeti irány művelői: gr. Cziráky Antal, Bartal György, Frank Ignác, Szlemenics Pál; megállapítja előadó, hogy a két irány közül a reformirány jelentőségben messze túlhaladta a történetit. A szabadságharc utáni kor jogirodalmi termékei közül kiemelte br. Eötvös József nagyszabású művét: «A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra» és méltatta Dósa Elek működését, br. Kemény Zsigmond munkáit; de különösen Deák Ferenc működésének nagy jelentőségét vázolta. Az alkotmány visszaállítása után a magyar jogtudomány történetében is új korszak kezdődött, mint előadó mondja: a nemzeti jogtudomány korszaka. E korszak jogtudományának legjellemzőbb sajátságait az elemzésben és a rendszerezésben látja. E fejlődési szak megindítója Pauler Tivadar volt; mellette az oly sokoldalú és nagy termékenységű Kautz Gyula emelkedik ki leginkább. Az irányzat legjellegzetesebb képviselője Hajnik Imre volt, akinek nagy jelentősége főleg abban áll, hogy a magyar jogi tudást betudta kapcsolni a nagy kultúrnépek irodalmi eredményeibe. Hajnik mellett az új irányzat legkiválóbb alakja Pulszky Ágost, a pozitív bölcseleti iránynak ez a nagyjelentőségű követője volt. De nemcsak a jogtörténet és jogbölcselet művelésében tört útat magának az elemzés és rendszeresítés, hanem — ahol azelőtt egészen ismeretlen volt — a tételes jogok művelésében is. E téren Plósz Sándor volt ez iránynak megindítója és leghívebb kifejezője. Kiemelte előadó Wenzel Gusztáv, Konek Sándor, Zlinszky Imre, Apáthy István, Hoffmann Pál, Vécsey Tamás, Fayer László, Grünwald Béla, Beöthy Ákos, Nagy Ernő, Ferdinándy Géza, Schwarz Gyula, Kuncz Ignác, Réz Mihály, Beöthy Leó jelentőségét; részletesebben emlékezett meg Szászi-Schwarz Gusztávról, akit «egyik legszebben író magyar jogtudósunknak» nevezett. Horváth Boldizsár és Szilágyi Dezső nem mint jogi írók, hanem mint kiváló gyakorlati jogászok gyakoroltak döntő befolyást jogéletünk kialakulására. A kiegyezés utáni időkben az Akadémián kívül álló tényezők mind nagyobb mértékben gyakoroltak befolyást jogéletünk fejlődésére. Mindenekelőtt a törvénykönyvek és fontosabb törvények megalkotása bír igen nagy jelentőséggel, de kiemelte előadó annak a munkásságnak nagy jelentőségét is, amelyet a jogi folyóiratok és — főleg a háború előtt — a Magyar Jogászegylet kifejtett, illetőleg kifejt. Végezetül azokra a feladatokra vetett pillantást az előadó, amelyek a jövőben várnak ránk. Hangsúlyozta, hogy Magyarországnak az új nagy világorganizációba be kell kapcsolódnia, de hangsúlyozta azt is, hogy ez a bekapcsolódás nem jelentheti nemzeti jog-

fejlődésünk feladását. Államunk belső életében a széles demokratikus alapon, de a történeti jogfejlődés gondos megőrzésével felépített jogrendet kell megvalósítani.

— *Dr. Szilágyi Arthur Károly* ügyvéd a «Budapesti Ügyvédi Kör»-ben január hó 21-én *Az ügyvédek gazdasági helyzete* címen előadást tartott. Kimutatta, hogy 1874-ben, midőn az ügyvédi rendtartást a képviselőház tárgyalta, Budapesten 700, az egész országban 4800 ügyvéd volt. Az akkori viszonyokhoz képest lényegesen több ügyvéd volt tehát már több mint 50 évvel ezelőtt, mint amennyi hivatása gyakorlásából megélni tudott. A törvényhozás révén segítség nem remélhető és így előadó arra szorítkozott, hogy oly javaslatokat tegyen, melyeket az ügyvédség saját erejéből valósíthat meg és melyek közül egyikhez-másikhoz legfeljebb kormanyhatósági jováhagyás kell. Javaslatai, etikai és anyagi kérdésekre terjedtek ki. Az etikai kérdések között taglalta a következőket: 1. bensőbb kartársi viszony, 2. továbbképzés, 3. a jog népszerűsítése, 4. példaadó élet, 5. a fegyelmi bíráskodás revziiója. Az anyagi kérdések között szerepelnek az ügyvédi díjszabással, a godnokságok sorrendjével kapcsolatos kérdések, a kar önmegadóztatása, a gyakorlati idő hatékonyabb ellenőrzése, ügyvédi jóléti intézmények létesítése.

— *A valorizációs javaslatról* a Magyar Jogászegylet és az Ügyvédi Kör által rendezett több ülésre terjedt vitát a jan. 14-iki ülésen *Poll Hugó* az Első Magyar Általános Biztosító Társaság igazgatójának érdekes gyakorlati tartalmú felszólalása után *dr. Térfy Gyula* kir. kúriai tanácselnök előadasa fejezte be. A vita során elhangzottakra részletesen válaszolt Reflekszióinak hangján minduntalan áttört az a komoly aggodalom, amely úgylátszik nemcsak a javaslat bírálóit, hanem szerkesztőit is eltölti. Koncedálta, hogy a vita során elhangzott jogászi kifogások túlnyomórészt helytállóak, viszont leszegezte, hogy számos kifogás figyelembevételét magasabb gazdasági szempontok teszik lehetetlenné. Az elnöklő *dr. Schuster Rudolf*, a szabadalmi felsőbíróság elnöke megköszönte az előadóknak, mindenekelőtt pedig *dr. Térfy Gyulának* közreműködését és azon reményének adott kifejezést, hogy *dr. Térfy* illetékes helyen tolmácsolója lesz azoknak a gondolatoknak, amelyeknek a felszólalók a vita során kifejezést adtak.

— *Deseő Kálmán †.* A kir. Kúria ismét egy tudásban gazdag, lélekben emelkedett bíráját vesztette el Deseő Kálmánban. Hívebben alig lehet jellemezni ezt a puritán bírói egyéniséget, mint a Kúria gyászjelentése: «Eszményekért hevülő nemes lelke egy életen át híven kitartott az igazság nagy eszméjének szolgálatában. Ennek szentelte kiváló szellemének és emelkedett tiszta jellemének kincseit.»

— *A m. kir. Kúria ügyforgalma 1925-ben* a megelőző évek ügyforgalmával összehasonlítva jelentős emelkedest mutat. Összesen 8323 ügy érkezett, vagyis az 1924. évi érkezésnél 1021 üggyel, tehát 13·9 %-al több. Ennek az emelkedésnek túlnyomó része a polgári ügyszakra esik, míg a büntető ügyszakban az emelkedés aránylag kisebb méretű. Polgari ügy 4560 érkezett, 817-el, vagyis 21·8 %-al több, mint az 1924 esztendőben. Ezzel az erős emelkedéssel szemben azonban lépést tartott a polgári szakosztály működése, mert a polgári ügyeknek hátraléka, amely az 1924. év végén 2267 volt, 2229-re csökkent az 1925 év végére. A büntető ügyekben az ügyforgalom emelkedése nem volt ily nagyméretű, mert 3667 ügy érkezett, vagyis 228-al több, mint az 1924 évben. A büntető ügyosztály

működése azonban nem érte el a mult évi eredményt, mert a hátralék az 1924. évben 1287 ügyet tett ki, az 1925. év végére 1971-re emelkedett. Végeredményben a polgári, büntető és egyéb ügyekben a kir. Kúria összeshátraléka 4213 ügy, vagyis az 1925. évben érkezett ügyeknek majdnem a fele s így igen tekintélyes hátralék. Most, hogy a Kúrián üresedésben volt állások betöltettek, remélhető a hátralékok nagyobb méretű apadása; kétségtelen, hogy a jelenlegi hátralékokat épp az üresedések be nem töltése okozta.

— *Kényszeregyezség jóváhagyása a kezes fizetésképtelensége esetén.* T. kereskedő kényszeregyessegi ügyében a wieni Handelsgericht jóváhagyta az adós és hitelezők között létrejött egyességet. Z. hitelező a jóváhagyó végzés ellen felfolyamodással élt, mivel az egyik kezes időközben fizetésképtelenné vált. A másodbíróság a felfolyamodásnak helyt adott azzal az indokolással, hogy az egyik kezes fizetésképtelenné válása folytán az egyességnek egy lényeges alkateleme essett el, aminek következtében az egyesség nem tekinthető többé a hitelezők közös érdekében állónak. Az Oberster Gerichtshof, mint fegfelsőbb fórum a másodbíróság határozatát megváltoztatta és a megkötött egyességet jóváhagyta. Mert: «az egyik kezes fizetésképtelenné válása *az eset konkrét körülményeinek figyelembevételével* nem tekinthető kellő alapnak az egyesség jóvahagyasának megtagadására. A meglevő aktivumok ugyanis a vagyonfelügyelő szerint kellő fedezetet nyujtanak egyességben vállalt kötelezettségek teljesítésére, továbbá, hogy az adós felesége is kezességet vállalt, sőt utólag még egy harmadik személy is. Mindezek folytán a bíróság a megkötött egyesség jóváhagyását a hitelezők érdekében állónak találta. Mérlegelni kell — úgymond — hogy a jóváhagyás megtagadása a csőd megnyitását vonná maga után és hogy a csődeljárás lefolytatása vagyonállag alapján figyelemmel, az eljárás jelentékeny költségeire, nem lenne alkalmas arra, hogy a hitelezőknek a megkötött egyességnél kedvezőbb kiegyenlítést nyujtson, továbbá, hogy a csődeljárás lefolytatása időbelileg is messze kitolná a hitelezők követeléseinek kielégítését.» (III. 667/1925. Rechtsprechung 1925-iki évf. 11. sz.) Osztjuk az osztrák legfelsőbb törvényszék véleményét: az egyességet lehetőleg támogatni kell a csődeljárással szemben, még ha kiderül is, hogy nem valósul is meg kifogástalanul a hitelezőknek a megszavazáskor megnyilvánuló szándéka. A bíróság helyesen teszi, ha azt is nézi, jobb-e a csőd?

— *A károkozó és károsult anyagi helyzetének figyelembevétele a kártérítési összeg megállapításánál.* Felperes — leány — aki 1906-ban született, a születésénél előhívott orvos hanyagsága folytán szemein súlyos sérülést szenvedett, amely külsejét seljesen elrútította. 1907-ben jogerős ítélet megállapította az orvos kártérítési kötelezettségét. Az orvos 1907-ben meghalt — 60,000 márka hagyaték maradt utána. Felperes az orvos örököseivel szemben 125.000 márka kártérítést követelt, amit az első két fórum meg is ítélt a számára, a Reichsgericht azonban a fellebbezési bíróság ítéletét feloldotta. Az elsőbíróság a 125,000 márkából 50.000-et azon a címen ítélt meg, hogy felperesnek sérülése folytán az életben való érvényesülése súlyosan megnehezült, 75.000-et pedig nemvagyoni kár címén. A fellebbezési bíróság az egész 125,000 márkát, mint nemvagyoni kárt ítélte meg, ítéletének indokolásában az elsőbírói indoklást fogadva el. Ez az indokolás a fősúlyt *a felperes kedvező vagyoni viszonyaira* helyezi és felhozza, hogy felperes, aki gazdag embernek a leánya, egyébként kedvező testi és lelki alkatánál fogva a szenvedett sérülések nélkül a legmagasabb igényeket támaszthatta volna

az élettel szemben. Ilyenformán a 75,000 márka fájdalomdíj (Schmerzensgeld) inkább csak jelképileg nyújt kárpótlást felperesnek. A Reichsgericht ezt az indokolást nem tálalta helytállónak és feloldó határozatának indokolásában a következőket mondja: «Ámbár általában a vagyoni kár megbecsülése nem tartozik a felülvizsgálati bíróság hatáskörébe, mégis, ha a tény-megállapító bíró a méltányos kártalanítás fogalmát alapjában felreismeri, úgy ez *jogilag* hibáztatható . . . Felperesnek a szokatlanul magas kártérítés azert ítéltetett meg, mivel őt, mint egy gazdag családnak a tagját, külsejének elcsúfítása és látóképességének csökkentése különösen súlyosan érintette. Barha a BGB. 847. §-ának hivatalos kommentárja szerint a fájdalomdíj megállapításánál egyebek között a kártérítésre jogosult kedvező anyagi helyzete is figyelembe veendő, ez nem jelenthet mást, mint hogy ez az ő *hátrányára* veendő figyelembe. Ehhez járul az a körülmény, hogy a bíróság a kártérítésre kötelezett viszonyait ugyan megemlíti, de valójában figyelembe nem vette, hiszen a fennmaradt vagyonnak dupláját találta méltányos kártérítés gyanánt megítélhetőnek. Ha a fellebbezési bíróság eme döntésénél netan az orvos örökösének *egyébkénti* — tehát nem az orvos hagyatékából eredő — kedvező anyagi helyzetét is mérlegelte, úgy ez jogilag nem helyeselhető; mert az a kérdés, hogy a *kártokozónak* vagyoni viszonyainak milyen összeg felel meg....» (69/1925. IV. Jur. Wschr. 1925. évf., 23. füzet.) *(f.)*

— *A megtévesztés fogalmi körülhatárolásához.* Felperes — banktisztviselő — 1923 november 6-án zongorát vásárolt, helyesebben cserélt alperessel, aki ezzel szemben felperestől részvényeket kapott. Alperes a szerződést megtévesztés (arglistige Täuschug) miatt megtámadta, állítván: a felperes hivatásából kifolyólag tudta, hogy a kérdéses részvények november 5-i hivatalosan jegyzett árfolyamértéke, amelyet a szerződés alapjául vettek, jóval meghaladta azoknak valódi értékét. Nevezetesen a részvények árfolyama *a nemhivatalos forgalomban* már a szerződés megkötésekor erősen lemorzsolódott. Felperest azonban mindhárom fórum elutasította keresetével, így a Reichsgericht is, mint felülvizsgálati bíróság a szerződést joghatályosnak mondotta ki. Az indokolásból kiemeljük a következőket: «Alperes nem várhatta, hogy a felperes őt az árfolyamoknak várható csökkenéséről felvilágosítsa. A fennforgott üzlet . . . erősen spekulatív jellegű. Aki a gazdasági viszonyok bizonytalansága közepette, mint amely ez 1923 őszén volt, olyan üzletbe bocsátkozik, amelyből kifolyólag részvényeket kap, amelyeknek értéke a tőzsdei forgalomban különösen ki van téve hullámzásnak — az általános felfogás szerint nem kívánhatja meg a másik féltől, hogy ez külön felhívás nélkül őt, az árfolyamok jogossága vagy jogosulatlansága és esetleg várható sűlyedése felől őt felvilágítsa . . . Ezek szerint nem lehet jogellenesnek tekinteni azt, hogy a fellebbezési bíróság az eset különös körülményei alapján nem látott a Treu und Glaube elvével ellentétben álló csalárd magatartást abban, hogy a felperes nem fedte fel az általa ismert lehetőséget, hogy a részvényárfolyamok tetemesen sűlyedni fognak.» (494/1924. II. Jur. Wschr. 1925, 23-ik füzet.) *(f.)*

A magyar királyi közigazgatási bíróság elnökének báró Wlassics Gyulának elnöklésével folyó évi január hó 9-én tartott teljes ülésén megválasztattak a *hatásköri bíróság tagjaivá:* dr. Lampel Hugó, dr. Le Févre Dezső, Majzik Viktor, Kéler Gyula, dr. Székács Aladár, dr. Biber Gyula, Hubert Ottó és dr. Bodó Farkas, a *kebelbeli fegyelmi tanács tagjaivá:* dr. Szinyei Merse József, dr. Gullya László, dr. Lampel Hugó és Bieber Gyula, a *közigazgatási elvi tanács tagjaivá:* dr. Ebergényi Sándor, dr. Bothos Gyula, dr. Balás Kornél és dr. Matzke Károly ítélőbírák, a *pénzügyi elvi tanács tagjaivá:* Benedek Sándor másodelnök, dr. Gullya László, dr. Lampel Hugó és dr. Túry Zoltán, a *pénzügyi jogegyességi tanács tagjaivá:* Benedek Sándor, dr. Gullya László, dr. Lampel Hugó, Bieber Gyula, Várady József, dr. Vásárhelyi Domokos, dr. Le Févre Dezső, Majzik Viktor és dr. Ajtay József ítélőbírák, az *országos földbirtokrendező bírósáyhoz* pedig dr. Matzke Károly ítélőbíró póttaggá kijelöltetett.

A debreceni kir. ítélőtáblánál a *fegyelmi bíróság* az 1926. év tartamára a következően alakult meg; *elnök:* Olchváry Zoltán kir. ítélőtáblai elnök; *rendes tagok:* dr. Lakatos Gábor, dr. Oláh Lajos, dr. Gallé Jenő és Nagy Kálmán; *póttagok:* dr. Visky Sándor, dr. Kerekes István, Abaházy József és Baróthy Zoltán.

A **Magyar Általános Hitelbank** igazgatósága elhatározta, hogy részvényeinek e hó 25-ére egybehívott rendkívüli közgyűlésén az intézet 690 millió kor. alaptőkéjének 575,000 új részvény kibocsátása útján 920 millió koronára leendő felemelését fogja javaslatba hozni. Az új részvények, melyek 1926. évi január 1-től osztalékjogosultak, az alapszabályoknak megfelelően teljes egészükben az eddigi részvényeseknek fognak 3 régi részvénynek 1 új részvényhez való arányában a közgyűlés által megállapítandó árfolyamon felajánltatni. Az alaptőkeemeléssel kapcsolatban az intézet tervbe vette részvényeinek a londoni tőzsdére való bevezetését.

A **Hermes Magyar Általános Váltóüzlet Rt.-nak** dec. 23-án volt a közgyűlése, amely az 1924—25. üzletévre vonatkozóan 1200 K (240 % a mult évi 200 %-os osztalékával szemben) osztalék fizetését határozta el.

A **Krausz—Moskovits Egyesült Ipartelepek Rt.** közli, hogy december 31-én almási Balogh Elemér elnöklete alatt megtartott rendes közgyűlése elhatározta, hogy 969,410.000·58 koronát kitevő tiszta nyereségből az 1924—25. üzletévre megfelelő tartalékolás után részvényenként 6000 K osztalékot fizet.

Az **Anker Általános Biztosító Rt.** 1924. évi közgyűlési jelentése a társaság nagymérvű fejlődéséről számol be. A díjbevételek az összes ágazatokban 101 milliárd koronára rúgtak és a biztosítéki alapok az esztendő végén 439 milliárd koronát képviselnek. A magyarországi fiókigazgatóság Fejérváry Ervin vezérigazgató, kormányfőtanácsos vezetése alatt és az igazgatóság báró dr. Korányi Frigyes ny. pénzügyminiszter elnöksége mellett változatlan marad. Az itteni igazgatóság az elért fenti nagy eredményekhez hathatósan hozzájárult.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA : GÉCZY KÁLMÁN.

3. FÜZET 1926. MÁRCIUS XXV. ÉVFOLYAM

JOGÁLLAM

JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. BAUMGARTEN NÁNDOR
NY. KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓ, EGYETEMI RK. TANÁR

Dr. BECK HUGÓ
NY. KÚRIAI TANÁCSELNÖK

VARGHA FERENC
KORONAÜGYÉSZ

BÁRÓ WLASSICS GYULA
A MAGYAR KIR. KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG ELNÖKE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

Dr. GAÁR VILMOS és Dr. SZALAI EMIL
NY. KÚRIAI BÍRÓ ÜGYVÉD

TARTALOMJEGYZÉK:

BUDAPEST

Előfizetési ár egész évre **160,000 K,** félévre **80,000 K,** negyedévre **45,000 K.**
Jelen füzet ára 20,000 K.
A Jogállam megjelenik július és augusztus kivételével havonta.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Budapest, V., Falk Miksa-utca 5.**
Telefon: 22-17.

INHALTSAUSZUG:

A TRÓNFOSZTÁSRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY.

Írta: Dr. EGYED ISTVÁN.

A «IV. Károly Ő Felsége uralkodó jogainak és a Habsburg-Ház trónörökösödésének megszüntetéséről» szóló 1921: XLVII. tc. — a röviden ú. n. detronizációs törvény — érvényessége tekintetében a magyar politikai és tudományos élet véleménye rendkívül különböző. Azok mellett, akik a trónfosztásról szóló törvény érvényességét vallják, vannak sokan, akiknek felfogása szerint ez a törvény érvénytelen, minthogy külső erőszak hatása alatt jött létre s minthogy a nemzetgyűlés e törvény megalkotásával különben is túllépte a hatáskörét.

A detronizációs törvény érvényességének kérdése természetesen a legszorosabban összefügg a pragmatica sanctiós hatályosságának kérdésével is. E tekintetben azok mellett, akik a pragmatica sanctiót ma is a magyar alkotmány egyik alaptörvényének minősítik, vannak sokan, akiknek véleménye szerint a pragmatica sanctio az időközben bekövetkezett események folytán, — illetőleg az 1921: XLVII. tc. által — hatályát vesztette.

Mindezek a kérdések jelenlegi közjogi helyzetünknek legnehezebb problémái, melyeknek miként való megoldásán fordul meg jórészben Magyarország alkotmányának és jövendő politikai életének alakulása is. Szükségesnek mutatkozik ennek folytán ezeket a kérdéseket minden politikai vonatkozástól mentesen, tárgyilagos jogi szempontból megvizsgálni és a felmerült téves eszméket eloszlatni. A pragmatica sanctio megalkotásának 1923-ban volt kétszáz éves fordulója; két évvel korábban kinyilvánított érvénytelensége szakítást jelent alkotmányfejlődésünk eddigi irányával s azért ennek az érvénytelenségnek közelebbi vizsgálata igen nagy jelentőségű.

Az 1921 : XLVII. tc. 1 §-a tudvalevőleg kimondja, hogy «IV. Károly uralkodó jogai megszüntek» ; a 2. § szerint pedig: «az 1723. évi I. és II. törvénycikkben foglalt pragmatica sanctio és minden egyéb jogszabály, amely az Ausztriai Ház (Domus Austriaca) trónörösödési jogát megállapította vagy szabályozta, hatályát vesztette s ezzel a királyválasztás előjoga a nemzetre visszaszált».

Ha a törvénynek ezt a szövegét vizsgáljuk, mindenekelőtt feltűnik a törvény címe és szövege között mutatkozó ellentét. Míg ugyanis a cím az uralkodói és a trónörökösödési jogoknak nem megszűnéséről, hanem «megszüntetéséről» beszél, addig a szöveg viszont nem megszünteti az említett jogokat, tulajdonképpen nem detronizál, hanem csak megállapítja a pragmatica sanctio hatályának és az azon alapuló jogoknak megszűnését. A törvény szövege tehát úgy állítja be a helyzetet, mintha a detronizáció már előzetesen bekövetkezett volna és a törvény csak tudomásul veszi a bekövetkezett eseményeket.

Ha azonban valamely törvény helyes értelmét akarjuk megállapítani, nemcsak a szöveg nyelvtani értelmét kell vizsgálnunk, hanem a törvény létrejövetelének előzményeit és megalkotásának körülményeit is figyelembe kell venni.

A detronizációs törvény megalkotását tudvalevőleg megelőzte IV. Károly királynak második visszatérési kísérlete és a szövetséges és társult hatalmaknak e kísérletre alapított fenyegető magatartása.

Ezekre a körülményekre utal az a miniszteri indokolás, amellyel gróf *Bethlen* István miniszterelnök a törvényjavaslatot 1921. november 3-án a nemzetgyűlés elé terjesztette.

«A sokat szenvedett magyar nemzetre újabb megpróbáltatások ideje következett be. A közelmult eseményeivel kapcsolatban a magyar állammal szemben azt a követelést támasztották, hogy koronás királyát trónjától és uralkodóházát trónörökösödési jogától fossza meg. A magyar állam még sohasem állott oly nehéz elhatározás előtt, mint ezekben a sorsdöntő napokban. Idegen hatalmak a békeszerződésben is biz-

tosított függetlensége ellenére beleavatkoznak belső ügyeibe. Olyan intézkedést követelnek tőle, amelyre magát sohasem kötelezte, amelynek teljesítését a trianoni békeszerződés sem rótta reá és amely alkotmányának alapelveivel sem egyeztethető össze. E követelés elutasítása esetére pedig az országot fegyveres támadással fenyegetik. A kormány nem vállalhatja a felelősséget azért, hogy a világháború és a forradalmak pusztításai után meggyengült nemzetet újabb, a haza fennmaradását is veszélyeztethető háború elé állítsa, mert az ország megerősödését és felvirágozását csak békés viszonyok között kifejtendő munkás élettől reméli. Ennélfogva az ország válságos helyzetében, miután a békét és azáltal a nemzet létét is fenyegető veszély elhárítására és az elhatározás szabadságának biztosítására az adott viszonyok között lehetséges minden egyes békés eszközt sikertelenül megkísérelt, arra határozta el magát, hogy a külállamok követelésének eleget téve, a nemzetgyűlés elé a jelen törvényjavaslatot terjeszti be.» (Nemzetgyűlési irományok XII. k. 44. l.)

A miniszteri indokolás tehát alkotmányunk alapelveivel ellentétesnek minősíti a törvényjavaslat tartalmát és az előterjesztés indokául kizárólag a külső kényszert jelöli meg. Feltűnő azonban, hogy ez esetben a szöveg mégis miért mint megtörtént tényt állapítja meg a pragmatica sanctio hatályának a megszűnését: úgy látszik a kormány legalább a törvény szövegében el akarta kerülni a kifejezett trónfosztást.

A nemzetgyűlés közjogi bizottságának 1921. évi november hó 3-án kelt és *Kószó* István elnök, valamint *Rubinek* István előadó által aláírt jelentése a következő indokolással kéri a javaslat törvénnyé emelését:

«A magyar nemzetgyűlés, mint a nemzeti szuverénitás kizárólagos törvényes képviselete az 1920:I. tc.-ben megállapította, hogy a királyi hatalom gyakorlása 1918. évi november hó 13. napján megszűnt. Megállapította továbbá, hogy «Magyarországnak és társországainak a volt osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokkal és országokkal fennállott feloszthatatlan és elválaszthatatlan együttbirtoklása a bekövetkezett események folytán megszűnt.» A nemzetgyűlés a mindezen tényekből folyó következmények megállapítását a békekötés utáni időre magának tartotta fenn. Ezen, a nemzet-

gyűlés által magának fenntartott következmények közé tartozik a királyi hatalom gyakorlásának, a trónöröklés kérdésének és a király személyének kérdése is. A közjogi bizottság megállapítja, hogy a törvényjavaslat benyujtását és tárgyalását ama körülmény tette időszerűvé, mely szerint a nemzetgyűlés által magának fenntartott következmények megállapítását egyes tényezők egyoldaluan, a nemzetgyűlés megkérdezése nélkül szándékoztak eszközölni, minek következménye gyanánt fellépett súlyos kül- és belpolitikai bonyadalmak szükségessé tették ezen függő kérdések sürgős törvényes megoldását.» (Nemzetgyűlési irományok XII. k. 46. l.)

Ez a jelentés tehát már csak mellékesen említi a külső kényszert és főokul a javaslat elfogadására a nemzetgyűlés törvényes hatáskörének biztosítását emeli ki.

A törvényjavaslatot a nemzetgyűlés az 1921. évi november hó 4. és 5. napjain tárgyalta (Nemzetgyűlési Napló XIII. kötet 101—159. lapok). *Rubinek* előadó után gróf *Bethlen* István miniszterelnök ismertette a javaslat előterjesztésének indokait. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a javaslat nem a normális alkotmányos élet fejlődésének természetes következménye, hanem az utolsó két hét eseményeinek elkerülhetetlen folyománya. *Bethlen* utalt a két héttel korábban Pécsett tartott beszédére, amely szerint a kormány ellene van egyrészt az egyoldalú erőszakos restaurációnak, másrészt nem járulhat hozzá a detronizációhoz sem. A helyzetet azóta két körülmény érlelte meg, egyrészt egyesek könnyelmű kísérlete, amelynek áldozata lett király és dinasztia, másrészt a szomszéd államok mohó törekvése e kísérletet követeléseik érvényesítésére kihasználni. A javaslat előterjesztését diplomáciai jegyzékváltás előzte meg, amelynek során szomszédaink a békeszerződésen túlmenő lefegyverzéssel fenyegettek és a mozgósítási költségek megtérítését is kívánták; azonfelül e követelések érvényesítésére fegyveres eszközök igénybevételét helyezték kilátásba. Minthogy a Nemzetek Szövetsége ebben az ügyben nem teljesítette kötelességét, a detronizáció elől nem lehetett kitérni.

A következő felszólaló gróf *Apponyi* Albert helyeselte a

miniszterelnök szavait, amely szerint a javaslat a kényszerhelyzetnek deferál. Ezt a kényszerhelyzetet méltányolja, mert az reá is azzal a hatással van, hogy ne tegyen semmit a törvényjavaslat elfogadásának megakadályozására vagy hátráltatására. Apponyi bővebben foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy szomszédaink magatartása a békeszerződés világos megsértése és végezetül a következő nyilatkozatot olvasta fel:

«A napirendre tűzött törvényjavaslat szakítást jelent ősi alkotmányunkkal, a koronás király trónvesztése kimondásával annak legerősebb pillérét, a magyar nemzeti királyság intézményét támadja meg; a király és nemzet megegyezésén alapuló törvény által megállapított trónöröklési rendnek egyoldalú megszüntetésével pedig bizonytalanságba sodorja a nemzet jövőjét. Az 1920:I. tc. erre nem ad jogcímet, mert ez a törvény kifejezetten nem arra irányul, de semmi esetre sem bírhatott azzal a joghatállyal, hogy ezeréves alkotmányunk folytonosságát megszakítsa, annak törvényes intézményeit megdöntse és merőben új, az eddigitől független jogfejlődésnek kiindulópontja legyen. Ez a törvény, amint egyébként bevezető részéből is kitűnik, csak kisegítő jogot alkotott és alkothatott a szükségjog alapján, az ősi alkotmányban gyökerező közhatalmi intézmények működésének, különösen a királyi hatalom gyakorlásának tényleges és rögtön el nem hárítható szünetelése miatt, e szünetelés idejére és abból a célból, hogy azok működésének visszaállítása a nemzet közreműködésével és befolyásával történjék. Ezen a határon belül az 1920:I. tc. valóságos jog, mely feltétlen tiszteletet követel. De annak továbbmenő értelmezése és minden kísérlet arra, hogy azt az erősebb jogforrásnak, a jogfolytonosságnak és így a jogfolytonosságot ma életteljesen egyedül képviselő törvényes királyságnak föléje helyezzük, a jog terének elhagyását és a forradalmi térre lépést jelenti. Ami pedig ezen a területen alkottatik, az, ha törvény alakját nyeri is, jogilag hatálytalan. E jogi meggyőződésünk folytán a törvényjavaslat megvitatásában és efölött való határozathozatalban részt nem vehetünk, hanem ezzel szemben a nemzetre nehezedő kényszerhelyzet súlya alatt tiltakozásunk bejelentésére szorítkozunk.»

A vita további folyamán *Apponyi* nyilatkozatát támogatták *Haller* István és *Schlachta* Margit nemzetgyűlési képviselők. A többi felszólalók, nevezetesen *Kószó* István, *Kovács* I. István,

Ruppert Rezső, *Rassay* Károly, *Balla* Aladár és *Dömötör* Mihály, elismerték ugyan, hogy a javaslat előterjesztése kényszerhelyzetnek a közvetlen következménye, azonban szerintük a kényszer csak az időpontra és nem a javaslat tartalmára vonatkozik; a javaslat tartalma lényegileg teljesen megfelel meggyőződésüknek. Jogi érveket a javaslat tartalma mellett főleg *Kovács* és *Rassay* képviselők adtak elő. *Kovács* szerint a pragmatica sanctióban megállapított trónöröklési rend elengedhetetlen feltétele az együttbirtoklás, amelynek megszűnésével a szerves egészet alkotó pragmatica sanctio magától hatályát vesztette; de megszűnt IV. Károly király uralkodó joga is, minthogy osztrák császári minőségének elvesztésével a kölcsönös védelmi kötelezettségnek többé nem tud eleget tenni. *Rassay* a trónfosztás jogcímeül ezenfelül felhozta az eckartsaui levelet, az ország elhagyását és a kétízben való visszatéréssel okozott veszedelmet, amelyek érdemetlenné tették IV. Károlyt a magyar trónra; kívánatosnak tartotta a Habsburg család tagjainak a trónból való kizárását is.

A vita berekesztése után a nemzetgyűlés változatlanul fogadta el a törvényjavaslat címét és szövegét, de egyúttal elfogadta *Kószó* indítványát is, amelyben a nemzetgyűlés ünnepélyes óvást emel a szomszéd államoknak belügyeinkbe való jogosulatlan beavatkozása ellen.

A vita ismertetett lefolyása azt mutatja, hogy a nemzetgyűlés tagjait a javaslat elfogadásánál nemcsak a kormányjavaslat indokolásában előadott, hanem egyéb szempontok is vezették. Minthogy sem a tárgyalás, sem a szavazás nem ad támpontot a tekintetben, hogy az ú. n. legitimisták és az ú. n. szabad királyválasztók egymással ellentétes álláspontja milyen arányban volt képviselve, ezen az alapon természetesen nem lehet eldönteni azt a kérdést, hogy a törvényhozó testület akarata a törvényjavaslat elfogadásával melyik álláspontot erősítette meg.

Ha ezekután reá térünk a *pragmatica sanctio hatályossá-*

gának vizsgálatára, mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a hatályosság megszüntetésére az 1921: XLVII. tc. megalkotása előtt törvényes rendelkezés nincsen. Az 1920: I. tc. csak a királyi hatalom megszűnését, továbbá a volt osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokkal és országokkal szemben fennállott közös érdekű viszonyok megszűnését állapította meg; az 1921: XXXIII. tc.-be iktatott trianoni békeszerződés pedig a királykérdésre semmi rendelkezést nem tartalmaz, hanem a 73. cikkben csakis azt írja elő, hogy a függetlenséget veszélyeztető cselekedetektől tartózkodjunk. Fölmerülhet azonban a kérdés, hogy az Ausztriával való viszony felbomlása nem eredményezte-e törvényes rendelkezés nélkül is a pragmatica sanctio érvényességének megszűnését. Ebből a szempontból a pragmatica sanctio jogi természetét kell közelebbi vizsgálat tárgyává tenni.

A pragmatica sanctio jogi természetét illetőleg a magyar közjogi irodalomban három eltérő álláspontot találunk. Némelyek szerint a pragmatica sanctio közönséges magyar törvény, mások szerint a magyar nemzet és az uralkodócsalád által kötött szerződés (ú. n. államalkotó vagy belső szerződés), végre vannak, akik a pragmatica sanctiót Magyarország és Ausztria között létrejött nemzetközi szerződésnek minősítik.

Az 1867: XII. tc. előbeszéde a pragmatica sanctiót *alapszerződésnek* mondja, «amely a felséges uralkodóház és Magyarország közt jött létre»; a 2. § szerint pedig: ünnepélyes alapszerződés. Az 1867. XII. tc. e minősítése az államalkotó szerződés hívei mellett látszik szólni, de viszont határozott ellentétben van a magyar alkotmány szellemével, amely szerint a szent korona a királyt és nemzetet szerves egészbe foglalja össze. A nemzet és a király nem lehetnek egymással szerződő felek, még kevésbbé a nemzet és az uralkodóház; ezért az ú. n. államalkotó szerződések elméletét az újabb közjogi tudomány általában elveti.*

* L. Csekey: A magyar trónöröklési jog, 424—456. ll.

Minden törvény megalkotását tárgyalások előzik meg a király és a nemzetet képviselő országgyűlés között. Ez a tárgyalási jelleg különösen kidomborodott a régebbi időkben, amikor a királyi előterjesztésekre a rendek megtették észrevételeiket és ez az iratváltás addig tartott, amíg a tárgyaló felek között megegyezés jött létre. Ennyiben tehát a törvény megalkotásánál a szerződési elem kétségtelenül megvolt; pusztán ez alapon azonban helytelen lenne a törvényeket szerződéseknek minősíteni.

A pragmatica sanctio tehát, ha a nemzetközi vonatkozást nem tekintjük, egyszerű magyar törvény lenne, amelyet az országgyűlés és a király — mint a törvényhozás tényezői — a törvényhozás rendes útján együtt alkottak; a trónöröklési rend ugyanis általában olyan joganyag, amely a magyar állam belső alkotmányára vonatkozik s amely egyszerű törvénnyel szabályozható. Az 1900 : XXIV. tc. szerint is «a trónöröklésnek az 1723 : I. és II. törvénycikkben foglalt szabályozása úgy keletkezése, mint feltételeire és tartalmára teljesen önálló.» Csakis a tartalom fontossága minősíti az 1723 : I. és II. törvénycikket alaptörvénnyé.

A pragmatica sanctio megalkotásánál azonban jelentékeny szerepre jutott a nemzetközi vonatkozás is. A trónöröklési rend mikéntjének megállapításánál ugyanis a törvényhozás figyelemmel volt az erészben Ausztriában már érvényben volt szabályokra, sőt kifejezetten is kimondotta, hogy az osztrák trón örököse ugyanazon örökösödés jogán Magyarország királya is lesz. A trónöröklési rend azonossága biztosítja azt az elválaszthatatlan és feloszthatatlan együttbirtoklást, amelyet az 1867 : XII. tcikk a pragmatica sanctióba foglalt szerződés lényegéül említ. A magyar rendek a pragmatica sanctio megalkotásánál érintkezésbe is kívántak lépni az osztrák rendekkel, e kísérlettel szemben azonban az uralkodó az abszolút császári jogokra hivatkozott. Maga a pragmatica sanctio ugyan a közös védelemről mit sem szól, azonban a törvény előkészítésének történetéből *

* Csekey id. m. 226—264. ll.

kétségtelenül kitűnik az a szoros kapcsolat, amely a trónöröklés tervezett új rendje és az Ausztriához való viszony között van. Már az országgyűlésre szóló királyi meghívólevél kiemeli az Ausztriával való megegyezés és «unió» fontosságát és ennek az uniónak gondolata, mint a kölcsönös védelem biztosítéka a tárgyalásokon vezérfonálként húzódik végig. Amennyiben tehát a pragmatica sanctio szerződés, azt nem a magyar nemzet a magyar királlyal, hanem a magyar állam az osztrák államot képviselő uralkodóval kötötte a trónöröklési rend azonosságának biztosítására.

Kétségtelen, hogy a trónöröklési rendnek a Habsburg-család meghatározott leányágaira való kiterjesztésével a törvényhozás az együttes birtoklást és a kölcsönös védelmet akarta elérni. Hogy azonban ez a törvényalkotó rendek előtt csupán cél gyanánt lebegett-e, vagy az együttbirtoklást egyúttal a trónöröklési rend föltételéül is kívánták tenni, azt ma már bajos lenne eldönteni. A törvény szövege nem mutatja, mintha kifejezett föltételről lenne szó, — maga a trónöröklési rend pedig a nemzet akaratából megállhat az együttbirtoklás nélkül is.

Ha pedig a pragmatica sanctiót a két állam között létrejött szerződésnek minősítjük, amelynek folytán a trónöröklési rend megváltoztatása csak közös egyetértéssel történhetik, kétségtelen, hogy e megkötöttség alól a magyar nemzet az ausztriai események folytán felszabadult s a belső törvényhozás szabadsága a trónöröklési rendet illetőleg helyreállt.

Minthogy így a pragmatica sanctio értelmezése tekintetében ellentétes fölfogások lehetségesek, sőt az ismertetett nemzetgyűlési vita magában a nemzetgyűlés kebelében is ellentétes nézeteket juttatott kifejezésre, véleményünk szerint az értelmezésre ebben a kényes kérdésben végeredményben csak maga a nemzet lehet hivatott.

Vannak, akik szerint a nemzetgyűlésnek *nem is volt joga* a pragmatica sanctiót hatályon kívül helyezni. Ennek a felfogásnak azonban véleményünk szerint nincs jogosultsága. Az 1920:I.

tcikk a nemzetgyűlésnek biztosította az állami szuverénitás teljességét; így a 2. § szerint a nemzetgyűlés «az államhatalom gyakorlásának további módját is jogosult rendezni», a 12. § szerint pedig szintén a nemzetgyűlés hivatott, hogy «az államfői hatalom gyakorlatának mikéntjét véglegesen» rendezze. De a nemzetgyűlés be sem töltheti hivatását anélkül, hogy az államhatalom gyakorlásának kérdéseit szabályozza. Az *Apponyi* által a nemzetgyűlésen felolvasott nyilatkozat is elismeri; hogy a nemzetgyűlésnek feladata biztosítani, hogy a királyi hatalom visszaállítása a nemzet közreműködésével és befolyásával, vagyis ne illetéktelen tényezők részéről történjék, — tehát a királyi hatalom szabályozása legalább bizonyos vonatkozásban Apponyi szerint is a nemzetgyűlés törvényalkotási teendője.

Ennek folytán azt a felfogást sem oszthatjuk, hogy a király által szentesített és a nemzetgyűlés által alkotott törvények között fokozati különbség lenne és nemzetgyűlési törvény a pragmatica sanctio érvényét nem érinthetné. Helyesen mondja legfőbb bíróságunk, a m. kir. Kúria B. I. 3223/1923. számú ítélete:

> «Ami . . . . a védelemnek azt a magyar közjogban nem ismert megkülönböztetését illeti, hogy az országgyűlés és a nemzetgyűlés törvényei nem azonos fajsúlyúak, nem bírnak egyforma jelentőséggel, az az államjog egyoldalú helytelen felfogásán alapszik. A törvény mindig az állam akarata, amelyet az arra jogosított tényezők előírt módon fejeznek ki tudomásulvétel és kötelező miheztartás végett. Az 1920:I. tc. . . . . állami akaratkijelentés olyan arra jogosított tényezők részéről, akik az adott viszonyok között az államfelséget bel- és a külföldön egyaránt érvényesen és elismerten képviselték. Ezt a törvényt tehát a bíróságnak — a bírói eskü értemében is — a magyar állam akarata gyanánt kell feltétlenül betartania és alkalmaznia és pedig minden összehasonlító, rangsorszerű bírálat nélkül, mert ez a törvénytisztelet hiányára mutatna és a jogrend megingatására vezetne» (Büntetőjogi Döntvénytár XVI. kötet, 3. lap).

Szó lehet azonban arról, hogy a nemzetgyűlés törvényalkotási tévékenységének van erkölcsi korlátja. Ezt az erkölcsi

korlátot pedig maga az 1920 : I. tc. állapította meg, amikor az alkotmányosság helyreállítását és nem új alkotmány kidolgozását tűzte a nemzetgyűlés feladatául. Ez a célkitűzés azt kívánja, hogy a nemzetgyűlés a fölmerülő kérdéseket és így a királykérdést is az ősi alkotmányosság szellemében oldja meg. Erre utal az 1921 : XLVII. tc. miniszteri indokolásának az a kijelentése is, hogy a javaslat tartalma alkotmányunk alapelveivel nem egyeztethető össze.

Mindazonáltal helytelen lenne bármely törvény érvényességét azon az alapon vitatni, hogy az az alkotmányosság helyreállításában megállapított és jogilag szorosan körül nem határolt erkölcsi kívánalommal ellentétben van. A törvényhozásnak kötelessége ugyan az erkölcsi szempontokat is figyelembe venni, de ha nem teszi, vagy nem úgy teszi, amint azt némelyek kívánatosnak vélik, ez nem vonhatja a törvény érvénytelenségét maga után. Egyáltalán bármely törvény érvényességének kétségbe vonása a jogrend és tekintélytisztelet megtámadását jelenti.

Végre meg kell világítani azt a kérdést is, hogy nem tekinthető-e érvénytelennek az 1921 : XLVII. tcikk azon az alapon, hogy *külső kényszer hatása* alatt jött létre. E tekintetben említettük már, hogy a külső kényszer csak a vonatkozó javaslat előterjesztésének volt kétségtelen indoka, elfogadásánál azonban már csak részben szolgált okul, részben pedig egyéb okok is szerepeltek. De azonkívül is helytelen lenne a törvény megalkotásánál jelentkező befolyásokat az érvényesség kérdésénél venni figyelembe. A kényszer olyan belső momentum, amelyről bajos határozott ítéletet mondani. A pragmatica sanctio megalkotását is megelőzte a rendek képviselőinek befolyásolása és követte a főurak jelentékeny részének megjutalmazása, még sem jutott senkinek eszébe e törvény érvényességét ezen az alapon kétségbe vonni.

Az 1921 : XLVII. tc. megalkotását határozottan oly körülmények idézték elő, amelyek a törvényhozó testület szabad elhatározását befolyásolhatták. Ez azonban csak arra szolgálhat

alapul, hogy mihelyt a befolyásoló körülmények nem éreztetik többé hatásukat, az illetékes tényezők a törvény hatálybantartását megfontolás tárgyává tegyék. Azt mindenki érzi, hogy maga az 1921 : XLVII. tc. nem jelenti a királykérdés végleges eldöntését s hogy a végleges döntés ideje még nem érkezett el. Addig azonban helytelen lenne az 1921 : XLVII. tc. érvénytelenségét, vagy a pragmatica sanctio érvényességét hirdetni. Véleményünk szerint az ú. n. legitimisták is akkor járnak el helyesen, ha a mai jogrend támadása helyett a közvéleményt igyekeznek megfelelően előkészíteni arra az időre, amikor a nemzet a fölvetett kérdésben szabadon hozhatja meg határozatát.

A SZERZŐDÉSI AKARATELHATÁROZÁS JOGELLENES BEFOLYÁSOLÁSA.

Írta: Dr. LÖW TIBOR.

A tárgyi jog biztosítja a szerződési szabadságot, vagyis azt, hogy a jogalanyok magánjogi céljaik elérésére szabadon vállalhatnak kötelezettséget és szerezhetnek követeléseket.

Ennek a szerződési szabadságnak korlátja, hogy a jog némely esetben a forma szerint létrejött szerződéstől kisebb vagy nagyobb mértékben, gyakran teljességgel megvonja védelmét. Ilyen szerződések a törvénybe és a jó erkölcsökbe ütközők. Törvénybe ütközik, amelyet kifejezett jogszabály eltilt (a tiltott ügylet), a jó erkölcsökbe, amely azokba az alapvető elvekbe, amelyeken a magyar jog felépül. Ezek az ügyletek egymástól nem benső természetük szerint különböznek tehát, hanem csupán abban, hogy az első csoport kifejezett tilalomba ütközik, a másik csoport pedig azokba az elvekbe, amelyeken a jogszabályok (a tiltó szabályok is) felépülnek. Ebbe a második csoportba olyan szerződési esetek tartoznak tehát, amelyeket a törvényhozó szintén eltiltott volna, ha foglalkozik vélük.

Annak a megállapítása, hogy valamely ügylet a jó erkölcsökbe ütköző, nem anólogia útján következtetés, nem törvénymagyarázat, amely bizonyos törvényi intézkedést olyan esetekre alkalmaz, amelyekre szövege szerint nem, csak a benne kifejezésre jutó törvényhozói gondolat szerint vonatkozik. A magyar magánjogi rendszer mélyei szólalnak meg. És az, ami az alapvető elveket sérti, nyilván azért neveztetik a jó erkölcsökbe

ütközőnek, mivel ezek az alapelvek az emberek együttéléséhez megkívánt minimális etikát tartalmazzák.

A bíró ez alapelveknek a meghatározásával foglalkozik, amidőn esetenként elbírálja, hogy ezen elvekkel a cselekvések megférnek-e. És ezt a bírói feladatot a legteljesebb kodifikáció sem csökkenti, mert a törvényi szabálynak, hogy az «erkölcstelen vagy a közrendbe ütköző szerződés semmis» (Biz. szöv. 749. §), a bíró ad tartalmat annak a meghatározásával, hogy mily szerződés tekinthető erkölcstelennek vagy a közrendbe ütközőnek. Amint azt *Ehrenzweig* eszmékben gazdag művében (System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 6. Aufl. II. 1. 48.) különösen találó szavakkal írja: a bíró annak a meghatározásával, hogy a jó erkölcsökbe mi ütközik, a törvény hiányait pótolja a törvények szellemének megfelelően (Er ergänzt die Lücken des Gesetzes im Geiste der Gesetzgebung), iratlan jogot fed fel (Es ist ungeschriebenes Recht das er herausarbeitet).

A jó erkölcsökbe ütköző ügyletek témája nem tárgyalható *Stammler* nevének említése nélkül, akinek formulázása szerint ezek az ügyletek a jog alapvető célját (Grundabsicht des Rechtes überhaupt) hiúsítanák meg. (Vertrag und Vertragsfreiheit. Rechtsphilosophische Abhandlungen und Vorträge. I. 345. V. ö. még Die Lehre von dem richtigen Rechte. 410. és dr. Löw Lóránt: Turpis causa. Magyar jogi lexikon. VI. 744.)

A magánjogi szerződési szabadság említett korlátjai ellenére igen nagy terjedelmű. Éppen ez a nagy szabadság követeli meg a tárgyi jognak gondoskodását legalább arról, hogy a szabadon szerződő feleknek akaratelhatározási szabadsága biztosíttassék.

Ez az akaratelhatározási szabadság abban álljon, hogy a szerződő felet ügyleti elhatározásaiban a másik szerződő fél jogellenesen ne befolyásolja. Az ügyletkötésnél a szerződő fél befolyásolásának kizárása nem általánosságban kívánatos, gyakran az ügyletkötés a nélkül el sem képzelhető, csupán a *jogellenes* befolyásolástól kell megvédeni a szerződő feleket.

A jogellenes befolyásolásnak vannak tipikus esetei, amelyeknek okából a forma szerint megkötött szerződés megtámadható azon az alapon, hogy a megtámadó fél szerződési akaratelhatározásánál a megkívánt szabadság hiányzott. Ezek a tipikus esetek, amelyeket a magyar magánjog mindenha ismert, azok, amelyekben a szerződőt a másik fél kényszerrel vagy megtévesztéssel bírja szerződéskötésre, avagy a szerződő szorult helyzetének vagy tévedésének tudatos felhasználásával.

A tévedésnek tudatos kihasználása tulajdonképpen a megtévesztés keretébe tartozik, mert ez a kihasználás a megtámadás

okául csak akkor szolgálhat, ha a szerződő felet felvilágosítási kötelezettség terheli. Az ügyletek természete szerint különböző felvilágosítási kötelezettségnek az elmulasztása okozza a tévedést, vagyis e hallgatásával a fél megtévesztett. Forgalmi ügyleteknél a felvilágosítási kötelezettség általában nem nagyfokú, mégis a kir. Kúria megtámadhatónak mondta ki az ügyletet, amely a tájékozatlan eladónak a rendes piaci árnál (különös ok vagy célzat nélkül) jelentékenyen alacsonyabb áron tett téves ajánlata alapján jött létre az áru vételével üzletszerűen foglalkozó vevőnek, akinek ezért fel kellett ismerni az eladó tévedését, elfogadási nyilatkozatával. (Kúria, 1923 jún. 1. P. IV. 4712/1922. Hj. Dt. XVI. 68.)

A magyar magánjogi gyakorlat elbírált egyéb jogtalan befolyásolási eseteket is, amelyek nem tartoztak ugyan az említett típusokhoz, de amelyek mégis okul szolgálhattak a megtámadásra: a jó erkölcsökbe ütköző befolyásolás eseteit.

A tipikus esetek és az utóbb említett eseteknek viszonya hasonló a törvénybe és a jó erkölcsökbe ütköző jogügyletek viszonyához. A tipikus esetek is olyanok, amelyek a jó erkölcsökbe ütközőknek minősíthetők, mert az is a jó erkölcsökbe ütközik, ha a szerződő felet a másik fél kényszerrel vagy megtévesztéssel, avagy tévedésének vagy szorult helyzetének felhasználásával bírja szerződéskötésre. Vim et metum comprobare contra bonos mores est. A jó erkölcsökbe ütközés eseteiből is alakulhatnak újabb típusok. A különbség éppen csak az, hogy a jogellenes befolyásolás bizonyos esetei ilyen különálló tilalmakká sűrűsödtek, míg mások csak azon általános elvbe ütközők, hogy a szerződést kötőnek az akaratelhatározás szabadsága biztosítandó. *Enneccerus* (Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts I. 1. 161. §) a kényszer kérdésének tárgyalásánál egy helyen arról szól, hogy az erkölcs (die Sittlichkeit) zárja ki a kikényszerített nyilatkozat érvényességének elismerését (I. 2. 2. bek. 3. p.), más helyen arról, hogy a jogrend (Rechtsordnung. II. 1. 1. bek.).

A kodifikálatlan magyar magánjogot alkalmazó ítélkezésből még inkább kiérezhető az említett típusoknak s a jogtalan befolyásolás egyéb eseteinek közös alapja, az nevezetesen, hogy a típusok sem egyebek, mint a jó erkölcsökbe ütközés különös esetei. E közös alapról szól *Frank Ignác* «Az osztó igazság törvénye Magyarországban» 288. §-ában következően: «Az alkura pedig szabad egyetértés kívántatik nemcsak azért, mivel erőszak és rettenés a jó erkölcsökkel össze nem fér, hanem azért is, mivel az egyenesség és a törvényes igazság egyebet nem tűr».

A szorult helyzetnek kihasználása vegyes formának tekinthető. A tipikus uzsoraügyletek tartoznak ide elsősorban, de nemcsak ezek, hanem minden «szerződés, amelyben az egyik fél a másik félnek szorultságát felhasználva az általa vállalt szolgáltatással arányban nem álló és a másik fél tetemes károsodását előidézni alkalmas ellenszolgáltatást köt ki a maga részére» s amely szerződés ezért «a jó erkölcsökbe ütközik». (Kúria, 1920 febr. 11. P. III. 1712/1919. Mj. Dt. XIII. 82.).

Az uzsoráról az 1883 : XXV. t.-c. szól, amelynek 1. §-a az uzsora vétségének fogalommeghatározását adja. E szakasz szerint a vétséget elköveti, «aki másnak szorultságát, könnyelműségét vagy tapasztalatlanságát felhasználva olyan kikötések mellett hitelez vagy ád fizetési halasztást, melyek a neki vagy egy harmadiknak engedett túlságos mérvű vagyoni előnyök által az adósnak vagy a kezesnek anyagi romlását előidézni vagy fokozni alkalmasak vagy oly mérvűek, hogy az eset körülményeihez képest a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás közt szembeötlő aránytalanság mutatkozik». Az ily uzsorás ügylet semmisségét és megsemmisítésének jogkövetkezményeit rendszerint a büntetőbíróság mondja ki, amidőn a vádlottat elítéli uzsora vétsége miatt (8. §), kivéve, ha «a büntető eljárás nem az uzsoravétség tényálladékának hiánya vagy nem a bizonyítékok elégtelensége, hanem más ok miatt nem tétethetik folyamatba vagy szüntettetik meg» (9. §).

Ezekből a szabályokból az következik, hogy az uzsorának ez a kifogása a polgári bíróság előtt csak az említett kivételes esetekben tehető meg, különben ezt az uzsorát megfelelő indítványra a büntető bíróság állapítja meg és dönt magánjogi következményeiről is. Amennyiben a hitelező az ilyen uzsorás követelést a polgári bíróság előtt érvényesíti, a polgári bíróság a kifogásra a bűnvádi eljárás befejezéseig a pert felfüggesztheti s ha a büntetőbíróság az uzsoravétség tárgyában már jogerős vád alá helyezési vagy főtárgyalásra közvetetlenül idéző határozatot hozott, a pert felfüggeszteni köteles. Ezekről a felfüggesztési szabályokról részletesebben szólnak «A polgári per felfüggesztése uzsora kifogásának esetén» címmel megjelenő sorok.

A büntetőpernek befejezése után a polgári bíróságnak érdemi döntésére csak akkor lehet még szükség, ha a büntető eljárás nem vezetett az uzsora vétségének a megállapítására. Ez esetben az uzsorát a polgári bíróság sem állapíthatja meg, de vizsgálhatja, hogy az ügylet, ha nem is uzsorás az 1883 : XXV. tc. értelmében, különben nem a jó erkölcsökbe ütköző-e.

Ez a sajátos szabályozás, amely az uzsora szót csak a hitel-

uzsorára alkalmazza, amidőn «az egyik szerződő fél azonnal szolgáltatásával szemben a másik fél ellenszolgáltatásának elhalasztása fordul elő» (Kúria, 65. sz. polg. döntv.) és az elbírálást a büntetőbíróságra bízza, okozza azt, hogy azon egyéb ügyletek is, amelyek uzsorásoknak volnának nevezhetők, mert ugyancsak az egyik fél szorultságának vagy könnyelműségének, vagy tapasztalatlanságának a felhasználásával jöttek létre és a másik félnek vagy valamely harmadik személynek a szolgáltatáshoz viszonyítottan aránytalanul nagy ellenszolgáltatást biztosítanak, mind a jó erkölcsökbe ütköző ügyletek csoportjába sorozódnak.

Kizsákmányoló ügyleteknek is nevezik ezeket, de ez a megjelölés a most tárgyalt ügyletek körén túlterjedő. Az elnevezés különben lényegtelen, csak azt kell megfigyelni, hogy mindez az ügylet a szorult helyzet kihasználásának típusához tartozik, amily ügylet már csak ezért «bírói marasztalás alapjául nem szolgálhat». (Kúria, 1925 szept. 23. P. II. 731/1925. Mj. Dt. XVIII. 81.)

Vannak azonban érvénytelenségi okok, amelyek nemcsak a megállapított típusok keretein kívül esnek, hanem eltérnek a jó erkölcsöket sértő befolyásolás megszokott példáitól is.

Ilyen eset, amidőn az ügylet «oly körülmények közt jött létre, amelyek az egyik szerződő fél öntudatos akaratelhatározására való képességét lényegesen» korlátozták, mert a fél «az aznap előzően lefolyt izgalmas események behatása alatt állott és úgy a saját, mint hozzátartozói sorsa miatt súlyos aggodalmakkal volt eltelve» s a másik fél «ennek tudatában és kihasználásával kezdeményezőleg maga» bírta rá «életviszonyaival és vagyoni helyzetével arányban nem álló nagy ügyvédi jutalomdíj» fizetésének kötelezésére. (Kúria, 1915 jan. 14. 2376/1914. Mj. Dt. IX. 78.) Ebben a tényállásban van valami a megtévesztésből és a szorult helyzet kihasználásából, de egészen egyik csoport jegyei sem illenek rá: mindkettővel szemben némikép sajátos az elbírált visszaélés.

Rokon eset az a haszonbérleti ügylet, amelynek megkötésénél a haszonbérbeadó «leányának és férjének súlyos megbetegedése miatt, továbbá mert a gazdálkodáshoz nem értett, pénzzel nem rendelkezett, ellenben őt nagyösszegű tartozások terhelték, oly nyomasztó helyzetben volt, mely akaratelhatározását lényegesen korlátozhatta s ebben a helyzetben alperes rábeszélésére kötötte meg a szerződést, mely az 1916. évi haszonbér mennyisége tekintetében a helyi viszonyoknak megfelelt ugyan, mégis hátrányos volt a felperesre nézve azért.

mert a bérleménnyel együtt alperesnek átadott 6800 korona értékű 85 hold őszi vetés iránt semmi intézkedést nem tartalmaz és e szerint a vetés ingyen jutott volna az alperes tulajdonába». (Kúria, 1918 dec. 5. P. II. 4140/1918. Mj. Dt. XIII. 32.)

Más esetben alperesnek «gazdasági alkalmazottait megijesztették a háború rettenetes hatásai s különösen az a tény, hogy a szomszédos gőzmalom olajhiány miatt kénytelen volt üzemét szüneteltetni s ők attól tartva, hogy később nem fognak olajat beszerezhetni, szokatlanul nagymennyiségű olajat rendeltek meg felperesnél, amely évek hosszú sorára elegendő lett volna» és pedig olyan áron, amely a rendest «túlzott mértékben, mintegy 40%-kal felülhaladta». A kir. Kúria (1918 október 3. P. VIII. 1694/1918., Mj. Dt. XIII. 5.) megállapította a «háborús kényszer»-t s megengedte a rendes árat (értéket) meghaladó árrészlet visszakövetelését. Ez a «háborús kényszer» nem tartozik a kényszer, nem is a tévedés tudatos felhasználásának a fejezetébe. Sajátos kihasználása ez a zűrzavaros felismerhetetlen gazdasági helyzetnek.

A háború megszaporította azon eseteknek a számát, amelyekben a gazdasági helyzetet az üzletkötésnél az egyik fél a másiknak a kárára kihasználta. A háborús és a háborút követő időknek a gazdasága olyan kusza és át nem tekinthető, a helyzetek annyira folyton megújulók, hogy könnyen volt alkalom, könnyebben mint rendes viszonyokban a kizsákmányolásra. A folyton változó valuta, érték, ajánlati és keresleti viszonyokban létrejövő ügyleteknél állandóan a jobban informált fél állt szemben az informálatlannal, a viszonyokból következő változást inkább meglátó a mit sem sejtővel, a nagyobb belátás vagy nagyobb gyakorlat (routine) a sötétben tapogatódzó másik féllel.

Ezek azok a viszonyok, amelyek okot adtak a törvényhozó árdrágítási jogszabályaira, ezeknek is egyik céljuk lévén a kizsákmányolástól való megóvás.

Almási Antal kitünő német könyvében: Ungarisches Privatrecht, amelynek forgatása magyar jogásznak eléggé nem ajánlható, a kir. Kúriának 1920 nov. 25-én kelt P. VII. 2908/1920. sz. határozatát említi (I. köt. X. old.) mint az *undue influence* elvének alkalmazási példáját.

A Magánjogi Döntvénytár XIV. kötetében azóta 24. sorszám alatt közzétett határozat valóban szól az «illetéktelen befolyásolás» azon jogi következményeiről, amelyeket a bírói gyakorlat a befolyásoláshoz kapcsol «erkölcsellenes mivoltára» tekintettel. Tanusítja a határozat ekképen, hogy a magyar jog-

gyakorlat az «illetéktelen befolyásolás» kategóriáját ismeri s ahhoz a sértett fél kívánságára a szerződés érvénytelenítésének vagy a sértett kártalanításának következményét fűzi.

A kir. Kúriának határozata még arra tanít, hogy illetéktelen befolyásolás, ha valamelyik fél «a megtévesztés vagy a felismert tévedés esetén kívül» visszaél «a másik félnek előtte tudvalévő szellemi alárendeltségével, védtelenségével, kedvezőtlenebb gazdasági helyzetével».

Ennek az általános meghatározásnak valóságos tartalmát a konkrét eset példája megvilágítja. Ez a feloldó határozat nem megállapított tényállásból indul ugyan ki, hanem a magát sértettnek mondó félnek előadásából, amelyben a fél a megtévesztésnek és a felismert tévedés kihasználásának tényeire is hivatkozhatik. De a határozatból kitűnik, hogy mit nevez a határozat az ezen eseteken kívül történt visszaélésnek. Az eldöntött eset a «fehérpénz» idejéből való. Alperes a devalváló 3954 1919. M. E. sz. rendeletnek megjelenését megelőző napon, 1919 aug. 14-én vásárolta meg felpereseknek házát és a vételárat nagyobb részben fehérpénzben fizette ki. Az 5151 1919. M. E. sz. rendelet kizárja az 1919 aug. 15. előtt történt fizetésnek megtámadását pusztán azon az alapon, hogy fehérpénzben történt. Felperesek keresetüket arra alapítják, hogy alperes őket «a bankjegyhamisítványok valódi lényegére megtévesztette», továbbá «ravasz fondorlattal a fehérpénz értéke körül való tévedésükben fenntartotta». Ezek a megtévesztésnek és a felismert tévedés kihasználásának esetei. Ezenkívül előadták azonban felperesek, hogy alperes a devalváló rendelet megjelenését megelőző nap délutánján «annak tudatában, hogy az úgynevezett fehérpénz értéke már másnap lényegesen csökkenni fog, felpereseket hirtelen meglepve, ezeket a magasabb (70 év körüli) életkorban lévő, testi és szellemi fogyatkozás (aggkori tabes és elmegyöngeség) miatt elgyöngült szellemi erejű, elzárkózottan falun élő, alsóbb társadalmi állású és műveltségű egyéneket az ő tapasztalatlanságuknak, a fehérpénz sorsáról és lényegéről nem kellő tájékozottságuknak, értelmi gyöngeségüknek kihasználásával az azonnal való ügyletkötésre szándékosan rábírta» és a vételárat az «erre a célra mesterkélten összeszedett hamis fehérpénzben fizette ki, ami által őket» megkárosította. A magasabb intelligenciának és jobb tájékozottságnak a kisebb intelligenciát és tájékozatlanságot kihasználó ezen tényei azok, amelyeknek alapján az ismertetett döntés «illetéktelen befolyásolás» címén megtámadást enged.

Ez a döntés alapjaiban nem egyedülálló, mert ha az

«illetéktelen befolyásolás» kategóriát nem is használják, az előzően ismertetett esetek sem egyebek, mint a jogtalan befolyásolás példái. Azokban a legalább pillanatnyilag korlátoltabb belátásnak kihasználásáról van szó a nagyobb belátású egyén részéről a maga javára s az elsőben mint súlyosító momentum jelentkezik a bizalmi viszony, amelyben a kliens és ügyvédje vannak.

Az illetéktelen befolyásolásnak ez a kategóriája az angol jogból ered.

Az ügyleti akaratnak azon hiányosságai közt, amelyek miatt a jogügylet megtámadható, az angol jog a tévedésen *(mistake)*, megtévesztésen *(misrepresentation and fraud)* és a kényszeren *(duress)* kívül ismeri az illetéktelen befolyásolást *(undue influence)*.

Ezzel az illetéktelen befolyásolással az egyik szerződő fél a maga előnyére oly módon befolyásolja a másik szerződő fél akaratelhatározását, hogy ez a befolyásolás sem kényszernek, sem megtévesztésnek nem minősíthető, de nem tekinthető megengedettnek sem. Az ilyen befolyásolás leginkább mint valamely bizalmi viszonynak vagy valamely helyzetnek a kihasználása jelentkezik. A bizalmi viszonyban a befolyásolt fél ezen vak bizalom folytán enged ellenőrzés nélkül befolyást a maga elhatározására. Más esetekben pedig az egyik szerződő félnek fölénye érvényesül a másik szerződéskötésekben járatlan fél felett.

Az angol jog olyan esetekben, amelyekben a szerződés ilyen bizalmi viszonyban állók, avagy szerződési alkalmasságukban ennyire különböző felek közt jött létre, azt a bizonyítási szabályt statuálja, hogy a bizalmat élvező vagy fölényes szerződő fél, akinek a szerződési előny jutott, mutassa ki, hogy a szerződést a másik fél kellő és józan megfontolással kötötte. Ez a *presumption of undue influence.*

(V. ö. ezekhez Stephen's Commentaries on the Laws of England. 17—th. Ed. Vol. III. Book III. Part I. Chap. III. Sect. 10. D.)

Akit érdekel az illetéktelen befolyásolás elvének érvényesülése az angol jogban, az olvassa el a mult század magyar jogi renaissancea egyik igen kiváló jogászának, *Králik Lajos*nak azt a tanulmányát, amelynek címe: «A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv 991. §-ához: illetlen befolyás». A magyar jogászegyletben olvasta fel 1901 január 12-én. (Magyar Jogászegyleti Értekezések. XXI. 3. f.)

Králik Lajos ebben a kitünő dolgozatában nemcsak az angol gyakorlatot ismerteti Pollock, Principles of contract című

műve nyomán, hanem bírálja a maga idejének magyar bírói gyakorlatát és foglalkozik a magyar jog forrásaival.

Vajjon Králik Lajos, ha az itt ismertetett határozatokat olvashatná, elmondhatná-e, hogy bekövetkezett, amit kívánt és a magyar bírói gyakorlatban érvényesült az illetéktelen befolyásolás elve s védelmet nyujt a megtévesztés és kényszer esetén kívül is azoknak, akik «fínomabb, ügyesebb befolyásolás» áldozatai, azoknak, «akikkel egy-egy nagyobb intelligencia minden dolus vagy fenyegetés nélkül mindent meg tud tenni?»

Kétségtelen, hogy a jogfejlődés iránya az, hogy a tipikus kényszer s megtévesztési eseteken kívül is a szerződés szabadsága lehetőleg biztosíttassék minden egyéb jogtalan befolyásolás ellen. Így került az illetéktelen befolyásolás kategóriája a magyar törvénykezésbe. De ez a kifejezés a magyar jogban nem egyéb, mint a jó erkölcsöket sértő módon létrejött ügyleteknek összefoglaló megjelölése, amely megjelölés jobban megérteti a lényeget.

Az angol jogban sem jelent egyebet ez a megjelölés. Az angol jogi nyelvben az «*immoral contracts*» kifejezésnek sokkal szűkebb a jelentősége, mint a magyarban, amennyiben tisztán olyan szerződéseket jelent, amelyek a nemi élet erkölcsével szemben vétenek (sexual immorality v. ö. Stephen id. m. Sect. 9. II.).

Mindazok az ügyletek ekképen, amelyek nem kényszer, megtévesztés, avagy felismert tévedés kihasználása miatt támadhatók meg s amelyek a magyar jogban a szorult helyzet kihasználásának és általában a jó erkölcsök ellenére létesített ügyletek csoportjába sorozhatók, az angol jogban az undue influence kategóriájába tartoznak.

A magyar jog és az angol jog közt nem az esetek tényálladékában van különbség, vagyis nem abban, hogy az angol jogban undue influence miatt olyan ügyletek is érvénytelenek, amelyeknek megtámadása a magyar jogban kizárt, hanem a már említett vélelemben, nevezetesen abban, hogy az angol jog az eseteknek igen nagy számában már a felek kapcsolatának minősége vagy a felek ügyletkötési jártasságának minősége miatt felteszi, hogy az egyik fél nyilván befolyásolta a másik felet annak a kárára s azt kívánja, hogy az ügyletből előnyt élvező fél bizonyítsa, hogy az ügylet becsületes, igazságos és észszerű (fair, just and reasonable) volt.

E vélelem főesetei az idézett angol mű (Stephen id. h.) szerint a következők:

1. Olyan szerződések, amelyeknek tárgya örökségi remé-

nyeknek eladása vagy más megállapodások, amelyekre a «várakozó örökösök» a várt örökségből eredő hitelük alapján lépnek.

2. Olyan a szerződést megtámadó félnek hátrányos szerződések, amelyeknek létrejötte ezen fél műveletlenségének, üzleti járatlanságának, önálló ítélete hiányának, avagy annak a következése, hogy végső szükségben (extreme necessity) volt.

3. Olyan szerződések, amelyeknek alapján az egyik szerződő felet valamely előnyben részesíti az a másik szerződő fél, akivel valamely bizalmi vagy ahhoz hasonló viszonyban volt, amily viszony a szülők és gyermekek, a vagyonkezelők (trustees) és megbízóik, ügyvivők (solicitors) és klienseik, gyámok és gyámoltak, társulati igazgatók vagy (a társulatnak történő eladás esetén) az alapítók és a társulat viszonya.

4. Olyan személy javára kötött szerződések, amely személy valamely különös vonatkozás alapján abban a helyzetben van, hogy a másikon könnyen uralkodhatik vagy azt befolyásolhatja, pl. orvosok betegeikkel, lelki, vallási vagy más bizalmas tanácsadók a tanácsot kérőkkel szemben.

A magyar jog ezeket a præsumptiókat nem ismeri, a bírói mérlegelés és bölcseség dolga, hogy a konkrét esetben mégis már felek viszonyának tényeiből milyen következtetést von a megtámadott üzlet becsületességére.

Mindezzel szemben a szerződéses akaratelhatározás jogellenes befolyásolása ellen folyó küzdelemben nem szabad azonban figyelmenkívül hagyni a szerződési hűség tiszteletének nagy jogpolitikai és gazdasági értékét és azt, hogy a könnyű megtámadhatás könnyelmű szerződéskötésre vezet.

A többször idézett angol munka azt is mondja, hogy: «olyan személyek közt, akiknek a törvény megadja a teljes cselekvőképességet, akik egészséges elméjűek és megfelelő felfogásúak és egymással sem függő, sem bizalmi viszonyban nincsenek, illetéktelen befolyásolás nem igen fordul elő, ha csalásnak vagy kényszernek nem minősíthető».

Frank Ignác pedig így ír: «Ellenben, ha ki babona hitével magamagát ijesztette, p. o. mivel vészről álmodott, házát olcsón eladni sietett vagy ha csak arra hivatkozik, hogy a vevő hatalma, méltósága vagy a javalló tekintete miatt félt, nehogy őket megbántsa, ilyen mentséget a bíró el nem fogadhat, mert ezen az úton ravasz ember kész hazugsággal mindig visszaléphetne és alku soha biztos nem volna».

AZ ELMEBETEG HÁZASTÁRS BONTÓPERBELI JOGKÉPESSÉGE.

Írta: Dr. SZENTIRMAY ÖDÖN.

Az egyén teljes jelentőségében a társadalmi és az állami vonatkozásokban jelenik meg. Ezekben a kapcsolatokban azonban a függetlenségének teljességét elveszíti. Az állami s nemzeti személyi organizmusi létnek szükséges parányi láncszemévé válik. Az egyes szempontjából ez a parányi lét minden. A világmindenség emberi fogalmának látszöge.

Korlátokat állítani az egyén önelhatároló szabadsága elé és visszatartani az egyénnek öntevékenységét, amikor küzd a végett, hogy az ember eszméjét az egyetemes tekintetek szerint valósággá tegye, ellenkezik az egyéni s nemzeti léttel, az államnak azzal a céljával, amely az egyéni szabadság biztosítását jelenti.

Ebből az okból nagyjelentőségű kérdés:

helytálló-e az az álláspont, hogy az elmebeteg házasfélnek bontóperbeli szenvedő jogképessége nincs, azaz, amint a bírói gyakorlat is magáévá tette,[1] *az épelméjű házastárs az elmebeteg és az elmebetegség miatt cselekvőképtelen (H. T. 127. §.)*[2] *házastársával kötött házasságának felbontását nem kérheti.*

Ennek az álláspontnak főérve az, hogy a H. T. 87. §-ában foglalt rendelkezés szerint az elmebeteg házastárs nevében törvényes képviselője a gyámhatóság felhatalmazásával kérheti a házasságának felbontását, ellenben a H. T.-ben nincs oly rendelkezés, amelynek alapján az épelméjű házastárs az elmebeteg és e szerint cselekvőképtelen házastársával kötött házasságának felbontását kérhetné.

A bírói gyakorlat, habár nem elvi határozat keretében, nem absztrakt jogszabályként explicite, de a konkrét jogalkalmazás terén implicite, ezt a tételt a házassági pozitív jogunk organikus része gyanánt nyilvánvalólag a miatt fogadta el, mert «A házassági jogról» szóló törvényjavaslat indokolása[3] kimondotta, hogy a H. T. 87. §-ában foglalt, az ártatlan elmebeteg házastárs érdekei védelme céljából szükséges szempontok nem forognak fenn akkor, midőn az épelméjű házastárs az elmebeteg házastársa ellen

[1] C. 8309/1905. P.; C. P. III. 6501/1924.

[2] Ide tartozik az 1877 : XX. t.-c. 28. §. *a)* p. alapján gondnokság alatt lévő házasfél vagy az a házasfél is, aki kiskorú és akinek gondnokság alá helyezése elmebetegség miatt az 1885 : VI. tc. 1. §-ához képest előzetesen el van rendelve, valamint az a házasfél, kinek kiskorúsága elmebetegség miatt az 1877 : XX. tc. 28. §. *a)* pontjával egybeeső okból meg van hosszabbítva.

[3] Országgyűlési irományok XV. kötet 513. sz. 223. l.

kívánna felbontó keresetet indítani, sőt az utóbbi jogainak sikeres megvédése az ellene emelt vádak ellenében a törvényes képviselő által alig képzelhető. Ennélfogva a hivatkozott szakaszban foglalt kivételt csak a per indítására, illetőleg az elmebeteg «felperesre» kellett szorítani annál is inkább, mert ellenkező esetben az elmebetegség könnyen szolgálhatna ürügyül koholt felbontási ok érvényesítésére.

Ezek szerint a vitatott álláspont, de lege lata az abban foglalt házasságbontásra nézve hatalmi vétó.

Az én álláspontom az ellenkező. Abban áll, hogy de lege lata az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házasfélnek bontóperbeli szenvedő perképessége van. Az ennek folyományaként megindítható perben hozott döntés a házasság felbontásában megjelenő törvényszabta hatalmi tett, amely a másik házasfél egyéni boldogulásának, avagy ennek a házasság felbontásából folyó egyéb érdekei megvalósíthatásának útjából a házastársának elmebetegsége folytán időközben előállott akadályokat elgördíti.

Meg kell jegyeznem, hogy ennek a másik házastársnak nem kell feltétlenül épelméjűnek lenni, mert lehet, hogy ez a másik házastárs is a bontóper megindításakor elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen.

További álláspontom de lege ferenda az, hogy az ártatlan elmebeteg házastárs érdekeinek védelme szempontjából felallítandó törvényes feltételek alatt a házasság felbontását az a házasfél is kérhesse, akinek a házastársával szemben a H. T. 76—80. §-aiban felsorolt bontóokok egyike sem forog ugyan fenn, de akinek házastársa elmebeteg.

Ez az utóbbi elv jogalkotási, az előbbi elv jogértelmezési reform.

Ez alkalommal nem terjeszkedem ki arra, hogy a de lege ferenda felvetett reformgondolatnak hazánkban való megvalósítása mi okból szükséges és ennek a megvalósításnak, melyek a bölcseleti és ember-egyetemességi okai, továbbá melyek azok a követelmények, amelyeket e tekintetben az egyén léte s élete az állami, nemzeti és társadalmi szerkezeti viszonyában előír.

Csak rámutatok arra, hogy egyes külföldi újabbi törvényhozások ennek a kérdésnek megoldását rendelkezési körükbe vonták.

A német polgári törvénykönyv 1569. § a és a svájci polgári törvénykönyv 141. §-a egyaránt megengedi, hogy a házasság felbontását kérheti az a házasfél, akinek a házastársa elmebeteg. További feltételként csak azt tűzik ki, hogy az elmebetegség

legalább háromévi időtartamú, gyógyíthatatlan és olyfokú legyen, hogy e miatt a házassági életközösség nem folytatható.

A német polgári törvénykönyv 1583. §-ában foglalt rendelkezés az elmebeteg házastárs érdekeinek védelmére szolgál és azt rendeli, hogy a házasságnak elmebetegség miatt való felbontása esetén az elmebeteg házastárssal szemben a bontópert indító házasfelet oly tartási kötelezettség terheli, mint amily tartásra van kötelezve a bontóperben egyedül vétkesnek nyilvánított házastárs. A svájci polgári törvénykönyv (151., 152. §§.) viszont az elmebeteg házastársat megillető szükséges tartásnak, valamint e tartás mérvének megállapítását a bíróságra bízza.

A jelenleg fennálló tételes házasságjogunk körébe tartozó és a fentismertetett jogértelmezési reform tartalmának meghatározása céljából meg kell állapítanom, hogy a házassági jogról szóló 1894 : XXXI. tc. 87. §-ának szövege azt a jogtételt, amit a bírói gyakorlat is magáévá tett, nyelvtani értelemben nem tartalmazza.

A törvény most hivatkozott szakasza csak azt mondja: Az elmebeteg házastárs nevében törvényes képviselője kérheti a gyámhatóság felhatalmazásával a házasság felbontását. A gyámhatóság a felhatalmazást csak akkor adhatja meg, ha a házasság felbontását az elmebeteg házastárs nyilvánvaló érdeke követeli.

A H. T. 105. §-a ugyanezt rendeli.

A vitatott álláspontban foglalt szillogisztikus alakzat, mint következtetési tartalom, összeomlik abban a pillanatban, amidőn annak tényezőit elemeire bontjuk és a legvégső elvi előfeltételekhez jutva az ezekben az előfeltételekben rejlő igazságot, mint jogi alapelveket közvetlenül megvilágítjuk.

Érvényben lévő tételes jogszabályunkként fog előttünk állani az a jogtétel, hogy az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házasfelek bontóperbeli jogképességei közt különbség nincs és a házasfelek a házassági bontóperben úgy alperesként, mint felperesként egyaránt szerepelhetnek függetlenül attól, hogy azok közül az egyik, avagy a másik, avagy mindkettő elmebeteg, vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen.

Mint minden törvényben, úgy a házassági törvényben is érvényesülő alapelv az, hogy aki valamely célra jogosítva van, azt feljogosítottnak kell tekinteni az ehhez a célhoz vivő törvényes eszközökre.

Házasságjogunk sarktétele a házasságnak és az ezzel egybeforrt családi intézménynek szilárdsága és erkölcsi épsége.

Ennek védelmében a törvény a házasság felbonthatatlanságának elvétől eltérően a házasságnak, mint az egész élet tarta-

mára kötött erkölcsi és jogi viszonynak felbontását csak kivételesen engedi, ha valamelyik házasfél vétkessége folytán oly tényálladéki ismérvek állanak elő, hogy azok a törvényben taxative meghatározott bontóokok egyikének tényálladékát a maga teljességében megvalósítják és ezzel azt a bensőséget, amely a házasfelek életközösségének éltető eleme, megtörik.

Nem elegendő azonban, hogy a törvény csak ily jogszabályokat állítson fel, szükséges az is, hogy a törvény a felállított jogtételek alkalmazását biztosítsa.

Ennek az érdekvédelemnek az eszköze a házassági bontóper.

A házassági perbeli jogképesség pedig az a képesség, hogy a házasfél a házassági bontóperben, mint közjogi perviszonyban jogosítottként és a per jogszerkezete szerint kötelezettként, azaz félként szerepelhet.

Részben a H. T., részben a Pp. határozza meg, hogy a házassági köteléki perekben, úgy a házasság megsemmisítési, megtámadási, felbontási, ágytól és asztaltól való elválási, továbbá a házasság létezése vagy nemlétezése, avagy a házasság nem semmis voltának megállapítása iránt folyamatba tett perekben a házasfeleken kívül a peresfelek (kir. ügyész, árvaszéki ügyész stb.) kik lehetnek.

A házassági bontóperben peresfelek csak a házasfelek lehetnek és pedig függetlenül attól, hogy van-e perbeli cselekvőképességük, avagy nincs, továbbá, hogy a perben felperesként vagy alperesként szerepelnek.

A törvény nem mondja ezt kifejezetten, de a H. T. és a Pp. rendszerén alapuló oknyomozó értelmezés erre mutat.

A H. T.-nek a házassági perekre vonatkozó különleges szabályai (114—118. §§.) lényegükben véve hatásköri rendelkezések. Egyéb rendelkezései pedig főleg csak a kereshetőségi jogot állapítják meg.

A házasság jogi és erkölcsi tartalma és ez alatt az utóbbi fogalom alatt a házasság nemi célja a H. T. 76—80. §-aiban szabályozott bontóokok megállapításával nyer szankcionálást.

Az 1911 : I. tc. az első törvény,[4] amely a házassági ügyekben való eljárást kimerítően szabályozza.

A Pp.-nak a házassági eljárásra vonatkozó XI. címe a 642. §-ában külön előírja, hogy a házassági perekben, amennyiben ebből a címből más nem következik, a törvényszéki eljárásra megállapított szabályokat kell alkalmazni.

[4] Az 1894 : XXXI. tc. megalkotásával egyidejűleg erről az eljárásról külön törvénytervezet készült. Ez a tervezet 1893. és 1894. években külön szaktanácskozmányok tárgya volt, de annak törvényerőre való emelkedése elmaradt.

A Pp. 643. §. 2. bekezdése pedig előírja, hogy a házasfelek perképességére az 1894 : XXXI. tc. rendelkezései az irányadók, azaz a házassági perképességnek a jogképesség szempontjából való elbírálásánál elsősorban a H. T. rendelkezéseit kell alkalmazni.

Amennyiben azonban a H. T. a házasfelek perbeli jogképességéről nem rendelkezik, a perbeli jogképességnek ezekben a vonatkozásaiban az idézett 642. §. alapján a Pp.-nak a II. cím I. fejezete, a 70. és következő §-ai az irányadók.

Az 1894 : XXXI. tc. nem rendelkezik abban a tekintetben, hogy az a házasfél, aki a H. T.-ben meghatározott bontóokok alapján a házasság felbontását kérheti, a perbeli jogképesség szempontjából mily rendelkezések alá esik.

Ebből az okból ebben a tekintetben a Pp.-nak 70. §-a nyer alkalmazást.

Ez a szakasz nem közvetlenül, hanem utalással a magánjog határozmányaira, vagyis a házassági bontópereket illetően a házassági törvény vonatkozó rendelkezéseire, kimondja, hogy a perben és így minden házassági bontóperben is, fél lehet az, aki a magánjog szerint jogképes.

A H. T.-nek a házasságnak bírói felbontással való megszűnésére vonatkozó rendelkezései szerint a házasság jogintézményének egységénél és a házasfeleket ebben megillető jogegyenlőségénél fogva a házastársak mindegyikét egyaránt illeti az a jogosultság és egyaránt terheli az a kötelezettség, ami a házasságnak törvényben megszabott tartalmát alkotja.

Ebből következik, hogy külön törvényes rendelkezés hiányában mindegyik házasfél a magyar házassági jog szerint jogképes és így mindegyik házasfélnek egyaránt van perbeli jogképessége.

A perbeli jogképesség magában foglalja azt a jogosítottságot, hogy az a fél, akinek ez a perképessége van, a pert megindíthatja, keresetlevelet előterjeszthet, azaz felperesként felléphet és magában foglalja azt a törvényszabta rákényszerített kötelmet is, hogy ellene kereset, illetve keresetlevél előterjeszthető, azaz a törvényben meghatározott közjogi perviszonyban alperes legyen, továbbá, hogy mint felperes vagy mint alperes ebben a közjogi perviszonyban, amelynek mint polgári pernek tartalmát a törvények meghatározzák, a bírósággal együtt, úgy amint ezt a törvények rendelik, megfelelő módon összműködjék.

Sem a H. T., sem a Pp. a házasfelek bontóperbeli jogképessége tekintetében, kivéve a H. T. 87. §-ban foglalt rendelkezést, korlátot nem szab.

Ennélfogva a fentkifejtett jogelvek alapján mindegyik házas-

fél, — kivéve és pedig csakis a házasságfelbontási kérelem megtételénél az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs perbeli jogképességére vonatkozó és a H. T. 87. §-ában megszabott perelőfeltételt, — minden korlát nélkül lehet felperes vagy alperes, függetlenül attól, hogy elmebeteg-e, avagy nem, és függetlenül attól, hogy elmebetegség miatt, mint kiskorú ellen a gondnokság alá helyezés el van-e rendelve vagy nem, illetve ebből az okból a kiskorúsága megvan-e hosszabbítva, avagy nem.

A H. T. 87. §-a jogképességi perelőfeltételként írja elő, hogy az elmebeteg, illetve elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs nevében a törvényes képviselő a házasság felbontását csak a gyámhatóság felhatalmazásával kérheti.

Erre a felhatalmazásra, mint jogképességi perelőfeltételre, akkor is szükség van, ha a bontóperben az elmebeteg házastárs a házasság felbontására irányuló kérelmet viszontkereset útján, mint alperes terjeszti elő.

Ebből az okból nem helytálló az az álláspont, hogy a miatt nincs az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen alperesnek perképessége, mert a házassági törvényben nincs rendelkezés, amelynek alapján az épelméjű házastárs az elmebeteg és az elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastársával kötött házasságának felbontását kérhetné és mert a H. T. 87. §-ában foglalt rendelkezés értelmében az elmebeteg házastárs nevében ennek törvényes képviselője, a gyámhatóság felhatalmazásával, (csak) a házasságnak felbontását kérheti.

Nem helytálló a most idézett álláspont, mert a H. T. 87. §-a nem szól elmebeteg felperesről vagy elmebeteg alperesről, hanem függetlenül attól, hogy az elmebeteg házasfél a házassági perben felperesként vagy alperesként szerepel, jogszabályként írja elő, hogy mindenkoron, tehát akár mint felperes, akár mint alperes, az elmebeteg házasfél a házasság felbontását kéri, ami kereset vagy viszontkereset alakjában is történhetik, a H. T. 87. §-ában megszabott perelőfeltételként a gyámhatóság felhatalmazásának megszerzése szükséges.

A Pp. idézett 643. §. 2. bekezdésében foglalt az a rendelkezés, hogy a házasfelek perképességére az 1894: XXXI. tc. rendelkezései az irányadók, a házasfeleknek nemcsak perbeli jogképességére, hanem a perképességi általános fogalomnak másik ágára, a házasfeleknek perbeli cselekvőképességére is vonatkozik.

Ebben a vonatkozásban azonban a perképesség a szóbanforgó kérdést nem érinti. A perbeli cselekvőképesség általában

véve csak azt jelenti, hogy a fél a perben személyesen járhat el, vagy ha a fél a perben nem akar személyesen eljárni vagy nincs képessége, avagy nincs megengedve, hogy a perben személyesen eljárjon, a perben való eljárásra saját cselekménye útján perbeli meghatalmazottat állíthat.

A házassági perbeli cselekvőképesség az általános szabályoktól eltérő jogtételek uralma alatt áll. Ez a perbeli cselekvőképesség részben megszorítva, részben kiterjesztve van.

Megszorítva van annyiban, hogy a Pp. 643. §. 1. bekezdése értelmében a házasfélnek teljes perbeli cselekvőképessége soha sincs. A házassági perekben a felek mindegyikének ügyvéd által kell képviseltetnie magát. Kiterjesztve van annyiban, hogy a H. T. 86. §. szerint a házasság felbontása végett indított perben — ismét függetlenül attól, hogy felperesként, avagy alperesként szerepel-e a perben a házastárs — a cselekvőképességében korlátolt házastársnak (H. T. 128. §.) perbeli cselekvőképessége szintén van.

Ez azonban a szóbanforgó kérdést, — azaz, hogy a házassági bontóperben, avagy az ágy- és asztaltól való elválasztás iránt indított perben az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs perbeli jogképessége akár felperesként, akár alperesként szerepel, a perben azonos, — nem érinti.

Nem érinti a szóbanforgó kérdést az a körülmény sem, hogy a H. T. a házassági bontóperben az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs törvényes képviseletét a házasság felbontási kérelem előterjesztésénél csakis a gyámhatóság felhatalmazásától függő korlátozással engedi meg. (87. §.). Ez a korlátozás nem a perbeli jogképességre, hanem csak arra vonatkozik, hogy annak ellenére, hogy a házasfélben az elmebetegsége miatt akarat nem is keletkezhetik vagy ha van akarat, de annak jogi hatálya nincs, az elmebeteg, avagy az elmebetegség miatt cselekvőképtelen házasfelet ebben a vonatkozásban a törvényes képviselő a törvény rendelkezése folytán az akarásban csak ily feltételek alatt helyettesítheti és az ő akaratát csak ily feltételek alatt pótolhatja.

Nem érv az elmebeteg és nem elmebeteg házastárs perbeli jogképességének azonosságára vonatkozóan a Pp. 645. §. 2. bekezdésében és a 654. §. 1. bekezdésében foglalt rendelkezés.[5]

[5] Ezek a szakaszok azt tartalmazzák, hogy a bontó vagy válókereset benyujtása előtt, a Pp. 654. §. 1. bekezdése szerint pedig a bontó vagy válókeresetlevél beadása után nincs helye előzetes békéltetésnek, ha a bontó vagy válókeresetet az elmebeteg házastárs nevében törvényes képviselője indítja (H. T. 87. §) vagy ha az «ellenfél elmebeteg».

Ezek a rendelkezések a H. T. 87. §-ában foglalt, imént kifejtett gondolatmenet folyományai és így az ezekből a rendelkezésekből, mint okozatokból következtetni a vitatott tétel helyességére, visszás következtetés, mert azt jelentené, hogy olyasmiből következtetünk egy korábbi, már évtizedek előtt fennálló tétel helyességére, ami maga is ennek a tételnek következménye.

A H. T. 87. §-ában (az eredeti javaslat szerint 109. §-ában) foglalt rendelkezésnek Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter részéről aláírt miniszteri indokolása, amelyet a bírói gyakorlat egész terjedelmében magáévá tett, csak részben helytálló, másik részében a házassági jog és a perrendtartás alapvető normáival ellentétben áll.

A miniszteri indokolás két részből áll.

Az egyik rész — és ez a helyes — rész, arra vonatkozik, hogy az elmebeteg házastárs törvényes képviselőjének meg kellett adni azt a jogot, hogy a képviseltje nevében és helyett a házasság felbontását kérhesse és hogy abból az okból, hogy a törvényes képviselő ezzel a joggal vissza ne élhessen, annak gyakorlását a törvény a gyámhatóság jóváhagyásához kötötte. Sőt a törvény a gyámhatóságnak is parancsot ad arra, hogy a gyámhatóság a felhatalmazást csak akkor adhatja meg, hogy ha a házasság felbontását az elmebeteg házastárs nyilvánvaló érdeke követeli.

A másik rész — és ez a paralogizmus — azt mondja, hogy az a védelmi szempont, amely érvényesül akkor, amikor az elmebeteg házastárs törvényes képviselője a házasság felbontását kéri, nem forog fenn akkor, amidőn épelméjű házastárs elmebeteg házastársa *ellen* kívánna felbontókeresetet indítani. Sőt ez utóbbi jogainak sikeres megvédése az ellene emelt vádak ellenében a törvényes képviselő által alig képzelhető. Ebből az okból a H. T. 87. §-ában foglalt kivételt csak a per indítására, illetőleg az elmebeteg «felperesre» kellett szorítani annál is inkább, mert ellenkező esetben az elmebetegség könnyen szolgálhatna ürügyül koholt felbontási ok érvényesítésére.

Az indokolás e részének amennyi a gondolati mozzanata, annyi a tévedése.

Figyelmen kívül hagyja, hogy a házasság felbontását nemcsak felperesként kereset útján, hanem szintén elvben (principaliter) alperesként viszontkereset útján is lehet kérni.

Hibás az indokolásnak most idézett következtetése. Mert ha igaza lenne, nem lenne igaz nemcsak a H. T. 87. §-ban, hanem a H. T. 76—80. §-aiban foglalt törvényhozói akarat.

Ez a törvényhozói akarat azt jelenti, hogy amidőn valamelyik házastárs oly vétkes magatartást tanusít, amely miatt a másik házastárs biztonságának, jó hírnevének és a családi élet tisztaságának érdekei a házassági kötelék felbontását parancsolólag követelik, a házasfél a házassági kötelék felbontását kérhesse akkor is, ha a házastársa elmebeteg.

Az a nagy igazság, amely a házasság alapeszméjét, a házasságra lépett feleknek magánrendelkezése alól kivett erkölcsi, jogi és természeti tartalmat, «a halálomig és haláláig» tartó legbensőbb és legteljesebb életközösséget, a felbonthatatlanságot áttörte és a házasságnak bírói felbontással való megszüntetésével módot nyujtott arra, hogy akkor, amikor a házassági kötelék tényleges tartalma elvesztette a maga célját, az egyén a hivatását más családi kör alapításával tölthesse be, nem annyira az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házasfél érdekei szempontjából, hanem inkább ennek házastársa nézőpontjából követeli, hogy az elmebeteg házasfél ártatlan házastársának biztonsága, jó hírneve, családi életének tisztasága, valamint esetleges vagyoni érdekei a házassági kötelék felbontása útján megvédessenek.

Ha a törvény az elmebeteg házasfél házastársát ettől a törvényadta jogától kifejezetten el nem zárja, a haladó korszellem feltartózhatlan követelménye, hogy attól őt a bírói gyakorlat se zárja el és a bírói gyakorlat az állam jogi érdekeinek kifejezetten megszabott korlátain túl ne terjeszkedjék.

Még kevésbbé állja meg a helyét az az indok, hogy az ellene emelt vádak ellenében az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs jogainak a törvényes képviselő által való sikeres megvédése alig képzelhető.

Nem helytálló ez az indok, mert a házasfél a házasság felbontását az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastársa ellen csak az elmebetegség beállta előtt elkövetett és csak a H. T. 76—80. §-aiban meghatározott bontóokok egyike, avagy az itt meghatározott több bontóok alapján kérheti.

Abban az esetben pedig, ha a házasfelek, még mielőtt közülök bármelyik is elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen lett volna, az ágytól és asztaltól elválasztattak és az egyik házasfél a H. T. 107. §. alapján az időközben elmebeteggé vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelenné vált házastársa ellen az ágytól és asztaltól elválasztó ítéletnek felbontó ítéletté való változtatását kéri, a bontóperbeli kereset tényalapjához a H. T. 76—80. §-aiban meghatározott valamely bontóok

nem tartozik, hanem csak az a tény, hogy a felek az ágy- és asztaltól jogerősen el vannak választva és hogy az elválás az ágytól és asztaltól való elválást kimondó ítélet jogerőre emelkedésétől számítva legalább két évig tartott.

Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben az időközben elmebeteggé vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelenné vált házastárs jogainak sikeres megvédése abszolut szükségtelenné teszi az alperesként szereplő elmebeteg házastárs személyes meghallgatását, mert a kellő védekezéshez szükséges adatokat a törvényes képviselő e nélkül is a legnagyobb bizonyossággal előterjesztheti.

Még az a körülmény sem jöhet figyelembe, hogy az ágytól és asztaltól elválasztott házasfelek időközben a házassági életközösséget akár rövidebb, akár hosszabb időre visszaállították, mert a H. T. 106. §. 2. bekezdése szerint az ágytól és asztaltól való elválás jogkövetkezései csakis attól az időtől kezdve szűnnek meg, amely időpontban a házasfelek az életközösség visszaállítását a perben eljáró bíróságnál bejelentették.

A többi esetben pedig a bontóperbeli, avagy az ágytól és asztaltól való elválási kereset tényalapja a keresetlevélben, avagy a Pp. 667. §. szerint az elsőbírósági ítéletet megelőző tárgyalás berekesztéséig jogszerűen érvényesített és a H. T. 76—80. §-aiban önállóan meghatározott bontóok.

Ezeknek a bontóokoknak mindegyike szándékos cselekmény. Mindegyik bontóok jogi fogalmának konstitutiv tényálladéki eleme nemcsak maga a külső tett, a cselekvés vagy mulasztás, hanem az azt átfogó szándék, azaz, hogy a házasfél a cselekményt tudva és akarva követte el.

Azzal az elmebeteggel vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házasféllel szemben, aki akkor, amikor a bontóok alapjául szolgáló tett megvalósult, öntudatlanságban szenvedett, észbeli képességének birtokában nem volt vagy oly elmezavarban szenvedett, amely a beszámíthatóságát kizárta, minthogy akaratának szabad elhatározási képessége nem volt és a kereset tényalapjához tartozó bontóokok egyikét sem valósíthatta meg, a bontókereset úgyis alaptalan.

Egyébként pedig, ha mielőtt elmebeteggé vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelenné lett a házasfél, a házassági bontóokok egyikét megvalósította, nem őt, mint alperest terheli a bizonyítás, hogy ez a bontóokbeli tényálladék fenn nem forog, hanem a Pp. 642. és 269. §-ai alapján a házasság felbontását kérő házastársat terheli a bizonyítás abban a tekintetben, hogy azokat a tényeket, amelyek a jogának megalapítására szolgálnak, bizonyítsa.

Igaz, hogy viszont az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelenné vált alperesnek, ki a házasság felbontását ellenzi, bizonyítania kell azokat a tényeket, amelyek a házastársa részéről érvényesített jog létrejöttét kizárják vagy a jogot megszüntetik. Azonban az e tekintetben felmerülő nehézségeket erősen ellensúlyozza a Pp. 670. §-ának a rendelkezési és tárgyalási elv megszorításával járó az az intézkedése, hogy a bontóperben a bíróság, függetlenül attól, hogy elmebeteg-e az alperes, avagy nem, a házasság fenntartása érdekében minden tényt és a törvényben e tekintetben megengedett minden bizonyítékot hivatalból köteles figyelembe venni. Továbbá, hogy habár igaz, hogy a Pp. 645. és 654. §-ai szerint, ha az ellenfél elmebeteg, nemcsak előzetes békéltetésnek nincs helye, hanem a Pp. 657. §-a szerint a bíróság a házasfél személyes meghallgatását is mellőzheti. De mindez a rendelkezés nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy a bíróság az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen felet világos pillanataiban (in lucidis intervallis) személyesen meghallgassa.

Köztudomású, hogy az elmebetegség, habár folytonos kóros állapot, de annak kifejlését többnyire rövidebb vagy hosszabb bevezető szakasz előzi meg. Visszafejlődésekor pedig fokozatosan tér vissza a rendes állapot. S ha a meggyógyulásig, avagy az elmebetegség halálos végéig pszichiatriás szempontból a kóros folyamat hatásától ment állapotról nem lehet szólani, azonban mégis vannak a jogi szempontból ú. n. világos pillanatok (intervalla lucida), oly közbeékelődő állapotok, amidőn, különösen a periodusos vagy ciklusos elmezavarnál, az elmebeteg egyén elméje rövid időre feltisztulni látszik és amikor akár hivatalból, akár kérelemre az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házasfél személyes bírói meghallgatása foganatosítható.

Figyelembe kell venni azt a körülményt, hogy akkor, ha az elmebeteg vagy az elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs a felperes és ő kéri a házasság felbontását, az ellenfél hasonlókép felhozhatja kifogásul a H. T. 81. §. 1. bekezdése alapján, hogy a felbontást kérő elmebeteg házastársa a házasság felbontását nem kérheti, mert annakidején, amikor még épelméjű volt, a vétkes cselekménybe beleegyezett, hogy abban részes volt, avagy hogy a házassági törvény 82. §-a szerint az elmebeteg házastársának kereseti joga elenyészett, mert az elmebeteg házastársa az ő vétkes cselekményét annakidején megbocsátotta.

A bíróságnak úgy ebben az esetben, mint abban az esetben, ha az alperes az elmebeteg, a házaséletnek nem egyszer

legbensőbb intimitásai körébe eső tényállítások valósága vagy valótlansága felett kell dönteni és esetleg a fél személyes meghallgatásának mellőzésével.

Dönteni kell és lehet dönteni ezekben az esetekben éppúgy, amint dönteni kell és dönteni lehet azokban az esetekben, amidőn a bontóperbeli házasfelek egyike sem elmebeteg, hanem mindegyikének erre a legbensőbb intimitási részletre vonatkozó tényelőadása egymástól eltérő, avagy ha egymással egyezik, de ezek a kereseti kérelmet támogató beismerések a házasság fenntartása érdekében a felek rendelkezési jogának és a tárgyalási elv megszorításával egyéb bizonyító tények alapján hivatalból figyelembe nem vehetők.

Meg kell jegyeznem, hogy habár a H. T. 77. §. *b*) pontja alapján indított bontóperben az ismeretlen helyen távollevő alperesnek sincs rendszerint tudomása az ellene indított bontóperről és így az ő védelme éppoly nehézségbe ütközik, mint a személyes meghallgatást lehetetlenné tevő elmebetegségben szenvedő alperes védelme, azonban itt is irányadó az az elv, hogy függetlenül attól, hogy az ismeretlen helyen való távollét az illető házasfél saját tényére, avagy pl hajóelsülyedés folytán idegen földre való menekvés, hadifogság, elrablás, vagy más, az akaratán kívül előállott ténykörülményre vezethető-e vissza, ebben az esetben is a bontóok tulajdonképpeni tartalma szintén csak szándékos, tudva és akarva elkövetett cselekvés lehet.

Ennek a bontási oknak megvalósításánál a törvényben meghatározott tényálladéki ismérv abban áll, hogy a perindításkor ismeretlen házasfél annakidején az együttéléskor a házassági életközösséget önkényüleg és pedig azzal bontotta meg, hogy a házastársát annakidején szándékosan és jogos ok nélkül hagyta el.

Ezek szerint sem a bontóper rejtelmessége, sem a kellő védekezéshez szükséges adatok előterjesztésének nehézségekbe ütköző körülményei nem nyujtanak alapot arra, hogy a H. T. 87. §-ában foglalt törvényszöveggel szemben a H. T. miniszteri indokolásának fentidézett és a törvény szövegével ellentétes része figyelembe vétessék és követtessék.

Minden törvénynél, így a házassági törvénynél is a törvény szövege az, amiben a jogszabály léte, a törvényhozó akarata megtestesül. A törvény szövege abban a pillanatban, amikor törvényerőre emelkedik, a törvény indokolási részétől, a törvény előmunkálataitól vagy egyéb történeti előzményektől különválik. Nem a törvény az indokolással együtt, hanem csak és egyedül csak a törvény szövege az, ami önmagában véve kötelez.

Ezt a törvényszöveget, ha, amint kifejtettem, az indokolással ellentétbe jut, nem az indokolás vagy a törvény grammatikai tartalma szerint, hanem esetleg az indokolással ellentétesen a törvénynek logikai tartalma szerint kell értelmezni. Különösen a jelen esetben amidőn a törvény szövegében a grammatikai magyarázat mellett sem jelentkezik kétségtelenül kimondottnak az, amit az indokolás kifejt és amit a jelen esetben a bírói gyakorlat irányadóul elfogadott.

Az a körülmény, hogy a H. T. 682. §. 1. bekezdése szerint a házasság felbontását kimondó ítélet ellen a házasság fennállásának kérdésében perujításnak nincs helye és hogy a H. T. szerint melyek a házasság felbontásának hatásai, miben állanak a vétlen házastárs jogai és mily kötelezettségek terhelik, avagy mily hátrányok sujtják a vétkes felet, a szóban forgó vitás kérdés eldöntése szempontjából jelentőségnélküli.

Mint minden ítéletet, akár van perujításnak vagy további perujításnak helye, akár nincs, úgy a házasság felbontó ítéletet egyaránt kellő meggondolással és kellő megfontolással kell hozni.

A törvény nem a bontóperbeli jogerős ítélet esetleges korrekciójának kizárása céljából, hanem a miatt mondotta ki, hogy a házasság fennállásának kérdésében perujításnak nincs helye, mert a H. T. 73. §. szerint a bírói felbontással a házasság megszűnik és így úgy a köz, mint a felek szempontjából felette visszás és méltánytalan volna, hogy a felek kölcsönös akarata ellenére restituáltassék oly házasság, amely már az ítélet alapján esetleg hosszú időn át nem állott fenn.

Ha a bírói felbontással megszűnt házasság jogi és erkölcsi célja a felek részéről kölcsönösen óhajtott legbensőbb és legteljesebb életközösségnek helyreállításával újból megvalósíthatónak mutatkozik és ennek következtében a volt házasfelek az előbbi házassági viszonyt újból fel akarják éleszteni, ezt a házasság újabb megkötésével perujítás nélkül azonnal megtehetik.

A házasság felbontása iránt indított kereset elutasítása esetében azonban a perujításnak a H. T. rendelkezései szerint sem áll semmi sem útjában, amennyiben ez az anyagjogi házassági szabályokkal nem ellenkezik.

A házasság felbontásának jogi hatásai pedig annál kevésbbé érintik a szóban forgó kérdés eldöntését, mert az adott esetben éppen ezek a személyi és vagyoni jogi hatások lehetnek azok az okok és azok a célok, amelyek miatt s amelyek végett a bontópert az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs ellen meg kell indítani és amelyek miatt és amelyek végett a közérdek szempontjából a házasság felbon-

tása iránt előterjesztett kérelmet ebben az esetben meg kell engedni.

Az állam nemcsak az egyénnek, de a társadalmi és állami rendnek is őre.

Az állam feladata nemcsak az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs, hanem a másik, mint a bontóokok létesülésével összeomlott régi, minden erkölcsi életközösség nélkül fennálló házasságban jogilag lekötötten élő ártatlan házasfél egyéni jogát is megvédeni és biztosítani.

Az államnak feladata védbástyát nyujtani annak a keletkezhető és a közérdekből is kívánatos új családi kapcsolatnak, amelyben az elmebeteg házasfél házastársa csak egy láncszem lesz abban a sorozatban, amely nemzedékekre, mint távolabbi családkörre kiterjedően a törvényes rokonságot létesíteni és az ennek alapján való örökösödést biztosítani hivatott.

Az anyagi jog és a perrend szabályainak téves értelmezése nemcsak a jogtételek és a való élet asszimetrikus viszonyát hozza létre és nemcsak ellentétbe jut a Mens et sententia legis bölcseleti fogalmaival, a nép jogi meggyőződésével, az állampolgári egyenlőség elvével, hanem ennek az asszimetricitásnak korrolláriumai azok a figurációk és transzformációk, amelyek egész sorozatban állanak elő, ha a tévesen felállított jogtételt a téves nyomokon haladó kutató elme a helyett, hogy korrekció alá vonná a maga eredeti álláspontját, az élet hasonkörű eseteinek változatosságában alkalmazza.

Ez az álláspont oly megoldást sem lát a törvénnyel ellenkezőnek, amely már a magyar nemzet erőteljes közszellemétől létesített, évszázadokra visszanyuló azokba az alkotmányjogi tételeinkbe ütközik, amelyek nemcsak a legrégibb kútfőinkben, de a bírói hatalomról szóló 1869:IV. tc. 20. §-ában azzal a kitétellel jut kifejezésre, hogy senkit az illetékes bírájától elvonni nem szabad.

Már pedig ide vezet az alábbiak szerint közölt az a jogszerkezet, amely a házasság felbontása tekintetében felvetett vitás kérdés eldöntésének tartalmát a peralapítás megtörténte után a per lebonyolítását és a perbeli bizonyítás lefolytatását követően közigazgatási tényező, a gyámhatóság, igenlő vagy nemleges válaszától tenné függővé.

Felhozzák ugyanis a fentismertetett téves jogtétel alapulvételével egyesek, hogy akkor, ha a bontóper megindításakor az alperesként perbevont házastárs épelméjű volt, de utóbb a per folyama alatt elmebeteggé vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelenné vált, nem látják érvényesülhetőnek azt a jogtételt,

hogy elmebeteg házastárs alperes nem lehet. Azt állítják, hogy ennek a jogtételnek az az alkalmazási feltétele, hogy az alperes elmebetegségének már a keresetindításkor kell fennállani. Ez pedig az adott esetben fenn nem forog.

Mások nézete viszont elfogadja ezt az elvet akkor, ha a bontóperben az alperes az elmebetegségének beállta előtt a védekezését személyesen már előterjesztette, illetve a személyes meghallgatása már megtörtént. De ha ez meg nem történt, vagy amint ismét eltérően mások állítják, ettől függetlenül is, ha az alperes az ellene indított bontóper bármelyik szakában elmebeteggé válik, az alperes perbeli jogképessége megszűnik és a bontópert az alperes ellen tovább folytatni nem lehet, az eljárást az alperes perbeli jogképességének elvesztése okából hivatalból vagy kérelemre meg kell szüntetni.

Kifejezetten nem taglalják azonban azt, hogy mi történjék akkor, ha a bontóperbeli alperes a keresetindításkor elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen volt, de már a pergátló kifogás érdemi jogerős elbírálása előtt, avagy a per további szakában, esetleg a fellebbviteli eljárásban épp a fellebbviteli ítélet hozatala előtt épelméjűvé vált és megszűnt az elmebetegség miatt való cselekvőképtelen állapot.

Még bonyolultabbá válik a kérdés, amidőn egyesek azt a véleményüket fejezik ki, hogy ha az elmebeteg házastárs nevében törvényes képviselője a gyámhatóság felhatalmazásával felperesként a házasság felbontását kéri, a másik házasfél az elmebeteg felperes ellen a házasság felbontása iránt viszontkeresetet nem támaszthat, minthogy a viszontkereset szempontjából az épelméjű másik házastársat felperesnek kell tekinteni.

Sőt egyesek azt vallják, hogy ily esetben az alperes az elmebeteg házastárs, mint felperes ellen viszontvétkességi kérelmet sem terjeszthet elő.

Mások viszont azt a nézetet tartják helyesnek, hogy elmebeteg felperessel szemben a másik házasfél részéről a bontóperben viszontkereset ugyan nem támasztható, de a viszontvétkesség iránt előterjesztett kérelemnek törvényes akadálya nincs.

A kir. Kúria állandó gyakorlata szerint azonban a vétkesség és a viszontvétkesség kérdése mindenkor csak a házasság felbontásával egyidejűleg és azzal kapcsolatban dönthető el.

Ennélfogva ismét mások, arra való tekintettel, hogy a viszontvétkesség iránt előterjesztett kérelem esetén is előállhat az a nehézség, hogy az elmebeteg felperes ezzel a kérelemmel szemben elmebetegségére tekintettel törvényes képviselője útján nem terjeszthet elő kellő védekezést, úgy találják, hogy viszont-

vétkességi kérelem előterjesztése esetén az eljárást szintén nem lehet folytatni.

Adósok maradnak azonban az arra való felelettel, hogy ebben az esetben kinek nincs perbeli jogképessége? Az elmebeteg felperesnek van, mert különben nem indíthat keresetet. Az épelméjű alperesnek szintén van, mert ő nemcsak jogképes, de cselekvőképes egyén. Ha pedig mindkettőnek van perbeli jogképessége, akkor hol van az az anyagjogi vagy perrendi szabály, amely az eljárás folytatását kizárttá teszi? A H. T. 87. §-ára való puszta hivatkozás a kérdés megoldásának kulcsát nem nyujtja.

Ennek az álláspontnak hiányosságát érzik azok, akik elfogadják ugyan a törvény indokolásában és a bírói gyakorlatban is érvényre jutott alapelvet, de arra törekszenek, hogy oly megoldás találtassék, amely szerint a H. T. 87. §-ában az elmebeteg házastársnak adott felperességi jog gyakorlása ne legyen kijátszható azzal az eljárással, hogy a másik házasfél bármely alaptalan viszontvétkességi kérelem előterjesztésével a bontóper lefolytatását megakassza.

Ennek folyományaként jelentkezik részükről annak a megoldásnak javasolása: Hogy ebben az esetben a bontási keresettel kapcsolatban a bíróság a viszontvétkesség iránt előterjesztett kérelem tárgyalására is kiterjeszkedhessék. A lehetőséghez képest idevonatkozóan is a tényállást derítse fel. Az ajánlott bizonyítást folytassa le. Mindezek megtörténte után, ha a bíróság arra a meggyőződésre jut, hogy a házasságfelbontási kereset alapos, a viszontvétkességi kérelem ellenben alaptalan, akkor a bíróság a házasságot az alperes hibájából bontsa fel és egyidejűleg az alperest a viszontvétkesség iránt előterjesztett kérelmével utasítsa el. Ha ellenben a bíróság úgy találja, hogy a viszontvétkesség iránt előterjesztett kérelem alapos és a házasság a kereset folytán alperes hibájából csak úgy bontható fel, hogy a bíróság az elmebeteg felperest is vétkesnek nyilvánítja, ebben az esetben a bíróság az ily ítélet hozatala előtt intézen kérdést a gyámhatósághoz, hogy az elmebeteg felperes nyilvánvaló érdekében lévőnek tartja-e a házasság felbontását akkor is, ha az alperesnek a perben előterjesztett kérelmére felperes vétkessége is kimondatik.

Ha a gyámhatóság igenlő választ ad, akkor a bíróság a házasságot az alperes hibájából az elmebeteg felperesnek vétkessé nyilvánításával felbontja.

Ha ellenben a gyámhatóság a házasság felbontását az elmebeteg felperes vétkességének kimondása mellett már nem tartja

a felperes nyilvánvaló érdekében állónak, azaz, hogyha a gyámhatóság nemleges választ ad, akkor a bíróság az egyébként alaposnak bizonyult bontókeresetnek nem adhat helyt, mert a házasság a nélkül, hogy az elmebeteg felperes is vétkesnek ne nyilváníttassék, nem bontható fel. Es mert ebben az esetben már hiányzik a házasság felbonthatóságának a H. T. 87. §-ában megszabott az a törvényes előfeltétel, hogy az elmebeteg házastárs házasságának felbontása csak az ő nyilvánvaló érdekében történhetik.

Láthatjuk, hogy ahány nézet és ahány álláspont, annyi megoldási mód. És ahány megoldási mód, annyi tévedés.

Minden megoldási mód jogi szerkezetének kiindulási pontja nemcsak téves, de jogellenes.

Az ezen az alapon keresett megoldási módok mindegyike a házassági törvény és a polgári perrendtartás valóságos jogtételei körén kívül szabadon csapong.

Erre a szerteszéjjel való csapongásra azonban szükség nincs. Csak szem előtt kell tartanunk a részemről kifejtett, a törvény rendelkezéseinek helyes értelmezésével, a mai tételes jogunk egyetlen egy rendelkezésébe sem ütköző és minden tekintetben csak az igazságot szolgáló azt a tételt, hogy minden bontóperben mindegyik házasfél perbeli jogképessége azonos. Mindegyik házasfél felperesként vagy alperesként egyaránt szerepelhet, függetlenül attól, hogy elmebeteg-e vagy az elmebetegség miatt cselekvőképtelen-e, avagy nem, kivéve a H. T. 87. §-ában előírt azt az egy korlátozást, hogy ha az elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen házastárs nevében törvényes képviselője, mint felperes kereset útján, mint alperes viszontkereset útján a házasság felbontását kéri, ennek a kérelemnek érvényességéhez a gyámhatóság felhatalmazása és pedig csakis a H. T. 87. §. 2. bekezdésében előírt feltételek alatt megadható felhatalmazás szükséges.

Ennek a jogtételnek folyománya, hogy a bontóper során mindegyik házasfél perbeli meghatalmazottja útján, mint alperes, függetlenül attól, hogy elmebeteg vagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen-e, viszontkereset nélkül is, minden gyámhatóságtól függetlenül, — minthogy erre az esetre a H. T. 87. §. rendelkezései nem vonatkoztathatók, — a H. T. 85. §. 3. bekezdés alapján viszontvétkességi kérelmet terjeszthet elő arra az esetre, ha a felperes ellen bontóokot igazol.

A bíróság mindezekben az esetekben az állam bírói felségjogának teljességében önállóan, minden más hatóság határozatától függetlenül, a kereset és a viszontkereset, avagy a viszontvétkességi kérelem érdeme fölött dönt, tekintet nélkül

arra, hogy az egyik vagy a másik házasfél elmebeteg-e, avagy elmebetegség miatt cselekvőképtelen.

A felvetett vitás kérdés szempontjából is áll Werbőczy Hármaskönyvének szava: Magára az igazságra nem annyira természet, mint ismeret útján jutunk. Még pedig annak az ismeretnek útján, melyet nekünk a törvény- és jogtudomány szolgáltat, amelyet Euripides az esti és hajnali csillagoknál csodálatosabbnak mond.

TÖRVÉNYELŐKÉSZÍTÉS.

A részvényjog reformja.

Az ötvenéves kereskedelmi törvény és annak reformja címen a Közgazdasági Társaságban február hó 9-iki ülésén előadást tartott *dr. Kuncz Ödön* egyetemi tanár. Rámutatott arra, hogy az 1876 január 1-én életbe lépett kereskedelmi törvény túlnyomó részében a mai kor gazdasági követelményeinek is megfelel és habár nem volt eredeti magyar alkotás, a hatálybalépése óta eltelt ötven esztendő folyamán *szerves részévé vált nemzeti jogunknak.* Ezt az eredményt főleg három tényező idézte elő: 1. bírói gyakorlatunknak a kereskedelmi jogtudománnyal vállvetve haladó jogalkalmazó művészete, 2. szolíd kereskedőink szokásai és gyakorlata és 3. az időközben alkotott kiegészítő és módosító jogalkotások. A *magyar bírói gyakorlatnak* legfőbb érdeme, hogy az alkotása idejében sem modern kereskedelmi törvényt élő és fejlődő intézménnyé tette és «csendes reviziójával» a régi életviszonyokra szabott normákat be tudta állítani a megváltozott viszonyok szolgálatába is.

Hogy a keletkezése idejében sem modern kereskedelmi törvény fontos hivatásának a mai gazdasági viszonyok között is képes megfelelni, azt előadó annak a szakadatlanul tartó pallérozásnak tudja be, amelyet a törvényen a bírói gyakorlat, a kereskedelmi szokás és a jogalkotás vittek végbe. Nem ünneprontás tehát, ha az ötvenéves évfordulón az eddig is alaposan megreformált kereskedelmi törvény további reformjának útját vizsgáljuk. Előadó a kereskedelmi törvény reformjának csak általános irányelveit fejtegette és rámutatott arra, hogy ennek a reformnak lépésről-lépésre és óvatosan kell előrehaladni. A helyett, hogy a kereskedelmi törvény reformjára vonatkozó általánosságokkal foglalkoznék, a *részvényjog* egynéhány olyan aktuális problémáját taglalta, amelyek gazdasági jelentőségének és kihatásának alapos feltárására a Közgazdasági Társaságot tartja elsősorban hivatottnak. Kiemelte, hogy ő bizonyos fokú aggodalommal nézi a részvényjog egyes szabályainak *izolált reformját*, mert a részvénytársaságok rendkívül nagy fontossága szükségessé teszi a reform körébe vonható valamennyi problémának *rendszeres* megfontolását és megoldását. Előadó a törvényhozás feladatát a részvénytársaságokkal szemben főleg két cél elérésében látja: Egyrészről lehetetlenné kell tenni a szédelgő és irreális vállalatok keletkezését és működését, másrészről szárnyakat kell adni a reális vállalatoknak. Az első cél leghathatósabb eszköze: mindazt megkövetelni minden egyes részvénytársaságtól, amit a szolíd vállalatok saját jól felfogott érdekükben önként is megtesznek. A második cél érdekében el kell hagyni a kereskedelmi törvény teljes passzivitását és józan

beavatkozással szaporítani kell a részvénytársaság védelmét és megerősödését biztosító jogszabályokat. Hangsúlyozta előadó, hogy a mai nagy gazdasági válság megbénította a *részvénytársaság tőkefelszívó képességét,* így a törvényhozásnak igen fontos feladata: lehetővé tenni azoknak az eszközöknek használását, amelyek a bizalmukat elvesztett tőkepénzesekben a részvények iránti keresletet ismét felélesztik. Rámutatott arra, hogy *amíg meg nem történik a szavazójoggal való visszaéléseknek és általában a részvényesek tervszerű kifosztásának és a vállalatból kiszorításának intézményes kizárása, különösen pedig az új részvényekre irányuló elővételjog megfelelő szabályozása, a tőkepénzesek megrendült bizalmát helyreállítani lehetetlen.* Idézte *Hofmannsthal*nak, a kiváló bécsi gyakorlati részvényjogásznak azt a mottóját, hogy: a jó «részvényjog» emeli leginkább a részvény értékét. Foglalkozott ezután előadó a *convertible bond* és a *quota-részvény* intézményével és rámutatott arra, hogy a részvények *parin aluli kibocsátásának tilalma* minő nehézségeket fog előidézni az aranymérlegek elkészítése után olyan részvénytársaságoknál, amelyeknek részvényei a tőzsdén a névérték alá sülyednek. Nézete szerint alaptőke-felemelés esetében, kellő garanciák mellett, enyhíteni lehetne ezt a tilalmat, ami lényegesen elősegítené a mai nehéz viszonyok között is az új tőkeszerzés lehetőségét. Az ülésen elnöklő dr. *Éber Antal* bejelentette, hogy a Közgazdasági Társaság az előadó által felvetett kérdések (a kisrészvényes oltalma, a convertible bond, a quota-részvény, a parin aluli részvénykibocsátás és a titkos tartalék) tárgyában vitaüléseket fog tartani.

Az első vitaülésen *dr. Doroghi Ervin* volt az első felszólaló. Szerinte a részvényjogi reform aktualitását azok az aggályos jelenségek adják meg, amelyek a háborút követő időben mutatkoztak. Törperészvénytársaságok túltengése, kaotikus állapotok a mérlegkészítés terén, a tájékozódás megnehezítése «nacionalizálások» címén, nyílt és burkolt összeomlások, új és nem mindig hivatott elemek bekapcsolódása egyes társaságok vezetésébe, a részvényesek körének számszerű szaporodása stb.

A reformot megelőzőleg módot kell adni a kis vállalatoknak korlátolt felelősségű társaságokká való átalakulására és adó- és illetékkönnyítésekkel elő kell segíteni az átváltozásoknak e folyamatát. A normatív rendszer fenntartandó; az állami beavatkozás ne menjen túl azon az ellenőrzésen, melyet a független bíróság gyakorol a társaság jogszerű keletkezése, törvény- és alapszabályszerű működése tekintetében.

Az alapításra vonatkozó szabályokat nem kell túlnehézkessé tenni. Kívánatos volna azonban szigorított prospektusfelelősség megállapítása, valamint a természetbeni betét értékének szakszerű felülvizsgálata. Ajánlatos lenne amerikai mintára névérték nélküli részvények behozatala, főleg a társaságba behozott üzleti értékek ellenértéke fejében. Ellenben névértékkel bíró részvényeknek parin alul való kibocsátása, minthogy visszaélésekre vezethet, aggályos. A convertible bondot a mai törvény nem tiltja. Ezen intézmény törvényhozási kiépítése ellen szól azonban, hogy alkalmas a régi részvényeseknek a társaságból való fokozatos kiszorítására.

A társaság igazgatására nézve a mai tényleges állapotból kellene a reformnak kiindulnia. Az igazgatóság a német minta szerint ellenőrző és tanácsadó testület legyen, az üzletvezetés pedig az önálló felelősséggel bíró ügyvezető igazgatókra bízassék, akik az igazgatótanács tagjai nem lehetnek. Az igazgatótanácsban a kisebbségi képviselet elől sem kellene elzárkózni és ennek megoldására az amerikai jogok kumulatív szavazati rendszere látszik legcélszerűbbnek. A jelenlegi felügyelő-bizottság, amely

ma merő felesleges formalitás, töröltessék és helyébe az angol audit mintájára a szakszerű revizió hozassék be.

A mérlegvalódiságról szóló rendelet, mely helyes elveken alapul, kívánatos lenne kiegészíteni a jövőre is kiterjedő részletes mérlegezési szabályokkal, különösen olyanokkal, amelyek a szavatossági kötelezettségek, valamint a társaság vagyonán engedélyezett dologi jogok feltüntetését írják elő, a mérlegtételek kontinuitását biztosítják és az osztalékjogot csorbító túlzott belső tartalékolásokat korlátozzák. Utóbbiak csak abban a keretben volnának megengedhetők, melyet a társaság szolid vezetése és jövőbeli fenyegető veszélyekkel, vagy veszteségekkel való megvédése okvetlenül megkíván. Ha az osztalék egy része nem készpénzben, hanem — amerikai mintára — fix kamatozású kötvényekben, esetleg névérték nélküli részvényekben fizettetnék ki, el lenne oszlatva az az aggály, hogy túlmagas osztalékok kifizetése a vállalat tőkeerejét gyengítik.

A közgyűlés reaktiválása a részvényjog mai állapotában alig megoldható probléma. A részvényjog fejlődésének útja nem a demokrácia, hanem az autokrácia felé vezet. Foglalkozik az amerikai voting-trösztök kérdésével, amelyek mintájára a kisebbségi ellenőrzés állandósága is megoldható. A részvénytársaság kapitalisztikus jellegéből következik, hogy abban végeredményben a tőketöbbségnek kell a döntő szerepet vinnie. Ha a részvénytőke bizonyos hányadát képviselő kisebbség az igazgatótanácsban helyet kap és ha állandó szakszerű hivatásos revizió, őszinte igazgatósági jelentések és részletes mérlegek megadják a kellő tájékozást, akkor a kisebbségnek nem is kell más védelem, mint biztosíték arra, hogy a többség működése a törvény és alapszabály kereteit betartsa és hogy a kisebbséget ne lehessen új részvénykibocsátásokkal a társaságból fokozatosan kiszorítani. Az utóbbi lehetőség elleni védelem megkívánja az új részvénykibocsátásokra vonatkozó elővételi jog törvényes biztosítását olykép, hogy attól csak igen kivételesen, taxatíve felsorolandó és pontosan ellenőrzendő esetekben engedtessék eltérés.

Végeredményben azonban a legjobb részvényjogi törvény sem biztosíthatja sem a visszaélések elleni tökéletes védekezést, sem a társaságok helyes működését. E feladatok megoldása a vállalatok vezetőinek szaktudásán, ügyességén, megbízhatóságán és lelkiismeretességén múlik.

Dr. Baumgarten Nándor egyetemi rk. tanár volt a második felszólaló. Szerinte a részvényjog újabb iránya különösen a részvénytársaságnak, mint a közgazdaság fontos alanyának jogi helyzetét tartja szem előtt, ebből a szempontból bizonyos könnyítések és új formák bevezetését is propagálja, hogy ezáltal a részvénytársaság mentől szabadabb működést fejthessen ki. Különösen Rathenau volt híve ennek az irányzatnak és ennek hatását látja az előadó a Közgazdasági Társaságban tárgyalt újabb indítványokban is. Kétségtelen, hogy ennek a szempontnak megvan a maga jogosultsága, de előadó elsősorban a részvényesi jogok megóvása mellett emelt szót. Ebben a tekintetben különösen két szempontot emel ki: az első a részvényes szerzett jogainak biztosítása, mely kizárja, hogy az ő rovására mások gazdaságilag indokolatlan előnyben részesüljenek. Ezért lehetetlenné kell tenni, hogy az új részvények harmadik személyeknek komoly ellenérték nélkül átengedtessenek és szabályként ki kell mondani azt, hogy új részvények kibocsátásánál az elővételi jog elsősorban a részvényest illesse meg, mely szabálytól csak kivételes esetekben (egyesülés, gyárátvétel stb.) lenne helye. A másik legfontosabb reform pedig a felelősségteljes vezetés megvalósítását van hivatva biztosítani és megakadályozni azt, hogy egy egyén kezé-

ben központosuljon a részvénytársaság vezetése, mint ezt előadó 1914-ben megjelent «A vezérigazgató» című tanulmányában kifejtette. E célra a hatalmak szétválasztása a részvénytársaságban is keresztül viendő, megvalósítandó a részvénytársasági inkompatibilitás és megfelelő ellenőrzés és revizió létesítendő a visszaélések megakadályozására. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy minden üzleti tevékenység alapfeltétele a gyors elhatározás, melyet bürokratikus intézkedésekkel akadályozni nem szabad.

A tárgyalás során felmerült intézményekkel (pari alatti részvények kibocsátása és részvényekké változtatható kötvények) is ebből a szempontból kell foglalkoznunk. Mindkét intézmény a részvényes szerzett jogait sérti, a nélkül, hogy ezeknek gyakorlati szükségességét az érdekelt részvénytársaságok hangsúlyozták volna. A pari alatti kibocsátás ugyanis azt jelenti, hogy az új részvényes az eredeti jegyzőnél előnyösebb helyzetbe jut és a mellett még különböző visszaélésekre adhat alkalmat, amennyiben oly névértéket tüntet ki, mely a valóságos névértéket jóval meghaladja. A mérlegrendelet különben is megadja a társulatoknak a lehetőséget, hogy vagyonuk csak egy részét könyveljék alaptőkére, másik részét pedig tőketartalékra, úgy, hogy tulajdonképpen minden társaságnak módjában áll az új névértéket olyan alacsonyan megállapítani, hogy a névérték alatti kibocsátás feleslegessé válik. A convertible bondok tulajdonosa pedig a társaság vagyoni helyzetének alakulásához képest, tisztán saját előnyét tartva szem előtt léphet fel mint hitelező vagy mint részvényes, ami által az egyéb részvényeseket megillető vagyonrészt csökkenti.

A convertible bond tulajdonosa, mint ezt Kunz Ödön találóan jellemezte, páholyban ül és tőle függ, vajjon jól akar-e aludni vagy többet akar-e enni: megelégszik-e a kisebb, de biztos kamattal, avagy vállalja-e a rizikót, hogy több jövedelemre tehessen szert. Ezzel szemben előadó rámutat arra, hogy ezen előnyös helyzetét a convertible bond tulajdonosa a többi, régi részvényes kárára használja ki, már pedig a részvénytársasági színházban nemcsak ezekre az újabb, páholyban ülő emberekre kell tekintettel lennünk, hanem elsősorban a karzaton szorongó régi részvényesekre, kik már sem enni, sem aludni nem tudnak.

A titkos tartalékok fenntartása teljesen jogosult kívánság, azt azonban nem a részvénytársasági reform van hivatva megvalósítani, hanem az inflációs időben keletkezett társulati adótörvénynek a mai viszonyokhoz igazodó átalakítása, mert ez jelenlegi formájában megengedi a titkos tartalékolást, annak kötelező bejelentését előírja, de aránytalan adóterhekkel sujtja.

Végül előadó a kereskedelmi társaságok nemzetközi jogi helyzetével foglalkozik és utal arra, hogy azok az újabb törekvések, melyek a részvényesek nemzetiségének ellenőrzését és kötelező névre szóló részvények kibocsátását kívánják, a tőketársulás alapelvébe ütköznek és a mellett a külföldi tőke részvételét is kizárják.

Befejezésül óva int előadó az elhamarkodott reform káros következményeitől, minthogy az eddigi tapasztalatok szerint a gazdasági élet erőszakos rendszabályozásai kiszámíthatatlan következményekkel járnak.

Dr. Rapoch Jenő, a Hazai Bank ügyvezető igazgatója, megállapítja, hogy azok, akik a részvényjog reformját sürgetik, nem annyira a tőkeszerzés új módjának megteremtését tartják szem előtt, mint inkább a hitelező és a részvényes fokozott védelmét. Pedig kevés ország van, amelyben oly kevés nagyobbjelentőségű részvénytársasági összeomlás fordult volna elő, mint éppen Magyarországon; az inflációs idők utóhatásai is ezen a

téren hasonlíthatlanul enyhébb formában jelentkeztek nálunk, mint Németországban vagy Ausztriában. Felszólaló szerint tehát veszedelmes volna az utóbbi évek eseményeinek hatása alatt szinte retorziós jelleggel bíró részvényjogi reformot keresztülvinni; kaotikus gazdasági helyzetben a legszigorúbb részvényjogi szabályok sem akadályozhatják meg azt, hogy kérészéletű társaságok megtalálják a céljaik ideig-óráig való megvalósítására alkalmas praktikákat. A részvényjogi reform kérdését csupán teljesen higgadt atmoszférában lehet elkészíteni. A mai szenvedélyektől fűtött idő erre nem alkalmas. A reformot főként kettős irányban sürgetik: egyfelől az ügyvezetés kontrollja, másfelől a kisebbségi jogok kiépítése irányában. Ám lehetetlen oly reformokat alkotni, amelyek meghagyva a részvénytársaság vezetőségének az akciószabadságot, biztosítva a többségnek azokat a jogokat, amelyek nélkül komoly gazdasági erőtényezők a részvénytársaságokban való érdekvállalásra soha kaphatók nem lesznek, egyúttal mégis kizárják a visszaéléseknek lehetőségét. Ezek a lehetőségek ugyanis a részvénytársasági alakulat fogalmi világának legmélyén gyökereznek. A részvénytársaság éppúgy jellemző szervezeti alakzata a gazdasági demokráciának, mint ahogy a népképviseleti rendszer megtestesítője a politikai demokráciának. Mind a kettő a képviseleti elv érvényesülésén nyugszik. Ennek az elvnek alapja azonban a *bizalom*. A részvényvásárlás *motivuma* a helyes és hasznos gestio iránt való *bizalom* lévén, *ellentétele* szükségképpen az eredménytelenség esetére vállalt *kockázat*. És kétségtelen, hogy ez a bizalom az, amelynek folytán a vezérigazgató (ügyvezetőség) predomináló helyzete a részvénytársaságok életében præter et supra legem kialakult. A vezérigazgató súlya egyéniségének súlyától és erejétől függ, aminek természetesen nemcsak előnyei, de hátrányai is nyilvánvalók. Éppen ezért felszólaló a maga részéről is szükségesnek vallja, hogy a vezérigazgatói hatalom főképpen az ellenőrzés minél hatályosabb megszervezése útján korlátoztassék. Az ellenőrzés lényegét abban látja, hogy az arra hivatott orgánum mindent lásson és tudjon, ami a társaság életében történik. Ennek a tevékenységének gyakorlására valójában az *igazgatóság* hivatott. Az igazgatóság tulajdonképpeni hivatását nem abban látja, hogy a vállalatot igazgassa, mert erre ez a többnyire sok és heterogén tagból álló, nehézkes testület nem alkalmas, hanem abban, hogy az ügyvezetőség felett a legszélesebb körű ellenőrzést gyakorolja. Magában az ügyvezetésben való részvételre a gyakorlat által megteremtett végrehajtóbizottság hivatott, amely rendesen kevésszámú képviselőből áll és így inkább alkalmas a vezérigazgatóval való együttműködésre. Ámde a valóságban az igazgatóság (sőt rendszerint a végrehajtóbizottság is) nem láthat mást, mint amit a vezérigazgató eléje terjeszt és lehetetlen, hogy a maga információit mintegy a vezérigazgató háta mögött szerezze be. A helyes reform tehát az volna, hogy az igazgatóság a kontroll gyakorlására oly szerv útján képesíttessék, amely úgy tőle, mint a vezérigazgatótól (ügyvezetőségtől) független. Ez a szerv volna tulajdonképpen a *felügyelő-bizottság*, amely intézmény azonban a gyakorlatban teljesen csődöt mondott: alakilag ugyan élő, de valójában beszáradt jelentőségű jogi intézmény. A felügyelő-bizottság mai intézménye helyébe kell erre egy szakképzett, független ellenőrző szervet iktatni, vagyis a mindnyájunk előtt példaként lebegő angol «audit»-hoz hasonló intézményt. Felszólaló úgy látja, hogy nálunk, sajnos, az «audit» intézménye törvényhozásilag még nem valósítható meg. Nem áll rendelkezésre egy, az angol Chartered accounted-hoz hasonló elég nagyszámú kar, amely az alapos, szakszerű és független revizió megvalósítására anyagi és erkölcsi súlyánál

fogva alkalmas volna. Itt tehát a megkezdett úton: a szakképzett, anyagi és erkölcsi szempontból súllyal bíró revizorok kiképzése útján tovább kell haladni, addig is azonban a részvénytársaságok autonóm hatáskörében kell a reviziót kiépíteni. E részben nagybankjaink és nagy vállalataink már megtették a szükséges lépéseket, amennyiben gondoskodnak arról, hogy az érdekkörükbe tartozó vállalatok ellenőrzése szakképzett és a társaság ügyvezetőjétől független közegei útján foganatosíttassék. Amely vállalatoknál ily revizió ma még nincs, közvetett úton a P. K.-nak vagy a Nemzeti Banknak douce violancá-val lehetne kényszeríteni, hogy ügyvitelüket a revizorok útján időnként megvizsgáltassák. Utal felszólaló arra, hogy a reviziót végző orgánumok működésében fogalmilag ugyanazok a hiányok és gyarlóságok lehetők, mint magának az ügyvezetésnek a körében. De még a legmagasabb színvonalú ellenőrzés is csak megközelítő védelmet nyujt, mert egy nagy vállalat minden részletekben való ellenőrzése teljes tökéletességgel alig oldható meg. Ugyanis nemcsak számszerű ellenőrzésről, hanem üzleti események, vagyontételek értékesítéséről is szó van, ezrekre menő személyi kontók valódiságát és bonitását kell megítélnie, vagy tőzsdén nem jegyzett tárcarészvényeket kell értékelnie. Továbbá a revizió nem lehet mindennapos, hanem csak időszaki és az mindig csak az események után sántikál, de azokat megelőzni természeténél fogva nem képes. Nem szabad tehát vérmes reményeket fűzni a revizióhoz; a legfőbb garancia mégis csak a társaság ügyeit intéző férfiak tisztessége és hozzáértése.

A kisebbségi jogok kérdése — felszólaló szerint — az ellenőrzés kérdésébe kapcsolandó be. A kisebbségi részvényeseknek nem lehet máshoz joguk, mint egyrészt, hogy amit a társaság helyzetéről vele közölnek, az a valóságnak megfeleljen, másrészt, hogy a társaságban levő vagyonérdekeltségéből önkényesen ki ne forgattassanak. Az említett két jog elsejét biztosítaná fokozottabb mértékben a felszólaló részéről helyesnek tartott az a megoldás, hogy a kisebbségnek megadatnék a jog, hogy kisebbségi votummal egy képesített revizort küldhessen ki a felügyelő-bizottságba, és így az a jelentés, melyet a felügyelő-bizottság a kisebbségi bizalmi személy hozzájárulásával terjeszt a közgyűlés elé, nyilván a kisebbség körében is teljes megnyugvást keltene. A második jog az elővételi jog kérdésével függ össze. Nem kétséges, hogy a részvényest a társasági vagyonból a részvénye által inkorporált hányad illetvén meg, elvileg új részvények kibocsátása esetén az elővételi jog a részvényeseket kell, hogy megillesse, mégis felszólaló, tapasztalatai tudatában állítja, hogy igen sok esetben a társaság érdeke az új részvényeknek mások kezére adását indokolja (új érdekeltségek bekapcsolása, kiadós hitelforrások megnyitásának lehetősége stb.). Helytelennek tartaná annak kimondását, hogy az elővételi jog minden körülmények között a részvényeseké, aminthogy ezt még semmiféle törvényhozás sem kodifikálta, de helytelennek tartaná a kivételek kazuisztikus megállapítását is, mert a folyton fejlődő és haladó élet nem köthető meg előre leszögezett felsorolásokkal. Minden körülmények között helytelen és tilos az elővételi jognak oly elvonása, amely nem a társaság érdekeit, hanem magánérdekeket tart szem előtt; ez ellen, mint a jó erkölcsökbe ütköző tény ellen, mai jogunk is a bíróság útján hatályos védelmet biztosít. A főrészvényesek és a kisrészvényesek helyzetének szembeállításánál nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a részvénytársasági alkotmányban ma fundamentálisan és minden törvényhozás által a legmesszebbmenően biztosított jog, hogy a részvényes részvényét bármikor

eladhatja, tehát a társaságból minden korlátozás és felmondás nélkül bármikor kiléphet. Ez tulajdonképpen a kisrészvényest védő garanciális értékű jog. A főrészvényes, akinek részvényei rendszerint hosszabb időre le vannak kötve, ezzel a jogával éppen akkor, amikor azt szeretné, esetleg jogilag vagy technikailag nem élhet.

Felszólaló nem tartja szükségesnek a «convertible bond» intézménynek megvalósítását. Úgy véli, hogy ezen intézmény beilleszthető mai részvényjogunk keretébe. A «convertible bond» lényege az, hogy a kötvények a hitelszerződés feltételei szerint bizonyos időn belül bármikor automatikusan részvényekre legyenek átcserélhetők, a kötvények kibocsátásával egyidejűleg gondoskodni kell a részvények rendelkezésreállásáról is. Az esetben, ha a kötvényeket a hitelező azzal veszi át, hogy azokat forgalomba nem hozza és a részvénycserét az egész kötvénymennyiségre nézve csak maga eszközölheti, elég a kötvénykibocsátással egyidejűleg az alaptőke felemelésének elhatározása és a cégbíróságnál való bejelentése, a a tényleges keresztülvitel arra az időre maradván, amidőn a hitelező cserejogával él. Ha e joggal nem él, az alaptőkeemelési határozat bármikor hatályon kívül helyezhető. Ha a kötvények forgalomba hozatnak és a kötvények birtokosai külön-külön bármikor jelentkezhetnek a részvényekért, ez a megoldás nem elégséges, sőt gyakorlatilag az ú. n. «parciális» tőkeemelés megengedése sem segít, hanem egy esetben — felszólaló szerint — az alaptőkeemelés nemcsak elhatározandó, de tényleg keresztül is viendő és pedig a következő úton: Az új részvényeket egy e célból létesítendő megállapodás alapján jegyezné és befizetné valamely bank. A befizetés megtörténte után az alaptőkefelemelés tényleges bejegyzése és a részvények kibocsátása immár megtörténik. Ezután a részvénytársaság, amelyhez a «convertible bond»-ok kibocsátása útján a szükségelt azonos összegű pénz már befolyt, tehát a felemelt alaptőke befizetése folytán ama összeg kétszeresének birtokában van, amelyre szüksége volna, az új részvényeket a befizetési árért visszavásárotja az új részvények jegyzőjétől és pedig nem sajátmaga részére, hanem egy bizalmi személy (Treuhänder) részére, akinek azokat azzal a rendeltetéssel adja át, hogy e részvényeket a cserélni kívánó kötvénytulajdonosoknak megállapodásszerűen adja ki. Ha a kötvények egészben vagy részben nem cseréltetnek be, a Treuhändennél levő kötvények mint ú. n. «Vorrats-Aktiek» állnak a társaság rendelkezésére, úgy, hogy azokat vagy harmadik személyeknek eladhatja, vagy alaptőkeleszállítás útján megsemmisítheti.

TÖRVÉNYHOZÁS.

Az új értékhatárok.

A polgári peres eljárásban irányadó értékhatárokat az igazságügyi kormány a 6400/926. I. M. sz. (B. K. 43. szám 1926 febr. 23.) rendeletében újabb megállapítás tárgyává tette azzal, hogy az új értékhatárok 1926 márc. 1. napjától hatályosak. Már a legutóbbi értékhatármegállapító rendelet kapcsán (25800/925. I. M.) hangsúlyoztuk ugyane helyről (Jogállam 1925. 5—6. sz.), hogy az értékhatárok felemelésének a korona stabilizálódása folytán, sem létjogosultsága, sem indokoltsága nincs. Az 1925 : VIII. tc. 55. §-ában

kapott felhatalmazás, véleményünk szerint, a korona stabilizálódása folytán csak az értékhatároknak az újabb valutában leendő megállapítására vonatkozhatik, de semmi esetre sem újabb emelésre. Amennyiben helyes volt felfogásunk 1925 májusában, úgy még sokkal helyesebb 1926 februárjában. Ha értékhatár megváltoztatásáról még lehetne szó, úgy legfeljebb a járásbírósági értékhatár leszállítása lehetne aktuális. Akkor, amikor a korona sem belső, sem külső értékelésében nem vesztett 1925 június 1. óta és amikor a pengőre való átmenet amúgy is küszöbön áll, igazán felesleges volt minden változtatás. Az igazságszolgáltatásunk hibái elvégre mégsem a fellebbvitel további újabb korlátozásával oldhatók meg. *Nem a fellebbvitel lehetőségének,* hanem a fellebbvitel *szükségének* kizárásával emelhető ki az igazságszolgáltatásunk kátyúba rekedt szekere. Röviden összefoglalva az új rendelet intézkedéseit:

1. a Pp. 513. § 2. bekezdésében megállapított eredetileg 100 korona felemeltetik 20 millióra;

2. a Pp. 521. § 1. bekezdésében megállapított 500 korona 20 millióra, az ugyanott megállapított 100 korona 4 millióra;

3. a Pp. 545. § 1. bekezdésében megállapított 1000 korona 40 millióra;

4. a Pp. 691. § 1. bekezdésében megállapított 500 korona 20 millió koronára emeltetett fel.

A korona ily mértékben abszolute sem csökkent a legpesszimisztikusabban értékelve is. A jó békeidők 100 koronája mégis csak kevesebb értéket képviselt, mint a mai 20 millió, de mindenesetre a mai 20 millióhoz több érték és érdek fűződik, mint a békebeli 100 koronához!

Nem szabad szem elől téveszteni azt a jogpolitikai szabályt: a kis ember kis pere éppoly fontos, mint a nagy ember nagy pere.

A rendelet felteszi, hogy járásbíróságaink mindenesetre azon nivón vannak, ahogy azt a Pp. kontemplálta, sőt jóval magasabb nivón állanak. Továbbá, hogy ténymegállapításaik kifogástalanok. Hiszen az érték szerint a járásbírósághoz tartozó ügyek értékszerinti 4/5-öd részében (tényleg 98%-ában) a Pp. 515 §-a értelmében a fellebbezési bíróság *új bizonyítást* csak *igen korlátozott* mértékben vehet fel és a *tényállás megállapításában* is csak nagyon *megkötött kézzel* dolgozhatik.

Igen nagy veszélyt jelent a szóbeli tárgyalásnak a fellebbezési eljárásban az ügyek igen csekély százalékára való korlátozása, főleg azért is, mert a létszámapasztás folytán túlterhelt jegyzővel, alig rendelkező járásbíró nem képes írásba foglalni ítéletének indoklását nem nyolc nap alatt (Pp. 400. § 2. bek.)*, sőt 15 nap alatt sem. Már pedig az is köztudomású, hogy rendszerint más a kihirdetéskor szóval körülvonalazott indoklás (Pp. 398. § 2. bek.) és egész más az írásbafoglalt ítéletnek indoklása. Megérthető, hogy a Pp. 515. szakaszának megfelelő fellebbezés ily körülmények között alig készíthető.

* Ppn. 11. §.

De nem is vezethet az eljárás gyorsításához és a fellebbezési bíróságok teherkönnyítéséhez a szóbeli fellebbezési tárgyalás korlátozása. Egyrészt, mert mint már ismételten rámutattunk minden újabb korlátozással kapcsolatban, a korlátozás csak arra fog vezetni, hogy minél több fél fog megjelenni a nyilvános előadáson és ott felszólalni; másrészt pedig a bíróságok egyre többször lesznek kénytelenek a Pp. 517. §-a értelmében szóbeli tárgyalást megnyitni, ami a legtöbb esetben azt eredményezi, hogy amely üggyel esetleg csak egy szóbeli tárgyaláson kellett volna a törvényszéknek foglalkoznia, két esetben kell foglalkoznia, de sok esetben, ha a felek meghallgatása után még bizonyítás is felveendő, legalább három alkalommal.

Már eddig is a felek az előadásra kerülő ügyek 80%-ában értesítőlap útján, de folytonos — idegfeszítő és időpazarló — utánajárással tudakolják az előadás határnapját s mintegy 90%-ban megjelennek és felszólalnak. A jövőben ez még fokozottabb mértékben fog bekövetkezni.

Igen méltánytalan a felülvizsgálat korlátozása a járásbírósági ügyekben 20 millió koronát meghaladó értékre.

Minthogy a 25,800/925. I. M. sz. rt. 3. § 3. bek. nem változott meg, megtörténhetik, hogy pl. 1925 jún. 1. előtt két 11 millió korona substratumu ügy közül az egyik a törvényszék, mint elsőbíróságon, a másik a járásbíróság előtt volt folyamatban: az előbbi fellebbezés folytán az ítélőtáblán szóbeli tárgyalásra kerül, a másik a törvényszéken, mint fellebbezési bíróságon, nyilvános előadásban intéztetik el. Az esetnek fonák voltát még növeli, hogy az első esetben az ítéletet írásban kikézbesítik a feleknek és azoknak nyugodtan módjukban áll otthon áttanulmányozni 15 napon át az ítélet indokait, míg a második esetben csak egy feltételezett indoklás ellen hadakozhatnak, jóllehet itt szóbeli fellebbezési tárgyalás sincs és ily előzmények után csak a törvényszék fellebbviteli tanácsának egyébként tiszteletreméltó ítéletében, mint megváltozhatatlanban kell megnyugodni.

A felülvizsgálati kérelemnek szóbeli tárgyalás nélkül nyilvános előadás alapján elintézés tekintetében megállapított 40 millió, túlságos magas és aránytalan, ha tekintetbe vesszük, hogy a járásbírósági ügyek csak 50 millió korona értékhatárig kerülnek az ítélőtáblához. Itt még az a fonákság is fennáll, hogy az ily esetekben nem is szólalhat fel a megjelenő fél képviselője sem. A szóbeliség teljes negációjához vezet ez e vonalon.

Mint már említettük, a rendelet március 1-én lép hatályba; a rendelet második szakasza értelmében az újonnan megállapított értékhatárok az ekkor folyamatban levő perekben is irányadók, kivéve azokban a perekben, amelyekben — a fellebbezés tekintetében — az elsőbíróság, a felülvizsgálat tekintetében pedig a fellebbezési bíróság ítéletét a rendelet életbelépte előtt hirdette ki.

Valami azonban kimaradt e rendeletből, ami a 2350/924. M. E. sz. rendelet óta kibocsátott rendeletekben igen helyesen bennfoglaltatott.

Gyakran előfordul ugyanis az, hogy a felülvizsgálati bíróság feloldó végzése következtében visszakerül valamely ügy a fellebbezési bírósághoz, közben azonban az értékhatár felemeltetett, mielőtt a fellebbezési bíróság újabb ítéletét kihirdette volna: ilyenkor vitás lehet, vajjon van-e helye felülvizsgálatnak a fellebbviteli bíróság újabb ítélete ellen, mert a pertárgy értéke az újabb felülvizsgálati értékhatárt nem haladja meg. A Kúria 1923 nov. 28-án P. VII. 1807/923. sz. alatt (Pd. 1924. 48./) kimondta, hogy ilyenkor is helye van felülvizsgálatnak. Ugyanezt az álláspontot foglalta el a 2350/924. számú rendelet 3. § 5. bekezdése is, majd pedig az ennek helyébe lépő 25,800/1925. I. M. sz. rendelet 3. § 4. bekezdése is, midőn kimondja: «ha a bíróság a felülvizsgálati bíróság feloldó végzésének következtében hozta, az ítélet ellen értékre tekintet nélkül helye van a fellebbvitelnek az ügyben előbb eljárt fellebbviteli bíróságokhoz.»

Nem így áll a helyzet azonban 1926 március 1-e óta. Az új rendelet 2. §-a ugyanis első bekezdésében azt mondja ki, hogy az első szakaszban megállapított értékhatárok a folyamatban levő perekben is irányadók, amennyiben *az alábbi bekezdések másként nem* rendelkeznek. Ezután azonban mindössze *csak egy bekezdés* van, de ebben *szó sincs* arról, hogy mi történjék a fentebb körvonalazott esetben. A helyzet most rosszabb, mint volt a 2350/924. M. E. sz. rendelet előtt. Akadhat ugyanis oly magyarázat is, hogy az előzmények után, amennyiben ezt a kivételes intézkedést fenntartani kívánta volna a rendelet, úgy kifejezetten fenntartotta volna. Minthogy ezt nem tette, nem kívánja ezt a rendelkezést. Ennek folytán kérdéses az is, hogy alkalmazható-e a Kúria fenti döntésében foglalt elvi állásfoglalás. Ezt a kérdést, ami valószínűleg csak rendelettechnikai hiba, elnézés eredménye, feltétlenül orvosolni kell egy pótrendelettel, mert igen számos oly eset van még, amelyben szükséges e kérdés tisztázása. *Dr. Zoltán József.*

BIRÓI GYAKORLAT.

Jogesetek.

Hallgatólagos elfogadás ingyenes magánjogi ügyleteknél. A Kúria P. II. 1708/1925/14. szám alatt hozott ítéletének indokolásában olyan álláspontot foglalt el, amely — tudtommal — az eddigi joggyakorlattal szemben lényeges haladást jelent. Éppen ezért közérdekűnek tartom, hogy erre a döntésre a jogászközönség figyelmét felhívjam, hogy hasonló esetekben ehhez alkalmazkodjanak.

A nem vitás tényállás a perben a következő volt: X. Y. titkári állást töltött be M. M. földbirtokosnál. A köztük fennállott szolgálati szerződés 5 évre köttetett, s oly diszpoziciót tartalmazott, hogy ha a szolgálati viszonyt a földbirtokos a kikötött 5 évi időtartam lejárta előtt a titkár hibáján kívül megszünteti, úgy minden még hátralevő évre 10,000 korona kötbért tartozik neki megfizetni. A földbirtokos 1917-ben két évvel a szerződés lejárta

előtt, — zilált anyagi viszonyaira való tekintettel a szerződést felbontotta, a titkár pedig az őt egyébként két évre megillető 20,000 korona kötbérről lemondott. 1919. év tavaszán a földbirtokos levelet intézett volt titkárjához, melyben — annak a kiemelésével hogy mivel a titkár a szerződés megszüntetésekor a kötbérről való lemondásával magát érzékenyen megkárosította — e szívesség ellenében azt igérte, hogy ezt az általa ajándékozásnak tekintett lemondást legalább azonos értékben fogja viszonozni, ha majd az anyagi helyzete megengedi. Ezen levélre a titkár sem írásban, sem szóval nem válaszolt, az abban foglalt igéretet kifejezetten soha el nem fogadta; ellenben 1924. év tavaszán ezen igéret alapján pert indított a volt szolgálatadója ellen 20,000 aranykorona és járulékai iránt.

A Kúria e tényállás mellett magáévá tette a fellebbezési bíróságnak (budapesti ítélőtáblának) azt a jogi álláspontját, hogy *a földbirtokosnak ezt az egyoldalú igéretét (ajánlatát), minthogy annak elfogadásából az elfogadóra nézve kizárólag jogi előny hárul, elfogadottnak kell tekinteni ama további tény folytán, hogy az ajánlatot az elfogadó nem utasította azon időn belül vissza, amelyben az ajánlattevő rendes körülmények között a válasz megérkezését várhatta.* Ezzel szemben az ajánlatot tevőnek az egyoldalú igéret nem kötelező voltára alapított felülvizsgálati érvelése figyelembe vehető nem volt.

A Kúria döntése nyilván a Tervezet II. szöveg 734. §-ának érvényes jogszabályként való alkalmazása. Ősrégi (általános s a magyar magánjog által is elfogadott) jogtétel, amelyet azonban a magyar magánjog csak azokban az esetekben alkalmaz, ha valamely jogszabály azt kifejezetten rendeli, hogy qui tacet cum loqui debuisset, consentire videtur, vagyis röviden a hallgatás: beleegyezés. A beleegyezés azonban nem azonos az *elfogadással.* A hallgatás eddig legfeljebb csak akkor vélelmeztetett consensusnak, ha *az* hallgatott valamely rá nézve hátrányos ténnyel szemben (nyilatkozat, cselekmény, esemény), akinek ezt a hátrányt a tiltakozásával kellett vagy lehetett volna elhárítania. De egyébként a nem viszterhes, hanem ingyenes jogügyleteknél, nevezetesen az ajándékozásnál is a jogügylet létrejöttének essentiális feltételéül tekintetett a kizárólag jogi előnyhöz jutó megajándékozott félnek a kifejezett vagy legalább konkludens tényekből kétségtelenül megállapítható elfogadása is. Új ösvényre lépett tehát a Kúria, amikor az eddigi joggyakorlattól eltérően jogszabályként alkalmazta a fentemlített 734. §-t és olyan konkludens ténynek vette a kizárólag előnyhöz jutó félnek a hallgatását, amely alkalmas a kétoldalú ügylethez nélkülözhetetlenül szükséges elfogadásnak a feltételezésére, helyesebben tényként való megállapítására.

A Tervezet 734. §-a és a Kúria döntése is a szóbanforgó ingyenes magánjogi ügylet szempontjából talán olyasféle elgondolásból indul ki, mint amelyhez hasonlót a Kereskedelmi Törvény 320. §-a törvényes vélelem (præsumptio iuris et de iure) formájában foglal magában, amely szerint az a kereskedő, aki egy másikkal üzleti összeköttetésben áll vagy aki irányában megbízások teljesítésére ajánlkozott, köteles a nyert megbízás vagy ajánlat iránt azonnal nyilatkozni, mert ellenkezőleg hallgatása az ajánlat, illetőleg a megbízás elfogadásának tekintetik.

A Kúria döntésének azonban ettől függetlenül is teljesen megvan a logikai indoka, mert az ingyenes juttatást nyerő fél részéről a kifejezett elfogadás úgyszólván minden esetben csak formalitás, s a hallgatása nyugodt lélekkel vélelmezhető elfogadásnak, mert ha valaki az ingyenes juttatást kivételesen bármely okból nem akarja elfogadni, úgy azt minden

bizonnyal kifejezetten vissza is utasítja. A hallgatólagos elfogadásnak az akceptálása tehát ilyen esetekben az élet általános felfogásának megfelel.

Szerény nézetem szerint sokkal kisebb veszélyt rejtene magában, ha ilyen esetekben a kizárólag jogi előnyhöz jutó félnek a hallgatása általában elfogadásnak minősíttetnék, mily amilyen káros eredménnyel járhat egyes esetekben a fentidézett — a hallgatás: beleegyezés — parœmiának jogszabályként való alkalmazása.

Ha a Kúria most ismertetett konkrét döntése — amely a multtal szemben kétségtelenűl haladást jelent — a joggyakorlatnak ez irányba való fordulását eredményezné, ezt örömmel üdvözölhetnők. *Dr. Vietorisz Gyula.*

Kisajátítási kártérítések valorizálása. Az itt közölt határozat a valorizálási igény igen liberális elbírálásáról tanuskodik, ezért külön kiemelésre érdemes. Az ingatlanok forgalmi értéke jóval csökkent az 1918-ban történt kisajátítási birtokbavétel óta; mégis a Kúria az ezen időpontban volt értéket rendeli valorizálni és pedig nyilván teljes 100%-os mértékben, annak dacára, hogy ma — aranykoronákban — alacsonyabb az ingatlan értéke, mint volt aranyban 1918-ban. A Kúria méltányosan figyelembe veszi, hogy a tulajdonosnak módjában lehetett volna az 1918. évi magasabb forgalmi értéken értékesíteni ingatlanát. Ettől a kisajátítás a tulajdonost elütötte, tehát méltányos, hogy hozzájusson az 1918-diki érték teljes valorizálásához.

«A kir. Kúria a másodbíróság határozatának a kisajátított ingatlanrészek kártalanítási árát megállapító, fellebbezéssel egyedül megtámadott rendelkezéseit helybenhagyja azzal a változtatással, hogy a kisajátító az összeírás tételei alatt feltüntetett kisajátított ingatlanrészekért a másodbíróság által megállapított 4956+2574+114+558=8202, azaz Nyolcezerkettőszázkettő koronán és ennek az 1918. évi május hó 1-én volt értéke és a tényleges kifizetésekor vagy bírói letétbe helyezésekor leendő értéke közötti különbözetén kívül az 1918. évi május hó 1-ső napjától a tényleges kifizetése vagy bírói letétbe helyezése napjáig járó 5% kamatját is köteles az elsőbíróság határozatában megállapított időben és módon a kisajátítást szenvedőnek kifizetni, illetőleg annak javára bírói letétbe helyezni. *Indokolás:* A kisajátító azon a címen kéri fellebbezésében a másodbíróság által megállapított kártalanítási árnak a leszállítását, mert az ingatlanok értéke a kisajátító szerint nem emelkedett abban a mértékben, mint amilyen nagy mértékben pénzünk értéke hanyatlott és így abban az esetben, ha a kisajátító köteles volna kártalanítási ár gyanánt annyi koronát fizetni, mint amennyit a kisajátított ingatlanok a birtokbavételkor értek és ezenfölül megtériteni azt az értékkülönbözetet, ami a kártalanítási árnak a birtokbavételkor volt és a tényleges kiegyenlítéskor leendő értéke között fog fönnforogni többet volna kénytelen fizetni, mint amennyi a kisajátított ingatlanoknak a kártalanítási ár kiegyenlítése napján leendő forgalmi értéke. Ezen a címen azonban nem lehetett lejjebb szállítani a másodbíróság által megállapított kártalanítási árakat, mert a kisajátító a kisajátítást szenvedőt a kisajátított ingatlanok használatától a birtokbavétel időpontjában megfosztotta, a kisajátított ingatlanok értéke fölötti rendelkezési jogának gyakorlásában pedig már a kisajátítási jog feljegyzésének időpontjától kezdve ha teljesen nem is akadályozta meg, de mindenesetre nagyon lényegesen korlátolta, amennyiben nyilvánvaló, hogy a kisajátítási jog feljegyzésének időpontjától kezdve a kisajátítást szenvedő a kisajátítási joggal terhelt ingatlanát sem annyiért el nem adhatta, sem annyira meg nem terhelhette, mint azt ingatlanának kisajátítási jogtól mentes állapotában tehette volna és így a kisajátítási jog abban is akadályozta, hogy ingatlanának értékváltozása

ellen védekezhessék; ezért nem lehet törvényes alapot találni arra, hogy az ingatlan értékében a pénz értékétől különböző mértékben előálló változás a kisajátítást szenvedő terhére számíttassék. De viszont a kisajátítást szenvedő fellebbezési kérelmének is csupán annyiban lehetett helyet adni, hogy a kártalanítási ár után a birtokbavételtől a tényleges kiegyenlítés napjáig számítandó törvényes 5% kamatnak megtérítésére kötelezni kellett a kisajátító; ellenben nem lehetett helyet adni a kisajátítást szenvedő az iránti fellebbezési kérelmének, hogy négyszögölenkénti kártalanítási ár gyanánt az az összeg állapíttassék meg, amennyiért vette a tőle most kisajátított ingatlanoknak négyszögölét még az 1914-ik évben; mert az ingatlan értékében annak a kisajátítást szenvedő részéről történt megvétele óta a kisajátító által a kisajátítási eljárás során történő birtokbavételéig beálló értékcsökkenés nem számítható a kisajátító hátrányára, mivel az 1881 : XLI. tc. 25. §-a szerint a kártalanítási ár a becsléskor létező árak szerint, a becslésnél korábbi birtokbavétel esetében pedig — minő a jelen eset, — a bírói gyakorlat szerint a birtokbavételkor levő árak szerint határozandó meg, ezeknél az időpontoknál korábbi időpontban volt árak szerint tehát nem lehet megállapítani a kártalanítási árat. (Kúria Pk. V. 1063/38/1925.) —ai.

Életbiztosítási kötvény aranyfrankra. «A nem vitás tartalmú életbiztosítási kötvényben a biztosított összeg világosan ekként van feltüntetve: «Frank in Gold», a bemutatott díjnyugtákban pedig az alperes részben aranyfrank értékű, részben valóságos aranyfrank fizetéseket ismert el, és pedig kifejezetten az aranyfrankról szóló biztosítás fejében. Aki arra kötelezi magát, hogy bizonyos pénzösszeget «aranyban» fog kifizetni, az nem hivatkozhatik arra, hogy e kitétel értelme az, hogy tartozását papírpénzzel, vagy mint alperes vitatja, számolási érték segélyével elégítheti ki. Ilyen értelmezést a fizetendő pénznemnek aranyban való meghatározása nem tűr meg, mert e meghatározás különösen hosszabb lejárattal kötött szerződéseknél az érték állandósításának egyedül hatékony biztosítéka az effektivitás kikötésével teljesen egyértelmű. Nincsen semmi alap a tényállásban annak a megállapítására, hogy a felek az ekként kikötött effektivitástól — később közös megegyezéssel eltértek. Kifejezett megállapodás erre nézve alperes szerint sem létesült. Ilyen megállapodásra következtetni sem lehet abból a megállapított tényből, hogy felperes a biztosítási díjat valóságos aranyfrankkal maga is csak egy esetben fizette, — egyébként a biztosítási díj tartozását maga is mindig aranyfrank értékű koronákkal elégítette ki. Mert alperes a díjaknak ekként történt fizetését, — mint fentebb is kiemeltetett, — mindig szerződésszerű teljesítésnek fogadta el. Ha tehát alperes a díjaknak effektív aranyfrankban való fizetését annak idején nem követelte, mert a biztosított összegnek a szerződés szerint effektív aranyfrankban való kifizetését nem tagadhatja meg azon az alapon, hogy felperes díjfizetési kötelezettségének maga sem effektív aranyfrankokban tett eleget. Ezeknélfogva a fellebbezési bíróságnak az alperest a 24,750 franknak aranyban elmarasztaló döntése anyagjogi szabályt egyáltalán nem sért. A most is még hatályban levő 950/923. M. E. sz. rendelet 1. §-a jogot ad alperesnek arra, hogy az aranyban teljesítendő fizetést is megfelelő értékű magyar koronákkal eszközölhesse. Ezért alaptalan a felperes csatlakozási kérelme is, amely csupán arra irányul, hogy az alperes a fellebbezési bíróság által engedett választási jog nélkül a megítélt tőkének és kamatainak valóságos aranyfrankokban való fizetésére köteleztessék. Alperesnek a 950/1923. M. E. sz. rendelet 2. §-ára alapított az a kérelme

sem teljesíthető, hogy felperes követelése mérsékeltessék. A mérséklés feltételei ugyanis alperessel szemben (— elsőrendű biztosító-társaság. Szerk. —) fenn nem forognak.» (Kúria P. VII. 5171/915.)

A közszerzemény megosztása iránti per a házasság tartama alatt. «A Kúria 41. sz. döntvénye szerint a házasság tartama alatt egyik házastársnak nincs joga a másik házastárs ellenében a közszerzemény megosztását vagy biztosítását követelni, mert a közszerzeményhez való jog csak az egyik házastárs halála vagy a házassági kötelék felbontása után érvényesíthető. Ez a szabály azonban nem terjed ki arra az esetre, amidőn a házasfelek egymástól már tényleg elváltak és közöttük a válóper, amelyben a közszerzemény megosztása is követelhető, már folyamatban van. A Pp. 687. §-a is megengedi a házasság felbontására irányuló keresettel a házassági viszonnyal összefüggő vagyonjogi kereseteknek, amelyekhez a közszerzeményre irányuló kereset is tartozik, összekapcsolását, amikor is a bíróság a házasságot felbontó ítéletben egyúttal a közszerzemény kérdésében is érdemileg határozhat. E jogszabályok egybevetéséből a Kúria jogi felfogása szerint következik, hogy amennyiben a házasfelek között a bontóper már folyamatban van, bármelyik házasfél külön keresettel is érvényesítheti a közszerzeményhez való igényét s ebben az esetben a közszerzemény megítélésére irányuló kereset elutasításának időelőttiség okából helye nincsen, a tárgyalás és bizonyítási eljárás lefolytatható, a bíróság azonban a per érdemében a közszerzemény megosztását illetően a bontóper jogerős befejeztéig ítéletet nem hozhat. Az ekként a közszerzemény iránt folyamatba tett külön perben a tárgyalás és bizonyítás lefolytatásának akadályául az a körülmény, hogy a bontóper jogerős befejezést még nem nyert, annál kevésbbé szolgálhat, mert az állandó bírói gyakorlat szerint a közszerzemény szempontjából figyelembe veendő időszak a házasfelek tényleges különválásával már lezárult.» (Kúria P. I. 2969/925.)

SZEMLÉLŐDÉS.

Írta: Dr. BLAU GYÖRGY.

A politikai küzdelemnek égig tornyosuló hullámai az utolsó időben még a jogászok szeme elől is mintha félig-meddig eltakarták volna a jogélet mozzanatait. Pedig nagy figyelmet érdemelne egy és más — olyan is, ami meglett, pl. a *kényszeregyezségi reform*, de olyan is, ami nem lett meg, pl. a *valorizációs törvény.*

A *csődönkívüli kényszeregyezségi eljárásról* hosszas vajudás után megjelent új rendelet az ujításokkal örvendetes módon egységes szerkezetbe foglalta azt, ami az eddigi szabályokból megmarad. A legsúlyosabb újítás a magánegyezségi kísérletnek kötelezővé tétele és beillesztése a hivatalos keretek közé. Mert hiszen volt eddig is magánegyezkedés. A kereskedelmi életnek ekörül tevékenykedő, autonóm úton létrejött, de idáig mondhatni törvényen kívül álló szervei most csak legalizálásukat vívták ki. A kompromisszum ezúttal nem volt könnyű. Egyik részen a jogi formákra, sőt lényegi garanciákra is kevesebbet adó, de agilis, gyors, relative olcsó hitelezői védegyletek állottak, amelyeknek a kereskedő-tagok szolidáris

életfelfogásában és egyes gyakorlati sikereikben volt az éltető talaja. Másfelől pedig a jogászi felfogást kellett az igazságügyi kormányzatnak érvényesítenie, amely abból indul ki, hogy bárkit is jogától, tehát a hitelezőt is kvótán felüli követelésétől megfosztani olyan rendkívüli áttörése egész magánjogi rendünknek, amely csak a legnagyobb garanciák mellett alapozható az állítólagos vagy akár a valódi érdektársaknak többségi határozatára. Végeredményben úgylátszik félig magánjellegű, félig hivatalos eljárás alakul ki, amelynek §-ai jogászi szemmel nézve még mindig eléggé lazák, viszont az eddigi kaótikus privátegyezkedéseket mégis formába szorítják. A nem igen præveniált visszaéléseknek (pl. 29. § 2. mondata!) a represszióját fogja biztosítani szigorú kezelés mellett a bírói felülvizsgálás (pl. 34. § 1. bek.), miután a rendelet «észrevételezés» címén mégis csak fellebbezni engedi a hitelezői 3/4-majoritás véleményét. Egyebekben természetesen csak a gyakorlat fogja megmutatni, mennyit segíthet majd hiteléletünk bajain az új kényszeregyezségi kódex, amely terjedelemben meghaladja pl. a váltótörvényt, s amelynek részletes feldolgozására, úgy halljuk, már szépszámú kommentár íródik specialistáink tollából.

Szenzáció erejével kellett volna hatnia annak az alig regisztrált hírnek, hogy a *valorizációs javaslatból*, amely egész jogászságunkat megmozgatta s amelyet a pénzügyminiszter eleinte sietve szándékozott törvénnyé emeltetni: immár csak a nyugdíjvalorizációra vonatkozó fejezet sürgős, a többi pedig későbbre marad. Ami annyit jelent az eredeti javaslat tekintetében, hogy a magyar jogászság túlnyomó oppoziciója nem maradt sikertelen. Az anyagi igazságnak és a precízebb jogtechnikának követelményei remélhetőleg fokozottabban fognak érvényesülni a ferenda lexben, semmint először javaslódott. De jelenti ez azt is, hogy a bírói gyakorlat kénytelen továbbra is vállalni a felértékelési jog kialakítását, mert a további haladást nehezen lehetne nélkülözni már azon hónapokra is, ameddig a javaslat törvényhozási megtárgyalása miniszteri nyilatkozatok szerint tartani fog, még kevésbbé arra a bizonytalan hosszabb időre, ameddig élettapasztalat szerint könnyen eltarthat. Nem minden javaslatból lesz törvény és ha a lex (mint ezúttal) incerta an et quando: úgy minden feladat és tiszt megint csak a Kúriára nehezedik. Amelynek ítélkezése különben eddig is sokkal több megnyugvást keltett az állandó elméleti viták dacára, mint a most háttérbe szorult javaslat.

De ha a javaslat már egészében kevéssé tetszett: ne feledjük, hogy a legnagyobb visszatetszés éppen azt a fejezetét fogadta, amelyet a pénzügyi kormány most önállóan mint *magánalkalmazotti nyugdíjvalorizációs* javaslatot óhajt törvénnyé tétetni. Hivatalosan t. i. a pengőmérlegek közzétevésének előkérdését látják abban, hogy a vállalatok tisztában legyenek nyugdíjterheikkel, minthogy ezeket joguk van tartalékként passziváik közé írni. Maguk az érdekelt vállalatok természetesen nemcsak mérlegfelállítási célból szeretnék, hogy a nyugdíjvalorizációs kúriai gyakorlat helyébe ez az

új szabályozás lépjen (elvégre mérlegbe vehetnék a judikatúra szokásos %-számai szerint számított összeget is), hanem állítólag elviselhetetlen terheiknek, az egyes fizetendő nyugdíjaknak felére vagy kevesebbre csökkenését remélik. Viszont a magánalkalmazottak, nyugdíjasok gazdasági exisztenciájukat veszélyeztető támadásként védekeznek az «arányszámos» újítás ellen. A munkaügyi bíráskodás minden fokozatáról is kitűnő bírák szólaltak fel, egyértelműen ellenezve a vállalatoktól maguktól függő arányszámok irányadását: így a Kúria szaktanácsának tagja, Gallia (Jogállam. 1925 dec.); a budapesti munkaügyi fellebbezési tanács elnöke, Schwicker (Jogt. Közlöny 1926 jan.-febr.); a munkaügyi bíróságnak irodalmilag is jól ismert bírája, Schwartz Tibor (Polgári Jog 1926 jan.-febr.). Ennek annál nagyobb súllyal kell latbaesnie, mert bírói részről ellenkező nyilatkozatok tudtunkkal nem történtek. A javaslat bizottsági tárgyalásán a miniszter vezetésével tényleg jelentős javításokat eszközöltek, elsősorban azt, hogy a nyugdíjat régi belértékének bizonyos %-ával minimálták, amelyen alulra már az arányszámok alacsonyabb konstruálásával sem szorítható. De azt hisszük, megnyugvást csak a javaslat további módosítása érhetne el, vagy annak teljes elejtése és a kérdésnek továbbra is a bíróságokra hagyása. A vállalatok teherbírását eléggé mérlegeli a Kúria is: eddig nem hallottunk olyan részvénytársaságról, amely a nyugdíjfelértékelés miatt ment volna kényszeregyezségbe.

Elsősorban a gazdasági élet, de hasonlóképp a nagyobbrészt arra felépülő jogi világ emberei is minden alkalommal rendkívüli érdeklődéssel olvassák a népszövetségi biztos havi jelentéseit a magyar *szanálás* előrehaladásáról. Az egészségről persze mindig kevesebb szó esik, mint a betegségről és így most természetesen inkább megnyugvó hallgatás fogadja a pénzügyi gyógyulásnak ezen bulletinjait, míg annakidején a szomorú emlékű inflációs folyamatot, amelyről a valorizációs probléma is reánk maradt, ezer kiáltó panasz tette hangossá. Ehelyütt természetesen nem illenék a számoszlopokat taglalnunk. Megemlítjük mégis, hogy az állami bevételek fokozatosan átrétegeződnek abban az irányban, amelyet egyik előző szemlélődésünkben óhajtandónak jeleztünk: az egyenes adók fejlődnek, ellenben csökkennek az antiszociális és a várost aránytalanul nyomasztó terhek: a házhaszonrészesedés megszünt (1926 : IV. tc.), a vámokat mérsékelik a kereskedelmi szerződések, s a fogyasztási adókat is visszafejlesztik. A magyar pénz stabilitása az utóbbi hetekben rendületlenül kiállta a Smith-jelentésben is jelzett támadásokat. Az államháztartás egyensúlya szilárd a tisztviselői megélhetés további javítása mellett is, és dacára annak, hogy a közterhek jelzett kategóriáit csökkentik. A szanálási periódus néhány hónap mulva lejár. Azutánra szól már az 1926/7-es budget, amelyet a kormány beterjesztett. Köztudomású, hogy a szanálással kapcsolatos kölcsönt nem volt szükséges az előirányzott átmeneti deficitek fedezésére fordítani, mert ezek nem álltak be, hanem annak nagyrésze máris befektetésekre volt értékesíthető.

Felvetik ennélfogva a kérdést, hogy akkor mire volt mégis szükséges a szanálási akciónak ilyetén konstrukciója? Úgy hisszük, az igazi horderő nem hiányzott, csak ezúttal is a sorok között maradt, legalább hivatalosan. Az olyan húsbavágó intézkedéseknek, mint az adóprés hirtelen erős megszorítása, a hivatalnokok nagyrészének elbocsátása, szűk pénzügyi kereteknek minden téren merev érvényesítése: nehezen lehetett volna egyszerre az egész ódiumát elvállalni, ha a jóakarathoz nem társul a kényszer látszata is. Másfelől pedig kapcsolatos volt a nemzetközi akcióval a jóvátételi kérdésnek háttérbeszorítása is. Úgy az állami, mint a magángazdaság egész levegőjét megváltoztatta a szanálás. Bennünket jogászokat különben egész sor részletintézménye is közelebbről érdekel: pl. az új pénz, a pengőmérleg, az adók módosításai és kodifikálása.

A véglegesül kibontakozó helyzetet legjobban jellemzi talán az az adat, hogy az 1926/7-es *budget* bevételi és kiadási *főösszege* nem sokkal marad el az egymilliárd aranykorona mögött. Ha az állami üzemektől eltekintünk, akkor is 600 millió felett vannak a rendes bevételek. Ez némi képet ad végre arról, mit szabad a létező teherbírással aránybanállónak elképzelni. Ha pl. a számok azt mutatják, hogy a régi koronában létező államadósság 4—5%-os valorizációja, az így nyert tőkeösszegnek megint évi 4—5% kamatozását feltételezve, aligha tenne ki évi 15 milliónál nagyobb terhet, főleg ha csak a jobban méltánylandó hitelezői kategóriákat vennék figyelembe: akkor most már láthatunk annyit, hogy ugyan komoly, de nem elképzelhetetlen teherről volna szó.

Kisebb kört mozgatott meg a főváros ügyvédeinek *kamarai választása.* Igazi harc voltaképp csak főtitkártól lefelé volt, nem az elnökség körül. Amennyire a listáknak az egyéni küzdelmen túl elvi jellegét lehetett felfedezni, nagyjából az idősebb és konzervatívabb árnyalat nyerte el a tisztségeket, és a választmány túlnyomó részét, szemben a fiatalabb és radikálisabb tömörüléssel. Az eredmény, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy a budapesti ügyvédeknek majdnem a felét már a háború után jegyezték be, élénken illusztrálja, hogy az ügyvédség mégsem annyira balfelé hajló hivatás. Egyébként úgy halljuk, a szavazati arány kedvezőbb volt a kisebbségre, mint az elnyert mandátumok aránya. Felmerül az a gondolat, hogy — nem ugyan a tisztikarnál, amelyet egyénenként lehet csak kiszemelni, hanem a pártokat is felölelhető, nagyobb létszámú választmánynál — nem volna-e helye a proporcionális képviseletnek?

Sok szó esett megint választás előtt és alatt *az ügyvédség gazdasági bajairól.* Az ellentéteket tompította az, hogy ezeket mindkét párt egyaránt sínyli és panacæát egyik sem ígérhetett. Az egyhangúlag újraválasztott, közszeretetben és csorbítatlan tekintélyben álló elnök megnyitóbeszéde is foglalkozott az ügyvédség helyzetével, s például állást kellett foglalnia a pálya szabadságát korlátozni célzó zárt-létszám terve ellen. Valóban magunk is hangoztattuk ehelyütt, hogy az ügyvédség túlzsúfolt, ámde tud-

juk, hogy (mily paradox!) minden pálya az. Közhivatalnokokat B-listára kell tenni, magánalkalmazottak és munkások tízezrei állanak munka nélkül, a mérnökök egyrésze kereskedni kényszerült, de kereskedő a csökkent kereskedelemhez kétszerannyi van, mint háború előtt, az orvosok panaszkodnak, hogy nincs annyi páciens, amennyiből szűkösen megélhetnének — lehet-e ilyen körülmények közt *egy* pálya túlzsúfoltságáról beszélni? Honnan menjenek át és hova? Nyilván az általános elszegényedés és a gazdasági élet dezorganizációja miatt is jut mindenkire olyan kevés, hogy azt hiszi: a többiek veszik el előle. Úgy véljük, az ügyvédek tömegén nem fog más segíteni, mint az, ha megint lesznek szubsztrátumok: gazdagabb ország, nagyobb kereskedelem. Addig, amíg ezt megélhetni, az egyesek folytatni fogják a kenyérért való küzdelmet, mindenik azzal a reménnyel, hogy ő talán a sikeresebb közé tud kerülni.

Még egy szót szakirodalmunk élénküléséről. Ez is konszolidációs tünet: jogászságunk nyilván ismét többet foglalkozik a joggal. *Új lapok* indulnak. Legfiatalabb a «Büntetőjog», míg a «Polgári Jog» már második évébe lépett. «Jogállam»-unk, mely minden jogi diszciplinát művel, növekedett terjedelemben és intenzitásban. Buadpesten féltucatnál több jogi lap képes megjelenni. Van ennek egy nagy előnye — kisebb körben ugyanaz, mint a nagy német tudományosságban a nagyszámú egyetemé: a sok fórum sokaknak ad lehetőséget a toll forgatására, színekben gazdagabbá teszi jogi irodalmunkat. Mert kétségtelen, hogy ma is még a szaklapok a magyar jogi irodalom főhordozói, nem a könyvek. De másfelől van az ilyen decentralizálódásnak hátránya is: a szétforgácsolódás. Valóban nehéz ma egy kérdésnek csak legújabb cikkanyagát is egészen áttekinteni. Amellett gyakoriak a többszörös közlések — még cikkeknél is, annál inkább döntvényeknél. Csak aki behatóbban dolgozott egyszer-másszor a judikatúra publikált anyagával, az látja, mekkora energiapazarlás folyik. Legalább is a döntvénytáraknak koncentrálása igen indokolt lenne. Hisz azoknak nem kell irányokat képviselniük; a bírói gyakorlat mindenki számára azonos.

IRODALOM.

Dr. Bányász Jenő és dr. Szegő Izsó: «A tisztességtelen verseny» törvénymagyarázattal és joggyakorlattal, továbbá a védjegy-, szerzői jogi-, cégjogi törvények és az ipari mintaoltalmi-rendelet szövege és magyarázata. Budapest, 1926. Kiadja az Iparjogvédelmi-Egyesület. Ez a 300 oldalt meghaladó terjedelemmel most megjelent mű magában foglalja mindazt a joganyagot, melyet a könyvhöz érdekes előszót író *dr. Neuhold* Ferenc ítélőtáblai bíró «ipari tulajdon» gyanánt jelöl meg. E megjelölés ilyen bő tartalommal a békeszerződés óta van forgalomban, mely «ipari tulajdon» című fejezet alá vonta az összes iparjogvédelmi anyagot, és még hozzá a szerzői jogot is, melyet eladdig az iparjogvédelmi anyaggal a «szellemi tulajdon» elnevezésbe egyesítettek. Ami iparjogvédelmi és a szerzői jogi

tárgykörbe vág, hiánytalanul összefoglalja dr. Bányász Jenő és dr. Szegő Izsó könyve. Csak épp a nemzetközi joganyagot nem közli teljes szöveggel, hanem csak rövid feldolgozásban érinti. Magukat a terjedelmes nemzetközi egyezményeket sem közli a könyv, nyilván, mert az idevágó joganyag túlságosan terjedelmessé tette volna a könyvet, de meg a nemzetközi vonatkozások ritkábban kerülnek alkalmazásra abban a körben — az értelmes kereskedelmi és ipari világ köre — melynek számára a szerzők művüket nyujtani kívánták. Legbehatóbban tárgyalja a könyv a tisztességtelen versenyről szóló törvénycikk anyagát; a műnek felerészét veszi igénybe e tárgykör. Itt a törvények részletes kommentárját kapja az olvasó világos stílusban, részletes és helyes tájékoztatásokkal, a törvény intencióit precízen feltáró magyarázatokkal, melyek lehetőleg kerülik az elméleti fejtegetéseket, de mindig alkalmasak arra, hogy a törvény sok helyütt szűkszavú szövege mellett és némileg komplikált rendszerében jó útmutatója legyenek a gyakorlat emberei számára: a jurykben ítélkező laikus bírák számára és azok számára, akiknek mint feleknek érdekük a törvény ismerete és alkalmazása. Különösen sokra értékeljük azt, hogy az elmult két évnek bírói gyakorlata — jury és rendesbírósági gyakorlata — részletesen fel van dolgozva, az esetek kimerítő ismertetésével, úgy hogy nemcsak a tisztességtelen verseny védelme elleni jogintézménynek jogelveit, de gyakorlati körülményeit is megismerhetni e műből. Majdnem minden §-hoz kerültek jogesetek, némelyikhez és épp a leglényegesebbekhez egész gyüjteményét találjuk a jogeseteknek. Hogy a tisztességtelen versenyről szóló törvényre mily szükség volt nálunk és hogy mennyire megfelel a kereskedelmi világ érdekeinek egy ilyen törvény, legjobban bizonyítja, hogy a törvénynek oly rövid élettartama alatt oly nagyszámú érdekes jogeset került ki, amennyit e mű közöl. A magyarázatok, melyek az egyes §-ok jelentősége szerint hol terjedelmesebbek, hol rövidebbek, mindenütt precízek és a törvény helyes értelmét domborítják ki. A 12. §-nál azonban legyen szabad megjegyeznünk, hogy a szerzői jogi oltalmat itt olykép írja körül a kommentár, hogy az a műnek inkább belső tartalmára vonatkozik, míg ellenben a Tvt. 12. §. a kiadmány címét vagy címlapját védi. Ezzel szemben utalunk a Szjt. 6. §. 8. pontjára, mely épp speciálisan a címet védi. E két törvényhelynek kongruenciáját a szóban forgó mű kommentátora se tudta megállapítani, amint nyilvánvaló is, hogy a Tvt. törvényhozója itt elfeledte a kongruenciát a szerzői jogi törvénnyel megállapítani. A védjegyjog anyagához a könyv nem ad jogeseteket, ellenben felette kimerítő bevezető magyarázatot nyujt, mely igen kitünő összefoglalása védjegyjogunknak. A szerzői jog anyagához rövidebb bevezetést ad a mű, ezzel szemben meglehetős kimerítően ismerteti az utóbbi éve kbírói gyakorlatát. Itt is bevezetőül a törvény alapelveit ismerteti, hogy a laikus olvasó áttekinthesse ezt a számára idegen joganyagot. Óhajtottuk volna, hogy a bevezetésben szerzői jogi beiktatásoknál kiemelje — épp a bevezetőleg említett gyakorlati célokból — hogy a beiktatásnak a szerzői jogban milyen csekély jelentősége van és hogy az egyedül arra szolgálhat, hogy az álnevű vagy névtelen művek védelmi időtartama a megjelenés utáni 50 évên túlra meghosszabbíttassék. Ha ez kellőkép megemlíttetik, úgy a gyakorlat emberei menten tudni fogják, hogy a manapság dívó sorsjáték-beiktatások és hasonlók a közönség megtévesztését célozzák. Ugyancsak rektifikálni óhajtjuk a szerzőjogi bevezetésnek azt a megjegyzését, hogy magyar állampolgár művei, ha külföldön jelentek meg, csak akkor állnak a Szjt. védelme alatt, ha nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik. Ugyanis

magyar állampolgárnak külföldön megjelent művei nálunk mindenesetre a mi törvényünk védelme alatt áll. Jelentéktelenség ugyan, épp csak a pontosság kedvéért említjük meg, hogy a 232. oldalon közölt jogesetben közölt végzést az ítélőtábla nem hagyta helyben, hanem épp megváltoztatta és csak a Kúria hagyta helyben. A szabadalmi törvényhez jogeset-gyüjteményt nem ad a mű, nem is lehetne ily szűk keretben megadni, de a közölt terjedelmes bevezetés kimerítően és oktatóan tájékoztat; épp így az ipari mintaoltalomnál adott bevezetés is. Igen helyes, hogy a K. T.-nek a cégbejegyzésre vonatkozó joganyagát is ismerteti és közli a mű. Az Iparjogvédelmi-Egyesület könyvkiadó programmját nem nyithatta volna meg hasznosabb, gyakorlatibb kiadvánnyal, mint dr. Bányász és dr. Szegő e könyvével, melynek lapjait bizonyára állandóan forgatni fogják az érdekelt körök. A technikailag is kitünően kiállított kötet ára 10 pengő. —*ai.*

Dr. Térfy Gyula: Az 1925. évi törvénycikkek. Budapest, 1926. Franklin-Társulat kiadása 400 o. A nemzetgyűlésnek 1925. évi törvényalkotásai vannak összegyüjtve a Márkus Dezső alapította Magyar Törvénytár e kötetében. Végigtekintve egy év sorozatán megállapítható, hogy a meghozott törvények javarésze — mint az háborús idők után érthető is — nemzetközi relációkat rendez, továbbá közszolgáltatásokat és egyéb közcélú viszonylatokat. Egészen kivételesek a sorozatban az oly törvények, melyek a polgárok egymásközti jogviszonyait rendeznék. Az ily törvényalkotások ideje, úgylátszik, még nem jött el, ahhoz megállapodottabb közviszonyok kellenek, amikor az emberek az egymás érdekeit és szempontjait méltányolni tudják. Dr. Térfy Gyula jegyzetei kimerítően tájékoztatnak a törvényhozási hisztorikumról, közlik az indokolásoknak szükséges részeit és mindazt a kommentáranyagot feltárják, amely a corpus juris használatát megkönnyítheti. Kár, hogy a nemzetközi egyezmények eredeti — jobbára francia — szövegét — nyilván gazdasági okokból — nem közli a gyüjtemény.

A m. kir. Kúria ítélőbíráinak és bírósági hivatalnokainak név- és lakásjegyzéke. Hivatalos kiadás, Budapest, 1926. 39 o. Ára 5000 kor. A kir. Kúria bíráinak és hivatalnokainak név- és lakásjegyzékén kívül a Kúria egyes tanácsainak és bizottságainak 1926. évi összeállítását is megtaláljuk e praktikus füzetkében, amely függelékül a koronaügyészség személyzetének név- és lakásjegyzékét is közli.

Dr. Kresz Károly: A német valorizációs törvény kihatása. Budapest, Tébe kiadóvállalat m. sz., 1926. Tébe-könyvtár 17. szám. 35. o. Ára 20,000 korona. A valorizációs kérdéskomplexum egyik legalaposabb gyakorlati ismerője, dr. Kresz Károly, a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének igazgatója a Magyar Közgazdasági Társaságban tartott előadását teszi közzé e füzetben. Ismerteti nagy vonásokban a két német valorizációs törvényt: a közkölcsönök megváltásáról és a magánjogi jogcímen alapuló igények felértékeléséről szólót. Szerző, aki Németországban tanulmányozta a valorizációs törvények gyakorlati kihatását, általánosságban úgy találja, hogy azok — de kiváltkép a magánjogi tartozások valorizációjáról szóló törvény — sulyos kárára vannak a német gazdasági életnek. Különösen kiemeli bizonyos német gazdasági körök azon véleményét, hogy a visszaható valorizáció egyenest pusztító hatású és hogy a német reálhitel a visszaható valorizáció folytán évek hosszú során át igen nagy nehézségekkel fog küzdeni.

A «Bírák és ügyészek lapjá»-nak ezévi első száma vezető helyén azt a memorandumot közli, amelyet az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület

a státusrendezés ügyében az igazság- és pénzügyminiszterhez intézett. Közli továbbá az Egyesületnek 1925 szeptember 27-iki kecskeméti közgyűlésének lefolyását és *dr. Székács Aladár* kir. közigazgatási bírónak «A jó bíró» címmel ott megtartott nagyérdekű előadását. Az előadás sok érdekes részlete közül e helyütt csak egyet emelünk ki, azt, amely az ügyvédről szól. Székács merészen kimondja a tételt, ami tulajdonképpen mindenkiben ott lappang: hogy az ügyvéd *feladata* nem az igazság keresése, hanem ügyfele érdekeinek védelme a törvény által adott eszközökkel. Az igazság keresése nem az ügyvéd, hanem a bíró feladata s mint mondja: «minél kiélezettebben s minél szubjektivebben csap egymásra két ellentétes álláspont, annál könnyebb a bírónak az objektív igazságot megtalálni s helyesen ítélni. Ennek a harcnak a tüzében kovácsolódik meg a bírói ítélet acélja. A peres ellentét lanyhasága a tárgyalásnál egy bizonyos kényelmi állapotot teremt ugyan a bíró számára, ez a lanyhaság azonban végeredményében inkább megnehezíti, mint megkönnyíti a bíró munkáját. A bíró tehát ne legyen ideges s ne nézze ellenséges szemmel az ügyvédeket, ha a tárgyalóterem, az ítélet kovácsműhelye hangos lesz az erős pörölycsapások zajától, mert ez a zaj kedvezni fog az ő munkájának». Érdekes az is, amit az ideális bíróról mond: hogy ideális bíró «nyilván az, aki lelki fiatalságát átvitte az öregkorba s fiatalos hévvel merít tapasztalatának gazdag forrásából». Megemlékezik a füzet az igazságszolgáltatás adminisztratív hibáiról is, amelyek mostanában annyi jogos panaszra adnak alkalmat. *Zachár István* táblabíró «Internátusaink» címen közöl érdekes cikket. Kívánatos lenne, hogy e folyóirat minél gyakrabban és rendszeresen jelenjék meg, hogy az állandó kontaktust a jogászvilág és a speciális bírói problémák között minél élénkebben fenntartsa.

Dr. Szende Péter Pál: A pengőmérleg. Budapest, Grill, 1926. VIII. 111 o. Szerző, aki annak idején a mérlegfelértékelési rendelet kommentárját is közreadta, az újabb, a pengőmérlegről szóló 7000/1925. P. M. számú rendelet kommentárját adja most megjelent füzetében. A füzet alapos és körültekintő ismertetést nyujt a mérlegrendeletről, bőséges magyarázatai praktikusak és világosak; könyve hasznos útmutatásul fog szolgálni jogászoknak és laikusoknak egyaránt, a rendelet utasításaindk a gyakorlatban való alkalmazásánál.

Eöttevényi Olivér: Nemzetiségi törvényünk és a kisebbségi szerződések. Pécs, 1925. Dunántúl könyvkiadó és nyomda r. t. egyetemi nyomdája. 24. o. Miskolci ev. jogakadémia tudományos értekezéseinek tára 25. szám. Szerző a történelmi visszatekintés és az 1868: XLIV. t. c. taglalása után a magyar kisebbségeknek az elszakított területeken való helyzetével foglalkozik. A Nemzetek Szövetségét mai alakjában távolról sem tartja ideális szervezetnek, mégis benne látja csíráját a kisebbségi jogvédelem további fejlődésének. A Nemzetközi Állandó Bíróságban látja azt a szervet, amelyre a kisebbségi sérelmek orvoslását bízni kell.

Egészségügyi politikánk alapelvei. Irta dr. Weiss István. (Az egészségügyi reformiroda közleményei I.) Budapest, 1926. 47. l. Eggenber bizománya. Bolti ára 20,000 K.

A statisztikai hivatal közleményei a háború befejezése óta megdöbbentő képet tárnak elénk hazánk egészségügyi és a lakosság szaporodási viszonyairól. Az újjáépítés munkájának legfontosabb része így kétségtelenül megfelelő egészségügyi politika kidolgozása és a kidolgozott elvek hatályos végrehajtása. A fenti címmel megjelent kis füzet rövid áttekintését

adja a legfontosabb és legsürgősebb feladatoknak. A füzet szerzőjét az ügy iránt való szeretet és alapos szakértelem jellemzi; kívánatos, hogy a népjóléti kormányzat a fölvetett kérdésekkel sürgősen foglalkozzék. Az egészségügyi igazgatást szerző minden bürokratizmustól mentesíteni és mozgékonnyá tenni kívánja, de viszont a centralizációt e téren helyesnek, sőt erősbítendőnek tartja; véleményem szerint a centralizációnak csak a kormányzatban lehet helye, különben az előbb-utóbb bürokratizmusra vezet. A füzet méltó a legszélesebb körű érdeklődésre. *E. J.*

«*Büntetőjog*» címen új, kéthetenként megjelenő folyóirat jelent meg dr. Gál Jenő budapesti ügyvéd szerkesztésében. Az új folyóirat kizárólag a büntetőjog művelését tűzte céljául: de lege lata és de lege ferenda. Az első számba a szerkesztőn kívül Pesthy Pál igazságügyminiszter, báró Wlassics Gyula, a közigazgatási bíróság elnöke, dr. Papp József, a budapesti ügyvédi kamara elnöke és dr. Spiró Dezső ügyvéd írtak cikkeket. Őszinte kollegialitással üdvözöljük új laptársunkat.

Dr. Hacker Ervin: Kriminalitás és bevándorlás. Miskolc, 1925. Magyar Jövő nyomdaüzem és lapkiadóvállalat r. t. 14 o. Miskolci Jogászélet könyvtára 8. szám. A címben jelzett probléma vizsgálata során szerző szemügyre veszi mindazon faktorokat, amelyek a bevándorlással kapcsolatban, mint a bűnözésre befolyással bíró tényezők felmerülnek. Gazdasági és erkölcsi tényezők figyelembevétele mellett arra a megállapításra jut, hogy a bevándorlás erősen befolyásolja a kriminalitást. Az ez elleni védekezésnek korlátot szab a külföldiek mozgási szabadságának lehető fenntartása; mint helyes utat a belső rend megóvásának és a szabad mozgás biztosításának kellő összhangba hozatalát jelöli meg a szerző.

Dr. Gergely György: A Hódmezővásárhelyen működött máramarosszigeti református jogakadémia emlékkönyve 1925. Hódmezővásárhely 85. o. A volt máramarosszigeti református jogakadémia 1923/24. tanévéről számol be ez a könyv, amely fájdalmas rezignációval közli a jogakadémia megszünését. Közli az akadémiának *történetét*, melyet egyrészt régi székhelyén Máramarosszigeten, másrészt ujabban Hódmezővásárhelyen élt át az akadémia és közli általában mindazokat az adatokat, amelyek a jogakadámia életében és történetében jelentőséggel bírnak· Erős hit fűti át a szerzőt, hogy az akadémia nem halálra, hanem csak ideiglenes szünetelésre van ítélve.

Exposé sommaire des Travaux Législatifs de la Diéte et du Sénat Polonais. Volume I. Fasc. I. (22/XI 1918/II 1919) Varsó 1925. Redaction de l'Exposé Sommaire des Travaux Législatifs de la Diéte et du Sénat Polonais. A lengyel köztársaság követsége juttatta el hozzánk ezen művet, mely a lengyel törvényhozásnak munkálatait részben szószerint, részben kivonatban francia nyelven ismerteti. Az a nem eléggé dicsérhető törekvés nyilvánul meg a kiadványban, hogy a lengyel jog alkotásai az új állam megalkotásától kezdve folytatólag megismertettessenek a lengyel nyelvet nem tudó külföld előtt. Egy 388,000 négyzetkilóméter területű, 27 millió lakosú ország jogát ismerjük meg e sorozatos kiadványból. Egy ily hatalmas terület joga felette érdekelheti a jogászságot és pedig annál inkább, mert felette érdekes a jogász számára megfigyelni, mint alakul meg egy új állam és miként születik meg egy új állam joga közvetlenül a világháború és az általános foradalmak után, oly államé, melyet országok vesznek körül, amelyeken a legkülönfélébb jogok érvényesülnek, a legmodernebbektől és a legtulzottabbakig. Magyarországra nézve azzal a sajnálatos érdekkel is bír ez új jogszületés, mert Lengyelországhoz még Magyarországból

is csatoltatott egy kis rész a legészakibb vármegyékből. A lengyel törvényhozási munkálatok ismertetésének e most kiadott első füzete az 1918 november 22-től 1919 február 8-ig való időben meghozott jogalkotásokat tartalmazza. Adja elsősorban a lengyel alkotmány megalakulására nézve létrejött törvényeket és rendeleteket. Ezek, ahogy a kivonatos közlésekből látszik, bizonyos fokig még bizonytalanság és hirtelenkészültség jegyében jöttek létre. Az új állam legelső törvényhozási feladatai közé vette fel a 8 órai munkaidőnek, a munkafelügyeletnek, a betegség elleni kötelező biztosításnak, az iskolakötelezettségnek, a szakszervezetek szabályozásának megalkotása, csupa oly törvényalkotások, melyeket már jól megszervezett államok szoktak megalkotni. Kétségtelenül a szomszéd országok idevágó jogalkotásai késztették a lengyel törvényhozást ép ezen tárgyak sürgős szabályozására. Kiemeljük még, hogy a lengyel köztársaság kiadványa teljesen tárgyilagos tartalmú, minden subjektív megjegyzéstől tartózkodik, egyszerűeu alapos ismertetését, helyesebben kivonatát adja a vonatkozó törvényalkotásoknak. Reméljük, hogy a lengyel köztársaság ezt az ismertető munkát folytatni fogja. A mi kormányunk számára is mérlegelés tárgyául ajánljuk, nem volna-e célszerű hasonló kiadványban ismertetni és propagálni a magyar jogot és annak további fejleményeit.

SZEMLE.

— *Dr. Wesztermayer Vidor.* A Kúria tanácselnökévé nevezték ki Wesztermayer Vidort és a kiváló bíró a III. tanács vezetését vette át. A Kúria egyik kiváló egyénisége jutott e kinevezéssel munkásságának méltó elismeréséhez. Leszűrődött életelvek, bölcs élettapasztalat, higgadt gondolkodás, mely szenvedélyessé csak az igazságért való küzdelemben válik, fog az ő személyén keresztül érvényesülni a Kúria ítélkezésében. A maga szilárd állásfoglalása mellett, mások véleményének nyugodt figyelembevétele és mérlegelése és a jogi szempontokon kívül az általános emberi szempontoknak beállítása voltak eddig is irányelvei és maradnak kétségtelenül ezután is, midőn egy tanácsot irányítani lesz hivatva. Örvendetes, hogy munkabírása teljességében és friss munkakedvvel jutott Wesztermayer Vidor dr. a Kúriánál ilykép vezetőszerephez.

— *Szüts Miklós* †. Nemes alakja, mely bölcsességtől, jóságtól és megértő derűtől sugárzott, elhagyta körünket. Olyan bíró volt, akinek szavát messze meghallották és meghallgatták, mert eszmeköre, gondolkodásának ereje és gondolatkifejezésének szépsége ritka jelenség volt. A modern eszméknek megnyitotta mindenkor a lelke világát, nem zárkózott el a legmodernebb felfogások elől sem, de azokat nemes hagyomány szűrőjén át bocsátotta be eszmekörébe. Legfelsőbb bíróságunk egyik büszkesége volt, a míg vissza nem vonult néhány év előtt. Visszavonult önként — önérzetét dobogtatta, hogy tudta letenni a bírói pálcát, de tovább is művelte a jogot a legnemesebb értelemben: hirdette tovább a jogeszméjét ott, a hol szavai mindig visszhangra leltek: a jogi sajtóban. Stílusáért, ízléséért, logikájáért, gondolatainak szárnyalásáért a legbecsültebb jogi írók közzé sorozták. Lapunk olvasói is számos cikkében gyönyörködhettek. A magyar jogélet e nagy vesztesége a mi nagy veszteségünk is.

— *Dr. Röthlisberger Ernő* † Hirtelen halál ragadta el az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni Uniónak és az ipari tulajdon

védelmére létesült Unio berni irodájának igazgatóját dr. Röthlisberger Ernőt berni egyetemi tanárt. A szerzői jog és ipari tulajdon nemzetközi jogterületének leghivatottabb ismerője volt. Senki sincs most a jogtudomány e szakjai elméletének vagy gyakorlatának szolgálatában, kinek elméje oly dús kincsesbányája lenne e tudományágakban, mint az övé volt. Valósággal élő lexikonja volt mindannak, ami e tudományok körébe vágott. Évtizedek óta e szakok speciális művelésének szentelte életét, amióta hazatért három évtized előtt Dél-Amerikából, ahol 29 éves korában a bogotai egyetemen a közgazdaságtan professzoraként működött. Röthlisberger egyik érdekes alakja volt az említett szakokba vágó nemzetközi kongresszusoknak; ezeket 20 éve az ő munkálatai készítették elő és a német, francia, olasz, angol és spanyol nyelveknek ragyogó tudásával ő volt e tudományszakban az összekötőkapocs és a tolmács a tudomány nemzetközi művelői között. Bámulatos jogi precizitással és csodás emlékezőtehetséggel tudta a legkomplikáltabb jogtudományi kérdésekben mind e nyelveken közvetíteni a felszólalásokat. Fiatal éveiben a közgazdaságtant művelte és több érdekes műve jelent meg e tudományágban, írt érdekes leírást Eldorado címen a délamerikai államokról, később a szerzői jogba vágó műveinek egész sorozatát adta ki, majd közzétette összegyüjtve az összes országok szerzőjogi törvényeit. Főműve a berni egyezmény kommentárja, melyet épp most készült új kiadásban, átdolgozva közrebocsátani. Élethivatásának tekintette a berni egyezmény propagálását; odaadással, ritka diplomáciai ügyességgel és finom érzéssel tudta az egyes országokban előbbrevinni az egyezményhez való csatlakozás ügyét. Hogy hazánk csatlakozott a berni egyezményhez, abban is igen nagy része van az ő intim, beható propagandájának. A berni iroda hivatalos lapjában, a Le Droit d'Auteurben névtelenül megjelent terjedelmes cikkei állandóan felszínen tartották a szerzői jog aktuális kérdéseit. Hazánknak régi barátja és ismerője volt Röthlisberger tanár; többször időzött nálunk nemcsak kongresszusokon, de országunk számos részét, különösen Erdélyt többízben beutázta. —*ai.*

— *A Magyar Jogászegylet Degré Miklós* alelnök elnöklése alatt 1926 januárban tartott ülésében *Auer György* dr. kir. ügyész előadást tartott a német büntetőtörvénykönyv reformjának vezérelveiről. A több évtizedes előkészülés után a büntetőtörvény reformja Németországban befejezéshez közeledik és a kormány által közzétett hivatalos tervezetből előreláthatóan nemsokára törvény lesz. Az előadó a javaslatnak különösen ama rendelkezéseire tért ki, amelyek legteljesebb mértékben módot nyujtanak a bírónak, hogy az eléje kerülő eseteket a bűnös egyéniségének, bűnöző hajlamának figyelembevétele mellett szabad belátása szerint bírálja el. A hatályban lévő büntetőtörvénykönyvekkel szemben e szabadságot az új törvényjavaslat lényegesen kiterjeszti és módját nyújtja, hogy a bírót ne kössék merev jogszabályok, hanem — különösen a büntetés kiszabásánál — intézkedéseit az adott körülmények, a tettes egyéni viszonyai, szóval a való élet körülményei irányítsák. Az egy héttől öt évig terjedhető fogházbüntetést, valamint az egy évtől 15 évig terjedhető fegyházbüntetést a bíróság legjobb meggyőződése szerint az enyhítő és súlyosító körülmények arányában fogja kiszabni. Részletes megszorítások helyett a törvényjavaslat csupán általános utasításokat tartalmaz az utóbbi enyhítő és súlyosító körülmények megítélésére vonatkozóan. Reámutatott az előadó azokra az új intézményekre is, amelyek az iszákosok, gyengeelméjűek, antiszociális elemek gyógykezelésére, gondozására, a társadalmi békés együttéléshez való nevelésre fognak szolgálni. Ezek az intézmények oldják majd meg azokat a

feladatokat, amelyekre a jelenleg érvényben lévő szabályok alapján kiszabott néhánynapos szabadságvesztés-büntetések teljességgel alkalmatlanoknak bizonyultak. Lehetséges lesz ez úton az egyes, a szociális együttműködés szabályait nem respektáló elemeknek oly kezelése, amely egész magatartásukkal számol és nem csupán az időnkint megnyilvánuló, önmagában csekély súlyú bűnöző tevékenységet veszi irányadóul. Végül felhívta az előadó a figyelmet arra is, hogy a büntetőtörvény alapos reformjára vonatkozó rendszeres előmunkálatok hazánkban már több mint egy évtized óta abbamaradtak és szükséges volna e munkálatok állandó napirendentartása, hogy büntetőtörvényeink sok elavult rendelkezése egy alaposan előkészített, szakszerű és korszerű törvénynek adhassanak helyet.

— *A Magyar Jogászegylet közjogi és közigazgatási* bizottságában *dr. Weis István* min. osztálytanácsos február hó 27-én a német közjótékonyság reformjáról előadást tartott. Különösen azzal a változással foglalkozott, melyen a német szegényügy átment, amíg a közjótékonyság Fürsorge-vé alakult át. A történeti fejlődés ismertetése után rámutatott azokra az okokra, amelyek ezt a változást előidézték: az érdeklődés a közjótékonysági kérdések iránt, a társadalom áldozatkészsége és a szociálpolitikának, mint külön tudományágnak kifejlődése egyaránt közrehatottak ebben. A háború a fejlődésnek ezen a téren is gátat szabott, a társadalom gazdaságilag összeroppanván, a magánjótékonyság szerveit fenntartani nem tudta, a forradalmi kormányok pedig túlzott igényeket neveltek bele a közönség egyes rétegeibe. Ezután jogszabálykritikai méltatását ismertette a jelenleg érvényben lévő 1924. évi jogszabályokat, melyek vezérelvei a megelőzés érvényesítése, a terhek megosztása akként, hogy nagyobb közületek viseljék a nagyobb berendezések költségeit; alkalomnyujtás arra, hogy a hivatalos jótékonyság szervei társadalmi jótékonyság szerveire ruházzák át hatáskörüket. Az említett jogszabállyal megállapítják a támogatás kétoldalú közjogi viszony jellegét a munkakényszer és a visszatérítési kötelezettség révén. Szervezeti újítása a reformnak az, hogy a közjótékonyság ágait összefoglalja, különösen megszünteti a rokkantügy külön szervezetét. Az új német jogszabályok azonban minden dicséretreméltó törekvésük mellett is részben megoldhatatlan feladatok elé állítják az önkormányzati szerveket és a szabatosság és egyöntetűség szempontjából sem kifogástalanok. Előadó nézete szerint a mostani gazdasági helyzetben szerves közjótékonysági reformot alkotni nem lehet.

— *A hágai nemzetközi jogi akadémia* 1926. évi július és augusztus hónapokban újból tanfolyamot tart Hágában. Az előadások közül kiemeljük a következőket: július 6—31 közt a nemzetközi jog elmélete és gyakorlata Németországban; tartja Simons, a Reichsgericht elnöke. A Duna ügy nemzetközi szabályozása; tartja Blociszewszki, a politikai tudományok párizsi szabadiskolájának tanára. Az irodalmi és művészeti művek nemzetközi védelme; tartja Ruffini turini szenátor. Az állandó nemzetközi bíróság igazságszolgáltatása; tartja Magyary Géza. Augusztus 2—27 közt: A béke gazdasági szervezése; tartja Edgard Milhaud, a genfi egyetem tanára. A diplomáciai privilégiumok és immunitások; tartja Sir Cecil Hurst, a Foreign Offici jogtanácsosa. A törvények összeütközése házassági és válóügyekben: tartja Audinet, a poitiersi egyetem tanára. A modern állam formája; tartja Krabbe, a leydeni egyetem tanára. A nemzetközi jog forrásai; tartja Paul Heilbronn, a boroszlói egyetem tanára. Egyúttal ezen akadémia Curatoriuma az 1926. évben tíz, egyenkint 400 hollandi forint összegű ösztöndíjat fog oly külföldieknek adományozni, akik 1925 május 1-től 1926 május 1-ig terjedő időben nemzetközi jogi kérdésről jeles tanulmányt, cikket vagy

könyvet írtak s az ösztöndíjért folyamodtak. A Curatoriumhoz intézendő folyamodványok legkésőbb április 30-ig közvetlenül a következő címre küldendők: M. Ch. Lyon-Caen, Président du Curatorium de l'Académie de Droit International de la Haye, 13 rue Sufflot, Paris V. A folyamodványban fel kell tüntetni a nevet, foglalkozást, lakáscímet, nemzetiséget, a születés helyét és idejét, végül, hogy mily alapon kéri az ösztöndíjat; egyúttal lehetőleg mellékelni kell a folyamodó tudományos munkáit. A folyamodók június 15-ig értesíttetnek a döntésről. Egy országból legfeljebb ketten kaphatnak ösztöndíjat. Az ösztöndíjat az akadémia pénztárosa rendszerint az érdekelteknek Hágába való érkezése után fizeti ki, azonban hozzá érkező kérelemre (Trésorier de l'Académie, Palais de la Paix, la Haye) előleget is folyósíthat az utiköltségek fedezésére.

— *Légi magánjogi nemzetközi konferencia.* A légi nemzetközi magánjogi konferencia mult évi október hó 27-én ült össze Párizsban és november hó 6-án zárult, miután kidolgozott egy kollektiv egyezménytervezetet, amelyet a konferencián résztvett államok delegátusai a zárójegyzőkönyvben létesült megállapodás szerint saját kormányuknak elfogadásra fognak ajánlani. A szóbanforgó egyezménytervezet a légi szállítónak a nemzetközi szállítások esetében fennálló magánjogi felelősségét (biztosítás, baleseti kártérítés stb.) volna hivatva egyöntetűleg szabályozni.

— *A perköltségbiztosíték alól való mentesség kérdésében Lengyelországgal kötött megállapodás.* A magyar és a lengyel kormány között diplomáciai jegyzékváltás útján megállapodás jött létre arra nézve, hogy a két állam polgárai a perköltség és ítéleti illeték fedezéséül szolgáló biztosíték adása alól kölcsönösen mentességet élveznek. A megállapodás a szegénységi jog biztosítására nem terjed ki.

— *Megállapodás a Németbirodalommal a kiadatási és az átszállítási költségek mikénti viselése tárgyában.* A Nemzetek Szövetségének főtitkársága a Nemzetek Szövetségénél vezetett nyilvántartásba beiktatta azt a megállapodást, amely Magyarország és a Németbirodalom között a kiadatási és átszállítási költségek viselése kérdésében létrejött. A megállapodás szerint egyfelől Magyarország, másfelől a Németbirodalom kölcsönösen lemondanak a saját területükön felmerülő kiadatási költségek megtérítéséről. Az átszállítási költségekre nézve ellenben igenis megtérítésnek van helye, amennyiben harmadik államok részéről kiadott bűntetteseknek Magyarország vagy a Németbirodalom területén való átszállításával felmerült költségeket az az állam tartozik megtéríteni, amelynek részére a bűntettes kiadatását engedélyezték.

— *Bírói jogsegély biztosítása Magyarország és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság között.* A szerb-horvát-szlovén kormány és a magyar kormány között 1925 december havában jegyzékváltás utján megállapodás jött létre arra nézve, hogy a közönséges bűntettesek kiadatása és a bűnügyi jogsegély tárgyában kötendő alakszerű nemzetközi szerződés hatálybalépése előtt is a két állam bíróságai között a kölcsönös jogsegély biztosíttatik.

— *Az angol megvesztegetési törvény reformja.* Lampson konzervatív képviselő törvényjavaslatot nyujtott be az angol megvesztegetési törvénynek (Prevention of Corruption Acts) oly értelmi kiegészítése iránt, amely vétségnek minősítené bármely angol alattvaló, jogi személy vagy testület részéről minden pénz, érték vagy anyagi előny elfogadását, amelyet külföldi jogi vagy természetes személyek politikai célok elérésére vagy politikai mozgalmak segélyezésére ajánlanak fel. A javaslat indokolása reámutat azokra a veszélyekre, amelyek különösen a Trade Unionak külföldi anyagi befolyásoltatásából származnak.
